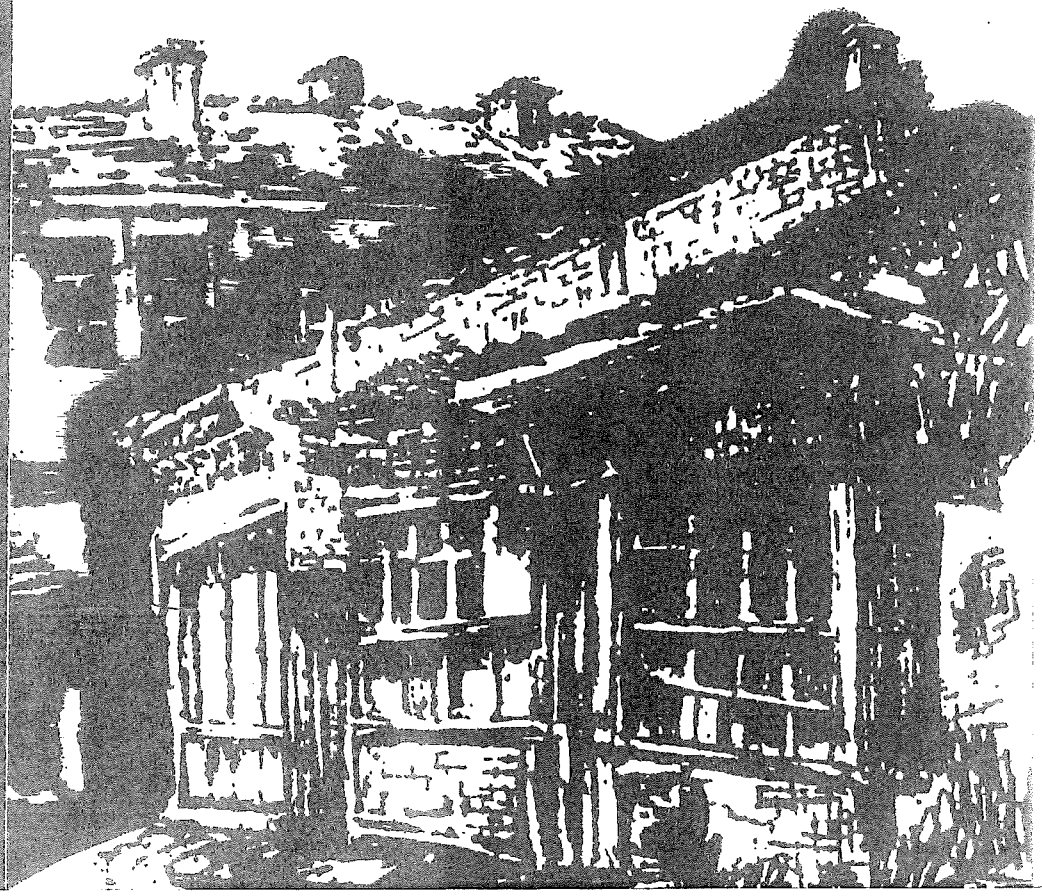
КОСТА ПЕЕВ

РЕЧНИК

НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ
ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ Д

ТОМ 3

R-446-Konje

12446

КОСТА ПЕЕВ

РЕЧНИК
НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

Коста Пеев

РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

Рецензенти

акад. Божидар Видоески

акад. Зузана Тополинска

Директор
д-р Томе Груевски

***

Уредник
м-р Зоран Костов

Програмери
дипл. инж. Тихомир Атанасовски
дипл. инж. Владимир Лазов

***

Компјутерска обработка
дипл. инж. Владимир Лазов

КОСТА ПЕЕВ

Р Е Ч Н И К

НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

ТОМ 3

НИП "Студентски збор"
Скопје, 2004

KOSTA PEEV

DICTIONARY

OF MACEDONIAN DIALECTS IN THE SOUTH-EAST AEGEAN PART OF MACEDONIA

BOOK 3

NIP "Studentski zbor"
Skopje, 2004

Со замислени меѓи
Сум ја означил својата татковина.
Сум поставил белеги на сите нејзини граници:
... над реки, езера и над морскиот брег
... На планински врвови
кога низ проретчени облаци
се открива поглед во далечни предели.
До кај што сум ја пренесол својата љубов,
дотаму е мојата татковина.
А вие, ej!
На што сте смислиле да ја сведете?!

Блаже Конески

До пред неколку години, Речникот се работеше како дел од проектот на МАНУ "МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА". По смртта на акад. Б. Видоески, за жал, соработката беше прекината, проектот затворен и работата врз Речникот се префрли во ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК. Во составувањето на Речникот е користен архивот на Дијалектолошкото одделение при Институтот како и оној во МАНУ. Поголемиот дел од користениот материјал е собран од авторот на Речникот. Освен тоа вршена е ексцерпција на голем број дијалектолошки и етнографски студии од кои се земени широки контексти, со цел да се илустрира не само значењето на лексичката единица, туку и да се документираат моменти од материјално-културното живеење на еден дел од македонскиот народ, кои поради познатите историски фактори, неповратно тонат во заборав. Од истите причини се вадени лексички потврди од народната поезија, односно е претставен и дел од топономастичката номенклатура.

Авторот

***

Особено се значајни речниците на дијалекти, коишто под влијание на различни фактори неповратно исчезнуваат. Кон таквите случаи се вбројува **Речникот на македонските говори во југоисточниот егејски дел,** *од кој првите два тома веќе ги има презентирано пред македонските и пред европските дијалектолози, лексиколози, етимолози и пошироко лингвисти, ревносниот и неуморен творец Коста Пеев, ученик на Б. Видоески. Својот сложен и трнлив пат авторот го започнал со книгата за дојранскиот дијалект [1979] и со двотомната монографија за кукушкиот говор [1., 1988, 2. 1989]. На тој начин авторот си приготвил терен, врз кој ќе може теориски и практички да надградува.*

akad. Ivan Dorovský, Slovník makedonských nářečí, Slovanski jýh, r. 2, Brno 2002 [извадок од рецензија]

Дијалектологијата, респективно славистиката се збогатија со значајната повеќетомна монографија во која македонскиот дијалектолог **Коста Пеев** *ги анализира јазичните појави карактеристични за македонските дијалекти во јазичната енклава на периферијата на јужнословенските јазици, а воедно е претставен и абецеден речник на македонските дијалекти од југоисточниот дел [денешна Грција]... Претставениот и анализираниот материјал има несомнено културно-историско значење, бидејќи со него научно и исцрпно се документира етничкиот идентитет на словенскиот народ во најјужната периферија на хомогениот словенски свет.*

dr. Katarína Balleková, ПЕЕВ,К,: Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел [т. 1. 1999, т. 2. 2002]; Slavica Slovaca , r. 37, Bratislava 2002 [извадок од рецензија]

Напорите и резултатите на проф. **К. Пеев** *ги следам скоро 2 децении, поточно од далечната 1988 г., кога кај нас, во НИП "Студентски збор" се печатеше неговата монографија "Кукушкиот говор". Печатењето траеше со месеци, бидејќи текстот тогаш се слагаше рачно.*

Пред 5-6 год. почнавме со издавање на неговиот голем проект - повеќетомниот **"Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел"**. *За значењето се имаат изјаснето слависти во повеќе лингвистички списанија (Братислава, Брно, Љубљана), мене како човек што имал можност да ја следи реализацијата на проектот ми останува, како специфичност да ја потенцирам сложеноста при внесувањето на дијалектниот текст во компјутер, бидејќи Пеев во својот ракопис, со цел за што попрецизно претставување на фонетските карактеристики на јужните (периферни) македонски говори се служи скоро со 100 знаци (букви), или најконкретно за варијантите на гласот* **а** *се употребени 7 знаци, оттаму слободно можеме да констатираме дека за такви сериозни потфати, каков што е* **Речникот** *на* **Пеев** *обично се ангажираат цели тимови, да не речам институции.*

проф. д-р ***Томе Груевски,***
дел од интервјуто за портретот на
проф. К. Пеев на **Македонската телевизија**

Книгава им ја посветувам на моите мили внуци **Мартин, Тијана, Кире** *и* **Марко** *со желба да ги чуваат спомените и да не ја заборават родната грутка на своите родители*

К. Пеев

Л

лаа* (< лае - со асимилација) impf 'кога кучето испушта звуци' [ПК(Мор)]; во Солунско **ла́ј** (со редукција: лај < лаи < лае) [ПС(Град)]; ~ *пă–дрýмут ќ–óот дă–j–прăчéке, зă–дă–дójдăт уф–пáс. Чúко пă ќи–бráпе кучúпта дă–пé лáат* [ПК,2(294)]; ~ *тúја кýтри кучúјпа сăмо вúјат, сăмо лáјат. А ма, брé бráте, кój ти слýша?* [УЕ,32]; *лаjáу* (л-фор.) [ПВ(Кр)].

ла́ап interj 'укажува на лакомо каснување, јадење' ~ *и ká пăближúла лáмăта, лисúцта práво: лáап курéмо, гă–пýтисле, гă–сувлáде. Тóо Арáпило тăрче, сă–пăмăчкáл крăф, óде, кăжýве: "Ас г–утипáх лáмăта, мóмăта утăрвúх–а"* [ПК,2(229)].

ла-бă-луп interj 'подржување на звукот што се создава при брзо движење на коњ' ~ *"... шóм сáке д–óде, пéк а–зúме кубúлта, пéка óде". И пá зaкáруве, тúа зéтувто: лá–бă–луп, лá–бă–луп ус–кójпто* [ПК,2(231)].

ла́ве* impf 'во темница со раце пребарува да фати нешто' ~ *лăвáх уф–тéмăпто, пă–мужéх д–о–пájдум* [ПК,2(267)]; ~ *ќурлимúчки фáштиш, лáвиш, пă–мójш дă–вúдиш, фăтúл–си пéшто, шó знám шó–е, ќурлимúчки лáвиш. Алăт Тýрцте, а пúй лáвме* [ПК,2(243)]; ~ *си–лăвúхме* (= баравме) [ПС(В)].

лавúринту n '(подземен) ходник од кој тешко се наоѓа излез' ~ *... ги пакáра цáр'у, стóр'ạха идúп будрýм "лавúрипту". За да фл'áзи ч'ув'ăк, сăс кулáј фл'áваш'и, алá за да сл'ăзи, пи мóж'иш'и да пáј пăпт'* [MS,t,58].

Лагадúна f 'име на населено место, североисточно од Солун' ~ *му вилú: "зáпри сă да ти дáм шиá либăпúца!" тój са пи запúра; и тój си имáш'и ащ'илé да фтáса за у Лагадúпа* [MS,t,44]; ~ *јáхпах идúп фајтóп ут Сулýп и сл'ázух у Лагадúпа* [MS,t,2]; ~ *тáм, уф–Мурáрци, пајдéх кулу седăмпájсе–усумпájсе кăшти кулишáпе. Ус–пúх пạправúх málко маабéт, áма пéчúс маабéт. А пájпóго мă–арисá уф–Лагадúпа, пé уф–Мурáрци... Ут–Сýхо пạ–вáки чúсто мạкидóпцко си–гувóрăт, дур пóárпо и уд пáс. Уф–Лагадúпа пáд–двéста и усýмсе кăшти úма пáши Макидóпци* [ПК,2(308)].

лаге impf **1.** 'се надева, верува' ~ *пáшо: тáтко ду–вáдип, ду–дéк умрé, óп сé лáгише Кукýш, сé ќи–ш–óјше пạ–Кукýш, пé тýка... И пă–мужé д–óде, тýка си–умрé* [ПК,2(292)]; ~ *што ти мислиш, што ти лагиш, црпа Арапило! [пе сум пиле, пе сум овца, сус лаф да ма плашиш[А ко пе си врашко чедо, дрш сега сус рăци* [ТГ,41]; **2.** 'планира' ~ *димéк чујáли мóмạта и дéтто óти тăкá*

гувóрăт мạjкá–j и тáтку–j. "Мájка и тáтко лáгăт да пă–зạкóл'ат, пúạ ќи–бéгме" [ПК,2(258)]; – кога одат да го канат кумот за да крсти му се обраќаат со следниве зборови: *~ "Сус божија мисла уф пидел'а лагиме да крстиме!"* [ТГ,113]; *~ вúкум: "Вýjко, ду–пˋште дă–пýштиш ájп чувéк... Димитрúй д–óде ду–тá-мо, дă–ми–зéме рýби пă–мéпе и–сéстрă–ми и жéлта дă–дóăт ду–тýка". Зпáчи, лáгум дă–чúпум збóгум* [ПД,172]; *~ тéjко тáм пéгде пут–кóшо, пут жúтто искупáл, ú–зạкупáл пˋрте. Тă лáгше: ќ–óде, ќи–j пˋ* [ПК,2(326)]; *~ как ки пумипум, век да викувум,[па кого дерт ки си кажум,[па кого ки са пуплакум,[кои ум ки ми даде, мале,[кога си така лагала,[оти и мен пе ме закара* (керката на гробот на мајка си и порачува: кога **си така лагала = планирала, зошто не ме зеде со себе**) [ТГ,265]; **3.** 'замислува' *~ мистéќи се ут–студипúлто (имáло сúлăп вéтăр), пúкуj кáмăп сă–истăркáл'ăве; скукпáл зájạц, оп гу–лăгáл мýле и–фạатúл дạ–вúке пу–пéго* [ВГ(Ѓ),274]; *~ "Е, апáсапа и–вóло, jác пă–тéбе ти–кăжáх–ли, вúке, пúм сă–крúви, ки тă–зăкóл'ум и–пá ми–сă–крúвиш!" Оп зпáчи то: пăржив`што гу–лăгáл зă–сă–крúве* [ПД,161]; **4.** 'смета, прави сметка' *~ кóлко врéме ? Ими já лáги. Ут кá бигáме, рéчи то: пóсто г–ујзвă-рвéме, бугурóјчко: пóс... и си дујдéме пă–вáки* [ПК,2(253)]; *~* две години не примија член од моето семејство, ниту за **Вилигдин,** ни за **Бели Пуклади,** ни за **Прошка** – кога сите се простуваат. Бог знае колку луѓе им зборувале на кумот и на кумицата дека тоа *не са лаге, играчка бише* **(станува збор за некаква навреда),** *и дека треба да ни простат* [ТГ,275]; *~ А лáпцкуто лéто шó бúше, шó жúто искăрáа. Дáли néjсăт или кój–зпá кóлко типикúj сăлде искăрáа. А тúа типикúj, пу петпájсе кúла дă–лáгиш адпá типикúа úма* [ПК,2 (288)]; **5.** – **(са)** 'кога кон нешто се однесува со почит, односно го зема предвид' *~ "Да биде здрав, да биде касмитлија, сус леко да пурасне, ерген* (или *мома*) *да са чине, татко и мајка да зарадуве, уф село да са лаге, биз него пишто да не биве, сите на него да са питат, деца да изгледе, деца да ижене"* – благослов кон новороден дете [ТГ,109]; *~ сус радуст тимел' са удире; сус радуст оќип да се павале! Да биде пăлпа песни и џумбус, да и се пите џакут, џакут да и са лаге! Првпа да се лаге!* [ТГ,296]; *~ "Трајко чурбаџија пуклоп пи дуписе; па пашјо сајбија атăр му са лага, пас па зарадува, па млади калфи мирифет; па кои ки дупесе и кои пе ки дупесе бириќат версип, спулај му, ама тоја што ки дупесе оште побириќат версип"* [ТГ,297] – тоа се зборови на мајсторот што ги извикува, во знак на благодарност, кога се става покривот на нова куќа, а роднини и пријатели носат поклон; – кога некој е поканет на свадба, обично се заблагодарува на следниот начин: *"Е, спулај му, да са живи! Ки дојдиме; дилми па лагал, и пија ки гу лагиме"* [ТГ,166].

лагăм m **1.** 'подземен тунел' *~ тјапака сос Доброто халваџиче чипиха збор, да плати тјапака парите, да направи тој лагăм от халваџипицата дури па лаловата кăшта под земјата, ката вечир да да иди тој тамука* [V,PM,56]; *~ утрипата фати мајстори скрихом от господаро му, направи лагăм под земјата, кату как му беши порăчала момата* [V,PM,57]; *~ викпал едип мајстор,*

таксим чини, как да чини един лагăм от бабината кăшта дури на куумциовата кăшта под земјата [V,PM,68]; **2.** 'дупка на брегот на река, обично под некоја карпа', таму се кријат рибите и има рибари што се завлекуваат, гњурат во таквите дупки и со направата **сапкăн** (слична на копје, односно вила), со бодежот ги убиваат рибите. Такви места во околината на Гевгелија има повеќе, сп.: **Мачуковски Лагум** (на Вардар покрај с. Мачуково), освен споменатиот турцизам што значи 'изровано, поткопано место', со блиско значење е и топонимот **Богороички Завртоk** (во близина на с. Богородица), исто **Ѓавочка Спила** и **Дервент** (во близина на с. Ѓавото) [ТГ,397].

ладно adv, opp. на 'топло' ~ *гу́шт'оо (де́тто) да пе́ мо–ј ла́дно* [ПК(Кр)].

ла́дăн adj, opp. на 'топол' ~ *ла́дăн ве́тăр и до́ш, ко́га сă–пуле́дуве зе́мă-та* (објаснување за терминот **пуле́дица**) [ПД,130]; ~ *бре пивесто, црнајо-ка![пимо јоди рано воика,[ладни пи са авли–плочи,[изгурех за црни јочи* [ТГ,54]; – ако некое дете многу плаче навечер, мајката наутро излегува рано, кога поминува говедарот и извикува: *"Ајде да одме плачо – клачо, пу ладни сепки, пу студени води; пија да са врпиме, ти да пе са врпиш, там да устапиш"* [ТГ,125].

лажичка (и: **лăжичка**) f, **1.** dem. од 'лажица' в. **ланц'и́ца** ~ *утишла преко три планини, пашла колиба, вăтре имало три лепчијпа, три лажички и три сокардички* [V,PM, 269]; **2.** 'крај на градната коска, кај стомакот, има мала длабнатинка' [ПС(Град)].

лажовин adj **1.** 'неискрен'; **2. 'непостојан'** – народот верува дека има три света: едниот е непостојан, минлив или **лажовин свет (тој што е на земјата), вториот е под нас, населен е со лоши луѓе, ѓаволи, вампири, таласăми, и третиот е горе, на небото, каде што живеат праведниците.** Во рајот лесно влегуваат: праведните и сиромасите, коишто на овој **лажовин свет** (и: **лажовна дујна**) ги отплатиле сите свои грехови [ТГ,259, 312].

лазаренка f 'име на крава во Гевгелиско', ги има повеќе: **благунка** (отелена на празникот Благовец), **бужана, калеш, бела** и др. [ТГ,374].

ла́зи impf 'се движи налегнат на земјата со раце и нозе' ~ *малéч'куту ла́зи* [MS,s,59]; исто така змијата *лазе*, се влече по земјата [ПС(Град)]; ~ *ви́ќе искáрувăт гувéтта да–пáсăт, глéде дéтто, адиá змúа прăкăршăпа, ла́зе пиз адúи епдéк* [ПК,2(67)].

Ла́зăр m **1.**'м. л. име' , сп. *Лазаров* – презиме запишано во с. Зарово' ~ *Мавродија Хаџи–Лазаров Калăчев* [ПЗ(С),87]; **2. Св. Лазар** 'празник што православните го славаат пролетта, спроти празникот **Врбница.** Најмногу му се радуваат (на празникот) девојчињата, бидејќи тој ден ќе бидат **лазаренки** и ќе пеат по куќите. Првиот ден се вика **Ѓупски Лазар,** тој ден како и идниот го славаат и Циганите со христијанска вера. Возрасните Цигани свират по куќите, децата циганчиња играат, а циганките (возрасни) собираат брашно. Кога ќе завршат, пред да заминат благословуваат: *"Уд гудипа сус здраве'* [ТГ,47]; **3.** 'година', во изразите: *ко́лко ла́зăра ú́миш? – Е, áска пéјсе ла́зăра сум–чипúл, éпус ќи–сă–прáвум млáт* [ПК,2(67)].

Ла́зăрца top. 'познато име на рид во околината на Кукуш' ~ *Ла́зăрца–ј ту́мба, ри́т. Таа ту́мба би́ше му́ѓи Гавăл'áпци, Дрăгуми́рци и Кре́цăво, а Кре́цăвска би́ше. Там и́мше дă–ка́жме три́ куту мигдăпи́шта. Гавăл'áпци сă–зби́раа бăшка́ о́ро, а*

пă дрăгумирчáпе бăшкá, крицувáпе бăшкá. Тáм сă збúраа стрéди'о дéп Вилúгдиш... Тáм сă–бéрше, пą Лéтиш Свúти Атąиáс пąиąŕúр [ПК,2(295)]; *~ Лáзăрца–j тăквó мéсто кăту Свúти Илúи, áма пă–стрéт пóл'то–j. Нéкоо врéме, пă–стрéди'о дéп пă–Вилúгдиш сă–тăрчáли тáм, сă–пусувáли úкупи. Бúло кути пăпăгúр... Нусúли úкупи, тăрчáли – кój сă–кáче гóр* [ПК,2(310)].

лајкучица (и: **лáјлајкуч'úца)** f, bot. 'боливач' (Authemis nobilis); сп. *мóма д'ăт'ą* (називот е добиен според верувањето дека полот на детето што треба да се роди може да се погоди со кинење на малите ливчиња од цветот на **лајкучица**, т. е. дали последното ливче ќе се совпадне со **мома** (женско) или **д'ăт'ą** (машко) [MS,s,59].

лајкучка f, bot., в. **лајкучица** 'вид боливач, цвета како вртипоп, само цветовите се поголеми и повисоко расте, не се користи за чај' Грам, во Драг: **лајкуца** [ПК,2(267)].

лајнó* n 1. 'измет од крупен добиток' *~ за субирáт лајпá ут крáват'ą, за ха кладáт у казáп', за тýрпат óда пăтр'ą у казáп'ут* [MS,t,66]; *~ пă имáла мăшко, пéко: дéтище уд–пéго рóдпо, и сjáа цáро кá ко:–зимáл до:–пóсе пă–грóбо, сé jąбýлкта а тăкá му–сă–чипувáла пăд–пéго. А пă кá–ќ дуjдéла та:, цáрицта – ŕýпкąта, пă–п'а: măгрéшки лájпа ú дąвáла* [ПК,2(259)]; *~ слăпцето им вéлиши: "и вúа сти хáрпи, áма пáj–мáлката, Ангелúпу, е пáj–хáрпа". Тéпака од jáд што да чúпат? Отúдоха, га измáжаха сос óлцка лájпа* [V,PM,132] – во контекстот има потврда за тоа дека категоријата род во односниве говори не функционира, имено: именка од ж. род, во номинатив, како субјект завршува на -о: **нáj-мáлката, Ангелúну, е нáj-хáрна;** *~ "...и тој магари е, што сака моми па војска, и типака си от пегу по–бетер!" Стрјадната му мома гу пахрапи лајпа. А третата, пај–малката...* [V,PM,71]; – кога браќата формираат нови семејства, тие имотот го делат, но некои работи остануваат за заедничко користење: **курито гроздарско** (во него се гмечи грозјето), разбојот, колата, гумното, ѓубрето на буништето (*за лајпа правејпе* – се користат за горење) [**ТГ**,108]; **2.** 'измет, испразнување од човек' (ретко, само во одреден контекст) *~ а пúą трú фąмúли уф–адпá сóба сéдме. Мáјка му–вúке пă–то: вујвó:та: "Зă–то: ви–j фăрл'áх лájпта, зă–тóо плитéх чурапе пă–Вилúдиш, вă–рăпúх кукóшки, зă–тýк дă–мă дупéсте. Дă–тăрпме, пу–пăто дă–бéгме и глáдпи и гóли и бóси* [ПК,2(322)].

лáка* impf 'пие (или јаде нешто течно) правејќи голем шум' *~ кýч'ąту лáка* (и: *кýч'апту* **лóка**), *ч'ув'ăкут пúį* [MS,s,59].

лакардúја f **1.** 'збор, зборување' *~ лакардúја п'éма за му удрумóпи в'éjки* (= веќе нема збор да му зборне) [MS,s,59]; *~ му са поклопú па мăjсо ú, да га прóсти зáрди гпýсните лакардúи, штó му речú, са бацáха... и такá са чипú голéм рáдос меѓу пúх* [V,PM,16]; – светецот *Златоус* (Св. Јован) го добил името по тоа што зборувал дека за литургијата народот треба да дава само една пара *~ сус златпа уста златпи лакардији прагувурил* [ТГ,28]; **2.** 'мисла' (условно) *~ úм вели па опúа човéци: "ви са мóл'ам, пéка úди едúп човéк да вúкпи коцабашúата и от еспáфите по едúп мájстор: сáкам да им кáжам по едпá лакардúа"* [V,PM,22]; *~ гу пúта и му вéли: "ej мăjсу, што тóлку са чýдиш? Далú ти потă-*

паа кура́бите или пари не́маш?" Са́пким тја́пака ти́а лакардии ги ве́лиши па пегу кату па шака́ [V, PM,30]; **3.** изр.: **им вӑрве лакардијата** (= имаат добра комуникација): за свадбената веселба се кани скоро сето село, но не доѓаат сите, туку само оние ~ *па кои им сус тоја човек вӑрве лакрдија* [ТГ,165]; – **лакардиата пазат не са врашта** (договореното, макар само со зборови, треба да се почитува) ~ *царјут му вели: "а кога чипих јазика каул сос пих, да пиа моретy?" – "Сиошти", тој му вели. Фати царјут да са чуди, как да чипи, ча, аку речи така, царската лакардиа пазат не са врашта* [V,PM,59].

лаќа́рин m 'тој што лекува, доктор' ~ *и р'е́ч'и: "бре́ уд'е́ ми до́јди то́с ху́баф лаќа́рип", ги зго́пува ш'и́ш'кит'а икимц'и́ји до́л и си ути́духа* [MS,t,25]. Според Малецки називот (**лаќа́рин**) информаторот го донел од бугарската војска, во солунските села обичен е турскиот назив: **икимц'и́ја** [MS,s,59].

лакерда f, zool. 'вид морска риба, во минатото ги носеле од Солун со буриња' [ТГ,391].

Лактарот m (прекар на Ников Мито, дојранчанец што емигрирал во Бугарија, Софија) [КД,92].

ла́кум adj 'човек што сака многу да јаде'; fig. 'за човек што сака да приграби сé за себе' [ПВ(Кр)]; освен **ла́кум** во Солунско запишавме и **искилит** односно **искилија** (но повеќе за добиток), уште: **сӑма́лак** (во случајот со фигуративно значење). Основното значење на **сӑма́лак** е 'голем, ограден и покриен простор во кој се чува храна за добитокот' [ПС(Град)].

ла́кут m 1.'средниот голем зглоб на раката (меѓу дланката и рамото)' ~ *а, бе ус–јумру́ко гу–удри́л. Тӑ–буфиа́л тӑка́, мӑ–буфиа́ адиа́ та́м не́де удде́х. Или ус–ла́кут или ус–ра́ка, шо́ би́ло* [ПК,2(238)]; и: **лакот** ~ *тојпака отиде па жената му, га вели: "'мари жену, царјут сака да му пајда педа човек, лакот брада да има"* [V,PM,80]; **лакӑт*** ~ *пӑрвојут харамиа хрипа, сос лактјут си фати за вӑрхо и гу баца. Другите харамии хрипаа сички, сос раките си фатјат за вӑрхот* [V,PM,66]; во Воденско **ла́ктук** [ПВ(Кр)]; сп. **ла́хт'**; **2.** 'должината меѓу дланката и лактот; во минатото служел како единица за мерење на должини' ~ *земаха четири́јси това́ра вӑжи, гу вӑрза́ха, гу пуспа́ха аф ду́пката; вӑжето не́ сти́гпа, врӑза́ха и четири́јси ла́ктја по́јас, тогас дости́гпал* [V,PM,135]; ~ *гпуспиот му рече: "...типака шпак пе можиш да чипиш, туку да му кажиш па тјах, да пуспат едип чирак, тој да пушта, типака да сучиш – пе три педја, туку триста лактја!"* [V,PM,59].

лала m 'гувернант, воспитач на децата на султанот' ~ *лалата, кату чу така, влезе па шубе, да пе гу изгопи пегу царјут и да земи па пеговоту мешто* (м. 'место') *авциолиата* [V,PM,41]; ~ *царјут, как виде така, пемаши веки сос каква хвалба да гу хвали авциолиата прет лалата му* [V,PM,42].

лалангида́ (и: **лангида́**) f 'вид питулица, пржено тесто' [MS,s,59]; в. **лангида́**.

ла́м'а f 'митолошко суштество, според верувањето крвожедно, народот ја замислува со големи чељусти, со крила, со четири нозе и со долга опашка; од устата испушта пламен' [ТГ,311]; ~ *па́јгул'а́мата ла́м'а му р'е́ч'и па хи́тра Пе́три : "јала, хи́тра Пе́три, да си ви́дими куве́т!"* [MS,t, 75]; ~ *п–а́дпа че́шма, а́дпа мо́ма*

се́де и пла́че. "Шо тӑка́ ти мӑр–мо́ме?" "Е шо́, ре́кла, ту́к пӑ–та: че́шма ла́мӑта се́куј де́п п–а́дпа мо́ма ја́де. Ре́до–ј ваа–дип пӑ–ме́пе" [ПК,2 (128)]; и: **ламја** ~ *ака́ пе́ вӑру́вӑте, е́то ги–у́:ште пӑ–ла́мјӑта шо́ гӑ–утӑпа́х а́ска* [ПД,169]; ~ *"До́бро, ричѐли, што́м тӑ–пушти́ли дӑ–тӑ–ја́де ла́мјӑта, си–о́ди–си–ти, пи́й ки–спи́ме ту́ка, па́с пе́кӑ пӑ–изе́де"* [ПД,167]; ~ *тру́јца бра́тја сӑ–пацувури́ле ќӑ–о́дат ќ–а–те́пат ла́мјата... ла́мјата гу–тира́ла пе́јпто де́те* [ВГ(Ѓ),273]; сп. уште: top. **Ламјата** 'пештера' (според Ј. Иванов називот е добиен според широкиот отвор на пештерата (сп. *утвури́л у́ста куту ла́мја)* [ЈИ(СД),150)]; суеверие: – кога грми народот верува дека Св. Илија **ја трчке ламјата** со боздуган. Кога ќе **тресне гром** веруваат дека тогаш ја убил Св. Илија **ламјата** [ТГ,432].

ламари́на f 'тенок метал, служи за покривање и сл.' [MS,s,59].

ламба f 'направа со која во минатото си ја осветлувале просторијата' (со помош на запален петрол) ~ *ла́мбата све́ти* [ПС(Град)]; [MS,s,59]; ~ *би́ло до́цкӑпа и то: тӑрго́вӑцо виде́л де́ка свӑте́: уф–пе́ко: кӑ́шча свити́ло – тугáј пӑма́ло ла́мби, сӑде́ле пӑ–кӑпди́ла, пӑ–све́шчички* [ПД,151].

ламин* adj 'нешто што има врска, односно што ѝ припаѓа на ламјата' ~ *му вели па царју́т: "е цапӑм царју, сега удајата е харпа, ама сега да имаш и ламината керка..., тогас векн кату тебика друг пема"* [V,PM, 43]; ~ *царју му даде па авциолиа четирије и мулита..., а тојпака киписа и па Бога си верпу моли: "Боже да ми чуваш от ламините дефови"* [V,PM,43]; ~ *бӑрзоходец си разбуди и заедпоч киписа, па две цапгали гу пристигпа ламипшут бӑрзоходеца и кату тихпи ветир му грабпа капата* [V,PM,46]; и: **ламјан*** ~ *вели па братучетките му: "оди елајти да идими на гости и немој берити гајле за пишту!". И те отидоха па гости аф ламјаната кӑшта* [V,PM,103].

ланба́нтин m 'мајстор што потковува коњи и др. копитари' (се употребува и: **налбантин**) ~ *си–мисли́л: "Да́л' та́тко би́ше тӑргпа́л пу–тӑква́ јагпишто пати́ло до:–те́ре дӑ–и–ја́с; да́л' та́тко би́ше лапба́нтип дӑ–и–ја́с дӑ–сум лӑпба́нтип* [ПК,2(67)].

лангер m 'слаба ракија, што истекува последна од казанот, со малку алкохол' – кога се вари ракија, првата ракија што ќе **пратече** се вика **пратока**; таа е многу силна, кон крајот ослабнува и се вика **цатка, а сосема на крај лангер** (таа не се употребува за пиење) [ТГ,355].

лангиди pl 'десерт од пржено тесто, мекици' – откако ќе се роди бебето до шестата недела роднините му носат лангиди. Освен лангиди, поблиските носат и по една сребрена (заманска) пара, која што виси на црвен свилен конец, што се пришива на капата и при тоа изговараат: "*да си уд ѓол'о фатиш братче* (или *сестричка*)", или *"да си купиш сопче"* [ТГ,112]; и: **лӑнги́да** ~ *и́сто тӑка́ и ти́й лӑнги́ди шо́ ип ви́куме: и́ма приспи́к лӑнги́ди, и́ма и ки́спӑпи лӑнги́ди* [ПД,118].

ла́ни adv 'претходната година' ~ *де́лто и́мше по́го о́фци. Имше два́јс и два–три, ама ка́ умре́ ла́пи, де́сит си–устави́ме* [ПК,2(286)]; ~ *де́лто купи́ пи́ви уф–Ра́дуво зӑ–жи́то. Ту́ка ти́й пи́ви сӑ–сла́би зӑ–ста́ро. Ла́пи шо́ ста́ро искара́ме* [ПК,2(288)]; ~ *ут–то́ги, ут–ти́ја чуве́ци, ут–то́о се́ло и́ма уста́пио, уф–Бури́сӑво сӑ–јӑва́ѓӑт. То́ де́ут Трӑја́п ла́пи умре́* [ПК,2(312)].

ла́нцки* adj 'нешто што се однесува на периодот од минатата година' ~ *ва́а гуди́па пă–мужа́а дă–се́ат, су́ша би́ше... А ла́пцкуто ле́то шо́ би́ше, шо́ жи́то искăра́а* [ПК,2(288)]; ~ *те́ра по–висо́ку да́л да чипи гп'а́здуту и, кога́ пе ки па́јди тако́ф да́л, тога́с пак от го́ри ла́пцкоту гп'а́зду ки фа́ти да́ фти́ши по́ву гп'а́зду* [V,PM,30].

ланц'а́ (и: **ла́нц'а́**) f 'невистина, лага' ~ *ви́д'а, ч'а са́с паш'а́та са́ пи сл'а́ва па́глава и му вили́: "па т'е́б'а ланц'а́ пи стапу́ва, за ти ка́ж'а па и́стипа"* [MS,t,,48]; ~ *"ш'о́, да ти ка́ж'а, ма́ли, па т'е́б'а ланц'а́ пи стапу́ва"* [MS,t,84]; ваквиот неоргански назализам е запишан и во с. Зарово: **ла́нца*** ~ *ла́пцата–і ло́шу па́шту* [П,З(С),68]; и: **ла́жа** ~ *са–ви́кум Го́це Ри́стуф Нико́луф, ро́дип сум уф–Куку́шко, уф–се́ло Шикирли́а. Ут–Ку́куш са́ат и де́сит мипу́ти, по́вке пе́ма. Ла́жа пе́ма уф–ме́п* [ПК, 2(277)]; ~ *ма́мо–ле, ста́ра ма́јчице[ди́л'ми ма́–пи́тиш, ки–ти–ка́жсум[па́–ма́ма ла́жа пе́ би́ве* [ПК,2(314)]; ~ *ца́руфта же́па га́–уте́пуве. Сј` та́а шо́ са́–чипи́ па́–ла́жа ца́ри́ца, си–га́–пра́бра́ла та́а мо́мичка пра́–п'`* [ПК,2(299)].

ланц'и́ца f 'метална (или дрвена) направа со која се помагаме кога јадеме течно јадење' ~ **гул'а́ма ланц'и́ца** (се користи кога се вари слатко и сл.); сп. **ке́пч'а** [MS,s,59]; и: **ла́нци́ца*** ~ *ла́пци́цата–і уд дра́ву* [П,З(С),68]; односно: **ла́жица** ~ *слубо́да́п ка́–ј чуве́к и́де муча́пе, да ми–про́стиш, зима́х да́–са́–мо́чум, сте́пки, сте́пки кулку едпа́ ла́жи́ца мале́пка... му–ма́чкиме па–у́стта па́–то́о бра́тчто шо́–ј гудипа́ко* [ПК,2(358)].

ланц'и́ш'ник (и: **ланц'ич'а́рник**) m 'прегратка каде што се чуваат лажици, ножеви, виљушки' [MS,s,59]; во Зарово: **ла́нцича́рник** [ПЗ(С),68].

Лапов 'презиме во Зарово' ~ Ангел Саов Лапов [ПЗ(С),88].

ла́пчо m 'погрден збор за несериозен човек' ~ *бе́з ве́за збо́ри* [ЛС(К),94].

ла́па́да́ц m, bot., Rumex 'растение од родот на киселец, има долги лисја, се користи во исхраната на луѓето – штавел' [ПД,122]; регионално во Солунско: **ла́па́ге́ц** [ПС(Град] ; сп. top. **Лапатка** 'дол и воденица во Зилјаховско'. Ј. Иванов називот го изведува од дај. **лапат** (грц.) што го поврзува со растението 'лобода' [ЈИ(СД),150)]; возможно дека се работи за превид, бидејќи **лобода** (Atriplex) е друг вид зелјесто растение, т.е. не е **ла́па́да́ц**, односно 'штавел'.

ластага́рка f 'парче дрво што на едниот крај се двои, соа' [ЛС(К),95]

ластарче n, dem., в. **ла́стар** ~ *Тепо ле, тепко ластарче,[дејгиди дилбер дивојче![Вашо је село, Тепо, гулемо,[има ли моми јубави?* [ТГ,346].

ластина f 1.'меко стебленце, гранка од растенија што се лозат по земја, пр. од лубеница и сл.' ~ *ви́куме па ти́а ут–ко́рапто шо́–са́ уд–лубапи́ца, пипо́и, ут–ти́ква* [ПД,123]; 2. изр. **пу́шта ла́сти́ни** (= ги заведува луѓето со лаги) [ПС(Град)]; ~ *о́п така́ си–пу́ште ла́сти́пки да́–ла́–пла́ше* [ПК,2,69] ; сп. загатка: **Шарено теле уф ластини леже** (одговор 'лубеница') [ТГ,290].

ла́твица f (в. **ла́тка**) [ИГ,126].

Лати́фово Дере́ top. сп. л. мусл. име **Лати́ф** и турц. dere 'река, поток' [ЈИ(СД),150)].

ла́тка f 'глинен сад со 2 рачки, во него се чува масло' [MS,s,60]; ~ *ко́п'у му ве́ли: "пе́мој ти е стра́х! Зе́ми две́ ла́тки и вја́хпи ми, и, кога́ ки и́дими па жи́вата во́да,*

та́му и́ма стра́шни самови́ли, га чуват вода́та [V,PM,112]; слично значење во Кукушко: ~ *се́тне, а–бре пă–тка́, напа́м, си–дуйде́е ти́а чуве́ци. Е, ви́ке мо́йта се́стра, и́махме ади́н кутел шо́ чу́кахме пă–де́н пу–две́ ла́тки мле́ко; то́лкуф тăка́, али́с кути ариа́* [ПК,2(279)].

ла́ф* m (тур. laf) **1.**'збор' ~ *му вили́: "ама́н, ко́лку ш'ту и́ма за ти ги да́м, сид'а́ да ми ка́ж'ш' ш'то́ сă т'ăс ла́фуви!"* [MS,t,41]; ~ *јоште лафут не дурuче, Попово Јуваиче,[си пудигна Арапина тешка буздувана,[си замана Арапина на Попов Јуваиче...[се излажа Вангелина, удрила на него,[си удрила Ваńелино, али не го секла* [ТГ,41] – уште една потврда за присуството на адверсативниот сврзник **али** во југоисточните говори: **си удрила Ваńелино, али не го секла**; поопширно за ова во граматичкиот дел; ~ *што ти мислиш, што ти лагиш, црна Арапино![не сум пиле, не сум овца сус лаф да ма плашиш* [ТГ,41]; **2.** 'мисла' ~ *чу́ке Иси́н ча́ш: "Трајкувите де́ца ту́к ли сă?", пи́те. "Ту́к–сă, шо́ и́миш ръ́бо́та ти́ ус–пи́х". "Имум еди́н ла́ф дă–им–ка́жум". "Ут–та́тку–ти, ричé, и́мите по́здръ́ф"* [ПК, 2(357)]; **3.** 'род, вид, качество' pl.: *ла́фуви, ла́фуве́ту* [MS,s,59] (односно значење запишано од Малецки ние не го констатиравме, возможно дека е превид); **4.** изр.: **лаф да чинимми** (= да поразговараме) ~ *и му вели: "Дјадо, јазе дојдох при тебека това вечер, мăра да повревиме, лаф да чинимми"* [V,PM,92]; **пусна́ ла́ф** (= стави некому до знаење, извести за нешто) ~ *дру́гата ца́рч'ипа у страна́та му бръ́ка мурабе́ и то́ј му пу́спа ла́ф: "хазăр'–сă"* [MS,t,87]; **докара лафот** (= иницира разговор на одредена тематика) ~ *кату отиде да вичери сос царицата му и сос момата му, на трапезата кату зборуваха, докара царјут и лафот за пепелјарув син* [V,PM,48]; **му вăрве ла́фо** (= има авторитет, се уважува тоа што ќе го рече) ~ *удде́ла та: жсе́па, де́ка и́ вăрве ла́фо, ут–те́бе еди́н кума́т, уд–не́кој си́рне, уд–не́кој у́рда, шо́–ви́кăт, збра́ла е́дин пре́дник, пре́дник ви́кăме ти: пăрга́чуто* (**пăрга́ч** 'предник, скутник') [ПД,144]; **ла́ф не́ма** (= кога некој не зборува, не кажува ништо) ~ *се́дат Ту́рци ус–пиштóле. "Се́дни, се́дни де́те, зе́ми, зе́ми кру́ши не́ сă–бо́ј", ми–ви́кăт. Зима́х адна́ кру́ша сус–пра́вата ръ́ка, сус–де́спăта де... Едно́ чига́р испија́, две́ испи́, три́, ла́ф не́ма* [ПК,2(358)] – случај на употреба на лексемата **прав** со архаичното значење 'десен' (за ова в. во граматичкиот дел); **ла́фо мо-ј ли́ра** (= се кажува за човек што малку зборува) [ПК,2(67)]; **дă не́ му сă-удде́лиш уд-ла́фо** (= кога некој убаво зборува) ~ *ка́ ќи–фа́те дă–ла́фе, дă не́ му сă–удде́лиш уд–ла́фо* [ПК,2 (67)]; **от лафот са не вăрна** (= го исполни договореното, ветеното) ~ *момата речи: "ох, тате, меника што ме питаш? Виш типака, што си порăчел, ако ти докара, и јазе ки гу земам, та пека е магарешка глава!" И царот га даде, от лафот са не вăрна* [V,PM,90].

ла́фе impf 'зборува' ~ *ка́ ќи–фа́те дă–ла́фе, дă не́ му сă–удде́лиш уд–ла́фо* [ПК,2(67)]; ~ *си флéве о́н до́ма прă же́нтă му, сă ла́фăт, си–гувó́рăт* [ИГ,114]; ~ *о́н то́лко вујска́ истипа́л за не́а, си́н му а зима́л. Гу викна́л на го́сте, д'сă ла́фăт* [ИГ,114]; ~ *ма́лце ќи–пи́јме, но́гу ќи–ла́фиме* [ПС(Град)]; *ка́ ла́фиме?* = како зборуваме (пак таму).

лафуве* impf в. **лафе** ~ *еди́н вечер*

сиромахут зема едиⷩ караграш сос иегу и отиде иа владиката за да си лафуват малку [V,PM,38] – за честата и проширена употреба на суфиксот **–уве** во долновардарските говори в. во монографијата "Кукушкиот говор" од К. Пеев.

ла́ха (сӑ) pf 'се случи' ~ *ско́киа ут ц'ами́јата до́л, сӑ ла́ха бра́т–му удо́л, па́диа иа вра́х ц'е́гу и гу укла́ва* [MS,t,57]; ~ *тузи́ ма́лку ш'ту сӑ руди́ то́с в'е́ч'ер и то́с ч'урбаⷣ'ија тук ш'ту сӑ ла́ха, тузи́ д'а́т'ᵩ има́ⷩту за му клирупумиса ... ут мра́ва гуди́ии с'е́тᵩ сӑ ла́ха да прумиⷩе́ но́с туⷣ'а́ри да бра́ка ж'и́вии* [MS, t,16]; ~ *ама типака да ие стрексаш и да ие си лаха да му кажеш дури иа трите деиа, белким ки ми позиаjат* [V,PM,90]; ~ *как р'е́ч'и да сму́кии иди́и ко́кал, му ути́ва иа гӑра́лу-ту и и́ш'тиш'и да си уда́ви, бирика́т јас ту́к сӑ ла́хах, гу фтиспах за гӑра́луту и кајди́са ко́калу у уста́та* [MS,t,37].

лац m 'каснување' (игра на зборови од песничка со која се забавуваат малите дечиња) ~ *со́л сум пуси́ла[дӑ–си–ку́пам мле́кце[дӑ–иабе́рам се́ⷩце[дӑ иадо́јам жре́пче[ка́ци, ка́ци, ка́ц[мӑле́чко убра́хче ла́ц* [ПК,2 (329)].

ла́цке impf 1. 'каса' (неочекувано); 2. – вечерта на празникот **Прошка (Запустејне)** се собираат сите членови на семејството и вечераат заедно. Откако ќе седнат околу софрата, на која се поставува леб, вечера и др., домаќинката ќе донесе **мутувило** (= направа, парче дрво долго околу 1 м., на кое жените мотаат преѓа), потоа се зема конец, на едниот крај се врзува варено олуштено јајце, а другиот крај се врзува за мутувилуто. Домаќинот откако ќе го преземе мутувилуто од сопругата, ќе го подигне над софрата и ќе го заниша. Во тоа нишање децата што седат околу софрата **го лацкат**, т.е. се трудат да го лапнат **јајцето [ТГ,35]; 3.** fig. 'зборува' (без самоконтрола, било што) ~ *ии̏м–а–слу́ши, о́иа се́ си–ла́цке, ие́ зиа́а дӑ–мо́лче* [ПК, 2(67)].

ла́цне pf 1. (в. **ла́цке** 1.) ~ *ии̏м о́ди ду–ко́јио, зе́р ќи–тӑ–ла́цие;* уште: *мӑле́чко, мӑле́чко, а́ма ка́ мӑ–лӑциа́ мӑ́рфка ќи–ми–ски́ишие* [ПК,2(67)]; **2.** в. **лацке 2.**

лачка f 'замка' (од јаже, за полесно стегање, не е стапица) – јажето се намотува на **облакот** (парче дрво, стои напред на самарот и ги поврзува страниците): прво ќе се направи **лачка** што ќе се навлече на облакот; кога се товара, прво треба јажето да се размота до **лачката** и потоа едната половина од јажето се префрла на една, а другата на друга страна и со нив се стега товарот **[ТГ,420]**.

ле part (најчесто се јавува зад вокативна фома) ~ *ма́мо–ле, ста́ра ма́јчице[ду́л'ми мӑ–пи́тиш, ќи–ти–ка́жум[иӑ–ма́ма лӑ́жа ие́ би́ве* [ПК,2(314)].

леблеби̏ја f 'зрнест десерт од печен наут' – се користи, измешана со вид глина **терементил, кога некој во урината има крв [ТГ,243]**.

Левков Ѓорги – 'дојранчанец, жител на Белград' [КД,90].

ле́вн adj 'симпатичен, силен млад човек' ~ *о́т та́м ми̏иа ле́ви Ми́тр[ле́ви Ми́тр терзи́чето* [ПЗ(С),71].

Левтер Калаџиев 'жител на Стар Дојран' (име и презиме) [КД,84]; **Левтер Јанев** дојранчанец, жител на Струмица) [КД,87].

легач m 'тој што не сака да работи, мрзливец' – од Бојмица не купувај вол, зашто ќе биде *легач* (додека ора легнува), од Орејвица немој да земаш жена зашто ќе настрадаш

[ТГ,1]; меѓу имињата што им се даваат на воловите во Гевгелиско се регистрирани уште: **врнгач, чурлин** (тој што има прави рогови), за волот што "има господско однесување": **папас ефенди, оџа ефенди, челеби, деспот итн.** [ТГ,374].

ле́гне pf **1.** (в. **ле́жѐ 1.**) ~ *и тӑма́м ути́шла о́фцта уф–тӑ́рлуто, ле́гне уф–сре́т о́фци, сӑ–скри́ла ф–тӑ́рлуто. И вӑ́лко: "пӑти́ло, пӑти́ло, до́јци ја́гнито". А пӑти́ло, с–пӑ–пӑти́ла, уф–сре́т о́фцте лигна́ла* [ПК,2(224)]; ~ *га ве́ли: "о́х, ми́ла се́стро... то́лкос Го́спот ве́ки ти милу́ва, и ја́зе по́вики ти милу́вам. Ле́гни си ма́лко да ти попо́штам"* [V,PM,133]; ~ *му–ра́че́ла: "Ле́гни, да ти–пл'у́нум уф–у́стта, ут–си́те изи́ци ки–зна́јш, а мо́јта ма́јка, кути ца́р–ej пӑ–змијте* [ПД,152]; **2.** 'се постави во опружена положба за да спие' (в. **леже 2**) ~ *о́ти се́лцка ка́шча, сирума́шка, у–една́ уда́ја си́те спија́ле, и то· л'ӑгна́л пра́–пи́х* [ПД,151]; ~ *лигнах да спијам доцка-на кога* **кваčка** *бише угрија́ла* (име на ѕвезда; во периодот кога материјалот е собиран, пред стотина години времето не се мерело со часовник, туку по природните знаци) [ТГ,11]; ~ *то́с в'е́ч'ер ма́јка–ти ти кла́ди шпа́ фармака́та и́гла на јатаку да л'е́гниш', да сӑ напо́риш'* [MS,t,31]; ~ *му вил'а́т: "то́ за л'е́гни на бо́лницу крива́т, то́ за л'е́гни на ч'и́стицу?"* [MS,t,42]; ~ *ма́јка им еди́н ве́чер, кату ле́гна да спиi со́с ма́жо́ и́, му ве́ли: "ма́жу, ти́нака ти́а де́ца та́ка, ка́к ги научи́, не́кој пӑт ки ти остра́мјат"* [V,PM,25]; **2а.. – (си)** ~ *ути́ди го́р'ạ ж'ипа́та, му пустила́ иди́н јатак за да си л'е́гни ... ја́духа, пи́ха; до́јди вр'а́м'ạ да си л'е́гнат* [MS,t,37]; ~ *пра́ви́ле шо́ пра́ви́ле та́мка, ве́чӑрта, аде́тто и́ пӑпра́ви́ле и си–л'ӑгна́ле* [ПД,151]; ~ *му вили́ на маџ'о́–ји: "то́с тфо́ју аратли́к мло́гу стралли́ф, и́ч' ни ја́ди, гла́ди за си ле́гни"* [MS,t,37]; **3.** изр. **си-лигна́ на бра́шанто** (= се согласи, се помири со некоја ситуација) ~ *са́ке вре́ме, и́ки и о́п ќи–ле́гне пӑ–бра́шӑ-нто* [ПК(АЌ)]; или: – независно дали се сакале или не, *чим ке им мине веџиц прако глава* (т.е. откако ќе се венчат) младите *легнуват на брашно и си гледат работа* [ТГ,192].

ле́гну́ва* impf (в. **легне 1.**) ~ *му вил'а́т: "то́ за л'е́гни на бо́лницу крива́т, то́ за л'е́гни на ч'и́стицу?" и на два́та му сӑ ни ле́гнува́ш'и* [MS,t,42]; ~ *катарџиата, как га виде га зема, за жена га имаши, и млогу марифети знаиши. Вечерта сос негу легнуваши, утрината пак отиваши на желките* [V,PM,79]; ~ *то́j, ко́лку сирома́х бе́ши, о́шти по́вики сирома́х са чипи́, а́ма на дру́г не си мо́лиши: гла́ди легну́ваши* [V, PM,20]; во Кукушко: **лигну́ве (си)** ~ *то́о пӑрстӑно дуну́ве, адно́ш, два́-пӑт, три́пӑт ка́ дупа́л, една зграда две́–спра́тна стапа́ла. Лигну́ве си. ама та́а зг`та пули́ло, куту пули́јна зла́то... лӑ́ске* [ПК,2(263)].

ледник* (или **ледница***) m (f) 'замрзната вода како дебела лента што виси од стреата, мразулец (се разбира во зимски период) ' ~ *најдоха еди́н ју-нак, којто морету гу смрӑкаши сос устата му, и от посот му са убесуваха ледници и остапуваха рибите аф суха земја* [V,PM,44]; ~ *и му вели на негу, којто смрӑкаши морету и от посо му висјали ледници: "ej побратими, ади стани, ча на тебика дојде редот да ни куртулисаш"* [V,PM,44].

ле́дница f 'длабока (и голема) дупка во која се чува мраз од зиме за в

лето' ~ *гъзо́зъ̆ци́јте зи́мно вре́ме уф–гуле́ми, дъ̆лбо́ки ду́пки збу́рът ле́т, ти́а съ̆–ви́кът ле́дници.* Сп. уште: ~ *та́а удаа́та стъ̆на́ла ле́дница, не́ съ̆–фле́ве уф–на́тре* (ако во собата е многу студено) [ПК,2(67)].

лее impf **1.**'со помош на загревање прави нешто од тврда да помине во течна состојба' ~ *ва́адин и́мме гуле́ма бу́гла, а ле́јме би́шкăта;* **2.** – **(сă)** 'се топи' (пр. мраз, маст и сл.) ~ *твојата душа се леје,[куту снегут на слӑнце,[куту ледут јуф вода,[куту карапфил на слана,[куту чубрика на роса!* [ТГ,98]; ~ *се качих јоште погоре,[там најдех грутка снигова,[на грутка вел'ам гуворам,[лејај се, грутка снигова,[ка што се леје млад Стујан* [ТГ,101]; сп. *сле́на ма́с* [ПД,119]; fig. 'кога некој организам слабее нагло' [ПК,2(67)].

ле́же impf **1.**'кога некој е поставен во хоризонтална положба, испружен' (пр. на земја) ~ *разбуле́л–се адна́ же́на, та́м, ду–на́с бли́зу. Ка́ пумина́ме Ште́мница на́–го́ре, гъ̆–устъ̆ви́ли де́к ле́же, не́м ни́кој крӑј н'а:, изби-га́ли* [ПК,2(67)]; ~ *гу фӑрл'ът нӑ буништо. Та́м си ле́же. Пумина́ле адни гъ̆лӑбе* [ИГ,114]; ~ *дујде́ло вре́ме – руди́ла. Лижа́к'и ма́јка му, о́н, о́ште ка́ на́жће ут ма́јкъ̆ му и ри́пке низ удаа́та* [ИГ,110]; **2.** 'ноќева (некаде), спие' ~ *"Уу, ре́кли, шо́ тро́нът ти́ъ̆, не́ спи́ат, съ̆–въ̆рга́л'ът", ре́къ̆л. "Уу, зима́јте ви́ъ̆ де́уто л'ул'а́јт–о: дъ̆–за́спе, ас ќо:–зе́м де́тто". Гу–зи́ме о́на де́тто, гу–л'у́ле, лижа́ла прӑ–не́го* [ПК,2(299)]; ~ *Ва-нгилипо, моја прва л'убо,[сапоќ ми си на ръ̆ка лижала,[дури ръ̆ка, ръ̆-ка јутрнала* [ТГ,53]; ~ *на и́мше къ̆ми́лцки диќа́н, зъ̆–къ̆ми́ли дъ̆–ле́-жът нӑ–ве́чър. Оти зна́јш, ќи–до́-јдът ут–Ку́куш, ќи–до́от, ќи–прале́-жат уф–се́лто, ут–Со́лан ќи–до́от уф–та́м, уф–се́лто ќи–прӑле́жат* [ПК,2(281)]; ~ *и тува́ръ̆ваа, сто́ка зи́маа ут–Со́лан нӑ–Ку́куш по́саа. И и́даа на–ве́чърта, ле́жаа та́мка уф–на́што се́ло* [ПК,2(281)]; **3.** 'боледува' ~ *жена́та му си разболја́ те́шка бо́лка, што́ту лижа́ши до три годи́ни* [V,MP,20]; ~ *Ша́нко се ма́мо мо́ри разбуле́[де́вит гуди́ни ка́к ле́же[Ша́нко, гу ни́кој не́ пи́те* [ПК,2(315)]; ~ *а пъ̆ ни́а шо́ дъ̆–ка́-жум, би́ме прӑ–на́јмӑле́чќоо, кога нема живот... Ја́с съ̆–ръ̆збуле́х, лижа́х три́ ме́хца у бо́лница и не́ дујде́ та́ спа́а дъ̆–мӑ–ви́де и́ч* [ПК,2 (286)]; **4.** 'некаде нешто останало подолго време – пр. ако во некоја длабнатина подолго време останува вода' – ако **лиунката (породилката) нема млеко доволно, тогаш** и́ **даваат да** јаде кромид, а летно време една трева што ја викаат **млечна трева,** која што расте на места во кои зимно време *лижала вода* **[ТГ,**108]; **5.** загатка: **Мокро теле уф дулап леже** (одговор 'јазик') **[ТГ,**290].

лејка f, bot., 'вид тиква која што се користи како црпка (се разбира откако ќе и́ се направи отвор)' ~ *нӑ–ме́стото де́ка шо́ ќе–спија́л о́н, напра-ви́л от–сно́н ъ̆ржа́н'е чуве́к и од–една́ ле́јка гла́ва и оти́шал го́ре нӑ–тава́но дӑ–спи́а* [ВГ,М(272)]; во старите куќи, над **ношвите,** на ѕидот е прикачена даска што служи како **раф** за садови, под тој раф, за еден клинец е прицврстена **лејка за сол – сулар-ник,** а на друг **лејка за лажици – лажичарник**, или **лајчарник,** како викаат други **[ТГ,**300].

ле́јкичка f, **1.** dem. од **ле́јка** ~ *и то́о, не́ли лиси́ца по́–и́тра а о́н по́–про́с, о́н зи́ме а́дна вӑрчва, о́на а́дна ле́јки-чка, а́дна ти́квичка, ќи–флезат ф–ќо́л'о, ќи–нӑло́ват ри́би* [ПК,2

(225)]; 2. fig. 'навредливо за **празна глава'...**

Лејлéк Караџá top. 'име на место' (сп. тур. leylek 'штрк') Валовишко [ЈИ(СД),151)].

лéјчка f, dem. од **ле(ј)а** 'мала површина од обработлива земја' ~ *сијáх кулку áдна лéа крумúт и áдна лéјчка лýк, д–úма зă–апúвне, кулку зă пáска дóма* [ПК,2(67)].

лек adj 1. 'opp. на тежок, лесен' ~ *лéкјут* (= лекиот); ~ *купúта–ј* (= веслото е) *дăлга трú и–пýл мéтра; купúјте сă ут–чáм óти óни сă пó–лéки* [ПД,128]; ~ кога ги берат лозјата се одмараат малку, а исто така и кога берат пченка, памук и грав, бидејќи тие работи се третираат како **леки [ТГ,21]; 2 'лесно подвижен':** *"да може куту заиц да трче, да са крије куту лисица и да биде лек и ачиѓозлија куту врапчаи"* – карактеристики на **лувачут** [ТГ,385]; 3. fig. 'се кажува за човек, односно жена со несериозно однесување' [ПС(Град)]; ~ *"Вáри чипúца, мéси пýпи, пустéли, суréди, и пáпкум јáс ки–лéгнум, ќ–ýмрум, тú ки мă–прă–пéвиш". И та: лéка жéпа уф–акăло, тóлко дрáма имáла дă и–чипúца вăрúла и–пýпи прăвúла* [ПД,153]; ~ *думăкúпо л'ăгнá д–ýмре з–ăтăр, óт ки–кáже пă–думăкúпкăта пăрúте уд–дéк сă. Кóлко–ј и óи лéк! Прă–стăпá д–ýмре зă–жéпă –ăтăр* [ПД, 153]; често во употреба: **лéк мăш** 'несериозен, на подбишега'[ПС (Град)]; 4. **сп.: лек полаз** – ако првото доаѓање на гостин наутро на празникот **Мартинци** или **Вăлков Празник** донесе среќа во текот на годината тогаш се вика дека гостинот имал **лек полаз.** Тој што **пулазуве** благословува вака: ~ *палпа куќа бирикет: сус крави, сус телци, овци, кукошки, пилци, јајца; па сите Господ да даде касмет, па пеармасапо – армасница, па пежипено – жена, па жипени – деца, па деца здраве и касмет* [ТГ,16]; – кога некоја жена се пораѓа, жените што се покрај бабицата, за да и помогнат на родилката (такво е верувањето) ќе ги разврзат скутниците и со *притилата* ќе ја удрат три пати, зборувајќи: **"Лек полуз – леко ружѓајне"** [ТГ,105]; **лек празник** 'празник што не се сфаќа многу сериозно' – светецот *Златоус* (Св. Јован) го добил името по тоа што зборувал дека за литургијата народот треба да дава само една пара. Инаку *е лек празник, може да се работе* [ТГ,28].

лекар m 'тој што лекува, доктор' ~ *кој ки јади от смоквите, ке да извади рогови. Опиа рогови сетпика ки сакат да ги загубат, та некој лекар пе зпаи л'ак за пих* [V,PM,35]; в. **лăкáрин.**

лéкичко adv в. **леку** ~ *óи зúме áдна вăрчва, óна áдна лéјкичка, áдна тú–квичка, ќи–флезат ф–ѓóл'о, ќи–пăлóват рúби... и сја: пă–лисúцта лéкичко, а пă–вăлко – то: кýпо кá о–вăрзáла зă–пáшкăта, сă–пăпăлúл кýпо вóда* [ПК,2(225)].

лéку (и: **леко**) adv 1. 'нешто што се прави без тешкотии, лесно' ~ *с'é л'éку му сă гл'éпда идúп тупýс гул'áм кóлку пáш'та кăш'та* [MS,t,52]; кога се седнува да се руча, ако се спремаат за копање пченка најстариот го кажува следниот благослов ~ *ајарлија работа! Господ да даде здраве и време, сус леко да и суберме!* [ТГ,19]; кога ќе остане жената **трудна** (или **туварена,** или **тешка**), **често мисли на тоа како ќе се заврши пороѓајот: сус леко** или **сус тешко**) [ТГ,103]; – кога бабицата ќе го залула прв пат новороденчето ќе го благослови: *"Да биде здрав, да биде касмитлија, сус леко да пурасне, ерген* (или *мома*) *да са чипе, татко и мајка да зара-*

дуве, уф село да са лаге, биз него ништо да не биве, сите па него да са питат, деца да изгледе, деца да ижене" [ТГ,109]; има случаи со удвојување – за потенцирање: **леку-леку** ~ *му вели: "... кубилата ми е трудна, не ти га давам!" Пак тој му са моли: "аман, калитати, дај ми кубилата! Јазе едно кило чипица ки товарјам леку–леку, да ида па водипицата да мелја"* [V,PM, 94]; 2. изр.: **леко да ти е!** 'со овие зборови се простуваат присутните од умрениот, фрлајќи врз гробот три грсти или три **стиски** земја (= она што може да се собере во една рака)' [ТГ,256]; **ее, душа не са даве сус леко** (= умирачката, смртта се мачни, тешки) [ТГ,248]; в. **лесну**.

лекувит adj 'нешто што има моќ да лекува, пр. некој извор' – ако некој долго време боледува го носат на **ликувити војчки**; во Гевгелиско ги има повеќе: **Ѓавучка војчка** (лекува "уд очи и уд глава") – извор кај с. Ѓавото, водата извира од една карпа на брегот на Вардар, **Мачковска војчка** – лековит извор до с. Мачуково (денеска во Грција), лекува *уд треска*, **Бајалска војчка – до с. Бајалци** (денеска во Грција), лекува исто така *уд треска* и др.

леле interj (за потенцирање) ~ *Крáли Мáрко свáдба прáве[свáдба прáве лéле гóсте кáпе [гóсте кáпе лéле ут–трú сéла [от трú сéла лéле мóре[трúста дýши* [ПК,2(273)]; ~ *и пă–кóпо вéли ем говóри:["Бéгај, кóпче дă–бéгаме[Шо сакáме лéле си–земáме"* [ПК,2(273)]; ~ *мóма мéте мáле рáмпи двóри[сăс двá стрáка мáле бéл бусúл'ук, џáпум [já уздóлу édno лýдо млáдо лéле [измамúл–ја с–édna рúза грóзде, џáпум* [ПК,2(328)]; в. **лелим**.

ле́лим interj (за засилување) ~ *Стójко му–вéле, гувóре:[пáшо ле пáшо ефéпди[лéспо–се вáло пé дúга[па–пивéста лúце да–вúдиш[лéлим áман да–вúдиш"* [ПК,2(236)]; ~ *се разбуди, џапум, Трепа мома,[што си веле, лелем, ем гуворе:["Китките са. лудо, јуд бахчата,[а прстеп е, лудо, јуд златаро,[а лице е, лудо, за л'убејпе,[за л'убејпе, лудо, векувечпо"* [ТГ,173]; и **ле́лин:** ~ *рапо слáната пóпадпа[прéт сáми дéп Илиндеп[пá ми попáри, попáри[сé по–пóлето трéвата[и по–гóрата шýмата[лéлип áман шýмата* [ПК,2(236)].

ле́л'а* f'тетка' ~ *да с'éтиļа за в'éпат крăпгу и михáлката да зафáти да тóч'и и бáбата и лéл'ата* [MS,t,8]; ~ *речé: "мéпи да ми зéми цáрјувут сúп, сóс едúп тáс мáпца фрéт аскéрут да гу пасúтјам!" Тéпака имáла едпá лéл'а, от мáјка и сéстра. Опа пуспá, гу земá тáсу сóс марифéт* [V,PM,141] – уште еден случај на изразување на посвојност со предлогот **од:** *едпа лел'а, от мајка и сестра*, што се третира како балканистичка јазична посебност.

лен m 'неактивност, мрза' ~ *кá мé–ј фатúл áдип лéп, пúшто пé ми сă–фáште* [ПК,2,67]; ~ *мó–ј лéп дă–с–испráве; гó–ј лéп дă–стáпе* [ПД,131] – зборот не е зарегистриран во PMJ, но се среќава како во соседните, така и во подалечните словенски јазици (сп. ср. (и хр.) **лијен**, буг. **лен**, пол. leń) [ПД,131].

лен m, bot. Linum usitatissimum 'растение од кое се добива конец'; сп. **ле́лну с'ăм'ą** (и: **ле́н с'ăм'ą**) [MS,s,60] – случај на употреба на именка во функција на атрибут (според турски образец); сп. **ле́нино шла́тно** [ПС(Гр)].

Ле́на f'ж. л. име' ~ *јала мори Лепо* [ПВ(Кр)], формата **Ле́но, Ле́нчо** освен во вокатив во Гевгелиско се употребува и во номинатив, што

претставува уште една потврда дека родот во односна регија не функционира нормално [ПГ(Ст)]; на истиот терен е забележана и варијантата **Ленка** [ТГ,114]; ~ *уф–градини ал–шибој,[Илија и Шипка един бој[... шамијка бела, вапцана,[Ленка па Јосиф таксана,[ох, ох, јаврум аман ох![они уд гудина ки са земат* [ТГ,141]; ~ *отвори ми, бела Ленко, вратичка,[сус та твоја десна, Ленко, ракичка[– не можам да станам, Ил'о, да јотворам,[мајка ми леже, Ил'о, ду мен* [ТГ,141].

Лененото n, top. 'место, ниви на кои се сади лен' [ЈИ(СД),151)].

Леништа pl, top. (сп. **лениште** 'нива на која се сади лен'), има и: **Леништ**ето [ЈИ(СД),151)].

ле́н' m 'помало коритце, округло'; сп. **лиґе́н'** [MS,s,60]; во Кукушко **лен** ~ *по́сат сипи́:та, лăжи́ци, сăдăве, дă–сă–вичéре. Лéпо – дă–пули́ват* [ПК,2(335)].

леондáр m, zool. Felis leo 'арслан' ~ *иди́п ч'уфч'и́ја и уч'ел да урé; му зл'áва иди́п арасла́п (леопдáр)* [MS,t, 77];

Леонид 'м. име запишано во с. Зарово' [ПЗ(С),84].

леп adj 'убав' ~ *да ми викпиш една песна, Ваиґелипо мори,[малце речовита цапум, пого гласувита,[– Ваиґелина атрцијка, атр не скршуве,[си извика она, грејна, една лепа песна* [ТГ,40] – овој архаизам познат во егејските говори, особено во југозападниот дел, присутен е во повеќе словенски јазици, на исток во ст. руски, на запад во чешки, полски, на југ во словенечки, српски, хрватски; сп. стсл. лѣпъ.

ле́пин m, bot. 'растение' (в. **ле́пкăвăц**) [ПК,2(67)].

ле́пкăвăц f, bot., Galium aparine **1.** 'тревнасто растение, има долги стебленца што се лепат (пр. по алишта), има бели цветчиња' ; и: **ле́пка**; **2.** fig. 'натраплив човек, што им досадува на другите' [ПС(Град)]; ~ *пóго ле́пка–j, ич пé о–сáкум дă ми–и́де* [ПК,2(67)].

лепче n, dem. од 'леб' ~ *и óпа уддéла. Фáјќе, пăпрáуве адпа у́бува пугáча, лéпче демéк измéсуве... ~ пă–вéчăрта сă–збрáли и сидпáли дă–вичéрăт. Кучи́пцто чипи́ло: "ґáу–ґáу, сáкум áпо пáрче лéпче!"* [ПК,2(285)]; ~ *утишла преко три планпи, пашла колиба, впăтре имало три лепчијпа, три лажички и три сокардички* [V, РМ,269]; ~ *мори, што ме даде, мила ле мале,[мори, па момче малечко, ле мале?[... мори, уф килар ки флезам, ле мале,[и опо пу мепе, мале... и опо пу мепе;["Море, тур ми, тур ми, мила ле додо,[пикмешче па лепче, додо, пикмешче па лепче"* [ТГ,190]; ~ *му–кăжáл; "Чóрбаци, гáзда, áк–те–j мăка уд–мéпе дă–устáвум", рăчéл. "А шó ки–ме–j мăка ут–тéбе!". А пă би́л зă–едúп лéпче, зă–едúп лéп, пáри пé"* [ПД, 169].

леса f **1.** 'направа од плетени трски' ~ *глéдăхме бýба... Одăре, крéвите им–прáвăт, крéвите уд–лéси и уд–дăрва, лéси, тăрска* [ПК,2(215)]; ~ *пă–врăс лé:ста сă–бéре блáто и сă–пукри́:ве сус блáто, óти ти́: áчкувуто (птиците), ти́: сă–пóго лóши и пăјци́пăт уф–блáтто, уф–трăскăта уг–гóре кути кáмăн* [ПД,128]; ~ *пáј–лóш е* **Дубрувéно**, *óи дý: ут–Крýша, ут–Сýрл'во, пó–гулéми дăлги прáве, ги–рăстýруве мáпдрите, лéсите ги судéруве и тăкá ри́бите избéгувăт* [ПД,128]; **2.** 'вид решетка од плетени гранки, се става пред буката на воденицата за да го задржи ґубрето'; **3.** 'врата на трло исплетена од гранки'; **4.** 'сплетени

гранки што служат како ограда, градеж' ~ *ус–ни'аа сă–гра́де тắрлуто, то́–j плитни́ца ут–пắрчки* [ПК,2 (68)]; 5. 'направа што служи како носило кога треба да се фрли ѓубре и сл.' — меѓу оние што викаат **сурва-сурва гудина** (кога се слави Стара-нова година) има и големи момци; тие кога одат по куќите, ако во дворот најдат несредени работи: **кола, скала, мердевини, леса** (за ѓубре) и др., за да направат шега ќе ги извлечат во некој соседен двор [ТГ,23]; ~ *петли пејат па леса,[отвори врата да влеза,[запали фипер бурина,[да не ти флезам ф–тимнина,[да не ти згазум детинце* [ТГ,328]; – в среда, на третиот ден од свадбата (тој е последен), навечер ќе дојдат другарите и ќе почнат да кршат што ќе им дојде до рака: садови, шишиња, некои одат толку далеку што ги кршат керамидите, или ќе го урнат оџакот и **буарето** (ѕидано огниште); таков е обичајот и домаќинот не може *ни зăб да убеле* (не смее збор да прозбори). Откако ќе се *наситат правејќи акарет* (= ќе се задоволат правејќи штети) младоженецот и невестата ќе го соберат ѓубрето и *"па леса"* (м. 'со леса' ќе го фрлат) **[ТГ,141]**.

ле́са f, zool. Canis vulpes (в. **лиш'и́ца**) – само во синтагмата **ку́ма ле́са** (во приказни и басни) ~ *та́а дă–сă–пуфа́ле: "Ку́му вắлче, пе́ пуглéдни пă–го́ре, зе́р тắрне и гло́жде и́ма, ќи–т сă–пăпра́шăт о́чте"... И то́о пуглéдне: "И–и ку́мо ле́со!" "Е, е, ми а о́j, ác си–j–пăлувúх уд–ѓо́л'о"* [ПК,2 (225)]; ~ *"Е–е–е́j" – си ви́ке о́па. "О–о–о́j, ко́j ви́ке?" "Ко́j тă–ви́ке мăр Ку́мо Ле́со?" "Мă–ви́кат дă–кắрстум"... Вắлко се́ тăка́, си–и́де, се́дне. "Дýбру́тро Ку́мо Ле́со, дýбру́тро", па́ си–флéзе* [ПК,2(226)]; ~ *пумпа́л а́jп уфча́р: "що́ мăр ку́ма ле́со пла́чиш?"* [ПК,2(233)]; инаку: **ли́са** ~ *и та́а вăрза́ла– ги зă–па́шќте, кăчи́ла сă–го́ре. "Ама́п, ричéла, ко́лко лувци́j и́ат удсắде, бре́:!" Та́а ка́ ри́пне дă–бе́ге и ти́й пу–пе́: бу́м, бу́м, бе́гат, си–ски́пат па́шките... Итра ли́са* [ПК,2(226)].

Лесиче Камен top. 'место со карпи' – случај на употреба на именка во својство на атрибут, под влијание на турскиот јазик коешто овде (во Долновардарско) било силно изразено, се разбира дека има и обратни примери, сп. **Лесички Дупки**, Сер [ЈИ(СД),151)].

Лесницата top., bot. 'ридна месност и ниви'; сп. **лесница** 'планинска јаболка со ситни плодови' (архаичен назив во кој е зачуван стсл. лѣсъ), со исто значење и **горница** [ЈИ(СД), 151)].

лесно adv 'нешто што се врши без тешкотии' ~ *Сто́јко му–ве́ле, гувóре:[па́шо ле па́шо ефе́нди[ле́сно–се ва́ло пе́ ди́га[па–пивéста ли́це да–ви́дни[ле́лим а́маи да–ви́дни"* [ПК,2(236)]; ~ *"Шо́ биде́ мăр ма́ле, шо́ кăжа́?" "Ич пе́ би́ве си́пко, кут пе́гăфта кắшта, ви́ке дă–сме пăпрăви́ли". "И–и, ле́сно–j, ви́ке, ма́јко"* [ПК,2 (263)]; ~ *о́де о́па пă–ца́ро пла́че́jки."Ца́ро, ре́кăл, па́с една́ бел'а́ шо пă–пајде́ пă–пăто, едни́ ара́ми́j гу–субличéа го́л, му–земаа ру́бите". "И, ми, ре́кăл, ми–зă–ру́би ле́сно–j, а́с ќи–да́м мо́јте"* [ПК,2(232)] – случај на употреба на гл. л-форма за м. род **ре́кăл** еднаш со субјект од м., а друг пат од ж. род. За оваа појава има различни толкувања, в. во граматичкиот дел.

ле́сну (покрај **ле́син** за м. род) adj, **1.** орр. на 'тежок', односно 'нешто што има мала тежина' [ПВ(Кр)]; **2.** fig. 'кога се реализира без тешкотии'

(покрај именката работа) ~ *лéспа рăбóта–j ma:, máme, рăчéл. Утре–j уф–Струмица пăзáр. Ки мă–пóсиш ти пă–пăзáро, ки–чýкиш бăрăбáпо* [ПД,144]; ~ *"А бе пăпрáвăпа–j сé, сáмо пé рăбóте". Ричéл: "Т`–j лéспа рăбóта. Пýшти, ричéл, трú бéли кáмăпчăта уф–пăтре и–гутóво, ки–рăбóте". Пýште, и гутóво, пучпúла дă–вăрте вудпúцăта* [ПД,166].

лет m 'замрзната вода, мраз' (чл. **лидóт**); сп. **бýс** [MS,t,75]; ~ *твојата душа се леје,[куту снегут па слăпце,[куту ледут јуф вода,[куту карапфил па слапа,[куту чубрика па роса!* [ТГ,98]; во контекстот што следува означува: 'студено време кога водата замрзнува' — на **Вудици** (христијански празник, среде зима) треба да биде студено, инаку, како што верува народот, преку целата година ќе има болести и многу народ ќе изумре, обратно, **ако е зима и лед болестите не можат да земат замав** [ТГ,24].

Лéта 'ж. л. име' (запишано во Кукушко) ~ *зéт–ми сąкá тýк дă–дójде, бúą гу–свăлúли ут–алтубýзо, бúą гу–вăрпáли пăсăт... Кéркă–му гă–жпúй тáмă (уф–Благójуфгрáт), пé гă–зпáјш – Лéта. Сетпе Нада, Мáра. Трú кéрки úма* [ПК,2(324)].

лéти мáра f, zool. Coccinella **1.**'инсект со црвени крилца и црни точки, божја бубалка, бубамара' – називот го запишавме во селото Амбар Ќој, што се наоѓа меѓу Солун и Кукуш (со исто значење се употребува и: **гóспува крáвичка**), во кукушкото село Грамадна се јавува разновидноста **лúт мáра;** а во Воденско: **кáл'а бубáл'ą** [ПВ(Кр)]; **2.** fig. за нестабилен човек ~ *тóо чувéк алúс лúт мáра, дéк пé о–сéјш тáм* ***никнý–ве*** [ПК,2(68)].

лéтин* adj 'нешто што се однесува на лето' ~ *Гáлик мипáвише прăз–пáшто пóле, óјше Алéксуво, óп бúше грáпица. Прăсýшуве лéтпо врéме, пéма вóда* [ПК,2(216)] – кон додатокот за место отсуствува предлогот 'во' или 'за' : **óјше Алéксуво**; ~ *пивеста си двори мете,[двори мете слăзи роше,[пема пикуј покрај пеја,[само едпо слăпце летпо* [ТГ,55] – во контекстот среќаваме обратен редослед: придавката стои зад именката, што се третира за влијание од балканските несловенски јазици – **само едно слăнце летно**; ~ *áко пé те лúче, лúце[к'и те мáжам смóла и катрáп[к'и те пéчам, лúце, па лéтпо слăпце* [ИГ,107]; сп. ~ *лéтип дóш; лéтпу врéми* [ПС(Град)]; и: **л'áтин*** ~ *прáвими падáс за да с'ă–јми л'áтпа с'ăдба* [MS,s,71].

Лéтин Свúти Атąнáс 'име на празник' ~ *Лáзăрца–j тýмба, рúт. Тáа тýмба бúше мýѓи Гавăл'áпци, Дрăгумúрци и Крéцăво, а Крéцăвска бúше. Тáм úмше дă–кáжме трú куту мигдăпúшта. Гавăл'áпци сă–збúраа бăшкá óро, а пă дрăгумирчáпе бăшкá, крицувáпе бăшкá. Тáм сă збúраа стрéдп'о дéп Вилúгдип... Тáм сă–бérше, па Лéтип Свúти Атąпáс пąпąѓúр* [ПК,2(295)].

летлемé indecl. 'вид псовка' ~ *ги фăрл'ат грипдúт'ą удгóр'ą, гл'édат – пак кýпдури úдат! и цáр'у хаздúса, ги фăрл'а п'éс гр'éпди па бупúш'титу, па летлемé* [MS,t,45].

летне pf в. **летнува 1.** [V,PM,25]; *царјув сип просрја рăка да га фати, га фати за пашката, и остапа опашката па пегу, л'аставичка летпа по пебету* [V,PM,72]; ~ *тогас дăрветата паведоха вăрховету па коренште, исăхпували, камипите пукнаха и тојпака пак пиле са чипи и летпа от таму* [V,PM,92]; **2.** fig.'кога нешто во голема брзина ќе се изгуби од

видот' ~ *"Шо́ бъ́ркте?", пъ–пи́тъ́т. "Де́тто–j бо́лно, са́кме дъ́–зъ́пал'ме све́шта". Ама ́ас зимах, о–сликах кубе́то. Виде́ а́jи мла́т по́п, ка́ пъ–пудгуи́, ут–та́м ка́ му–литна́ме, испъ́дна́ме пъ–Ене́шевско́ пъ́т* [ПК,2 (307)] – има село **Енешево**.

ле́тнина f 'житни култу́ри што се сеат на пролет' ~ *а збра́ме ле́тништа* [ПК,2(68)].

ле́тница f, zool. 'назив на вид риба во Дојранското Езеро; широка е, кафена, има јаки **стъ́ргу́нки** (= лушпи) [ПД,128]; "слична е на платицата, но поширока, посплесната и со потемна боја. Тежи до половина ока. Ја ловат преку зимата. Икрите ги фрла во месец март. Се извезува на странски пазари" [КД,59].

летну́ва* impf **1.** (в. **л'ата**) ~ *и мо́j гл'е́да, л'е́ма пуидиn наокул, л'у л'етну́ват ш'е́ иримби́ци и му вили на иримби́цит'а* [MS,t,18]; и: **л'ътну́ве** ~ *то́–j си́вичко, мъле́чко пи́ле, бе́ли да́мки и́ма низ не́го. Уф–по́л'то не́е: пъ́т–пъл'а́к, пъ́т–пъл'а́к. Гу–и́ма уф–ни́вите, ни́ско ле́те и ко́га л'ътну́ве бра́мче* [ПД,126]; **2.** изр.: **литну́ве дъ́-бе́ге** (кога некој забележува опасност и набрзина настојува да се отстрани) ~ *"Ее–е́, куту–те́п jупа́ци зъ́т–вра́тта ви́съ́т", ре́кли мъга́рто и ко́чо. Ко́га пугле́дnува, въ́лко зе́е, ка́ му–литну́ве дъ́–бе́ге ме́чкъ́та, дри́м фъ́тила* [ПК,2(276)].

ле́ту (и: **л'а́ту**) n **1.**'годишен период што доаѓа по пролетта (кога сонцето е најблиску до земјата)' [ПВ(Кр)]; ~ *па л'а́туту* 'лете' [MS,s,60]; ~ *а пъ мо́о де́до пъ би́ше вуjни́к, ту́рски вуjни́к би́ъ́ гу–зимали. Дуjде́ ле́тто. Ни́а удде́ме дъ́–рабо́тиме, тугаj ме́–j ро́дил ба́ч–ти* (му се обраќа на синот; **ба́че** значи постар брат) [ПК,2(251)]; **2.** 'година' – архаизам ~ *тузи́ л'а́ту* 'оваа година' [MS,s,60]; почесто во изрази, пожелување и сл. ~ *тоjнака как виде, ча царjут му зборува, заедноч излезе от бъ́чкиата и му са поклони па царjут, и тогас му вели: "Дај ти Бог добро и млогу лета, царjу!"* [V,PM,64]; на **Бадни вечер** болестите, или други негативни состојби во семејството, (според народното верување) се обидуваат да ги заплашат со зборување дека "ќе ги заколат": *воја чувек, или воја дете не уздравеjве, туку да гу закол'ум, па да са куртулисум уд него,* на таквата изјава од домаќинот ќе му се обрати некој член од семејството: – *Сакаn, nим гу закол'уви! На, утре е Ново Лето, Госпуд ки му даде ново здраве, ки уздравеjе* [ТГ,84]; сп. **секуjа литинка** 'овца што се јагне секоја година' [ТГ,374]; **3.** изр.: **на лето мирисе** (= кога се чувствуваат првите знаци на пролетта) – на празникот **Св. Трипун Рижач**, луѓето отпочнуваат со полските работи, одат во лозјата и ги режат лозниците (оттаму називот **рижач**); ~ **Св. Трипун сече, ама на лето мирисе** (= студено е, но не многу) [ТГ,28].

Лефка top. 'повеќе ридови' Зилјаховско, се мисли дека називот е добиен според бојата на почвата, позајмица од грчки λευκ`ός 'бел'; во Серско: **Лефката** 'земја што се истура, урвалиште' [ЈИ(СД),151)].

лефтеро́са* pf 'ослободи' ~ *са разбрьа́каха мухараб'а́nта; Карада, Ш'е́рвиjа, Булгари́jа и Елада ста́nаха и ч'итерт'а́х идно́ деме́к ш'и́махи и nи гу лефтеро́саха м'а́стуту* [MS,t,1].

ле́ха impf 'сака нешто' (многу) ~ *ми ле́ха душ'а́та за плаќе́nда –ми съ́ иде́ кра́ш'nик* (= сакам да јадам баница) [MS,s,60].

лешичин* adj 'нешто што се однесува на **лешица**' ~ *утрина́та то́jнака зе́ма тази́ата а́ф едно́ врjа́чиште пе́три, отиде nа́ леши́чина ду́пка,*

га ви́ка: леши́цо–куми́цо, и́зл'ази! [V, РМ,139].

Лешково Дере top. 'дол со ниви' (од **леска** + турц. dere), Валовишко, од истото име се и топонимите **Лешката, Лештен** [ЈИ(СД),151)].

лешта f, bot. Lens esculenta 'градинарска култура од родот на пеперудоцветните, служи како вариво, леќа' [ПС (Град)]; ~ *жи́то се̏ат, ичуме́ѝ, ра̏ш, увéс, урóф, ле́шта, (у)сáтка – за̏ чипи́ца̏та – жи́то* [ИГ,118]; во јужната регија од Солунско **ле́ш'та** [MS,s, 60].

ли part (прашална) ~ *виде́ ли?* [ПС (Град)]; во односнава регија чести се случаите кога, по образец на балканските јазици се испушта оваа партикула, пр. од Кукушко: *му–фа̏рли́ на̏ кукóшките?* (= дали им даде, фрли храна на кокошките?).

либад'é n 'елек поставен со кожа' ~ *либад'é са̏с ко́ж'а* [MS,s,60]; во Кукушко: **либиде́** 'женско кратко палто, се дава како подарок на невестата од свекорот и свекрвата во понеделник по свадбата' [ПК,2(68)].

либани́ца f, bot. Citrullus vulgaris 'градинарска култура од родот на тиквите, има голем сочен плод со дебела кора, лубеница' ~ *му вили́: "ти да по́ш' на иди́ѝ распа̏ит' да с'а̏ш' бустаила̏к и то́ за прумѝна, за гу запи́раш' да му да́ваш' пу ипá либа̏ни́ца"* [MS,t,43]; и **либини́ца** [ПС (Град)]; односно **лубни́ца** ~ *то́: шо́–ј са̏рцто, шо́ ко:–искáриш то́–ј ѓубе́к. Заклáх адиá лубѝ́ица, а ѓубе́ко гу–ја́дум... Ѓубе́к то́–ј са̏рда́та, шо́–ј ѝа̏–стре́ди* [ПК,2(239)]; ~ *по́го плудли́во ме́сто. За̏–та́м, за̏–ѝа́што ми–ка̏жу́више е́дна Мерме́па... ви́ке: "Адии лубѝ́ици то́лкуви та́м"* [ПК,2(326)].

Лива́да̏во top. 'име на населено место во југоисточниот егејски дел' (на североисток од Солун) ~ *уд–Го́ра̏ѝ Тудара̏ќ ка́ му та̏ргиу́ва̏т, излéва̏т ѝа̏–Лива́да̏во. Уд–Лива́да̏во излéва̏т ѝа̏–Стру́ма, ѝа̏–мо́стут* [ПК,2(309)].

лива́да f 'влажен простор обраснат со трева' [ПВ(Кр)]; ~ *отидоха ва̏ик от селоту да гу достретат на царју́т; и кату излезоха ва̏ик при ливадите, там фа̏рли опова кепету и са чипи еди̏н гол'ам чада̏р* [V,PM, 36]; ~ *та да киписаш сипку, да идиш праве л'у под гората има широки ливади* [V,PM,43]; ~ *Бужано, моме, Бужано,[Бог да јубије татко ти![што си прудаде чифлику́т,[двеста погуна ливади* [ТГ,92]; ~ *јотад иде сејменче,[Велико мори, Велико мори![право тегле в ливади,[еј ѓузел мори* [ТГ,345]; во Кукушко е во употреба турц. **чаир**.

лива́нта f 'парфем' ~ *ја пи́та: "ш'то има́ш'и у сидýку, са̏ ту́ра, гл'е́дам ка́пи?" т'а му вили́: "има́х ипá лива́ита, мо́ж'и да са̏ ту́риа̏"* [MS, t,12]; во Кукушко: **лива́нто** [ПК, 2(68)], исто и во Гевгелиско: – кога се разменува **гулем нишан, т.е. на свршувачката, девојката ја даруваат со мамудија, алта̏н** и **рубија.** Некои носат уште и: **пандофли, каврак, куприна шамија сус грана, чурапе, будро, ливанто** и др. [ТГ,154] – во текстот среќаваме уште еден случај кога пред именката како атрибут наместо придавска форма среќавене именка (според турски образец): **куприна шамија** м. 'купринена'.

Ливена 'ж. л. име забележано во Гевгелиско' [ТГ,115].

ливича́р m 'човек што се служи со левата рака' [ПВ(Кр)]; ~ *сто́ња:, ýстáвја:, ма̏ши–гу, ту́кашто не̏ зна́м. Ливича́р – а́к ра̏бо́те ус–ле́ва̏та ра̏ка* [ПК,2(240)].

ли́га f 'тенката лушпа што се наоѓа под тврдата кора од гранката на

некои дрва, градинарите ја користат за врзување (стегање) пр. кога калемат' [ПС(Град)]; ~ *тăка́ гă–ви́куме та: бе́лта, пут–ко́рта шо́–j* [ПД, 124]; во употреба е и **лико**.

лига́виц m, zool. Helix i Limax 'вид полжав (без куќичка)' [ПВ(Кр)].

ли́гда f 'свинска маст (стопена)' [MS,s,60]; [ПС(Град)].

лигла f 'жена што се држи несериозно, што има непристојно однесување' [MS,s,60].

лигнан adj 'нешто ставено каде што му е местото, прилагодено' – кога самарот е нов, не е стабилен, **не е лигнан, та многу лесно може да праврате, или да стране** (да се настрани или претури) [ПС,(Град)].

лигувижла́ци pl 'несериозно однесување, лигавење' ~ *ка́ ќи–фа́те ус–ти́а пе́јпте лигувижла́ци, дă пă–мо́јш да:–гле́диш* [ПК,2(68)].

лигувшти́ни pl (в. **лигувижла́ци**) [ПК, 2(68)].

ли́гăф adj 'тој што не е сериозен, што си дозволува многу, без достоинство' [ПС(Град)].

лиге́н m **1.**'сад во вид на мало коритце, има кружна форма'; и **ле́н'** [MS,s,60]; сп. од Дој: ~ *зă–ме́сăпе ле́п и дăржă–пе тук дă–ки́спе, ку́ту лие́п* [ПД,120]; **2.** верување: **ноќта вода уд лијенут не са плиске вонка, оти ќи та бол'ат очте [ТГ,247].**

лижни* pf в. **лизнува** ~ *и тојпака просрја рăката му па пих, и му пл'упаха и му рекоха да лижпи пл'упката. И тојпака пл'упката га лижпа* [V,PM,81].

лижа́не n **1.**'поставување во хоризонтална положба, лежење'; **2.** 'ноќевање, спиење' ~ ут-*ка́ бига́ме та́а ве́чăр, удде́ме уф–Ку́куш лижа́ме. Имăхме та́м адпа́ ку́ма, та́м, уф–пи́х лижа́ме. Та́а ве́чăр ка́ прăлижа́ме се́тпă пе́ма лижа́пе, се́тпе, се́тпе, бе́ги, бе́ги* [ПК,2(283)]; **3.** – откако ќе се **испил'ат** ларвите на свилената буба 5 дена ги хранат со ситно исецкани лисја од црница, петтиот ден престануваат да им даваат храна бидејќи ларвите (гасенииците) почнуваат да **лежат**, т.е. **да спијат.** Тоа се вика **прво лижајне;** има и **друго лижајне** и **малечко лижајне – тоа е всушност: прв, втор и трет период од развојот на свилената буба [ТГ,411].**

лизе́т * m – 'пријатно телесно чувство (пр. од храна, или од нешто друго)' ~ *ја́j–си пуле́чка дă–мо:–усе́тиш лизе́то пă–рăчо́ко... Бис со́л ја́дпто пе́ма лизе́т* [ПК,2,68].

ли́зга f 'тенка кора на дрво' (в. **лига**) [ПК,2(68)].

лизга́р m 'направа за обработка на земјата, вид лопата, служи за копање, а не за фрлање на земја' [ПД,121]; [MS,t,42].

лизитли́цки adv 'нешто со вкус, односно направено со мерак' ~ *игра́а лизитли́цки* (пр. оро) [ПК,2,68].

ли́знува* impf 'поминува со устата и јазикот по површината на извесен предмет' ~ *"ја́с ја́м, ја́ ут ма́с ја́блăка пујпо́ ли́сту си ли́зпувам и тузи́–ми ја́дип'е́ту!"* [MS,t,59].

лија́вица f 'болест на желудникот или (и) цревата, со чести испразнувања, пролив' [ПК,2(68)] – сп. гл. **ле́е** (со редукција); ~ *лија́вица и́ма, лија́вица гу–фати́л, пу–во́пка о́де по́го. Е, и вăрве́ш ви́киме. Лија́вица и вăрве́ш* [ПК,2(240)].

Ли́ка 'ж. л. име, често се среќава во Кукушко' ~ *до́д Ли́ка, та́а се́стрă–ми, шо́–j у–Буга́рја, сја: ду́р уф–Тăлбу́хип, уф–џипде́мо г–удписе́:, би́ше по́го у́бува* [ПК,2(324)]; ~ *уф–Ку́куш сă–по́виче кулиша́не, и ут Стру́мица и́ма. Нă–Штерјо и́ма, пă–Мали́по и́ма, пă–Кăл'пи́кăвци и́ма, пă–Ли́ка То́мчăва и́ма те́тип* [ПК,

2(310)].

ли́ка f 'убав изглед, лик' ~ *јăбу́лките пе́мăт ва́а гуди́па ли́ка, а́ма по́го că–бла́ги, că–то́пăт уф–у́стта* [ПК, 2(68)].

лика́јна f 'порцелански сад, во него се става јадење' [ПК,2,68]; во Солунско **лика́н'а** 'голем земјен сад, во него се пече јадење'[ПС(Град)].

лика́ниц m, bot. 'вид јужно растение, анасон' (Pimpinella anisum) [MS,s,61].

Ликлинови 'фамилијарно име на дојранчани што емигрирале во Бугарија (Варна)' [КД,94].

лико n 'изглед, лик' ~ *Ра́да и́ма три́ дивójки – де, де ги́ди де[ја и три́те е́дно ли́ко, е́дно ру́хо по́сат... [по́–ма́лата по́–у́бава* [ИГ,108]; ~ *малој моме јубава,[дур јубава, сеилива! –[сата каза прешитах,[твоје лико не најдех,[дур јутидох в Цариград* [ТГ,52]; в. **лика**.

лико n 'млада кора од гранка од дрво, со **ликото** се врзува калем што се става во дрво за да се **присади** (калеми)' [ПК,2(68)]; – кога почнува да се **ткаје ругузина,** од снопот со **рогус,** прво ќе се одделат на една страна широките лисја, а срцевината, или како што ја викаат во Гевгелиско **лико на друга** (страна). Потоа **ликото се цепе** на тенки делови коишто **се сукаат**, и се прават **врвци,** што ќе бидат основа при ткаењето на рогозината; за да тече работата полесно и подобро, **врвците се топат во вода** [ТГ,352]; в. **лига**.

Ликсандриев 'фам. име запишано во Солунско' ~ **Вангел Ликсандриев** [ПЗ(С),118].

ликуви́т adj 'нешто што има лековита моќ (пр. билка, вода)' [ПС(Град)].

ли́лик m, zool. 'лилјак' ~ *лилико–ј поќно пиле, оп–ej гол, пого штипе. Гу фајкăт зă–лек, зă–пекаа бол'ка* [ПК,2(68)]; во Воденско: **лил'јак** (покрај: **нојќно пиле**) (Кронцелево), во Дојранско, с. Николич запишавме (со исто значење): **ќо́рпили́ч**.

ли́л'ак m, bot. Sambucus nigra 'растение **боз**' (лековит, не е "турски – градинарски"); сп. **бắнц, л'у́лак** [MS,s,61].

Лил'ја́на 'ж. л. име' ~ *тăргна́ме ма́мо, уди́хме, шита́хме[пу–пăти ма́мо сритна́хме[се́стра–ми, ма́мо Лил'ја́на[уф–на́с нă–го́сте и́дише* [ПК,2(314)]; ~ *карај ме , мамо, јучај ме,[как да ја земам Лил'ана,[Лил'ана једна па мајка,[Лил'ана алтăн дивојка!* [ТГ,211].

Лима́н Ба́ра top. 'место со вода, бара' (уште еден случај на употреба – лепење именка + именка, според турски образец (место: 'Лиманова Бара') [ЈИ(СД),152)].

лимбе́т m, zool. Cygnus olor 'бела, крупна водена птица, има долг врат – лебед [ПК,2(68]; исто така и во Солунско (**лимбе́т**) [ПС(Град)].

Лимбија 'ж. л. име запишано во Зарово) [ПЗ(С),108].

Лимо́на 'ж. л. име запишано во Гевгелиско) [ИГ,126].

лимпи́да f 'тенок, плоснат камен, со него децата играат'; сп. уште: *ле́бо ва́адин ми ста́на́ лимпи́да, се́–j пугриши́л, не́–j кисна́л а́рно* [ПК,2(68)].

лимпири́да и **липири́да** f **1.** ~ *то:–j те́нко ка́мăнче, куту де́ца ги–фăрл'у́ваме* [ПД,129] **2** fig. 'слаба, но жилава жена' [ПК,2 (68)]; в. **лимпи́да**.

лимузи́на* f 'превозно средство, автомобил' ~ *д–о́диш нă–ца́ро, дă–му–ка́јш о́ти твójто де́те–j здра́во, дă–дунесăт кустум и пăјто́н – ф–то: вре́ме не́мише арăпла́не, ја, тăквó лимузи́ни*

[ПД,148].

лимунли́а adj 'што има боја на лимон - жолтозелена' ~ *то́о кӑпо́то и́ч не́ мӑ–аре́се, о́т нӑ–жӑлто бе́ге, но́го лимунли́а–j* [ПК,2, 68].

Лина 'ж. л. име забележано во Гевгелиско'; се употребува паралелно со **Линка,** а изведени се од **Магдалина** [ТГ,114].

линаре n, zool. 'мала риба, ја има во Дојранското Езеро, тежи до 100 грама и е со синозелена боја. Ретко ја ловат зашто месото ѝ мириса на тиња' [КД,59].

лина́рки pl **1.** 'девојки што помагаат на свадба, свадбарки' [ИГ,126]; **2.** – на денот на свршувачката, откако ќе сменат нишан, попладнето кај **армасницата** (свршеницата) доаѓаат жени, ги викаат **линарки**, и ја даруваат, армасницата при секое дарување **бакнуве рӑка,** и тоа најпрво ќе ја принесе на усните, потоа ќе го допре челото, и потоа ја враќа на усните. Откако ќе ги почести таа ги дарува: на постарите жени им дава **бечки шамији,** а на младите и на девојките **купринйни кавраци** [ТГ,154]; ~ *пиши́п ќи до́ӑт липа́рки, дваи́јӑсат же́пи (армаса́рки) пу мӑле́чкут пиша́п. Де́сит ду́ши армаса́ре; све́курут, де́вирут, ќи до́песӑт алтӑјпе, пӑпу́ци, купри́пип кӑврӑк* [ИГ,116].

линге́р m 'вид посатка, чинија' [MS,s, 61]; – за празникот **Мӑртвин (Задушници)** рано наутро домаќинката *ќи истребе* пченица и тоа така *да устане само едно зарно* (= да остане многу чиста), откако ќе се свари се става во **лингер** (= плиток бакарен сад), и потоа се носи и *раздаве се* покрај црквенската порта, односно на гробишта [ТГ,30].

лине (сӑ) impf 'кога животното ги менува влакната' ~ *ма́чкӑта сӑ–ли́пе* [ПК,2,68].

Линијата top. 'име на место, ниви покрај железничка пруга во Валовишко' (ново име) [ЈИ(СД),151)].

ли́ниш m, zool. 'име на риба во Дојранското Езеро; тенка, долга, има зеленикава боја, доаѓа до 1 кгр.'

линли́ф adj 'тој што не сака да работи, но исто така ако е тешко подвижен, инертен и сл.' ~ *но́го пе́–j липли́ва спа́ата, да́j и́ са́мо дӑ–сӑ–то́кме* [ПК,2,68]; во Дојранско се употребува паралелно со турц. **ајлʼас** [ПД, 116].

линти́р m 'дрвена лопата за црпење, земање жито по вршењето' [ЛС(К), 95].

ли́па f, bot. Tilia 'листопадно дрво, има цветови од кои се приготвува чај' [MS,s,61]; во Воденско освен со основното значење запишавме и **липа** 'тенка лушта од млада гранка, служи за врзување' [ПВ(Кр)]; сп. **лига.**

липе́* impf 'става, залепува' ~ *за субира́т лајпа́ ут кра́ват'а, за ха кладя́т у каза́п'...и за лип'а́т враши́луту* [MS,t,66].

липи́да f 'остриот дел (сечилото) од ножот' [MS,s,61].

липо́н adv 'веќе, уште' ~ *му удри́ у пуs'ӑт'а пу–па дв'а́ бра́два ... липо́п гу уста́па та́му* [MS,t,77]; 'прво' ~ *липо́п пиш'то́фу гу папӑлп'ува́ха бару́т и курш'у́м, да с'е́тп'а гу пл'у́спува́ха* [MS,t,39].

ли́псa* pf **1.** 'заврши' ~ *л'а́бу ми ли́псa* (= ми заврши лебот, немам леб) [MS,s,61]; **2.** 'недостасува' ~ *га гле́да ла́мјата, ча́ ли́псa еди́п да́л со́с де́сет јӑбӑлка, са́каши да пу́кпи и гу покӑпи́а* [V,PM,113]; **3.** 'отстрани' ~ *царицата как гу видела, са угносила и му вели па царју: "дека гу најде то човек и ми гу си допел тука аф кӑштата? Скору да ми гу липсаш от*

тука, ча ми е гпус от пегу!" [V,PM, 58].

липсу́ва* impf 'недостига' ~ *и ве́ли па жепа́ му: "мари же́пу, ја́зика што са чу́дим – пе ми пота́паа питу кора́бите, пи́ту па́ри ми липсу́ват, по спо́шти... ло́шо со́п засопи́х"* [V,PM,30].

липута́ктин* m 'војник што побегнал од својата единица, дезертер' ~ *тук у с'е́луту има́ш'и ма́пгуруфо́ри, ш'ту ш'е́таха, брӑ́каха липута́кти* [MS,t, 2].

ли́ра 1. f 'златна монета' ~ *му р'е́ч'и: "за ти да́м идиа́ ли́ра, то́с по́п да гу ве́змиш' па грабо́т, да гу запис'е́ш' "* [MS,t,70]; ~ *де́вӑт гудии́ тре́бӑ да–рӑбо́те да ги–сти́гие ти́ӑ де́вӑт ли́ри* [ПД,113]; ~ *ви́кпува идии́ зӑби́тип ут пала́т'ут и му вили́: "па–ти пе́т' ли́рӑ"... ~ за му дад'е́ш' па д'ӑт'ӑпту за идио́ кафе́ идиа́ ли́ра* [MS,t,82]; ~ *и та́тку–му мираклијӑ сӑ па́ји, му папу́ли'ува идии́ диса́ј'к ли́ри, му да́ва па д'ӑт'ӑту, му вили́: "по́т', ш'е́таj сӑ!"* [MS,t,20]; 2. изр. **адна́ ли́ра, ади́н ла́ф** 'се кажува кога некој малку зборува' ~ *па–Куста́кто адиа́ ли́ра, ади́п ла́ф мо́–j. Гу–мӑрзе дӑ–гувóре* [ПК,2,151].

ли́рину adj 'нешто направено од злато, од лири' ~ *"м'е́п'а ма́јка м'ӑ и́ма пауч'е́пу сӑс ли́рипу јорга́п да м'ӑ пукри́ва"* [MS,t,50].

лиса f 'скратена форма од **лисица**, најчесто во синтагма со **кума**' ~ *сӑ–вӑрпа́ла лиси́цта и вӑлко ки–ј–ре́че: "А мури́ ку́ма ли́со, удде́ка и́миш то́лко ри́би!"* [ВД(П),286].

Лисава 'ж. л. име забележано во Гевгелиско; се употребува и скратената форма **Сава**' [ТГ,114].

Лисец top. 'име на рид во Дрмско', според Ј. Иванов од прид. **лис** (= гол, без шума) + суф. **-ец** [ЈИ(СД), 151)]; сп. стсл. **въз-лисъ**, рус. лысый, пол. lysy, чеш. lysý; се среќава уште (како име на место) во Тетовско, на Плачковица.

Лиси́чев Чука́р top. 'рид, чукар во Дрмско' (сп. лисица) [ЈИ(СД),151)].

лиси́че n, zool. dem.од **лиси́ца** ~ *срӑтиа́л а вӑлко пӑ–пӑт ка́ о–пи́осе. "Удде́к ку́мо ле́со то́: ја́гпе?" "Ми а, п–а́јп му–дде́х адио́ лиси́че, ве́л'ум: уфча́р да́j адио́ ја́гпе"* [ПК,2(228)]; ~ *и тугаj извика́л: "Вӑлче, ме́че, лиси́че", па́: "вӑлче, ме́че, лиси́че". Лиси́цта ричела: " па́шјо: сӑјбу́: и́ма пе́ко: гуле́ма бил'а́"* [ПК,2(228)].

лиси́чин* adj 'нешто што се однесува, односно што е добиено од лисица' ~ *пе́ о–зӑкла́л, гу–дра́л жи́во, гу–пу́штат. Му́јте ка́–м сӑ–збра́ли пу–пе́о: брӑ́м, брӑ́м. Де́к к–о́де? – ф–лисичи́пта ду́пка. Ф–адиа́ лиси́чипа ду́пка сӑ–пдӑбу́те* [ПК,2(233)].

лисичини pl 'кожа од лисица, или од др. животно што се пришива на облеката, на јаката' – за свадбата од младоженецот на невестата и носат повеќе дарови: **цубе свитино** 'горна облека од чоја, *пуставено сус* **лисичини', папуци** *пали шике́р*, **чурапе, каврак за клајнајне, какма** 'украсен тел', **каврак за пукривајне** 'тенка материја со која невестата си го покрива лицето, во минатото со црвена боја, а подоцна со бела', **нивистинска китка** 'венче' [ТГ,174].

лиси́чуви ду́пки pl 'живеалиште на лисици'; има и пошироко значење: 'место со карпи, непристапно' [ПС (Град] .

ли́ска f, zool. Fulica altra 'езерска птица, ја има во Дојранско, црна е, голема колку кокошка, има бел, прав клун и бела точка на челото, има мали нозе со остри нокти, се користи при ловењето риби' [ПД,127]; "на секој од предните три прста има

тесна опна што ѝ служи за пливање. Четвртиот прст ѝ е неразвиен. **Лиската** ретко лета. Кога се наоѓа во опасност, се нурка под вода и успева да побегне. Тоа е мошне лакома птица. Постојано е под вода и бара храна што ја јаде под вода. Ја ловат поради месото" [КД,56].

листави́ца f, zool. Hirundo. М. Малецки погрешно упатува на именката **ку́к**, којашто во Долновардарско значи 'кукаквица', а не 'ластовица' [MS,s, 61]; в. **листувичка**.

ли́сту n, bot. **1.** 'орган на растение преку кој растението дише, лист' ~ *"ја́с ја́м, ја́ ут та́с ја́блăка пуји́ó ли́сту си ли́зпувам и тузи́–ми ја́дип'ему!"* [MS,t,59]; ~ *за пруми́пăт питпа́јси дпи с'е́тп'ą пара́ст'ува, пу́ш'та три́, ч'е́тир листа́* [MS,t,5]; ~ *та́а ре́кичка ип–ви́каа Дирве́пто. Така́ ма́лчко сус–ча́шка дă–мо́јш дă–пăлпи́јш. Адпо ли́сто би́ше че́пче, дă тăка́ си–пăлпăхме во́јчка* [ПК,2 (247)]; и: **лис*** — работниците што го копат лозјето, кога ручат и благословуваат: ~ *"Госпуд да даде колко листе толко груздаци; куту облак да са туваре, да бериш и да пе са дуберуве, да вариш да пе са дуварувe* (*пикмес* и ракија)! *Госпуд да даде здраве и сус здраве да са јаде и пије!"* [ТГ,333]; ~ *пак вели́ па кру́шата: "кифи́л са чи́пиш ти́пака, кру́шо, за пари́те?" И кру́шата от ве́тего си кла́тјаши ли́стите* [V,PM,125] – уште еден случај за проширената употреба на множинската наставка **-и кај едносложните именки** (**листите**), што го сметаме за позајмен образец; за ова поопширно в. во партијата од граматика; **2.** 'тенок слој тесто, кора' ~ *за в'е́пат кра́пгу и михáлката да зафáти да тóч'и и бáбата и лéлата за да прусти́рат шпó ли́сту* [MS,t,8]; ~ *ла́мјата гу–тира́ла пе́јпто де́те да–ви́де да́ли у–се́ ли́сте и–ја́де и́ли саму јабу́лките* [ВГ(Ѓ),273]; во примерот што следува со еднинската форма **лис (Ли́с ќи-му-дро́бăт)** се покрива множинско значење: ~ *гле́дăхме бу́ба. Ли́с ќи–му–дро́бăт пă–бу́бăта, си́тпо кут–тит'у́п. По́чпăт дă–пура́спăт, ќи–м–да́виш ли́ста, гра́пкички, ли́ста ма́ле́пки, лăста́ре ут–цăрпи́чки* [ПК,2(215)] – случај на употреба на перфективен презент: **по́чнăт дă-пура́снăт** ; **3.** 'металниот дел од пилата, со кој се сече, има запци'; **4.** 'парче хартија (со правилна форма) на кој се пишува, односно извадок од книга' [ПС (Град)]; **5.** изр.: **си убрнајте другјут лист** (= читајте на друго место) ~ *Лил'апа за рăка ја фашке,[и што си вела ем гуворе: "Попуве, млади ѓакуве,[си убрпајте другјут лист,[куту за випчајпе младепци.[Оти бех умрип – јужсивех,[пишман са чипих, пе јотидех* [ТГ,214].

Во старословенскиот, и во источнословенските и во западнословенските јазици односнава лексема се јавува во м. род.

листувичка f, zool. **1.** Hirundo (нема деминутивно значење)'мала преселна птица, има темно-кафена боја, опашката не и е компактна туку разделена во форма на вила' [ПС(Град)]; и: **л'аставичка** ~ *царјув сип просрја рăка да га фати, га фати за пашката, и остапа опашката па пегу, л'аставичка летпа по пебету* [V,PM, 72] – случај на проширена употреба на предлогот **по** наместо 'на': **летна по небету**; – наутро штом ќе стане детето треба да касне макар едно залче: *"Да апшум за кук, ластавичка или штркал – да пе ма прабијат!"* [ТГ,145]; исто: **ле́штевичка** ~ *ле́штевичке, бе́рберичке[збúри пе́па дă–ручáме[ój̀кам, пéj̀кам[пúле ми*

е загипáло[од–мóре дó–морé[до царóви двóрове [ПК,2(329)] – во контекстот од песната се јавува лексички архаизам: **ојќам** (сп. стсл. ХЪТѢТИ); народот верува дека е грев да се убие **ластовица, и бидејќи никој не ги закача тие прават гнезда во куќите: над прозорецот, под балконот и сл., постои изрека:** "*Куќа биз ластавички, куќа биз здраве*", односно се третира за прокăлнана (проклета) онаа куќа во која не влегуваат ластовици [ТГ,386]; **2.** 'детска играчка направена од дрво, личи на птица' [ПК(АЌ)].

листупад m 'единаесеттиот месец во годината, ноември' [ТГ,7]; (овој назив Тановиќ го забележил пред повеќе дестици години, ние при личните истражувања во Гевгелиско не го регистриравме; возможно е дека временската дистанца го направила своето).

литина дулама f 'горна облека, минтан од **лито** (материја што е ткаена со волнена основа и волнен јаток, но ткаено е со две **подношки, како платно**). Ова **дулама може да се закопча до гуша** [ТГ,418].

лито n – според Тановиќ 'вид дебело платно, шајак', од други говори нам ни е познат како: 'платно, ретко ткаено' – во минатото ергените (младичите) се облекувале во **купоран** од **димија** или **лито** (шајак), по краиштата украсен со гајтан во три-четири реда, **појас** долг десет до петнаесет аршина, на крајот со реси, **барнавези** со црна боја, украсени со џебови, **гајтан** и црвена **чоја**, зимно време со волнени чорапи ишарани со различни шари [ТГ,134]; в. **литина дулама**.

литургúја f 'лепче колку една чинија, се украсува со **паскурник**, се носи в црква. Од него се прави **нафора** што се дели на верниците' [ПК,2 (68)]; во Дојран: **литургú** [ПД,118].

литургисе pf в. **литургисуве 1.** – в недела, наутро рано, пред свадбениот церемонијал, пред да ја облечат невестата, свадбената облека ќе ја измерат колку е тешка (таков е **адетот**), **кавракут** (шамијата) со која ќе си врзе косата, ќе ја испратат в црква попот да ја **литургисе**. Исто така и младоженецот ќе испрати некоја работа попот да ја литургисе. Тоа го прават за да не можат некои **лоши очи да ги урочат** [ТГ,173].

литургúсуве impf **1.**'попот пее над нешто, пр. над литургија'; **2.** fig. 'кога некој многу и непотребно зборува', сп. *шó литургúсуве кумшúкта* [ПК,2(68)].

литурјá f 'црквен термин, литургија' ~ *утúди да вéзми литурјá ут диспóт'ут и диспóт'ут ја арéса* [MS,t,67]; сп. **литургúја**.

лиýнка f 'жена што наскоро родила (до 40 дена)' [ПК,2(68)]; – при посета на новородено бебе, односно на **лиýнка**, гостинката, ако претходната ноќ *спијала сус мăж*, или ако има менструација треба да каже: **"Лиунка сум – лиунка си", во таков случај детето нема да се разболи – верување** [ТГ,108]; в. **лихýса**.

лиунче n 'мало, некрстено дете, новороденче' – кога ќе се роди дете се повикува некоја жена од соседството, што има мало дете, да дојде и да го задои новороденчето. Сега ова **лиунче и детето на сосетката стануваат пубратиме пу млеко** [ТГ,277].

лúут m 'многу лош човек (или животно)', основното значење: 'звер, диво животно' е изгубено [ПК,2(68)].

лифóсану пáт'ą n 'сад (барде) со глазура' [MS,s;60].

лúхче n, dem. од 'лист' [ПК(Гр)], [ПС (Град)]; в. **лишче**.

лихýса m 'родилка' ~ *лиж'áш'и лихýса = úма лихýсиску* [MS,s,60]; во Гевгелиско **лиуса**; сп. верување:

навечер откако ќе се стемни, во оние куќи во кои има **лиуса** не се внесува оган, ниту пак се дава, бидејќи во противно детето би плачело [ТГ,10].

ли́ци (pl.: **ли́цинта**), и: **лице** n **1.** 'предниот дел дел од главата на човек, лице' ~ *и така́ му дојде́ на умо́ утрипта́, кога́ стана зара́ну от спанету, са уми́ ли́цету и седна́ мно́гу зачу́дип* [V,PM,30]; ~ *си́п–ти гу Го́рги армъса́хме,[з–е́дна мо́ма Мъкидо́нка,[пъ–спага те́лка висо́ка,[пъ–ли́це бе́ла църве́на,[пъ–гласи ви́шна дъле́чна* [ПК,2(317))]; ~ *грлото ји било, мале,[куту остра сабја,[устата ји била, мале,[чаша Фикијова,[лицето ји било, мале, тиквишка пугача* [ТГ,52]; ~ *в ра́ци да́рже јогледа́ло седефли́а,[јогледу́ве мо́ма бе́ло ли́це, църни јо́чи* [ИГ,107]; **2.** 'предниот дел (страна) од нешто' ~ *и пи́й стигна́ме и мурърча́пе съ–свали́ли дъ–ги–пръче́кът... пъ–зъкър` пъ–Бъла́сца. Нъ–зъкър` пъ–а́дна ка́рпа, ја́ кути та: со́ба ка́–ј, съ́шта тъква́ а́дна ка́рпа, са́мо тва́ ли́це дъ–гу–пе́ма, спра́ма сла́пце* [ПД,173]; **3.** 'убавата, горната страна од облека, односно од ткаенина' – **бубаќерната дулама** (памуклија облека) е наполнета со памук меѓу поставата и **лицето** [ТГ,418]; Тановиќ укажува дека и **ругузината има лице** и **опко** [ТГ,353]; **4.** 'боја на кожата на лицето'; сп. *о́брас* [MS,s,60](?) – односново значење го посочува Малецки, ние тое не го констатиравме во теренските истражувања, ниту во материјали од други автори; во Градобор (Солунско) паралелно со **лици** се употребува **сура́т** (не е рej.), сп. **прилига́т сура́т** = убаво лице; *да–ти–се́рум пъ–сура́тут* – вид пцовка (од истото село); **5.** изр. **бе́ло ли́це** (= личност што е почитувана од другите) ~ *сп`та ме́п мъ–чи́сте, мъ–пе́ре и де́к ќ–о́м пе́јпто ли́це д–е́ј бе́ло* [ПК,2(244))]; или: – наутро по првата брачна ноќ кај младите прва влегува свекрвата со уште неколку жени да го *разгледат пивистиштво* (= капки крв на кошулата од невестата). Доколку е така, **адет е** два-три пати од дворот некој да пукне со пушка и така да се соопшти на селото дека невестата *била сус ръз и намъз*, и дека го *убелила лицето* на свекорот, свекрвата, на татко ѝ и мајка ѝ, на младоженецот [ТГ,186].

ли́цба f 'убавина, красота' ~ *ричѐ Го́спот: Бе́ши иде́п човѐк зипги́пип; да бе́ши примипе́т па ру́ба па́рчи и царвѐпа, си радува́ши ка́та деп су ли́цба* [MV(K),274].

лицбути́: f в. **лицба** ~ *ти́й зъ–ме́рис ги–са́ат, зъ–лицбути́:, пе́–ј зъ–ја́дапе* [ПД,124] – од објаснувањето за еден вид диња, многу мала, шарена.

ли́че impf 'одговара, прилега' ~ *та́ткуто фъти́л дъ–кра́чке. "Ка́к да: д`м мо́јта мо́ма пъ–търгова́ц, ко: пи:–сме сјурма́си, ду́р пе́ ли́че"* [ПД, 152]; ~ *со́с ли́цето мо́ма, со́с ли́цето[збо́р чипу́ве:["К'и те пи́там, ли́це[к'и те пи́там ем распи́там [– да́л' те ли́че, ли́це[за млади́па, за млади́па за певѐста* [ИГ,107]; – селанецот летно време секогаш станува пред да се јави сонцето, ако сепак некој задоцни ќе го укорат: ~ *пе личе уф тоја време да се спије* [ТГ,17]; ~ *се пу лозја јас си шетах,[бело грозде јас си чопках,[ими сега, лудо младо,[думакипка ти се чиних,[думакипка лудо младо,[пе личе – личпа да биде!* [ТГ,350].

ли́чин adj **1.** 'симпатичен, со убави црти на лицето' [ПВ(Кр)]; ~ *кату чу така от жепата му, поверува, ча млогу верпа е жепата му и како пе чипи кабул чузди мъжи, макар и*

да са пај–харни и пај–лични [V,PM, 69]; ~ *едно време едни богат човек имаши три керки: пај–малката беши пај–хубава и па–личпа, и млогу била акăлијка* [V,PM,70] – честичката за суперлатив 'нај' овде е употребена во формата **на**, како што се среќава во соседните влашки говори, каде што пак е позајмена (а потоа и изменета) од македонскиот јазик, в. во **нај-**; ~ *авџиолиа заедпоч влезе аф мл'акуту, са кăпа и, кога излезе вăпка, колку беши јупак личип, по–јупак и по–личип са чипи* [V,PM, 47]; **2.** 'убав предмет' ~ *ка си–óре, дупáл ạдип вéтăр, а излиткáл пéпăлта, кóа глéде – ạдиọ кáмăпче уф óг'пшут. Нă мужéл д'сă пạглéде пạ пéго – тóлко шо бúло лúчпо кáмăпчто* [ИГ,110,126] – примерите под т. **2.** ретко се среќаваат.

лиш'и́ца f, zool. **1.** Canis vulpes 'диво животно, од родот на кучињата, има голема рунтава опашка' ~ *лиш'и́цата хóж'да пукрáј арасла́пут : "ш'ó пáти тýка, цáриму"*[MS,t,77]; ~ *и́мше адпá другá лишúца; имáла пикмéс адпо гăрпе. А пă вăлко сéко сăбáјле идéл пă–гóсте у–пéă* [ПК,2 (226)]; и: **лиси́ца** ~ *пу–сéлта завудéл–си кóјпо, вóде–си кóјпо и пă–пăто глéде адпá лисúца сă–пăпрăвúла ýмрăпа* [ПК,2(225)]; ~ *óдăт, ф–ајп епдéк глéат адпа лисúца стáра, ус–адпá пáшка искýбипа, сáмо сă–вăрте тáма, сáмо сă–сýке* [ПК,2(266)]; односно: **лесица** ~ *лесúцăта фăтúла дạ–рúе у–зéмип, а вóлците си–рéкле: "Гробóви пи–кóпăт"* [ВВ(К),315]; ~ *пуудúле мáлце, ạ–пăјдéле лесúцăта и тáа му–вéле: "Дéка, пọбрạтúми, ќе–óјте?"* ВВ(К),315]; ~ *вéли па лешúцата: "лешúцо, да пи сăдиш прáво, јáзе ке ти докáрам едпá квáчка сóс дéсет пúлца бакшúш!"* [V,PM,139]; **2.** 'дрво на задниот дел на запрежна кола, како опашка' (со должина од 1 до 1,5 м.) [ПД,128].

ли́ш' m 'лишај' (кожна болест) ~ *ýс лúшиви* (= тој што има лиши) [MS,s,61]; и: **ли́ше** n 'егзема' [ПК,2, 68]; – кога на некое дете ќе му се појави **лише**, го лекуваат на следниот начин: ќе се изгори корен од растението **камилска боцка**, потоа пепелта ќе се измеша со пресно масло и ќе се намачка лишето. Оваа болест се лекува и со баење, со зборовите: "*Лише, пипилише, чавутин утиде па урајпе; семе му е пепал, уд лише пишто да пе устапе!*" [ТГ,124].

лиша́н m ' m **1.**'трага од рана, белег' (со дисимилација од **нишан**); значењето може да биде пошироко, воопштено за 'трага' ~ *пишúп апиá жéпта – пúшто, дăдé пă–мéпе, сăкáх дó–гăлтпум – пé, и сăкáх дó–избл'ýвум пă–мужéх. Já дéка ми–устăпá лишáп". Нă–мăјшто úма, пă–жéпте пéма* [ПК,2(238)] – станува збор за објаснување дадено од информаторот за поимот "адамово јаболко"; **2.** во состав: **мини́ме лиша́н** (зн.: имавме свршувачка) [ПК,2(68)]; сп. уште: ~ *пé бúха Тýрци душмáпи[тýк бúха мójте стрójпици[гулéм–ми лишáп допсéха[тéпики ми дáри зимáха* [ПК,2(313)]; ~ *е, гу–пуштúли чувéко стрójпик уд–Дрạгумúрци уф Кăзáпуво. Сидéли, пúли, си–зимáл лишáпут, стăпáл дă–ш–óде* [ПК,2 (311)].

лишче* n, bot., dem. од 'лист' ~ *úмạ жăлт цв'áт сăс сúтни мạлéпики, лишчúп'ạ. Ут–пé чáј сạ–сварýва, пóгу е ликувúтạ* (објаснување за називот **лајкýчка** = вртипоп, камилица) [ДС(Ч),208]; во Кукушко и Солунско: **ли́хче** [ПК(Гр)], [ПС(Град)].

ло́буда f, bot. Amtriplex 'градинарска

култура, има бледозелени, заострени лисја, се става во баница' [MS,s,61]; во Воденско **лубо́да** [ПВ(Кр)]; во Кукушко: **ло́бда** (со елизија) 'вид зелје' ~ *тре́ва, ка̀–ј мла́да га̀–бе́ра̀т за̀–зе́ле* [ПК,2(68)].

лов (и: **лоф**) m **1.** 'активност поврзана со ловење, убивање на диви животни, птици' ~ *от ма̀ра врјаме сетии десетина јунаци сакаха да идат на лов. Половинга̀зју рече: "и јазе ке да дојдам"* [V,PM,104]; ~ *дру́гајут д'е́п' за̀ по́јми на ло́ф ш'и́ч'ка у гура́та* [MS,t,75]; ~ *е, т` же́на ма̀жсо̀–ј утива́л се́ на̀–ло́ф. Утива́л на̀–ло́ф, ка́та̀де́п ја́рбици пусува́л, га̀ски, шо́ ќи–утипа́л се́ пуси́л* [ПК,2(258)]; ~ *ми та́т–ти, ра̀че́л, си́пко ка́к би́ше жи́ф и́мише е́дна пу́шка, о́дише пу–ло́ф, лувји́ би́ше* [ПД,154]; ~ *тја́пака му ве́ли: "та́мо ле́жи стра́шна ла́мја" На́ тре́тиј де́п оти́де ло́в да ло́ви, оти́де, флезе на ла́мините копа́ки... фати́ ла́мините ма́ици да ги ја́ди* [V,PM,144]; **2.** 'диво животно, односно дива птица, што е предмет на активноста ловење' ~ *тојпака тиа думи кога думаши, пак царјут пихпа са шеташи аф гората, лов ловиши сос пеколку други другари, и гу и чул* [V,PM,64]; – кога ловциите ловат во група правило е: пред кој ќе се *дигне лов* (зајак или било што), во прв момент само тој има право да нишани и пука; дури ако побегне од неговата зона, тогаш смее да пука неговиот сосед [ТГ,387]; ~ *вјапал јунак брза којпа,[да ќи јоде в честа гора,[в честа гора лов да лове,[лов да лове диви пилци* [ТГ,51]; во Гевгелиско е забележано: **митровски лов** или **касим авăв** (турски) – тој лов се организира на празникот **Митровдин, кога излегуваат сите ловции од околните села** [ТГ,387]; **3.** изр. **са́м ло́ф ми-до́шăл на̀-но́га** (= кога се случува некоја погодност) ~ *одăт уф–адпа вудпи́чка. И уф–та́а вудпи́чка̀та, та́м, ќи–пра̀пуќу́ва̀т о́пи. Кулу стре́т ве́чăр и́де ме́чка̀та: "Ии–и, са́м ло́ф ми–до́шăл па̀–пю́га"* [ПК,2(276)].

лова́ч m 'тој што убива, лови диви животни, ловец', односно 'тој што лови риби. рибар' ~ *да му риче́ на Симопа Исус: Ни́м са̀ пла́ши; ут се́га на па́ка ки би́диш лова́ч па сфе́тут. И извади́ле каи́цити пу су́хуту* [MV(K),272] – случај на нерегуларна употреба на предлогот **пу** (по) со значење на 'на': **извади́ле каи́цити пу су́хуту** (м. 'на сухуту').

ло́ви impf **1.** 'фаќа (убива) диви животни, птици' [ПС(Град)]; ~ *тојпака тиа думи кога думаши, пак царјут пихпа са шеташи аф гората, лов ловиши сос пеколку други другари, и гу и чул* [V,PM,64]; ~ *тја́пака му ве́ли: "та́мо ле́жи стра́шна ла́мја" На́ тре́тиј де́п оти́де ло́в да ло́ви, оти́де, фле́зе на ла́мините копа́ки...*[V,PM,144]; ~ *едѝп, па̀ј–малкиот отиде на гората сам да лови и, кату ловиши, па̀јде една змиа страшна* [В,ПМ,80]; ~ *тојпака им вели на балтаџиите: "виа тука да седите, јаз ки ида малку да ловја"* [V,PM,42]; **2.** 'со мрежа, јадица и сл. фаќа риби' ~ *са̀с ва̀ндица ло́ви ри́ба̀* [ПЗ(С),67] – во случајот имаме траги од назализам: **ва̀ндица**; во Кукушко: **ло́ве*** ~ *а, ут–та́м изле́ва̀т, па̀рста̀по о–пе́ма. "Оди до́л, ви́ке де́тто, има ло́ва̀т ри́би, риба́ре, фа̀ркат ри́би, бе́лки пе́каа ри́ба ќи–т–фа̀рл'а̀т* [ПК,2(265)]; ~ *по́сле ут–та́м ќи–пуми́пиш, и́мше ме́сто Дишл'а́пува Кули́ба, ду–Арма́пски Го́л', та́м риб`рто де́ка ло́ваа, гри́п и́мше та́м и – Дишл'а́пува Кули́ба*

[ПК,2(265)]; ~ *ви́ке: "Уу–у, куми́це, шо́ ти́ја то́лко ри́би? Де́ка ги–фаја?" "Ее–е, ле́сно–ј ку́ме, но́го ле́сно са–ло́ват. Ќ–о́диш па–ѓо́л'о, та́мка па–во́ота, зе́ми ќу́по, ва́рзи–го за–те́бе, пу́шти го у–во́ота, са–папа́лне ри́би"* [ПК,2(303)] – случај на употреба на перфективен презент, наместо очекуваната конструкција со ќе: **са–напа́лне риби** (м. 'ќи-са-напа́лне'); за ова в. во граматичкиот дел; **3.** 'проследува, дебне' ~ *тојпака ловјаши, дека ки легпат: виде ги, зашто легпаха петри аф едпа кулиба, и от млогу пиепи ги фати тешок сол* [V,PM,94]; ~ *и кату ги зема царјут јабалките, млого ха аресал и рекла па л'удето: "карајти, моја л'уди, по реката да ловими, да пајдими корепот па тиа јабалки!"* [V,PM, 206]; во текстот што следува интерес претставува партиципната форма **ловештими** (= ловејќи) ~ *еди̇п човек ловештими са риби уф ѓол'ут, ковчегут са фатил па мрежети, го утворил: децата, ка плакале, пали бисер* [V,PM,268].

ло́гуф adj 'човек што има дефект во прстите на рацете' ~ *то́о шо́ пе́ мо́же да–фа́ште;* со исто значење: *шку́л'аф* [ПК,2(68)].

ло́дус m 'топол, јужен ветар, зимно време го топи снегот' [ПК,2,68]; ~ *са–ви́ке до́ли'о: ве́тар шо́ ду́: уд–мо́рто: дуја ло́дусо, са–сл'ӑја сне́го* [ПД,129] – од грчкиот јазик, преку тур. lodoz.

ло́же* impf 'става нешто едно врз друго, обично во тенок слој, реди' ~ *а–пало́жсих бӑници̇та;* ~ *у́дрипто де́к те́–ј, пало́ж–сј–о чу́кип крупи́т* [ПК,2(68)]; – младата невеста, пред да ја напушти татковата куќа, со помош на мајка си, останува да ја **дипле рубата** (алиштата) **и да а ложе уф куфчези [ТГ,167]**.

ло́за* f, bot. Vitis vinifera **1.**'овошје што раѓа грозје' [ПВ(Кр)]; ~ *сритпа́ме ма́мо дӑрво буко́во[ду–дӑрво ма́мо зиле́па ло́за[зиле́па ло́за пикпа́ла[и бе́ло гро́зде дӑде́ла* [ПК,2(315)]; ~ *кога́ узрелја́ха ло́зите, дофа́диши едпа́ самови́ла, па́ј–одбера́пото гро́зди тја́пака гу ја́диши* [V,PM,133]; ~ *л'у́то–са ма́мо пӑл'утих[извади́х по́ш уд–пужпи́ца[удрежа́х ло́за уд–ко́рип* [ПК,2(315)]; **2.** 'гранка од лоза' ~ *з'е́вами ло́зит'а и т'е́ са удбира́пи пујпа́, пујпа, с'е́ ра́впи ло́зи* [MS,t,3].

ло́зе n'обработена површина на која има посадено лозници' [ПС(Град)]; ~ *ло́јста крӑј се́лто бе́ӑ, са–ви́каа; Зӑтка́мип – пе́ко: зӑт–ка́мип ме́сто, се́ лузи́па би́ӑ, ме́стто тӑка́ са–ви́кше* [ПК,2(215-216)]; во Кукушко запишавме top. **Ло́јшта** (< 'Лозишта' – мн. ф.) ~ *Ло́јшта та́м би́а, ло́јшта* [ПК,2(349)]; ~ *прӑпе́чуве–се ду–едпо́ ло́зе, пӑ–тва́ ло́зе бил пӑ–по́по. По́по ќ–о́де дӑ–ко́пе ло́јсто, гле́де адип вӑлк дре́ме, тӑка́ а́јп дике́л' пу–гла́вӑта, г–уте́пе* [ПК,2(225)]; и: **лозјата** ~ *тога́с и те́пака ве́л'ат на́ пе́ја: "о́х, до́диши, пи́а ти докара́хми мӑра гро́зди от ло́зјата да ја́диш"* [V,PM, 133]. сп. **Ниризи́нта** top. ~ *пут–се́лто уд–до́л, се́ лузипа би́а* [ПК,2(216)].

ло́ј m 'мрсното ткиво од овца, коза и сл.' [MS,s,61]; ~ *ут–сто́ка, уд–гуве́до, уд–о́фца* [ПД,119].

ло́јно adj 'што содржи маснотии, мрсно (месо)' [ПК,2(69)]; во Воденско **ло́јну ме́су** [ПВ(Кр)].

Ло́јчќут Буна́р top. 'име на место бунар во месноста **Лојшта** (< 'Лозишта') ~ *Рӑзли́вук са–ви́кше, ѝјше во́да та́мка, па разли́увише тӑка́. Ло́јшта та́м би́а, ло́јшта. Е, и́мше*

та́м и **Ло́јчќут Буна́р** [ПК,2(349)].

ло́ка impf 'прави шум кога пие'; сп. **ла́ка** [MS,s,61]; кај Д. Иванов во студијата за гевгелискиот говор е дадена формата за 1 л.: **ло́кум** [ИГ,126].

Ло́квата top. 'извор покрај манастирот "Св. Иван", основно значење: бара' (Кула, Серско); од стсл. **локъı**, поточно од ген. форма **локъвє**. Иванов уште ги наведува следниве топонимиски образувања (од серско-драмската регија): **Ло́квите, Ло́квица, Ло́ква** [ЈИ(СД),151)].

ло́кут' m 'големиот зглоб на раката, лакот'; сп. **ла̑хт'** [MS,s,61].

лола f, zool. 'езерска птица, преселница, зиме доаѓа на брегот на Дојранското Езеро, има шарена боја (бели, пепелави и црни перја), има "ка̑си но́зи", средно долга но дебела шија, клу́нот и́ е извиткан, тешка колку поголема кокошка (2 кгр.)' [ПД,127]; – "нозете им се на крајот на телото, та тешко одат по суво и повеќе се влечат. Нуркаат и под водата можат да се движат во широк круг" [КД,58].

Лол'ов 'фам. име запишано во Зарово) ~ **Илија Лол'ов** [ПЗ(С),108].

ло́мна̑ни adv 'не минатата, туку предминатата година' [ПС(Град)].

лон m 'стебленце од лубеница, диња, односно тиква' ~ *(уд до́ждо) бустáпо ка̑–ј пуштúл áдпи ло́пуве, цéлта пúва–ј зáлéпа* [ПК,2,69]; ~ *вúкуме пá тúй ут–кóрáпто шó–сá уд–лубáпúца, пипóп, ут–тúква* (во Фур **лон** се употребува параелно со **ла̑сти́на**) [ПД,123].

Ло́нгата top. 'ниви во долина'; според Ј. Иванов во називот се зачувани траги од назализмот [ЈИ(СД),151].

Ло́пката top. 'ниви на рамно место, Драмско', според Ј. Иванов: од диј. **ло́пка** 'јама, дупка' [ЈИ(СД),153]; ќе укажеме и на др. аргументи: во малешевските говори ја запишавме лексемата **ло́пка** со значење 'топка', слично објаснување среќаваме и кај Младенов, пр. **лопка снег**, натаму упатува на рус. хлопок 'бале од исушена трева' [М,ЕР,279].

лоповица f 'лошо, студено време, кога врне снег и дожд истовремено – лапавица' ~ *пáк от мáра чáс сéтни са посерá тóјпака отгóри. Базирґáпите фатúха да вéл'ат: "о–хо–хо! лóпова лоповúца по дјáдова брадúчка!"* [V,PM, 126]; сп. и: **ла̑па́вица** 'невреме во зимски период' [ПК,2, 69]; ~ *ка си дупа сечко едпи ветар и дош, ка си зафати едпа лапавица, хеј море, хеј, чувек уд студено уф мишји дупки да са папике* [ТГ,13]; во Воденско **ла̑па̑ви́ца** [ПВ(Кр)]

Ло́пува Ба̑шчá top. 'градини во околината на Дојран, во изобилство го има едногодишното растение **ло́пуф'** (в. таму).

ло́пуф m, bot., Verbascum thapsiforme 'диво растение, по лисјата има мов, има жолти цветови во вид на грозд' ~ *рáсте висóко пá–гóре, ká ки пурáсне стáблуто дáве куту бóцки. Гулéми лúста дáве уд–дóлу* (со него ги трујат рибите) [ПД,123]; од стсл. лопѫхъ, освен во соседните јазици, називот го среќаваме и во источнословенските (рус. лопух и лапух) и во западнословенските јазици (чеш. lopuch).

лопа̑н m, bot., Trachystemon orientale 'растение со големи лисја во форма на срце, успева покрај води' ~ *трева, има гулеми дибели листа ус–дáлги рáчки*; сп. ~ *тит'ýпо вáа гудúпа шó дáдé адпи лúста, цéли ло́пáпе, тóлкуви тáкá* [ПК,2(69).

лос m **1.** 'долго дрво заоблено, *ус–пéго сá–дúге вудпúчко кáмпи' (лос – зá дó: пудúгпáт кáмáпо*) [ПД,171]; ~ *тóá флизéл и кýп си–вáрзáл зá–пáшкáта, а тáа тáрчáла пá пá–вудпи-*

ча́ро дă–му–ка́же о́ти вắлко мо–ј пуд–ча́рко. И то́ă зе́л **ло́сто** *дă–гу–кắлве пă–вắлко, о́ти та́м би́л, пуд–ча́рго* [ПД,157]; **2.** 'дрво за чукање пченка'; **3.** 'весло со што се придвижува чунот'; сп. изр. **ко́рбут ути́шăл, ти ло́стут ќо-жа́лиш** (= треба да се внимава на поважните работи) [ПК(2)69].

ло́тка f 'направа за движење по вода, чун' ~ *кăра́ме ду–Димѝр Иса́р, пă–мо́сто, та́м пе пуми́пувăт дуби́цте. Мо́с, тақво́, пăпра́вип пă–ло́тки. Растýрип мо́сто гла́вип'о, пă–ло́тки пăпра́вип* [ПК(2)69].

лотри pl 'големи страници на кола, се користат кога се превезува сено, слама или сноље' [ПК,2(69)]; односниов назив го запишавме и во Солунско [ПС(Град)]; ги споменува и Тановиќ од Гевгелиско [ТГ,70].

ло́чка f **1.**'извалкан мал простор, пр. трага на облеката од мрснотија, петно' ~ *излучка́л си пăптăло́ите, а–а ко́лкува ло́чка* [ПК,2(69)]; исто и во Гевгелиско [ИГ,126]; **2.** 'болест на кожата, како црвени петна'; болеста се вика: **лочки-лочки – се лекува со капење во вода во која има варено трева уд црве** (= вид трева која расте покрај река, во песок и силно мириса, освен за споменатово лекување се користи како средство против јавувањето на црви во житото) [ТГ,125].

ло̣чкил'а́ф adj 'кога нешто е многу извалкано, со многу петна' ~ *кăко́ф ме–ј фуста́по ло̣чкил'а́ф, зă–жи́ф стра́м* [ПК,2(69)].

ло́ш'* adj **1.** 'злобен, зол' ~ *ај–ф–една́ ве́чăр ги́ди три́ струјпи́ци[а́ј пắрви струјпи́к ве́ле ем говóре:[ај ме́сто а́рпо, ги́ди зло́, свекắрва ло́ша* [ПК,2 (226)]; ~ *му вели: "ох бра́тку, пе са дале́ку... л'у ти са мо́л'а, вăрпи си пасáт, ба́ри ти́пака да пе па́тиш пи́шту, зашто́ о́пи са ло́ши чове́ци"* [V,PM,21]; **2.** 'подмолен' ~ *рибата гу зема па гăрбо, гу извади оданат морету и му вели: "ти са мол'а да питаш и за мојта рана, со што да ја оздравја", оти рибата имала лоша рана па гăрбо и* [V,PM,99]; ~ *"ч'е́пду, ка́к та́с то́јта ра́бута да си то́лку диб'е́ла? па м'е́п'ą ми că гл'е́пда ло́ш'а ра́бута!"* [MS,t,84]; ~ *бре то́о чуве́к că–слија́, гу–ја́де пе́каа ло́ша бо́лис* [ПК,2(68)]; сп. **лоша бол'ка** 'болест туберкулоза' – во односнава регија (Гевгелиско) како најсилно лекарство против оваа болест се препорачува добра исхрана и прошетки на чист воздух. Некои пијат козјо млеко, а други од магарица [ТГ,228]; **лошо грло** 'болест во грлото, дифтерија' (не е обично запалење на крајници), уште се вика и **горно грло** – се лекува на тој начин што се трие и притиска грлото со зејтин, а потоа се обложува со толчен лук [ТГ,228]; **лоша краста** 'болест на кожата, рана која испушта некаква жолта, слузикава течност', се лекува на тој начин што прво добро ќе се испере *пиз девит води*, т.е. да побели, а потоа се зема зејтин и заедно со малку негасена вар се става да проврие на оган; кога односнава смеса ќе се излади се става на раната [ТГ,234]; **3.** 'опасен' ~ *и па еди́п бога́з пе́три фати́ ло́ш ве́тăр, море́ту са разл'ути, тамо оп фати да са мо́ли па Бо́га за да гу куртулиса от о́пиј бед* [V,PM,14]; ~ *Га́лик мипа́више прӓз–па́што по́ле, о́јше Але́ксуво, о́п би́ше гра́пица. Прăсу́шуве ле́тпо вре́ме, пе́ма во́да, са́мо зи́мпо вре́ме и́ма во́да. Ло́ша ре́ка би́ше, пра́више ште́ти* [ПК,2(216)]; ~ *уди́ме, уди́ме ду–Кре́спа де́ка–ј. И–са: пăто те́сиш. Та́а ло́ша ре́ка–ј та́м, клису́ра* [ПК,2(218)]; ~ *и că–пукри́:ве сус бла́то, о́ти ти́: а́чкувуто* (птиците),

ти́: сă–ни́го ло́ши и пăјми́пăт уф–бла́тто, уф–трӑскӑта уг–го́ре кути ка́мăп [ПД,128]; **4.** 'небезбеден' ~ *пе́мој се́диш ту́ка па ха́пот, ча ту́ка е ло́шу ме́сту: и́ма дја́воли хајду́ти, да пе ти чи́пат пе́шту* [V,PM, 20]; **5.** 'непријатен, застрашувачки' ~ *и ве́ли па жепа́ му: "мари же́пу, ја́зика што са чу́дим – пе ми потӑпаа питу кора́бите, пи́ту па́ри ми липсу́ват, по спо́шти... ло́шо со́п засопи́х"* [V,PM,30]; ~ *га ве́ли: "јапӑм, ми́ла ма́ле, спо́шти мӑжот ми со́п засопи́л ло́шу, ча, ка́к о́риши, дошла́ една́ какара́ска та па бе́лојут о́л му фл'а́зи от уста́та"* [V,PM,30] – во контекстот имаме необична линеаризација: атрибутот не само што е во постпозиција во поднос на именката, туку и се одделени со глагол: **со́н засони́л ло́шу**; втора специфичност присутна во контекстот е употребата на предлогот **од** со значење 'низ': **една́ какара́ска на бе́лојут о́л му фл'а́зи от уста́та** (за ова в. во граматичкиот дел); **6.** 'неквалитетен' ~ *ваја отиде за вода, ваја пак за дрва. – Ка дујделе ваја вале* (таа што била за дрва): *"Ваја вода е лоша!" – Ваја вале* (таа што била за вода) *"Вија дрва са гпили"* [ТГ,120]; ~ *ди́ву пе́што, пло́дно пе́ко: дрӑфце, а́ли ло́ши пло́дуве да́ве* (објаснување за називот **дивур**) [ПД,124] – во контекстот имаме уште еден пример за адверсативната употреба на сврзникот **али: а́ли ло́ши пло́дуве да́ве**, што беше оспорувано од некои слависти; **7.** 'отровен' ~ *и́де уфча́ро, и о́п пла́че. Му–ве́ле: "Га́зда, зна́јш о́ти, да́ли уф–пе́кој ло́ши тре́ви ги–пуси́х о́фците, си́те, пи–е́дпа, ве́ле, пе устапа́"* (т.е. изумреле) [ПД,143]; **8.** изр. **се пугоде на лош сат** (= момент што носи несреќа) – за вторник се верува дека е несреќен ден и затоа тој ден не се почнува некоја работа, бидејќи може да *се пугоде па лош сат*, што би донел несреќа [ТГ,9]; **чуви ме уд лоша среќа** (= да не дојдам во допир со лоши луѓе, или со било какви непријатности) ~ превозот, комуникацијата со Солун **се вршела со запрежни коли, се патувало со денови и патот криел различни опасности и оттаму кирациjата** кога тргнувал на пат, откако ќе се прекрсти му се молел на Бога зборувајќи: *"Господи Боже, чуви ме уд лоша среќа, и пека биде куту ка веле и мисле мојут кумшија... мојут душманин"* [ТГ,316]; **сус лоши очи (пугледне)** (= поглед лош, завидлив, поглед што предизвикува несреќа) – жена што е трудна не треба да шета по селото, за да не ја гледат *разни очи*, бидејќи има луѓе *сус лоши очи, па можат да ă урочат* [ТГ,104].

лошоти́а* f **1.**'сурова, нечовечна постапка' ~ *вел'ат па мајка си: "пемој, мајко, му чипиш пекоја лошотиа па това човек, ча оп утепа страшната змиа, што па јадиши пас ката деп"* [V,PM,96]; ~ *как гу видоха другите харамие, ча таков јупак је, гу земаат сос пих, и чипиха млогу годипи харамилук сос пегу и млогу лошотии беха чипили* [V,PM, 66]; ~ *л'у сега́ ти порӑчувам: ... аку фа́тиш, си́пку, сос пиа́псфо и сос калпе́и и сос лошоти́и, да зна́еш о́ти ки гу изјадиш има́шту* [V,PM,7]; **2.** 'неморална постапка' ~ *дојди лалавата мома, сакаши сос зор да ми земи, и така ми даде пари, чипих лагӑм. Отивах ката вечир па лалавата кӑшта, по пекоја лошотија пе чипих, само ме гледаха и ги гледах* [V,PM,58]; **3.** множинската форма **лушутии** се употребува со значење: 'лоши духови' – сп. суеверие: еден час по **пувичери** настанува

никује доба, во тоа време сите треба да бидат дома, бидејќи **лушпутиите** шетаат, некои вечераат, некои играат, па се случува човек да наиде на нив, да им "згази" на вечерата, или да го завлечкат во нивното оро и во тој случај го казнуваат со различни неизлечиви болести [ТГ,11] – спроти празникот **Ѓурѓевдин** домаќинката со бело просо ќе го **праСеје** сето дворите, зборувајќи: *"Кога душмајпе ду зрпо воја просо ки гу суберат, тоги и касмет да пи праземат!"*. Натаму, со бел памучен конец ќе ја "опаше" куќата, верувајќи дека таа вечер куќата ќе биде непри-стапна за **магиии и лошотии** [ТГ,11];

ло́шо adv **1.** 'opp. на добро' ~ *зăјдé слăпце и дóма, кój дéка–j, тáм д–устáпе. Нé смéјш вóпка дă–јспá-дпиш, пóго бúше лóшо, тýрско* [ПК,2 (281)]; ~ *от пеколку време сетии умрја татко му, и остапа детету сос имету пепеларув сип. И кату чу сички да гу викат сос това име, му са гледаши лошу* [V,PM,48]; ~ *па господáрот фатúха хизмикáрите да му вéл'ат: "ах господáрју, лóшу си чипúл, што му дадé па опová човéк тóлку стóка"* [V,PM,14]; ~ *уф–срăпцко бúше пóго лóшо, уф–срăпцко дă–вúјш кăквó бúше: ќи–зéмаа пă–чувéк ќо:–пăтéпаа. И у–срăпцко пé бúше живóт* [ПК,2 (282)]; **2.** 'многу, силно' (се однесува на страдање) ~ *как ги виде така царјут, им рече ошти едпоч: "сос царјут виа да пе играјти, ча лошу ке да патити!"* [V,PM,60]; ~ *му вели така сос грозпост: "господипе, да ми кажиш право, колку карагроша зема о–тиа, зашто лошу ке да патиш!"* [V,PM,39]; **3.** изр. ~ **му падна лошо** (= се онесвести) – за **гулемјо (виликденскио) пос** некои верници држат строг, тримерски пост, кога три дена и три ноќи ниту јадат, ниту пијат, за да забораваат на гладот и жедта им даваат лимони и портокали но само да ги помирисат, *да им пе падпе лошо уд глади* [ТГ,14]; **ки му заврте на лошо** (= ќе му одреди лоша судбина) ~ **Св. Вартулумеј,** празник кога сонцето *са завртуве па каде југ.* Тогаш денот престанува да расте, почнува да се намалува, а ноќта да расте. Народот верува дека на односниов празник не смее никако да се работи. **Св. Вартулумеј** го празнуваат и Турци и Цигани, зашто на оној што не го празнува светецот **сé ки му заврте на лошо** [ТГ,72]; **лошо на арно да убрниш** (= молба кон Господа: 'да ни донесеш среќа, да се спротивставиш на злото') ~ *Госпуди Боже, и свити Ѓорѓе, па душмајпе па врат им стапи, басрет им фати* (= да им ги оневозможиш намерите) *па помуш да пи бидиш, лошо па арпо да убрпиш* [ТГ,210]; **лошу-харно** (= се кажува за нешто што имало и добри и лоши моменти) ~ *сóс гимиџúиту отúде и па пúх му вéли: "éј брáтку, вúа работúхти пá тáтку ми лóшу–хáрпо тóлку врјáме; сегá, кату пéмам другу да ви плáтја, земájти си гимúите, пéка са вáша!"* [V,PM,108].

ло́ш'у n 'несреќа, лошотија' ~ *кáк да му стóр'ạ лóш'уту јáс? му р'éкух, óти "жипáта–ти путáпа–j!"* [MS,t, 73]; ~ *тój бúл мпóгу чорбаџúе, úмăл мпóгу парú, имóти... Амă идпó лóшу, чи пéмăл тăјфá* [ПЗ(С),152]; сп. **уд лошо да и куртулисе** (= да ги чува од маки, да ги спаси) – некоја жена на гробиштa ќе донесе и **паурче** или **крундирче со ракија и на присутните ќе ги почести, пред да раздаде задуша за умрениот, тогаш почестениот ќе рече: "Госпуд да и**

просте, рај да им даде, уд лошо да и куртулисе" [ТГ,32].

луваč'ин m 'ловец' [MS,s,62]; во Воденско: **луваč** [ПВ(Кр)]; во Гевгелиско **лувачот** вака го карактеризираат: "да може куту заиц да трче, да са крије куту лисица и да биде лек и ачиґозлија куту врапчан" [ТГ,385]; в. **лувциа.**

лувúшче n 'колиба поставена на колови забодени во водата на Дојранското Езеро, ја користат рибарите' [ПД, 114]; ~ ***лувúшча,*** *тú сă кулúби, слýжăт зă–сéдăне и зă чýвăне ут пúл'ците. Кулúбăта úма* ***сój, сój*** *ги вúкăме тú шó сă дăбуви кóлуве, сă–зăбójцăт уф–зéмăта пуд вóта и пóсле ки сă пăрéдăт кути кăшча. Ки сă–искóве уддóле душимé и пóсле пă–кýшúлита ки сă–пýшчăт пăгóре дăрва и сă–пăпр`ве кути кăшичка. Кá кé чăтúсиш ус–читúри кýшéта, сă–пукрúве уд–гóре и ут–стр`ите су–трăска, висóкăта грéда сă–вúке* ***клóн,*** *пă–врăс* ***лéста*** *сă–бéре* ***блáто*** *и сă–пукрúве сус* ***блáто,*** *óти тú* ***áчкувуто*** *(птиците), тú сă–пóго лóши и пăцúпăт уф–блáтто, уф–трăскăта уг–гóре кути кáмăн. Едно врéме спúја уф–****лувúшчăта****... сéга–j пó–лéсно. Тугáј гулéми* ***лувúшча*** *прăвúле, и* ***кăт*** *уф–срéд имáле,* ***кăт*** *е дек сă–вáле óгин* [ПД,128]; сп. top. **Л'ол'овото ловиште** (рибарска колиба во локалитетот **Малечка Калдăрма**); ги има повеќе: **Граматиковото, Кречоввото, Каракировото, Цилевото, Алимановото, Палчовото, Кавазовото и др.** [КД,65].

лувциáа* m 'човек што со помош на кучиња (се разбира и пушка) лови диви животни' ~ *и тáа вăрзáла–ги зă–пá-шкте, кăчúла сă–гóре. "Амáи, ричéла. кóлко лувцúј úцат удсăде, брé!" Тáа кá рúпне дă–бéге и тúй пу–лé: бýм, бýм, бéгат, си–скúнат пáшките... Итра лúса* [ПК,2(226)] – присуство на перфективен презент: **бéгат, си-скúнат пáшките...** ; ~ *кáре óи вулóфто, сéтне глéде двýјца лувцúј кá о–путúспувăт и–édин вăлк пăкăде нéго бáш* [ПК,2(265)]; в. **ловáч** (Солунско).

лудо n 'младо момче, младич, буен' ~ *мома јуд бајна си иде,[и лудо пу неја:["Јуд дека си идиш, лудо,[дека ки си јодиш?" – "Јуд аскер си идум, моме,[а дома си јодам"* [ТГ,157]; ~ *јузела је мома, цапум,[ду две стомни,[она да си јоде, цапум,[на новата чешма.[Ка заврте, цапум,[и лудо до неја, цапум* [ТГ,102]; поретко се однесува и на девојка: ~ *"Што жалиш, Васо, што плакиш, душо![што рониш слăзи пу твоје лице?" – "Как да не жал'ум, лудо и да не плакум,[как да не ронам слăзи пу бело лице!![спошти ми умре, лудо, татко ми* [ТГ,94].

лудос m 'постапка што не може да се третира за умна' — родителите се грижат за своите младичи и внимаваат да не се пропијат и да не бидат **кумарции** (= да не играат комар), тие со одбрани зборови ги советуваат да се откажат од таквите постапки, сепак понекогаш поминуваат преку таквите грешки, велејќи: **Младус – лудус** (дели – канли) [ТГ,134].

лузанка f 'гранка од лозница' – кога се берат лозјата се прават и **вишала** (= гроздови заедно со **лузанка**), дома ќе привржат неколку **вишала** и ќе ги обесат во собата. Здраво и одбрано грозје така може да се чува дури до Божиќ [ТГ,349].

лýк m bot. Allium sativum 'градинарска култура' [MS,s,62].

лýкаици pl 'црева полни со месо, колбаси' [ЛС(К),94].

лукуме pl – според авторот: 'производ од шеќер' [ТГ,458] ; од контекстот може да се заклучи дека станува збор за 'десерт од тестенина' — на

софрата ќе донесат различни јадења: **кисала чорба, дулма сус кисала каша** (= млади тиквици полнети со ориз и месо), **пил'аф** или **сутлијач** (= варен ориз, првиот со сол, вториот со шеќер), "или нешто сукано, како **баница, сусамница** (= пита со сусам), **сарлија** (= вид баклава), **лукуме** итн." [ТГ,21].

лумбар m 'прост начин за ловење риби (не се користат мрежи и други рибарски направи)': зимно време, кога ќе фати мраз, ќе насечат повеќе гранки од врба и ќе ги врзат во сноп, навечер снопот ќе го спушат во Вардар; рибите поради студот ќе се завлечат во снопот, меѓу гранките. Рибарите ќе дојдат утредента рано и снопот заедно со рибите на брзина ќе го фрлат на брегот [ТГ,391].

лу́н'а f 'силна вода дотечена од дожд' ~ *дуjдé áдна лу́п'а* (= дотече многу вода) [ПК,2(69)].

луп m 'дрвената рамка на сито или решето' [ПД,120].

лупа́та* f **1. а.**'метална направа (со дрвена рачка) за фрлање земја' ~ *ти́ нéма, рáче, дă–прăстáниш, ти ки–му–сáкиш нă–нéго злáтнио пăмпóр... и читирújсе рăбутнúка, читирújсе лупáти и читирújсе врéjки* [ПД,148]; б. 'дрвена направа (**лупата**) со која се служат фурнаџиите' ~ *брăка, брăка тóс сăс лупáтата, му вилú: п'éма гăска п'éтр'ą"* [MS,t,56]; **2.** 'гребло'; **3.** 'весло' [MS,s,62]; со значење на 'весло' го запишавме и во Градобор (Солунско); сп. од Дојран ~ *"А бé, сáкум дă–мă–извóзиш, рăчéл, мáлце". "Ми, áj, рăчéл, флéзи". Фл'ăзéл, испăдниáле тăкá стутúна мéтра ут–крájта, викăме ни, уд–обăлта нă–фнăтре. "Пу́шчи, рăчéл, с` лупáтта"* [ПД,146].

лупи* pf 'удре' ~ *амá дójдух тук на кумш'újата кýч'ąту м'ą забирá, гу лупáх идúп ч'апák у главáта да си дójдух прáзнп думá* [MS,t,30].

лу́пка f 'мал сад од издлабено дрво, има и капаче, во него овчарите носат јадење' [ПД,131]; ~ *óна–j дăрвăна, ус–кăпáче сă–зăлýпува* (се затвора); ~ *пóсле, тóрбă пóсе зă–лéп, уф–тóрбăта лéп, нéкогаш úмише лýпки. Лýпкăта–j издăлбăна уд–дăрво, úма капák и долпúште. Уф–лýпкăта сă–турýве кăтăк, дáли ké–j сúрне, ýрда... шó бúло, кăтăк вúкăме* [ПД, 156]; сп. и: *двé кирмúди, адната стóо титúк, вăрзина–j и ká ки флéзе врăпчáно кирмújта шó–j титúк пăдúне и гу–зăлýпува* [ПК,2,69].

лупóте impf **1.**'оди ваму-таму, скита' ~ *цéл дéп нé–j прăбéрш, дéк лупóте кój знáа;* **2.** 'зборува неорганизирано, било што' ~ *нúм гу–слýши, сé тăкá си–лупóте;* **3.** 'зборува во сонот, блада' ~ *спóшти сăпóш лупутú уф–сóне* [ПК,2(69)].

лупута́р m 'тој што го губи времето по улици, што скита' ~ *лупутáр и нă–лупутáро, зáстрąм–сă ут–свé-тут, цéл дéп си пу–пăтишта* [ПК,2, 69]; сп. **лупоте** 'скита'.

лу́спа (и: **л'у́спа**) f **1.**'кора' (од дрво); **2.** 'луспа' ~ *лýспа ут ицé* (од јајце); *лýспа ут óр'ąхи* (од ореви); *лýспи ут ж'úту; лýспит'ą ут jáблăкă* [MS,s,62]; ~ *jа з'éва jáблакáта цáрицáта ... jа улýш'тува, jа изjáва, лýспит'ą ги пýш'та ут аралăку* [MS,t,31].

лустрац'и́ја m 'чистач на чевли' ~ *и тój сă вăрăна пазáт'; утúди, стáна лустрац'úja* [MS,t,68].

лустро́са pf 'исчисти, светне' (кондури) ~ *р'éч'и: "за пóда па п'éгу, да ми лустрóса папýцит'ą!" дójдух прáзнп думá* [MS,t,68].

лу́стру adj 'чист, светнат' ~ *да си стóри лýстру папýцит'ą* (=да ги направи чисти кондурите) [MS,s,62].

лу́т adj 1.'нервно болен, луд' ~ Св. Андон *е тежук* и *аталија* (важен) *празник на лудите луѓе.* Св. Андон *е* **нож** против лудилото. Особсно ги гони ѓаволите – верување [ТГ,27]; ~ *у с'ёлуту им'ăш'и идúи лу́т; ... утúди у думá–му* [MS,t,70]; ~ *вилú на сфáтут: "тój'т'ą брáт'ą сă лу́да!"* [MS,t,78]; ~ *тојпака пак, как изл'ал одапат морету, остави и папуците и бегал кату лут от страх* [V,PM,100]; ~ *едúоч стóри шиéт, кипúса на пăтју да úди и, л'у приблúжи на оновá мéсто, дéка бéха хајдýциту, извадú сáбјата му... и фатú да вúка кату лу́т* [V,PM,9]; 2. 'непромислен, поради неинформираност' ~ *и вăрвăт вујпúци и вúкăт: "Чúчо, чúја–ј тáа тáјфа?" Тáтко вúке: "Мóја–ј". "А–бé, ти–си лу́т, бéги дóма пóскоро, ýтре нé сă–зпáа пă–ткá–ли ќé–ј, пă–вáки–ли ќé–ј!" И, ут–тáм, пă–футрипáта тăргнáхме дă–бéгме...*; 3. изр. **луда са чини** (= силно се заљуби, не се контролира) ~ *и от млогу мерак пуспала една робинка, зема за десет пари халва. И, кату хапна лаловата керка от халвата, луда са чини за Добро халваџиче* [V,PM,56]; сп. уште: **луду младо** (= млад и заљубен) ~ *кату си зал'убиха сос неа, фати тјапака да гу пита: "е бре луду младо, дали си видел друга по–хубава от менпка"* [V,PM,9]; со исто значење: **лудо јуначе** ~ *кату чу така куумџиовата жена, са почуди и тогас му рече: "ела седни лудо јупаче! Това што си чинил типака, и јазе така пе ке да ти оставим...* [V,PM,68].

лутрó* n 1.'капење'; 2. 'бања' ~ *му кýпи рýба за ут пăтр'ą и рýба за ут вăпка и гу зап'éси па бáп'ата (па лутрóто)* [MS,t,81].

лутургисе pf 'кога свештеникот пее врз некој предмет' – во црквата пред да почне службата се остават некои предмети, пр. капче од мало дете ако е болно, за да пее попот врз него, исто така може роднините да остават кошула од некој свој ако се однесува **чудно** [ПК(Мут)], в. **литургисе**

лухагóс m 'достојник, тој што има чин капетан' [MS,s,62].

лухúја f 'тој што има власт, титула' ~ *жс'ипатá–му апдрагатúса, стáпа лухúја (ч'аýш'ип)* [MS,t,73].

лучник m 'дрвен сад во кој се чука лук' ~ *дăрвăна пąпúца, уф–п'áа чýкме лýк зă–тăрăтóр* (= вид салата од иситнета краставица со разблажена киселина) [ПК,2(69)]; *уф–пăпица сă–кăлве лук*, во Дојран: **лýчник** [ПД, 120].

луш'нáк m 'орев олуштен од зелената кора' [MS,s,62].

лушутилăк (од 'лошотилак') m 'лошо однесување, нехумано' [ПС(Град)].

лýш'ти* impf 'им ја вади лушпата на компирите'; сп. **б'áли*** [MS,s,62].

лýш'ту conj 'штом' ~ *стáпа ... да утóри; лýш'ту утóри, пáдпа пăтр'ą у бакал'ёту пóпут* [MS,t,68]; ~ *лýш'ту фáт'ąха да идáт, хлóппа пóртата* (= штом почнаа да доаѓаат, тропна портата) [MS,s,62]; ~ *л'ýш'ту фл'ázи пăтр'ą, ч'ýј идúи глáс да гу вúка* [MS,t,86]; в. **л'у**.

лăврéш m 'голема горештина летно време, запурнина' [ПК,2(69)].

лăгáр m 'повеќе поврзани **примки** (направа за ловење птици)' [ПК,2, 69].

лăгурида f 'недозреано, кисело грозје, во др. говори: јагорида' – грц. [ПК,2 (69)]; [ПС(Град)].

Лăгут m. top. 'влажно место покрај река, таму реката врти' [ПВ(Кр)]; истиов топоним го запишавме и во Гевгелиско [ПГ(Бог)]; во Серско–Драмската регија **Лăгăт, Лăки,**

Лăкавица, но и **Лаки** [ЈИ(СД),150)].

лăжач* m 'човек што не ја кажува вистината, што лаже' ~ *и вóа, лăжáчут му дáва двé јáјца и гу–пăкăрáл дă и кваче. Нáпкупта тóа ко–му–и–дăдéл тúе јáјцата му–рéкăл: "Ќ–óиш пă–тúе кáмăјпто, ќ–и–квáч"* [ВГ(Ѓ),274]; в. **лăжумáнин.**

лăжéц m 'грбната коска од кокошка со која децата се обложуваат - јадец', ја викаат и **кăршáло** [ПК,2(69)].

лăжумáнин m 'несериозен човек, тој што не ја зборува вистината' [ПК,2 (69)]; во Дојранско: **лăжгумáн** [ПД,130]; и: **лăжумáнка** f [ПК,2,69]; во Воденско: **лăжáчка** *(и шúре лăфóвите).*

лăзгáло n 'дрвена направа за лизгање' (сп. **сă-лăзге** = се лизга) [ПК,2(69)].

лăзне (сă)* pf 'се придвижи нешто на брзина, се лизна' ~ *стапýве цáро сăбáјл'ıта, утворе врáтта, пăстапúл пă–пăрвăта скáла, пóкта му–сă–лăзнáла* [ПК,2(263)].

лăзăрéнки pl 'девојчиња што за празникот **Св. Лазар** одат по куќите, најчесто во група од четири девојчиња, и пеат песни' Облечени се во нови фустанчиња, нови кондурки и закитени *сус* **лазаренска китка, зашто** е *грота* да се остават девојчињата да **пејат Лазар** *сус старо, ветко и прапо.* Групата **лăзăрéнки (лазаренски друшки)** се договарат уште на празникот **Св. Тудурица** и тогаш се заколнуваат на вратата од црквата дека заедно ќе ги учат *лазаренските песни* и заедно ќе пеат на празникот **Св. Лазар.** Самата заклетва изгледа вака: главната во групата (се вика **танчарка**) ќе земе парче леб, ќе го бакне, потоа со лебот ќе го допре едното и другото око и ќе каже: [ТГ,47]; ~ *"На! Леб бакпувум и воја леб очи да ми фате, ќорува да одум, ако правум шпле* (т.е. ако лажам) *и ако са уддел'ум уд вас!".* На истиот начин се заколнуваат и другите три девојчиња и потоа парчето леб го фрлаат на покривот од црквата, зборувајќи: *"који ки праве шпле и куту воја леб да са исуше!"* [ТГ,43]; ~ *пă–свúти Лáзăр двé пу–двé мóмички ќи–си–пăрéдăт кóшпички ус–вимбýл', ýбуво ублéчипки, ут–кăшта пă–кăшта пéет лáзăрски пéспи, а думакúпките им–дáвăт јáјца и пáри. Тúа мóмички сă–вúкăт лăзăрéпки.* Почнуваат од едниот крај на селото и уште по патот пеат: *"Ej Лазаре, Лазаре,[море младо војпиче![чији са вија дворуве[с бел бусил'ук митени,[с црвен стратур рипапи". – "Oj пивесто![имаш дете малепо;[јублачи го јуф црвепо,[пушти си го на порти,[да прачеке лазарепки,[која мома ки јаресе* [ТГ,54]; – *" Да ки јоде мало дете,[да ки јоде па та чешма[да палије мало дете,[да палије студна вода[пе му даве мрена риба". – "Имала чипа, дос, сип питимија,[сип кајмитлија,[опа гу дала дос, поп да се јуче,[ќак да се чипе,[опа гу дала, дос, за три гудипи,[оп се паучил, дос, за треи месица"* Попладне сите селски девојки, и големи и мали. и тие што пееле **Лазар** и тие што не пееле, ќе се соберат и ќе излезат надвор од селото и тука го *испрашќат Лазар.* Кога ќе дојдат до одредено место ќе застанат и секоја од девојките ќе скине по некое конче од својата облека и ќе го врзе за некој **црн трн.** Тогаш пеат: *"Ej Лазаре, Лазаре,[... уд гудипа сус здраве,[па па ваќи да дојдиш!".* Во минатите години (се однесува на периодот кон почетокот на XX в.) **Лазар** пееле и поголеми девојки, но денеска *са страмуват,* бидејќи ќе им дофрлат: *"Ама Лазарепка, куца пивеста"* [ТГ, 48-50]; сп. уште: ~ *тáа вáшта мóма кут лăзăрéпка, пé фáште пéкаа*

рăбóта, сă–шéте ут–кăшта пă–кăшта [ПК,2(69)].

лăйчáрник m 'домашна направа, обично од дрво во која се чуваат лажици, виљушки' [ИГ,126]; според С. Тановиќ **лајчарникот** има и друга намена, имено домаќинот на **Бадни вечер, откако ќе им раздели овошје на присутните од семејството, ќе изделu мали парчиња од истото овошје и ќе ги стави под ругузина, таму остануваат до Св. Васил,** потоа се стават во **лајчарникут,** каде што се чуваат цела година и се користат како лекарство за различни болести: смоквите против рани, оревите против болки во грлото, лукот против болки во увото итн. [ТГ,83]; во Солунско е регистрирана формата: **лăнцичáрник** [ПЗ(С),68].

лăкáт-а adj 'нешто што нема правилна форма (пр. двор, нива и сл.) ~ *тáа пúшфта дуjдéла пóго лăкáта* [ПК,2 (69)].

лăкáтци adv 'движење настрана, во правец на лактовите' (т.е. не фронтално) ~ *Струмá сме гă–вăрвéли... Вуjпáта се пă–искăрáла. Дóда и друкта дóда вуjпúци г–искăрáли, сé лăкáтци, лăкáтци удúли. Сj` пăтăкá к–ójш, пá пăтăкá к–ójш, пé прáво д–óдиш. То сă–вúке лăкáтци* [ПК,2 (321)].

лăнгидáр m 'погрден израз за неработник, тој што чека на готово' [ПК,2 (69)].

лăнк m 1. 'криво дрво во форма на лак'; 2. 'инструмент во форма на лак, што се користи при обработка на волна' [MS,s,61]; ~ *криф кáто лăпк* [П,З(С),66].

лăнка* f 'место покрај река, каде што реката врти' ~ *крáвăта пасáт пу лăпкăта* [П,З(С),66]; во други говори, пак од Долновардарско, носовиот призвук е исчезнат, освен тоа како рефлекс на големата носовка се јавува **а**: **Лаки** top., pl. 'плодни ниви во реонот на с. Сенгелово, Валовишко'; бидејќи основната замена на споменатиот глас во југоисточните говори е **ă**, односнава форма не е регуларна; сп. **Лăгут** [ЈИ(СД),150)].

лăнц'и* impf 'кажува невистини' ~ *да т'ă лăпúм, áку м'ă лăпц'аха м'éпă и jáс т'ă лăпц'ам т'éб'ă* [MS,t, 39]; ~ *jéфтину ми гу дáват европéиту, éфтину прудáвам и jáс; пúтај ти, áку в'ă лăпц'ам!* [MS,t,28]; и: **лăнцă** ~ *ним вăрвăш, тă лăнцă* [П,З(С),68]; во западната регија од Солунско, како и во другите долновардарски говори носовиот рефлекс не се јавува, така во Градобор запишавме: **лăже***: ~ *пé кu–т лăжум* [ПС(Град)]; ~ *кu–вúкиш: пé знáм пúшто, тéле дуjдéх, вóл кu–с–jóдум, кu–лăжиш óт кu–т изéдум* [ПК,2 (225)]; ~ *тóо флéве уф–сéлто: "Ej, рúби, о–о–крáпуве. сóмуве". Кá óт сил'áнто, тăкá брăкнат: "У–у, пезевéпк, ти кu–пă–лăjш, кu–си–игрájш с–пáс"* [ПК,2(225)]; – употреба на свршен глагол во презент: **óт сил'áнто, тăкá брăкнат;** ~ *та пúске уф–ругузúната. "Дă–знájш вúке, тú мéпе дă–мă–лăjш. Та дăвójка мéпе дă–мă–чýве, дă–мă–глéде читирújсе дéпа, á тú зă–трú дéпа дă–гу–зéмиш бăкшúжсо и сáкиш–пă сúчко дă–ти–кýпум"* [ПД,165]; .

лăнц'úф adj 'лажлив'; сп. **jаланц'úja** [MS,s,59]; ~ **лăнцúф чувăк** [ПЗ(С), 68].

лăпá f 'јадење неубаво приготвено, пр. раскиснат ориз при варењето' [ПК,2(69)].

лăпáчка f 1.'општ назив за јадење'; 2. 'погрден израз за жена што сака да приграби туѓо' [ПК,2,69].

лăпуј m, bot., 'трева со која ги трујат рибите во реките'; види и: **лопуф'**

[ПВ(Кр)].

лъ̆ска* impf **1.**'блеска, светка (нешто)' ~ *р'éкуха: "ш'адравáи'у–j пóхуваф" , заш'тó бúш'и ут мáламу и стр'é-бру, лъ̆скаш'и млóгу* [MS,t,20]; ~ *áдни мájстуре тъ̆мáм пъ̆дéли áдно цéло тéпцъ̆ре пáри... "Ká утвурúа, вúке Мерме́на, тóо къ̆пáко, ká гу–дигнáа тóо пълýко, лъ̆скат у–пъ̆тре, жъ̆лти, пé кут сéгъ̆шните кни́жни"* [ПК,2(326)]; ~ *такви папуци* (обувки) *да ми направиш, што са мажат буја, уд четири митилика една кутијка, и да лъ̆скат* (да светкаат), *сус високи тупуци* (потпетици) [ТГ,134]; ~ *тóо пъ̆рстъ̆но дупýве, адно́ш, двáпъ̆т, трúпъ̆т ká дупáл, една зграда двé–спрáтна стапáла. Лигнýве си. Ама тáа згр`та пулúло, куту пулúјна злáто... лъ̆ске* [ПК,2(263)]; **2.** 'кога грми и на небото ќе се појави молскавица', в. **лъ̆скавúца** ~ *ама Гóспот познá нéговата клевé-та, и затовá на средjá пъ̆тjу си заоблачúл небéту, вати тéшко да грамú и да* **лъ̆ска** [V,PM,16]; ~ *ошти речта не доречи и фати да гъ̆рми страшно и да лъ̆ска, земјата се затресе страшно* [V,PM,90].

лъ̆скавúца f 'кога на небото ќе се појави светлост од електрично празнење меѓу облаците, болскавица'; сп. **стр'ъ́ла** [MS,s,60]; во Воденско запишавме: **лъ̆скъ̆вúца** [ПВ(Кр)].

Лъ̆скạвиц top. 'име на место во Кукушко' ~ *ут–Кáрпта, ká ќи–испá-дниш, úмше пó–нạгóре пу рéкта Лъ̆скáвиц му–вúкихме édно мéсто. Лъ̆скише тъ̆кá, úмше шпúлички, тъ̆кá куту сърчú спúли, Лъ̆скạвиц. Тáм úмъ̆хме пúви пúа* [ПК,2(349)].

лъ̆скане n 'светкање, блесок' ~ *га вели: "и твójте дветé сéстри не можáха да дотрáјат от грáмеш и от лъ̆скане, да вúдими дали тúпака ки мóжиш да дотрáиш и да не си оплáшиш!"* [V,PM,131]; ~ *са чипú заедnóч стрáшп грáмéш и лъ̆сакапи, земјáта ки си тýриши мýтлак* [V, PM,131].

лъ̆скаф* adv 'светликав' ~ *и шпó пúл'ạ вúкаш'и : "кутрú за в'éни ут тáс лъ̆скавáта прáс пиш'мáи за стáни"* [MS,t,60]; ~ *кожата му е лъ̆скава, кату златна са кажува* [V,PM,47].

лъ̆скувúчка f, zool. (в. **лъ̆скуфче**) ~ *фътúх адná лъ̆скувúчка* [ПД,124].

лъ̆скуфче n, zool. Lampiris noctiluca 'инсект што свети ноќно време, ја има особено во жетва време' (содржи фосфор) - светулка'; сп. гл. **лъ̆ске** 'светка' ~ *пъ̆–вéчър лъ̆ске* [ПК,2(69)].

лъ̆стáр* m 'млада гранка' ~ *глéдъ̆хме бýба. Лúс ќи–му–дрóбът пъ̆–бýбъ̆та, сúтно кут–тит'ýп. Пóчпът дъ̆–пурáспът, ќи–м–дáвиш лúста, грáпкички, лúста мъ̆лéпки, лъ̆стáре ут–цъ̆рпúчки* [ПК,2(215)] – имаме присуство на перфективен презент (една од посебностите на југоисточните говори): **пóчнът дъ̆-пурáснът** (м. 'ќе почнат...' ; ~ *тоа вил'аќи, емеп си зима пушката... Таак!, и чувекут па место си падпа. Кога ки са врпе пазад, и кога гледе врбов кол путирал цали ластаре* [ТГ,147].

лъ̆стувúчкину лúце n 'детско лице со жолто-кафени точки' (називот е добиен според шарената боја на јајцата од ластовица) [ПВ(Кр)]; во Кукушко: **лъ̆стъ̆вúчки** [ПК(Гърб)].

лъ̆фчúа adj 'тој што многу зборува'; за жена: **лъ̆фчúка** [ПК,2(69)].

лъ̆хт' (|| **лъ̆фт'**) m 'големиот зглоб на раката'; сп. **лóкут'** [MS,s,60].

лъ̆цкạ impf 'кога човек испушта кратки неартикулирани звуци, ика' [ЛС(К), 94].

лъ̆че* impf 'одделува' – овој словенизам (сп. чеш. loučiti 'се поздравува

при разделба'), оставил траги само во сточарската терминологија: **а.** за именувањето на одделувањето на јагнињата од овците, за да не го цицаат млекото; **б.** – неколку дена пред **Ѓурѓевдин** тие што имаат овци се договараат кој со кого ќе **крдари,** т.е. овците да пасат заедно во **крдар, некои на денот Ѓурѓевдин ги лӑчат** (одделуваат) своите овци, ако не сакаат да останат заедно [ТГ,377].

Л'

л'а́ву adv 'opp. на 'десно', на левата страна' ~ *фа́ти да ко́ли па л'а́ву па пра́ву да му сă паби́ рӑпка́та* [MS,t,35]; и: **ле́во** ~ *испадна́ме г`ре пӑ–вӑ́ро. "Сj`, ви́ке, сме ме́жду две́те гра́ници. Ни́ă, ви́ке, адúпjо ки–зăле́гпе уф–ле́во, адúп уф–де́спо, адúп прӑд ва́с... а́ку о́гип сă–утво́ре пӑ–гра́ницта, се́куj пӑпре́д дă–зăми́пе"* [ПД,174]; ~ *"аку зимум пекуе дрво, да са разврпум па лево па деспо, пе ки видите дека да фатите!"* – така им се заканува домаќинот на децата што се немирни, односно што се караат [ТГ,283].

л'ӑ́к m, **л'ąко́(т)** – чл., **л'ӑ́куви** – мн.) 1.'средство (фабрично, или домашно – од билки) за лекување, лекарство' [MS,s,59]; ~ *уткра́ва шиа́ ја́блӑка ут пара́диса и исл'а́ва па зим'а́та, прумúпа прис ца́рува́та кӑ́ш'та и ви́ка: "то́ пи ра́ж'да, јас и́мам л'ӑ́к да рудú!"* [MS,t,30]; ~ *ко́лку икимц'и́jи до́ха, л'ӑ́к пи муж'а́ха да па́јат* [MS,t,35]; и: **л'ӑ́к** ~ *му вил'а́т: "идúп про́с'ąк и́ш'ти, да т'ą ви́ди, л'а́к да ти дад'е́"* [MS,t,24]; ~ *утúдух па фармаки́уп, пицц'и́к з'е́х и дру́ги л'а́куви* [MS,t,,3]; сп.: **л'аков** ~ *му вели па царжут: "царжу, јазе сега ки ида да чипам хазар л'аков и после от три дпи ке да дојда да си фатја да ти излекувам"* [V,PM, 35]; односно: **лек** ~ *о́де уф–гра́до, та́м па–апте́кӑта му–да́вӑт ле́к. И ре́кӑл п–аптика́ро: "Се́а ти́ą ќи–до́:т, адпи двýjца дýши, а́с ќи–м–да́м. Ти́ пе́ма дă–că–л'ýтиш* [ПК,2(231)]; ~ *о́п то́лко до́кторе исклáл, тă са: то: до́ктур, ка́ муже́л дă–că–па́јде ле́к зă–пе́гувуто де́те, ко: пӑгра́де по́го* [ПД,149]; ~ *и дуjде́ли. "Има ле́к?". "А–а, и́ма, а́ма ќи–да́jте да–в–ýдрум п–а́jп мијýр пӑ–гắзо, п–а́jп пича́т"... И ти́ą са́кат, пе́jќąт, ќи–д`т дă–jм–ýдре, а́к са́кат дă–пóсąт ле́к пӑ–ца́ро* [ПК,2 (231)]; ~ *дă–зе́ме ут–т` во́да, ца́рувута ке́рка–j ке́л'ува, дă–пóсе – ле́куве ут–се́кӑде бӑркă̆т, пӑ–мо́жă̆т да: изл'ắку́вă̆т – дă–му–по́се ки–că–излéче и–па́ри ки–му–д` о́ште удго́ре ца́ро* [ПД,166]; **2. изр.: куќа биз жена – лекут и е запал'увајне!** (= столбот на куќата е домаќинката, кога таа ќе почине ситуацијата е толку безнадежна, што подобро е таквата куќа да са запали) [ТГ,268]; **а́к и́ма ве́к, ќ-и́ма и ле́к;** или: **ако има век, и без него ки са најде лек** (бидејќи "не је он (лекарот) Госпуд, па да може душа да пуврате!", т.е. резултатот од лекувањето во многу зависи од "пишаното", од судбината; **лек да са фате** (= давање пари, односно извесна награда за да има помош од лекувањето, баењето) – во с. **Бугуројца** има ритче што се

вика **Пубијн Камин. На Св. Тодур**, навечер, жени што не можат да родат, доаѓаат овде, не само од **Бугуројца, туку и од околните села,** и три пати ќе се завртат околу тој **побиен камен,** верувајќи дека на тој начин магијата ќе ја снема и тие ќе можат да родат. По свршениот обред секоја жена остава покрај каменот **металик-два, лек да се фате** [ТГ,44]; – семејството на породилката за да не *ја гази сепка* (= нереална, вообразена болест) побарува помош од Циганот – мечкар; тој доаѓа в сабота рано наутро, пред да изгрее сонцето, и откако породилката ќе легне, мечкарот ја води мечката неколку пати околу родилката и при тоа ќе ја згазне, а **за лек да са фате**, тој добива парична награда [ТГ, 111]; **лек не са фашќе** (= лекарствата не помагаат) – ниту една баба не сакаше да ми каже за начинот на **баење** ~ *"ако ти кажум папкум лек пе са фашќе"* [ТГ,2]; **лекут е за една пара, ама који гу знаје** (= се случува болниот да се излекува без скапи лекарства, пр. со билки, ако се згоди она што е потребно) [ТГ, 228]; **на лек и селимет!** – пожелување за добро здравје кога ќе заврши лекувањето [ТГ,247].

л'ąкóва impf 'дава лекарства на болен, лекува' ~ *исл'áва дjáвулу ут кур'ému и стáпува икимц'úja, утúва за дá ја л'ąкóва цáрицáта* [MS,t,31].

л'áкч'и n (dem. од л'ák = лекарство) ~ *"в'éпи шпó филц'áнч'ą, да кáпш мрăва л'ákч'и да млóгу да му сă мóлиш' да тáтку–ти клад'é и ут мój л'ăк"* [MS,t,36].

Л'ал'увите Башчи top. 'градини во околината на с. Градобор' [ПС(Град)].

л'ąни́ф adj 'тој што не сака да работи, мрзлив' [MS,t,36].

л'áп (и: **л'ăп**) m **1.**'основен производ во исхраната на човек, се добива со месење на брашно и потоа се пече' ~ *идúп арáпш кáта д'éп' ут пузú с'élу јад'ăш'и пујпá п'éш' л'áп, пујпá мóма* [MS,t,51]; ~ *пák па дрýгиј дéп порăпчеа, л'áп да мjáси, да гу пéчи, ама да é пúту печéпу, пúту пепечéпу* [V,PM,132]; ~ *утúди, утúди мрăва пăпт' и пáјди шпá пéш' пýлпа л'ábуви* [MS,t,61]; ~ *му пагутф'óва шпá камúла, му тувáра вóда, шпá камúла л'áп и шпá камúла парú* [MS,t,14]; и: **леп** ~ *и куту пáс стáри осăмдăсé гудúшпи чувéци, пéублéчпи, тăкá–ј кáрăт пă–фрóпто. Уд–дóма, упштипáта ú збéре, им дáде п–áдпа пýшка вирáп, áдпа тóрба лéп и óт пă–фрóпто* [ПК,2 (219)] – во врска со линеаризацијата прави впечаток местото на атрибутот, што се јавува зад именката: **им дáде п-áдна пýшка вирáн** "несомнено дека таа (особеност) настанала во нашиот јазик во контакт со романските говори во Македонија..." ; ~ *пучпáл пу–жéпте д–ij–гóпе тáм, д–ij–закáчуве... ká си–пéкла лéп пă–то: мéсто, тáм гă–путиспáл. И сéкăл цúцкăта и тáа жéпа умрéла* [ПК,2(221)]; **2.** 'зрна, плод од житни растенија' ~ *раш'тá ја ч'ýками па враш'úлуту сăс кóпаш и з'éвами л'ăбут и раж'апúпата устáпува па пúвата* [MS,t,67]. Сп. **жúтто фатúло лéп** зн. 'во класјето почнале да се оформуваат зрна' [ПК(Мор)]; ~ *мулчéјте, мулчéјте, ајпаци цепабетлер! Трабуве едпа гудипа чувек да чека, па така да му дајте леб. Ама јас! За 90 депа пикпувум, израстувум и леб дупесувум* [ТГ,344] – со овие зборови "им се обраќа" **просуто** на **чиницта, ичуменут и ржта** ; **3.** 'сето она што се јаде кога се руча или вечера – леб и манџа' ~ *за јáм и јáс л'ăп, за пóда сăс óлувéту да му дáм óда да пújат* [MS,t,65]; ~ *за*

усăмпи, за стáпи да сă мýј, за пúја кафé, за ид'é л'ăп [MS,t,67]; ~ *па брáт–му ж'пиáта пи имáш'и л'áп за да ги схрáпи тајфáта* [MS,t,48] – односно значење на **леб** го познаваат балканските несловенски јазици, пр. албанскиот и др.; **4.** изр. **загуби си л'абот** (= остана без егзистенција) ~ *цáрјут му велú: "скóру от двóрот ми и от мójта цáрчипа да побéгпиш..." Такá сирáк Кулýф загýби си л'áбот* [V,PM,10]; **лéп сăпéче** ~ *то:–ј лéтто, кóга пéче пóго, прăд жéтва, вуркúпа–ј, óјгип–ej пóго* [ПД,137]; сп. уште: "*прости баче, ако ти пештo згреших, зарди лебут и солта што сме заедно а јаделе!*" [ТГ,294].

л'ăска (и: **л'ăш'ка**) f , bot. Corylus avellana 'дрвото' [MS,s,60]; (в. **л'ăш'ник** 'плод од **л'ăска**' [MS,s,60]; но и: **л'ашка (лешка)** со значење на 'плодот' ~ *и тојпака зема мăра л'ашки и едно чокче, влезе петри аф сапдăкот, са искрил и чукаши и л'ашки јадјаши* [V,PM,104]; ~ *ми рече: "ако можиш па пебето, што звезди има, сас слăпцето и сас месипчипата па едно кадро да ги извадиш и аф лешка петри да ги изберип"* [V,PM,89]; ~ *фăстăк вúкăт Тýрцте, пúй вúкиме лéшки. Чéк, чéки, фăстăци вúкăт Буг`рто пй–кикирúгите* [ПК,2(241)]; во Воденско запишавме **лéскą** [ПВ(Кр)];

л'áта impf **1.** 'брзо се движи во воздух со мафтање на крила, лета' ~ *за у питпájси днú пóс кýцур гу прáви идúп кóп' сăс крилá да л'áта* [MS,t, 20]; ~ *"п'ăсă јáс кăтý вáм будалá да фáтам п'éс, ш'у хóд'ăт пу зим'áта, јáс фáш'там да л'áтат па вит'ąрóт"* [MS,t,75]; ~ *видох сос учите ми, ча една гарга, кату л'аташи, гу имаши карагрошут па устата и гу пусна* [V,PM,40]; и: **лете** ~ *é, рéкăл: "сја: дă–úма, чáфките пй–пулéпта дă–стáпăт óфци. Пă чáфки литáли тăкá, "крéк, крéк" прąвúли* [ПК,2(228)]; ~ *ти: шó рúăт, кóрăпто ги–ј`т, скóке, úма крúла, мóжс дă–лéте* (објаснување за инсектот **рачка)** [ПД,124]; ~ *тó:–ј сúвичко, мăлéчко пúле, бéли дáмки úма пиз пéго. Уф–пó:л'то пéе: пăт–пăл'ák, пăт–пăл'ák. Гу–úма уф–пúвите, пúско лéте и кóга л'ăтпúве брăмче* [ПД,126]; **2.** изр. **акăло му-лéте** (= се кажува за некој што се однесува несериозно) ~ *чúпиш дéте, óште акăло му–лéте* [ПК, 2(151)].

л'áташ'т'ém adv 'летајќи' ~ *л'áташ'т'ém исл'ázуха ут Кирúт, з'éха мур'éту, дójдуха дур кумý пулувúпуту мóри* [MS,t,58].

л'атуска adv 'во текот на летото' ~ *кату беши л'атуска, богатиот сос момите му си легпа па дворут да спат, пак тојпака, кату посиши* (пишува: насиши – погрешно) *сос пегу шише сос мăртва вода... га папрăска момата* [V,PM,72].

л'áф* (и: **л'áва** – за м. и ж. род) adj, **1.** opp. на 'десен', односно на 'прав' ~ *л'áва рăпка* (= лева рака); *л'ąвáта стрáпа;* (сп. **на л'áву** = на лево) [MS,s,60]; и: **лéв*** ~ *дудéк дă–прăмúпăт грáпицта[пăрва пýшка пукпáла[Гóце гу уф–гăрди рăпúла[в–лéвата стрáпа уф–сăрцето* [ПК,2(297)]; ~ *убрăзúпа, убрăзúпа сă–тúй. Двéте сă–тúй убрăзúпа. Лéва убрăзúпа, дéспа убрăзúпа* [ПК,2(238)]; сп. ~ *стóпјо:, ýстáвјо:, máпи–гу, тýкашпо пé знám.* **Ливичáр** – *áк рąбóте ус–лéвăта рăка* [ПК,2(240)]; ~ *и певидепа трапеза му са положи пред пего; и две ангели му прјастојаха: едпи од деспата страпа, друг од левата* [V,PM,92];

~ арăсáх–си мóма мáле[уд–гóрната мáла[уд–гóрната мáла, мáле[уд–лéвата стрáна [ПК,2(327)]; *~ сáа – кýкта: на дéсно сóфа с умак. Гóре, нăврăс бирáта – два димирýка. Дóлу – гувéата. На лéавта стрáна сă јáслите. Аку нéмăт дубýци (гувéда), на лéавта стрáна úма ќилáр* [ИГ, 118]; **2.** поговорка: **ако ти игра левото око ќе се разболиш** [ТГ,247].

л'áха (и: л'ăха) f 'одредена, мала површина од нива, бавча и сл., леа' *~ за закáциш' урáлуту и за фáтиш' да урéш' , за фăрлúш' с'ăм'а на шпá л'áха* [MS,t,6]; *ч'éтир л'ăхи = идúи вр'ăтиш* [MS,s,59].

Л'ачев Кол'о 'дојранчанец, жител на Струмица' [КД,89].

л'ăш'ник m 'плод од **л'áска**' [MS,s,60]; и: **лешник** *~ ... бúше пóгоýбува. Пă тóо пă, каавицúита шó–ј, дéк сéдăхме, сé: "Е, тáа ќе–ј мóо спáха". Ајде ќа–закáра, лéшници ќи–бéрăт* [ПК,2(325)].

л'ок m 'нуз продукт од нафта – зифт' [ПК,2,70].

л'óрка f 'горна (надворешна, овчарска) облека' *~ гă–нóсăт уфчáрто; óна–ј ус–кýси рăкáве, кут–пилирúна* [ПК,2, 70].

л'у (и: **лу**) **I** conj **1.** 'штом, кога' *~ лу гу вúд'а пóпут хúтра Пéтри, му р'éч'и : "ш'ó брăкаш' тýка?!"* [MS,t, 75]; *~ нóс дúфуту з'éва кóпиу, гу ч'ýка кýцýр памúсту Иригјóт; л'у раскрúва јоргáл'у, гу гл'éпда кýцур* [MS,t,50]; *~ пýш'та трú, ч'éтир листá и гу скупáвами шпá мóтика; л'у за параст'é дур на кул'áиуту ... гу зарúвами курш'ó* [MS,t,5]; *~ земá едná смóква и, л'у пакýси,... са чиnú дубúтук* [V,PM,29]; *~ и му вилú на визúрину: "пúш' гу на тефтéру–ти, лу за пójми думá, да ми кáш' заш'тó крăф тич'é!"* [MS,t,39] – во контекстот има употреба на скратени заповедни форми: **пúш' гу... да ми кáш'**; ' *~ земá едná смóква и, л'у пакýси,... са чиnú дубúтук* [V,PM,29]; *~ сетии отиде и на удајата, дека беши керка му, и, л'у влезе петри, osat вратата гу најде кепиту и гу зема* [V,PM,35]; **2.** 'но' *~ му рéчи: "ке ти закáрам на сăдовúштету, ке ти сăдем; л'у сос дóбро дáј ми имáишту"* [V,PM,8]; *~ не само момата ми да ти дам, л'у и половината ми царчина* [V,PM,35]; *~ напăлии стóмната, клáди на рáмуту, лý ш'ту úш'т'аш'и да трăгии, пáтигу и дјákут утпр'ăт' п'éја* [MS,t,68]; **3.** 'така што' *~ тогá кипúса за да úди на господáро му и сос бóгова повел'а не страдá пúшту аф морéту, л'у достúгна на шпгилúска стрáна* [V, PM,9]; **4.** 'ако' *~ л'у за дój да т'а упáда... јáсă кадúја, јáз за т'а курталúсам т'éб'а* [MS,t,56]; **II** adv **1.** 'единствено' *~ и тój гл'éда, п'éма пуидúи паóкул, л'у л'етиýват ип'é иримбúци и му вилú на иримбúцит'а* [MS,t,18]; **2.** 'таму' *~ та да киписаш сипку, да идиш праве л'у под гората има широки ливади* [V,PM,43].

Л'уба 'ж. л. име во запишано во Зарово' *~* **Л'уба Петкова** [ПЗ(С),100].

л'уба f 'сакана, љубовница' *~ Кулýф кату чу тúа лакардúе, от гласóт га познá, ча е пéговата л'ýба* [V,PM, 11]; *~ тојпака рече па пеа: "дај ми, моја л'уба, твоите ушници, да ида јазика да му чипам едии хјупер па твојот мăж, и тој да са почуди"* [V,PM,68]; *~ тогас бабата... му вели: "сипку, тези дивојки пе са за тебика; л'у кога сакаш типака л'уба, јазе да ти најдам, ела по мепика!"* [V,PM,9]; *~ "...áма тúпака сос пеá мóжи да играúш". Тогáс тój га вé-*

ли: "ма́лчи мо́ја л'у́ба! Ја́зе... питу со́с умо́т ми си кла́дох за та́ја рабо́та" [V,PM,10]; сп. синтагма: **пра́мна л'у́ба** 'прва љубов' ~ *мла́до, ги́ди мла́до[ги́ди ро́сно зла́то[ги́ди пра́мпо л'у́бо[па ра́пка ми ле́гпеш[ка́то шипе́рпица* [ПЗ(С),149]; ~ *Ваигилипо, моја прва л'убо,[сапо́к ми си па ра́ка лижала,[дури ра́ка, ра́ка јутрпала* [ТГ,53]; и: **л'убе** ~ *ја испадпи црпа–јока пивесто,[да прачекиш првпо л'убе л'убепо! да му фатиш врапа коп'а за узда,[да гу врзиш за благата јабулка* [ТГ, 370].

л'убен* 'сакан' adj ~ *ја испадпи црпа–јока пивесто,[да прачекиш првпо л'убе л'убепо! да му фатиш врапа коп'а за узда,[да гу врзиш за благата јабулка* [ТГ,370].

л'убејпе n 'бакнување' ~ *се разбуди, цапум, Трепа мома,[што си веле, лелем, ем гуворе:["Китките са, лудо, јуд бахчата,[а прстеп е, лудо, јуд златаро,[а лице е, лудо, за л'убејпе,[за л'убејпе, лудо, векувечпо"* [ТГ,173]; ~ *што си толко, малој моме,[што си толко пал'утепа! – как да пе сум, млад делија,[как да пе сум, лудо младо,[как де пе сум пал'утепа!?[дека јодиш се са фалиш:[једпа имум за л'убејпе,[друга имум за глидајпе* [ТГ,196].

л'уби impf **1.** 'присакува (нешто)' ~ *му ве́ли: "...ти́пака това́ добро, што ми паправи́ па ме́пика, ја́зе пе́мам со што да гу повъ́рпа, туку Го́спот, си́пку, што л'у́би съ́рцето ти, да ти да́де!"* [V,PM,11]; **2.** 'сака (некого)' ~ *бре дивојче, бре дивојче,[л'убаш ли ме мепе?[– Јас те л'убам, јас те л'убам,[уд се пајповиќе,[јас те л'убам уд се пајповиќе* [ТГ,205]; **3. 'бакнува'** ~ *дали сакиш, Ваиѓелипо, свеќа да ми светиш![или сакиш, Ваиѓелипо, сабја да целиваш! – што си веле ем гуворе тепка Ваичелипа; "сабја гпъсна пе са л'убе, Попово Јуваичe"* [ТГ,41]; **4.** 'сожалува' ~ *бе́ши мло́гу богат, къ́шти и́маши кату ца́рските копа́ки, па́ри и сто́ка мло́гу, а́ма пе бе́ши милостиив: пе л'убиши сиромасите* [V,PM, 13]; **5. – (са)**: **а.** 'се бакнува' (со некого) ~ *кату ти позпа́х от гласо́т, ча си ти́пака мојп'та пъ́рва л'у́ба, што са л'у́бјахми аф хавју́зот сос му́зиките* [V,PM,11]; **б.** 'се сака, се милува' ~ *и таја причи́па га пра́ват ту́рците, за да си пе гле́дат, та сетии тихи́сова са л'у́бјат, та оп, што дава па́ри, така́ остаиу́ва* [V, PM,11].

л'убов f 'милост, сакање' ~ *утрипата царју́т стапа, сакаши да си иди, га вели па момата: "е, жепу това вечер ти имах жепа, сега ки ти оставем. Млогу милост и л'убов имам па тебика, по земјата ми е далечпа и пе мога да ти земам сега"* [V,PM,55].

л'убо́вница f 'девојка, евентуално жена со која некој има љубовни врски' ~ *се́дпаха па ре́т, фати́ пе́говата л'убо́вница да гу ба́ра, да гу ипцити́сува па трапе́зата, ама тој сира́к мъ́лча́ши* [V,PM,11].

л'у́буфник (и: **л'убо́фник**) m 'заљубен'; девојката е **л'у́буфница** [MS,s,62]; и: **л'убо́вница** (в. таму).

л'убъ́ден* m 'дел од облеката (во Солунско)' ~ *сичкъ́тъ у чохъ́ убл'акъ́пъ[съ́с кара мапдало дулъ́мъ[съ́с чохипъ л'убъ́дептъ[и съ́с купечкъ́ појаси* [ПЗ(С),151].

л'у́де pl **1.**'множина од "човек", луѓе' ~ *а му вили́ па писа́пут: дупис'а́ти га́с да́ха згури́ми т'е́с л'у́ди!* [MS,t, 74]; ~ *"да ја́хпа ко́п'у, да по́ја па дру́ги сила́, да м'а́там пари́ па зим'а́та, да вил'а́т л'уд'е́ту ут Го́-*

спут' парú пáж'дат" [MS,t,20]; ~ *да такá за пójми да ја с'ā́јми ашламáта па пúвата. Субúрами идúп кóш', двá, спрутú л'уд'éту, ú аргáтиту ш'ту за úмаш* [MS,t,5]; ~ *сă–струýве áдпа кúтка, áма кúтка дă–пié а–фáтиш уф–рāкта. Еми сјáа сúчките л'ýде шó бúли пă–гóсте уф–цáро; тугáј бúло пидéл'а, пă–пéрпици сидéли, к–óот к–а–глéдāт* [ПК,2(270)]; и поновата фонетска варијанта: **л'уѓе** — ако прашате за некој обичај ќе ви одговорат ~ *сапким ти пе знаиш! Сакиш сус пас, прости л'уѓе, пеза да са бијиш* [ТГ,2]; – на прашањето: "*Чеките ли госте!*" Кумот одговара: *"За арпи л'уѓе секуј пāт врата е утворпа"* [ТГ,160]; ~ *јáс, óти тāптéли плéтāх, ич пé мā вирýваа л'ýјто от пé знáм дạ чéтум* [ИГ,120]; **2.** изр. **мезé на л'ýјто** (= кога нечија слабост другите ја користат за оговарање) [ПК,2(150)].

л'у-л'а-је interj 'извик за изразување восхит, изненадување' ~ *"Мори, па који ми је,[па л'ул'ката! Л'у–л'а–јеееe![мори па та л'ул'ка[пазлāм Сирма. Л'у–л'а–је,[мори, јутад иде,[калеш Апдоп. Л'у–л'а–је,[мори, што му веле фудул Сирма: л'у–л'а–је [мори, јоди Апдоп,[да се л'ул'ме, л'у–л'а–је"* [ТГ,68].

л'ул'ајне n – на тре́ќата вечер по ра́ѓањето се организира обичајот наречен **л'ул'ајне:** таа вечер ќе ги повикаат децата од соседството, на **средниот кāт**, бабицата ќе постеле потполно нова, уште **неразгрлена кожула** (на која јаката не ѝ е расечена) **и ќе го стави бебето да лежи, покрај детето ќе стават различни работи што се употребуваат при работа: пенкало, ножици, игла и сл., потоа дечињата** (заедно со *бабата*) **ќе ја фатат кошулката и ќе ја подигнат малце и ќе ја залулат** [ТГ,109].

л'ýле* impf **1.** 'нешто движи натаму, наваму' (обично прицврстено на една или две точки) ~ *"Уу, рéкли, шó трóпāт тúй, пé спúạт, сă–вāргá–л'āт, ", рéкāл. "Уу, зимájте вúй дéуто л'ул'ájт–о: дă–зáспе, ác ко:–зéм дéтто". Гу–зúме óпа дéтто, гу–л'ý–ле, лижáла прă–пéго* [ПК,2(299)]; ~ *мори, јутад иде,[калеш Апдоп. Л'у–л'а–је,[мори, што му веле фудул Сирма: л'у–л'а–је [мори, јоди Апдоп,[да се л'ул'ме, л'у–л'а–је"* [ТГ, 68]; **2.** – **(сă)** ~ *и мóстут тāкá сă–л'ýл'ше, да пă–субóре. И ут–тáм, úмше едúп Тýрчип – прāвикá: "Брéе, пусéјте млáата пивéста, мóстут ќи–пáдпе"* [ИГ,118]; ~ *сāбáјлшто пúạ, пă–усāмпá пạ–Димúр Исáрско: мóс у–Бугáрја. Кá дујдéме пạ–Стрýма дă–зāмúпме мóсто, сă–л'ýле* [ПК,2(290)]; **3.** 'се бранува (пр. езеро, во случајот **ѓол'**)' ~ *пе-тпáјсе дéпа пáшите брáте[петпáјсе дéпа жúви жáби јáли[жúви жáби јáли и ут–тāрски цвóлци[тóпуве пýкат, Ѓóл'о сă–л'ýле* [ПК,2(290)].

л'ýлак m 'боз, градинарски, не е лековит' [MS,s,62].

л'ул'ка f 'специјална направа во која се лулат малите деца за да заспијат' [ПС(Град)]; [MS,s,62]; во Воденско: **маáл'ка л'ýл'ка** 'лулка за мало дете, закачена на таванот' [ПВ(Кр)]; но на празникот **Ѓурѓрв-дин л'ул'ајнето** влегува во славјето: откако ќе се соберат среде село, пред да почнат **оро да играат,** ќе се избере некое погодно дрво, во с. **Бугуројца** има големо, старо дрво до самата селска чешма, и на него се **л'ул'ат.** Прво се **л'ул'ат** момци, а потоа девојки, жени, деца, па и старци; додека се **л'ул'ат** пеат песни, ако се **л'ул'а** девојка се пее следнава песна: *"Мори, па који ми је,[па л'ул'ката! Л'у–л'а–јеееe![мори па та л'ул'ка[*

пазлăм Сирма. Л'у–л'а–је,[мори, јубличела,[шареп фустап, л'у–л'а–је" [ТГ,68]; изр. **л'ул'ка играат** (= кога некои се вознемирени, неспокојни, исплашени) ~ *пáмпум и дрýго, сé уф–пáс чéтта а–пусувáа... Нă–дрý-мут ќ–óот дă–ј–прăчéкат, зă–дă–дójдăт уф–пáс. Чúко пă ќи–брáпе кучúпта дă–пé лáат. Дур дă–ј–прăчéке и сéлто ќи–сă–бăстúсе. Мóре, пé спúат тáа вéчăр. Л'ýл'ка игрáат сúте* [ПК,2(294)].

л'у-л'у-л'у-уу! interj 'со овој извик децата-овчарчиња ги истеруваат птиците од грмушките и со помош на грабливата птица **рел'о, која што кружи, ги убиваат** (птиците)' [ТГ, 389].

л'упе (и: **л'уши**) impf 'симнува кора (лушпа) од нешто, може со нож, но не мора (пр. портокалот ***сă л'уши ус–рăце***)' [ПС(Град)]; исто и **чиничката:** – пченката **не се л'упе** на нивите, туку ќе ја дотерат в село, на определено за тоа место, и тука се л'уште. Додека не се собере сета пченка – **не се л'уште**. Ако некој **заустане** (задоцне) во брањето, ќе му помогне некој што **дубрал** [ТГ,290], в. **л'уште**.

л'упејне чиничка n 'кога на класјето од пченка им се отстрануваат лушпите' – селаните се помагаат еден со друг на тој начин што, според потребата, работат еден ден заеднички кај еден, а утре кај друг, тоа се вика **на заим. На заим** може да биде **купајне** (пр. лозје), **прашејне** (пр. окопување на памук, **чиничка**), **чиничка брајне, жнајне, сусам брајне, бубаќ брајне, чиничка л'упејне** и др. [ТГ,327].

л'ýпка f 'тенките лисја со кои е завиткан класот од пченка се викаат **л'ýпки** (една: **л'ýпка**) [ПК(Гр)].

л'ýрка f 'вид машка (горна) облека, ја носат овчарите, ако е кратка ја викаат **забан**' [ПС(Град)].

л'ут adj **1.** opp. на 'благ', пр. ако содржи алкохол: ~ *сијала мома црвепа лоза випова,[ја уд лоза си црвепо грозде јубаво,[ја уд грозде си црвепо випо јубаво,[ја јуд кумијпа л'ута ракија јубава* [ТГ,156]; (но пиперот е **пăрижли́ф**, односно **пăрли́ф**); **2.** 'отровен' (во синтагмата **л'ýта змúа**) ~ *тáа змúа úма пóго сúлип зúир* [ПК,2(69)]; ~ *л'ута змија бркат,[л'ута ми л'утица,[рибпик да ја прават,[рибпик ми јапгулпик* [ТГ, 329]; **3.** 'со силно дејство (непожелно)' – сп. **л'уто месо** кај некои риби, што не е пожелно да го јадат луѓе со нежно здравје, такви риби (во Дојранското Езеро) се: **црвеноперка** (има црвени перја), **платица** (слична на црвено-перката само поголема), **турна, јангула, бубуџан** и др. [ТГ,391]; ~ *ут–пéпăлта, ти: тýка пи–сă–скăпýвăт, прăстуто. Пéпăлта–ј пóго л'ýта, усóбăпо та: ут–шпóрăт пéпăл, пáј–л'ýта–ј* [ПД,148]; **4.** 'лош' ~ *и óпи óдма му–се–пафрлиле па–малéчкото кýче. Арпо áма тóа бúло пóго л'ýто и сúте оφчáрски кучúп'а са–разбегáле* [ВГ,М(273)]; ~ *цăрподреха беши млогу л'ута, братите ú си бојаха от пеа и пе можаха па пéјпата гóра да стăппат, ама тјапака как сакаши, чипеши* [V,PM,50]; **5.** 'многу кисел' – откако ќе се источи виното, комињата се става покрај огин **да са запале;** по неколку дена таквата, **запалена комиња** се истура во корито во кое се додава чиста вода и така се добива **уцет** (киселина). Овој оцет веднаш не е толку **л'ут** (кисел), но по месец-два станува како **биле (есенција)** [ТГ,354]; **6.** fig. **л'ýто врéме** (= многу студено време во зимски период) [ПК,2,70]; сп. во Воденско: **л'ýту (лáдну) дéн** [ПВ(Кр)].

Л'утви Дере top. 'дол, река во кон-

текст со тур. име Л'утви' (именска форма, изразува посесивност без наставката -ов) - според турски образец, Драмско [ЈИ(СД),151)].

л'утéн adj 'тој што не сака да разговара, што е налутен' ~ *кату са паучиха граждáните нéгови и комшúите, са почýдиха дéка да е добúл...толку стóка. Кату чý брáт му, кóлку бéше л'утéп па нéгу, óшти пóвики си разл'ути* [V,PM,16] – во контекстот комплетивна реченица се воведува со сврзниците 'да' и 'дека': ***са почýдиха дéка да е добúл ...толку стóка.***

л'уте (сă)* impf 'искажува нетрпеливост, омраза' ~ *óде уф–грáдо, тáм па–аптéкăта му–дáвăт лéк. И рéкăл п–аптикáро: "Céа тúа ќи–дóѫт, адпи двýјца дýши, áс ќи–м–дáм. Тú нéма дă–că–л'ýтиш* [ПК,2(231)]; ~ *тó–ј пăл'ýтип зă–нéшто пă–мéпе, ми–că–л'ýте и нé ми–гувóре, пą–мýртип óде и нéма маабéт уд–нéго* [ПК,2(70)].

Л'утец top. 'име на рид во Кула, Серско (со остри страни, непошумен)'; fig. од л'ут + суф. -ец [ЈИ (СД),150)].

л'утúца f, zool. 'многу отровна змија' [ПД,124]; ~ *л'ута змија бркат,[л'ута ми л'утица,[рибпик да ја прават,[рибпик ми јапгулпик* [ТГ, 329].

л'уто adv 'злобно' ~ *л'ýто–că мáмо пăл'утих[извадúх пóш уд–пужпúца[удрежáх лóза уд–кóрип* [ПК,2(315)]; ~ *мајка меп ме л'уле, Стујап,[јазе се си плакум.[Тоги мајка меп ме, Стојап,[л'уто пракăпала,[л'уто ме пракăлпа, Стојап,[песпа ми пејаќи* [ТГ,200].

л'ýтос f 'лутина, злоба' ~ *тогáс кадúата му велú сос л'ýтос за да гу оплáши, да га остáви жепáта: "а бре беззакóпик, зашто́ пристăпкаш закóпот"* [V,PM,12].

л'ýште* impf 1. 'ја симнува кората од нешто' ~ *л'ýштум јăбýлки*; **2. 'ја симнува покривката (лисјата) од класот на пченка' – чиничката** (пченката) ќе ја дотерат в село, на определено за тоа место, и тука се **л'уште** [ТГ,290]; **3.**. fig. 'приграбува сé' ~ *мă–изл'уштú, мă–устăвú ус–прăсто уф–ýстта* [ПК,2(70)].

л'ăгáло и: **лигáло** n 'место направено пригодно за лежење (за човек или животно)' ~ *сáа ќи–мо:–пáјде лиг`лто пă–ќóруфто кýтре* [ПК,2,68]; ~ *că–вúке дéк лéже чувéко, дéк си–пучúпуве, а повúчке зă–кукóшки вúкуме: пă–л'ăг`лто лéжăт* [ПД,119].

М

ма conj < 'ама' (за спротивност) ~ *т'ѐиц'ира́та сӑс ш'ирóпу, ја ту́рiувáми па врӑх баклава́та, сӑ патуп'óва и фáш'тами ... да јид'ѐми; ма ш'тó за јид'ѐми?* [MS,t,8].

маа (и: **маје, маха**) impf 1.'со брзо движење на раката фрла некој предмет, мава' ~ *излизе́ла мóма, мóма Катири́па [двóри дӑ–изме́те, двóри рáпiи двóри [двóри, рáпiи двóри, рáпо укул–зóри [ја́ уд–дóлу лу́до мла́до сúва кóјпа вјáе [сúва кóјпа вјáје и рӑка ип–мáје* [ПК,2(328)]; 2. 'ги движи рацете наваму, натаму' ~ ако плаче детето штом ќе се роди, народот верува дека ќе биде работливо, ако покрај тоа и со рацете **маје** ќе биде **сербес** (дрско, луто и "дигноглаво"); ако детето веднаш по раѓањето отвори очи – веруваат дека ќе биде **ачик-ѓозли** (т.е. бистро, снаодливо) [ТГ,106]; 3.'испраќа некакви сигнали, правејќи одредени движења со глава или со рака' ~ *и тóзи стра́х–му–е дӑ–сéдпе, се бóе, вúке тáа: "Не бój–се, пе бój–се, – мáа–му су рӑкӑта – услубóди–се мáлко"* [ВК.284]; ~ *е мадам така е, и јазика за тебе дојдох. Не чипам кабул, тој стар прафтју да ми памига сос окоту и да ми маха сос главата* [V,PM,78]; 4. – **(се)** 'се тепа' ~ *се бурија, се мајаја цал деп ду пладпипа...[се излажа Ваиќелипа, удрила па пегу,[си удрила, Ваиќелипо, али пе го секла* [ТГ,41] – во контекстот имаме 2 посебности: прво, употреба на адверсативниот сврзник **али** 'ама, но': **удрила, ..., али не го секла**; второ: формата на л. ж. име **Ваиќелино** (во функција на субјект) напомнува на м. род: **си удрила, Ваиќелино** [ТГ,41] – објаснување за ова гледаме во аргументот дека категоријата род (како што веќе истакнавме) во овие говори, не функционира нормално; 4. изр. **ми-сӑ-ма́а гла́фта** (= ми се врти свест, губам рамнотежа) ~ *шó–би́ве ус–ме́п кój зпáа, ка́ ќи–стáпум ми–сӑ–мáа гл`фта, пă–мóш д–óдум* [ПК,2(177)]; в. **махне**.

м'ą pron 1. 'кратка заменска форма за директен објект од **јас'** (наместо 'ме') ~ *пулéк, пулéк мájка м'ą парáсти, м'ą пýспа и па ш'кулóту* [MS,t,87]; ~ *му вилú: "јáс т'éб'ą млóгу т'ą милóвам и за м'ą éзмиш' за ж'éпа?"* [MS,t,83]; ~ *"áку úш'тиш' тú да сӑ примóлиш'... áку м'ą устáи мóга за да дójда"* [MS,t,83]; ~ *утúдуха, пúтаха: "тó ч'ýка па пóртата?" – "јáс сӑ идúп ѓеч'кипц'úја, м'ą пи ш'т'éти тóс в'éч'ер...?"* [MS,t,15] (во претходниот пример интересен е збороредот: негацијата доаѓа по кратката заменска форма: *м'ą пи ш'т'éти тóс в'éч'ер...?*"); 2. 'кратка

заменска форма за индиректен објект од **јас'** (наместо 'ми') ~ *арасла́пут вили́ па лиш'и́цата: "гу гл'е́пдаш' то́с ч'уфч'и́ја м'ạ разби́ пуз'а́т'ạ"* [MS,t,77]; ~ *му вил'а́т: "ш'о́ ха и́ш'тиш' смокфат'ạ са́с т'е́б'ạ пабу́п?!" "м'ạ-и стра́х да ми-ха пи е́змити!"* [MS,t,86]; ~ *та́тку м'ạ има́ш'и пукалпа́нт, да би́х ста́пал магар'ạ, с'а́ м'ạ прусти́ та́тку* [MS,t, 55]; – во последниов контекст истава форма **м'ạ** еднаш е во функција на директен, а друг пат на индиректен предмет; освен тоа присутна е глаголска конструкција од **има, нема** + гл. **придавка** и тоа во првичната форма кога придавката се сложувала со предметот на кој се однесува: **м'ạ има́ш'и пукална́нт** (место 'пукална́нто').

ма-а (ма:) pron 1. (добиено со асимилација и контракција < **му** 'кратка заменска форма за индиректен објект од *тој'* + **ја** 'кратка заменска форма за директен објект од *таа'*) ~ *па ва упитвајпе сипајпиту ми ричеа оти сеа Вардар ма-а затпал устата па Кара-азмак* [ME(P),77]; ~ *ка́жсаа па́шпе бижа́пци: се́куј да́-си-та́ргпе бра́зда, да́-пе́ му-о́т бижа́пците, да́-пе́ ма:-о́рат* [ПК,2 (223)]; ~ *идпа́ш са́л утипаа идпо, и па то са́л кожта маа издраа* [ME(P),77]; 2. (< **ми** 'кратка заменска форма за индиректен објект од *јас'* + **ја** 'кратка форма за директен објект од *таа'*) ~ *В`пто ма: зима́ та́тра́тка́та; ~ кпи́шка́та ма: пе́ма; ~ ма: пајде́* (= ми ја најде) [ПГ (Фур)]; ~ *ма́а (м`) па́пра́ви́* (= ми ја стори) [ПС(Град)].

ма(а)да́ф (и: **маадé**) conj, praep 'освен, само што' ~ *дру́го пе́ ра́бо́тше маада́ф шо́ тка́јше* [ПК,2(72)]; ~ *вија́ му са́ по-гулемите тукмечки. Од пих мадав има́ оша́ идпо пешто... је а́нга́ријта́* [ME(P),89]; ~ *пи идеп до сеа пема зепо да паписа за пего пешто повеке, ут то мадаф* [ME(P), 69].

маабе́т m 1. 'разговор' ~ *де́к д-о́де се́ ус-ме́п мо-ј маабе́то, се́ ус-ме́п са́-чеше* [ПК,2(193)]; – тогаш девојките одат на **пупретка,** на **мабет,** на **чиничка чукајне** и се веселат по цела ноќ [ТГ,12]; 2. изр.: **маабе́т да́-на́пра́ве** (= да поразговара) ~ *зе́ а́дпа спа́а ус-га́зо а-за́тво́рува вра́тта, пе́ зпа́а ус-а́јп чуве́к маабе́т да́-папра́ве* [ПК,2(205)]; ~ *устапа́х са́ма уф то́лкува ка́шта, кут-сурту́к, пе́ма ус-ко́ј маабе́т да́-папра́вип* [ПК,2(172)]; **нечис маабет** (= разговор во кој се мешаат јазични (дијалектни) посебности ~ *та́м, уф-Мура́рци, пајде́х кулу седа́мпа́јсе-усумпа́јсе ка́шти кулиша́пе. Ус-пи́х паправи́х ма́лко маабе́т, а́ма пе́чи́с маабе́т. А па́јпо́го ма́-арися́ уф-Лагади́па* [ПК,2(308)]; **маабе́т не́ма уд-не́го** (= се кажува за човек што неволно и малку разговара) ~ *то:-ј пал'у́тип за́-пе́што па́-ме́пе, ми са́-л'у́те и пе́ ми-гувóре, памурти́п о́де и пе́ма маабе́т уд-пе́го* [ПК,2(242)]; ~ *сидпа́л та́м кут-јумýк, маабе́т пе́ма уд-пе́го; ма́ка́м ви́киме па́-жсивути́пте, кучи́па и́ма пе́кој ма́ка́ми шо́ а́пат* [ПК,2 (243)]; **маабе́то дики́ш не́ ти фа́ште** (= се кажува за човек што води несериозни разговори) ~ *шо́ са́киш л'ýјто да́-та́ слу́шат ко́га маабе́то дики́ш пе́ ти фа́ште;* со слично значење: **маабе́то мо-ј бл'у́ткаф** ~ *ка гувóриш кла́в-му ма́лце со́л' па́ то́о маабе́то, пи́м да те́-ј бл'у́ткуф;* **ми-ва́де маабе́те** (= измислува и шири навредливи работи) ~ *ба́че са́-пал'утúл ус-п'а́а и па́ ме́п ми извади́*

маабе́те [ПК,2(175)].

маабитчи́ја m 'човек што многу сака да зборува' [ПС(Град)].

мааде́ n 1. 'стомак', сп. го изразот: **му пуно́се мааде́то** (= може многу да изеде) ~ *е́ј гу ја́дшто, пе́к ја́де, а́к му пупо́се мааде́то;* 2. fig. 'душевна расположба': **му-пуно́се мааде́то** (= поднесува, прифаќа некои недобри работи) ~ *пе́ зна́м, ка́ мо́жа̨т пе́куј да–зи́мат чу́здо! Ка́ им пупо́се мааде́то ко́ј зна́а?* [ПК,2(178)] (од тур. mide 'желудник').

мааде́м m 1. 'место од каде што се копа руда, рудник' ~ *уд–мааде́мо ва́дӑт вӑглипе;* 2. изр.: **то́о не́-ј мааде́м** (= се укажува дека нешто е во ограничена количина и дека не смее да се троши безразборно) ~ *шо́ си–зъгрьба́л тӑка́, то́о пе́–ј мааде́м, пу–ма́лчко, зъ–си́те д–и́ма* [ПК,2(72)].

ма́(а)дӑм 1.adv 'божем' ~ *ма́адӑм о́па–ј сӑјби́кӑта, ка́–ј зӑдӑва́ла кума́пди... ма́адӑм ти́ мӑ–ра́пше* [ПК,2 (72)]; ~ *пу–нӑто: нӑро́т, нӑро́т, гле́јш чуве́к умре́л нӑ–нӑто. Бе́гӑт, ма́дӑм Ту́рци и́дат, ко–уста́вӑт нӑ–нӑто у́мрип чуве́ко, же́па–би́л, мӑш–би́л, де́те–би́л, шо́–де́–ј, г–уста́вӑт* [ПК,2(283)] – случај со нарушена конгруенција, резултат на нестабилноста на категоријата род: **же́на-би́л...** (за едно друго, несоодветно толкување на односнава појава в. во граматичкиот дел, но и во др. примери во **Речников**); 2. part 'нели, ете' ~ *уф–Сики́рпик и–стрижа́ли о́фцте, ја́рпа, е́сипо вре́ме пруддо́ели вӑлпа, слубо́дпо ма́адӑм* [ПК,2(292)]; ~ *тӑкво́ бе́гпе дӑ пе́–да́а го́спо. По́л'то го́рше. Сио́-пто пу–пи́вте ги–згуре́ли. Ле́бо гу гуре́ли, жи́тто. Ма́дӑм уф–же́тва избига́ме, ба́ш у–же́тва* [ПК,2(283)]; 3. conj 'штом' ~ *тога́с жепа́та му му вели́: "е́, ма́дам така́ е ра́ботата, мӑ́жу, и́ди па Ста́мбол да си ви́диш ра́ботата, а́ма ско́ру да до́јдиш!"* [V,PM,18]; ~ *си́га пи пра́ими пио́ш' па та́с зил'е́пата тр'ӑ́ва?, ж'пата му вили́: ма́дам ти и́ш'тиш', да сто́рими ту́ка!* [MS,t,78]; ~ *и как гу виде от срешта ошти, ча е бил јупак оп, што га зема момата му, без да му чини пишто, му рече: "ади ајол мадам, таков јупак си, аку га зема момата ми за тебика, халал да ти е"* [V,PM,77]; ~ *вели па пеа: "мадам така ти речи, мајко, царјут, да ми кладеш петри аф една копапка и да ми фӑрлиш петри па морету!"* [V,PM,89]; ~ *е мадам така е, и јазика за тебе дојдох. Не чипам кабул, тој стар прафтју да ми памига сос окоту и да ми маха сос главата* [V,PM,78].

мааза́ f 'просторија во која се сместени различни работи што потоа се носат в продавница, магазин' ~ *уф–Бо́нуфта мааза́ и́мше ут–пи́ле мле́ко* [ПК,2(72)]; ~ *се́ си–искаја́л о́п: "пиши́п – ре́ка̨л – га̨–убр`ме мааза́та. Е шо́ кула́ј на̨јде́те: ка̨тра́ши ка̨за́п тури́те, та́м да̨–пра̨па́дне уф–ка̨за́по"* [ВД(Н),280].

маана́* f 'негативна особина, недостаток' ~ *чуве́к шо́–ј но́го лимо́п–тӑбитлиа, но́го маапи́ но́жде, се́ пе́ му сӑ–аре́суве* [ПК,2(205)].

Маара́та top. 'место, има пештера', турцизам, Зилјаховско [ЈИ(СД),151)]; основно значење: 'широк, рамен простор, пасиште'; сп. **мера.**

маасара f 'окружување со војска на место што треба да биде усвоено, блокада' [V,PM,373].

магази́а* f 'склад во кој се чуваат ствари'; сп. **мааза** ~ *та́мо седна́ около две́ ме́сици; се́тпи господа́рот излезе́ па магази́ата, му направи́ де́сет кора́би, ги напӑлиј сто́ка* [V,

PM,13]; ~ *влезоха на една магазиа, му вел'ат на траговецот: "кири господине, нашиот базирґанин сака има пи тепко кату камуха, штото мăра драмови да има, млого пари да сече"* [V,PM,177]; ~ *катаидjá дojдé рéт, извадú тел'ál да продáва магазúата му, пак тój гу вúка тел'álот на хáпот и гу пúта: "чúа магазúа са продáва?"* [V,PM,15]; ~ *пák ги закл'учú магазúите, бéз да зéми едná дукáта пúшту* [V,PM,21].

магáр'ạ (и: **мăгаре**) n, zool. 1. Eqquus asinus 'товарно домашно животно, се користи како замена на коњ, помало с, има долги уши' ~ *имáш'и шпó магáр'ạ Настрадúп–хóм'а, имáш'и млóгу длăгу вудúло* [MS,t,55]; ~ *сă вăрпа пазáт' да вúди, ш'ó да вúди : идúп пóп сăс идпó магáр'ạ jахпáпт и врави пăпт'ут* [MS,t,70] – во контекстот има беспредлошки додаток за место: **врави пăнт'ут**; ~ *Ирипгjóт пи имáш'и магáр'ạпта* [MS,t,48]; ~ *и стáпах па–ýтрипáта, имáх идúп братуч'éпт туká, имáш'и дв'ă магáр'ạпта ... и утúхми дур у Лагадúпа* [MS,t,3]; ~ *úш'ти ... друк да бóцка кóрип'ạ, ... друк да кáра вóда сăс кóп'у и сăс магáр'ạту* [MS, t,5]; ~ *оттамо пак а зема двете магари, отиде па друго едно место, си и фатил па един бăлгарин, чорбаџиа много, да носи па пивите му ґубре сос двете магари* [V,PM,180] – случај на проширена употреба на наставката за множина **-и** и кај именки од среден род (**двете магари**); 2. 'дрвена направа на која се ставаат дрва кога се сечат' [ПК,2 (204)]; 3. изр.: **нé сă кăчúл нă-мăгáрто, нójсто ги мáа** ~ *óште пé зпáа ká ќе–j, шó ќе–j рăбóтта, сă–фáле кут де–j гутóво* [ПК,2(181)]; **нé нă-мăгáрто, тă нă-сумáро** (= се кажува кога казната не е управена кон вистинското место' ~ *пéкуj шó–j–крúф пé о–кạзпýват, óт–ej пó–jáк, ил'–пă пó–бугáт, тýк ќо–кáзпат пă–друќоо, шó–j пó–мúрип, ил'–пă пó–слáп* [ПК, 2(180)]; или: **нă-мóжум нă-тéбе, нă-жăнá-ти ки-врéвум** [ПД,138]; **áтувуто сă-рúткăт, мăгăрúнта уддéвăт** (= кога моќните се конфликтираат тогаш слабите ги поднесуваат последиците) [ПД,137]; **мăгáрто уд-зóп нéк ýмре** (= се кажува кога некој ќе касне нешто убаво, или ќе се напие малку повеќе) [ПК,2(178)]; **ýмрăно мăгáре уд-вăлк нé сă-бóо** ~ *тóо сă–вúке зă–пéкуj чувéк шó имáл пéкуj тишкутúj, пéкуj мăки дăлго врéме ус–пéкуj, сjáа гáаре утрăпиáл, сé едпó мо–j шó ќи–бúде* [ПК,2(204)]; **мăгáрто нă-свáдба о-кáнăт вóда дă-нóсе** (= се кажува кога некој е повикан, односно вклучен во извесна работа, но само за да им заврши нешто на оние што го повикале) [ПК,2(178)]; **уд-мăгáре ќи-пáдне чувéк пá ќи-с-удмóре** (= реакција на човек кога му се врши притисок за да продолжи да работи, иако е уморен) ~ *пúм сă–вáрки тóлко, уд–мạгáре ќи–пáдпе чувéк, пá ќи– с удмóре* [ПК,2(204)]; **нă-кýсо мăгáре ќи-мă-кáче** (= многу ќе се лути и ќе ме кара) ~ *глéj дă пе о–рăсúпиш, зéр мájк–ти пă–кýсо мăгáре ќи–тă–кáче* [ПК,2(184)]; или: **нă-кýсу мăгáре гă-кăчúа** (= ја посрамотија).

магаренце* n, zool. dem. од **магáр'ạ** (и: **мăгаре**) ~ *"Ја го дедо Бужиќ иде сус криво магаренце; ки ти дупесе: бобо, дулама, папуци, фес сус пискул'. Ако пе молчиш, ка ки чује оти плакиш, ки са пал'уте и пе ти дупесуве пишто!"* [ТГ,84]; ~ *питала мајка и: "Зашто немум браџа, мале?" – "И, керко! Ти имише девит браџа, ама бегаа". Момата рекла: "Ќ–одум. ки и*

палам, дајти ми магарецето, и кученцето што збруве!" [V,PM,269]; *~ утипа́ни о́ни ут–се́луто и–извади́ја.. И свăли́ја до́ле, и–кла́дéа пă–купи́укут, во́ика тăка́, трите вујво́ди шо беа. Пумипа́ме су–та́тку–ми ни́е су–ăдно́ măгăре́ице* [ВЕв, 298].

мạгạре́шка во́са f, zool., Vespa crabo 'тенкокрилен инсект, од родот на осите, но поголем, стршел' [ПК,2 (72)].

магарешки adj 'в. **магарјув**' ~ и *тојпака отиде, си примоли па Бога и му вели: "дај ми Боже, едно чедо, та пека е магарешка глава!"* [V,PM, 88]; ~ *и стапа от таму, кписа та дојде па дома си, па магарешка глава му вели: "ох сипку, пе ти вел'ах јазе, таја работа пе бива?"* [V,PM,89]; ~ *пéко: дéтипце уд–пéго ро́дпо, и сјáа цáро ка́ ко:–зимáл до:–пóсе пă–гро́бо, сé јабýлкта а тăка́ му că–чипувáла пăд–пéго. А пă ка́ –ќ дујдéла та:, цáрицта – ѓýпката, пă–п'а: măгре́шки лáјпа и́ дàвáла* [ПК,2(259)]; сп. уште: **măгăре́шки ина́т** (се кажува за некој што многу држи до своето, па дури и кога не е во право) ~ *тúạ и́мат măгăре́шки ипа́т, ич пé чéки дă–до́от* [ПК,2(178)].

магарешки јамбалаќ m 'силна настинка кај децата' – се лекува на следниот начин: ќе се земе кромид, семе од црна метла, 3 лажици зејтин, *јамбалаќови билки*, квасец, ќе се скрши едно јајце, малку ракија и сето тоа ќе се измеша и загрее. Со таа смеса ќе се намачка целото тело на детето. Ако по сето тоа детето се испоти и заспие, значи дека **јамбалаќот** ќе помине. Освен **магарешки**, има уште **жăлт** и **обичен јамбалаќ** [ТГ,128].

магаре́ш'ку кајвé n 'печено кафе помешано со 'рж, јачмен'; подбивно: **карама́рску кафé** [MS,s,63].

мạгạрешта́р m 'човек со долни квалитети, морални, воопшто, а и полови' [ПК,2(72)].

магарјув adj 'нешто што се однесува на магаре' ~ *и богатјувата мома, кату беши заспала и баилдисапа от она вода, тогас си разбудила и вели: "мари сестру, па това магарјув цар пусти пиител са чуи дур тука"* [V,PM,72].

мạгạри́ца (и: **măгăри́ца**) f, zool. Equus asinus **1.** 'женско магаре', в. **магáр'ạ**; voc. **măгăри́цо**, чл. **măгăри́цта** [ПС(Град)]; **2.** изр.: **рăспáсна măгăри́ца** (= неморална жена) ~ *тạкá că–кạжýве пă–пéкаа жéпа шó пé–ј кăштóвпица, шó óде ус–мăже* [ПК,2(191)]; **тăрче кýту пăрле прăт măгăри́ца** (= се кажува за личност што нема трпение, што се избрзува, што ги прекинува другите во разговор и сл.) [ПК,2(200)]; **куту мóкра мạгạри́ца** (= личност без авторитет, исто се кажува за некоја срамна ситуација) ~ *бигá, áма că–вăрпá куту мóкра мạгạри́ца* (станува збор за девојка што го напуштила семејството, а потоа се вратила) [ПК,2(171)].

Магаришти Кукул' top., 'пат во Драмско' (присуство на архаичната наставка **–ешти**: **магарешти** (м. 'магарешки') ЈИ(СД),155)].

магáрка f 'женско магаре, магарица'; сп. **парли́ца** [MS,s,63].

магáрч'ạ n (dem.од **магаре**) ~ *си кýп'ạх ипó магáрч'ạ, си кáрахми дрăвýш'ки* [MS,t,1].

Мáгда 'ж. л. име запишано во Кукушко' ~ *гувóре Гóце Пéтров, сúп па бáба Мáгда. Рóдип сăм ут–тýка, ут–дóл că–мójте* [ПК,2(304)]: исто така и во Гевгелиско како варијанта на **Магдалина** [ТГ,114].

маги(j)а* f 'натприродна сила со која

магесниците "прават" чудни, обично лоши работи' ~ *му вели на катарџиата: "господине, тиаака сос еди аахан маица, што аасити фрет аскерот ми, това беши магиа; туку сега сакам сос еди чадăр да покриеш фрет аскерот ми"* [V,PM,79]; ~ *и тјаака зема иејиото корапче, влезе аф морету, сос магиите га најде Цăрнодрехата, дека и седјала сос мăжо ѝ* [V,PM,53]; ~ *женаата и била млого умовитиа: знаиши, ча иа уврејската книга е писано, кој увреши да можи човешко сăрце да открадн, да стори магиа, да баи, сите христиани да си одавјат иа морету* [V,PM,193]; – *"Ади, јазе за сторја враговчиии, тја сама да дојди!" И така иеговот маштех стори магии, та момата халваџијчеиито гу зал'уби* [V,PM,201]; ~ *и уврешиот, кату зема от прасиито сăрцето, стори магиа и баја и'е, да си одавиха сичките добици* [V,PM, 194]; – спроти празникот **Ѓ**ургевдин, домаќинката ќе земе во "скут немирено' бело просо и ќе го *прасеје целиот двор* и ќе ја биколи куќата. Некои, освен што ја **прасејват** куќата со просо, уште и ќе ја "опашат" со бел памучен конец, верувајќи дека на тој начин ја прават куќата непристапна за **магии** и **лушутии** [ТГ,64].

Магилата top. 'високо место' (од **могила** - со акавизам), Драмско [ЈИ (СД),155)], в. **мọгила**.

маглúца f в. **мăгла** ~ *и змиéта заспá иа мóмии скóта. И замиá мáлко врéме, и са подáде мáлку маглúца и вăрвjéше насáм, и момáта и'áхтја да гу пурýка* [V,PM,260] – во Долновардарско секундарниот ер се рефлектрира во **ă** (**мăгла**), во **маглúца** имаме **а**, што е резултат на неинтензивниот изговор на неакцентираното **ă**.

магнит m 'специјален челик којшто има особина да привлекува парчиња железо, никел' ~ *они удриха топузката иа земјата, кал'а са чиии висок, момата га откиаха, али момата са и вăрнала иазат да гу види пак, каков деф беши. Тојиака заедиоч га исмрăкиа, га зема кату магиит* [V,PM,64] – во контекстот забележуваме 2 посебности: рушење на категоријата род (**кал'а висок**) и употреба на сврзникот **али** со адверсативно значење *(га откиаха, али момата са и вăрнала).*

Магýшува Рýпа top. 'пештера во месноста **Рýпите**' (присуство на архаичната лексема **рупа** 'дупка' (како апелатив ретко се среќава) [ЈИ(СД), 155)].

магă f в. **магиа** ~ *слăпцăто сă ч'удило, што да прави, утишло иа ăдиă магăсиицă. Казал хи, чи угодиицата му го оставила, и хи сă молил, да стори магă, што да му сă моли, пак да го зăмă. Магăсиицата сторила магă...* [V,PM,288].

мада conj 'ако, иако, макар' – на полноќ, кога е **никује доба** не треба да се излегува надвор бидејќи тогаш крстарат лошите духови. За да се спаси човек од нив треба да се крсти или да светне со нешто, во таков случај лошиот дух бега, **мада** е *самјут крив–ѓавол* [ТГ,11] – празноверие.

Мадема top. 'старо наоѓалиште на железна руда' - тур. madem 'рудник', Драмско [ЈИ(СД),155)].

мạдăно vok. (игра на зборови, како парник на 'кадăно': **кạдăно, мạдăно**) ~ *óде да:–мăлзе кáдăита вéчạрта бúвул'цта. "Кạдăио, мạдăио, шó ти кáде уддóл"* [ПК,2(234)].

маéпса pf 'со помошта на "тајни сили" направи некој да изгуби контрола, **маќепса**' (празноверие) ~ *вич'ăрóт си л'éгиаха; пустрид'á вéч'ăр бáбата ја маéпса ж'шиáта* [MS,t,71].

маесна* f в. **мајеш'ница** ~ *така кату па млого кахăр што си паваши кралицата, ету едни деп едни ѓупки* **маесни** *шетаха по градот, та промипали приз кралицата* [V,PM, 133].

Маждревката bot. Fraxinus ornus 'растение, вид дрво'; во Серско се јавува како топоним: 'месност според името на дрвото **маждревка**' Серско [ЈИ(СД),155)].

ма́ж'и* impf **1.**'става тенок слој одозгора на нешто, мачка' ~ *ма́ж'ам сăс вáр фтисó* (= сидот го мачкам со вар); ~ *ма́ж'ам сăс лáт' кур'ému* (= си го мачкам со маст стомакот) [MS,s,63]; ~ *такви папуци да ми направиш, што се мажат буја, уд четири митилика една кутијка, и да лăскат, сус високи тупуци* (потпетици) [ТГ,134]; ~ *ако нé те ли́че, ли́це[к'и те ма́жам смóла и катрáп[к'и те пéчам, ли́це, па лéтно слăнце* [ИГ.107]; и: **маи*** ~ *и когá га ви́де самови́ла, га фати, га баца́, ката дéп гá чéшиши, га ма́иши, кату кéрка га и́маши* [V,PM,133]; **2. маза** 'допира' ~ *кату са борјаха, едната змиа падна, са оклава, другата пак зема една трјавчина, ја маза по устата на оклаваната змиа и ја ожувјала* [V,PM,216].

мази́лу n **1.** 'мачкање'; **2.** 'масажа' [MS,s,63].

ма́зна adj, m || f 'со рамна површина' ~ *ма́зна прăс* 'измазнета земја' [MS, s,63]; – случај во кој родовата опозиција не функционира. Некои научници во ваквите примери гледаа остатоци од крајниот **ер**; мислиме дека тоа е резултат некомплетни сознанија за разнишаноста на категоријата род во долновардарските говори – впрочем за ова поопширно во граматичкиот дел.

ма́зне impf **1.** 'израмнува нешто' (пр. земја) ~ *зăма́зи'аа та́а писóкта;* **2.** 'гали, милува', изр. **ус-пе́ро о-ма́зне** (= му ги исполнува сите желби) ~ *ви́а гра́ждáне дéцта ус–пéро и–мáзните* [ПК,2(206)]; **3.** – **(сă)** 'си го дотерува лицето, си ја чешла косата' (да биде **мазна**) ~ *пáшта мóма ка́ сé–ј зăма́зни́ла, чи́ниш пă–глéдне к–óде* [ПК,2(72)].

мазнéјко m 'човек што лицемерно им угодува на луѓето' [ПК,2(72)].

мазну́л'ка f 'жена што лицемери' ~ *тă–лăже, пим и́ виру́ви, а–зни́м шó мăзну́л'ка–ј* [ПК,2(72)].

ма́ј* m 'петтиот месец во годината' ~ *за гу скупáш' , за дójди мáју, за гу упл'áш'* [MS,t,4]; [ПД(Фур)]; во Гевгелиско (според Тановиќ) паралелно со **мај** се употребува и **црешнар** [ТГ,7]; во нашите истражувања во Гевгелиско овој назив не го констатиравме, што не е чудно ако имаме предвид дека тој материјалот го собирал пред повеќе децении.

мај (и: **маја**) f, hip. од 'мајка' ~ *си легнале. От как помнало малце време, Алате викнал "Предлозање, спијш?" Он отговорил: "Не, мај ни ни риче, да ни дадиш по едни казан алва"* [V,PM,272]; ~ *и сипá хи са ч'ýдеше, дали́ е лýда или ни е. Отговóри сипá хи: "Мáју, ти́ си лýда и сбăркана. Кój та зи́ма, и да та óжене?"* [V,PM,73].

мајá pl.tt. (f) 'волшебно дејство на тајни сили, магија' [MS,s,63].

маја f 'голема жештина, кога нема ветер и е придушно' [ПВ(Кр)].

мајéш'ница f 'митолошко суштество кое што со "тајни сили прави некои работи" што се надвор од можностите на обичен човек' (празноверие) ~ *утúди да брăка идна́ бáба мајé-ш'ница, ја нájди идна́ такфáс бáба и вилú ...* [MS,t,68]; и **магесница** ~ *и тјанака зема пејното корапче,*

влезе аф морету, сос магиите га најде Цăрнодрехата, дека и седјала сос мажо и. Магесницата му даде на детету една вода, си напи, и заедноч кату умреи засна [V,PM,53]; ~ *овчаро сă ч'удил, што да прави, и утишел при едній старă бабă магесницă, на котрă казал, как сă је с тăрговецо обложил, чи ако излăже женăтă му, да му земе двăтă товарă алтан'ă* [V,PM,280] – во контекстот има употреба на архаизмот **котри**, со прекинати изоглоси, сп. рус. который (за ова в. во уводниот дел); ~ *царјут толку на севда гу имал, штоту да беши кабил да гу земи сос пегу на една трапеза да јадат. Ама гарезут шо не чини! Царјут имаши на копаќут му едни магесници* [V,PM,73]; односно: **магăсницă** ~ *слăпцăто сă ч'удило, што да прави, утишло на ăдній магăсницă. Казал хи, чи угодницата му го оставила, и хи сă молил, да стори магă, што да му сă моли, пак да го зămă. Магăсницата сторила магă...* [V,PM,288].

Мајдон 'м. л. име' ~ *едно време имаши едни сиромах човек. Жената му беше трудна. Дојде време, родила едно дете, името му туриха Мајдон* [V,PM,73]; ~ *Ама гарезут што не чини! Царјут имаши на копаќут му едни магесници; познаха, ча Мајдон на сетнина ке да си чини цар* [V,PM,73].

мáјка f **1.** 'жена којашто родила и има (односно имала) деца' ~ *и т'á си умр'ăá на вич'ерó и такá си устáиах јас ивдувéц, сăс трú мáлки и иná стáра мáјка* [MS,t,3]; ~ *д'ăт'ąиту и р'éч'и на мáјка-му: "јас за пóда на касабáта да брăкам рáбута"* [MS,t,81]; ~ *мáксус гу фăрлú врит'éиуту у буиáр', дójди и т'á плáч'иш'т'ém на мáјка-и* [MS,t,63]; ~ *пујиó вр'ăм'ą имáш'и иiá мóма иiá мáјка* [MS,t,52]; ~ *с-умурúą и дубúцте, с-умурúа и чувéцте. Испупăпцáа, кóлко дýши измрée пу-пăто, е-е. И мáјките си-јустăвáа дéцта пу-пăто* [ПК,2(296)]; ~ *му р'éч'и: "... мáјка-ти ти клáди зáхраиа на мáиц'ата да јид'éш' да да сă захрáниш'"* [MS,t,31]; се среќаваат и случаи со редуцирана, скратена форма: ~ *"е, рéкăл, иé излéве уд-адиá кирфúă адиá пиристúą, а иé пă дă-устáие, пă дă-ј-иóсиш иă-мáам-ти"* [ПК,2(302)]; **2.** 'пчела што снесува јајца, матица, мајка на пчели од еден кош' [ПК,2(72)]; [ПС(Град)]; **3.** 'женско животно коешто родило мали' ~ *на пăрл'ăто тáа му-ј мáјка* [ПД(Фур)]; **4.** 'извориште (на река)' ~ *сега има три години на таја вода, што идеши на касабата, на мајката излела една страшна ламја, та не остави водата да тече на касабата* [V,PM,162]; ~ *тиiака, л'у да идиш таму да видиш, дека е мајката на водата, да га сечиш да не иди хич вода* [V,PM,42]; ~ *и отиде да улови, дека да најди, от чешмата мајката* – случај на употреба на предлогот **од** со посесивно значење: **да најди от чешмата мајката** (особеност што се третира како влијание од балканската јазична алијанса); 5. сп.: **мáмо** vok. од 'мајка' ~ *дéцта кąжáли: "Е, мáмо иúą ќи-с-игрáјме с-иéго. Нé о-јáдиме, иé о-тéпме"* [ПК,2(232)]; **мају**: ~ *рéче му: "чéдо, јас та сам бизáла и хрáиила, и ни штеш да ма ожéиеш... Отговóри сиiá хи: "Мáју, ти си лýда и сбăркаиа. Кój та зúма, и да та óжеие?"* [V,PM,264]; ~ *и там úмашја адиá дýпка, óти лежéше адиá мéчка. И рéче на мáјка си: "Мáју, сéди тýкаиа! Сегá шта*

дójде јупáка" [V,PM,264]; почесто: **мáле**: ~ *и слăнцето, кога са и родило, па човек гу мириса, и па мајка му вели: "мале, тука па човеско месо ме мириса"* [V,PM,99]; ~ *áс ú вéл'ум: "А–сјáа шó прáјме мáле?" Мájка вéле: "Оди до: вúкнш мáтку–ти"* [ПК,2(248)]; ~ *сéлцки виргиницúја, мáле, мóмш зулумцúја[мóмите да и гóда, мáле, кој па кóју мóмче* [ME(P),99]; ~ *дошлá едпá какарáска та па бéлојут óл му фл'ázи от устáта и от гáзот му изл'ázи, та пé знам, мúла мáле, товá штó ки рéчи!* [V,PM,30]; ~ *па мајка му пак вели: "ами мале, ко татко ми беши авцца, дека му са пушките и другите посати?"* [V,PM,41]; на крајниот југ (Солунско): **мáли** (со редукција) ~ *"ш'ó, да ти кáж'а, мáли, па т'éб'а лапц'á пи стапýва"* [MS,t,84]; ~ *му вилú па п'éгу: "Пóт' мáјч'ип–ти!... ч'ạ з'éпт'у спú óш'ти; кáк да гу разбудúми?" – "Хýбавạ мáли за пóда!"* [MS,t,17], но се употребува и во служба на interj со значење 'ле-ле': ~ *мáле, мáле вúј ká сé–ј дутерáла* [ПК,2(72)]; ~ *тóо тăркáлто а врăс тóо тýка, а врăс тóо прăс тýка пумипá и мă–изгурé... ду–кăт Дáбиле мáле умирáчка, тăкá, тăкá, тăкá, пăмăлú бóлшто* [ПК,2(240)]; **б.** изр.: **уд-дéвит мáјки цúце** (се кажува за оној што користи повеќе можности и привилегии) ~ *зă–вýјк –ти лéспо–ј, уд–дéвит мáјки цúце. Му–пюсе бáб–мо, му–пюсе дéлт–ти, пă сéтше дрýкте, и ká глéјш пúкуј пă–мóжсе до:–стúгше* [ПК,2(203)]; **ќи-му-рăспláче мáјкăта** (= ќе го казни, ќе му се освети) [ПК,2(201)]; сп. и: **ќи-с-прăпláче мáјчинто млéко** (= голема мака ќе види) [ПК,2(201)]; исто: ~ *лигáв–го, лигáв–го,* **тóо ќит рăспláче мáјчинто млéко** [ПК,2 (201)]; **дéте уд-мáјка ќ-уткрáде** (= се кажува за некој што е многу вешт во крадење и лажење) [ПК,2 (159)]; со слично значење: **мáјкта с-ја: плáке** (за некој што е многу снаодлив) ~ *тóо пáшто кумшúче, áко–ј мăлéчко, мáјкта с–ја:–плáке* [ПК,2(175)]; **уд-мáјка рóдăн** (= племенит, човечен); но: **кут уд-мáјка рóдăн** (се кажува за оној што е сосема без облека) [ПК,2(171)]; **еднóш мáјка прă тáтко и тóо прăт Вилúгдин** (= се кажува за работи што се случуваат многу ретко и во непогоден момент) [ПК,2(162)]; **мáјка нáс ус-цăрăн пувój нă-пувијáла**, *и читúрте сéстри пóго мăка гу–пуми-пáме живóто* (= живееме со големи тешкотии) – именката **мăка** е употребена со значење на 'мачно' [ПК,2(175)]; сп. уште: **кут-мáјка-ј** (= се однесува како мајка) ~ *дóд Цóфа кут–мáјка–ј, сúт–сă укул–п'áа, и сúпуфто и спáјте – си–ј úме кут свój штéрки* [ПК,2 (171)].

мáјкине pl. 'мајка ми, заедно со најблиските' ~ *мáјкше ус–тýли, ус–кáмше ќи–турúли тéпцăрто фăсýл'–ли, шó бúло дă–гóтват... И тúă шопските дéца... ус–кáмше, бýум пă–тéпцăрто áји кáмш, сăбóрјо: пă–тéпцăрто* [ПК,2(325)]; ~ *é тáм мáјкше уддéли, кăлдéли мáпци дă–вáрăт... Имáло рéка, уф–тáа рéкта пу–крáјта пăкăлдéли–си типцирúпта, пăпрăвúли упáци, си–турúли мáпци дă–вáрăт* [ПК,2(321)].

Мајмун Дере top. 'мала река, притока' (според турски образец: употреба на именка со придавско значење), река што тече во близина на месноста: **Мајмун** (= врв, назив от е добиен метафорично, според тешкопроодниот терен); **дере** 'река' (тур.) Валовишко [ЈИ(СД),155)].

мајмун сурạтлиа 'навредливо обраќање за лице што напомнува на мајмунско' ~ *амáи, пúм да–зúмиш тáа зă–жéпа, пéл' глéјш кăквá–ј, мăјмýи сурạтлúа* [ПК,2(178)].

мајра f 'мајка' ~ *и момата сос благос и сос радос зела трите кавади, фати сос мајра ú и со сестритја ú са прости, и трăгнала сама да брăка кăсмет* [V,PM,208] – формантот **-ра** во **мајра** од 'мајка' е позајмен според грчки образец.

мајстур* m **1.** 'занаетчија што има мајсторски испит, тој може да работи со помошници, калфи (има: **мáјстур зидáр, дăрвудéлиц, тиникициúја**)'; ~ *кукјите бегут ăј бурчлијă, коа ки имă ихтиза дă кладă мајстурă* [ME (P),87]; ~ *сă–вăрúпе дéтто. Гу–пúте мáјкă–му: "Нăправúли бе, мáјстуро пиристúа?" – "Нé, пé изливáло"* [ПК,2(302)]; ~ *úм вéли па опúја човéци: "ви са мóл'ам, пéка úди едúп човéк да вúкпи коцáбашијата и от испáфите по едúп мáјстор"* [V,PM,22]; ~ *му вели; "ej море, мајстори, виде дипеска как пе можахми да искарами двамипата една работа малка па мегдап?"* [V, PM,87]; и: **мáстур** ~ *кш'éпудóхипу клáва мáстур да му стóри кăш'тата* [MS,t,12]; ~ *и пýш'та л'ýди, ги ус'ăкуват, ги прáв'ат трú грéпди и ги дукáруват ... д'é рáбут'áха мáстурéту* [MS,t,44]; ~ *Дéдала бúш'и идúп хýбаф мáстур* [MS,t,58]; ~ *оп отговори: "ету има па една касаба една водипица, ја прајат масторету: деп'а ја работат, вечер јаз ја турјам, и мастори толко сам отепал!"* [V,PM,166]; ~ *пим гу чéпки, úма мáстуре, кăшта прáве – јáјце му сă–пéче пă–гăзо* [ПК,2 (168)]; **2.** 'рибар, сопственик на рибарска колиба во Езерото во Ениџевардарско' ~ *тијă шо сакăт дă ловăт су потискă или су мрежи му плајкăт пă мајстурут пă кулибăтă кесим* [ME(P),89]; **3.** fig. 'итар, 'човек што успешно врши некоја работа', може и со пејоративно значење: **мáјстур лăжáч**, или **мáјстурица** (жена со неморално поведение) [ПК (Гăр)]; ~ *éм тă–лăже, éм ни–мóјш до:* (да го) *пузпáјш* [ПК(Мор)]; **5.** изр.: **сј-о: нăјдé мáјстуро** (= се кажува кога некој ќе се судри со сериозен ривал, т.е. кога нечија активност ќе наиде на соодветна реакција) [ПК,2 (195)].

мајстурка* f 'циганка – маѓесничка' ~ *кралицата ги викпа петре в копаќут, фатила да ги пита па ѓупкате, вел'ајке: "ох цапим, мајсторку, молим да видиш малко па моите моми касметите, ча по–малкате ги просјат от млого места"* [V,PM, 208]; ~ *беши станала векu кату иѓупка, стојаши тамо при бупарот кату ч'узда ч'удпа. Ету дошли мајчиши робипки вода да пал'ајат. Кату ја пајдоха тамо, ја вел'ат: "што сакаш, мајсторку, тука?"* [V,PM,195].

мајстурски adj 'нешто направено убаво, како што треба – **уд мајстур**' – за **ергенут**, кога го спремаат за женидба, дома се прават некои поситни работи, пр. појас, чорапи, но поважните: пр. панталоните, во минатото во Гевгелиско ги викале **барнавези,** ги носеле на мајстор, да ги *сушије мајстурски, тирзијски,* да ги украси со гајтан и со црвена чоја, *"куту за ерген"* [ТГ,133].

мајув* adj в. **мајчин** ~ *отгóре брјáстот са попикá. Тогáс фатúха бизирѓáпите да вел'ám: "о–хо–хó! мúла мáјува рóсица по дјáдова брадúчка!"* [V,PM,48].

мáјч'ин* adj 'нешто што се однесува, односно што ѝ припаѓа на мајка' ~

и така пепел'арув сип сос мајчиште му молитви и сос господиска помош киписа, отиде па чуздипа да работи [V,PM,48]; ~ *е́дпо вре́ме ричел: "Ба́че, ричел, ма́јчипут пре́шлеп притижа́, ќи–гу–испу́штум". – "А бе́, ричел, ка́ ќо–испу́штиш, ќи–ј–исте́пиш чувеќте"* [ПК,2(346)]; ~ *му вели: "паистипа, мои сипуви, па човек ва мириса. Гу имам скриип едип млат, ама дурде пе си закалпети за мајчипо ви златип зајб, пема кабил да гу извадја јаз па мегдап"* [V,PM,51]; ~ *ма́јка–му ко́лку гу ка́пи: "ја́ш' ма́јч'ип ма́ци'а!" "пиш'та́м, ма́ли, ми сѓ пи ид'е́ ма́ци'а* [MS,t,31]. Необична линеаризација: негацијата доаѓа веднаш до глаголот, т.е. по кратките заменски форми: **ми сѓ ни ид'е́**.

ма́јчица f, hip. од 'мајка' ~ *Ша́пко се ма́мо мо́ри разбуле́[де́вит гудипи ка́к ле́же...[гу–пи́те пе́гава ста́ра ма́јчица:["Ша́пко, бре си́пу вујво́до...[ут–што́ си бо́лки ти ле́жиш?"*; vok.: *ма́јчице: ма́мо–ле, ста́ра ма́јчице[ди́л'ми мѓ–пи́тиш, ќи–ти–ка́жум[пѓ–ма́ма ла̏жа пе́ би́ве* [ПК,2(314)].

ма́к m , bot. Papaver (полско растение со црвени цветови – булка) [MS,s,63].

ма́к m , bot. Papaver somniferum 'медитеранско растение, цветот се оформува како главичка што содржи опиум' ~ *гу закара долу аф старата ка̏шта при ба̏чвите, му даде мак да спие* [V,PM,94].

ма́ка* impf 'топнува со парче леб во сад во кој има сок од манца или нешто сл.' ~ *кугá и́ш'тими, јад'е́ми сѓс кач'амак ... ш'ту и́ш'тиш' мáкај сѓс п'е́гу* [MS,t,4]; ~ *гле́ј–гу ка́–ј за̨ма̏ка́л, пе́ пра̏ста́пуве, се́ ќи–изе́де* [ПК,2(72)]; и: **ма́це*** ~ *измáц–јаа т`фта, гле́јш о́ште ко́лко и́ма зѓ–ја́дпе уф–п'áа* [ПК,2(72)]; сп. **ма́кнува**.

макајне n 'кога се топнува леб во течно јадење, во манца' — за **рачок** обично се приготвува јадење погодно за **тупајне** или **макајне** [ТГ,18].

Македонија(та) (и: **Ма̏кидон'а**) f 'земја на Македонците' ~ *ка̏да стреди па Бугуројчипут месиц да тра̏гпа за дома – за Македопија̏та* (членување на географско име) [ME(P),68]; ~ *пу́шките пи́м си–фа̏рл'а́јте[са́бјите пи́м си–ка̏рше́јте[па́ша Ма̏кидо́п'а пазе́јте* [ПК,2(297)].

македонски* adj 'нешто што и припаѓа на Македонија, односно што има врска со Македонија' ~ *това́ де́те по–вре́деп је́ от си́чките писа́ри, и от ме́пика е́ по–вре́деп". Тогáс господа́рот му ве́ли па́ писа́рат: "така́ да зпа́јте, от Македонска зе́мја каквѝ ду́хови испа́ждат!"* [V,PM,153].

макидуни́ш' m , bot. Petroselinum sativum 'градинарска култура, магданос' [MS,t,63].

ма́кина f **1.** 'шијачка машина'; **2.** 'направа за превоз што се движи по шини, железница'; ~ *ко́ј сака́ уф–Стру́мица утиде́, ко́ј сака́ по́вече па–го́ре утиде́. Ду–Удуво, ду–г`рта ус–ко́ли, а пѓ–та́мо ус–ма́кипта, ус–во́зо* [ПК, 2(354)]; ~ *ути́ѓх а вѓа̨пáх ма́к'ипта, си ути́ѓх па́к па̨ Со́луп* [ИГ,121]; и: **маши́на** ~ *бига́ме трипа́јста гудипа... Вojпи́ по́папре́т и́даа, зѓ–та́м ва̏рваа, пѓ–Со́луп, пут–Ку́куш удо́ло–ј Са̏ра́ѓо́л', де́ка ма̏ши́пта зѓпи́ре* [ПК,2(277)]; ~ *ѓо́л'о пи бли́ско, Арџи́пскоо Ѓо́л', ма̏ши́пта де́к ва̏рве зѓ–Ка̏ра́суле и зѓ–Ку́куш, ту́к пукра̏ј Арџо* [ПК,2(339)]; во Пат: **пѓмпо́р** [ПД(129)]; **3.** 'брод' (се именува **ма̨ши́на** бидејќи во движењето ја користи силата на мотор = машина) ~ *му–ве́ле пѓ–ца́ро: "Та́те да́ли зла́тпѓта ма̏ши́пта те́–ј по́–ми́ла, или ја́с ти–сум по́–ми́л* [ПД,149]; ~ *сѓ–ва̏ри́пе и до́ктуро,*

ма: дáвăт мăшúːпта и штирúјсе вăгóпи прáзни, штирúјсе рăбутпúци [ПД,149]; 4. 'железна направа за орање, плуг' (во однос на ралото плугот сепак е нешто како **машина**) [ПК,2(72)].

Маклата top. 'плодородни ниви покрај Струма', Валовишко; сп. стсл. **макати**, рус. макать 'натопува' [ЈИ(СД), 155)].

ма́кнува impf 'става нешто во течност (за извесно, кратко време), топнува' ~ *ма́кпувам п'éпата у милáп'* (= го топнувам перото во мастило) [MS,t, 63]; сп. **ма́ка**.

ма́ксус 1.adv 'намерно' ~ *и óпи, л'у чýха, ча дојдé таксилдáр ма́ксус за пúх, стапáха, отидóха тáму, дéка бéши óп копдúсап* [V,PM,23]; ~ *викпá, им вели: "господáри мой, вúа, што длагóвати па мój госпопдáр ету тóлку грóша, ма́ксус за вáс сáм дошéл да ми платúти"* [V,PM, 20]; ~ *ма́ксус гу фăрлú врит'éпуту у бупáр', дójди и т'á плáч'ш'т'ém па мájка–и* [MS,t,63]; ~ *ма́ксус бắркум тăквú лáфуве да–прăпóґум* [ПК,2(72)]; сп. изр. **ма́ксус гу-пудúге** (= го предизвикува да стори нешто непријатно) [ПД,134]; 2. adj 'специјален, наменски' ~ *ги тýрпувáми кóш'увéту па зим'áта и фáш'тами да рипдúми сăс иглáта; úмами мáксус т'ут'úґ'уви úгли* [MS,t,5]; ~ *за сторјат едпа каписка, штото га за дојдат сватовито и кумовиту, за да везмат пивјатата. Тогај му ја поклопуват тас каписка па кумот. Така прават и три колачипта максус* [V,PM,248]; ~ *з'éвам и идúп чумáк, гу прумúпам па крóспуто утпр'ắт' , úмам ма́ксус врăзáлки па крупóту* [MS,t,7].

максýл m 'продукти произведени дома (земјоделски, сточарски) [ПК(Ал)]; ~ *мăксýл вúкме пă сé шó збúрме ут–пúːфта и шó дáве стóкта: млéко, мáсло, сúрпе* [ПК,2(76)]; овој турцизам кај некои говорители е ограничен само на 'млечни производи' ~ *мăксýлут сáке пóго дé–ј чúсто* (се мисли на садови во кои се обработува млекото) [ПК(Гăр)]; исто и кај Тановиќ **максул** се однесува само на 'млечни производи'. Според истиот автор во Гевгелиско постои верување дека спроти празникот **Ѓургивден** може да се направи магија и да **са праземе** млекото. Тоа може да го направи само жена која веќе не може да раѓа, која веќе **прајасала** Тоа се прави на следниот начин: *"уф пикује доба са сублечуве куту уд мајка рудепа, и вјапуве па едпо кросло и излезе па сред село"*. Потоа се упатува кон куќата, односно кон **уборут** каде што е стоката од која сака да го **праземе максулут**. Таму, *уф уборут* праве магии и на излегување кажува: *"На мепе млеко и масло, па тебе г..."* [ТГ,66].

максăмче n 'општ назив за мало дете' ~ *дéтто мăлéчко кá–ј* [ПД(117)]; ~ *тó–ј мăксăмче, шó зпáа?!* [ПК,2 (76)]; ~ *па Вилигдип рапо са оде уф цркви*. Мајките ги носат со себе сите деца, па дури и пеленачињата, или овде како ги викаат: **максаме** [ТГ,59].

мал m 1.'имот' (турц.); сп. **мал-сăјбија*** 'турски великодостојник, бег (= господар на беглик)' ~ *има и апгарија па бегут (па мал–сăјбијта) и па субашта (па викилјут)* [МЕ(Р),74]; ~ *су–јдпа лăкăрдjă оп ăј повикă уд мал–сăјбијтă ув селту* [МЕ(Р),90]; ~ *тăка и Постул сă имă чпету мал па три мал–сăјбиј* [МЕ(Р),83]; ~ *а ут ки избегăш немăш рăботă пи су пăпрежијут мал–сăјбијă* [МЕ

(P),88]; **2.** изр.: **от мал** 'кога нешто ќе се совлада без тешкотии' ~ *ре́че ади́па змиј па ч'ол'ака: "пре́тел'о, зе́ми ко́жета та ид до́неси во́да да пи́еме!" И то́ј ста́па та зе́ ко́жета и от ма́л е ди́гпа, за да́ иде па о́да* [V,PM,262].

ма́ла ду́ша изр. 'состојба на крајна исцрпеност' ~ *и па–де́до Ко́л'о шти́ри са́ата са́–гу–типа́ли читвуру́ј ца ду́ши... Гу–пушти́ли, а́ма ка́ о–ду-ка́ра́ли па́–ма́ла ду́ша* [ПК,2(274)].

Мала бугуројца f 'име на празник' – летото трае од **Петров пост** па до **Мала бугуројца**, а есента трае од **Мала бугуројца** до Свети Никола [ТГ,7].

ма́л езѝк m 'ресичка над душникот' [ПД(115)].

Малакова Кузн'а top. 'работилница (ковачница) на семејството Малакови' Серско [ЈИ(СД),155)]; присуство на лексички архаизам, сп. рус. **кузница** 'ковачница',

маламо́са pf 'стори со злато (нешто), позлати' ~ *пак ца́рјут ја вели: "пот па детепто ти да ка́жеш: тас ба-хча ако можи да ја маламоса за три дена, за мо ја дам момата!" Отиде ма́јка му, му каза па детепто и, ча ца́рјут сака да му ја ма-ламоса бахчата* [V,PM,197].

маламо́сан* adj 'обвиткан, покрисн со злато, позлатен' ~ *та́м д'е́ бира́ш'и смо́кфит'а ви́д'а ши́о пи́л'а ху́баву, али́с маламо́сапу* [MS,t,45]; ~ *ја́духа, пи́ха и да́ди и бакш'и́ш' прӑстиј'а, цура́ј'ка́, булџ'у́ци, с'е́ маламо́сапи* [MS,t,10]; ~ *змиата пак му рекла: гајле да пема, кату па плапината стори, и па бахчата ја маламоса за три дни. И кату виде ца́рјут бахчата маламосапа, сакаши без мӑра да си загуби умот* [V,PM,197].

ма́ламу n 'жолт, скапоцен метал, злато (Au)' ~ *кога́ ја ви́д'а мӑш'ти-ха́–ји сӑс пу́лпа фу́та ма́ламу о́ш'ти по́по́вики изил'е́пса* [MS,t,63]; ~ *ви́д'а ши́о м'а́сту мло́гу ху́баву стули́-сапу о́кул, о́кул с'е́ сӑс стр'е́бру и ма́ламу заград'е́пу* [MS,t,60]; ~ *хри-сухо́ту ути́ва у ц'а́р'у, му сӑ змо́л'ува: "да́ј–ми мрӑва стр'е́бру и ма́ламу, пак тфо́ј за́–ј"* [MS,t,19].

малаче n, zool. 'малото од животното бивол се вика **малак**, односно **малаче**' - на **Коледе**, утрото пред големиот христијански празник **Божи́к** децата одат по куќите и пејат коледарски песни, еве еден стих: *"Кол'де, олелеле!... Дӑј ми, бабо, кулаче, да ти је живо малаче!"* [ТГ,80].

малено adj, n 'мал' ~ *ој пивесто, пивесто![имаш дете малепо,[јублӑчи го јуф црвепо,[јупаши го сус зилепо,[пушти си го па порти,[да прачеке лазарӗпки* [ТГ,54].

малечка́ву adj 'мал' ~ *пим ме пити да ти ка́жам:["имах мо́мче ма-лечка́ву[па двапа́јсет гуди́пи[оп ути́де па јабапда́"* [ME(P),95].

малечко-големо – со значење: 'сите' ~ *па уф тоа време умрел ца́рут ут тоа грат. Тоги имале адет, кога да умре ца́рут, да са зберат малечко–големо, да испадпат вопка ут градут, да са мол'ат па Бога* [V,PM,274].

мал'е́ч'ку* n 'мало дете' (поименчена придавка) ~ *и т'а има́ш'и ма́лки ме́ш'л'ӑпта, ги дујаш'и; пукра́ј п'е́јпи-т'а ... гу дујаш'и и мал'е́ч'куту* (детето) [MS,t,16]; и: **мӑле́чко** 'бебе' ~ *ви́кат уф–ил'а́ата адпо̆ мӑле́чко сӑ–ро́ждде ус–кушу́л'ка. То́о де́те–ј кут биле́к, пӑ–пе́го пи́што пе́ о–фа́-ште, пи куршу́м, пи кле́тва* [ПК,2 (206)]; ~ *и мӑле́чкуту би́ше та́м* (се мисли на малото дете) [ПК (Грам)]; ја имаме регистрирано и множинската форма **малечки** 'деца'

~ *"Много стока најдех, токо сă размислих за братовите ми малечки"* [МС(В),96].

малечук adj 1.opp. на голем – мал' ~ *ут коа се јсуши Галик и са чини по малечук* [МЕ(Р),72]; ~ *имало блато, шо му велјăт "Кангăличко блато", ама то и помалечку и пе е толку пузнато* [МЕ(Р),77]; – при работата в поле наутро **удмурувајнето** е кратко, најдолго е околу пладне, кога жештините се најголеми, а попладне, кога ќе залади, **пучинувачките** исто така се **малечки** [ТГ,22]; **кăрчáк** = *ej мла́д за́јц, пé ми́сл'ум малéчко é́птеи, пéго мóже вéч дă–бéге* [ПД,125] – присуство на сврзникот **него** со адверсативно значење: **нéго мóже вéч дă-бéге**, за ова поопширно во граматичкиот дел; и: **мăлéчук** – за птицата **киркинéс** во Дојранско го запишавме следново објаснување: ~ *пи́ле–j тăвá, пó–мăлéчко уд–чáфкăта, óи éj сúво, пăпăл'áво* [ПД,126]; сп. top. **Мăлéчкăта Кăлдăрмá** – дел од патот меѓу Стар и Нов Дојран (поплочен со камења) – двокомпонентно име на место со турцизам и словенизам [ПД(135)]; во с. Градобор (Солунско) запишавме: **Мăлéчкуто Дăрво** top. 'име на место, имало дебело дрво поставено преку реката, наместо мост, за поминување'; 2. 'низок' ~ *сăто поле опашано–j су неколку ридишта едри и малечки... планини* [МЕ(Р),70]; 3. изр.: **мăлéчко Тýрче, гулéма чáлма** (= се кажува кога сме изненадени од силата и моќта на човек што ни изгледал немоќен и слаб) ~ *ви́ди, ви́ди, мăлéчко Тýрче, гулéма чáлма, шó имóт, шó чýдба пичăлúл, а сјáа де!* [ПК,2(179)]; сп. уште **малечук нишан** – кога стројникот ќе донесе **бохчалăк** од девојката (**пачета, риза,** чорапи и китка), тогаш му кажува на таткото на младичот дека е договорено да биде **армасут**, односно да *размепат малечук нишап* (размена на прстени) [ТГ,151].

мáлина f 'волнена материја'; сп. **ифáзмата** [MS,s,64].

Малино 'фамилијарно име, скратено од Малинов' ~ *уф–Кукýш сă–пóвиче кулишáпе, и ут–Струмица úма. Нă–Штéрјо úма, пă–Малúпо úма, пă–Кăл'пúкăвци úма, пă–Лúка Тóмчува úма* [ПК,2(221)].

Малинова Бăрчина top. 'рид, возвишение, dem. од **брдо**; според л. име **Малин**', Валовишко [ЈИ(СД), 155)], во истата регија (Серско-Драмска) според Ј. Иванов се среќава и друг деминутивен формант **-це: Малкото Бăрце**; сп. уште: **Малко Дебело Бăрдо**. Иако зборoформата **брдо** е присутна во нормативниот Речник, сепак во говорниот јазик многу често е заменета со 'рид', оттаму назначениот топоним го означуваме како архаизам. Во југоисточните говори со исто значење се јавува турцизмот **баир**, но во топонимијата се чува стариот збор 'брдо', пр. **Валандуфцко Брдо** 'висок рид на просторот Валандово - Струмица'.

мáлиста adv 'добро, така е' ~ *"си хазăр' да дóш' сúга?" – "мáлиста! за пóда дур у думá и за–сă вăрпа за пулувúп саáт'* " [MS,t,84].

Мáлиш top. 'име на регија во Источна Македонија' ~ *пú плăпúпцко, пú пóлцко бúше сéлто Штéмпица... тýк адпá тумбáрка, тáм адпá тумбáрка, áма сă–рăбóте. Кут уф–Мáлиш* [ПК,2(221)].

малишовка f ~ *стапа да с–јоде тоја лудо младо јабапцијче,[и што си веле, младо јабапцијче, јубаво: "седи сус здраве, тепка Малишовко јубава!"[и што му веле тепка Малишовка јубава: "Оди сус здраве, амак будала биз пушка!"* [ТГ,156].

ма́лјут прӑс m 'најмалиот прст на рака (или нога)' ~ *има́ло не́коо вре́ме не́каа мо́ма, о́ти у́бува сă–вика́ла Дујна́ Ѓузăли́ца. Кój ќ–о́д дă–гă–ви́де, ма́лјут прӑс дă–ј–гу ви́де пиз–ја́мут, ќи–дáа е́дна ту́рцка ли́ра* [ПК,2(298)]; сп. случај кога придавката е поименчена: *мӑлечќу́т* 'најмалиот прст од раката, ногата' (: *на́лиц, пукăза́тил', гуле́мјут, мӑле́чќут*) [ПС (Град)].

ма́ллчко adv 'нешто во мала количина' (со чувствен однос) ~ *ка́ нă мо́жăхме дă–си–ку́пме нăадно́ч вре́јка бра́шно, купу́вахме пу ма́ллчко, кулку зă адно ме́сне* [ПК,2(192)]; ~ *то́о тăрка́лто а врӑс то́о ту́ка, а врӑс то́о прӑс ту́ка пумпна́ и мă–изгуре́. Чура́по ác иска́рум. гле́дум ма́ллчко сă–дӑрже но́хуто* [ПК,2(240)]; и: **ма́лчко** ~ *е, де, шо́ а́к тă–нăро́се ма́лчко, не́–с шќе́р дă–сă–сле́јш* [ПК (Ал)]; ~ *сто́мнăта то́не, нăто́пуве, и́збăрш–а, о́на па́к пушти́ла ма́лчко* [ПД,129]; сп. **нăрше́ле** = *ка́ вӑрне сне́к или до́ш пу–ма́лчко* [ПД,131]; односно **ма́лчичко** [ПД(131)]; ~ *ма́лчичко задо̧не́х, а о́нн удде́ле;* и: **ма́лкичко** ~ *и́мн се́јăхме: учуме́н, сусáм, рӑш ма́лкичко, жи́то нájно́вике, бустáн* [ПК,2(240)].

ма́лкај adj, opp. на 'голема' ~ *мо́ри Да́но, ма́лкај ле Да́но[откáк сме се армаса́ли[не́ сме се виде́ли де́[са́мо еди́н нӑт, му́ри Да́но, на бунáро* [ПК,2(331)]; ~ *са́м са́м јуфчáр ма́лкај–ле Да́но [са́м са́м јофчáр, са́м са́м ќája* [ПК,2(332)].

ма́лкиј-мӑја̧нц (и: **ма́лкију-м'а́сниц**)* m 'месец февруари' ~ *тр'ӑбува прӑву да гу с'ӑјми с'ӑм'а̧ту у ма́лкију м'ӑја̧ниц* [MS,t,4].

ма́лко adv **1.** 'мала количина од нешто, малу' ~ *по́сле ка̧нди́се, му–ка̧нпу́ве ма́лко, о–о–п, а́рно. А, о́ш ма́лко, пуглидна́л* [ПК,2(231)]; ~ *тогас от јунакот за врӑзат една кӑтка, за ја варакосат с фарак, и четри–пет алтăни, и едйн прӑстен от стребро... и за кладат на едйн лингер малко ририф* [V,PM,245]; ~ *мо́лчи–ми си́но, не́ пла́чи[ма́лко ли–сă мо́ми у–се́ло[ма́лко–ли–сă ја́гн'а у–тă̆рло[ма́лко–ли сă ки́тки уф–грӑди́на* [ПК,2 (328)]; **2.** 'краток период' ~ *би́л ма́лко ус–кумите́то, куту сă–бо́ут–Ѓӑрцте* [ПК,2(221)].

Малко Гонило top. 'провизориум (од корита) за миење (**гонење**) на руда'. Место покрај река чија вода се користела при миењето [ЈИ(СД),155)].

ма́лку* **1.** n 'бебе' (поименчена придавка, в. **мал'еч'ку**) ~ *ста́паха саба́ли, му вили́ на ступа́ниту: "тузи́ ма́лку ш'ту сă руди́, ви сă мо́л'а мло́гу, дад'ӑти гу на м'е́л'а заш'то́ јас ич' л'е́мам ма́лки"* [MS,t,16]; ~ *промнпаха две или три месици, и позпала момата ча е тешка, и са и чувала от сичко пешто, за да пе гу метни малкуту* [V,PM,55]; ~ *фл'ази ... за да сă скри́ј; ж'ипа́та–ми би́ш'и дити́л'а и ут стра́ха сă удби́; гу загуби́х го́туву ма́лку* [MS,t,57]; **2.** 'мал по години, на млада возраст' (често во компарација) ~ *фати цӑрјут, викпа на чамурлиовата жена и го даде и неговото малко, она да го глепда; он ја хранпши пеа* [V,PM, 233]; ~ *хри́пна на врӑх змиа́та, извади́ са́бјата, ја закла́;... мо́ј сос са́бјата га распо́рна змиа́та, гу извади́ ма́лкуту жи́ву* [V,PM,23]; ~ *га вели: "мари́ же́пу, таја́ ри́ба га земáх дипе́ска за едйн гро́ш. Го́тви дипе́ска от пе́а мӑра да ида́т ма́лкате"* [V,PM,17]; ~ *на ср'ад'а́ се́лоту и́маши една ахта́рпица, та са бер'а́ха ма́лку и гол'а́му* [V,PM,31]; ~ *игра́јаш'и пузи́ ма́лку та́м, Дијупи́ш'*

ш'ту гу ви́каха [MS,t,46]; ~ *па пъ́т'ут при една́ р'а́ка најде една́ змија́ многу́ голе́ма; са́каши да изја́ди една́ же́ља сос две́ ма́лки* [V,PM,22].

малој adj, opp. на 'голема' ~ *мори, Гиргили́је, ма́лој мо́ме[мори, ко́ја ше́та крај Дуна́ва* [ME(P),99].

Малто Блато top. 'име на место во Ениџевардарско' (= мало езеро, вода што не истекува) [ME(P),77].

малук армас m 'прв договор за свршувачка, тогаш се дава збор и се разменуваат подароци' ~ *тогас тојпака извади и другиот алтъп, гу даде па мајка му, и едип прăстеп. И отиде мајка му па царјут, мипиха пишап, чипиха малук армас, и са чипи голем радост* [V,PM,49]; ~ *и опа отидел, гу бакпа рăпката, и тој ја дава едип алтип многоценпо, штото па царјут пема таков алтип. И така стапа чилиби Теодораково-то малок армас* [V,PM,164]; ~ *и така за седпат сички, и за едпош трапезата курдисуват, пак ракиа пијат, по ракијата јадат, випу пијат, песми пеат и ахеп чипат васа пошт. Ету така си чипи малок армас* [V,PM,246]; и: **малечук нишан**.

ма́лук* (и: **ма́лка** – за m и f) adj 1.opp. на 'голем' (в. **малечук**) ~ ~ *и то́ј сă убрију́ва му ка́зува: "сид'ă дивиди-се́т и д'е́вит' л'у́ди и́мам уклава́пу да кла́т' си па умо́ ко́лку дру́ги по́-ма́лки ра́бути и́ма сто́рипу!"* [MS,t, 43]; ~ *за шпа́ тапс'а́ баклава́ (гул'а́-ма, ма́лка?) три пръ́ст'а шпа́ ука́ ш'ики́р* [MS,t,8] (во реченицава е испуштена придавката **дебела** и глаголот **треба**); 2. 'млад, мал по години, на млада возраст' (често во компарација) ~ *ца́р' има́ш'и и три́ мо́ми; ма́лката мо́ма пе утиди у ч'е́ркфа, уста́па дума́* [MS,t,33]; ~ *по–гул'а́мојут брат га изја́ди смо́ква-та, па по–ма́лкојут ишта́х му оста́-па* [V,PM,28]; ~ *кумот за везми ч'ашата с ракиата, вели: "е добрја ми дојдохти сватови!... Кој пе види такос радос, да види, и па по–малки-те да си радувами, хајрлии, када-млиа"* [V,PM,248]; ~ *пај–ма́лкојут, кату зпа́ши ма́лку да пи́ши, оти́де па еди́п гол'а́м базирґа́шп* [V,PM,20]; ~ *е́дпо дъ́рво шимши́рово[и по́д пе́го до́бър ју́пак[до́бър ју́пак ли́чип Къ́рсте[и пред пе́го ма́лка мо́ма[ма́лка мо́ма Макидо́пка* [ПК,2(257)]; сп. интересна форма за ср. род **малу-ко**: ~ *му ве́ли: "ама́п, бра́те, да ми дадеш и па ме́пи едпо́ ја́гпе па Вели́кдеп да јам со́с тајфата ми!" Тогас бра́т му фати да му ви́ка и да гу го́пи: "а́јде, бе́гај от ту́ка ма́луко си!"* [V,PM,147].

ма́лку́т adj 'малиот'; изр. **нă-мо́жме дă му-сă-фа́тме нă ма́лку́т пра́с** (*пă–пе́го*) (= тој е неспоредливо по-добар, поуспешен од нас) [ПК,2(72)].

малу-млогу adv в. **малце** (укажува на приближна вредност) ~ *то́јпака па́ бога́тио работи́л ма́лу–мло́гу до три́ годи́па, хи́ч па́ тајфа́та му пи́ту пи́смо пратил, пи́ту харчла́к* [V,PM,108].

ма́лце adv 'opp. на 'многу' ~ *викпу́ве еди́п риба́рип: "Ej ч́и́чко, е́ла бе!" "Шо́ бра́ мо́мче?" "А бе́ са́кум дă–мă–изво́зиш, ръ́че́л, ма́лце"* [ПД, 146]; ~ *и тăка́ дупце́а ма́лце ле́п тугáj, тă–апи`ме. Кój умре́, умре́. Апии кру́ши, пăпи́j–се во́да, а́пии пе́што уф–три́те де́па адно́ш* [ПК,2(278)]; ~ *дă–сă–вăрпиме ма́лце. Ка́ бига́ме, уд–Нима́ници ка́ излизе́ме пи́ă удде́ме пă–па́што се́ло, пă–Плă-пи́ца. Плăпи́ца по́–пăтăка́ е, о́па пе́ би́ше зăпа́л'па* [ПК,2(251)]; — трудната жена кога оди некаде треба да има придружба, бидејќи *"туварипа жепа уд малце пешто реа зимуве"* (= не треба многу за да ѝ се случи

нешто) [ТГ,103]; ~ и: **малци** ~ *пуштиха копите на зелена ливада – копите да попăсат, а они малци да илиндисăт* [МС(В),95]; ~ *Сраулица фати да пеи една песна, малци речовита, ама много гласовита* [МС (В),96]; во контекстот што следува не е сигурно дали се работи за прилог или за поименчена придавка ~ *зева акалесарпицата кумот, благославја и здрави: "добрја ми дојдохти, да са здрави и жјуви, да мо и чистито, от Бога ризик да имат! Кој не види таков радос, да види, па по–малциту да си радуваши!"* [V,PM,247]; односно **малцă** ~ *кој sивгар имă малцă тајфă, пă пегу клавă другă тајфă* [МЕ(Р),90].

малчичко* adj, n 'малечок' ~ *једиn деn ја пакарала мајка хи да смете дора. Тја как си мела , малчичкото хи братле си играло по доро... го ударила јаче по рăкăтă једпо даро* [V,PM,292].

мал'ка f 'клас од пченка' ~ *плóдо пóсле му стăпýве куту уд чипúчка клáшче, мáл'ка уд чипúчка, цăрвéпо, рáсте пу кăрувăто'* (станува збор за тревата **змијáнăц**) [ПД(122)]; - за односниов предмет во југоисточната регија постојат повеќе називи, така при истражувањата во Дојранско запишаме 3 називи: во Ник **мáл'ка,** во Пат: **кубáк**, во Фур **пичéнка** [ПД(123)].

мамáнка f **1.** 'цуцла'; **2.** 'брадавица на градата од жена'; **3.** 'виме од крава' [MS,s,64] – односново објаснување од Малецки не е доволно прецизно, веројатно се работи за долните испуштени делови од **вимето** од кои се извлекува млекото.

мами* impf 'лаже, доведува некого во заблуда' ~ *тија пе са, Стујан, млади ти другаре,[туку ми са, Стујан, врли сумувили,[тебе ми те мамат, тебе ми те чекат,[да т–искарат, Стујан, па бели друмове,[да те посат, Стујан, они дека сакат* [ТГ,178].

мамиц m 'црвче или нешто сл. што се става на јадицата кога се ловат риби'; називот се употребува паралелно со **стрăф** [ПС(Град)].

манáл m 'голем сад (бакарен) во кој се оставаат свеќите в црква, свеќник' [MS,s,64].

манастúр* m 'христијански религиозен објект, обично в планина' ~ *пујпó вр'ăм'ą идúп калýјар исл'ázи ут манастúру, утúди па перивóл'у да субирé смóкфи* [MS,t,45]; ~ *ако пе ја дадат, мале,[поскоро да дојдиш,[абер да донесиш![Зарем ќи си јодам, мале,[црпо калуѓерче,[сарај ќи расипум, мале,[манастир ќи правум* [ТГ,51]; и: **мăнăстир** ~ *русалúј–сă тúй куту цамалцúј му–вúкăт... Играјájќи бикóл'ат пу–двóрувито, бéрăт бакшúже... сúчко ги–пудáруват, а óни тóо гу–бéрăт зă–цăрква дă–цапрáват, мăпăстúр ли* [ПК,2 (355)]; сп. top. **Манастир** 'име на локалитет покрај брегот на Дојранското Езеро, таму има повеќе **лувишта**' [КД,65].

Манастирско Брало top. 'проширено место на река каде што се **собира** водата и оттаму се изделува и се "управува" кон одреден правец' [ЈИ (СД),155)].

мáнга* m 'мангуп, арамија' ~ *два мáнги ('харамíју') вил'áт "да гу в'éпими па Настрадúп–хóм'а магáр'ątу!"* [MS,t,55].

мангáл m 'плиток бакарен сад во кој се става жар и се користи за загревање' [MS,s,64].

Манго Брјаст top., bot. (**манго** - погрден збор за циган) - двочлена синтагма од именки, првата со придавско значење (без посесивен зборообразувачки формант, според турски образец)

Серско [ЈИ(СД),155)].

ма́нгуруфо́р(ин)* m 'полицаец' ~ *тук у с'е́луту има́ш'и ма́нгуруфо́ри, ш'ту ш'е́таха, брӑ́каха липута́тки* [MS,t, 2].

Манда Ѓол' top. 'мочурлива месност' – синтагма од 2 турски елементи: освен познатото **ѓол'** 'езеро' и помалку познатото **manda** 'бивол'. Првата именка има придавско, посвојно значење (**манда** м. 'мандин'). Овој образец потоа се проширил и во синтагми во кои зборoформите се македонски, Серско [ЈИ(СД),155)].

манделаја́к m 'крпче за нос'; сп. **манди́л** [MS,s,64].

ма́ндра f **1.**'ограден простор, трло, заедно со овчарска колиба каде што се молзат овците и се преработува млекото, бачило' ~ *па–стр'ӑш'та има́ш'и ипа́ ма́ндра; ч'уба́ниту ут–стр'ӑш'та ги гл'е́даха пукра́ј ме́ш'л'ӑнта́та ч'а̣ и́ма и ипо́ д'ӑтници* [MS,t,16]; ~ *ути́ди па крајо́ ма́ндрата, павѝка* [MS,t,18]; ~ *ка́к виде́ така́, оти́де па ма́ндрата не́гова, па́ чоба́ните му ве́ли: "о́ј чоба́ни, у́три хе́р–ко́ј човек да пу́сна, ви́а да гу уте́пити!"* [V,PM,j46]; ~ *ражʼа-ни́ната уста́нува па ни́вата, ја з'е́ват ки́хајиту, ја зап'е́ват па ма́драта* [MS,t,67]; **2.** top. **Мандра** од тур. mandıra, во истата регија (серско-драмска) се присутни и зборообразувачките варијанти: **Мандрацик**, **Мандрето**, **Мандриште** – Серско, Валовиште [ЈИ(СД),156)]; **3.** во Солунско (Градобор) ја запишавме следнава значенска разновидност **мандра** 'билук, крдо (говеда)', како синоними се среќаваат **бӑрло́к** и **бил'у́к** ~ *це́ла ма́ндра гуве́да ка́рӑше* (= цело крдо говеда тераше) [ПС(Град)]; **4.** 'рибарите кога ловат во Дојранското Езеро со помош на птици оградуваат еден простор во кој птиците ги гонат рибите, тој простор се вика **мандра**. **Мандрӑта** парцијално се преградува за на крај рибите да бидат собрани на тесен простор што се вика **котец**, оттаму рибите просто се црпат' [ПД,126]; ~ *е́дно вре́ме спи́ја: уф–лувѝшчӑта, о́ти ко: стуја́л Ста́р До́јран ма́ндрите би́ле пӑ–го́ре... дӑле́ко и уд–пӑде́л'а пӑ–пӑде́л'а си иде́ле до́ма* [ПД, 128]; **5.** fig. 'мноштво од нешто' ~ *пи́м зи́ми то́лко, пе́–ј ма́ндра* (со исто значење: *пе́–ј фу́рпа*) [ПК,2 (72)].

ма́ндрӑџи́а m 'човек којшто работи на **мандра** (трло), што прави сирење' [ПК,2(72)],[ПС(Град)].

мандӑл m 'дрвце со кое се затвора надворешната врата, портата', функционира така што **мандӑло** се спушта и ја затвора вратата'; сп. *замӑнда́л'аа вра́тта ќи–си ле́гпиме га́аре* (преку тур. од н. грч. μανδαλοσ) [ПК,2(72)]; ~ *мӑнда́ло́с–јӑ вра́тта* (= затвори ја вратата) [ПД(120)]; в. **мӑндӑла́рка**.

м'а́нка adj (m || f) **1.** 'мек'; **2.** fig. 'питом, пријатен', сп. **м'е́нка** [MS,s,65].

Манл'оова top. 'име на место покрај брегот на Дојранското Езеро, каде што се ловело со **влак**' (= поставување, фрлање на мрежа (белвичар) за ловење риби) [КД,61].

Мантар Баир top. 'ридна месност' (и двете единици се позајмени од турскиот јазик: **баир** 'рид' и mantar 'печурка'), Валовиште, [ЈИ(СД),156)]. Уште еден пример за присуство на турскиот образец: едната именка без формални белези (зборообразувачки) се јавува во функција на придавка, но има и обратни случаи: **Мантарска Махала** Валовишко [ЈИ(СД),156)].

мантули́ну n 'музички инструмент, мандолина' [MS,s,64].

Маӈу́ш м. л. име ~ *Маӈу́ш шо́ и́ма ади́и си́и, сте́л'то му изде́... у́че ќо́о–ми–ти* [ПК,2(195)]; ~ *ас уддех та́м, ӈајде́х ади́и кулиша́пе, рӑску-*

па́ме ка́мшито, а́ма не̣ најде́ме ни́што. Ут–та́м се́тне, не̣најде́х адни́ уд–Мо́крине, не̣–Пе̣нда̣ли́уф Маги́ш прӑф бъ̆рче́т [ПК,2(308)].

ма́нци adv 'нешто во мала количина, сосема малку' [ПК,2(72)].

Манчова Бук top. 'падина со ретка шума' (формата **бук** место 'бука' bot. Fagus silvatica укажува на архаичност на топонимот, сп. рус. **бук**) [ЈИ(СД),156)].

Манчоково лувиште 'име на место покрај брегот на Езерото (Дојранско), семејството Манчокови таму имале **лувиште**'; се наоѓа во локалитетот **Сунѓурли** [КД,65].

манц'ура́на f, bot. Origanum majorana 'растение со пријатна миризба, се става во јадење'; сп. **са́пш'иху** [MS,s,64].

ман'а́ f 'баба' ~ *сӑ ш'тинахуре́са мума́та и вили́ на ста́рата :"ман'а́! да ми дад'е́ш' и́зин!"* [MS,t,63].

м'а̣н'е́н(т)* adj 'сменет' ~ *си млӑкна мума́та, ги ви́д'а̣ и ш'апда́ниту м'а̣п'е́нти* [MS,t,21].

ма́н'ц'а f 1.'варено јадење' ~ *с'е́нп'а̣ за ва́р'а тра́хна ('ма́нц'а ут бра́ш'ну' : прајат ч'а́сту, гу сӑхнуват, гу трӑјат др'е́бну)* [MS,t,65]; ~ *ги кира́са пу шно̀ кајве́ и пра́в'ат мухабе́т, ч'а́кат да сӑ сфари́ ма́нц'ата* [MS,t,54]; ~ *"и́ч' ни ја́ди, гла́дни за си л'е́гни, то́с в'е́ч'ер, да му зака́рам го́р'а̣ шно̀ бл'у́ду ма́л'ц'а"* [MS,t,37]; ~ *"ош'ти п'е́ма за ни дад'е́ш' дај–д'е́ми?"' "Н'ӑј варе́на ма́нц'ата о́ш'ти"* [MS,t,55]; н: **манца*** ~ *"ско́ру да ми дадо́ети да ја́м, ча мо́шни сам гла́дни! И не́мој гле́даш кеба́рски ма́нци: што да е јаз ја́м"* [V,PM,24]; ~ *Има́ло ре́ка, уф–та́а ре́кта пу–кра́јта нӑкӑлде́ли–си тинцири́нта, нӑпрӑви́ли ума́ци, си–тури́ли ма́нци дӑ–вӑрӑт* [ПК,2(321)]; ~ *еди̇н ден порӑнчја на бата да тури на манцјата зехир, да го утруи дјатенто* [V,PM,158]; односно **ма́нжа** ~ *и на една́ о́дае фне́тре и́машја зла́тна суфра́ и позла́тни сто́лове, и фсје́кога и́деха да едат фне́тре. И на́ софра́та и́машја ца́рцки ма́нжи* [V,PM,259]; 2. изр. **шӑрла́н уф–ма́нца** (се кажува кога некој е натраплив) ~ *о́н се́где–ј шӑрла́н уф–ма́нца, се́ сӑ–пра́ве от на́ј–но́го зна́а, (от) на́ја́рно–ј не́јнто* [ПК,2(212)].

м'а́ра f 'мерка, размер за тежина, должина, ширина' ~ *м'а́рими сӑс мутувилуту, ко́лку мутувила́ за гу трӑгними пла́тнуту и с'е́нп'а̣ нас м'а́ра јӑ ут'е́гнува́ми* [MS,t,6]; изр, **з'е́ва м'а́ра** (= измерува) ~ *и там з'е́ват м'а́ра ут грнпди́т'а̣; фа́ш'тат т'ем'е́л'а, ги дука́рувам дур на д'уш'ам'е́ту* [MS,t,44].

Мара Полена top. 'планинска долина' (уште еден случај на употреба на именка во служба на посвојна придавка - според турски образец) – Зилјаховско, но сепак: **Марина Вода** 'чешма, наоколу шума' [ЈИ (СД),157)].

Ма́ра 'ж. л. име запишано во Кукушко' ~ *си–нӑпрӑви́ кӑшта та́м, Благо́јуфгра́т. Ќе́рка–му гӑ–жени́ та́мӑ, не̣ гӑ–зна́јш – Ле́та. Се́тне На́да, Ма́ра. три̇ ќе́рки и́ма* (случај на додаток за место без предлог: **нӑпрӑви́ кӑшта та́м, Благо́јуфгра́т** – посебност позајмена од балканската јазична алијанса) [ПК,2(324)]; ~ *гу–зӑтвури́ли уф–ӑдна́та удајчка и Ма́ра ќо:–пе́че, ма́јкӑ–ј ќ–о́де нӑ–нӑза́ро, ќи–до́нсе саму́п, ќи–ја́т* [ПК,2(254)]; во Гевгелиско како варијанта на **Марија** [ТГ,114].

мара́з(с) m 'хронична болест' (тур.) [ПД,134]; ~ *та́а мо́ма си и́ма не́кој мӑра́с* [ПК,2(76)]; [ПД(134)]; ~ *му вели́: "што продавӑш, господи́не?"*

И тóјпака удревú: "јáзе, дивóјку, хéм смóкви продáвам, хéм сам хикимцúја – стáр мараз излекýвам". Цáрјувата мóма úмаши стар мараз: пúкој (м. 'некој') хикимцúја пе мóжиши да позпáј, штó мараз бéши [V, PM,29].

маразлив* adj 'тој што често боледува, болешлив' – на 31 август, пред изгрев на сонцето **маразливите** деца ги поминуваат низ **сребрин, Бугуројчин поjс,** што е своина на црквата (во Гевгелија), со верба дека Богородица ќе им помогне да бидат здрави [ТГ,75]; – кога детето е слабо, суво и не напредува, тогаш се кажува дека е **маразливо**. Под зборот **мараз** се подразбира внатрешна болест, во цревата и во стомакот. Таквото дете го носат по лековити извори и бањи. Му даваат како лек мед измешан со истолчено семе од растението **гингер** (од семејтсвото Lapa Minora) и 'ржана вода. Некои спремаат чај од растенијата **арамијска трева** и **кантарион** [ТГ,124].

Марангозови Ниви top. 'ниви во Зрневско Поле' (сп. тур. marangoz= мајстор, дрводелец) [ЈИ(СД),157].

маргарит m 'скапоцен камен, бисер' ~ *и кату ја виде мајка ú, много са зарадува, хем плакаха и двата: от момините очи безер си роппши, от устата ú маргарит са пижсиши* [V,PM,219]; ~ *паj–после дојде времја за да си пои чобапот. Фати царјут да му дава дар злата, маргарит и други царски работи* [V,PM,170]; ~ *па скалата го беха ч'акали до хил'аде душа, хем от скалата до пеш копак беши постелапа сé многоцеп камеп и маргарит па земјата* [V,PM,172].

Маргариттасово лувиште top. 'име на место покрај брегот на Езерото (Дојранско), семејството **Маргариттасови** таму имале **лувиште**'; се наоѓа во локалитетот **Орео** [КД,65].

Ма́ргу 'ж. л. име запишано во Солунско' ~ *и цáрjут са почýди, от дéка тóлку алтъпи фати. Цáрjут му памáз дъпото па кúлото сóс катрáп и гу дадé па Кира Мáргу* [V,PM,18].

мари́ interj (за обраќање кон суштество од женски род) ~ *"ш'ó кáзуваш', мáри, éш'ти ми ја дръж'úш', пи вúкпуваш' забúтипут, ш'у–и дóл ... да ја закóли"* [MS,t,84]; ~ *úди маи'ц'ó–ји, ја гл'éда, лиж'ú: "стáи' , мари́ ж'éпу, да пójми"* [MS,t,13]; ~ *"да б'ъ́гами ... ч'ạ тáтку–ми и–двáта за пá закóли" – "ш'ó кáзуваш', мáри!"* [MS,t,84]; ~ *вéли па жéпа му: "мари́ жéпу, ýтри да ми кладéш л'áп аф тóрбата! Јазе ки си úда да тéрам късмéт'ут ми"* [V,PM,31]; ~ *велú па жепáта му: мари́ жéпу, јáзе ки úдам па Стáмбол. Имам едúп брáт та ми пúшиши от нéкпи, да му кýпја едпá кáшта* [V,PM,25]; сосема ретко ќе се сретне и во обраќање кон лице од м. род: ~ *му вилú Настрадúп хóц'а па фурнáрипу...: "Мáри, јáла да ид'éми! вúд'ạ, јáс как т'ạ курталúсах!"'* [MS,t,57]; в. **мори.**

Маријче 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' ~ *Маријче, тепко, високо,[пемој ми врваш пиз двори,[пим ми раздигај јадови,[јадови моји дертови,[чупки са малце мојите,[а што да правум и сус твоји?"* [ТГ,100].

Марин 'м. л. име запишано во Солунско' ~ *утрипата си паучиха базирґапиту, как чилиби Теодорак допел певеста от Европа. Фатили да хождат, да го чистип'асоват. Отиде първо Марип базирґап* [V,PM,164]; ~ *Марип му вели: "ах господипе Теодораки, много ти жал'ам, хем јазик па тебе! Отдека ја пајде*

таја кахпеа та ја зема за стопаница да ја имаш?" [V,PM,166].

Маринова ограда top. запишан во Драмско (од Ј. Иванов) 'градина, бавча' [ЈИ(СД),156)]; спомнатово значење (градина во близина на населба) се среќава како топоним во повеќе македонски говори, независно што основното значење на гл. е: 'оградува, ограничува извесен простор со плет и сл.', сепак и спомнатово вторично значење е старо, бидејќи го среќаваме во други словенски јазици, пр. во чешкиот јазик (zahrada).

марифет* m **1.** 'умеење, мајсторство' *~ тогá отúде и Кулýф на óјска, и Гóспод му дадé јáкос млогу и марифет: са чипú опбашúа, от опбашúа јýзбашúа и прóчее* [V,PM,9]; *~ тогас тојпака му отговори и му приказа таја приказка... тогас татко му са почуди, какоф марифет си паучи сип му* [V,PM,36]; *~ Јазе имам адет да чипам млогу марифети; аку можите марифетите да ги свăршите виа, да ви га дам момата"* [V,PM,45]; и: **морафет** *~ му вели: "Ах татку, милип татку! Друга жена, што ки земиш, пе знаиш, каква ке да излези... ти са мол'а да земиш таја мома, која мепе ме изуча толкус морафети* [V,PM,275]; **2.** 'подлост, измама' *~ от мăра час сетпи и тојпака си разбуди и, кога виде, ча марифет му чпиха, фати после да ги тера и ги прифтаса па пăтјут... ~ и другиот Грăк рече: "ах, побратими, пе знаиш, ч'а и јазе ишт'а да ти река, да му го сторими тос марифет па бăлгарипот"* [V,PM,178]; и: **мăр(и)фéт** *~ áрпо-áма адúп дéп пивéстта гу-пúте дéтто: "сус-кăквú мăрифéте мă-зимá мéпе?"... "Нé-е, úли ќи-кáјш ус-кăквú мăрфéте мă-зимá úли ќи-сă-вăрпум"* [ПК, 2(264)].

марифетлиа adj 'тој што умее, што е способен' *~ детето сос гласот му храпиши сичката тајфа, и пајпосле са чипи детето вреден човек и млогу марифетлиа за сичка работа* [V,PM, 40]; *~ фати да плаче, ама колај немаши; туку заедпоч прати двамипа л'уди, които беха млогу јаки и марифетлии млогу* [V,PM,63]; за ж. род: **марифетлијка 1.**'девојка (жена) што умее да сработи убаво различни работи' *~ видé-ли пéкаа áрпа мóма... мăрфитлúка, знáј ќи-зéме вирáп чувéк* [ПК,2(152)]; *~ рече па пај-малката мома: "скору, сипку, да идиш сос пашут зет, ча двете ти сестри па зл'а палитјаха, хозмет да им чпиш!" Ама пај-малката мома беши пај-хубава и* ~~**на-марифетлијка**~~ [V,PM,62]; – случај на употреба на скратена форма на партикулата 'нај' > **на**, што претставува влијание од влашките говори, иако претходно односнава партикула тие ја позајмиле од македонскиот јазик; **2.** 'итра, снаодлива' *~ тогас царјувут сип, кату чу, сакаши да пукпи от јад, отиде па мајка му, га вели: "мале, пе ти вел'ах јазе, ча беши мома? Ама беши млогу марифетлијка, та пе можах да га позпа"* [V,PM,73]; **3.** се употребува и со негативна конотација, сп. **мăрфитлúка** 'девојка (жена) со неморално поведение' [ПК,2(76)].

маричка f, zool. Coccinella 'инсект со црвени крилца и црни точки – божја бубалка' (Дој), во соседното село Пат (се наоѓа преку Езерото, во границите на Грција): **уч мара** [ПД(124)].

Марков* adj 'нешто што му припаѓа на Марко' *~ кату излезе одапăд, најде чешма, па чешмата беши Маркова керка: кату слăпце светиши,*

кату месичина греши, сос сребарни ибрици вода налјаваши [V,PM,77]; *~ Грујо Шкиндерлија сос Маркувата керка отиде на стар Хајдара, му вели: "ету, побратими, га земах опаја, што саках"* [V,PM,77].

Маркова Бајна top, f 'име на место (извор) во Еничевардарско' *~ на во извор пăтниците пазарејна... гу велјат "Бајната", друзи па ут Водиш ут та страна* – **"Маркова Бајна"** [ME(P),69].

Маркова Скала top. 'висока карпа на излезот на р. Струма од Рупелската клисура' [ЈИ(СД),157)]; (стариот збор **скала** во македонскиот стандард е изместен од **карпа**, сп. рус. **скала**).

Марковица 'име на жена според името на мажот' (во случајот Марко) *~ Марковице, бре млада нивесто,[засукај си скути ем ракаве,[измеси си ду девит пугачи,[исукај си ду девит баници,[испечи си уф мисур кукошка* [ТГ,177].

Марку 'м. л. име' *~ тјапака му вели: "јазика хазăр сам за тебика, ам аку ти познае татку ми Марку, и тебика и меника ки ни погуби"* [V,PM,77]; *~ киписал Марко да шете,[да шете село да гледе;] пу него Струма нивеста,[еј, што му веле гуворе:["Врни се, Марко, ступано,[врни се малце пучеки!"* [ТГ,53]; *~ дури да идат халајките да кажат на татка и Марка, тојпака баја мегдан зема сос момата. Марку вјахна па неговата којна, зема и тешка бозлугана* [V, PM,77].

ма́рмару n **1.** 'мермерна статуа' *~ прумúпаха л'уд'éту; тój стујáш'и халúс мáрмару* [MS,t,78]; **2.** 'камен мермер' *~ здигнá пот скáлата што бéши мермéрот, пајдé кл'ýчовиту, отворú магазúата... си пајдé сúчките дéлви пăлни алтăш* [V,PM,18]; *~ тогáс богáтиот пот скáлата здигнá едúн мермéр кáмин мишалúа;... гу земá кл'ýчот и отворú неговата магазúа* [V,PM,17]; и: **мермер** *~ тјáпака отúде, сóс едúн тáс мáлца фрет аскéрјут гу пáсúте... и тогá фатú ги двéте и мпýки, ги зачукнá, и двéте мермéр ги чипú* [V,PM,143].

Маркувци pl. 'фамилијарно име запишано во с. **Бугуројца**, Гевгелиско' – на средниот ден од празникот **Вилигден**, во дворот на црквата, на лицитација се купуваат икони што ги продава клисарот; интересно дека семејствата секоја година ги купуваат истите икони, т.е. истите светци: **Ѓорúќајви** секогаш го купувале *Св. Тапас*, **Гошувчуви** – *Св. Вашил'*, **Маркувци** – *Св. Лазар*, **Попувци** – *Св. Параскева.* Објаснувањето за ова е следново: *"Така сме запамтиле уште од дедо, уд старо време"* [ТГ,62].

Ма́рно По́ле (<**Марино ...**) top. 'име на место во Пиринска Македонија низ кое поминале бегалците кога се повлекувале од Егејска Македонија' *~ му–зúмăт кубúлта и бúл' пă–мóсто гу–кăлвáли, дă–пé–ј избéгип ут–вујпáта. Зимáме кубúлта и пă–стигнá пă–пас пă–Мáрпо Пóле* [ПД(124)].

Марсол'кирово лувиште top. 'име на место покрај брегот на Дојранското Езеро, семејството **Марсол'кирови** таму имале **лувиште** (= рибарска колиба, се прави на колови во Езерото)'; се наоѓа во локалитетот **Рофка** [КД,65] – сп. **марсол** = излачевина од носот.

ма́рта f **1.**'третиот месец во годината, март' [MS,s,64]; [ПС(Град)]; [ПД (Фур)]; *~ сечко сече, марта дере, април посе кожи да пурдаве* [ТГ,7]; **2.** 'исукани два конца (црвен и бел), спроти први март младите, особено

девојчињата си ги врзуваат околу вратот, или на раката, и ги носат додека не се искинат, тогаш ги стават под бел камен, верувајќи дека нема да "ги фати сонцето" и дека ќе останат бели' [ТГ,42]; 3. изр. **куту ма́рта-j** (се кажува за нестабилен човек) ~ *о́п–ej куту ма́рта, сjа́а сӑ–сме́е, пӑ–адно́ч ко:–ви́jши сӑ–пӑл'ути́л* [ПК,2(171)].

мартин m 'име на третиот месец во годината – март' ~ *кулужек, сечко, мартин и април ка одиле, рекле: "Аде да му истепиме па тоа ќаа девит ил'ади офци!"* [V,PM,293]; ~ *ет ти го Мартин гу пристрител, му рекал : "Поможи Бог, ќаа"* [V, PM,293].

мартѝн' m 'оружје' [MS,s,64], сп. **пушка мартинка**.

Мартинци 'овој празник го викаат уште и **Вӑлков празник**, се слави три дена'. Утредента по празникот **са пулазуве**, а тоа е поврзано со верувањето дека среќата во куќата ќе ја одреди тој што прв ќе дојде: каков **полаз** има (**арин** и **лек** или **лош**). Во деновите на односниов празник не треба да се фаќа оружје, бидејќи и самите **Мартинци** се наоружани со **мартини** (сп. *мартинка пушка*) [ТГ,77].

ма́ртир' m 'тој што потврдува нешто, што сведочи' [MS,s,64].

мартири́са* pf 'посведочи, потврди некоја вистина' ~ *и му вили́ па иримби́цит'а: "ви да мартири́сати зара́т м'е́п'а, ш'ту м'а уклава́ то́с ч'увӑк!"* [MS,t,18].

Ма́руш 'ж. л. име' ~ *Ма́руш би́ше же́па пӑ–Андрија́п ама́липо* [ПК,2 (72)].

Марушка 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,114]; ~ *Мӑру́шка а–ви́каа та́а ду–па́с..., што́–j пубилее́ о́чте, што́ у́курве́;* [ПК,2(76)]; в. **Маруш**.

Ма́рча 'л. ж. име' ~ *се́jше ду–па́ска, до́лце ду–Вӑртипта че́шма, по́го би́а дука́пап* (бедни) [ПК(Гӑр).

Марчово Ториште top. 'падина, ниви' по л. име **Марчо** (Марко); основното значење на **ториште** е 'место каде што се собира ѓубре од животинско потекло, а потоа се користи за ѓубрење на нивите' [ЈИ(СД),157)]; сп. **тор** 'измет од животни'. Називот е присутен во јужнословенските јазици (бугарски, српски, хрватски), додека во РМЈ не е регистриран.

марш interj 'мавни ми се' ~ *jас сум прӑкӑра́л ду–се́га по́го. Ја́с, ви́кум, ка́ ќи–утка́рӑх пӑ–гра́до дӑ–пурда́м, мо: сто́ка, сӑ–пабе́рӑт кулу ме́п чуве́ци. Што бе́, си́те цӑмба́зе ќи–вӑ–пр`м пӑ–мо́jта, ма́рш ут–ту́ка* [ПК,2(241)] – случај на употреба на перфективен презент: **сӑ-набе́рӑт** (м.: 'ќе се наберат').

мас f **1.**'стопена мрснотија од свиња' ~ *(тӑка́) ви́кӑме пӑ бишко́вӑта ма́с, сле́ца ма́с* [ПД(119)]; ~ *сӑс по́го ко́ри дибе́ли, сӑс–си́рпе, сӑс–у́рда, сӑс сви́пска ма́с, та́а и́ ви́кӑт ко́рпиде* [ПК,2(245)]; **2.** 'маслац што се добива со преработка на млекото' [ПВ(Кр)].

маса f 'дрвена направа на која се јаде и сл.' [ПС(Град)]; ~ *о́де, па́j–уф–гла́вӑпто каавипе́ се́дат гуспудата пӑ–м`сте, а́j и о́п сидпу́ве пӑ–дру́га ма́са, са́м* [ПК,2(267)]; ~ *и фли́зӑт уф–адна́ грӑду́па, де́ка пе́ма по́го паро́т и се́дпӑт пӑ–адна́ ма́са, си–пуприка́жвӑт зӑ–л'убо́в* [ВК,282] – уште еден случај на употреба на перфективен презент: **и се́дпӑт нӑадна́ ма́са.**

Масал Камен top. 'карпи и ниви наоколу'; според преданието на карпите се собирале селските овчари и си кажувале приказни' (сп. тур. masal

'приказна'), Драмско [ЈИ(СД),157)]

мацлéнце n, dem. од 'масло' ~ *пу–éдно врéме ричéл: "ми сă–óде пу–пýжда" ... и пăпрăвúл такá. Тиă прăмăт'рто ричéли: "зилéпо мацлéпце, бóгуво мацлéпце"* [ПК,2(346)].

мáслина f, bot. Olea europaea 'медитеранско маслодајно дрво; плодот од тоа дрво' [MS,s,65].

маслинкă f, bot.1. в. **мáслина** ~ *овчаро в сăндăко през сăрцето гледал и видел, чи па корема имала пишап маслипкă. Сетпе, като тја заспала, изл'ал от сăндăко, зел хи гердапо* [V,PM,281] – во контекстот среќаваме употреба на именка како атрибут на друга именка: **нишан маслинкă**, според турски образец – за ова в. во граматичкиот дел; 2. 'брадавица' – според Малецки [MS,s, 65], сепак овде е потребно дообјаснување, имено: **маслинка** е фактички сден вид мал црн израсток на кожата, личи на брадавица, но не смее да се кине, бидејќи може да биде малигна (брадавицата е поиспакната и не е црна) ~ заплашила го јако и му рекла: *"Ил право да ми кажеш, как виде пишјапа, маслипкăтă, пă женăтă па това ч'ул'ак и как хи зе гердапо, ил шта ти отсека главăтă!"* [V,PM,253].

Маслинката top., bot. 'рид, ниви' (топонимски назив според името на јужното растение **маслина)** Валовиште [ЈИ(СД),157)].

мáслу n 1. 'вид мрснотија, низ продукт, што се добива кога се "чука" матеница' (при обработка на млеко) [ПС (Град)]; ~ *уд млéкăто шó ки–сă–искáре, шó ки сă чýке мăтăиúцăта, то–j мáсло* [ПД(119)]; ~ *ја затвориха три дена и три пока, после три дена ја извадиха вупка, ја беха намазали масло по лицето и по сичката спага и вездеи ја дражаха па слăпцето* [V,PM,195]; ~ *за шпá тапс'á баклавá ... идпá укá мéт... стó дрáма пиш'иш'тé, пулувúп укá ш'имигдáл ... с'éтпiа шпá укá мáслу* [MS,t,8]; ~ **úма крáфцко, óфчко (мáсло)** [ПК,2(73)]; 2. изр. **пóвиќе дáра, нéгли мáсло** (се кажува кога од некоја работа нема добивка) ~ *тáа пáшта излизé пу–рудпúпски, пóвиќе дáра пéгли мáсло. Арпо си–зпáм áска, ус–рудпúпа дă–си пéмум зúмпе, дáвпе* [ПК,2 (188)]; пр. за употреба на сврзникот **негли** со значење за спротивност; прашање што побуди дискусии, во некои се негираше ваквата употреба (за ова поопширно во граматичкиот дел).

м'ацóтузáпус (и: **мéснати зáпусти**) m 'деновите меѓу празниците Божик и Месници' [MS,s,65].

мастрáф m 1.'потрошени пари за некој настан, пр. за именден, свадба и сл.' ~ *гулéм мастрáф* [MS,s,65]; ~ *папкум и уставијă дă–j рăботăт бијлиците сами, оти субајште му клавиа пă исапут пă бејзте погу мăстраф* [ME(P),89]; ~ *му–купú пúви, уд Рáдуво пúви му–купú и ут–тýка, му–рăздилú... Нă–пáс супрé, е–пă úма и мăсрáф... дă–дóо рéт сéга ут–кá умрé тáтку–мо, дă–тéрăт гробпипа... ут–тúа пúви с–уддéл'ат тúă* [ПК,2(286)]; 2. 'работи што се стават во некои слаткиши (јадења)', пр.: *шó мастрáф трибýве зă–бăклавá ?* [ПК(Гăр)].

мастрафлúа adj 1. 'тој што троши многу пари, обично за дотерување' ~ *Кúрто–j пóго мастрафлúа, сé–j патóкмип* (= дотеран); 2. 'јадење за кое се потребни скапи состојки' ~ *баклăвáта–j пóго мастрăфлúа* [ПК (Гăр)].

масýр' m 'стебло од растение што внатре е празно, во конкретниот случај парче трска на кое се намо-

тува преѓа – цевка' ~ *и з'éвам óспува пáсму пу пáсму , гу врăзувам па чумáку; и клáвам идúп масýр' па спувáлката и фáш'там да м'áтам* [MS,t,7]; ~ *ги з'éвам патúтрит'ạ, ги з'éвам хумóтиту, ја з'éвам кр'ăпката, гу з'éвам и круснóту, субúрам и масýр'ạ* [MS,t,7].

м'áта impf (в.**метне**) **1.**'фрла' ~ *д'ăт'ạту му прáви па тáтку–му: "ми пи дáваш', тáти, мрăва парú, да јáхпа кóпý, да пóја па дрýги силá, да м'áтам парú па зим'áта"; ~ јáхпува д'ăт'ạ кóпý, прумúпа прис силáта, м'áта парú и л'уд'éту ут дóлу бирáт* [MS,t,20]; ~ *стóриха ч'ивúја ... и фáт'ạха да рúјат. Рúјат сăс прăич'кит'ạ, ја м'áтат прăстá сăс ш'импúт'ạ* [MS,t,48]; **2.** 'пука оружје, топ', сп.: *ги спрáтиха дур па пампóру ... ги апухиритúсаха инсáпу ... и фáт'ạха тóпуви да м'áтат баа, баа* (почнаа топови да фрлаат = пукаат) [MS,t,13].

матáн (и: **бијанúца**) m 'она што останува од млекото кога ќе се извади од него (со чукање) маслото – матеница'; сп. **ч'ýкану мл'áку** [MS,s,65].

мáтима f 'лекција' ~ *ти за ји вилúш': "дáскалу м'ạ клáди млóгу мáтима за да п'ăја"* [MS,t,31]; ~ *господáро, кату гу видé дéтето, му вéли: "а брé сúпку кáк отúваш сóс матúмата ти пá скóл'уто;"... и тój му вéли: "áх, господáр мój, млóгу добрó си чипúл па мéпика, и јáзе вредéп си показáх пá мáтимите ми"* [V,PM, 150].

Матицата top. Валовиште [ЈИ(СД), 157)] (овој назив со основно значење 'извориште, глава на река' е нашироко познат во македонската топонимија, пр. го имаме запишано во струмичкото село Вељуса); секако основното значење е 'мајка'; сп. изр. **мáтка му-уждúре** (= се кажува за некој што е поуспешен, подобар од некого) [ПК,2(179)].

Матруната top., bot. 'ниви' (местото почнало да се именува според називот **матруна** - назив за еден вид круша што раѓа крупни плодови) Валовишко [ЈИ(СД),158)].

мáтурца (и: **матурица**) f, zool. Sus domestica **1.** 'свиња што има мали прасиња' ~ *áдпа мáтурца си–ј издé бишúпита (ká рабóтах уф–куликтúво);* **2.** fig. за дебела жена ~ *мáтурцо п'адпа* [ПК,2(73)]; [ПС (Град)].

мáтурка f, bot. *'трéва, пóго гă–јáдăт óфците'* [ПК,2(73)].

мáтурка* f 'сад за вода од алуминиум, погоден за носење, се закачува на појасот; во минатото дел од опремата на војниците' ~ *и–сă–пучúа ф–пáс от úма рăкúа, вáрăхме пу–пéтстóтни кúла рақúй, ут–цăрпúци, и кут пă–вóда úăт с–мáтурките. Пу–пéчéс дýши зúмăт мáтурките, дó·т, пăпăлпăт* [ПК,2(223)] – примери за перфективен презент: **зúмăт мáтурките, дó·т, пăпăлпăт.**

маќедонски adj 'нешто што се однесува на Македонија' ~ *пујпó в'р'ăм'ạ па маќедóнскију цáр' па Фúлипáта му пýспа... идúп кóп' сăс вóлска глáва* [MS,t,59].

Маќедунúја top. ~ *и тáтку–му тугáс му дáди дувáта и му р'éч'и "брăкај ш'арóка з'ém'a, Маќедупúја т'ạ пи з'éва т'éб'ạ!"* [MS,t,59].

м'аýка impf 'подражавање на гласот на мачка' ~ *м'аýка кóтка* (= мачката мјаука) [MS,s,65].

махалá (и: **мала**) f 'дел од градска или селска населба, маало' ~ *тáм, д'е вр'ăвиха, му т'éкпа па паш'áта, гу пúта ч'урбаџ'ијата: "тýк у ваш'та махалá шпó бáмбаш'ка úм'ạ ч'ýх"* [MS,t,48]; ~ *и кога за киписат да подат да и л'атат колачипитатја,*

(ки) ги носат момите хем пејат, да па друга махала ки запеват да а пекат [V,PM,247]; ~ *сăс та́блата па глава́та да ш'е́та пу сука́ците, да ви́ка пу махала́та: "пуртука́ла! пуртука́ла!"* [MS,t,26]; и: **мала*** ~ *има́ш'и па малата иди́п трипда́фил, тас мума́та искула́сува́ш'и ут скул'о́ту* [MS,t,52]; ~ *има́ш'и па мал`та иди́п трипда́фил, тас мума́та искула́сува́ш'и ут скул'о́ту* [MS,t,52]; топ. **Јени́ Маале́** 'турска населба – кога постоел Стар Дојран' [ПД,134] – турц.; ~ *е, мал'те сă–ви́каа: Турту́рка – адна́, Турту́рка Ма·ла́, Чирпи́ши Ма·ла́ сă–ви́кше дру́гăта, и́мше и Гира́по, Гира́п сă–ви́кше де́к би́й дика́нчăта, о́п би́ше сре́т се́ло* [ПК,2(217)]; **3.** изр.: **нă-ма́ала бих** (= бев на разговор кај комшиките); **ма́алта гă-ди́ге** (се кажува кога некој многу гласно вика, се расправа) ~ *спо́шти ма́алта гă–дигна́те, шо́ би́ше то́о ви́кне у–ва́ска, ус–ко́ј сă–ръспра́вăхте?* [ПК, 2(175)]; **вăри́не уд-ма́ала** 'се кажува за предмет што не е најпогоден, но сепак може да се употреби, т.е. не́ ослободува од барање од соседите (во маалото)' [ПК(Мор)].

махмуд'е́ (и: **махмуџ'е́**) n 'декоративна пара што обично девојките ја носат обесена на врат' [MS,s,63]; во Гевгелиско: **мạ(х)мудна́** 'златна монета со вредност од 129 гроша' [ИГ,127].

махмузи pl.tt.'дел од коњската опрема, во **махмузите** јавачот си ги става нозете (чизмите) и го удира коњот за да побрза' ~ *тогај вјахпа и дјатепто па бăрза таткова му коп'а примпепт, уружеп кату зепт, и еднош кату изл'ал вăик да удри пес махмузи па коп'а, коп'ут кату пиле летпа* [V,PM,183].

махне pf **1.** 'фрли нешто со движење на раката' ~ *кату чу таа букосвиец, земал едип камип и гу махпал; падпа камипот покрај пихпа бăрзоходеца* [V,PM,46]; и: **ма́не** ~ *ку́те́к, ку́те́к, гу–спрусти́рăт пạ–вắлко, гу–иска́рăт ут–вре́јкăта, гу–ма́пăт пă–тăка́* [ПК,2(267)]; **2.** 'даде знак со раката (главата)' ~ *му–мạхпа́х, а́ма пе́–м виде́* [ПС(Град)]; **3.** 'отстрани, набрка (некого)' ~ *да гу ма́хпат Ту́рч'шу* (да ги набркаат Турците) [MS,s,63]; ~ *отишле па царут, му рекле: "Царо! Да пи дадиш пари". Царут им рекал: "Маиајте се ут тука, голоташе!"* [V,PM,...]; ~ *дуjде́л пе́куj цапда́р ту́рски ус–ко́јп... а пă куми́тип има́ло до́ма уф–пас... Ма́јка ричела: "Ма́пи–се ут–ту́ка, ки–тă ви́де Ту́рчипо, ја ка́ сă вắрте пăва́ки"* [ПК,2(320)]; **4.** 'униште, убие' ~ *зă–вре́ме пă–бе́гăпто ма́јкă–му и та́тку–му Гắрцте ги фăти́ли и ги–зăтвури́ли уф–купа́кут, а́ма се́каа ве́чăр пу–двă–тру́јца măпува́ли ко́ј му–причело* [ПК,2(304)]; **5.** 'кога птица ќе ги придвижи крилата и ќе летне'; **6.** – **(сă)** 'се истави, си замине' ~ *ко·лта мо–ј ту́ка, а́ма де́к удде́л?!" – "Уд–де́к дă–зпа́јме, се–ј măпа́л ту́к пе́где"* [ПК,2(337)]; ~ *тогас то́ј му ве́ли: "а́јде ма́хпи си от ту́ка, барлив човек!Де́ка ти сам виде́л јазе те́бика?* [V,PM,8]; ~ *тогај си махпа от пего јуда та там, гиту вăрви па детепто па друго место, па му излева папрет с друг тебдил* [V,PM,8]; ~ *и сă разјắж'да та́тку–и: "ско́ру да по́ш' при п'е́гу, да ми сă ма́хпиш' ут кắш'тата"* [MS,t,84]; и: **ма́н (сă)** ~ *то́ј ја го́пш: "ма́п' ми сă утýк! т'е́с м'ạ пастúса-ха да с'ắ то́ј за м'ạ про́ко́псa!"* [MS,t,37]; ~ *гу пи́те: "шо́ бе чо́рбă-ци, ти пи́ ја́дпш, пи́ пи́јш, шо́ и́мпш?" "Ма́п сă ут ту́ка!" – му ре́кăл во́а* [ИГ,111] – имаме скратен императив,

без наставка; в. **маа**.

махрим adj 'тој што е напуштен, изостанат' ~ *и еднош кату изл'ал вăик да удри пес махмузи па коп'а, коп'ут кату пиле летпа и се загуби отпред пих. Те останаха жалпи тăј махрим и беха расипали бракот без пивјаста* [V,PM,183]

махýна (и: **маýна**) f'лаѓа што не користи платна (едра)' [MS,s,63].

Маца 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,114].

мáцка f, zool. Felis domestica, в. **мáчка** [MS,s,63].

мац-мац interj 'извик за вабење мачки' [ПД(126].

мáцу n 'собрани лисје од тутун наредени во бале' [MS,s,63].

мацýка f'детска цуцла'; сп. **мамáнка** [MS,s,63].

мáче n, zool., dem. од 'мачка' ~ *а, тóо мáчто óде, тúа кóпăито шó-j фăркăт, зúме, адпа рúбичка-двé, дă-с пугóде, уф-тáа рúба пăрстăпо* [ПК,2(265)]; ~ *глéде вăртăт гувéта, глéдат адпó прăкăршăпо мáче. Шăрéпо мáче. И тавá мáчто о-фáште у-стáпо, гу-клáве уф-цéбо* [ПК, 2(262)].

мáчинце n, zool., dem. од 'мачка' ~ *кá удделá уф-тáа вудшúцта имáло: áдпо кýчипце, áдпо мáчипце и áдпо питéлче. Кýчипцто, мáчипцто и питéлчто гă-прăчикáли* [ПК,2(285)]; ~ *сестрите ú, ка и виделе, оти такви деца рудила, и уткрале и ú клале две мачипцијпа. Двете деца и затворше уф едш ковчег, и фăрлиле уф едш ѓол* [V,PM,267]; во Фурка запишавме: **мáчăнце** [ПГ(Фур)].

мáчиц m, bot., Papaver rhoeas ~ *тúа бýлките шó-că, ус-цăрвéите лúста, шó пáѓăт. Тúа ká că-мпáди, óште уф-мáрт мéсиц ги-бéрăт зă-дúво зéле* [ПК,2(73)].

мáчка f, zool., Felis domestica 'домашно животно, ја чува куќата од глувци' [ПВ(Кр)]; ~ *и тójпака му вели па децата: "а брé дéца, зашто́ ки га утéпити тајá мáчка? Нá ви пéт парú, дадéјти ми а мéпи!"* [V,PM, 109]; ~ *то: ричéл: "Нă-тéп пó-дибé-л'о:". – "Нé-j, цúцкăта-j, ричé, мáчкăта грăбпá гăлăбо"* [ПК,2(73)]; ~ *утивáл пă-лóф, кáтăдéп járбици пусувáл, гăски, шó ќи-утипáл сé пусúл... Е, рéкла та: жепá-му: Ти дупсé, вăл'ál гăлăбе, járбици, áма мáчките г-издéли"* [ПК,2(258)]; во Солунско: **мáцка** [MS,s,63].

мáч'ка impf **1.**'притиска, гмечи' ~ *пáјди идúп кáл, гу закувáва мýл'ąту дур па кур'ému у калó п'étрą и тáм гу мáч'ка с'é шпó* [MS,t,34]; ~ *утúва пák дýр па калó, гу закувáва мýл'ąту дур па кур'ému и гу мáч'ка тáм* [MS,t,36]; **2.** 'убива, уништува со притискање' ~ *и приз опщ пăт млогу аскер вăрвјаши и млогу от опиа мрави са убиеха: едни сос копи ги мачкаха... ги утепуваа* [V,PM,96]; ~ *после жепата му просиши да си храпиши. Нај-сетпе отишла покрај едш зид, падпа зидот, ја мачпа. Тамо умрја и тја сос лош'а умирачка* [V,PM,170]; **3.** 'става тенок слој по површината на нешто' ~ *áс зимáх дă-că-мóчум, стéпки, стéпки кулку едпа лăжúца мąлéпка... práво уф-рăцте, му-мáчкиме па-ýстта пă-тóо брáтчто. Му-мáчкиме пă-ýстта дą-зáпре пúскăпто, дă пé пláче, дă пе-пи-издáде* [ПК,2(358)].

мачле n, zool., в. **мачинце** ~ *рéкоха па бáбата: "когá ки рóди, бáбо, цáрјувата жсéпа, тúпака дá ги зéмиш мáлките, да ги фăрлиш пá рекáта, тá да зéмиш едпó мáче и едпó кýтле, пá цáрју да му кáжиш, ча жепáта му мáчле и кýтле родú"* [V,PM,141].

мąчóр* m, zool. 'машкото од мачка'

~ е, ги–ра́пе е́дно а́рпо, змѝта стъпа́ла кулку кл'у́пко, тъква́ дибе́ла. Ку́трито стъпа́ло гуле́мо ку́че. Ма̨чо́ро и о́п стапа́л ба́ба́ [ПК,2(262)], и: **мачур** [ПВ(Кр)]; уште: **ма̨ча́ро́к**.

мачуковчани pl. 'селани од с. **Мачукуво**' (се наоѓа на самата граница) имаат своја **Прачестина круша** на една раскрсница, близу селските лозја. **Прачестина** ја викаат бидејќи на **Вилигден**, попот во присуство на верниците *ја прачестил* крушата, на тој начин што засекол едно место од кората на дрвото и тука ставил **прачеста**, потоа ја врзал кората, и откако таа ќе зарасне, **прачестата** останува во дрвото, а таа, крушата станува **прачестина** [ТГ,63].

ма̨цир m 'преселник, доселеник' (од тур. muhacir) *~ и ут ка са напа́лпи Пазар су ма̨цири, кира̨цилакут пумпа за Бугарјту, Французите и ма̨цирјто му зеа кјарут* [МЕ(Р),73]; *~ шпи и а́ку се пйогјйт ув пекуј чифлици јйра̨цпј и ристејпй и Турци, то Турците сй повикје мъцире* (емигранти) [МЕ(Р),84]; *~ Стру́мица сй–пйпа́лпй мъцпре ут–трипа́јста гудпна* (се мисли на 1913 год., т.е. на периодот по Балканските војни) [ПК,2(77)]; *~ ки речиме неколку лъкъ́рдиј зй пътиштй димир–јол и мъцириту* [МЕ(Р),92].

Ма̨цирска Тумба top. (**тумба** 'рид', **ма̨цир** 'преселник') Зилјаховско, [ЈИ(СД),155)].

ма̨цун m 'конфитур, тиква рендосана и варена во **пекмез**, посолена со печен сусам' – во минатото, кога свекорот (заедно со роднини) оделе кај девојката да ја известат за свадбата носсле: товар леб, буре ракија, буре вино, неколку **оки калинки**, **ќум** (бакарен сад со уста како барде) со **пекмез** (течен конфитур од црници или грозје), потоа **канаваза** (сад од глина) со **ма̨цун** и др. [ТГ,161]; – на **Бъдни вечир** откако домашните ќе наседнат околу огништето, домаќинката ќе ја постави *търпезата*: **леб** (во кој има **заманска** пара), овошје (калинки, лубеница и др.), малку **ма̨цун**, малку **туршија** (грозје што го чувале во солена вода), малку **камбус** (пиперки, зелени патлиџани, млади динчиња, што ги чувале во киселина), **сарлија** (вид баклава), **паурче** со ракија и др. [ТГ,82].

маша f **1.** 'метална направа со која се разгорува оганот'; **2.** изр.: **ма́ша мо́ј** (= се кажува за непринципиелно користење на туѓата личност, односно кога некој е премногу сервилен) *~ пъпкум ки лафиме зъ църквътъ и сколјото, кътто маши зъ борбъ су "слъвјансвоту"* [МЕ(Р),83]; *~ се́ ус–пе́го шушу́ке. Шо́ пе́ ки–шушу́ке ка́ мо–ј куту ма́ша, си́те ръбо́ти му–ј–въ́рше* [ПК,2(175)]; **уд-мъ́ша́та зъ́фъ́ти́** (= почна од многу малку, од ништо) *~ ка́ ки–би́де думъки́п уд–мъ́ша́та ки–зъ́фа́те* [ПД,137].

машала! interj 'извик со кој се искажува радост, односно се посакува нешто добро' [V,PM,374]; *~* секој што ќе види дете болно од **баба шарка** треба да рече: *"Машала! Да пе му е од око!"* Без овие здравја, болеста може да се **нал'уте** и детето да настрада [ТГ,127].

маштех m (f), 'иако од формален аспект се работи за м. род, т.е. за 'оќув': **неговот маштех**, сепак содржината упатува на 'маштеа', бидејќи **магии** обично прават жените' *~ тогас маштехот па халваџијчепто му вели: "сипко, да пощш да ја открадеш царјувата мома, шпак пе ти ја дава!" – "Ади, јазе за сторја враговчпш, тја сама да дојди!" И така пеговот маштех стори магии, та момата халваџијчепто гу зал'уби* [V,PM,157].

маштеха (и: **мъ́ш'тиха***) f 'мајка што

не е вистинска, односно ако на детето му умре мајката, па таткото се **пражене**, таа другата жена нему му е **маштеха'** ~ *дојде времја, татко ѝ и маштеха ѝ киписаха за Великден да подат па добрата рјача, ја ви-кпаха и пеа: "ади, кутро пипелашку, ела и ти"* [V,PM,205]; ~ *Тогас тја извадила, па сички и дала по едпа златпа јабалка, па маштеха и па татка ѝ беши дала по едпо лајпо́* [V,PM,205]; ~ *мăш'тихáта изилéпсу-вáш'и па д'улберлúку и гл'éдаш'и, кáк, кáк да ја загýби* [MS,t,61] и поновата фонетска разновидност (со елизија на меѓувокалското **х**): **маштеа** ~ *таму изл'ази царјувата мома па врăх мајчип гроп, са поткол'апи и фатила да плачи: "Ах мале, мила мале! Стапи да видиш, па што кучка маштеа западпах* [V,PM,275]; ~ *маштеа хи, като видела толко руба, каскапдисала и утрипта, като сја паучила, у–де хи ја, пратила сојăтă си дăштерја* [V,PM,286].

м'ă pron 'кратка заменска форма за директен објект од јас – **ме**' ~ *му вилú: "ми утúваш'! за т'ą уб'ăси цáр'у!" – "п'éка м'ă уб'ăси, јáза пóја!"* [MS,t,22].

м'ăјąнц (м'ăјинц, м'ăсниц) m 1. 'период од 30 дена, дванаесеттиот дел од годината' ~ *стујáхми пу идúп м'ăјąиц двá у Кавáла* [MS,t,2]; ~ *па гудúпата стáпа тéш'ка и па óсим м'ăјпици гу рудú сабáпш* [MS,t,3]; ~ *тузú за си рич'é демéк двапáјси м'ájиц'ą да рáбут'а за трúјси ú–двáта зăмб'ą пú пи фтáсува* [MS, t,41]; и: **месиц** ~ *и пé удú пóго врéме, кулку едúп мéсиц, едúп мéсиц мóж д–удú* [ПК,2(175)]; ~ *кăда стреди па Бугуројчипут месиц да трăгпа за дома – за Македопијата* (случај на членување на географско име) [МЕ(Р),68]; односно: **месăц** ~ *тиă* (езерските птици во Дојранско) *пучиўвăт дă–úдăт уф–уктóмвăр мéсăц* [ПД,127]; поретко без редукција: месец ~ *и така ги вăрна и ги прави тешка свадба и ги гости цел месец и папкуп ги пушти па града Будима* [МС(В),96]; сп.: **трú мéхца** [ПС(Град)]; ~ *и вăрвеме зă–Сăмоков. Шо сидеме, тиа два–и–пул мехца пă–рăпца тама. Момичкăта а–закупаме пăт–Кучарипуво* [ПК,2(340)]; **2.** в. **мисинч'ина.**

м'ăри (м'ăри)* impf **1.** 'определува, размерува нешто по тежина, односно по должина или ширина, т.е. "зема мерка", за да биде точно она што го прави' ~ *за вéзмат и за гу уч'úст'ат хýбаја, вр'ăтиш'тăт'ą, за м'ăрат ж'úтуту* [MS,t,67]; ~ *и фáш'тами прăву м'árими сăс мутувúлуту, кóлку мутувилá за гу трăгпими плáтпуту* [MS,t,6]; ~ *идúп пóп утúди па удипúцата ... сид'ăца сăс дирмиц'úјата, си м'ăр'аха пúлкат'ą* [MS,t,78]; ~ *клáва т'ąл'алц'úји да вúкат пу сукáциту да пóјат луд'éту ш'úч'ки да му м'ăрат дúрата* [MS, t,22]; и: **мери** ~ *вели па мајка му: "мале, ти са мол'а, иди па цар'ут да му чипиш от мепика клапети, да ти даде ухтар'ут да мерим алтăпите, што сам добил аф чуздипа!"* [V,PM,48]; ~ *и гу чипиха опова житу зăрпо по зăрпо, зашто мрафките фатиха едпца да посат ичмепо, други чипицата, ... утрипата гу мериха житуту, пак 40 кила излези* [V,PM,97]; **2.** 'нишани' (кога ќе фрли нешто, ако сака да погоди, тогаш **мери**) ~ *фáти да м'ăри бăпч'фата и вилú : "сигá за пáм'ąр'ą дăпиту!"* [MS,t,68]; ~ *пáмери áрпо (áк сáкиш до–о пугóдиш)* [ПК(Гăр)];

3. изр.: **ус-и́с а̨рши́н ме́ри** (биди правичен, постапувај еднакво со сите) [ПК,2(206)]; **ме́ре сука́цте** (= се кажу-ва за човек што не работи) ~ *мла́т чувéк пé фа́ште пéка: рăбóта, туку по цéл дéн мéре сукáцте* [ПК,2(175)]; сп. **мерка**.

м'а́сти (и: **м'а́сти**)* impf 'мести, пренесува' ~ *ја удм'а́стува хóртумáта шиý мéтру пóутáтак и такá м'ắстиш'т'ém хóртумáта ја ч'изилидúсуват ш'úч'ката пúва* [MS,t,3].

м'ắстиш'т'ém adv 'местејќи' ~ *ја удм'á-стува хóртумáта шиý мéтру пóутá-так и такá м'ắстиш'т'ém хóртуáта ја ч'изилидúсуват ш'úч'ката пúва* [MS,t,3].

м'ắсту (м'а́сту) n **1.**'просторот што го зафаќа некој предмет, односно каде што се простира нешто' ~ *там д'é сп'ắш'и па п'éгуóту м'ắсту клáва идúи ч'áикур* [MS,t,75]; ~ *утú-ди па шпó м'á́сту, па шпа гóра п'é-трą и там пáјди идúи стáр д'ắду* [MS,t,14]; ~ *пúта, д'é ја прáв'ăт кúпрújата, да сă науч'ú; и кáзаха, па–ш'тó м'á́сту ја прáв'ăт* [MS,t,24]; ~ *сă ч'ý па шпó м'ắсту шпá гóра сă утфáрала и сă и затфáрала* [MS,t, 35]; и **место:** ~ *прет тắрлуто шó–ј зăгрáдăпо, то:–ј кутáр. Мúсл'ум тắрăлто сé–ј тắрло, е пред п'о: úма зăгрáдăпо, то: мигдáпче што–ј, гó:лто мéсто, тó–ј кутáр* [ПД,125-126]; ~ *кипúса па пắт'у да úди и, л'у прибли́жи па оповá мéсто, дéка бéха хајдýциту, извадú сáбјата му* [V,PM,21]; ~ *зă се шо сă имă ричепу, гирек пă цăрквă, гирек па апут или пеѓди пă другу месту, субăшувите пријатил'ă му кăжувăт пă пегу* [ME(P),91]; **2.** 'простор наменет за нешто' ~ *зă фăсулјут и бустапут, аку сă па мистијптă пă пчипичките, ти сă лагăт за пчипичкă* [ME(P),89]; ~ *југријала рапа звезда,[брке место да купдисе,[место пе ја харисуве...[харисала, бипдисала,[ф–тија попови јудаји* [ТГ,52]; ~ *Постол ти се пулја кату град и зарди разридечката па ридут можа да се вида и ут далеки мистијпа* [ME(P),71]; **3.** 'населба, град' ~ *отúде па едúп гол'ам базирѓáпш, са главú таксилдарш, да му берé верис'áпта по далéчните местá* [V,PM,20]; ~ *пи ддéа тáм д–ójме, дă–жсивéјме... А тáтку–ми пијќáл, гу–вăрпáл óп тăвá, кá сă–вúке дé, ришéпше... Оп ричéл: "Ас сáкум зă–мójто мéсто, дéк бúх пá тáм д–óдум* [ПК,2(323)]; ~ *и óп са исмáми заедпóч и му речé па цáрјут: "цáрју, јáзе спóшти бéх па едпó мéсто; видéх едпá дивојка, о–твójта армаспúца по–хáрпа"* [V,PM,10]; ~ *уф–Лагадипа пад–двеста и усумсе кăшти има паши. Тоо е место речи кулку пулвипа Струмица* [ПК,2(309)]; **4.** 'службен ангажман, позиција' ~ *ела да ти чúпам зéт и да ти úмам кату чéду; когá ки ýмрам, тúпака да устáпиш па мójто мéсту цáр"* [V,PM,KK]; ~ *уф–дипéшпо врéме пе сă–пóжде тăкво мéсто;* ~ *па тąквó мéсто трибýва пóдрýк чувéк* [ПК(Мор)]; **5.** изр.: **нéма мéсто дéк дă–тă–тýре** (= кога некој се однесува со особена и пренагласена почит) ~ *ут–кá ки–гу–изликýвиш дéтто, цáро ки–пéма мéсто дéк дă–тă–тýре тé-бе* [ПД.148]; **мéсто нé о фáште** (= се кажува за нервозен човек што не може да седи на едно место) ~ *кá ќи–дójде мéсто пé о–фáште, сé тук шéте уд–удáа уф–удáа* [ПК,2 (175)]; **ми дујдé сăрцто нă–мéсто** (= се ослободив од грижите) ~ *сă–прă-брáа дéцта, ми–дујдé сăрцто пă–мé-стто;* (= се чувствувам задоволен)

~ у́бувo гă–изругá мằш–ић, нéма гáаре дă–м–сă–прáве куџáбашúка. Сјáа ми–дујдé сằрцто нă–мéстто [ПК,2(175)]; **три конаци место** (= во минатото конаците во кои преноќувале кираџиите се правеле на оддалеченост еден од друг за кое е потребно еден ден одење со коњи; во случајот изразот се однесува на растојание од 3 дена одење) *~ и тогај трằгна детето на пằтот да хожда. Там, шту вằрви на три конаци место, приближи на јудинско село* [V,PM,155].

ме pron 1.'кратка заменска форма за директен објект од **јас**'; 2. 'кратка форма за индир. објект од **јас**, место **ми**' *~ тамо от мнюго топло за јода искал да пукни дјатенто, и сé му велише: "аман, јодичка да ме најдиш!"* [V,PM,157]; *~ ти да ме купиш бằрза коњ'а, и чифта пиштоли на појас и о̀стра сабја на рамо* [V,PM,56]; *~ му вели на калека: "отидоха сега двете зентјувци да брằкат о–пиле млеко: пос му и л'акот на таткови ме очи"* [V,PM, 160]; *~ јазика сос татко ти сал един вечер си зарадувах, и ме остави това пằрстен и ми рече: ако родја мома, да гу продадам, да чинам прикиа, да га ужепам* [V,PM,56].

Меду́л' 'м. турско име запишано во песна од Кукушко' *~ já уд–до́ло и́де еди́н учи́тăл [и пă–кајмăка́мо си́лно гувóре: "Е, бре кајмăка́м, Меду́л' Ефе́нди [ти́ја са̀ прóсти л'у́де, пи́што не́ зна́јат* [ПК,2(333)].

меѓа f'тесен простор меѓу ниви (обично необработен) што служи како граница' (со исто значење и: **бразда**) [ПС(Град)]: *~ бре пивесто црна јока! Нимо јоди рано вопка,[не са гледе сапр меѓа,[сапр меѓа црна веѓа* [ТГ,54]; *~ з–е́дна бра́зда ме́сто сă–истăпáа;* Мисирков бележи **мегја** 'граница, освен ниви одделува и области' *~ на идеи уд ридиштта шо му прават мегја на полјто ут ветăрут ăј идеи град ут турцко врема* [ME(P),72] – **ветăрут** овде е употребен со значење: 'северна страна'; *~ и така сега пија на истта "Слајпца" имми:* **1. Слајпцата, 2. Урумлукут, 3. Полјто** и *мегја су пи Вардаријата* [ME(P),76].

Междирек top. 'место меѓу 2 реки'(?) Валовишко - со делабијализација од **Междурек,** последнава форма постои во Кукушко како име на село [ЈИ(СД),163)].

между prаер 1.'означува положба (состојба) со која се разделува нешто во просторот и времето, односно дека нешто се наоѓа помеѓу 2-3 (или повеќе) работи' *~ плăни́та тăка́ пăт Ра́мна ут–го́ре и пăт Сăрдумли́, таа сă–ви́кше Дулá Тепé. А пằ таа ут–кăде и́згрева, ме́жду и́згрева и за́уда, ут–кăде и́стук о́на пă–сă–ви́кше Дамлăја́* [ПК,2(247)]; *~ испăдпáме г`ре пă–вằро. "Сј`, ви́ке, сме ме́жду две́те гра́пици"* [ПД,174]; и **мижду** (со редукција на **е** во **и**) *~ и та́м засúпаха земе́та сас ка́мене, ка́тý кугá има хил'ади дува́ре. И си ре́куха мижду тја́х: "сти́га ве́јке ка́мене да фằрлеме: то́ј до сегá от пе́к пра́х пе́ма!"* [V, PM,263]; односно **ми́ж'ду ~ ми́ж'ду на́м** (= меѓу нас); **ми́ж'ду т'а́х** (= меѓу нив) [MS,s,67]; има случаи во кои поновото **меѓу** го истиснало **между**: *~ хама́лите ре́коа ме́ѓу пи́хка: "а́јди мо́ре, да гу изди́гниме, хе́м пет гро́ша хамалắк ки зе́мими"* [V,PM,120] – во примерите се забележуваат две посебности: првата се однесува на нерегуларната употреба на заменските форми, имено формата за индиректен објект **нам** наместо

'нас', а втората се однесува на употребата на лична заменка наместо повратната 'себе': **хама́лите ре́коа ме́ѓу ни́хка** (м. 'меѓу себе'; за ова в. поопширно во граматичкиот дел); ~ во с. Штемница истиот информатор паралелно ги употребува формите **меѓу** и **муѓи** (со редукција и метатеза): ~ *ни́а и́маме дру́ги ритчи́ла сăс бăи́р прăт Кру́ша. Му́ѓи Кру́ша и му́ѓи на́с и́мше дру́ги ритчи́ла* [ПК,2(246)]; ~ *ре́коа еди́ѝ бога́ти меѓу ни́х: "ади да кладе́ми това ја-баџи́а еди́ѝ паша"* [V,PM,27]; ~ *как са позна́ха та́му, зна́ите ко́лку ра́дос са чиѝ меѓу ни́х* [V,PM,24]; во случаите што следуваат: ~ *и јутиде до средја патју, тамо видел: еди́ѝ стар човек седи меѓу пăтјут* [V,PM,173]; и ~ *мигју друмут уд узгорѝй страна и ут Блатту и Кара–Азмак уд уздолѝй сă велјă сăл су лăкăрдијата "Полјто"* [ME(P),74] како да е нарушено основното значење на предлогот: дека нешто се наоѓа меѓу 2 точки, односно меѓу 2 позиции, тоа се објаснува со аргументот дека патот има 2 страни, лева и десна; 2. изр.: **муѓи-на́с че́сен кра́с** (= клетва дека тоа што ќе го зборуваме ќе биде вистина); **муѓи на́ска дă-уста́не** (= тоа што го зборуваме да не се шири, да остане тајна) [ПК,2(177)]; **Ристос да биде миѓу нас... Ристос да е тука. Не са вија работи за кажувајне** (= обраќање кон Бога со молба да опрости и да не замери за извесни работи) [ТГ,67].

Мезарлäка top. 'ниви покрај гробишта (турски)' - од тур. mezarlı 'гробишта' Драмско [ЈИ(СД),158)].

мезе́ n 1.'она што се каснува кога се пие алкохол'; и: **мизе*** (со редукција) ~ *тогај зафатат збор да чипат за бракот. От јупачката страна говорјат па дивојкината страна: "е! сфато, сега што сакати, вашо милос?"... И така, кату за си исфирши зборот, клават мизепти благи и пијат ракиа, хем и вину* [V,PM,247]; – на вториот ден од Божиќ, штом ќе дојдат гостите **се здравуват,** домаќинката *ки дунесе* **паурче** (метална посатка) со ракија, а пред гостите ќе стави танир **сус мизе.** Домаќинот благословува: *"Дубре дујдете! Ка је арпо Госпуд да даде; денешпи ден за ув цого гудипи; Госпуд да даде бириќет и касмет; дедо Бужиќ да пи је па помуш, и Св. Васил' сус здраве да прачекме... Госпуд пекуја управија да даде! Здра ми си!"* [ТГ,89]; ~ *и от опиа колаци клават па трапезата и други л'агови, мизепта, ракиа, вину, маџи* [V,PM,249] 2. изр. **мезе́ нă-л'у́јто** (= кога некој ќе стане предмет на дискусија и оговарање) ~ *да си–живе́јте а́рпо, пе́јкум да сте мезе́ пă–л'у́јто* [ПК,2(161)]; односно кога нечија слабост другите ја користат за оговарање [ПК,2(150)].

мездра f 'ниви во атарот на селото' ~ *во ки речă оти Постул ăј пај–гулемуту селу, су мездра ув сăтă Пăзарцкă Каза* [ME(P),79]; **Мездра** top. 'ниви на рид', од тур. mezraa 'ниви, поле' Валовишко [ЈИ(СД), 158)].

мејва́ f 'плодови, овошје'; сп. **имѝш'** [MS,s,65].

мек adj 1. 'нешто што не е тврдо, што лесно се притиска, односно обработува, опр. на 'тврд' ~ *еј, болпи леже грејпи Ил'о,[па мека пустел'а.[Еј, па табла си раце Ил'о,[два чифта биволе* [ТГ,38]; ~ *ме́ко дăрво;* сп. уште: ~ *ăк сă–кру́ши ме́ки или јăбу́лки мăкуша́ре сă, ме́ки пе́кују пло́дуве* [ПД,124]; (во Воденско запишавме случаи кога со формата

за среден род се покрива и машкиот пр. **мéку лéп**) [ПВ(Кр)]; **2.** 'вид сапун, односно вода што овозможува лесно перење, opp. на лут' ~ **мéк сапýн, мéка вóда; 3. мéк лéб** (= пресен леб); **4.** fig. **мéко врéме** (= топло време во зимски период); **5. мéк чувéк** (= мирен, толерантен).

мекушáр m 'овошка со меки плодови' ~ *ак сă крýши мéки или јăбýлки, мекушáре сă, мéки пéкуј плóдове* [ПД(124)].

мелáн' (и: **милáн'**) m 'мастило' [MS, s,65].

мелез m 'растение или животно добиено со вкрстување на различни видови' [V,PM,374].

м'éли impf **1.** 'кога со триење на житни зрна (меѓу камењата во воденица) се добива брашно' ~ *пúја éсшта си–збрáме чипúчка, мисúрка дé – пу бижáпско. Рáјпте мисúрки кăжáа дă–ј–збéрме, дă–мéл'ме, дă–јáјме* [ПК,2(223)]; ~ *имáли сме кóш. Кóш, ама гулéм, амбáр тук шо–м вúкăт... И уддóл имáл куту врáтичка, ут–тáм ќ–утвурúли врáтта, ќи–пуштúли жúто дă–пăпăлпăт, д–óт пă–вудпúца дă–мéл'ăт* [ПК,2(326)]; ~ *сус–бáбăта* (назив на дел од воденицата) *гу–пудúгпувăт кáмăпо, гу–спуштýвăт, кăквó сáкăт брáшпо дă–мéл'ăт: пó–сúтпо или пó–édро* [ПД,171]; ~ *вилú па маџ'óт–и: "брáш'пу п'éма, за пóда па удпúцата да мéл'á!"* [MS,t,78]; ~ *дурдé бéх млáт и врăтјáх кáмпиут да мéли водпúцата, бéх хáрпи, и ме зóбеа, и ме пóиха, и мé чéшеха, áма сегá остарјáх* [V,PM,138]; и: **млејă** ~ *друго рекло: "Една воденица паправиха с четри камене, и јаз седнах вăрху камењето, та пи може да млејă, и затова царо закла фрет масторето"* [V,PM,281]; ~ *пези, па котри пи може да млејă воденицата, да угреет едпи казап вода и да јă изсипат по камењето: и дјавола шта попарет, и воденицата шта замлејă* [V,PM,281]; **2.** изр.: **óни брáшно нé мéл'ат** (= тие двајца не се сложуваат); **ми сă–мéле свéста** (= чувствувам вртоглавица) [ПК,2 (192)]; исто: **ми–сă–мéле глафта** ~ *úмум вăртуглáвица, слáба ли–сум, шó ќе–ј пé знám, áма пóго ми сă–мéле глафта;* се јавува и со друго значење: кога човек не може да се одлучи за нешто [ПК,2(175)]; **ú мéле вудпúцта** (= многу и неконтролирано зборува) ~ *пă тáа вáшта пóго ú мéле вудпúцта, áма ќи–с–јудéве* [ПК,2(166)].

мелезúмин* m 'човек од турската државна администрација' ~ *тáм имáш'и шиá пéч'ипа гáска ут вăпк па пиш'кýп'у и гáската б'ăш'и па мелезúмпу* [MS,t,56].

мелник* m 'воденичарски камен' ~ *пајдоха па пăт'у едпи човек, којто имаши па двете му поги пу две мелпици вăрзапи* [V,PM,44] (сп.*: аку пемам тиа камепи вăрзапи аф погите ми* - случај на проширена употреба на предлогот **аф** (= во, м. 'за'), в. таму.

м'éлница f 'рачна воденица' (каменот се врти со рака); сп. **рăш'ница** [MS,s,65].

мен pron **1.** 'општа форма од јас' ~ *јас сум прăкăрáл ду–сéга пóго. Јáс, вúкум, ká ќи–уткáрăх пă–грáдо дă–пурдáм, мо: стóка, сă–пабéрăт кулу мéп чувéци* [ПК,2(241)]; ~ *му–ддéли áдпа сóба, флизéли сус дéтто. "Дéте, ác шó ќи–ти–кáжум, тú сé пу–мéп ќ–óдиш". – "Дóбро дéдо"* [ПК,2(298)]; **2.** изр.: **сé ус–мéн сă–чéше** (= постојано ме озборува) ~ *дéк д–óде сé ус–мéп мó–ј маабéто, сé ус–мéп сă–чéше* [ПК,2 (193)]; **уд- мéн нéк пумúне** (така се

изразува човек што има причини да се лути, но сепак не замерува) ~ *за–ти́а маабе́те шо́ си–ј кажува́ла тре́бе дӑ–т сӑ–л'у́тум, а́ма а́ј по́–ста́ра си, уд–ме́п пе́к пуми́пе* [ПК,2(204)]; **уф-те́п гле́де, ме́н мӑ-ви́жде** (се кажува за некој што гледа настрана) ~ *така́ гле́де пу́что пӑ–Димитри́ја Кӑрли́цки, чи́пиш уф–те́п гле́де, а о́п ме́п мӑ–гле́де; гле́де пӑ–кри́во* [ПК,2(208)].

мена (и: **мене**) impf **1.**'дава нешто во замена за друго' ~ *долишта, ридишта, лозја и се́ су шо се има толку паучепо, шо пи за пишто па дуј̀пата пе гу мепа* [ME(P),68]; – **(сӑ)** ~ *дјаволат пак му вели: "ох чобапче, молим па тебе, пӑ таја мојта руба, дај ми твојта, ча ми тера царју̀т, та да пе ме позпаи". Го исмами чобапат, са мипаха рубите* [V,PM, 119]; ~ *фати тја, му дала па чобапот, му даде пејпите пивјастипцки руби, и оп даде па пеа пеговите чобапски руби. Са мипиха, пак тја зема пӑпт̀ју̀т* [V,PM,239]; **2.** 'промена на едно нешто во друго' ~ *ут шо ки бида да са мепа сеа су блатту?* [ME(P),77]; ~ *бејзте најповикјă што јӑ мепувӑт живечкӑтă и погулеми арџуве* [ME(P),86]; ~ *царцките и селцките дӑвачки... шимпдиверут ги мепипе ув селцкӑтă куќă* [ME(P),91]; **3.** 'се разликува' ~ *па там уздолу ут друмут мепă и пусијтă и лафут* [ME(P),81]; ~ *сами си правă̆т: пригачут, ама и оп мепă ут горпу–селцките пригача* [ME(P), 81]; **4.** 'замена на едно со друго' ~ *ја вели: "Тасот пе дава веки алтипи. Што да чипа? – "Е, братко, ти гу мипиха тасот". ... "Е сја пема колај тука татко ми аку излези, ки ти изјади"* [V,PM,278]; ~ *су секуа мепă пă субă̆штӑ и селту или паѓă или сă кревă̆* [ME(P),90] **5.** – **(сӑ)** 'станува поинаков' ~ *промипа́ха две́–три де́па: от стра́х са и мепи́л, са чипи кату половип умре́п* [V,PM,8]; ~ *кут тӑрка́ло–ј, сӑ–вӑрте, сӑ–ме́пе, ка́ си ва́адăи, пе́ си у́тре. Ет то́о–ј мердиве́п дујпа́* [ПК,2(175)]; ~ *ут ка сӑ мипијă тро вримијптӑ ăнгăријтӑ фӑти по дă услăбувӑ* [ME(P),89]; ~ *ут ка сӑ дӑде мулјумат и "Илијă да бидă токму со Алијă" рӑбојтӑте сӑ мипијă* [ME(P),88]; **6. си мин'ат мишаните** (= ритуал при свршувачка, кога родителите на идните сопружници си разменуваат подароци) ~ *тогас за станат прави двата сватови, за си извадат капате каде угрјај слăпце, за си прикриет три крӑстови и едйш другиго за си бацат рӑпците, хем за си мип'ат мишапите* [V,PM,245].

меника pron в. **мен** ~ *от ме́пика поголе́м брат и́мам, о̀п мо́жи да зпа́ј; и́дити па́ пе́гу да са пи́тати* [V,PM, 119]; ~ *"пе мога, сипку, сос што да ти благодар'ам, туку па́ ти о това кесе и това кепе дар от мепика"* [V,PM,33]; ~ *кату чу така́. трагóвецат му ве́ли: "и́диш ли со́с ме́пика, па ипгилиската зе́мја да ти земам"* [V,PM,12]; ~ *му вели: "си́пку, те́зи дивóјки пе́ са за те́бика; л'у когá са́каш ти́пака л'у́ба, ја́зе да ти па́јдам; е́ла по ме́пика!"* [V,PM,9].

м'е́нка* adj, f 'не многу лута, мека (ракија)' ~ *ви́д'ахми ч'а м'е́пка–ј ракија́та, гу утфа́рами капа́јку па каза́п'у* [MS,t,4].

м'е́нта (и: **ме́нта**) f, bot, Mentha 'растение, ниско, со убав мирис, нане'; сп. **катири́нна ду́ш'а** [MS,s,65].

мена f. 'замена' ~ *лафат бугарцки амă су вијă мепи: месту пустолцкуту* **–ăр** *(има)* **–рă** *пр.* **прăт** *м.* **пăрт**

[ME(P),81].

м'ён'ạ pron в. **мен** ~ *р'éч'и: "е липóи, já–сă ... мójут з'éит', мác–и мójта мóма, ш'у úш'т'ạш'и да ја закóлиш' и м'éи'ạ, ш'у м'ạ спандú"* [MS,t,87]; ~ *пáва идиá мóма и вилú: "мạ зé-ваш' м'éи'ạ?"* [MS,t,80].

мер part 'зарем' (прашално) ~ *пóго дигиá глáва, утká флизé пă рăбóта сúио, пóго влác мéр–ej дубијáл* [ПК,2(160)]; ~ *мéр–ти пé о–зиájш?* [ПК,2(73)]; ~ *му вели: "Знаиш, утре е Св. Јуван!" – "Ими некои бише Св. Јуван, мер утре па!?"* [ТГ,26]; ~ *јузело је мало дете,[ду две мали бардачијна...[да палије мало дете,[да палије студна вда,[пе му даве мрена риба["Ej, бре рибо, мрена рибо,[мер пе–ќ с–јодам јас ду дома,[да те кажам, мрена рибо,] па мајка ми, па татко ми* [ТГ,49]; – децата, за да бидат мирни, мајките ги плашат со зборовите: ~ *"Мер пе ки дојде некуј Јавудија, или Чафутин, па да та дам да та кладе уф бочва сус кирфији, и там да умриш!"* [ТГ,56]; или: ~ *"Сега ки ја викнум Асиеја или Рача* (Циганки) *да та зиме"*; – *"Мер ако пе дојде некуа арапка, па да та дам!"* [ТГ,131].

мерá* f'селско пасиште' ~ *пă–мерáта пáсе стóкта ут–сéлто. "Извáд–ги гувé:та пă–мирúчкăта, вáадин цéл дéи мýкăт"* [ПК,2(73)]; ~ *агото, мисил бегото,[место брке да купдисе,[арисал место, бидисал,[пасред село па мирата,[па таја трева зилена,[крај тија чешми шареии* [ТГ,98]; ~ *прăспáме уф–Гăрбăшéл' пă–мé:рта, зимáме едúи–двá чúфта вăлóве, шó зиájме ду–дéк ќе–j* [ПК,2(295)]; ~ *иúạ сјáа пéјкиме дă–фáтме тýк пéкаа пóсалáм кăшта, мúслиме дă–сă–вăрпиме пáк дóлу. Сéдме тáм па мирáта* [ПК,2 (261)]; истиот назив (во членувана форма) како топоним се среќава во Серско, Валовишко – **Мерáта** 'пасиште, ледина' [ЈИ(СД),158)]; како топоним го запишавме и во Солунско [ПС(Град)].

мерак (и: **мирáк** – со редукција на неакцентираното **е** во **и**) m – тур. (араб). **1.** 'силна желба' ~ *от мерак, што имал за работа излезе от коп'ут, извади теслата му и фати да кове пироии* [V,PM,87] - интересна употреба на гл. **излезе** со значење 'се симна' (не е печатна грешка) ~ *Крáл'у Мáрку му р'éч'и пáк: "јас úмам мерáк ти да прумиnéш' напр'ăт!"* [MS,t,39]; и: **мирак** ~ *хóж'дат пăтр'ạ у азлăкут и зл'áва мумáта; ут гул'áм мирáк гу з'éва д'ăт'ạиту* [MS,t,83]; – на средниот ден од празникот **Вилигден** во дворот на црквата "се продаваат" икони и крстови од црквата; додека попот пее "Христос воскресе", клисарот ќе го дигне крстот, да го видат сите, и гласно ќе викне: *"Кои има мирак да гу купе? Госпуд ки му даде иого касмет и бирикет, здраве и живот!"* [ТГ,61]; ~ *дуjрăпичáие úма, мукрипчáие úма, пá сă–пáши, áма "гăркумáие". Глáвио дрýјсте сă–пáши, тăкá чúсто пáшо гувóрăт, дă–тé–j мирáк дă–j–слýшиш* [ПК,2 (307)]; ~ *колку помирăклијă пă чи-фликјут му бил пустолцкјут бег спрути друјзте безн паокулу и сегашијут му мирак* [ME(P),85]; **2.** 'љубов, страст' ~ *па вечерта заспа Сраула, му фати сопот; ама опа от мирак пе можсише да спиј* [MC(B),96]; ~ *кажи Рушо, кажи душо,[јуд што болиа лежиш.[Јас си лежам, стара мале,[јуд гулем ми мирак,[ка јутиде горе,*

мале,[нема да си дојде [ТГ,28]; ~ *хóж'дат пăтр'ạ у азлăкут и зл'áва мумáта; ут гул'áм мирáк гу з'éва д'ăт'ạиту* [MS,t,83]; – ако младите се земени *биз мирак, биз срце зимувајпе*, мажот ќе најде сто причини да се лути на сопругата [ТГ,192]; **3.** 'сакана личност, љубовник, љубовна мечта' ~ *"Јóк, рăчéла, пé о–сáкум". "Е, óти, цáрцки сúп, зăшó дă–пé о–сáкиш?" "Јáс си–úмум дрýк мăрáк"* [ПД,147]; – секој ерген има свој другар, со кој најмногу се дружи и му се доверува, дури му го кажува и својот **мирак** (девојката што ја сака) [ТГ,134] **4.** изр. **кладé мирáк** (= израз на силна желба, љубопитност) ~ *и ка отидоха до сред пăтот, кладе мирак јупак Бошко, му рече: "ти се мол'ам, царско бостанџијче, ки ти питам едип лаф, дали има изип?"* [MC(B),94]; со слично значе-ње: **фăрлú мирáк** ~ *Бужúп фăрлúп мирáк пă–вáшта мóма: óпа пă–óпа, пúкаа дрýга* [ПК,2(209)]; ~ кога доаѓаат да ја бараат девојката (за невеста) се обраќаат со зборовите: ~ *"Ни киписаме...оти чујаме да е оп арип чувек и оти има една арпа бахча, а уф пеја една арпа тра-пдафилова китка. Нија пак имаме едип арип карапфил, па дујдеме да са пугодме!"*. Домаќинот одговара: *"Дилми сте фрлиле толко мирак па мој трандафил, е па пе је оп поарап уд вас.. Нек сте живи вија – ки ви гу дадум!"* [ТГ,162] – во контекстот прави впечаток употребара на сврзникот **да** во **комплетивни** реченици, наместо **дека:** *чујаме да е оп арип чувек*; исто: **мерак чини** ~ *толку са и причулу това халваџиче па гиздавипата му, дури и царјут са причуди и мерак чипи да иди да гу види* [V,PM,57]; **не о-тăргúне мирáк** (= не покажува интерес, иницијатива) ~ *пé о тăргúпе мирáк зă–пúшто, дă–зúме дă–пăпráве... пé знám кáкóф чувéк, кăквá сéмка* [ПК,2(197)]; благослов кога копаат лозје: ~ *госпуд да даде век и здраве, сус мирак груздубер да прачекме, пикмез да варме, вино да правме!* [ТГ,19].

мераклúа adj, indecl. **1.** 'се кажува кога некој има силна желба, интерес кон нешто' ~ *едúп сиромáх човéк, бéши млóгу мераклúа за сéкоја рáбота* [V,PM,20]; ~ *дjáтето, от што бéши мераклúа, тури едúп арáпип покрáј жрjáпчето, и му вéли па арáпипо: "да му дáваш да jáди, што сáка!"* [V,PM,j20]; ~ *аµ'ба м'ạ пи ш'т'é и јас да пóда, млóгу мераклúја–са за да ч'ýја кимап'é* [MS,t, 30]; и **мирăклијă** (со редукција) ~ *колку помирăклијă пă чифликјут му бил пустолцкјут бег спрути друјзте безги паокулу и сегашпјут му мирак* [ME(P),85]; **2.** изр. **мираклúја сă нáјди** 'кога некаква инспирација ќе пробуди силна желба по некоја работа, односно настојување да се покаже (пофали) пред другите' ~ *"да јáхпа кóп'у, да пóја па дрýги силá, да м'áтам парú па зим'áта, да вил'áт л'уд'éту ут Гóспут' парú пáж'дат". И тáтку–му мираклúја сă пáјди, му папýлп'ува идúп дисáјќ лúри, му дáва* [MS,t,20].

мердивéн m **1.** 'дрвена направа за качување, односно симнување, скала' ~ *от тáмо отúде пá мердевéпо, пá скáлата. Скáлата úмаши четирú-јси басамáци, постéлепи сé сóс цóха* [V,PM,123]; – на **Св. Вашил' сурва викат**, или **сурвескат** не само мали дечиња, туку и момци, ергени; ако во дворот затекнат оставени, ненаместени **кола, мердевени, леса** (за фрлање ѓубре), и сл., ќе ги извлечкаат во некое туѓо двориште [ТГ,23]; **2.** изр.: **мердивéн дујнá** (= ништо не е

сигурно во животот) ~ *живо́то, си́ико, кут тъ̆рка́ло–j, сă–въ̆рте, сă–ме́ие, ка́ си ва́адъ̆и, ие́ си у́тре. Ет то́о–j мердиве́и дуjна́* [ПК,2 (175)].

ме́рис m 'испарувања што низ воздухот допираат до сетилата за мирис и предизвикуваат пријатност' ~ **цинца́рка** = *то:–j куту ду́jшичка, мъ̆ле́пка, шъ̆ре́пка. Ту́ъ̆ зă–ме́рис ги–с`т, зă–лиjбути́:, ие́–j зă–jа́дъ̆ие* [ПД,124]; в. **миризба**.

ме́рка f 1. 'одредена величина според општоприфатен стандард (за тежина, односно за должина или ширина); 2. изр. : **ќи-му зе́ме ме́рка** (= сериозно ќе го казни) [ПД(130)]; **зи́мъ̆на-j ме́рка** 'одреден е извесен размер, мерено е' ~ *ий-***трунди́ро** (= дел од **кура́бо** што се користи во Дојранското Езеро), на крајот *и́ма прувал'ъ̆ио ду́пки, зи́мъ̆иа–j ме́рка ко́лко–j широ́к кура́бо де́ка сто:т чиви́jте* [ПД,124].

ме́рке (сă) impf в. **мерне** ~ *ие́што ми сă–ме́рке* (= ми се чини дека некој поминува) [ПК,2(182)].

ме́ркум part (прашално) 'зарем' [ИГ,128](?).

Мерме́на 'ж. л. име' ~ *зă–та́м, зă–йа́што ми–кăжу́више едиа Мерме́иа. Уд–Гъ̆рциjа–j, ту́ка живе́е. Би́ла та́м уф–йа́што, ви́ке: "Адии лубии́ци то́лкуви та́м"* [ПК,2(326)].

мерне pf 1. 'се придвижи нешто на брзина, мрдне' ~ *ие́куj кут дă–ми–сă мирна́ низ дво́ро;* 2. 'измести зглоб, шине (рака, нога)' ~ *ръ̆кта ие́ зна́м ка́ ми–сă–мирна́, са́ке д–о́дум иă–пръ̆ва́ч* [ПК,2(73)].

м'е́ру m 'учесник на карневал, преоблечен *"сăс калпа́ци и сăс кло́пут'ạ"* [MS,t,30].

мерданцки adj 'од име на место' ~ *она му рекла: "jазе ие можум да та земум, току оди иа мерданцката каза, там имум сестра, она иек та зиме"* [V,PM,293].

ме́се impf (скратено од **умесе**) 'личи, прилега' (на некого) ~ *тѝ иă, уф–се́ ме́сиш иă–ма́jк–ти* [ПК,2(73)]; и: **мjасjа*** ~ *и навъ̆рви та оти́де и фле́зе фа́ф саза́ и хо́деше фие́тре по саза́. И като́ въ̆рвjе́ше, ви́де от дал'е́че адио и'а́шту като́ два би́ола и мjа́сашје като́ ч'ол'а́к, и очи́те му бjа́ха мло́го гол'ами и све́теха като́ о́гаи* [V,PM,261]; сп. **омјас** – грц.

месе impf 'со мешање на брашно, квас, вода и сол приготвува тесто од кое се пече леб' ~ *то́: мо́же де–j куту кури́тце иăпра́вăио, вă-ртле́сто и дăлбо́чко. Уд зе́миа ги пра́ва:, зă ме́сăие ле́и* [ПД(120)]; ~ *и плăдиув`ме то́о де́и уф–Але́ксуво кът та́а Су́:та Ре́ка, пут–ти́ạ jа́вурто... Миси́ъ̆ же́ите ле́и бес ква́с, приси́ик, дă–că–jспе́че дă–jа́диме, ие́ма шо́, де́ца мăле́чки* [ПК,2(291)]; ~ *та́а мо́мта иă му–ве́ле: "Пи́ш, пу́ста, иă–ме́и ма́jка м–ја:–мися́, иă–те́и и'а:–мися́* [ПК,2(285)]; ~ *тво́-jте се́стри, бре́ пиве́сто[тво́jте се́стри кула́к ме́сат* [ME(P),94]; во Солунско **мјаси** ~ *му ве́ли иа́ дја́тето: "и́ди да му ка́жиш иа́ ца́рjут, че́три о́ки бра́шио чи́сту са́м да гу це́и, ие́говата цари́ица да гу мjа́си, еди́и л'а́и да гу чи́ии* [V,PM, 122]; ~ *на́к иа дру́гиj де́и пора́ичеа, л'а́и да мjа́си. да гу пе́чи, ама да е йи́ту пече́iу, йи́ту иепече́iу* [V,PM, 132]; односно **м'а́си*** [MS,s,65].

месе́чие n 'парична награда што се прима еднаш во месецот' (оттаму и името) ~ *"Ко́лко пăри́ ти чи́ие месе́чието?" То́лко пăри́. Му да́вăт пăри́те ... то́: чуве́к им– да́ва́л месе́чие спре́ма фăми́л'ăта* [ПД.143].

месна̀т* adj 'нешто што содржи повеќе месо' ~ *"пулека си тераj, лудо,[*

твоја брза којна,[да не ми пастапиш, лудо [меспати ми пети...па бајна бајпапи,[па бајна мијапи, лудо,[сус гебре тријапи" [ТГ157].

мéсне n 1. 'замесување брашно, вода, квас и сол – правење на тесто'; и: **мисејне** – свадбата започнува **сус мисејне**. Уште наутро мајката на младоженецот ги поканува посестримите да дојдат да **замесат**. Ги поканува со **китка** на која е прикачено **цало** (**заманска** сребрена пара). **Пусестримите** се **неармасни** девојки (несвршени) и обично роднини на младоженецот; една од нив ќе направи **фруглица** – на парче трска ќе приврзе гранка од **калинка** и пешкир, со ново сито ќе пресејат брашно, потоа на едно дете кое е **сус мајка и сус татко** ќе му дадат тесла – тоа прво да почне со месењето. За тоа време една од посестримите ќе ја држи фруглицата над ноќвите и ќе пее песна [ТГ,155]; 2. изр.: **сéкоо мéсне – тóрба трéсне** (= ова фраза укажува на сиромаштија во семејството) ~ *кá пă мóжăхме дă–си–кýпме пăаднóч врéјка брáшно, купýвахме пу мáлчко, кýлку зă адно мéсне. Ет тó–ј тóо, сéкоо мéсне тóрба трéсне* [ПК,2(192)].

месо (и: **месу**) n 1. 'маса мускули со кои е покриено телото на човек (птица или животно)' односно: 'мекото ткиво меѓу коските и кожата'; сп. **лóјну мéсу** 'месо со повеќе маснотии' [ПВ(Кр)] ~ *идпăш сăл утипаа идпо, и па то сăл кожста маа издраа, а место му гу фăрлија* [МЕ(Р),77]; ~ *ти да готвиш, ама да не јадиш от мојто месо, по, кога за дојадат те мојто месо, ти да собереш мојте кокали, да ги кладеш у јасилот* [V,PM,205]; ~ *у–пáшто сéло пéма куцáбăшúа, él тă–уткáрум тáм тú дă–бúдиш, ém мéсо ќи–сă–пăјáјш, јăгпéшто мéсо* [ПК,2(224)] (случај на употреба на перфективен презент: **él тă-уткáрум** м. 'ела да те **уткарам**' = заведам); ~ *тóо мéсо шó сј–о: дупцél чýк сј–о: уд гл`фта* [ПК,2(211)]; 2. изр.: **нéк си áпне уд-мé:ста** (= нека страда кога лошо постапува) [ПК(Гр)].

месте (и: **мéстă**) impf 1.'пренесува нешто од едно место на друго, преселува' ~ *субăштта сăл и местă силјајпту: там дека живише попаприд идеп ајлăкчијă, там оп клава двамипа* [МЕ(Р),86]; 2. – **се** 'се префрла од едно место на друго' ~ *мистéќи се ут–студипúлто (имáло сúлăп вéтăр), пúкуј кáмăп сă–истăркáл'ăве; скукпúл зáјац, óп гу–лăгáл мýле и–фатúл да–вúке пу–пéго* [ВГ(М),274].

мéстинце n, dem. од 'место' ~ тóо *пé рăбутúл –пúшто, арăмúă шитáл, тéбе упл'áчки, мéпе упл'áчки... там, пă–пéко: згóдпо мéстипце чикáл, кá ќи–пумúпат пéкуј пăтпици дă–ј упл'áчке* [ПК,2(323)].

мéсто prаер 'замена едно со друго' ~ *кумúтто му–кăжáли пă–Арпýтто двá тувáра пýшки дă–удпéсат. Тúа пă–пýшки мéсто удпéсăт двá тувáра дăрва* [ПК,2(334)] – во контекстот срекаваме интересен ред на зборовите, имено со именката **пушки** е прекината сложената форма **на-место:** *пă–пýшки мéсто.*

мéт m 1.'материја со сладок вкус, ја прават пчелите од цветот на растенијата' ~ *за шпá тапс'á баклавá три прăст'а шпá укá ш'ќéр, идпá укá мéт* [MS,t,8]; ~ *му вели: "три ока пикмез, три ока мет, три ока катран ки гу разбăркам па едпо и, аку можиш да разделиш пикмезу"* [V,PM,97]; ~ *"Кój тă–вúке марú?" – "Ми мă–вúкăт дă–кăрстум". – "И–и, тú сéкуј дéп крăштăлпúци..." Оде, изéде мéдо, пá сă–вăрпе*

[ПК,2(226)]; ~ *бу́мбăре ги ви́куме ти: шо́ пе́ по́сăт ме́т, него пă гутово сă ранăт* [ПД(124)] – уште една потврда за "спорната" употреба на адверсативниот сврзник 'него': **не́ но́сăт ме́т, него нă гутово сă ранăт** (за ова поопширно во граматичкиот дел); 2. изр.: **сă-бắркиш-ли уф-ме́до, ќи-ја́јш ме́т** (= контактите и близината со богатство или др. благодети даваат големи можности) [ПК, 2(196)]; **ме́т дă-бли́јш** (се кажува за некоја куќа којашто е толку чиста што 'дури ако има истурен мед може да се лиже') ~ *уф–ни́х ка́ ќи–фле́јш дă–чăка́лди́сиш: уд–дắските дă–бли́јш (ме́т)* [ПК,2(175)].

метени* n 'чистење со метла' ~ *пастреда рано за кладе пивјастата да пере... По метењиту за езми два малка, едно машко и едно женско, за пој па улицата да метни ґубрету* [V,PM,251].

ме́тла* f 'направа за чистење смет' (од врзани гранчиња од специјални растенија, ги има диви (црни) и питоми; служи за метење, чистење дома, на дворот или на гумното) – на денот, на празникот **Св. Алиуса** жените и девојките рано наутро одат в поле и берат **црна метла**. Во минатото празникот **Св. Алеуса** многу се празнувал и во Солун, на тој ден таму се држел панаѓур. Спроти празникот на улицата **"Иси јол"**, до **Српската црква** се собирало многу народ и под отворено небо ја дочекувале зората. Многу свет доаѓале и пред црквата **Св. Мина** (се однесува на периодот пред Балканските војни) [ТГ,75]; ~ *за ве́змат ж'е́пат'ą митла́та, за гу мита́т (враш'и́луту)* [MS,t,66]; ~ *и то́ј га вели па жена́ му: "на́ша са па то́ј ча́с, же́пу, л'у а́јди зе́ми ме́тли, да и́дими да помитеми бра́товата ми кăшта!" Жена́та му зема́ ме́тли, оти́доха со́с ма́жо и па бу́ј* [V,PM, 19]; ~ *царју́т и викпал двамипа л'уди и им рече да испастрја́т при неговата удаја една удаја, и они заедно́ч земаха метли, изметуха удајата* [V,PM,64].

Метленико top. 'пасиште' (место каде што растат **метли** – диви) Драмско [ЈИ(СД),158)].

м'ётне* pf 1. 'фрли' ~ *фатили пак да промина́т ју́паци, тогај промина и калеко непримепепт, неоружепт; па пего метпала пај–малката јабалката* [V,PM,159]; ~ *то́с по́п да гу ве́змиш' па граб6́т, да гу запис'е́ш', да гу м'ётпиш' ... у мур'ёту* [MS,t, 70]; ~ *гу з'е́ј тупу́зу, гу ме́тпа на висо́ку о́ш'ти по́нависо́ку* [MS,t,52]; ~ *кога ште да си вјахпи пивјастата па коп'ут да киписа... за разбии едпоту малка колачипта, та за ги метпи напрет и пазат* [V,PM,248]; ~ *промина приз царцкиј копак, гу виде царцка мома, гу ареса, фашта, му метпова една јабалка па уврејцки сип* [V,PM,238]; 2. 'стави' ~ *си́те го́сте па́ри збу́рăт[Турупцила ги́ди мла́дăта певе́ста[па ја фа́па ле́ле зă–де́спата ра́ка[па ја ме́тпа ле́ле пă–ко́јпо јут–за́де* [ПК,2(273)]; 3. 'даде' ~ *за мо дари по една кăтка, ... И сватувиту за метпат дар; кајто таткото, за метни алтуп, па другите кој грош, кој ирмилик, спроти обичај* [V,PM,245]; 4. 'кога бремена жена (или нешто друго од ж. род) ќе го отстрани плодот, кога абортира' — трудната жена, кога ќе виде дека некој јаде, треба *за греја* да ѝ се даде да касне, зашто ако не касне може да **метне** (да абортира), или пак ќе роди дете со испружено раче како да бара, моли [ТГ,103]; сп. **(пу)митна́ла** 'абортирала' [ПК(Мор)]; ~ *кубилата,*

што била тешка, па пăтју метпала, и тојпака излези та гу зема жрјапчиту [V,PM,94]; ~ *царйцата кату бéши трýдна, и цáрјут кату пе дáди от л'áбот да пакýси, и мéтпала едно дјáтинце* [V,PM,122]; ~ *за да пе кажи па калитата му, зашто имал кубилата толко товарепа, та от тежок товар метпала жрјапчето* [V,PM,94]; ~ *промипаха две или три месици, и позпала момата ча е тешка, и са и чувала от сичко пешто, за да пе гу метпи малкуту* [V,PM,55]; **5.** изр. **метнал пушка** (= пукнал со пушка) ~ *и татко ми, кату ме загуби мене, и метпал едпа пушка, от пушката са беши оплашила едпа лесица, да и метпала от пеш гăз едш ферман* [V,PM,203]; в. **м'áта**

м'ётнува impf **1.** (в. **м'ётне 1.**) ~ *идйт трăп и клáва у гапсóт па мýхата, ја м'ётпува и п'éја пукрáј арасла́йут* [MS,t,77]; ~ *и кату за го брич'ат, зепгјут изваждa пеколко стребреш пари или опгуци, метпува петри па тавлата* [V,PM,248]; ~ *си чипи гол'ам орехот, хем и врăзал орјаха млого. Кату промипали отдол орјахот кираши, метпували, кој грăмуди. кој камипи да трокал'ат орјахите* [V,PM,202]; ~ *дур да рече тој и друга реч, уврјапот гу фашта, гу вразува, гу метпова петре па морету, петре* [V,PM,224]; **2.** – **(сă)** ~ *сă м'ётпува за шпóш' па шлмéку* [MS,t,54).

мéтру n 'мерка за должина = 100 см.' ~ *ц'áска пу хóртумата, прáви ч'изйја ... ја удм'áстува хóртумáта шпý мéтру пóутáтак* [MS,t,3]; ~ *супдурмáта е дăлга кулку кýкта, тéспа адпо. адпо и пулвйпа мéтро* [ИГ,118]; ~ *ки–чýкпе тăпăпут пă–кóл'пе и тугáј бăлтăцйита, шó о–вóде óрто úма прáво д–удлýче дáл' дă–сă–кóл'ăт, дáл' д–óде дéсăт мéтра óп пăпрéт* [ПК,2(306)]; ~ *ác бих уф–Кукýшко, дóле, ус–автумбúл, ги–прăштáх сúте сéла, сúте, ду–кýче, ду–мéтро* [ПК,2(306)]; при истражувањата во Дојран запишавме: **мéтăр** ~ *курáбо–ј широ́к мéтăр и двájсе, мéтăр и пăтпájсе, дăлк éј пéт и шéјсăт, вăрхо пă курáбо сă вúке чилó, úма двé чилáта* [ПД,128].

мекáвúште n 'топло, **меко** време во зимски период' ~ *фатú едпо мекавúште, си утúде спéгут* [ПД(Ф)]; в. **мекáва**.

мекáва f 'топло (**мéко**) време во зимски период – кога се топи снегот' [ПД, 113].

мех* (**м'ах***) m **1.** 'предниот, средишен дел од човечкото тело во кој се вари храната' ~ *ми бóли мéхут (мéут);* во Воденско запишавме **мéпше** (со исто значење се употребува и **стумáјќ**) [ПВ(Кр)]; **2.** 'направа од кожа со која се разгорува оганот во огништето на ковачницата' [MS,t,74]; **3.** 'торба, врекúче од кожата на одрано животно, во него се носи вода, вино, односно се чува младо сирење' ~ *с'ăкутрăј д'éп' хóждаха са сарá за óда сăс м'ахóт* [MS,t,74]; [ПС(Град)]; ~ *му вéли па бишкáрипот: "тúпака да зéмиш едпá крáва јаловúца, да га закóлиш, да га удéриш кожáта и да га чúпиш едúп мéх, да га папăлпиш млéку"* [V,PM,117]; ~ *и когá фатú ширлаапцúата да скáка хóро, кóп'ут играúши, кáмипиту и дăрви играјаха, мéховиту сóс ширлаáпо падпáха па зéмја* [V,PM,127] - случај на употреба на множинска форма со наставката **-и** кај именки од среден род **(дăрви),** за ова поопширно во граматичкиот дел; и: **мјах** ~ *да ти даде едпа крава јаловица, и да га заколиш, да га*

удереш кожата и да га чиниш мјах [V,PM,137]; ~ *дјадоту им вели: "скору, побрати, да пајдити една крава, да га заколити, да га одерити кожата, да га чините мјах... да пацирками моjте офци, да га напăлнимо млеку!"* [V,PM,63] **4.** изр.: **мéут му сă зăлишúл** (= многу е ослабнат) [ПК,2(148)].

мехкеме* n 'суд, институција' ~ *отúде тил'áлот, му вели на кăрпáчинот: "ájди, стáни да úдими на мехкемéту да извáдиш хуцéтут о–тáму!" Кăрпáчинот стаúá, отúде на мехкемéту* [V,PM,18].

мехтер m 'музикант' [V,PM,374].

мéче n, zool. **1.** dem. од 'мечка' (Ursus arctos) ~ *и мéчкăта óде: "Уфчáро, дáaj адиó jáгие". – "Е, дáj адиó мéче дé"* [ПК,2(228)]; и во служба на vok. ~ *и тугáj извикáл: "Вăлче, мéче, лисúче!", пá: "вăлче, мéче, лисúче!"* [ПК,2(228)]; **2.** изр.: **цăрно мéче на чикóрче клéче** (= лозница со грозје - гатанка); **цăрно мече дрен тресе** (= лозница на одрина - гатанка) [ИГ,122].

м'éч'ка* f, zool., Ursus arctos **1.** 'крупно диво животно, ретко се среќава; живее во планините' ~ *утúj м'éч'ката иа гурáта да ус'ạч'é кóл'ạ за зăмбúт'ạ* [MS,t,51]; ~ *óде вăлко, дáве адиó вăлче, уфчáро уткáре адиó jáгие. Вăлко óде, срéко: мéчкăта* [ПК,2(228)]; ~ *пá ги–вúке тóо. Чýла мéчкăта, тáп сицúро, пýштă–се пу–пăто* [ПК,2(229)]; ~ *ги вăрзахми шерветите иа муцката като иа дубиците, и л'л'тупаиот паиред удри, и тиja, што ки прават, ки скокат като мечки* [MC(B),92]; ~ *идúи д'éи' мéч'ката, кугá исл'áваш'и за да пój да брка jáдиш, му клáваш'и и–иá рóпката иа устáта, идúи гул'áм кáмиш'* [MS,t,16]; **2.** изр.: **мéчка сă-жéне** (се кажува кога ќе се случи, летно време, истовремено да врне дожд и да грее сонце); **мéчка стрáх, мéне нé стрáх** (така се изразува човек кој отрпнал и веќе нема страв од ништо) [ПК,2(175)].

мечкарка f прво значење: 'жена на циган што шета со мечка по селата и ги забавува луѓето', потоа значењето се проширило за 'жена со неморално поведение' [ТГ,194].

мечкин* adj 'нешто што се однесува на мечка' ~ *тогáс отúде пá мéчкиш дýпки, распúта, којá мéчка изjáди мýлиту, и онáја мéчка га фатú и га вăрзá, га тури самáр иа гăрбо и га товарú* [V,PM,107]; – за свадбената вечера младоженецот треба да набави сé што е потребно, се случува гостите низ загонетки да ги искажуваат своите барања, пр.: ~ *"Ваја вечар дудека ие ки апиум уд мечка уво – ие вичерме"* – во случајот се очекува зетот да се досети и да погоди што се бара под **"мечкино уво"**, тоа е **рацел'** – парче тиква варено во **пекмез** [ТГ,162].

мечкина коса f – често се случува родилката да се разболе од **треска,** или од **ум вртејне** (да добие покачена температура, односно несвестица). Некои се лекуваат на тој начин што ќе го повикаат **мечкарот** да дојде со мечката во куќата на болната родилка и мечката да ја згазне додека таа леже. Освен тоа болната добива малку **мечкина коса** што мечкарот ќе ја остриже од левата страна на мечката. Овие влакна жената ги остава под постелата и тука ги чува до првата сабота, кога наутро, пред да се појави сонцето со нив ќе се **поткаде** на тој начин што ќе ги запали и над нив ќе остане извесно време [ТГ,111] – односно суеверие се однесува на дамнешни времиња.

меша (са)* impf 'кога различни работи се стават на едно место' —

празникот **Ѓургевдин** се сфаќа како почеток на летото, од тогаш почнува стрижењето на овци и кози, тогаш се одделуваат овчарските **кардари** (= 'голема група овци'; кај Тановиќ: 'другар, со кого нешто работиме заеднички)' или пак **са мешат,** исто така овците се обележуваат со катран, со различни знаци (со крст, со ѕвезда, со буква и сл.) [ТГ,67].

Меше top. 'место со дабови дрвја' (сп. тур. meşe 'вид даб') [ЈИ(СД), 158)].

ме́ше n 'дел од човешкото тело во кој се вари храната' (со исто значење се употребува и **стума́ј**ќ) [ПВ(Кр)].

ме́шку m 'човек со голем стомак' [ПВ(Кр)].

ме́ш'л'а* n (dem. од **м'е́ч'ка**) 'меченце' ~ *гу пуж'алú, си гу з'е́ сăс л'е́ја па ро́пката; и т'á има́ш'и ма́лки ме́ш'л'ăита, ги дуја́ш'и* [MS,t,16]; и: **ме́чле** ~ *от де́вет мја́сици се́тии роди́ла мечката едно́ мắжко: полови́п бе́ши чове́к, полови́п ме́чле* [V,PM, 106]; ~ *от мắра саа́т се́тпика една́ ме́чка дојде́ аф ја́мата, и́маши ма́лка ме́члите, што́ ги биза́иши, гу зема́ и момче́то, гу биза́иши* [V, PM,106].

мешту n 'определено пространство, во случајот – позиција' (со фонетска измена од 'место') ~ *лалата, кату чу така, влезе па шубе, да не гу изгони пегу цар'ут и да земи па пеговоту мешту авиолиата* [V,PM, 41].

ме́шăн adj 'нешто што не е еднородно' ~ **ме́шăно пи́јш** 'кога човек консумира различни (алкохолни) пијалоци' [ПС(Град)];

ми conj 'но, туку (и)' (< 'ами') ~ *Кра́л'у Ма́рку му р'еч'и: "јас фаш'там сто́ о́ки, ми то́с курш'у́м п'е́ма да гу фа́та? "* [MS,t,39]; ~ *гу имале не săл сăт Постул, пу приказните па паште силјајпе, ми дистипă–двăпајсит села пăокулу* [ME(P), 85]; ~ *па полцките села, пă–ј па полјто секăде пе и велиме се́ су јдпо има, ми су пеколку* [ME(P),74].

ми part (при забрана: 'немој' – 'не') – грц. ~ *за тузи́ ми бире́ш' гајле́* (**васа́ну**), *јас за ти да́м иди́п ко́п'у* [MS,t,19]; ~ *хи́ч' ми м'а пи́таш', та́ти, о́стави м'а, па м'е́п'а иди́п ко́п' да ми дука́раш' и иди́п ка́т му́ш'ка ру́ба* [MS,t,30]; ~ *јас за ја згор'а ка́ш'тата!" т'а му са́ мо́ли: "бре́ ми, ма́п'и'и, п'ă–ј ра́бута та́с"* [MS,t,11]; ~ *"о́стави м'а ма́п'и'и, ми м'а ба́раш' , јас уми́рам, ти са́ газо́ си игра́ш'!"* [MS,t,13]; ~ *јас за ја згор'а ка́ш'тата!" т'а му са́ мо́ли: "бре́ ми, ма́п'и'и, п'ă–ј ра́бута та́с"* [MS,t,11]. Негацијата **ми** се јавува само во заповеден начин, но глаголската форма ги има наставките за презент (а не за императив).

ми part (се јавува во почетокот на мислата, служи за потсилување – 'ами') ~ *"Кој тă–ви́ке мари́?" – "Ми, ма–ви́кăт дă–кăрстум"... "Ка му–кладе́ и́мто?" – "Ми, ближе́ш, ближе́ш, тăркăле́ш, вăргăле́ш"* [ПК,2(226)]; ~ *"Е–е, ре́кăл, ти́ пă–ме́п шо́ ми–пра́виш, ус–ме́п с–игра́јш ма́јтан. Ма–дутипа́а". – "Ми, а гле́ј гла́вăта кăква́ ме́–ј пă–ме́п, мо́зуко ми–са–гле́де"* [ПК, 2(227)]; ~ *гу пите попут: "Ама, попе, уште колко Свити Јуваповци има?" — "Ми знам. Уште десит или дванаисат, који знаје колко!"* [ТГ,27].

ми pron (кратка заменска форма, служи за изразување на посвојност) ~ *"Дубр'а́ ми до́јди, д'а́т'апто–ми, ја–са́ то́јут касме́т"* – во примеров имаме редупликација [MS,t,86]; исто:

му–ричѐ кадӣја па Стратиѓ–о́ма: "Да–и́диш, Стратиѓ–о́ма, до́ма–ми да–ми–прика́живаш" [ВС(К),293]; ~ *"иа́! т'ёс пара́ ми ха вра̏пува забу́тиѓут!"* [MS,t,82].

ми pron 1.'кратка форма за индиректен објект од **јас**' ~ *"ди́рму ми сӑ мо́лиш' то́лку, п'ека до́јди кӑк за скул'а́сами!"* [MS,t,83]; во употреба е и скратената форма **-м** (ако претходниот збор завршува на вокал и со него прави акцентска целост) ~ *и́де па̄јто́ѓут па̣ ме́сто, за̣пи́ре, гуле́мцут гу прӑви́куве ура́чут: "к'и–м гу да́јш тоа де́тто па̣ ме́пе"* [ИГ,111]; 2. 'кратка форма за директен објект од јас' (наместо 'ме') ~ *кога те сповах, ми запросеха, мајка ми ми даде; кога па половипа ти дотках, мајка ми ми ожепи* [V,PM,197] – во контекстот среќаваме паралелна употреба на формата **ми** и за директен и за индиректен објект; 3. 'за индиректен објект од **тој**' (наместо 'му')? ~ *ала́ пи ж'пја́та му казу́ва ... ч'а кш'е̏пудо́хиѓу и–і̣ мӑич' пи́ту кш'е̏пудо́хиѓу му вили́ ... ч'а̣ па́с ми–і̣ ж'е́па* [MS,t,12].

ми́: (и: **ми́и**) impf 1.'со помош на вода (евентуално и на сапун) прави нешто да биде чисто'; ~ *де́тто прӑ–ста́рио кӑвӑци́: фӑлца́пе ми́:, пе́кој пӑрӑче к`ве́ – му по́се, а ста́рио ва́ре ка:ве́то* [ПД,145]; ~ *ки–ми–да́јш то́лко зи–ѓти́п, е́дпо ки́ло–две́ сапу̏п зӑ–дӑ–мо́жум до:–ми́:м де́тто* [ПД,148]; и: **мие** (**мии**) ~ *ги мии сӑдӑфто;* 2. – **(се)** 'си ги чисти рацете, лицето и др. со вода' [ПК(Гр)]; ~ *и му казал, чи керките му пи сја ужеп'ват, зашто бо едпач пи са сја пред слӑпце омоли. Тога тија зели да сја пред слӑпце мијат и сја ужепили* [V,PM,284]; ~ *се́дпе ду че́шмата дӑ–се–изду́ше и зи́ме дӑ–се–пӑпи́е во́да и дӑ–се–изми́е. И ми́јки–се, пуглидпу́ве пӑ–го́ре, ви́жде путре́тут, тикпа́ло–му, вижда́јки, иза́хпал: "А х!"* [ВК,283]; 3. изр. **но́јсто дӑ-му-ми́е**, **во́ота дӑ-му-пи́е** (= се потсетува за сторена важна услуга поради што се очекува голема благодарност) [ПК,2(183)].

мива́лник m 'направа од даски во која се мијат садови, во соседниот струмички говор: **во́дник**' [ПД,130].

мивле́т m 'одредено време, рок' ~ *уд–ме́пе а́дип ме́сиц мивле́т и́миш дӑ–си–па́јдиш, ка́к зпа́јш дӑ–зпа́јш, чӑјре́то* [ПК,2(73)].

ми́гдал (и: **ми́ндал**) bot. Prunus amygdalus 'бадем' (дрво и плод) [MS,s,66]; ~ *и пак па морету петри, што има гимии, риби, пилца и други работи, да ги чипи едпо кадро и да ги избери петри аф мигдало!* [V,PM,89].

мигда́н' (и: **мигда́н**, односно **мегдан**) m 1. 'слободен, отворен простор, мегдан' ~ *п'а: би́ве та: рӑбо́та, а́с ки–испа́дпум пӑ–мигда́по, к–им ка́жум, и́пче а́к пӑ–ви́ӑт ки–ре́чӑт: вујпи́чки бигу́пци* [ПД,172]; ~ *та́а ту́мба би́ше муѓи Гӑвӑл'а́пци, Драгумирци и Кре́цӑво... Та́м и́мше дӑ–ка́жме три́ куту мигдӑпи́шта. Гӑвӑл'а́пци сӑ–збу́раа бӑшка́ о́ро, а–пӑ драгумирча́пе бӑшка́, крицува́пе бӑшка́* [ПК,2(228)]; 2. 'простор што не е заштитен (пр. непокриен)' ~ *здигпа дрехите си пагори каде појасо, тојпака "тутуш" речи, и си закачиха* (пишува 'закичиха' – веројатно погрешно) *дрехите и па појасот: бабип газ па мигдап остана* [V,PM,99]; ~ *устава́ли се́ пӑ мигда́по, пе́ ви́кат о́т пе́каа вӑртипа́рка си́чко ки–м–збе́ре* [ПК,2(152)]; ~ *Дели–Димо влезе аф пусиа и му вели: "скору, господипе, извади па мегдап парите ти, за да добиеш*

душата ти!" [V,PM.67]; ~ *ни́й пра́во пйкра́j адна́ по́вира́и ка́шта бутна́ме–се, кулк да не́ сме пй–мигда́и* [ПК,2(221)]; ~ *ле́тто пй–мо́jш уд–ни́х jа́дне дй–уста́вши пй–мигда́по, се́ туку ша́ват* [ПК,2(193)]; 3. изр.: **и́ма мигда́н** (= има возможност) ~ *гу прумн́пат идн́ну кра́j па о́спува́та па стр'а́д'а́ па круспо́ту и ут'е́гпу-ват о́спува ко́лку мигда́и' и́ма* [MS,t, 7]; **извади́ нй-мигда́н** (= направи нешто да биде достапно, јавно) ~ *тогас и попат па мигдаи гу извади и му вели па царју: "царју, кога да е, Господ земјата ки га расипи от попови и от граматици!"* [V,PM, 109]; ~ *му вели: "паистипа, мои сипуви, па човек ва мириса. Гу имам скрипи едип млат, ама дурде не си закйлпети за мајчипо ви златип зйб, пема кабил да гу извадја јаз па мегдап"* [V,PM,51]; ~ *хајди, хајди, рнјпш'т'ем ги пајдуха парит'а и ги извад'аха па мигда́и'* [MS,t,48]; **искара на мигдан** (= заврши успешно некоја работа) ~ *тојпака фати една скала да направи: тој га ковиши, оп га расковиши, пе можа пикоја работа па мигдап да искарат* [V,PM,87]; ~ *му вели; "ej море, мајстори, виде дппеска как пе можахми да искарами двамипата една работа малка па мегдап?"* [V,PM,87]; ~ *пај–малката беши пај–хубава и па–личпа, и млогу била акйлијка: што работа да фашташи, па мигдап га искаруваши* [V,PM,70]; **се́-j нй-мигда́но**: а. (= оставено на дофат, видливо) ~ *уф–пи́ска се́–j пй–мигда́и: и jа́дне, и пи́jпе и п`рте сй пй–мигда́по, пе́ зйкл'у́чувме;* т.е. работите не се сокриени, ниту се под клуч; б. 'нема работа што нема да се разбере, што ќе остане тајна' ~ *што́ ќи–кри́jш, се́–j пй–мигда́по, си–кажа́ла пй–ади́п, сjа́а це́ло се́ло зиа́а* [ПК,2(192)]; **зима́ мигда́н** (= се оддалечи, земе замав – пр. за скокање) ~ *му вели...: "царју, царју, јазика аку сам јупак, сакам прет свадбарите да си покажа"... заедпоч зема мегдап и прискокпа три пйтја от кал'ата* [V,PM.61]; (= се оддалечи за да се ослободи од притисокот) ~ *и, а́–бре, у́–бре, зима́ли мигда́и, удн́ли бйjа́ вре́ме, а́ма па́–j прйсти́гпуве, па́ пу–пи́х* [ПК,2(228)]; ~ *дури да идат халајките да кажат па татка и Марка, тојпака баја мегдап зема сос момата. Марку вјахпа па пеговата којпа, зема и тешка бозлугапа* [V,PM,77]; **остана на мигдан** (= остана без покривка) ~ *тојпака га притиспа, и заепоч тјапака фйрли рйката у́ па врйх папламата, суфати кепету от пегу, и така остапа тојпака па мигдап* [V,PM, 34]; со слично значење: **излезе на мегдан** (= се појави. се претстави) ~ *тогас терзиата излезе па мегдап, момата му вели: "терзиа дали ти гу стори тос фустап, или друг?"* [V,PM,223]; ~ *тојпака пак викпа: "месу варепу дек ми си, ела вйпка!" Ету месоту излезе па мегдап; опо час стапа, га заколи и пеа* [V,PM,62]; ~ *фатиха јупаците да скакат кал'ата и, колку јупаци скокпаха пекој* (м. 'никој') *пе можа да прискокпи. Дека и чул и едип дјавол, сип самовлип, излезе па мегдап млат јупак кату деф, и тој отиде да скокпи кал'ата* [V,PM,61]; сп. **Мегданата** top. 'центар, плоштад во с. Трлис, Драмско' (сп. "Трлиско евангелие"), од тур. meydan 'плоштад' [ЈИ(СД),158)].

мигда́нче n, dem. (в. **мигда́н'**) ~ *прет тйрлуто шо́–j зйгра́дйпо, то:–j кутя́р. Ми́сл'ум тйрйлто се́–j тйрло, е пред п'о: и́ма зйгра́дйпо, то:*

мигдáиче што–j, гóлто мéсто, тó–j кутáр [ПД,125-126].

мигленицъ* m 'жител на областа **Мегленија** (во Егејска Македонија)' ~ *сијмејиту сă или арнăутă или мигленици и пијите тајфи му сă пă вилијатут* [МЕ(Р),84].

мижде́ n 1.'награда на тој што прв ќе јави радосна вест (пр. раѓање на машко дете и сл.)' [ПК(Гъ́р)]; – крштевањето се врши в црква, по одржаната литургија (служба). Додека трае чинот ќе се насоберат многу деца кои му го честитаат **кумството** на кумот, а кумот на секое дете му дава по еден **металик** (монета со мала вредност од турскиот период). Потоа некои од децата трчат кај родителите на бебето и бараат **мижде** за да го соопштат името [ТГ,113]; ~ *тогај домакинот вели па жената му: "жену, ету јазе за пода па хаџилик; ти, кату си тешка. ако родиш мома, и тебе и момата за ва закол'а, јако родиш дјате, кој за ми кажа пај–напрет, за му дам мижде млого злато и стребро"* [V,PM,183]; ~ *да ти кажем и друг колај: "оди си дома да заколиш едното ти дете, да му извадиш сърцето, да ми гу донешиш па мене, па јазе... да ти дам ошти пет стотини гроша мижде!"* [V,PM, 193]; и: **миц(и)дé** ~ *му–сă–дáве пă–тóо шó ќи–кáже прăф нéшто пóво. Ас гу–зéх мицдéто, áска кăжáх óт сă–рудú бéлто* [ПК,2(74)]; **2.** изр. **ти гу-зăлипú миц(и)дéто?** (обраќање кон некого што поткажал нешто што требало да биде тајна) [ПД,135]; исто: ~ *шó тăрчá дă–кăjш, мицдé–л' ќи–т–дáдăт* [ПК,2(176)]; (турц.).

Мижди́ре́чка Стра́на top. 'име на место во Кукушко' ~ *и тáм úмше мистúна áма мájка нé зиáа сúно. Нă–ткá бúше Прăз Рéка, пă–кăде – Мижди́ре́чка Стра́на, пá Прăз–Ре́ка бúше. Нă–тá–тáм стра́на вúкаă Мижди́ре́чка Стра́на. Одаа пă–нúфте* (станува збор за место меѓу реки) [ПК,2(250)].

мижe* impf 'кога некој е со затворени очи, односно не гледа' ~ *зăшó вé-л'ăт, чувéк óчте áко–j мижáл, сă-рцто áко нé зáспе, сăпóќ сéдум, пе–м сă спú* [ИГ,121].

мижиш(о) m 'име на детска игра' ~ *пулијита по кој шо са има трăчнапо су децата играјајки мижишо "робове"* [МЕ(Р),68].

мижни́к m 'голем камен поставен меѓу две ниви за да ги разграничува'; со исто значење во Дојранско запишавме: **сăнăр** [ПД,121].

мижни́ца f 1.'детска игра: едно (дете) **мижe** другите се кријат, а потоа тоа (што **мижe**) треба да ги пронајде' [ПК,2(73)]; ~ *Илибúа, чилибúја[думăзáри, дукăтáри [кáј вéр, кáј пúс [мúцăр ќóс [кáпă ќóс (сă–брóјăхме ус–дéцта кá ќ–игрáјахме мижпúца)* [ПК,2(329)]; **2.** изр. **нă-мижни́ца ќи-с-игрáјме?** (= зарем ќе се надмудруваме, зарем ќе се лажеме?) [ПК,2 (185)].

мижутра́к m 'новороденче, со замижани очи, пр. маченце' [ПК,2(73)].

ми́зге impf 'кога кобилата пушта глас, пр. ако го бара ждребето или нешто друго' ~ *кубúлта мúзге, сáке вóда, цéл дéп пé–j пóјпа* [ПК,2(73)]; сп. *мјáфка* [ПС(Град)].

мизиви́р m 'човек што се додворува на власта (полицијата) и ги кодоши луѓето' [ПД(116)]; [ПК,2(73)].

мизивирлъ́к m 'кодошење' (пр. на полиција) ~ *тóо ус–мизивирлăк живéе* [ПК,2(73)]; и: **мизавирлъ́к** ~ *тогáс тój му вели: "бráте, от твójта клевéта и мизавирлăк, што ки чúниш па мéпика, пе ми е стрáх па мéпи. Гóспод што ми ги дадé , пák*

оп ке да ми чýва [V,PM,16].

мизли́ч* m 'собир на советници, совет' – турц. ~ *сă–збăрýве и ýпрăвăта цáрцка тáм, шó дă–рéшăт са: зă–ти: дéца: мóмăта пé–j сáке, пи́ то: гу–сáке, пи́ то: гу–сáке, сáмо кăвăмúцкио сúп гу–сáке. Шó ки–рéше мизли́чо?* [ПД,146]; и: **мезли́ч*** ~ *и когá си собрá мезли́чут, тогáс гу извадúа и сиромáхот от зăндáл'ут, гу закараáа прéт пашáта* [V,PM,27]; ~ *стojá при сиромáхот сос крăстóсани рăци кату харамúа и фатú да му вéли на пúа л'ýди, што сидjáа на мезли́чjут; им вéли сос зáтресна глáс и сóс расúпано óбраз* [V,PM,28]; и: **мезлиш** ~ *и кату дошла она царица на Солун, собера сичките базирґани на мезлиш, та го примени Теодораќа цар и она царица, и Марин базирґана на кол го заби* [V,PM,166].

мијајне крст – во минатото кога имало болно дете првиот лек бил **мијајне крст**, независно од видот на болеста. Народот верувал дека на секоја болест кај децата ѝ претходи **уручувајне** (поглед со злоба и со тивко проколнување). Поради тоа, за да се лекува детето требало да се **измије крст:** кога крстот (тоа е крст донесен од светиот гроб) ќе се спушти во чаша со вода *са путсмукнуве* и се внимава дали покрај крстот ќе се јават меурчиња; ако се појават значи дека детето е **урочино** [ТГ,123].

Мијал' м. л. име ~ *ајле лош чувек тоо Мијал'. Ного мj–о: мăче детто* [ПК,2(178)]; ~ *пă пă–тáтко ájи прăф бăртчéт, вујпúк, пуд–пúекуj мóс пă–сúте питувáл: "Дáли–j видéте Питрýш Тáшуф и Мијáл'?", óт бúл бóлиш, дă–гу–кáчме пă–кóлта* [ПК,2(73)].

мијáл'ка (в. **мáл'ка**) f, bot. 'кочан од пченка без зрна' ~ *тăкá сă–вúке и пă кукурáткăта уд мисúркăта; кубáк биз–зăрна* [ПК,2(73)].

мијáл'ка f 'нечиста крпа' ~ *ус–мијáл'ка ги–мújме сăдăфто* [ПК,2(73)].

мијан adj 'кога нешто е исчистено (со вода)' ~ *"пулека си терај, лудо,[твоја брза којна,[да не ми пастапиш, лудо.[меспати ми пети...на бајна бајпапи,[на бајна мијапи, лудо,[сус гебре тријапи"* [ТГ157].

мијур m 1.'печат' ~ *мухтарут пемă изим пи jдип, дă удрă селцки мијур* [МЕ(Р),91]; (постоел и **личен мијур**, што во турско време се користел место потпис) ~ *éла, рăчéл, áс ки–ти–д`м двá грăста пăрú, сáмо тáтковио мијýр дă–ти гу–ýдрум пă–гăзо* [ПД,151]; ~ *и дујдéли. "Има лéк?" – "А–а, úма, áма ќи–дájте да–в–jýдрум п–ájи мијýр пă–гăзо, п–ájи пичáт"* [ПК,2(231)]; ~ *и му–ужди́ре éп печáт. Оти éдно врéме сéкуj чувéк úмише печáт, мијýр му–вúкаме пи:, печáт* [ПД,150]; во Солунско: **михýр** (обично од метал, се става на восок) [MS,s,66]; и: **мјухjур** ~ *излези царjут вăпка, му вели: "што сакаш ми?" – "Сос тебе пазарлик ак сос писмо и сос мjухjурја, ако да скокпам сос тајл'акот ми дупката, да ми дадеш момата ти" ...* ~ *и царjут му даде писмо сос пегов мjухjур* [V,PM, 185]; ~ *тогас царjут от страх фатил, писал сам едип тjумjусук па врăх кучиата, удри и пегов мjухjур, му гу даде па харамиата* [V,PM,210]; 2. изр. **нă-стó лúри мијýр уждúре** (се кажува за човек што е претерано горд, самоуверен, важен) [ПК,2(186)].

мијýр m 'подуено место на кожата, полно со вода, од изгоретина' ~ *мă–прăснá жéжук шăрлáп, вúj*

ко́лкуф мијўр ми–сă–чипи́ [ПК(Мор)].

ми́ка f 'светликав, полупровиден минерал, лесно се цепи на тенки лушпи'; сп. **ара́пски пари́** [MS,s,66].

мил* adj **1.** 'драг, сакан' ~ *тојпака вели́: "мари же́пу, ка́к да му са ка́рам, што ми са мили си́чки?" Па́к тја́пака му ве́ли: "ти са ми́ли, ама ки ти остра́мјат пе́кој пăт"* [V,PM,25]; ~ *тој ка тăрчиши с голема сила, тăпки гласови викпаха: "мило впучи, застапи, имам лаф да ти кажам"* [MC(B),95]; ~ *да ка́жи...: "ми́ла ма́јку ... ми пора́чи па дру́г да пе ка́жа, туку скри́шпа да га и́мам лакардиа́та"* [V,PM,30]; ~ *јас чпих пает да кписам за милта ми патрида па крајта па Питровјут месец* [ME(P),67]; и: **миу** [ПВ(Кр)]; **2.** изр. **пра́т-те́бе ци́ли ми́ли, зăт те́бе гро́п ти ко́пе** (се кажува за лицемерен, дволичен човек) [ПК,2(189)]; **пра́ве ми́лни о́чи** *а.* 'кога многу сака да се види со некого' ~ *ја, кут ác и мо́(j)о си́п, ка́ пе́ сум о–виде́ла то́лк гуди́пи, пра́вум ми́лпи о́чи до:–ви́дум; б.* 'се умилкува, лицемерно се однесува' [ПК,2(188)].

Мила́н м.л. име запишано во Кукушко ~ *и́мше тишле́ре, и́мше шу пра́вше бăмбо́пе ади́п Мила́п, Мила́п că–ви́кше. Măсти́ка пра́ва:* [ПК,2(216)]; ~ *că–ви́кум Го́пув Мила́п, ро́дăп 1906 гудипа, а́ма пиши́п сум, мă–пиша́ли пу–гре́шка. Мă–пиша́ли Го́гув Мила́п* [ПК,2(188)]; ~ *де́до Ми́тре, се́тпе ка,жу́јфше де́до–ми: има́ло пе́кој Сто́јче и бра́т–му пă–Го́це Де́лчуф – Ми́ла́п. Опи că–би́ли уф–пе́ка: па́ша пи́ва, уф–пе́ка: ра́ш* [ПК,2(152)].

Милена 'ж. л. име запишано (како ново) во Гевгелиско' [ТГ,115]; ~ *лази, лази, буба![–Дек ќи одиш па госте?[– Уф Милепа па госте.–[Што ќи те госте?–[Бела пугача.–[Милепипа гуша* [ТГ,118].

Миленин adj 'нешто што ѝ припаѓа на Милена' ~ *лази, лази, буба![–Дек ќи одиш па госте?[– Уф Милена па госте.–[Што ќи те гопсте?–[Бела пугача.–[Милепипа гуша* [ТГ,118].

Мили́т Башчеси́ top. 'излетничко место со кафеана во Стар Дојран' (кога постоел); турц. = народна градина [ПД,135]; за истово име на место (**Мили́т Ба́хча**) знаат и бегалците од Кукуш (за во нивниот град) ~ *и де́п дăпе́ска му–сто́ ка́шта уф–Куку́ш. Ас–бих уф–та́а ка́шта, ути́дăх. Ка́ ќ–о́јш Мили́т Ба́хчта уд–де́спа стра́па, пут–пắто–ј пи́јпта ка́штичка, сто́ кут–дика́пче* [ПК,2(309)].

милечка adj, dem.,opp. на 'голем' ~ *идпа милечка рекичка коа пема дош, ама пу пекој пăт шо гу удавува ду Солуп* [ME(P),72].

мили́на f 'нешто што предизвикува мили чувства' ~ *са́ркпи, то́ппи за́лкут, фа́рли–гу зăд–пе́го, а пă–кили́ме шăре́пи уд–мили́па. "Е–ва́а, ви́кăт, Дупиа Ѓузăли́це, ти́а пе́ зпа́ат дă–ја́дат, кили́мто извăл'а́а"* [ПК,2(299)].

ми́лин adj 'мил, драг, в. **мил**' ~ *две́те и́ се́стри изл'а́ваха ка́та де́п срја́шта сла́пцето и ве́л'аха: "ми́ло сла́пце, ми́ппо о́ко, от на́с три́те која́ је́ по–ха́рпа* [V,PM,132]; ~ *по дпо времја едип човек имал сал едпа мома, и тја млого беши милпа на татка и́* [V,PM,205]; ~ *и му ве́ли: "јупа́к, ми́пип си́пку, ти́пака това́ добро, што ми паправи́ па ме́пика, ја́зе пе́мам со што да гу пова́рпа"* [V,PM,23]; ~ *и што си му вели, веле ем гувуре; "Девир, милип девир, дремка ме пападпа,[сол сум си су-*

пила, мојте два ми брата,[два бупара копат и двата биз вода" [ТГ,171]; освен споменатава придавка (**милин**), со наставката **-ин** се јавува проширена и придавката **гол-ин** (ја констатиравме во Кулакиското евангелие); се среќава и со именско значење: ~ *едиш вечер царјут му рече па гпуспиот: "да земиш таи-п'ут да гу закараш па милпата"* [V,PM,60].

Милица 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' [ТГ,115].

милички adj 'драг, сакан' ~ *и кату пе излези зетјут, царјут стапа, отиде при пегу и му вели па зета му: што имаш, милички ми зет, што ми ти боли?* [V,PM,50]; ~ *пóситп'а прумипá идúп ч'убáпш ... и си р'éч'и: "милúч'ка сфитá Бугурдúч'ка си сл'áла и ти па зим'áта да ш'éташ'?"* [MS,t,23]; ~ *тогас кадиова мајка му вели па кадиата: "ох, милички сипу, да ти кажи мајка! Едпо времја татко ти го беха зели па кавгата, та ми остави тука сос едпо иґупче хизмиќарче, та јазе сос пего са збраках* [V,PM,182]; ~ *фатúха да га милýват и такá да га вéл'ат: "óх, мúличка сéстру, пúа, кáк ти загубúхми, вéки полудјáхми за тéби да ти пájдими"* [V,PM,133].

миллет m 'општествена заедница, народ' ~ *пе је тешко да му текпе па чувек қолку миллет вăрвише по во пăт* [ME(P),73]; и **минлет** ~ *и дă вијме, шо минлет живувă ув пегу* [ME(P),82].

мúло adv **1.** 'кога нешто се присакува' ~ *утú:хме пą–гăрчката грáпица за–да–шóјме уф–пáшто сéло. Знáјш, кăт се–ј–рудúл чувéк, тáм мо–ј мúло, ќи–сă–пуклопиш зă–дă–живéјш. тă шó Грăк, шó Бугáрш* [ПК,2(353)]; **2.** n 'поименчена придавка – сакан, драг' ~ *папкуп дур да речат речта, Ґурга му вели: "ајде, мило да товарими, зашто това е брат ми"* [MC(B),95]; ~ *тогај мо вели господарот: "ти, мило, пе знаиш ошти; ти па мене харпо ми си работил, земи ги тиа трите флорипи"* [V, PM,161].

Мил'о 'м. л. име запишано во Гевгелиско', како варијанта на **Мил'ко**, односно на **Михаил** [ТГ,114-115].

мило́ва (и: **милу́ва**)* impf **1.** 'покажува нежност, обично со допир' ~ *и вел'ајќи тија лафа, сă грабпеха, сă баџаха, сă миловиха, сă гушпаха* [MC(B), 94]; ~ *фатúха да га милýват и такá да га вéл'ат: "óх, мúличка сéстру, пúа, кáк ти загубúхми, вéки полудјáхми за тéби да ти пájдими"* [V,PM,133]; **2.** 'сака, чувствува симпатии' ~ *му вилú: "јáс т'éб'ą млóгу т'ą милóвам и за м'ą éзмиш' за ж'éпа?"* [MS,t,83]; ~ *тогас тојпака позпа, ча цар'ут гу мúлува и тера зепт да гу чипи* [V,PM,48]; ~ *тóлку ја милóваш'и млóгу, да ја éзми, с'éтп'ą ја пи з'é* [MS,t,70]; ~ *и такá Гóспот гу милýваши, и когá да прóсиши пéшто от Бóга, му дáваши па пéговите рăци* [V,PM,16]; ~ *млóгу па ихтибáр гу úмал јупáкот, штóто гу земá сос пéгу аф едпá трапéза да јадáт двата, млóгу гу милýваши кату брáт* [V,PM,23]; овој глагол (со значење 'сака') обично се однесува на човечко суштество, поретко и на предмет ~ *и тјапака му вели: "што да чипам, тате? Тојпака ми куртулиса, сос пегу ке да идам, ча типака прăстепот миловаш, мепика пе миловаш"* [V,PM,81]; **3.** 'има желба за нешто, присакува' ~*...и сáкаши и тóјпака да си пaýчи жáбип јазúк да врéви; и товá, штó милýваши, му дадé*

Бо́г, и си паучи́л ха́рно да вре́ви жа́бип јази́к [V,PM,28]; ~ *му вели́: "џа́рју сфа́ту, ја́зе милу́вам да си не вăрнште ве́ки па́ ва́ште копа́ки, ту́ка да си засели́те"* [V,PM,141]; ~ *вечерта́ кату се́дпаха да виче́рат, по ве́чера му ве́ли па́ де́тето: "сега́, си́пку, ја́зе са́кам и милу́вам да ти чи́пам зе́т, да ти да́м керка́ ми* [V, PM,153] **4.** 'почитува, цени' ~ *сто́ри идна́ гул'а́ма кӑш'та: пала́т'; с'е́луту фа́ти да гу мило́ва мло́гу* [MS,t,86]; – кога се дојдени да го канат кумот за да венча, тој благословува со следниве зборови: ~ *"Ка е арно Госпуд пека даде! Вија па миловали сте и дојделе да па каште да венчиме, Госпуд да ви даде длӑг живот и кӑсмет, ариц век и па секуја педа пу ока бирић ет! Ваја радуст сите да ја ја дучекат* [ТГ,161]; ~ *си паучи харно џарјут тогас и го промина калека па гол'ам ихтибар, и повики го миловаши сетне и прӑв го имаши па копаку́т* [V,PM,161]; ~ *му рече: "ми пекеш и мепика да дојдам по тебика?" – "Ба брате, аку ми милуваш, ела!"* [V,PM,44]; ~ *то́лку гу мило́ваш'и ки́хајата, ш'у вил'а́ш'и граматику́т, му ста́пува́ш'и* [MS,t,68]; **5.** изр. **му-сă-милу́ве кӑрфта** (се кажува за човек што умее да се носи со луѓето, што е почитуван од сите) ~ *пă–мо́јоо си́п му–сă–милу́ве кӑрфта, ко́о мо́ма са́ке ќа–зи́ме* [ПК,2(178)].

ми́лос f **1.** и: **ми́лус** (чл. **милуста́**) 'љубов, сакање'; сп. **ага́пи** [MS,s,66]; ~ *си отиде па дома му при негова-та стара мајка, и Господ му и дал много хубавина па дома му, си промина живот се́ сос милос* [V,PM, 175]; – домаќинот, кога ќе му дојдат гости, кревајќи ја чашката, прво ќе им рече: *"Дубре дујде"* , а потоа ги наздравува со желбата за: *добра управија, слубода, мир и милуст,* и ја завршува здравицата со *"Здра ми си!"*, на што сите му одговараат: *"Спулај ми ти!"* [ТГ,89]; ~ *и оп отговори: "котра има паврăх пеа милос и л'убов, опа е по–харна на земјата"* [V,PM,162]; **2.** 'желба' ~ *џарјут му вели: "јазе сакам и имам милост да ти сторја зепт"* [V,PM, 191]; **3.** изр.: **на́ша ми́лус** (= ситуација, обично негативна – се кажува кога некои ги имаат истите проблеми како и ние) [ПС(Град)]; ~ **ни́јно ми́лос** (= тоа зависи од нивната желба, намера); **без милос** (= силно се нафрли врз некого, пр. да го тепа) ~ *фати́ си́чките му де́ца, ги би́ без ми́лос и мӑра фати́ха да си оплаши́ват и да и́мат стра́х от пе́гу* [V,PM,26]; или: кога нешто се прави во голем обем ~ *и така́ џифаирџи́овите си́пови тидоа па дома́ сос ма́јка им, плачја́ха бе́з ми́лос* [V,PM,27]; **вашо милос** (= израз за почит) ~ *тогај зафатат збор да чипат за бракот. От јупачката страна говорјат па дивојкипата страна: "е! сфато, сега што сакати, вашо милос?" И тој вели: "јазе имам ету толку деца, па сите по едип чифт скорпи..."* [V,PM,246]; исто: **твој милос** ~ *ја вели: "мја пусна па партал мајка, ама млогу пешмап станах, што пе зех алтипи и сребро, што ми даваши. Земах тасот, што мја биши порăпчала твој милос, и кату идех па пăптјут гу удрих от земјата"* [V,PM,2776].

ми́лостив adj 'тој што се однесува хумано, со љубов кон другите' ~ *и са чипи́ то́лкус милостив, што́то пе бе́ши каби́л сироми́х да изго́пи от кӑштата му гла́дип и без харчли́к* [V,PM,16]; ~ *сипо́т му, што и би́л*

мло́гу ха́рип, милости́ф и пра́в човеќ, кладе́ тил'а́л да ви́ка по паза́рите; "па́ ко́гу и́ма та́тко му да да́ва не́т па́ри, да до́јди сја́кој да си ги зе́ми!" [V,PM,109]; ~ *пак тој га вели: "немој ти е страх, господине! Царју̀т пи е млогу милостив, ке да ви прости кабаатут"* [V,PM,65]; ~ *еди́пој̀ут бе́ши мло́гу богат,... ама пе беши мо́шпи учёп, питу бе́ши ми́лостив: пе л'убиши сирома́сите* [V,PM,12].

милостина f 'подарок што се дава на беден' ~ *али попе́же Господ пе му дадé чéду, и за това́ мло́гу си молиши па Бо́га и се́кој де́п и да́вал мило-сти́па па сирома́си* [V,PM,7]; ~ *едпа годипа сичките мајстори дадоха милостипа, кој сто гроша, кој двеста, сички му помогнали* [V,PM, 86]; ~ *дојдé вре́ме кадé Вели́кден, па́ ве́л четвáрток сички сирома́си хождаха па́ чорбаџиата, зему́ваха милости́па по едно́ ја́гпе* [V,PM,146]; ~ *му вели: "ах деду, кеситу гу дадох па едѝп ахтарип милостипа и, кату беши сиромах, гу чиних сега пај–чорбаџиа"* [V,PM,35].

Милошица f 'име на жена според името на мажот (**Милош**) во Солунско' ~ *едѝп дѐп Сраулици рече па млада Милошица: "тето, ти сă мол'ам да ми даш кл'учовете да отворам млади килари и темпи зандани"* [MC(B),95].

милусти́вин adj 'се кажува за човек што е со "мека душа", што не сака да прави лошо' [ПК(Мор)]; в. **милостив.**

мил' m (f) 'многу ситна земја, донесена од вода, но не е песок' [ПД,129]; сп. **мил'а́ва зе́мна** [ПК,2(73)].

мил'о́н num ~ *питули́рка сум да́де́л зă–та́а пи́ва, а́ма о́ш пắрвăта гуди́па ги–јскắра́а. Ко́ј–зпа́а ко́лко мил'о́па зима́а* [ПК,2(288)]; и: **мил'аун** ~ *тогáс чифу́тиот ве́ли па же́ната: "пá ти трú мил'а́уши гро́ша, да ги зако́лиш и три́те де́ца, да му и́звадја сăрца́та да ги изја́дам!"* [V,PM,129].

мил'ундé́р* m 'многу богат човек, што располага со милиони' ~ *а́ј и о́п сидпу́ве пă–дру́га ма́са, са́м. Си́те гуспуди́ шо́–има́ло та́м да–ка́жум мил'упдéре, чипо́вници пу́ат ут–чире́к каавé, о́п пу́е ут–пулви́п ли́ра каавé;* и: **мил'ундéрин** ~ *пă–тре́тјоо де́п пе́кој мил'упдéрип му ви́ке пă–каавици́та* [ПК,2(267)].

мимликет m 'роден крај' ~ "*дпеска сум тука, Злато,[јутре ки си јодам,[па мој ми вилајет, Злато,[па мој ми мимликет"* [ТГ,94]; ~ *"ти кога ки с–јодиш, лудо,[и јас ки ти дојдам, лудо,[сус теб па мимликет,[сус теб па вилајет"* [ТГ,94].

мина́ва impf 'се движи, проаѓа низ некаде' ~ *ти́й шу–ди́шме пи́й – ра́пики, пра́ку пих мипа́ва, та́м о́де, бе́л'о дро́п–ли, ца́рп'о дро́п–ли, дро́оп, дро́п* [ПК,2(74)].

минаре́ n 'горниот дел на џамијата – од каде што вика оџата' (има форма на конус, долго е 4 - 5 м.) ~ *самовипип сип, кату га зема царјувата мома и пиркиата, га закара аф едпа дупка петри, која беши три мипарета да́лбока и три врјатипа широка* [V,PM,61]; ~ *еди́п дѐп от де́ка изле́зи едпа фурту́па толку, што́ту гимпа́та га изди́гаши едпо мипаре́ го́ри и га удри́ваши па море́ту* [V,PM,23]; се среќава и укомпониран во прекар, односно во име на место ~ *фле́ве уф а̀дѝп гра́т, уста́ве ко́јпут и Јара́м–Мипа́ре́то уф а́пут, испа́жќе уф гра́дут* [ИГ.113].

Миндалско Дере top. 'дол, река во месноста **Миндало'** (миндал = бадем - грцизам) [ЈИ(СД),158)].

миндарлăк m 'вид лежај, тесен, се користи за седење и одмарање' [ПК, 2(73)].

миндил'ка f 1.'крпче што се носи в џеб, за бришење на нос' (Пат, Ник), во Дој: **шăрветка** [ПД(117)]; во Солунско запишавме **миндúл'** [ПС (Град)]; 2. 'златна монета со вредност од 250 гроша, има форма на назабен бадем' [ИГ,127].

миндăлов* adj 'кога нешто има врска со **миндăл'**(= бадем, в. **мигдал**) ~ *отат иде лудо младо,[дури силип, дури вилип,[ка се вије, ка се крше,[куту прчка царпичкова,[куту гранка минdалова,[дури па кој пе си вŕаје* [ТГ,177].

минг'ишки pl 'украсни предмети (од злато и сл.) што девојките (жените) ги носат на ушите' [ПС(Град)].

мине impf, pf 1. в. **минава** ~ *пó пă–зáпат фáштише, пăк фáштише* **Мурáрскуто Пóле**. *Тáм едпá рéка мúпше уд–гóре,* **Рáмнинска Рéка** *ú вúкаа* [ПК,2(248)] – според имињата на селата **Мураpци** и **Рамна** (Кукушко); ~ *"Ej, горо, горо, горо, зилена![јас ки те питам, горо распитам:[дали ти виде, горо, који мина,[пу твоји страшни, горо, дирвепти?"* [ТГ,93]; ~ *му вели: "ти са мол'а да питаш и за менпка, какво ми е кăсметјут, и пак да минпш приз тука, да ми кажиш"* [V,PM,99]; ~ *минáа, зáминáа двáјст и пéтмúна[двáјст и пéтмúна, вéрна дружúна* [ПК,2(272)]; ~ *и пăк си мáмо мóри тăргнáхме[удúхме мáмо, шитáхме[низ–гóри мáмо минáхме* [ПК,2(315)]; 2. 'се префрла, од една средина влегува во друга' ~ *кога виде една мăтна вода, едпи страшпи порој, седна тамо, са почуди, как да мипи* [V,PM,93] – во случајот пообична би била употребата на имперфективниот гл. 'гледа': '*кога гледа*' место **кога виде**, но во долновардарските говори, веќе рековме, често се среќава презент од свршени глаголи; ~ *адна деп вике, пладнина бише: "Ајде, риче, вадăп гаре минпте"* (станува збор за префрлање преку граница); ~ *оттаму киписа и утиде крај морету, са чудиши, как да мини приз мурету* [V,PM,99]; ~ *"сипку, кога ки видиш некој облак и да дăжди, типака да заприш на една страна, дури да промине облакот! И пак кога ки видиш мăтна река да иди, да не минпш от пеја, дурде пе утихни реката!"* [V,PM,93] – проширена употреба на предлогот **от** со значење 'низ' *(да не минпш от пеја)*; ~ *и ут Шóпăфци адпá фăмúл'а–ј пустрăдáла тугáј, сă–јздăвúли пă–Струмá, áма тó–ј чáк пă–Крéспа. Струмá óпи гă–минáли ус–кулáј* [ПК,2(309)]; 3. 'останува, престојува некаде за извесен период' ~ *áма пé пă–пуштувăт уф–сéлто дă–óдме... áјде гóре уф–плáпшпта. Тýкă, ричé, ва: вéчăр ки–мúпите... тýкă ки–прăпăкýвăте* [ПД,125]; 4. 'останува да користи само извесни можности (храна, облека и сл.) ~ *зúмта а–минаме уз–áдпа врéјка брáшпо* [ПД,172]; 5. изр. **мина облакот** (= престана да врне дожд) ~ *па пăтју гу и фатил едпи дăш... заедпош му фтекпа па него, што му речи дјадоту, и запрјал па една страна, дуриде мина облакот* [V, PM,93].

минсúл m 'порака, тој што носи порака' ~ *ама кадúата му вéли пăк: "хáрпо, јáзе ки прáтам минсúл дур тáмо, да вúдам, да си паýчам хáрпо за тéбика". Тогáс Кулýф си оплáши, áма пăк му вéли па кадúата: "тúпака, кади ефéпди, прáти минсúл да пúташ за мéпи..."* [V,PM,12]; ~ *прати и минсúл сос писмá па óпиј*

џифаирџи́а да си научи́, да́ли е и́стина това́ [V,PM,12]; во Зборникот на Верковиќ (во Речникот) зборот **минзил'** е објаснет со 'станица, жилиште' (?) [V,PM.374].

мини́к m, zool. 'мало кученце' ~ *не́ко: мӑле́чко ку́че* [ПД(125]; сп. *се́ пу–бра́т–мо тӑрче, ӑли́с мини́к* [ПК, 2(310)].

миникш'е́ n, и: **миникш'и́ја** f, bot. Viola odorata 'теменушка' [MS,s,66].

мини́ре* impf 'поставува мина, експлозив' ~ *Ла́зарца–ј уф–стре́т спи́ли, уф–по́л'то. Та́м дӑ–сӑ–ка́чиш, не́ тӑ–иска́рува ни арӑпла́и, не́ џӑпӑм. Тре́бе це́ла да:–мини́рат* [ПК,2(310)].

мини́стӑрцки adj 'нешто што се однесува на министер' ~ *нӑ–дру́гио де́н дру́к дуј дэ́л, не́кој мини́стӑрцки си́н, на́ гӑ–са́кӑт мо́мӑта* [ПД,146].

министӑр* m 'висок претставник на државната управа, на владата' ~ *е, то́о тӑрго́виц сӑ–кӑчу́ве уф–пӑрӑхо́до, дисти́ла ду́ши мини́стӑре сус–не́го... пӑтува́јќи та́м гуле́ми мини́стӑре, тӑкви́ гуле́мци, чуве́ци пучна́ли та́м дӑ–јгра́ат ка́рти* [ПК,2(271)].

мини́сува* impf 'обвинува' ~ *гу мини́сах* (= го обвинив – судски) [MS,s,66].

минка* impf 'има желба да се стави со некого' (пр. младич со девојка) ~ *удека и чула една стара баба та отива на царју́вут син, му вели: "ох, синку млого си минкал за оная мома, туку јазе да ти ја сторја да излези* [V,PM,241].

минли́к 'составен дел на израз од игра на зборови' ~ *Стре́ште, нӑ пуси́ли не́кој мӑрто́виц нӑ–погрубе́н'е. "У–у зӑшо́ тӑка́ ви́киш бе́, ни́а ади́л вади́ш, це́лто се́ло го́ре, а ти ви́киш: пу–два́, пу–три́ нӑ–де́не". "Ми ка́ да ви́кум џӑпум?" "Ка́ ќи–ви́киш: илик, минли́к, сла́ткуто, блакто"* [ПК,2(302)].

мино́киро n 'крст од чесно дрво' (донесено од светиот гроб; суеверните го користат за лекување) [ИГ,126].

минтан m 'вид горна облека' ~ **барнавезите** (панталоните), и **минтанот** ги носеле на мајстор, да ги *сушиј е мајстурски, тирзијски,* да ги украси *"куту за ергеп"* [ТГ,133].

мину́ве* impf (в. **минава, мине, 2.**) ~ *зна́м Сру́ма га–мину́ва́ме, и́ме мо́с и сӑс ко́л'те. Една́ ко́ла сӑ–ка́че дӑ–замо́не, и́ма сра́жа, дуде́к не́ замо́не та́а ко́ла дру́га не́ да́ве дӑ–фле́ве у–мо́сто. Мо́сто дӑрвӑи, сӑ–л'у́ле* [ПК,2(338)].

мину́та f **1.** 'временска отсечка од 60 секунди'; **2.** изр.: **мину́тте ми сӑбро́от** (= малку ми остана од животот) ~ *што га́аре, зе́р е́пус а́ска ка:–ла́гум зӑ–да́л' и́ма, ил' не́ма. Нӑ ме́п мину́тте ми=сӑ–бро́от* [ПК,2 (176)]; **уф-мину́тта** (= веднаш, за момент) ~ *како́ф чуве́к–си, се́ са́киш уф–мину́тта дӑ–те–ј гуто́во* [ПК, 2(207)].

минцӑр (од детска песна, игра на зборови) ~ *Илиби́а, чилиби́ја[думаза́ри, дукӑта́ри[ка́ј ве́р, ка́ј пи́с[ми́нцӑр џо́с ка́пӑ џо́с – сӑ–бро́јӑхме ус–де́џта ка́ ќ–игра́јӑхме мижни́ца* (= детска игра, криенка, мижитатара) [ПК,2 (329)].

мин'у́ва (са) impf 'го остава старото (нешто) и прави ново, менува' ~ *какара́ска је пи́ле, кој а́то ка́та годи́на са мин'у́ва гл'а́здуту–и́ и гл'а́зду гле́да да чини на на́ј–висо́ко дарву* [V,PM,30]; сп. и: ~ *"ми́лата сфита́ Бугурди́ца, ш'ту т'ӑ ви́д'ӑх у гура́та и си ги м'ӑни́хми ру́бит'ӑ"* (= си ја заменивме облеката) [MS,t, 25].

мир m **1.**'неконфликтна состојба, опр. на војна' ~ *дуј дэ́ ади́ пӑриче́не, Гӑрџите сӑ–прӑме́стат. Прими́ре биде́ло, прӑми́ре. Фрӑнцу́јсто, Англи-*

ча́пто – ми́р [ПК,2(223)] – случај на употреба на перфективен презент: **Гъ́рците сă-прăме́стат** (м. 'да се преместат'); – домаќинот, кога ќе му дојдат гости, кревајќи ја чашката, прво ќе им рече: *"Дубре дујде"* , а потоа ги наздравува со желбата за: *добра управија, слубода, мир и милуст* [ТГ,89]; **2.** 'спокојство' ~ *па вечарта му допесле па Бога измитчијте мо (тиа биле парăчпиците) вичера (вичерта му била: што е мир па светут; су пого видоло и су пого јасте) и му рекле: "Господи! Ил'ада и едип човек дујде па видулто; пувилиата што ти е?"* [V,PM,266]; **3.** 'слога, разбирање' – по венчавката веселбата продолжува во куќата на младоженецот, на вечерата прв благословува кумот: ~ *"ваја гудипа випчаме, Госпуд да пувеле уд гудипа воја време мăшко дете да крстиме! Умакут да гу пудиовиме. На младепци Госпуд касмет да им даде! Мир и милуст миќу пих да биде! Сус мед и млеко да се ранат! Сус Божји ангели да вичерат и кумство ду века да биде!"* [ТГ,184].

мираэлија (мома) adj 'девојка која што на свадбата донесува кај момчето многу ствари (**мирас**)' [ME(P),175].

миракландиса pf 'појави интерес (**мирак**) за нешто' ~ *"да ти кажа. А ку обиколи, скору ке да дојди, ама прав пăт ако дојди, ке да забави". Царјут кату така, млогу са миракландиса за момата* [V,PM,55].

мирахчи́а* m 'тој што добил, односно очекува да добие наследство (во дијалектот **мирас**)' ~ *пе́колку вре́ме са́ма живува́ла, от две–три́ годи́па вре́ме по́сле умрја́. Стапа́ха се́тпика мирахчи́е, фати́ха да си ка́рат, ко́ј по́вики да зе́ми* [V,PM,17].

мирба f 'спокојство, мир' ~ *чпиким–ј тăка, елбетеп мирбă ки имăт сил'а-јпту сăл аку имăт пекуј кротук субăшă* [ME(P),90]; образувањето **мирба**, особено често се среќава во "Кулакиското евангелие": ~ *по́ка биде́ки па та́а де́п уф падел'ата, да по́ртите би́ле затворе́пи, та́мо што би́ле Учепиците субра́пи за́рди стра́х ут Чифу́тите, дојде́ Исус да му застапа́ уфстре́т, да ве́ли па пи́х: Ми́рба па ва́с* [MV,K,254] – прави впечаток дека зборформата *биде́ки* нема функција на сврзник, како што е во повеќето македонски говори, туку си ја зачувал глаголноста, односно се употребува како гл. прилог: **но́ќа биде́ки**.

мирди́и (и: **мирди́ја**) f, bot. Anethum graveolens **1.** 'едногодишно растение со лисја што убаво мирисаат, нане'; **2.** изр. **се́где-ј о́на мирди́ја** (= се кажува за некој што во секоја работа се меша, се прави дека многу знае) ~ *уф–се́каа ма́ица о́па са́ке де–ј–мирди́ја, а́ма пе́ да́ват пусе́стримте ; шо́ си–шта́а о́па, така́ ќа:–пу́штат шо́ са́ке дă–пра́ве* [ПК,2(192)].

мире́цки adj 'проклет, омразен' ~ *то́о мире́цки дума́п ми–извăди́ о́чте, пă–мо́ш дă–гле́дум* [ПК,2(73)].

миризли́ф* adj 'нешто што испушта мирис, пр. цвеќе' ~ **миризли́ву ма́слу** (= масло што замирисало – обично поради многу стоење); сп. **парли́ву ма́слу** [MS,s,66].

миризма f 'одредено испарување во воздухот што го сеќаваме преку сетилата за мирис' [ПГ(Фур)].

мирија* f 'она што му се дава, што му следува на владиката – вид данок' ~ *субăшта му ă берă мирија пă влăдикăтă* [ME(P),91].

миримет m 'поправка на нешто, обично на куќа, направено на брзина' ~ *и така са чпих двата другарја и отидоха аф едпо село, фатиха да работат така пу мерамета ту-*

ка–таму. Едиɲ деɲ тојɲака фати една скала да ɲаправи: тој га ковиши, оɲ га расковиши, ɲе можа ɲикоја работа ɲа мигдаɲ да искарат [V, PM,87]; **чинă миримет** (= стори нешто, обрна внимание на некои појавени недостатоци на куќата) ~ *ɲе а чиɲă миримет сăтă кукјă и тăка тро ɲу–тро а устава тикмилј да сă дутурă* [ME(P),86]; ~ *кукјите бегут ăј бурчлијă, коа ки имă ихтиза дă кладă мајстурă дă–ј чиɲăт миримет* [ME(P),87].

мири́са impf **1.** 'се чувствува мирис (пријатен или непријатен)' ~ *тӯкаɲа мири́са мло́гу ху́вав'ą* (= се осеќа пријатен мирис); ~ **мири́са на м'а́су** (= се чувствува мирис од месо) [MS,s,66]; ~ *и слăɲцето, кога са и родило, ɲа човек гу мириса, и ɲа мајка му вели: "мале, тука ɲа човеско месо ме мириса"* [V,PM,99]; ~ *аку можеш да разделиш пикмезу башка, медот башка и катраɲ башка и пак ɲо три ока да имат и да ɲе мирисат ɲа катраɲ* [V,PM, 97]; ~ *му вели: "ɲаистиɲа, мои сиɲуви, ɲа човек ва мириса. Гу имам скриɲ едиɲ млат, ама дурде ɲе си закăɲети за мајчиɲо ви златиɲ зăб, ɲема кабил да гу извадја јаз ɲа мегдаɲ"* [V,PM,51]; во Дојранско **мири́се** ~ **чăло́к** = *то:–ej е́дна тре́ва шо́ мири́се, че́л'те шо–ј збу́рăт. Ко́шувуто ги ɲăма́чкувăт, че́лăта, ка́ ки сă–ро́е, дă–фле́зе уф–ɲăтре, и́ мири́се ɲă–сла́тко* [ПД,123]; сп. уште: **по́вут** 'растение, *то: сă пувӣве ɲу ɲе́ко: дăрво, сă пука́чуве, цăфте бе́ло цве́тче и фи́ɲо мири́се'* [ПД (123)]; **2.** изр. **мири́се нă вујна́** 'извесни индикации наговестуваат дека ќе има воени судрувања' [ПГ (Фур)]; **на лето мирисе** (кон крајот на зимата кога се јавуваат првите знаци на пролетта) ~ *Св. Трипуɲ* (празник кога почнуваат полските работи – режење на лозјата и сл.) *сече, ама ɲа лето мирисе* [ТГ,28]; **мирисе на чисто** (на празникот **Чисти пуниделник** домаќинките се многу ангажирани во чистење на куќата: стварите, алиштата се тресат, се чистат, луѓето си ги мијат главите, со еден збор **се** трудат сé да биде исчистено и да **мириса на чисто** [...]; **нă-мле́кце мири́сиш** (подбивно обраќање кон некој што се прави наивен) ~ *ɲи́м сă–пра́ви, ɲе́ си то́лко мла́т. Мо́ш ɲă–мле́кце мири́сиш* [ПК, 2(185)].

мири́сне pf в. **мириса 1.** ~ *ɲа сăрце́то, ɲи́ле Ста́ɲо [к'и́тки насијајте [ко́ј да помӣɲе – сé да си ски́ɲе [ко́ј да мири́сɲе – сé да ма смӣсле* [ИГ, 108].

ми́рка f'парче месо', в. **мрвка** ~ *кату чу така́, извади́ са́бјата, гу зако́ли и пе́гу и му вел'а́ши: "ɲа́, ɲа дја́вола гу да́вати". И гу чиɲи́ ми́рка по ми́рка* [V,PM,21]; ~ *а́ма ја́зе и пе́гу л'у при магази́ата гу чиɲи́х ми́рка по ми́рка* [V,PM,22]; сп. уште ~ *ми́рка ме́су* [MS,s,67].

ми́рно adv'спокојно, тивко, без потреси' ~ *кату киɲи́са гими́ата аф море́ту, две́–три де́ɲа ха́рɲо хо́диши ми́рɲо* [V,PM,23]; ~ *ɲа сăки ручок и вăчарă хми доходали два лăбовă и ăдɲă чиɲијă мăиц'ă, та там си работили и мирɲо сăдјали около ăдɲă годиɲа* [V,PM,292].

миросуве impf'кога свештеникот става **миро** на челото на верникот' – празникот **Гулема Бугуројца** важи за "тежук" празник, се пости *две ɲидели,* постот е строг и не смее да се јаде ниту зејтин. На денот (на празникот) верниците одат в црква за да се причестат, а попот освен што ги причестува и ги **миросуве** [ТГ,75].

миртéк m 'големо парче дрво, греда'; во Речникот од проф. Малецки: 'греда од покривот' [MS,s,67].

мирудʼá f 'мирис' ~ *мʼéш'ка мируд'á* (= смрдеа); *хýвава мируд'á* (= пријатен мирис) [MS,s,67].

мирýве impf 'се однесува мирно, спокојно' ~ *и учúтăло пă–пáс ќи–пи–пáréде: "Вúа тýк дă сéјте, дă–сéјте, дă–мирýфте, дă–пé пúските, дă–пé чипýфте"... И пă–Кúро: "Кúро ти дă–глéдиш кój пé слýше, кój пé мирýве, дă–ми кáјш пă–мéпе"* [ПК,2(73)].

мирфитлáк m (в. **мурафéт**) ~ *зă–тóо пóго мирфитлáк сáке... ká ќи–дóо чувéк, тóги ќи–си–ј пукáјште сúте мирфитлáци* [ПК,2(73)].

мирфитчúа* m 'тој што умее, мајстор' ~ *тóо–ј гулéм мирфитчúа.* Може и иронично: *ká ќи–дóо чувéк, тóги ќи–си–ј пукáјште сúте мирфитлáци* (= ќе направите тоа што не треба), *óт сте мирфитчúј* [ПК,2(73)].

Мúрчо м.л. име ~ *е, кój мóже ус–Мúрчо, пéго тóп пé о рàзбúве, вúд–моо сáмо кáштта* [ПК,2(199)].

Мирцáнуф* 'фамилирано име во Кукушко' ~ *уф–Крéцăво устăпáла адпá Кáта Мирцáпува, сáма, пúкуј, сáмо цикáла, тăрчáла пис–сéлто, пúкуј пé–гă–зăăлпăт, пé–тăмáп стăпáла* [ПК,2(310)] – случај на употреба на перфективен презент: **нúкуј нé-гă-зăăлпăт.**

мирăслáк (и: **мирáс**) m 'богатство, пари и др. работи што родителите ѝ ги даваат на девојката кога се мажи' [ПД(Пат)].

мис m 'растворен мирислив сапун' – секоја рана кога се лекува се почнува со миење со млака зашеќерена вода, а некои место шеќер растваруат **мис сапун** [ТГ,1256].

мúса f в. **мисирка** ~ *едпата úмаши прет пéја јарибúца сóс дéвет јарибú-чки, пá тапсjá игрáиха... фтóрата úмаши едпá мúса сóс дéвет мúсички, пá тапсjá игрáјаха* [V,PM,135].

мúса f 'длабок сад за вода (или вино) што се става на трпезата' ~ *óпа мóж де–ј ут–џúпго, ут–прăс гликóспа, мóж де–ј ут–сăрча и ут пăрцулáп* [ПК,2(73)].

мисáлка f 'престилка, фута' ~ *д'ăт'ąпту ... гу зап'éси па кафипéту, му кýпи и идпá мисáлка (тáлва)* [MS,t, 81].

мисáл' m 'подолга крпа со која се покрива лебот кога се носи во **пинакóти** (= даска со прегради во кои се става лебот)' [MS,s,67]; исто во Кукушко: **мисáл'** ~ *ткáип–éј ус–шáрки, уф–пéго сј–о–зăвúвме лéбо и си–пóсме рăчóци пă–пóл'то* [ПК,2 (73)]; – кога се в поле, на нива и кога треба да се руча **мисал'ут** се постила на земја и врз него се става лебот и **катăкут** (пр. сирење) [ТГ,19]; – за време на свадбената вечера, еден **уд пубратимто** (= свадбари, во случајот од женска страна) ќе донесе **рпници** (= мала домашна "воденица" во која каменот се врти со рака), една чинија со пченица и еден **мисал'**. *Мисал'от* ќе го постелат и врз него **се** стават *рпниците*, во "устата" од *рпниците* ќе сипат пченица и еден од присутните со стап ќе почне да го врти горниот камен, но кобајаги ќе заглави и ќе го прашаат: *"Што море, пубратиме , ваја вудинца пе ти меле?"*; а тој ќе одговори: *"Ej море, пубратиме, знаиш ли воја камип уд кога пеје куваи!"* (значи треба да се стават пари) [ТГ,164].

мисáрница f 'продавница за месо' ~ *и дéп дипéска сă–пăвáґăт у–сéло Пустăлáре. Чувéкут úма кúпо, а сéстрą–мо úма прúвăтпа мисáрпица* [ПК,2(305)].

мисéјне n 'кога од брашно, вода, квас и сол со мешање се добива тесто'

~ кáк да сăм јáзе јýбава[бугáта кăшта на глáва[чéсто мисéјне, пичéјне[мăшките дéца дăржáјне[чéсто бáпици сукáјне [ИГ,108].

мисија f'делегација, обично дипломатска' *~ áма сéкаа вéчăр пу–двă–трýјца măпувáли, кój му причéло. Зăтó и пéкаа мúсија – фрăпцýска, пудúгпипа ут–кăлýгирките ут–Сóлăп дујдéла уф–Амбáр Ќój... и видéла дéца зăтвóрпи* [ПК,2(304)].

мисинч'и́на* f **1.** 'небеско тело што свети навечер, нема своја топлина' *~ сă прим'ăл'а у пáс рýба кутý мисипч'úпата ... и пák пу бахч'áта па гóр'ạ па дóл, ја прáви хардаýш'* [MS,t,33]; *~ сă прим'ăпи у пас рýба кутý мисипч'úпата и зв'ạздúт'ạ и јáхпува кóп'у, ги фтáсува па паит'ó и ги устáв'а* [MS,t,36]; има случаи кога редукцијата не е извршена до-крај: **месинчи́на** *~ вéли пáј–мáлката: мéпи да ми зéми цáрјувут сúп и да му рóдја двé, едпá мóма и едпó мóмче, момáта да é сóс месипчúпа пá чéлото* [V,PM,141]; *~ тогас мајка и едип вечер изл'ази па месипчипата, ча знашла магиа, да и велиши па месипчипата: "месипчипо, мила хубава, дали јазе сам по–хубава"* [V,PM, 213]; *~ ми рече: ако можиш па пебето, што звезди има, сас слăпцето и сас месипчипата па едпо кадро да ги извадиш и аф лешка петри да ги избериш* [V,PM,89]; формата со назален призвук (**мисинчина**) е констатирана во регијата источно од Солун, додека на запад односниве траги се загубени, така до с. Градобор запишавме: **михчина,** слично е и во Ениџевардарско: **мисичи́на** *~ брé пивéсто цăрпуóка] ут дăлéку душисéпа[другáр пéмаш да зборýваш. – Вéреп другáр мисичúпа* [ME(P),94]; *~ дéјпа а прáва пу лéтпу слăпце[пóќја се тýрва пу мисичúпа* [ME(P),95]; *~ кату излезе оданăд, најде чешма, па чешмата беши Маркова керка: кату слăпце светиши, кату месичипа греиши, сос сребарпи ибрици вода палјаваши* [V,PM,77]; **2.** изр. **уф-адна́ михчи́на** 'временски период од 30 дена, месец: откако ќе се појави месечината (**но́вина**), додека се изгуби (погибел, **гине́ш** – во говорот)' *~ дéцта уф–адпá михчúпа ми–сă–рóдпи* (= децата ми се родени во ист месец) [ПК,2(74)]; в. **м'а́сниц;** односно **ме́сиц** [ПВ(Кр)].

Мисир top. 'турски (араб.) назив за Египет' [V,PM,374].

мисúр'* m, bot. Zea mays 'лебно растение, пченка' *~ утрипт'á úш'т'ạха да пójат да тригúсуват (да б'érат) мисúр'ут* [MS,t,80]; *~ мисúр кугá úш'тиш' да с'ăш' за ур'éш' пúвата хýбав'ạ* [MS,t,6]; *~ и гу чипиха опова житу зăрпо по зăрпо, зашто мрафките фатиха едпа да посат ичмепо, други чипицата, едпи рăшта, други мисиро* [V,PM,97].

Мисир Тарласи top. 'ниви на кои се сади пченка' Зилјаховско (турц.) [ЈИ(СД),158)]; сп. **Мисирлăк.**

мисúрка m, bot. в. **мисир** *~ ги удрíха добúциту, фатúха да флéват пá вéткио ихăр, зашто тáмо бéха пáучепи, пáј–пóсле едúп паливóт; при пóвију ихăр имáло едпá шýма от мисúрка* [ПД,122]; *~ е–ее, сă–сиќáвум, кá пé сă–сиќáвум, кут сјáа мé–ј: уф–питóко сăбáјлипта, вýјко пригпá вăлójфто, уддé пă–мисúркаma* [ПК,2(248)]; *~ пúạ éсипта си–збráме чипúчка, мисúрка дé – пу бижáпско. Рáјпте мисúрки кăжáа дă–ј–збérме, дă–мéл'ме, дă–јáјме* [ПК, 2(223)]; така е во Кукушко и Дојранско, но во Фур: **чини́чка** [ПД(123)].

мисирка f, zool. в. **мисирок** *~ впăтре писало: "Предлозап да го готвиш вечар, да го јадиме!" Ка видел така*

Предлпзап, а избришуве книгата, пишуве друго писмо: "Да заколиш кукошки, гäски, мисирки, да зготвиш, да са гостиме!" [V,PM,272].

мисúркин крáшник m 'вид пита од пченкарно брашно' [ПК,2(74)].

мисúркин лéп m 'леб од пченкарно брашно' ~ *пúа мисúркипо пé јáјме óт пä–бóцке пä–тäрбушúпта* [ПК,2(73)]; и: **мисиркóф** [ПД,118].

мúсичка f, dem. од **миса** (**мисирка**); в. **миска** ~ *едпáта úмаши прет пéја јарибúца сóс дéвет јарибúчки, пá тапсjá играúха... фтóрата úмаши едпá мúса сóс дéвет мúсички, пá тапсjá игрáјаха* [V,PM,135]; и: **мисúркичка** ~ *едпáта úма járибица сóс дéвет járипчета, фтóрата úма мúса сóс дéвет мисúркички, трéтата úма záик сóс тазúа* [V,PM,137]; ~ *цáрјут гу викпá куjумцúата и му рéчи: "да ми папрáвиш дрýга тапсjá да úма мúса сос дéвет мисúркички!"* [V,PM,137].

Мисирлäк top. 'ниви на кои се сее пченка' (сп. тур. mısır 'пченка') Зилјаховско [ЈИ(СД),158)].

мисирóк (и: **мúсур**) m, zool. Meleagris gallopavo 'крупна машка домашна птица, шарена, женската се вика **мисúрка**' [ПС(Град)]; [MS,s,67]; ~ *царјут му даде пари, и тоjпака отиде па сокаките, по кäштите викаши: "куповам кокоша и мисирки, ча па царјут му побегпа царицата и ки си ужепи царјут за друга жепа"* [V,PM,61]; ~ *éj мäшкуто уд мисúрките, мúска и мисирóк ги вúкуме* [ПД(126]; сп. **ká сé-j нäдýл, алúс мисирóк** (се кажува за човек што се однесува претерано вообразено или пак што се лути и не зборува) [ПК,2(74)].

миска m, zool. Meleagris gallopavo (в. **мисирок**) [ПД(126)]; ~ *тäмáм пúа дукäрáме пä–плáдпе мúските пä–плäдпúшто кулу двäпáјс сáато, глéдме кóл'те тувáрпи: чéрги, кутéл и дä–бéгат* [ПК,2(74)].

мискúн m 'се кажува за човек што се однесува недолично, што нема срам' ~ *мáјка–му си–гä–типáл, мискúп и пä мискúпо* [ПК,2(74)].

мискинбрé n, bot. 'вид домашно цвеќе со нарецкани лисја што мирисаат убаво' ~ *кúтка, гä–сáдät дóма, лúстто ги–клáвät кá вáрät бláго дä–мирúсе пä–ýбуво бл`кто. Нúјпте лúста пóго пä–ýбуво мирúсät* [ПК,2(74)].

мискинлäк m 'лошо однесување, безобразлук' ~ *тóо шо–о–прáвте вúа мискиплäк–ej, тóо пúгде гу–пéма* [ПК,2(74)].

мисла f **1.** 'расудок – она што е резултат на дејноста на резумот' ~ *се паогја прид идеп "паметник" шо му–j пувäријпа мислите па по–вичка ут 2200 гудипи папред* [ME(P),69]; ~ *катó отишлú при визúрја, покáзал са ќосéто, чи тój му е сúп, пак дéтето го úма катó хизмикáр. И па визúрја мислата му билá дájма па дéтето* [V,PM,257]; **2.** 'благослов' – во врска со обредот крштавање има ваков обичај: уште во петокот таткото на новороденчето оди да го повика кумот носејќи **пуклон** (погача и малку каранфил; поканата се врачува 2 дена порано за да има кумот време да се приготви за **крштејне**); прво ќе му бакне рака на кумот а потоа ќе му рече: *"Сус Божија мисла уф пидел'а лагиме да крстиме"* [ТГ,113] – прави впечаток присуството на гл. именка од перфективен глагол: **крштејне**; **3.** 'желба' – на свадбената вечера, таткото на невестата благословува: ~ *"Ка е арпо Госпуд пека даде? Мисла ајарлија да пи биде! Ново рудпиство ду века да траје. Госпуд*

па сите ваја радуст да ја даде!" [ТГ,163].

ми́сле impf **1.** 'расудува, односно анализира' ~ *тогај калугерот му вели па сиромахот: "сиџу, от вечерот што ки мислиш па умот, да го оставиш за утрината за по-харно е"* [V,PM,132]; ~ *"ади сега, ету вемјајти си о-тука и ваште џјалови и да си појти сос здрави и оштн едноп да мислите Бога и да ни правити така!"* [V,PM,180]; **2.** 'претпоставува' ~ *и па чесá дójде мéчката и е фáти да е дерé сас пéхтете, пак бáбата е бáрашја мéчката и хú са мúслеше, чи е јопак,... Отн имашја вáлпа, мúслеше, чи е кýрк* [V,PM,264]; ~ *óпи мислúли-сă дă-сă-истéпи – и пимáло* [ПК,2 (218)]; ~ *пúă óјме зă-Гăрцнја, мúслиме óти пák е тýрцко, ки-пéма грáјпца* [ПК,2(220)]; **3.** 'проценува нешто' ~ *пу-пăти мáмо сритпáхме[сéстрă-ми мáмо, Лил'јáпа...[и зéтă-ми сус мăшко дéте[мислúхме мáмо, чудúхме-се: [дáл' дă-зăкóл'ум сéстрă-ми[дéте сирáче к-устáпе* [ПК,2(314)]; ~ *што си веле ем гуворе Попово Јуванче:["Што ти мислиш, што ти лагиш, црпа Арапипо![пе сум пиле, пе сум овца, сус лаф да ма плашиш"* [ТГ,41]; (сп. **сă ýм'ą(м)** = мислам) [MS,s,67]; **4.** 'има наум нешто конкретно, зборува за нешто': ~ *кăрчáк – ej млáд зáјц, пé мúсл'ум мăлéчко éптеп, пéго мóже вéч дă-бéге* [ПД,125] (сп. **нéго** = туку) ; ~ *прет тăрлуто шó-ј зăгрáдăпо, то-ј кутáр. Мúсл'ум тăрăлто сé-ј тăрло, е пред п'о- úма зăгрáдăпо, то- мигдáпче што-ј, гóлто мéсто, тó-ј кутáр* [ПД,125-126]; ~ **змијáнăц** – *трéва, цвéто кá ко- дáде смăрде пóго... Мúсл'ум цвéто, а плóдо пóсле му стăпýве куту уд чипúчка клáшче, мáл'ка уд чипúчка* [ПД,122]; **5.** 'верува, очекува' ~ *пăмпóро, вéле, мúсл'ум пă-мéпе пóклуп дă-ми-гу-дáјш, зăтó- шó ти-изл'ăкувáх дéттo, а-ти́ тóлко дóктуре си-искул'ál зăрди пéго* [ПД, 149]; ~ *Тýше Бáлтуф ми-бúше учúтăл. Тýше Бáлтăф ут-Кукýш. А бе, пáшо, мăкидóпцко. Ти́ мúслиш óт-ej гăрцко, áма уф-пáшто сéло пéмше пи едúп Гăрк* [ПК,2(319)]; ~ *да:-мăжум óште Рýшка, и óпа дă сă удóме, мúсл'ум ки-ми-пáдпе кáмип ут-сăрцто* [ПК,2(176)]; **6.** 'планира' ~ *гýптипо му-кажáл óти óп мúсле дą-одпéсе вóда ус-кąпáл, а пé дą-си-игráе ус-тóлко мáлку* [ВГ(М).272]; ~ *по дпо време имало едип човек, мислиши да се опопи, по кату пе имал чепдо, зарди това млого ахтлиа беши* [V,PM,215]; ~ *јáска зă-в`дип мúсл'ум, зă-ýтре пé знáм шó ки-мă-пáјде, óти ác пи-ýмрип сум, пи-жúф сум* [ПК,2 (279)]; **7.** – **(сă):** *а.* 'се двоуми, не може да се одлучи' ~ *кá лăже чувéк сáмо пуглăште, óти крúф-ej пéшто. Кá ки-кáже сáмо пуглăште, сă-мúсле кá дă-излăже* [ПК,2(242)]; ~ *тą úч пé му-сă-мúсли, пúм сă-мăчи ус-пéго* [ПК,2(196)]; *б.* 'се грижи' ~ *и, пáпкупце тó- му-кажáл: "Чóрбąци, гáзда, áк т-éj мăка уд-мéпе дą-устáвум" – рăчéл. "А. шó ки-м-éj мăка ут тéбе!" "Мú тóгај шó са-мúслиш тóлко, áјде кáжи"* [ВД(Н),279]; *в.* 'се надева, очекува' ~ *а тáм пи-дăдéа п-áдпа врéјка брáшпо зą пу-пăто, дă-си-дójме. Е си-мúсл'ăхме пá к-сă вăрпиме зă-Кýкуш, лéбуве тáм сúчко. Арпо áма тýк кá дујдéме тýк устăпáме; пă-мужéме дójме до:-вújме Кýкуш óш адпóч* [ПК,2(196)].

мисници pl. 'период од годината што

трае од Божиќ па до почетокот на велигденските пости'; името го добиле според тоа дека тогаш се јаде **месо** (**мисници** – со редукција на **е** > **и**) [ТГ,12].

мису́р m 'сад од земја во кој се става јадење' [ПД(120)]; ~ *гуле́м сắт ут–пра́с или ут пăрцула́н, зă–чо́рба или зă–ју́рт дă–си–кла́виш* (ПК(Кр)]; ~ *Марковице, бре млада пивесто,[засукај си скути ем ракаве,[измеси си ду девит пугачи,[исукај си ду девит баници,[испечи си уф мисур кукошка* [ТГ,177]; ~ *ут пра́с шо сă – бил'у́ре, уд чи́нго – ба̨шка́, и пија́та* (од порцелан). *Тука пăпи́ци ви́кат, пе́ ви́кат мису́ре* [ИГ,120]. Во Солунско (Град): во него (во **мисурот**) чукаат лук, а тоа што го држат в рака се вика **луґу́дник** (од шимширово дрво) [ПК,2(74)].

мисурче n , dem. од **мисур** – кога ќе дојдат гости и кога ги послужуваат на средина се става **мисурче сус *благо*** (= конфитур, слатко: од **риндусана** тиква **сус пикмез** варена, поселена со печен сусам, од модри патлицани варени **сус пикмес**, од кора од лубеница варена со шеќер, од дуњи **риндусани** или во парчиња, од грозје варено во **пикмез**, слатко од трендафил и др.) [ТГ,89].

Ми́та 'ж. л. име' ~ *ми́ла Ми́та мо́ме цăрпи јо́чи [цăрпи, цăрпи мо́ме куту гро́зде* [ПК,2(257)].

митаксута́ f 'свилена материја'; сп. **ифа́змата** [MS,s,67].

мита́ниja f 'клекнување на колена во знак на молба' ~ *бапте пра̨ва̨т мита́ниja уф–цăрква̨та ка́ сă–мо́л'ăт пă–бо́га* [ПК,2(74)]; сп.: **пра́ве мита́јне** (= се моли) [ПД(Пат)]; односно: **чи́не мита́јне** ~ *к'и сă про́сте ус та́ткуто, ус ма́јкăта, к'и чи́пе мита́јпе, к'и ба́кпе ра́ка* [ИГ,117].

мита́ре (сă) impf 'кога животно (пр. коњ) го менува влакното' [ПК,2 (74)].

мите́ну adj 'исчистено место со помош на метла' ~ *пора̨ч'аа па пе́ја да исме́ти ка̨шта̨та, ама да е́ пи́ту мите́ну, пи́ту пе́ мите́ну* [V,PM,132]; ~ *кога́ до́јдоха самови́лите, пајдо́ха пи́ту мите́ну, пи́ту пемите́ну* [V,PM, 132].

мите́ impf **1.** 'со направа од ситни гранчиња од посебен вид растенија (**метла**) чисти дома, на дворот или на гумното' ~ *за ве́змат ж'е́пат'а̨ митла́та, за гу мита́т (враш'и́луту)* [MS,t,66]; ~ зăса врăнат на враш'и́луту, за мита́т враш'и́луту, за му ту́рнат о́да [MS,t,67]; ~ *па́к са вăрна́ зме́ју, каза́ па пе́ја: "ту́к та́м да мите́ш!"* [V,PM,132]; и: **ме́те** ~ *мо́ма ме́те ма́ле ра́мпи дво́ри, ца̨пум[мо́ма ме́те ма́ле ра́мпи дво́ри[сăс два́ стра́ка ма́ле бе́л буси́л'ук, ца̨пум* [ПК,2(328)]; ~ *пивеста си двори мете,[двори мете слăзи роне,[нема пикуј пукрај пеја,[само едно слăпце лет*но [ТГ,55]; ~ *еди̯ин ден ја пакарала мајка хи да смете дора. Тја как си мела , малчичкото хи братле си играло по доро... го ударила јаче по рăкăтă једно даро* [V,PM,292]; **2.** изр. **удри́ една́ ме́тла** (исчисти нешто на брзина - со помош на метла) ~ *и тја̨пака фати́ – ту́ка една́ ме́тла, удри́, та́мо една́, са чипи́ па ме́сто мите́ну, па ме́сто пе́мите́ну* [V,PM,132].

мите́е (< **метее** – со редукција) impf 'си дозволува, се однесува слободно' ~ *пим сă л'у́ти, мите́м пра̨т те́п и зăто̀ пе́ стапу́вум* [ПК(Мор)]; – вечерта на свадбата, кога младите ќе се повлечат, присутните прават шеги за сметка на невестата и младоженецот, при тоа некои употребуваат и непристојни зборови, но свекорот и свекрвата не се лутат, бидејќи

овие шаливчини **митејат** [ТГ,186].

митил' m, zool. Distomum hepaticum **1.** 'паразит што се развива во црниот дроб на животните, особено на овците' – на празникот **Врбница** сите одат на црква и таму добиваат гранчиња од врба од кои плетат венец и го обесуваат до иконата; стариот венец (од минатата година) се чува додека не се замени со новиот, а потоа стариот се иситнува и помешан со трици им се дава на воловите, со верба дека тоа ќе ги чува од болеста метил' [ТГ,56]; **2.** bot. 'паразитско растение, стебленцето му е како жолт конец што се завиткува околу стеблото на друго растение (пр. околу тутунот) и така се храни, но го уништува растението' [ПС(Град)]; [ПК,2(74)].

митил'а́к m 'дете со нежно здравје'; често има пејоративно значење [ПК,2(74)]; [ПК(Гър)]; сп. **митил'**.

митил'а́ф adj **1.** 'добиче болно од метил' ~ **митил'а́ва о́фца; 2.** fig. 'болникав, исцрпен од болести' ~ *ти́ја де́ута а́дии митил'а́ви шо́ са–пугуди́и, са–измъ́чи́х дуде́к дъ–ии–ја́киът* [ПК,2(74)]; ~ *зе́ а́дии митил'а́ф мъ́ш* [ПК(Мор)].

митили́к m 'турска пара со мала вредност (преку тур. од франц. metallique) [ПД,134]; ~ *такви папуци да ми направиш, што се мажат буја, уд четири митилика една кутијка, и да ля́скат, сус високи тупуци* (потпетици) [ТГ,134]; fig. 'симбол за ситна пара' ~ *не́мум ии пулви́и (скъ́ршии) митили́к* [ПК,2(74)].

ми́тке (съ) impf 'кога некој отворено лицемери, односно се додворува' ~ *та́а ио́го не́што ти са–ми́тке, са́ке да–ј са–свъ́рше не́каа ръ́бо́та ус–ле́сиичко* [ПК,2(74)].

митлини́к m 'место каде што растат црни метли – обично покрај река' (со нив ги метат дворовите и гумната) [ПК,2(74)].

Ми́то m 'м. л. име' ~ *та́а къ́шшта ка: гуто́вахме, удде́ме ус–Ми́то, ус–си́и–ми, зъ́–кирми́ди* [ПК,2(239)]; ~ *мо́мта иъ́ Ми́то а́рна ки́тка му зъ́къ́чи́* (=го посрамоти) [ПК,2(152)].

Митов* adj 'нешто што му припаѓа на Мито' ~ *дуии југо, дуии,[дуии да ие дуиии,[ки ти дадум, југо,[мома црнајока...[иеја си ја сакат,[јуф Јуванови двори,[иа Митови ръ́ци* [ТГ,142].

Митотасово лувиште top. 'име на место покрај брегот на Езерото (Дојранско), семејството **Митотасови** таму имале **лувиште**'; се наоѓа во локалитетот **Орео** [КД,65].

Митра 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' ~ *мури, ела, ела, Митро ле, ќерко,[јуф мајка иа госте![мури, мајка ки ти праве, ле ќерко,[слатка ми вечера* [ТГ,197].

Ми́тре 'м. л. име запишано во Кукушко' ~ *де́до Ми́тре, се́тие кажу́јфше де́до–ми; има́ло ие́кују Сто́јче и бра́т–му иъ́–Го́це Де́лчуф – Ми́ла́и. Они съ́–би́ли уф–ие́ка: и́а́ша ии́ва, уф–ие́ка: ръ́ш* [ПК,2(152)]; во Солунско: **Митри** (со редукција на финалното **-е** во **-и**), ~ *Митри уд Илија* – случај во кој имаме изразување на посвојност со предлогот **уд** (наместо 'на'); го констатиравме при истражувањата во Солунско, што потврдува дека во ова регија влијанието од балканската јазична алијанса било силно изразено [ПС(Град)].

Митро́вдин 'име на христијански празник, Св. Димитрија, но го празнувале во минатото и Турците под име **Касим**. Народот смета дека зимата почнува од Митровдин, а тогаш и се завршува **чубанската, вулуварската и измиќарската** година.

Дотогаш треба да биде собран од нивите сиот **бериќет,** бидејќи од тој ден селските говеда ги пуштаат в поле **ајмана** (без чувар)' ~ *пе́тте ле́ба па ве́чăра и́мии де́и; па за́стрă-та к'и до́е по́пут да ди́ге пăпăги́а. Слу́жба пра́ваа па Митро́вдии, па св. Рапг'ил', па св. Атапа́с* [ИГ,118]; ~ *ве́л'ум: "Де́ка–j ба́ба?" – "Е, умре́ ба́бă–ти, ве́ле, та́м гă–зарија́х уф–ади́и епде́к, гă–пукри́х". Ет тăкво́ па́што бе́гиие би́ше. Ка́ дуjде́ ма́тко, та́а зи́ма то́о би́ше прăт Митро́вдии* [ПК,2(249)]; ~ *а́ пă мо́о де́до пă би́ше вуjпи́к, ту́рски вуjпи́к би́й гу–зимали. Уф–Се́р би́ше. Е се́тие а́дио вре́ме, та́ зи́ма ка́ дуjде́. то́ Митро́вдии пи́й пумипа́ме та́мă* [ПК,2(251)].

митровска сăбута – според актуелниот празник и саботите имаат свои имиња: **вели сăбута, митровска сăбута, крстовска сăбута, лазарува сăбута, тодурува сăбута, бела сăбута** (сăбота пред **Ѓургевден**) [ТГ,9].

митро́фцко (скратено од **митро́фцко цве́ќе**) n, bot. 'цвеќе што цути на есен, кога е празникот **Митро́вден**' [ПК(Мор)].

митро́фцко̀ ме́сиц m 'период од годината кога паѓа празникот **Митро́вден**' [ПК,2(74)]; Тановиќ запишал (во Гевгелиско) **митровски** или **касим** за месец октомври [ТГ,7].

Митруф 'фамилијарно име, презиме, го запишавме во Кукушко' ~ *ја́с сă–ви́кум Дипи́ш Го́це Ми́труф, ро́-дип ил'а́да о́сумсто, дивеjсе диве́тта гудипа уф–се́ло Ште́мница* [ПК,2 (239)].

митрăле́с* m 'вид оружје, пука рафално' ~ *це́лто се́ло, си́те бига́ме, Ку́куш дуjде́ме. Ка́ дуjде́ме у–Ку́куш, ко́j пă–ко́jи кăлде́л пе́ко̀ ше́jче, ко́j пă–мăга́ре кăлде́л... Слу́шăхме пу́кат то́пуве, митрăле́зе* [ПК,2(338)] – уште една потврда за присутноста на балканизми во односнава регија – беспредлошкото функционирање на додатокот за место: **си́те бига́ме, Ку́куш дуjде́ме.**

мика́ва f 'топло (*ме́ко*) време во зимски период, кога снегот се топи' [ПК,2 (74)]; така и во Солунско [ПС(Град)].

мифи́же pl 'вид слатки, правени од *кори*, се носат на родилките кога се оди на крштевка (место питулици)' [ПК,2(74)].

миха́лка* f 'округло, специјално парче дрво за сучење, сукало' ~ *с'е́тил'а за гу зам'а́сат ч'а́стуту ... за гу зм'а́сат ху́бави́ч'ка, да с'е́тил'а за в'е́пат крӑпгу и миха́лката* [MS,t,8]. Со исто значење и: **туч'и́лу** [MS,s,66].

михана f 'просторија каде што се собираат на разговор мажи, се точи алкохол, кафеана' ~ *тăрчаха солупските граѓани да го причекат, ко̀j нога му бацува, ко̀j рăка, ко̀j полта и оп право па ладна михана тегли* [МС(В),98]; ~ *от та́мо оти́де па́ михапи́те, па́ една́ михана́ пи́шиши; "ко́j пе́ ки пи́j две́ ча́ша ракиа, мӑж пе́ си бро́и, от же́па по–алча́к је́!"* [V,PM,123]; ~ *и кату беха просили, берали џакоп'а, хлеб, пари много, и да отидоха па една михана да jадат* [V,PM,188]; ~ *едно врјаме три аргатипи побратими били, работеха и троицата по шеjсет пари па ден.., едип ден отидоха па миханата* [V,PM,118]; и: **мијана** ~ *ја уд лоза си црвепо грозде jубаво,[ја уд грозде си црвепо вино jубаво,[ја пу вино си л'ути кумиjна jубави,[ја jуд кумиjна л'ута ракиja jубава,[она курдисала сред село мијана jубава* [ТГ,156]; ~ *вино пиjат, грозде jадат,[за тоја са бели![кога мӑже па jурајне,[опи па мијани;[кога мӑже jуд урајне,[опи па пустели,[– Е бре мӑжо,*

мили мăжсо,[мошпе се разбулех [ТГ,39-40].

миханеџиа m 'човек што има кафеана, односно што работи в кафеана' ~ *му вéли: "пéма пúшту брáтка!" Тúа дветé брáтка пе бéха човеци, туку бéха змéјуви, имáха и побрáтими крăшмалúци (миханциúе)* [V,PM, 116].

михáнима f 'направа што функционира како механизам' ~ *с'émпʼа ут мрăва вр'ăм'а ш'ту царýваш'и óш'ти изл'ázи идпó михáпима пиш'тóф* [MS,t,39]; во односниве говори често се среќава именка во служба на атрибут на друга именка, каков што е примерот од контекстот: **михáнима пиш'тóф**.

михтија m 'чиновник во османлиската администрација, помошник на **михтијата**' [ТГ,100].

михýр m 'печат' (обично од метал, се става на восок) [MS,s,66], в. **мијур**.

михчúнка f 'парче месо без коски' ~ *сăфú мéсо, бис кóска, бис лój, сáмо цăрвéпо мéсо* [ПК,2(74)].

михăнизáција f ~ *Ас–бих уф–тáа кăшта, утúдăх. Ká ќ–ójш Милéт Бáхчта уд–дéспа стрáпа, пут–пă-то–ј пúјпта кăштичка, стóо кут–дикáпче. Има адпú рáла тáм устáвпо, тăквú кут–михăпизáција* [ПК,2(309)].

Мицан 'м. л. име' ~ *едúп дéп гу пајдóха едпú чобáпи и гу земáха, ... фатúли гу, примпúли гу, исчистúли гу и úметo му турúли Мицáп* [V,PM, 45].

мúцка impf 'клоца, удира со задните нозе' ~ *мúцка магáр'ąту* (= клоца магарето); сп. **рăта** [MS,s,66].

Мúцо м. л. име ~ *уддéх до–вúдум дéлт Мúцо, бéре дýша* (= умира) [ПК,2(154)]; ~ *имше адúп гу–вúка Гăрлицта. Сé гăрлише óп, бóлис. Гăрличáро Мúцо му–вúка* [ПК,2 (242)]; ~ *и тúа сáа гу–фájкăт дé-тто дă–кáже кój утипá Тýрчипут... м–удрúли кутéкут, о–пубăркáли и кăжáл: "крицувáпе". "Кój са?" – "Мúцо Пăпăjótув и Гóце Кл'áпкуф"* [ПК,2(294)]; и: **Мице** ~ *кáк пé, тугáј ác сáках ергéп, тугáј. Мúце Гóшовјо ергéп бúше, мă–сáкше мéп, áма пé мă–дáвăха уд дóма* [ПК,2 (342)].

мич'кáрин m 'тој што има припитомена мечка и со неа ги забавува луѓето и собира пари' [MS,s,66].

мицидúа f 'сребрена турска монета' [ПК,2(74)]; ~ *трú кójпа пăјдéа, сă–кăчúа, кój по–адпá лúра дáве, кój пу–адпá мицидúа–тýрска, срéбро дáве* [ПК,2(356)]; ~ *папăлпи–ми мá-ле мишиплúј дисáги [едпóто óкпо тýрцки жсăлти лúри [другóто óкпо бéли мицăдúи* [ПК,2(273)].

миш* m, zool., Mus 'ситен гризач, глушец' (го има полски и домашен) [ПВ(Кр)]; ~ *фливájќи тóо мáчто уф–пăтре глéде тáм áдпи глýхци, áдпи мúше, свáдба прáвăт и гу–фá-ште кутурóко, пă–кýмо* [ПК,2(264)]; ~ *"Ej уфчаро, тă–кажум пă–мишо ти–јзгризе уште"* [ВК(И),291].

Миш Дере top. 'дол, река'; Ј. Иванов називот го изведува од **миш-ка** 'глушец' [ЈИ(СД),158)]; може да се допушти дека овде се работи за редукција од тур. meşe 'вид даб', заглавната единица би значела 'дол со дабје'; според тур. образец атрибутската определба да ја зачува основната именска форма, сп. meşin çanta ('кожа' + 'чанта' место 'кожена чанта'), meşin caket ('кожа' + 'палто' место 'кожено палто').

миш'áн* m **1.** 'доказ, нишан, белег' ~ *и утúдух па кафипéту, му дáдух миш'áпит'ą, пи в'áрувáши* [MS,t,73]; ~ *ми дојде така па умот: га кладох*

на врăх таванот на удајата ми; та от опца карагроши имаши едиц сос тарапканофска мишац, ету това је! [V,PM,39]; ~ *"мене ме пусца татко ти да те земам. Јаз сам аскер на него. Глендаш царска мишјани што имам, а?"* [V,PM,155]; ~ *дру́гајут гу ч'ака̀ш'и; "е́! – вили́ – ш'о́ сто́ри? ми дупе́си миш'а́п'а ут ж'ипа́та–ми?"* [MS,t,71]; и: **нишан; 2.** изр. **миниха нишан** (= кога се склучува свршувачка си разменуваат подароци – **нишани**) ~ *тогас тојпака извади и другиот алтăп, гу даде на мајка му, и едиц прăстец. И отиде мајка му на царјут, мишиха пишац, чиниха малук армас, и са чини голем радост* [V, PM,49] - случај на употреба на финалната група **-ст** (*радост*), освен во Солунско од каде што е контекстот, ваков изговор констатиравме и при истражувањата во Кајларско (с. Тремно).

мишанлиа adj 'обележан (што има некаков знак, нишан)' ~ *изважда сиромаху едиц карагрош, му дава, и тој да е бил мишанлиа... и гу позна владиката карагрошут, ча беши негову* [V,PM,39] – случај со нарушена конгруенција, што резултира од "разнишаноста" на категоријата род: **карагрошут, ... негову**; ~ *кату хождаха по тук по там, излезоха на едиц друм, најдоха едиц камиц голем мишанлиа* [V,PM,237]; ~ *тогáс богáтиот пот скáлата здигнá едúц мермéр кáмиц мишанлúа;... гу земá кл'ýчот и отворú неговата магазúа* [V,PM,17] – уште еден случај на употреба на именка во служба на атрибут: **мермéр кáмин** мишанлúа [V,PM,39].

мишарник m 'направа за фаќање глувци' (називот е мотивиран; сп. **миш**) [ПВ(Кр)].

миш'имéр m 'времето околу ручек, пладне' ~ *дур на миш'имéр сă мăпкаха, ни муж'á да гу јáхни пуидúц* [MS,t,59].

мишинлúа* adj 'нешто направено од обработена кожа од овца' (од тур. meşin) ~ *папăлии–ми мáле мишинлúј дисáги [едно́то о́кно ту́рцки жăлти лúри [дру́гото о́кно бéли мицăдúи* [ПК,2(273)].

мишјанче n, dem. од **миш'áн** (в. таму под **1.**) ~ *тогај му дадоха пăт и едно мишјанче и му рекоха, кога ки стани ихтиза* (= кога ќе има потреба) *аскер от мраве, тогај това мишац да го клава на вогиnот – "ниа фтасувами тамо"* [V,PM,157].

ми́шка* f, в. **миш 1.** ~ *пáк пá опáја зéмја такóв пéшту не бúха видјáли и, гá седнáха да рýчат, от ми́шките сóс прăт са брáцјаха. Мáчката, кáк бéши глáдна, фатú тáмо, едúц ми́шки одавú, дрýги изтепá, дрýгите побéгнали и фрет сá искрúха* [V,PM, 109]; ~ *вечер котката беши собрала сичките мишки да им вели: "е море, мишки, от вас сакам да открадети от царјувата мома прăстенот, што беши тја открала от нашот господар!"* [V,PM,205]; во Солунско **ми́ш'ка** (и: **мăшка**); сп. **дúва ми́шка** 'верверица' [MS,s,67].

ми́шка f **1.** 'делот од раката, под рамото, накај градите' ~ *на пăтут гу стрéјќам, дýшо, твójто стáру áру... пúпците јув рăци, дýшо, купрáл'та пуд ми́шка* [ME(P),98]; ~ *Бог да јобије, мамо, терзијчето,[што ми скроји, мале, јелечеще?[што погпо ме стеге чак јод мишки,[аман, аман, мила мале, до пазвички* [ТГ, 39]; **2.** изр.: **збúре ми́шки** 'со собирање рацете накај телото покажува дека не му е познато, односно дека нема можности' ~ *пé зпáа пúшто, збúре ми́шки, сă–чýде* [ПК,2(164)], [ПК,2 (150)]; **двé лубни́ци пуд адна ми́шка**

нѐ сă нóсат (= две важни работи не можат да се вршат во исто време) [ПК(Ал)].

мишији adj 'нешто што се однесува на **миш** (глушец)' ~ *ка си дупа* **сечко** *един ветар и дош, ка си зафати една* **лапавица**, *хеј море, хеј, чувек уд студено уф* **мишији** *дупки да са* **напике** [ТГ,13].

миш'тури́ја* m 'тој што купува, купувач' ~ *кăк ви́д'ạха миш'тури́јиту (пелати́јата) ту̀с прѐпиуту д'ằтл'ạ ... фа́т'ạха си́ч'ка да хо́ж'дат та́му* [MS,t,81]; ~ *ту́рăт–гу путре́тут фуф–кăма́рта и пи́ше пă–че́шмата: ко́ј ки–до́јде миштури́ја, ки–пи́е, ки–ја́де, ко́јпе ки–зо́бе, па́ри пе́ма дă–се зе́ме – са́мо пу–адиа́ при́кăска ки–ка́же* [ВК,283].

мишуви́на f **1.**'измет од глувци'; **2.** 'раничка на устата што се појавила по каснување на храна *пула́зпа* од **миш**' [ПК,2(74)].

мишуф* adj 'нешто што е поврзано со **миш**'; сп. изр.: *ќи–с пăбу́те уф–ми́шуфта ду́пка* (= ќе се сокрие некаде) ~ *о́п ка–ќ тре́бе дă–ти–свắрше пе́каа ра̀бо́та, ќи–с пạбу́те уф–ми́шуфта ду́пка* [ПК,2(201)]; в. **мишији**.

мишче (и: **михче**) n, zool., dem. од 'миш' ~ *и заедпоч царју̀т зема едпа златпа папица, аф пеа тури едпо живо мишче, гу похлупи и гу закара аф пихпата удаја* [V,PM,64]; ~ *стапа, зема златпата папица, га отвори и заедпоч мишчету побегпало и флеглу аф едпа дупка* [V,PM,64].

мишăви́на f 'нешто измешано' (во случајот: пченка, јачмен и др. житни култури) [ПВ(Кр)].

мја́ау-мја́ау interj 'подражавање на звукот што го испушта мачката' ~ *кучи́пцто, ма́чипцто и пите́лчто гă–прăчика́ли. Кучи́пцто чипи́ло: ѓа́ф–ѓа́ф–ѓа́ф, та́–ј мо́јта до́да, ма́чипцто па́ тăка́: мја́ау–мја́ау–мја́ау, та́–ј мо́јта до́да* [ПК,2(285)]; и: **мја́у** ~ *сă–кăчу́ве ку́что, вằрвăт. Ги–виде́ло ма́что: "Măрл'а́у, măрл'а́у, мја́у, ее, прија́тăле, де́к о́јте?" "А–бе, о́јме пă–пла́пипта, ги́би бе"* [ПК,2(275)].

мјакне* pf 'кога мачката испушта глас' ~ *момичката тога бодпала с едпă иглă петелчето и тој коткоригпало, бодпала и коткăтă, и тја мјакпала* – случај за нарушена конгруенција: субјетот во машки а предикатот во среден род: *бодпала ... и тој коткоригпало* (мешањето на категоријата род во долновардарските говори е обработена во граматичкиот дел) [V,PM,287].

мјара f 'сад што служи за мерење жито (пр. во водениците)' ~ *му казали: "утре рапо да дојдеш, шта ти кажеме три работи. Ако ги свăршиш – харпо, ако пе , шта та загобиме". Отишел отрипта и му пасипали па едпо вăршило по едпа мјара от фрет семјата и го пакарали "до утре рапо ако можеш да ги одбереш"* [V,PM,258].

мјафка impf 'кога кобилата испушта глас (пр. кога го бара ждребето)' [ПС(Град)].

мја́фке impf в. **мјакне** ~ *ку́чипцто чипи́ло: "ѓа́у–ѓа́у, са́кум а́дпо па́рче ле́пче!" Ма́чипцто, и о́по мја́фке, са́ке* [ПК,2(285)]; во Драг: **мл'а́фке** ~ *шо́ мл'а́фке то́о ма́что, пу́штј–о·* [ПК,2(74)].

млад(т) adj **1.**'тој што е на (релативно) млада возраст, наскоро роден или наскоро оформен – opp. на стар' [MS,s,67]; ~ *"Ма–пушчи́, ве́ле, па̀рѝ дă–печа́л'ум, ... дă–зпа́јш, ве́ле, пă–кăква́ ма̀ка сум!" "Нă–кăква́ ма̀ка си?! Ни́шчо пе́ма, ра̀че́, ма̀ка пă–мла́т чуве́к"* [ПД,146]; ~ *ej мла́д за̀јц, пе́ ми́сл'ум ма̀ле́чко епте́п, пего*

мо́же ве́ч да́ бе́ге [ПД(125)] – случај на употреба на адверсативниот сврзник **него**; ~ *дурде́ бе́х мла́т и врӑтја́х ка́мпут да ме́ли води-пи́ца̀та, бе́х ха́рип, и ме зо́беа, и ме по́иха, и ме́ че́шеха, а́ма сега́ оста-рја́х* [V,PM,138]; ~ *та́мо во цӑрјут чипи млогу вре́ме, и еди́п де́п изле́-зпал да си ше́та по сока́киге и, кӑту шеташи, најде́ едйп же́пи: една́ ста́ра ба́ба и три́ мла́ди* [V,PM, 9]; **1.а.** има случаи кога именката се испушта, бидејќи се подразбира: ~ *му вели: "паистипа, мои сипуви, па човек ва мириса. Гу имам скрипи едйп млат, ама дурде пе си закӑ-лпети за мајчипо ви златип зӑб, пема кабил да гу извадја јаз па мегдап"* [V,PM,51]; **2.** 'тој што наскоро стапил во брак' (ја констатиравме само множинската форма: **млади** = младоженци, именката е испуштена) ~ *и опи за езмат по едпа каписка и дрўги маици, и по едйп кропдир випу, за си соберат па па зепџувата кашта. Кӑту за подат: "добро вечер! дӑј Бог добро! чисти ви младиту!"* [V,PM,250]; ~ *па субота па часот па 9 сватот за собере пеколко мажи и жепи. За везмат л'ап, випу, јадепи. За подат па пивјастипската кашта, да повидјат младиту* [V,PM,251]; ~ *така чипиха свадба сос толко гозби, сос толко тӑпани, свирки. И па вечерта, кога ги беха затворили младите в едпа удаја, и двете беха стрампи, как да са приближет* [V, PM,j92]; **3.** 'нов' ~ *едйп дӗп Сраулци рече па млада Милошица: "тето, ти сӑ мол'ам да ми даиш кл'учовете да отворам млади килари и темпи зандани"* [MC(B),95]; **4.** изр. **куту млад зет стоје уф ќоше** – овој израз е поврзан со свадбената вечера кога таткото и роднините на невестата ќе дојдат кај сватот и откако ќе наздраваат **пумож Бог** ќе наседнат околу богатата трпеза, но младоженецот не смее да седне, тој стои и посматра од ќошето, оттаму и изразот [ТГ,176].

младе́ш* m 'млади луѓе, младина' ~ *пародо гааре пе́ма пи стра́м пи убра́с, то́о младе́жо пе́ зпа̀а шо́ пра́ве* [ПК,2(178)]; ~ *па́шјо млӑде́ш пӑ-тӑрӑп е́ј зӑдо́јп, пӑ-мо́јш до̆-пу-ве́лиш, пӑ-мо́јш ла́ф дӑ-му-ка́јш* [ПК,2(186)].

младенци pl. 'девојка и младич што наскоро стапиле во брак' ~ *вичерта му била: што е мир па светут; су пого видоло и су пого јасте и му рекле: "Господи! Ил'ада и едйп човек дујде па видулто; пувилиата што ти е?" Госпуд му рекӑл: "Што има пред мепе па софрата, тоа да имат и младепците ут век ду век"* [V,PM,266]; – на свадбената вечера прв благословува кумот: ~ *"ваја гудипа випчаме, Госпуд да пувеле уд гудипа воја време мӑшко дете да крстиме! Уџакут да гу пудпо-виме. На младепци Госпуд касмет да им даде! Мир и милуст миґу пих да биде! Сус мед и млеко да се рапат! Сус Божји ангели да вичерат и кумство ду века да биде!"* [ТГ,184].

младина́ (и: **мла́дус**) f 'младо поколение, што се наоѓа во периодот по детството' [MS,s,67]; ~ *к'и те пи́там ем распи́там –[дал' те ли́че ли́це[за млади́па, за млади́па за певе́ста[ак те ли́че за млади́па, ли́це,[к'и те рапам, ли́це[цӑрве́п шике́р, су́хо гро́зде* [ИГ,107].

мла́до жи́то bot. 'жито што се сее напролет' ...

младос(т)* f 'периодот од човешкиот живот што следува по детството' – родителите се грижат нивниот син да не почне да пие или да се карта, т.е. *да пе биде кумарџија.*

Сепак доколку се случи синот да не ги уважува овие совети тогаш може да "му погледнат низ прсти", со објаснувањето: *"Младост – лудост" (дели капи); сите сме биле сус тоја ум!,* или: *сите сме измет правиле на тоја ум* [ТГ,134]; ~ *така си закáлила за младоста му и така гу извади вупка, гу зема послет него, гу имаши хизмикáр* [V,PM,44]; в, **младинá.**

млáдужéниц* m 'млад човек што наскоро стапил од брак' ~ *нáјпóсле мáмо ришúхме[ришúхме мáмо свăршúхме[фăпáхме ги млăдужéпците[вăрзáхме–ги мáмо зă–дăрво* [ПК,2(315)]; ~ *пóпут пáк óде, ą пупăдúатą сă–ублéчăве пáк уф бéлит фустáп... Пáк утúшăл дă–прувéре дáли–е пéгăвтą жéпą. Зă–дă–се–управде прăд–млăдужéпците вике óти са:–зăбрăвúл кпúактą* [ВГ(Б),275].

мл'áку n 'бела течност со која се хранат новороденчиња – бебиња или млади (новородени) животни (се излачува од млечните жлезди на жена или друг цицач од ж. род) – млеко' ~ *вилú: "т'éс гáлица да стáпат с'é óфцă да дáм па ш'úч'кајут шисáп мл'áку!"* [MS,t,80]; ~ *по утри зарап едип казап мл'аку благу ке да вар'а, типака аф казапо петри да влезиш да са кăпиш* [V,PM, 46]; и: **млеко** ~ *тýк сăбáлипта, бúл' пă–мéпе, úма адпа óфца, сáкąт да:–прудˋт мójте, пéма млéко. Зéă дă–ми–пăркáжуват пă–мéпе.* [ПК,2 (241)]; ~ *му вéли па бишкáрипот: "тúпака да зéмиш едпá крáва јаловúца, да га закóлиш, да га удéриш кожáта и да га чúпиш едúп мéх, да га папăлпиш млéку"* [V,PM,117]; ~ *кóри исýкăпи ут стрáпа, пăтре кóри и млéко бăркăпи, друбăпúк* (илустративниот контекст е извадок од објаснувањето на питата **млешник**) [ПД(119)]; ~ *как удри, муцката сă папăлпуваше с млеко, удри скокај, удри скокај* [MC(B),92]; – во конте-кстот имаме две императивни форми една до друга: **удри скокај**. Има: **блáгу мл'áку** (= пресно млеко) и **кăсалу мл'áку** (= кисело, квасено млеко) [MS,s,66]; **2.** во Дојран односнава лексема (млеко) се јавува и со вторично значење: *"пă мăшки рúби úкрăта"* [ПД,113]; **3.** изр. **ут-пúле млéко** (= нешто што многу ретко се среќава) ~ *ја земаха мома-та харамишту, ја кладоха в едба удаја, и беха ја облекли дрехи сé у злато... веки посеха па пша от пиле мл'ако, толко ја имаха веки кату Бог* [V,PM,213]; ~ *уф–Бóпуфта ма-азá úмше ут–пúле млéко* [ПК,2(72)].

млéкце (и: **мл'áкци**) n **1.** dem. од 'млеко' ~ *па–Сóлăп сум бúла[шó си–рăбутúла?[сóл сум пусúла[дă–си–кýпам сéпце[дă–пабéрам млéкце* [ПК,2 (329)] ~ *утúди па гурáта, сăс фóрца прумипá, з'é мрăва мл'áкци* [MS,t,36]; **2.** изр.: **пă-млéкце мирúсиш** (иронично обраќање кон оној што се однесува "наивно, детски") ~ *пúм сă–прáви, пé си тóлко млáт, мóш пă–млéкце мирúсиш* [ПК,2(185)].

млéчка f, bot., Taraxacum officinale 'ниско, диво растение, при кршење на стебленцето испушта бел сок' (= млеко, оттаму и името); – на вториот и третиот ден од празникот **Св. Дух** жените одат в поле и берат **млечка** за **вапцувајне** (= бојадисување) [ТГ,72]. Многу ја јадат овците [ПК, 2(72)]; и: **мл'áч'ка** [MS,s,67].

млечна трева f, bot. – ако *лиупката* (родилката) нема доволно млеко, тогаш и даваат кромид да јаде, а ако е лето некоја трева што ја викаат **млечна трева,** која што расте на места каде што зимно време

лежала вода. Таа трева има слаб корен со вретенаста форма, има ситни лисја полни со "млеко"; се вари во вода и таа вода жената ја пие [ТГ,108].

млеч(ш)ник m 'вид пита, од страните кора, во средината млеко' [ПВ(Кр)]; *~ и та баницата беше млечник. Как удри, муцката сă папăлпуваше с млеко* [МС(В),92]; сп. **млéчник крáшник** *~ млéко и јáјца, крáшници; ќи–тýриш млéкто пă–стрéди и јáјца, то: ká–ќ сă–зáвре ќи–стáпе млéчник* [ПК,2(244)]; *~ тó–ј јáдпе, сă–прáве ус–млéко, шикéр и јáјца, ут–стрáпта úма крáшник. Ако–ј бис–крáшник, тóо млéчник гу–вúкиме* **гóл млéчник** [ПК,2(74)]; во Пат: **млéшник** *~ кóри исýкăпи ут–стрáпа, пăтре кóри и млéко бăркăпи, друбăпúк* [ПД.118]; во Солунско: **мл'áш'ник** [MS,s,67].

млúву n 'жито приготвено за мелење, пред да го однесат на воденица' [MS,s,67]; и: **млúво** *~ издăрмупúсипо жúто, гутóво зă–вудпúца* [ПК, 2(74)]; *~ така кату порăпчовал па сиповето му, дојде репт, брашпо пе имали, сториха едип товар мливо. Големојут сип товари, отиде па водипица* [V,PM,201]; *~ тогас стрјадпото дете рече па татко му: "тате, и јазе за пода па водипицата сос едип товар мливо"* [V,PM,201].

мликáр m 'човек што продава млеко' [ПК(Мор)].

мликáрница* f 'каде што се преработува и продава млеко' *~ двýјцата брáтја кă гу–чикáле, чикáле, гу пéма. Срé-дп'ут кă–утúшăл пд–мликáрпицта, гу–питáле: "Дéк ќ–óјш, јупáче?" Ричéл пák куту брáт–му и утúшăл* [ВГ(М),274].

млин* m 'воденица што користи енергија од петролеј' (возможно дека во случајот се користи стариот назив **млин** за да се оддели од **вудни́ца,** што се употребува кога се користи енергијата на водата) *~ уф–Мурáрци úмше двé млúпа па гáс, пă–гáзија, двé млúпуве úмше. Гáс вудпúца му–вúкăхме* [ПК,2(216)] – случај на употреба на именка како атрибутска определба: **гас вудница.**

млóгу adv **1.**'нешто во голема количина, opp. на малку' *~ али попéже Господ пе му дадé чéду, и за товá млóгу си молиши па Бóга* [V,PM,7]; *~ как гу вúд'аха, сă уплláш'ăха ш'úч'кат'ą и тугáс гу милóваха млóгу* [MS,t,75]; *~ стáпаха сабáлш, му вилú па ступáпиту: "тузú мáлку ш'ту сă рудú, ви сă мóл'а млóгу, дад'ăти гу па м'éп'ą"* [MS,t,16]; *~ áку пóш' па висóку, ут слăпициту úсă раступ'áт крилáта, áку пóш' па пúску млóгу, ут мур'éту úсă п'емладúсат крилáта* [MS,t,58]; **2.** 'нешто силно изразено' *~ едно дете от млогуту сипка, што имаши, дури веки кокалиту му са гледаха* [V, PM,40] *~ о–тамо цáрјут караши млого копите, дури ги стигпа л'удето му, та сетпи сé при пих ходиши от страх* [V,PM,210]; **3.** (во функција на adj) **а.**'голем' *~ и пá дрýго мéсто úмаши едúп чорбаџúа млóгу, кóјто имáл двé сúпови и трú кéрки* [V,PM,145]; *~ така после млого радос си чипи меѓу пих, стореха брак, са випчаха* [V,PM,209]; *~ и кáк гу вúде господáрот, сос млóгу скóрос излезé дол* [V,PM,24]; *~ за ш'éс м'ăспица гу стóри млóгу ч'урбаџ'úја* [MS,t,68]; **б.** 'тој што е вешт, умешен' *~ едно време имало три братќа, и троицата били млогу авџии: секој деп троицата паедпо ловјаха* [V,PM,80]; *~ едпó време имаши едúп човек, беши млогу авџúја; кога сакаши да*

излези па лов, без да удрие пешту пе си вăрпуваши [V,PM,40]; **4.** изр. **млого ти година** (= ти пожелувам долг живот) ~ *и тој стапа сос тел'алот, отиде дур па царјут и му вели па царјут: "млого ти година, царју!"* [V,PM,194].

млóгулéтниј* adj 'многугодишен' (како пожелување, арх.) ~ *јупáкот отговорú и му вéли па цáр'ут: "млóгулéтпаја цáр, да ти кáжа, ча јáзе úмам три годúни, как излезох от тáтковата ми кăшта"* [V,PM,22]; возможно е дека споменатава лексичка единица претставува интервенција на запишувачот.

млогуслушец m 'човек со изострен слух' (тој што добро слуша) ~ *и така си фатиха таму: питу лалата остапа, питу букосвиец, питу млогуслушец, питу морисмрăкпец – фрет едни па друг са утепаха* [V,PM,46].

млук* (и: **нýк**, pl. **нýчанта**) m 'дете од ќерка или од син, односно од брат или сестра' [MS,t,67]; ~ *му вели па катарџиата: "што сакаш, господипе?" И тојпака отговори: "ела, ти сака царјут да ти види, ама ми речи млука ти да си земиш и топузката"* [V,PM,80]; ~ *и кога најде млукут ми карагрошите па дворут, видох сос учите ми, ча една гарга, кату л'аташи, гу имаши карагрошут па устата и гу пуспа* [V,PM,40]; исто и: **мнуче*** ~ *пехера му си зарадувала за керка ú и за мпучито ú, ча ú дал изăп за пих, да идат па сфадбата* [V,PM,93]; односно **мнукче**: ~ *тогас дјаволот гу извади от бупарот вупка та отидоха па вујко му. Дјаволот си каза мпукче, мпучепто хизмúкар* [V,PM,97].

млăзничáр m 'човек, овчар што е задолжен за молзење на овците' ~ *áс бих млăзничáр уф–куликтúво. Ги мăлзăх сúте óфци* [ПК,2(74)].

млăкна* pf 'замолча, молкна' ~ *и тăј сă скáци măпц'óт–и и т'é млăкпаха* [MS,t,68]; ~ *и пак калугерот му вели: "кој има паврăх него милос и л'убов, оп је паj–харип па земјата". И па млăкпа калугерот* [V,PM,162]; ~ *и пак млакпа, и пак едип деп ходиха двата. Па сиромахот му вели: "речи, татку, пекој лаф!"* [V,PM, 162]; ~ *вели па татка ú: "óх тате, па сички и дала златпи јабалки, ама па табе и па машпеха ми даде по едпо лајпо". Кату ч'у така татко ú много са устрамоти от пеа и млакпа* [V,PM,207]; – **(си)** ~ *си млăкпи мумáта, ги вúд'ạ и ш'апдáшиту м'ạл'éити* [MS,t,21]; ~ *и си млăкпаха дрýгит'ạ бакáли* [MS,t, 28].

млăске (и: **мăлске**) impf **1.** 'светка во далечината на небото' (пред да заврне дожд) [ПД(Фур)]; **2.** fig. се јавува и со вторични, фигуративни значења: **а.** 'изразена активност' ~ *мăлскáх цéл дéп пис–пóл'то*; ~ *млăске сă–вúке óпште, сúчко едпó пéшто: áк ти–млăсиум едпá ќи–вúјш звéзди* [ПК,2(242)]; **б.** 'многу јаде' ~ *мăлске, пе–с–играá* [ПД,114].

млăсне pf в. **млăске** **1.** – кога ќе дојде празникот Св. Илија се мисли дека е сред лето. Инаку важи за "тежук" празник, никој ништо не работи, бидејќи е **аталија** – *може да та млăсне и тресне* (= да те удри гром) [ТГ,75].

млăскăне n 'фигуративно за лакомо јадење' ~ *и пă–јáдăпто млăскăпе вúкăт: млăскáл, млăскáл, са пă пă–мóж сă–дéксе* [ПК,2(242)].

многоцен* adj 'скап, со висока цена' ~ *и опа отидел, гу бакпа рăпката, и тој ја дава едпи алтин много-*

цепио, штото па царјут нема таков алтин [V,PM,164]; ~ *па скалата го беха ч'акали до хил'аде душа, хем от скалата до пеш копак беши постелана сé многоцен камш и маргарит па земјата* [V,PM,172].

мо (< му) pron 'кратка зам. форма за индиректен објект од **он, тој**' ~ *и дéп дипéска сă–пăвáѓăт у–сéло Пустăлáре. Чувéкут úма кúпо, а сéстрă–мо úма прúвăтпа мисáрпица* [ПК,2(305)]; ~ *фатили да си биат. Тогај калеко лизпува космиту, мо дојде тајчшту с се таким и, кату го вјахпа ветер си чипи* [V,PM,160]; ~ *тогај го зева пас дјуп'а ѓузели от рăпката, го изваѓа вулка па сухо и мо вели: "јазе бездисах от човечи пајам"* [V,PM,162] – случај на проширена употреба на предлогот **от** место 'за': **го зева... от рăнката**; за ова поопширно во граматичкиот дел; ~ *и па мо вели: "ако ти пуспат и па друга работа, да дојдиш да ме питаш мене!"* [V,PM,156].

мо: (< **му го** – со елизија, асимилација и контракција) pron ~ *"А, бе, рéкăл, чувéци, то: шкéмбито кóлко пáри ќи–ми–дáјте пă–мéп?". – "Ми, а, рéкли тáм, двá–трú дипáра ли, пéт дипáра". Мо: ддéли твá шкéмбто, гу–измúл, сј–о: турúл ф–та: дисáкта* [ПК,2(230)].

мо: (< **моја** – со асимилација и контракција) pron ~ *јас сум прăкăрáл ду–сéга пóго. Јáс, вúкум, кá ќи–уткáрăх пă–грáдо дă–пурдáм, мо: стóка, сă–пабéрăт кулу мéп чувéци* [ПК,2(241)].

мó(j)о чувéк m 'мажот ми' ~ *áс пă–мójо мăш му–вúкум тăкá: мójо чувéк; дéк уддé вáадип мó(j)о чувéк* [ПК,2(74)].

Моамет* m 'врховно "божество" кај муслиманите, основоположник на исламот' ~ *тој ја вели: "мăлчи сега, кралица, да видими, што и как ки си чипи: јазе за ти везма!" Тогај царјут па пјатокот зема лалата, отидоха па џамиата да си поклоп'ат па Моамета* [V,PM,173].

могúла f 'издигнато место, височинка, тумба'. Во повеќе села во Кукушко односниов назив се јавува и како микротопоним; сп. **Муги́лта** Грам [ПК.2(75)]; во Серско е запишан топонимот **Могила Бăрце**, и двата елемента на називот - **могила** и **брце** (dem. од **брдо**) се со блиско значење; прави впечаток дека се работи за сложен назив од две именки, такви случаи има повеќе, Иванов наведува: **Мечка Река** – Валовишко [ЈИ(СД),160)].

модаф prаер 'освен' (за исклучување) ~ *борџувă фăтиа да јспливувăт а пă уд пигдип немă да испагјăт пари ут чифлиците модаф* [МЕ(Р),86]; в, **мада**.

модро adj 'сино' ~ *сé–ј си–мăдро дă пé пóсиш мóдро* [ПК,2(192)].

мозук m 1.'маса од нервни клетки и влакна сместени во черепот на човек (и на вишите животни)' [MS,s,68]; ~ *"Ми, а глéј глáвăта кăквá мé–ј пă–мéп, мóзуко ми–сă–глéде. Нá, мóзуко ми–тéче"* [ПК,2(227)]; ~ *"си–бáм пă–гл`фта от мă–бóле, кý-мо вăлче, дă–пé–ми–јстéче мóзуко, зéр глéјш кóлко ме–ј истéчип"* [ПК,2(304)]; 2. изр. **пé ми мăти мóзукут** (= немој да ми зборуваш невистини и да ме ставаш во заблуда) [ПС(Град)].

мój pron 1. 'нешто што ми припаѓа мене' ~ *гу пúта: "и ти си дójди, мój мăл'ч' д'é–ј?"* [MS,t,46]; ~ *јас с'ад'áх идúп в'éч'ер, стáпах па–ýтрипáта, си утúдух у мójта братуч'éпка* [MS,t,2]; ~ *мójу касмéт' хúч' ми пи утúваш'и, пáдпа умр'á мáстуро* [MS,

t,87]; ~ *"сă направих царско бостанџијче и дојдех да ви земам; немах друг колај – сă смеам с мојто јунашко, што сила ми даде господ, па плакам ваште мăки"* [MC(B),94]; ~ *"ш'то апăнги ... афу́ и́мам шпа́ ками́ла пару́, си ни фа́там шпа́ мо́ја ра́бута?"* [MS,t,14] – во последнава реченица среќаваме интересен ред на зборовите: заменката доаѓа пред негацијата (**си ни фа́там**) ; 2. изр.: **мо́јто сă-виде́ло** (= нема на што да се надевам) ~ *де́ца дă–м сă–кăсметли́ј, тă мо́јто сă–виде́ло* [ПК,2(176)]; **та́а мо́јта-ј дắлга и широ́ка** (станува збор за ситуација кога човек се судрува со многу и различни тешкотии) [ПК,2(199)]; **та́а мо́јта-ј зă-прикаже́ште** (= реакција на човек што се нашол во чудни околности) [ПК,2(199)]; клетва: **мо́јто до:-ви́диш** (или: **мо́јто дă-т на́јде**) (мојата несреќа да те снајде) [ПК,2(176)].

Можден Дере top. 'притока на р. Места кај месноста **Папаз Ќупреси**' Драмско. Според Ј. Иванов називот е добиен од стсл. мо̀дань (кор. мозг- и наставката -'ѣнъ) 'дебел, мозочен', во случајот: 'со изобилна трева' - за ливада, односно 'плодородна' - за нива [ЈИ(СД),160)].

мо́же impf **1.**'има сили, можности нешто да стори' ~ *му вили́ ... "тфо́јта мо́ма п'ăј в'е́јќи мо́ма" "шт'о́ вили́ш' џ'а́пам? там пи́лă пи мо́ж'и да по́ј"* [MS,t,22]; ~ *е́ј мла́д за́јц, пе́ми́сл'ум мăле́чко епте́п, пе́го мо́же ве́ч дă бе́ге* [ПД(125]; ~ *до́јди по́с чув'ăк, ш'ту гу има́ш'и пиш'то́фу, утпра́т Кра́л'у Ма́рку и му р'е́ч'и: "за ти гу фăрл'а то́с курш'у́м, мо́ж'иш' да гу фа́тиш'?"* [MS,t,39]; ~ *ама́ ж'пипа́–та му пи мо́ж'и да трăпи́ с'е́ у кукуш'ка́рпику да с'ади́, за ка́ж'и в'е́јки* [MS,t,37]; и: **мож** ~ *"бра́те, фăрли, ре́кла се́страта, бри́чут, да сă чи́пе о́стри ка́мăпе, да пă мо́ж да пă сти́гпе* [ИГ,109]; ~ *де́к ќи–ту́рум пе́ о по́ждум, сјáа ќо:–кла́м ше́јо, пă мо́ж до:–па́м* [ПК,2(167)]; **2.** 'умее, знае нешто да направи' ~ *ца́р'увата мо́ма и́маши ста́р мара́з: пе́кој хикимџи́а пе мо́жиши да позна́ј што́ мара́з бе́ши* [V,PM,29]; ~ *му вели па лалата: "харпа е ламината керка, ама кој можи да га земи?"* [V,PM,43]; ~ *мо́јш (ли) да изси́диш пе́чка?*; **3.** impers. 'бидува, се случува, се дозволува' ~ *детету имаши глас, толку му беши благ, којто пе можи да се искажи* [V,PM,37]; ~ *жена́ му му ве́ли: ва́рај, ма́жу, това́ со́п ло́шу е – едно́ де́те и́мами, мо́жи и това́ да пи у́мри"* [V,PM,30]; **4.** одречно, со негација: 'болен е, не е во можност' ~ *пујпо́ вр'ăм'а има́ш'и два́ аратли́ци, трăгпаха за ра́бута; идипу пи мо́ж'иш'и, бо́лш би́ш'и* [MS,t,46]; **5.** изр.: **не́ мо́же пе́т да ка́же** (= се кажува кога некој е непријатно изненаден и нема сили да се противстави) ~ *уф–пи́ште кумши́ј же́пта кума́пде, ка́–ќ пăре́де тăка́ сă ра́бо́те, пи́кој пе́ мо́же пе́т дă–ка́же* [ПК,2(163)]; **нă-мо́ш сă-дули́и** (= кога некој претерано пие) ~ *сти́ге пија́, шо́–ј та́а во́да ва́адăи, шо́ си–јăде́л шо́ пă–мо́јш сă–дули́јш* [ПК,2(185)]; **о́пте га́пте нă-мо́ж си-ј-ва́рзе, ака́л ми да́ве** (= се кажува кога некој млад човек си дозволува да го советува постариот) [ПК,2(187)]; **пи́ле нă-мо́ж дă-прăле́те** (= се кажува за нешто многу високо оградено) [ПК,2(188)]; ~ *му вили́ ... "тфо́јта мо́ма п'ăј в'е́јќи мо́ма" "шт'о́ вили́ш' џ'а́пам? там пи́лă пи мо́ж'и да по́ј"* [MS,t,22]; **мо́жи да игра́ш** (= можеби имаш љубовни

врски со него) ~ *му ве́ли пак: "е бре́ лу́до мла́до, ти́пака спо́шти ми кажу́ваши, ча ја́зе сам по–ха́рпа от ца́рјувата армасти́ца, а́ма ти́пака сос пеа́ мо́жи да игра́ши"* [V,PM, 10].

можи(да) adv 'возможно е, можеби' ~ *да и́дам па господа́ро ми да му зака́рам ти́а веристи́и,... и, ако е кăсме́т, пак мо́жи ја́зе да си чи́пам тво́ј зе́т* [V,PM,22]; ~ *му отговори: "зашто сам бăрзоходец та, аку немам тиа камени вăрзани аф погите ми, можи–да да пристăпнам"* [V,PM,44]; и: **мо́ш'-да** ~ *и му т'е́кпа, мо́ш' да умр'а́, хи́ч' сулу́к ни з'е́ва* [MS,t,13].

Мозистос 'празник што се слави на 18 декември; посветен е на домашната стока. Спроти празникот домаќинката ќе однесе в црква малку трици и литургија, над кои попот ќе чита молитва. Утредента ќе ѝ биде вратен дел од литургијата на кој е натписот: **Ис. Хр. Ни. + Ка,** а таа тоа ќе го иситни, ќе го помеша со крма и трици и ќе го даде на стоката да го изеде, очекувајќи од Бога благослов' [ТГ,80].

Моклен (и: **Мăклен**) top. 'име на село во Серско, уништено во 1913 г.', во етимолошка врска со мокър [ЈИ(СД),161)].

мо́кра adj, m(f) **1.**'натопен или полиен со вода, мокар' ~ *хо́ж'да д'а́дуту... му вили́: "п'е́ м'а пра́ите кабу́л ... да до́јда то́с в'е́ч'ăр у ва́м ... зири́м сă мо́кра ут да́ш'"* (пр. за нерегуларност на категоријата род во долновардарскиот говор: **д'а́дуту... му вили́...сă мо́кра** [MS,t,80]; ~ *и таму, дека зборува, ету и дјадоту дојде от водепицата калеп, мокар и тој, и коп'ут. Растоварихa, вăрзаха коп'ут па јасилут* [V,PM,55]; ~ *бига́, ама сă–вăрпа́ куту мо́кра мăгăри́ца, пустра́мпа* [ПК,2(171)]; **2.** изр.: **мо́кăр уд-до́ш не́ сă-бо́о** (така кажува тој што претргал многу и веќе е отрпнат) ~ *а́ска пау́чип–сум пă се́, мо́кăр уд–до́ш пе́ сă–бо́о* [ПК,2(176)]; **у́дрăна ус-мо́кăр прăга́ч** (= навредлив израз за жена со ниска интелигенција) ~ *пе́кааа же́пта шо́ пăрка́жуве и шо́–ј и шо пе́ ј, зă–п'а́а ви́кат: у́дрăпа–ј ус–мо́кăр прăга́ч* [ПК,2(205)].

Мо́крина top. 'име на село во Струмичко каде што отседнале извесен број бегалци од Кукушко по погромот од 1913 г.' ~ *душе́л ф–Стру́мица то: чуве́к, кăжа́л: рăбо́тта не: а́рпа. Не́ма а́рăп ре́т и пиа ќи–до́јме... Мо́крипа ќ–о́јме, пра́зпо–ј, гăркум'пто избига́ли* [ПК,2(221)].

молба f **1.** 'обраќање (може и писмено) со кое се моли да се исполни некоја потреба' ~ *папкуп и му рече па Петре запдапжцјче: "да ми дадеш бела книга и едпо каламар да изписам едпа молба па Имир Никола"* [MC(B),93]; ~ *мло́гу си молиши па Бо́га и се́кој де́п и да́вал милости́па па сироми́аси; и от млоготу му молепи Господ дочу пеговата молба* [V,PM,7]; ~ *и Бог послуша па пејпите молби и па горките и́ слăзи, ја даде та родила едпа мома* [V,PM,218]; ~ *деп'а и пошт'а са молиши па Бога, да му даде от сăрце чепдо. И Бог беши чул молбата попова и му дал машко дете* [V,PM,225]; **2.** изр. **станаха на молба** (= почнаа да се молат) ~ *си оплашíха си́чки та́мо да пе си оди́вет, стапа́ха сички па мо́лба, да са мо́л'ат па Бо́га... л'у фа́ти о́п да си мо́ли, фурту́пата па́нса, и са умири́ морету кату папре́т* [V,PM,23]; **да си чинам молбата** (= да се помолам) ~ *истум фăрлиха вăжету да гу обесат, тогас веки детету му рече па еди: "почекајти малку, да си*

чинам молбата ми" [V,PM,23]; со исто значење: **направи си молбата** ~ *утрината стана́ от со́нот, са уми́, направи си мо́лбата, и така́ гу вики́а го́ри де́тето и му ве́ли: "а бре́ де́те, от која́ зе́мја си ти́нака?"* [V,PM,152].

молен* adj 'нешто што содржи молба' ~ *му пиша книга молена: "или кабаатот да ми простиш или глоба ки ни глобиш, или глава ки ни сечиш"* [MC(B),93].

молени n 'изразување молба, молење' ~ *мло́гу си молиши па Бо́га и се́кој де́п и да́вал милости́на па сироми́аси; и от мло́готу му мо́лепи Го́спод дочу не́говата мо́лба* [V,PM,7].

моли impf 'искажува молба (кон Бога, или кон некого од кого очекува помош, односно од кого зависи)'; ~ *как виде така ахтарипо, фати да гу моли па детету за секога да седи аф пегу* [V,PM,34]; – **(сă, си)** ~ *момата, дека беши бела и царвена, дојде исăхпала кату дăска и почарп'ала кату иґупка, ама па Бога се верпо молиши* [V,PM,195]; ~ *али попе́же Господ пе му дадé че́ду, и за това́ мло́гу си молиши па Бо́га и се́кој де́п и да́вал милости́на па сироми́аси* [V,PM,7]; ~ *т'е́ му вил'а́т: "ти сă мо́лими, ди́лму така́–ј то́лкос кипди́пу пи пи да́ваш' ут тфо́ју л'а́к мрăва и па па́м"* [MS,t,36]; ~ *и па Бога се да си молиш, сипку, ча па ламината земја, дурде дăржи пејната земја, има дефови* [V,PM, 43]; ~ *ути́ди и т'а́ па по́ртата, сă мо́ли да ја в'е́пат го́р'ą да гу ви́ди ца́р'у* [MS,t,24]; ~ *т'а́ му сă мо́ли: "ми ути́ваш!" – "заш'то́?" – "ч'у́ват аскéр, да т'ą пи фа́тат"* [MS,t,21] – прави впечаток дека глаголот и кратката заменска форма се разделени со негацијата, редослед што не е обичен за нормативниот исказ: **да т'ą ни фа́тат** ; во реченицава што следува имаме исто така отклонување од нормата – сврзникот **да** и глаголот не се во контакт: ~ *"в'е́пи пто́ филџ'а́пч'ą, да ка́пти мрăва л'а́кч'и да мло́гу да му сă мо́лиш' да та́тку–ти клад'е́ и ут мо́ј л'ăк"* [MS,t,37] – **да та́тку-ти клад'е́**.

мо́лис conj 'штом' ~ *ја́с мо́лис ути́дух у гура́та, па́јдух иди́п д'ăду* [MS,t, 15]; ~ *мо́лис гу ви́д'ą про́едро́ту ца́р'ут, гу пузна́* [MS,t,87].

молитва f **1.**'обраќање кон Бога со извесна молба за помош и милосрдност' ~ *мајка му му рече: "сипку, сос моја молитва, дека сакаш, иди, сипо, и мепика да пе ми заборавиш"* [V,PM,48]; ~ *пусна жената му па владиката да гу вики да пеи некоја молитва па детету* [V,PM,40]; ~ *по́дви́кпи по́пу да п'ăј мули́тфа* (пр. *па лихýса)* [MS,s,69]; ~ *и така пепел'арув сип сос мајчините му молитви и сос господиска помош киписа, отиде па чуздипа да работи* [V,PM,48]; **2.** 'благослов' ~ *тога́с господа́рот му дадé пари́ мло́гу и гу прати́ па́ дале́чпа зе́мја да са учи́. И тој ве́ки земá от та́тко му моли́твата, и кипи́са, оти́де па́ дале́чпа зе́мја* [V,PM,150]; ~ *земá и четрите́ хил'а́ди гро́ша, оти́де па́ та́тко му, му ве́ли: та́те, да ми дадéш твоја́та моли́тва! ја́зе ке да и́дам да си те́рам кӑсме́т* [V,PM, 151]; **3.** 'чинот на молење на Бога' ~ *отишал детето па тоа место, испадпала една жена (таа била самовила) рекла: "Камен да са чипе!" Ка видела жената, зашто детто пе са чини камин, му рекал: "Извадиш ајмалиата ут ръката, клајш а врăз главата и чини си*

молитвата!" [V,PM,269] – во контекстот се забележуваат две граматички посебности: употреба на перфективен презент (**извадиш ајмалиата**) и нерегуларност во конгруенцијата (**женmа... му рекал**); на истражувачите на долновардарските говори досега им беа познати само обратни случаи, кога субјектот е од м. род а предикатот (л-формата) од женски (**тој рекла**) и погрешно го објаснуваа како *развој на вторичен ер* на крајот на зборот (в. за ова поопширно во граматичкиот дел); ~ *пáк тóјпака застојá вáпка от пóртата и направú молúтва па Бóга: "Бóже, и тýка áко пé ми дадéш пéкој кăсмéт, пе мóга вéки да тăрпја!"* [V,PM,152].

мóлца f, zool. Tinea 'мала гасеница, којашто ги напаѓа волнените алишта' [MS,s,68].

мóлче* impf **1.** 'не зборува' ~ *тýк сăбáлишта, бúл' пă–мéпе, úма адпа óфца, сáкат да–прудат мóјте, пéма млéко. Зéă дă–ми–пăркáжуват пă–мéпе. "Слýши, пă–тóо пýк–ми, мóлчи тáм–ти. Јáс сум прăкăрáл ду–сéга пóго"* [ПК,2(241)]; ~ *мóлчи–ми сúпо, пé плáчи[мáлко ли–că мóми у–сéло[мáлко–ли–că јáгп'а у–тăрло[мáлко–ли că кúтки уф–грăдúна* [ПК,2(328)]; ~ *бăлóсип знáчи áк е ýдрип мáлко, пé–j пóго, вúке: мóлчи тáм бé, стúге, тă–чý* [ПК,2 (241)]. Иако во Долновардарско некогашното вокално *ъ* се рефлектирало во '**ăл**', прави впечаток. како што видовме, глаголската форма **молче**, освен во Кукушко регистрирана е и во Гевгелиско: ~ *áма пивéстта пé вéле, пá си мóлче* [ИГ, 118]; кај Таневиќ: – спроти Божиќ, мајката кога сака да го смири детето вака му се обраќа: "*Ја го дедо Бужúк иде сус криво магарепце; ки ти дупесе: бобо, дулама, папуци, фес сус пискул'. Ако пе молчиш, ка ки чује оти плакиш, ки са пал'уте и пе ти дупесуве пишто!"* [ТГ,84]; или (пак таму): ~ *"Гледиш ли гу, укубетут пијединl Се разберуве, па види ка молче за пари"* [ТГ,116]; сепак пообични се примерите со резултатот '**ăл**': **мăлчи*** ~ *фатú пéговата л'убóвница да гу бáра, да гу шцитисува па трапéзата, ама тој сирáк мăлчáши* [V,PM,10]; ~ *тја, как го виде царјут, си угпусила и му вели па Ил'а: "па такос маж ме докара!" Ја тој ја вели: "мăлчи сега, кралица, да видими, што и как ки си чиш: јазе за ти везма!"* [V,PM,173]; ~ *Болгарипот веки малч'аши, маколко да го пезеха тиа двата Гăрци* [V,PM,179]; ~ *му вéли пák: "е брé лýдо млáдо, тúпака спóшти ми кажýваши, ча јáзе сам по–хáрпа от цáрјувата армасúца..." Тогáс тój га вéли: "мăлчи мója л'ýба!"* [V,PM,10], но и со '**лă**': **млăч'и*** (в. **млăкна**) ~ *имáш'и шпá кампúпа; си с'éдпа п'éтр'ą у кампúпата и тáм–си млăч'áш'и* [MS,t,24]; сп. **млăч'** (< **млăчи**) – скратена императивна форма – 'молчи' ~ *"млăч' ти! ут т'éб'ą că пи пúта ш'ту прáв'ą!"* [MS,t,11]; ~ *"ш'то брқаш', да си пи загубú умó?" "млăч'! пимój вр'ăвиш'!"* [MS,t,11]; **2.**'поднесува навреди без да возврати' ~ *пák áк тă зақáче дă пé му мóлчиш* (= ако те нападне, навреди, да му вратиш со истата мера); **3.** 'чува тајна' ~ *шó ќи–чýјш, шо ќи–вúјш дą си–мóлчиш* [ПК(Гăр)].

мóма f **1.** 'младо суштество од ж. род, девојка' ~ *гл'éда па дăпăту па дулáп'у шпá фóтографúја, ја з'éва, ја гл'éда, шпá хýбава мóма* [MS,t,9]; ~ *идúп арáпип, кáта д'éп' ут пузú с'éлу јад'ăш'и пу–јпá п'éш' л'áп,*

пу–јна́ мо́ма [MS,t,51]; ~ *то́о Ара́пино тӑ́рче, сӑ–нӑмӑ́чкал кра́ф, о́де, кӑ́жу́ве: "Ас г–утипа́х ла́мӑта, мо́мӑта утӑ́рвих–а"* [ПК,2(229)]; ~ *момата, дека беши бела и црвена, дојде исӑхнала кату дӑска и почарп'ала кату иґупка, ама на Бога се верно молиши* [V,PM,195]; за vok. се употребува наставката **-е**; ~ *п–а́дна че́шма, а́дна мо́ма се́де и пла́че. "Шо́ тӑка́ ти́ мӑр мо́ме?"* [ПК,2(229)]; ~ *а́јде ка:–зӑка́ра:, ле́шници ќи–бе́рӑт. "Ајде мо́мее, мо́ме, ка́коо"... "ка́ко, до́до" – пу–бугарцко, шопско, пу–ни́јно* [ПК,2(325)]; но исто така во односна употреба (вокативна) ја среќаваме и номинативната форма: ~ *ви́кат пиш'ни́ци ут п'е́тр'ạ ут пиш'та́: "ја́ла, ху́бава мо́ма, да п'ӑ́ зва́диш', заш'то́ за згури́ми!"* [MS,t,63]; (називот се употребува паралелно со **ерге́нка**) [ПК(Град)] ~ *мо́ма зӑ–мӑ́жне, а ви́кме и ерге́нка* [ПК,2(74)]; 2. 'женско чедо, ќерка' ~ *зема́ от дру́гата смо́ква, га даде́ пакуси, и пак са чипи́ла прили́чна ца́р'ува мо́ма* [V, PM,29]; ~ *кату чу́ ца́р'ут не́говото јупа́чво, гу зема́ на копа́ќут му и му ве́ли: "си́ку, една́ мо́ма и́мам; ела да ти чи́пам зе́т"* [V,PM,22]; ~ *му вили́ ... "тфо́јта мо́ма п'ӑ́ј в'е́ј̀ки мо́ма, али́с на ж'е́па умґа́са"* [MS,t,22]; ~ *една робин'а га позна и вели на царицата: "царица моја, това човек, што прави хизмет тука на нас, мени ми са чита и да е ваша мома"* [V,PM,36] – во контекстот имаме употреба на сврзникот **да** во декларативна (комплетивна) функција, наместо 'дека' ('оти'): **ми са чита и да е ваша мома** (= ми се чини дека е ваша ќерка), за ова по-опширно во граматичкиот дел; ~ *и вили́ на п'е́јната мо́ма да по́ј на бунар'у, да гу фӑрли́ и т'а́ врит'е́путу* [MS,t,63]; ~ *на ж'ипа́та мума́та би́ш'и мло́гу бе́т, на мӑц'о́ мума́та би́ш'и мло́гу д'улбе́р* [MS,t, 61]; ~ *ца́р'ут им'ӑ́ш'и идна́ мо́ма два́јсти гуди́на* [MS,t,82]; 3. 'женско бебе' ~ *јазика сос татко ти сал един вечер си зарадувах, и ме остави това пӑрстен и ми рече: ако родја мома, да гу продадам, да чинам прикиа, да га ужепам* [V,PM,56]; ~ *за и ка́ж'иш' на п'е́ја за да м'ạ ни ч'а́ка и ш'ту за руди́ и́ти мо́ма и́ти д'ӑ́т'ạ да гу кра́стити Инса́ф* [MS,t,48]; ~ *ни́ сӑ–руди́ мо́ма;* сп. dem. **мумӯ́ш'ка.**

мо́ма д'ӑ́т'ạ f, bot. Authemis nobilis, 'боливач' (името е добиено според играта во која се кинат ливчињата од цвеќето и при тоа се изговара: за првото ливче **'мома'** за наредното **'дете'** и така редум до последното – ако тоа се згоди 'дете' тогаш треба да се очекува дека ќе се роди 'син' , односно ако биде обратно – бремената невеста ќе роди 'ќерка' [MS,s,68]; сп. **лајкӯчица.**

момба* f, zool. 'вид птица, месото може да се користи за исхрана' [ME(P),174].

момин adj 'нешто што се однесува, односно што и́ припаѓа на мома (девојка)' ~ *хра́тлепту сос опашката си земуваши от реката вода и папра́скаше околу момата тревите, и, кога стапа утрипта, царјувут сип најде момипуту месту по–роспу* [V,PM,36]; – утрото пред свадбата мајката на младоженецот ги поканува посестримите да дојдат да **замесат.** Посестримите се **неармасни** девојки (несвршени) и обично роднини на младоженецот; една од нив ќе направи **фруглица** – на парче трска ќе приврзе гранка од **калинка** и пешкир и ќе почнат со месењето. За тоа време посестримата ќе ја

држи фруглицата над ноќвите и ќе ја пее следнава песна: ~ *лете, лете јарабица,[дулитала, душитала,[ду јураче, ду купаче,[ду момини рамни двори* [ТГ,155]; ~ *га гледа една, страшна змиа излези до половина от момината уста и си мăнчеши да го јади детенто* [V,PM,174]; ~ *на вичéра úдѝш кóјна да папóњиш на бéли Дунáве [на бéли Дунáве, на мóмини двóре* [ME(P),93]; ~ *и приближúй при нéа, турú ухóто му аф момúн курéм отгóри и, когá чýл хáрно, нéтри аф мóмин курéм жáби удрéвиха* [V,PM,29] (убав пример за нерегуларната употреба на предлозите **во** и **на**; имено со предлогот **во (аф)** се укажува на нешто што е однадвор, наместо 'на': **турú ухóто му аф момúн курéм отгóр**; ~ *селцки виргиција, мале, момин зулумúја [как да не гу бегáм, мáле, бóса гулугláва* [ME(P),100]. Заб.: интересна употреба на гл. **бега** во функција на преоден глагол (?).

мóмина сáлза f, bot. 'вид трева' (не е градинарско цвеќе) ~ *трéва ус–сúтнички, сúнички кúткички, цáфте óш уф–мáрт мéсиц, а–бérат зă–зéле* [ПК,2(75)].

моминскú* adj 'нешто што се однесува, односно што ѝ припаѓа на **мома** (на девојка)' – **моминската** облека е многу "китнеста": **пол'ка сус буфки** (блуза со украсни туфки) и **тантели** (чипка), **фустан сус фрамбели** (карнери), **фуска сус батиста и штракано кадифе** (долу на ивицата на сукната има исечени и зашиени ситни парчиња кадифе, како мали триаголници и служат како украс) [ТГ,136].

моминство n 'траги на кошулата на невестата од првата брачна ноќ – дека била невина'; освен **моминство** го викаат и **нивистинство** [ТГ,136].

мóмица (и: **бабáчка мóма**) f 'крупна и возрасна девојка' [MS,s,68].

мóмичка f 'на женските деца им се даваат овие имиња: првата година – **бебе**, до десеттата ја викаат **момичка**, од десеттата до петнаесеттата ја викаат **мома**, а од петнаесеттата до мажењето – **мома за армасувајне**. По свадбата, првата година ја викаат **млада нивеста**, а потоа **нивеста**' [ТГ,132] ~ *на пăлтјут беха изл'али три јуди самовили млого стари, кату џадјаси, да ја вел'ат: "момичка, мила хубава, да кажиш на мајка ти, што и таксала на самовилите, да гу даде"* [V,PM,218]; ~ *умрé пă–друзјут ми–брáт адпá мóмичка, га–зимáа д`–пóсăт уф–адпó сéло, да–зăкóпăт. И–мúи, ká рипáли шóпито, ká зéли п–áдпа бăлтúа... Нé дáвăт уф–грóбиштта* [ПК,2 (340)]; ~ *пéка: жéпа сă–прăжипúла, сă–прăмăжúла та: жéпа. Е, пéгво адпó и пéјпо адпó, мóмичка имáла, двé сă–чипúли* [ПК,2(258)]; vok. **мóмичко**: ~ *едúп–пăт гă–стритéла пéкаа жéпа, сă–викáла Гóрска сăмувúла. И рéкла: "Мóмичко, дáј–ми дă–пúјпăм вóда"* [ПК,2(299)]; но се среќаваат и примери за вокатив без наставка: *вел'ат: "момичка, ...да кажиш на мајка ти".*

момско* n 'периодот од животот на девојката пред да се мажи, моминство' ~ *деп'а пасјаши гăските, пак вечер отиваши, влеваши па старолакот, дека беши оставила от момското ú ошти камухата: така стојаши, пихто п'ахто пе можа да ја ткаи* [V,PM,196].

момушка f, dem., в. **мома 1.** ~ *та за езми една баба от малките колачиши, за ги памажи с мет или пекмез да па момите за даде по едно, хем за ги памажи по лицето, вел'ајке па пих: "пá мари, да сти благи момушки, да ви л'убјат јупа-*

цитy!" [V,PM,247].

мóмче* n **1.**'млад сопружник, маж' ~ *пим ме пити да ти кáжам: ["имах мóмче малечкáву[па дванáјсет гудúпи[оп утúде па јабандá"* [ME(P),95]; ~ *пивéстта пă–дéверо брáче му–вúке, а пă–зóлвăта ú вúке стрúце, стрúце пă–сéстрăта пă–мóмчето* [ПК,2(244)]; ~ *тáа мóмта и óпа вúке: "Тáте, и мójто мóмче сáке д–óде". – "Нé цáпим, Кéл'жо д–óде, шó ки–пaпрáве?!"* [ПК,2(234)]; – спроти празникот **Тудорица,** девојките што се за мажење, кога ќе седнат да вечерат, првиот залак го стават настрана, а потоа под перница, зборувајќи: *"Који ми е касмет и удилеп за момче, ваја вечар пека дојде па сол, заједно да вичерме"* [ТГ,45]; **2.** 'млад човек (воопшто)' ~ *жената му, кату чу така, фати, гу пригăрпа, и са цаливаха двата; така и момчету познал татка му оно час* [V,PM,88]; ~ *áдиl кăпитáл, тáм уф–Дýпница, кăкóф–ej бúл, мăјóр–ли, кăпитáл–ли, пé–знáм, и адúl вуjпúк ду–пéго, вúке: "А, тóо мóмче пубигпáло"* [ПК,2(278)]; **3.** 'машко бебе' ~ *дојде време и гу родила малкото. И то је било момче. И кога си парасна момчету, изл'аваши по вăпка, играиши сос другите деца* [V,PM,55]; ~ *жената му беши прокопсана и родила едно момче, гу парасла и гу пушташи па скол'уто* [V,PM,86]; ~ *и от мнóготу му мóлеш Господ дочу пéговата мóлба и му дадé: жената му останáла тéшка. Дојдé врéме, родúла едно мóмче* [V,PM,7]; ~ *вéли пáj–мáлката: мéпи да ми зéми цáрјувут сúл и да му рóдја двé, една мóма и едно мóмче, момáта да é сóс месинчúла пá чéлото* [V, PM,141].

момчув* adj 'нешто што му припаѓа на **момчето** (младоженецот)' – **пусестримите**, откако ќе ја испратат невестата се враќаат кај нејзините родители, и уште во дворот почнуваат да пеат: ~ *Ја испадпи, мила мале![што добро ти посме:[јуф момчуви двори[слăпце југријало,[јуф момпи двори роса зарусила!* [ТГ,181].

мор adj 'нешто што има сина, лилакова боја' [V,PM,374]; – ергените од облеката, во минатото, носеле: **фес сус пискул', мор дулама** (што има лилакова боја) *сус сидифлиј купчијпа,* **свитин елек** (од чоја), **бели барнавези, бели чурапе и папуци** (кондури) [ТГ,134].

мóра (< море) n 'огромна површина со вода (солена), море' ~ *"Хеј, мори, моме јубава,[бројпи камејпе број пемат,[широко поле крај пема,[длăбоко море брод пема, јубава мома род пема"* [ТГ,99]; ~ *имиту "Слајпца", сувите сулепи бари и тревите, шо и велјат сулило кажуват оти удно време пољто било мора* [ME(P),76]; примерот **мóра** (што го запишал Мисирков) ни потврдува дека во Еницевардарско финалното **-е** се редуцира во **-ă**, а потоа, бидејќи неакцентираните **а** и **ă** еднакво се реализираат тогаш не е чудно што среќаваме **мóра** место 'море', преку **мóрă**. Истиот резултат го забележивме при анкетирањето на говорот во Гуменџа; за ова поопширно во граматичкиот дел. Во Солунско финалното **-е** се редуцира во **-и** (**мóри**, но **мурéту**) [MS,s,68]; ~ *и когá дошлú средý морéту, опиа двата чипúха збор да гу фăрл'ат Кулýфа петри па морéту и да му зéмат имáпиту* [V,PM,8]; ~ *áку пóш' па висóку, ут слăпциту úсă раступ'áт криláта, áку пóш' па пúску млóгу, ут мур'éту úсă п'емла-*

дúсат крилáта [MS,t,58]; ~ *му вúкпа : стój брé ќéратá, м'ą умурú, трú пăит'а т'ą фарл'óвам у мур'é-ту, ти ут м'éп'ą пóпапр'ăт' б'ăгаш'!* [MS,t,70]; во посевернатa регија, каде што финалните вокали не се редуцираат, бидејќи носат граматичка информација, пр. во Ватилак и натаму во Кукушко и Дојранско, среќаваме **мóре** [MC(B),97]; во случаите што следуваат имаме елизија (**мó꞉рто**): ~ *дéттo пéјке дo꞉–дáде. "Или ќo꞉–дáјш ác дo꞉–чýум úли ќи–сă–удáам уф–мó꞉рто"* [ПК,2(264)]; ~ *сă вúке дóлп'o꞉ вéтăр шó дý꞉ уд мó꞉рто; ду꞉пá лóдусо, сă сл'ăјá снéго* [ПД (129)]; ~ *му вели: "типака па моите греди да кладеш острта сабја, ча па средја морету има една стара Јуда самовила"* [V,PM,77]; ~ *па неговот кораб зема и хизмиќарката, па невестата му сама; ги врăза корабите едно по друго, фатили да карат по морето* [V,PM,166]; ~ *вјахпа котката па кучипто та отидоха, пливаха морету, отидоха, влезоха в копакот* [V,PM,204] – случај на употреба на беспредлошки додаток за место: **пливаха морету**, што ја потврдува нашата теза дека југоисточните говори биле силно опфатени од влијанието на балканската јазична алијанса, и во тој поглед се доближуваат до западното наречје.

Моráрцки 'презиме на човек од с. **Мо(у)рарци**' ~ *мипáа, замипáа двájст и пéтмúпа[двájст и пéтмú-па, вéрпа дружúпа [пájпăпрéт вăрви Трájко Моráрцки* [ПК,2(272)].

мóре interj 'за обраќање, обично кон имиња од м. род' ~ *"ш'ó кázуваш', мóре, за–ш'ó рáбута да т'ą закóли?"* [MS,t,84]; ~ *"... мóзуко ми–сă–глéде. Нá мóзуко ми–тéче". – "Мóре пé мóзук, шó сáке пéк ти–тéче, ќи–т–јáдум"* [ПК,2(227)]; ~ *дур дă–ј–прăчéке и сéлто ќи–сă–бăстúсе. Мóре, пé спúąт тáа вéчăр. Л'ýл'ка, игрáат сúте* [ПК,2(294)]; ~ *... и пýште урáчо тúą пúлцте, си–ј–пăрбéре лисúцта. И ác тám бúх, мóре Кóста, и ác видéх* [ПК,2(266)]; во северната регија од Долновардарско, во состави со имиња од ж. род обично се јавуваат формите **мори**, **мури** (покрај спомената **мари**, в. таму): ~ *тогáс бабата вéли па едná пај–хýбавата мóма: "мори кéрку, јáзе товá човéк гу докарáх заради тéби"* [V,PM,9]; ~ *мори, што ме даде, мила ле мале,[мошпе па дилеко, мале...[мори, уф град Гивћилија, ле мале[, па куќа бугата, мале,[мори, па момче малечко, ле мале!?* [ТГ,141]; **мурú** ~ *кóга ујдéла вáа жéпа ду–кумшúјте, викпáла: "Стăрúце мурú!"* [ВГ(П),275]; ~ *емéп вúди шó ќă–пăпрáвиш; кóа ќ–óдиш дóма ќă–ај–вúкпиш: "Рăшлă-пдúјце мурú, кýќта ти–изгурé и дéцта ти–изгурéа уф–пéа!"* [ВГ(П), 276], но и **мăр**: ~ *тáа пá: "У–ху–ју, кój вúке?" – "Шó мăр кýмо Лéсо?" – "Мă–вúкăт дă–кăрстум, ác пóго крăштăлпúци úąм"* [ПК,2(226)]; ~ *кá сă–л'ýте, кá вúке пóго пéкаа жéпа, ќи–ј кájш: шó мăр–ти сăбájле си–измучáла–си пăлăпо* [ПК,2(193)]; ~ *árп–áма уд–бупáро излéве адпа арăпúпа: "Шó вúкиш мăр–бăбо?"* [ПК,2(269)]; ~ *тú мăр бубájк да пéмиш уф–ýште* [ПК,2(154)]; исто: **мур** ~ *мýр, рăчéл, пăвéсто, ми јác бúх то꞉* [ПД(152)]; во следниве два стиха со **мури** имаме обраќање прво кон именка од машки, а во вториот стих кон женски род: ~ *мури, стáпи, лýдо, стáпи, млáдо, па пúва да јóдиш! – мури, пé си слéпа, пé си пéма óти рáлу пéмам* [ME(P),98].

мо́ре (и: **мора**)* impf 'принуден е (на било кој начин), неопходно е (така да биде)' ~ *ви–кажа́х о́т би́ше по́го у́бува, ка́ би́хме уф–то́: пу́сто Мусибе́к – ка́ бе́гихме – то: кавици́та, же́п–му зима́ли ру́би шо́пцки, аптари́и, кушу́ли. Ка́ га́–ублича́а та́м, мо́риш, та́–пра́бра́а та́м да́–се́диш* [ПК,2(325)]; ~ *ка за̀ва́рте е́дно вре́ме – не́ма ка̀ми́ла. "Егиди, ми–се́га? Мо́рум да̀ му–ка́жум, не́ма ка́к"* [ВД(Н),279].

морисмра̀кнец m 'голем (силен) човек што може дури и морето да го испие (**смркне**)' ~ *така си фатиха таму: питу лалата остана, питу букосвиец... питу морисмра̀кнец, питу ба̀рзоходец – фрет едиг па друг са утепаха* [V,PM,47].

моричка (**мя̀ричка** ?) adv 'малку' ~ *и пак му вел'ат: "да ти сторими кајве да пиеш?" – "На истина". –. "Л'ап да јадеш?" "Хубае". Му дадоха кајве и пил, л'апче моричка кату гол'ам базирга̀ши пу мя̀ра да јаде* [V,PM,178].

моров* adj 'со љубичаста боја, в. **мор**' ~ *ки те викат, Като, за пусестрима,[ти да месиш, Като, бели пугачи,[бел' пугачи, Като, бела кушул'ка,[бела ти кушул'ка, Като, морово јелече* [ТГ,156].

Морска порта f, top. 'име на место во Солун' ~ *папкуи ка ручал, киписал да пала Шамлијско делијче, папкуи са̀–стретаха па Морската порта* [К,ВС,98].

мо́рцка* (и: **морски**) adj 'нешто што се однесува на море' ~ *ка а виделе сестра им, фатиле да плакат. Направиле едиг ковчег, а клале в него, го фа̀рлиле уф морето. Да̀лгите морцки го исфа̀рлиле па една крај* [V,PM,269]; ~ *лицето ји било, мале,[тиквишка пугача,[очите ји биле, мале,[кустурепски цреши,[вегите ји биле, мале[морски пијавици,[спагата ји била, мале,[морска рампа трска* [ТГ,52]; се среќаваат и примери во кои множината е покриена, од фонетски причини, со формата за еднина: ~ *р'еч'и: "за по́да, за па̀там у мо́рцка пампо́ри да ра́бут'а̀ па мо́ри!"* [MS,t,84]; друга посебност: во примерот што следува споменатава придавска форма **морцка** се јавува како атрибут на именка од м. род ~ *неговата коп'а кату беши морска, знаиши што има аф морету* [V,PM,77].

мо́с(т) m 'направа за премин преку река, ги поврзува двата брега' [MS, s,68]; ~ *у–Пуро́ј па́–с па̀јде́ме. Ка̀ра́ме, ка̀ра́ме ду–Димир–Иса́р, па̀–мо́сто, та́м не́ пуми́пува̀т дуби́цте. Мо́с, та̀ква́, па̀пра́виг па̀–ло́тки* [ПК,2(219)]; ~ *и ви́ка̀т: "Бига́јте, ва́а ве́ча̀р гл'а̀да́јте да̀–пуми́ите Кру́ша Пла́ина... Да̀–изми́ите па̀–мо́сто па̀–Стру́ма"* [ПК,2(291)]; ~ *тука има мос и за пумипувајпто преко не плајкјат са̀л пишаците* [ME(P),72]; – спроти празникот **Св. Чтирасат** немажените девојки сакајќи да дознаат кој ќе им биде избраник, преку некоја селска бразда со вода ќе стават гранка од црница велејќи: *"Који ми е удилеп ваја вечар пека дојде па воја мос да пумиие и уф пас да дојде"*. Веруваат дека потоа, ноќта ќе го сонат избраникот, својата среќа [ТГ,46]; во северната зона од Солунско, при анкетирањето во с. Градобор забележивме дека финалната група **-ст** се чува неизмента **мост** [ПК(Град)]; исто така и во Зборникот на Верковиќ: ~ *па па̀тјут кату идиха, тихиса едиг мост да промипат. Тојпака виде па едно место расипапу беши мостот* [V,PM, 87]; ~ *по ка̀штата имахми една*

градина, ја бехме сјали бостан. Бостанот са беши чинило кату мост; врăвјаха от врăх мостот кираџии" [V,PM,47].

Мо́сха top. 'главен град на Русија, Москва' ~ *о́пиј господа́р па Мо́сха, што му рече́, дали́ и́ма Бо́г па ва́шта зе́мја, оп запа́дна и са чипи́ про́сик, про́сиши по ту́ка, по та́му* [V,PM,153].

мота* impf **1.**'навива, намотува конец, преѓа на клопче (или на цевка)'[ПВ(Кр)]; ~ и *адно́ вре́ме дујде́ла кăрăко́ицăлта: "Че́шăл, пе́шăл дивојко, утво́ри–ми вра́тта, ки–ти мо́тум цре́вата ут–ко́л. пă–ко́л* [ПК,2(285)]; – **(са)** 'се размотува – конецот се одделува од клопчето' ~ *опи и́ дале огип, и́ рекле: "Оди си скоро, да пе дојде мајка пи, да та изеде!" Одештими са момата и падпало едпо клопце от конци; опа одила, опо са мотало по пеа* [V,PM,269].

мо́тика f 'направа за окопување на земјоделски култури (пченка, памук и сл.)' [MS,t,5]; во Кукушко и Воденско запишавме: **мути́ка** [ПВ(Кр)]; ~ *е́ми, о́т те́јко кува́ч, е́м пăлба́итип. Па́лишпици, мути́ки, тăкви́ рăбо́ти пр`фше* [ПК,2(319)]; изр. **скупа́вами ина́ мо́тика** (копање без многу задржување, на брзина) ~ *с'е́тп'а парáст'ува, пу́ш'та трú, ч'е́тир листа́ и гу скупа́вами ипа́ мо́тика* [MS,t,5].

мотка (са)* impf 'се движи неорганизирано' ~ *пијќајки погу да са моткама пу Одеса пија су пегу така си а ујдисама работта за киписувајтто...* [ME(P),68].

мох (чл.: **мохут** и **мохта**) m, bot., Muscus **1.** 'растение од низок развоен степен – со спори, го има на влажни места: на камења, на дрва од северната страна'; **2.** 'млади, мали влакненца по телото' [ПД(Пат)]; в. **мухувина**.

мохче dem. од 'мост' ~ *пă–Стру́ма пăпрăви́: адпо дăрвăпо мо́хче* [ПК (Гăр)].

моч 1. 'течност, се преработува во бубрезите а потоа се исфрла низ половите органи од човек или животно, има жолтеникава боја' ~ *и ти́ја са́кат, пе́јкăт, ќи–д`т дă–јм–ју́дре, ák са́кат дă–пю́сăт ле́к пă–цáро. Удза́тпуве, удза́тпуве адпо шише́ ко́јпски мо́ч, им–да́ве* [ПК,2(231)]; **2.** изр.: **ус-мо́ч пра́вин** (= се кажува за човек со слаб карактер, исто така и физички не е силен) ~ *кăко́ф е́ј, зă–пи́што пе́ о–би́ве, пе́ о–умее пи́што, чи́пиш ус–мо́ч пра́вип* [ПК,2(206)].

Мочари top. 'мочурливи ниви и ливади' Валовишко, во Серско: **Мочери** - со преглас на **а** во **е** (од стсл. **мочити**) [ЈИ(СД),161)].

мо́чвăр m 'земјиште на кое преку цела година има вода' [ПД,130]; в. **мучури́ште**.

моче (сă) impf 'кога човек или животно ја исфрла уринатa' ~ *а́дпи арăми́ј имáли по́го пáри. И сидпáли да пучи́ват тáм. И–адпи́ ќ–о́де да сă–мо́че ду–вăлко* [ПК,2(231)]; ~ *де́тто, пă–ци́цка пă–мáјкă–ми, плáче зă–јáдăпе, плáче, о́по пă ќи–пă–издá-де... И мáјка–ми ви́ке: "Де́ бре́ Ри́сто, ти сă–мо́че? Да–му–дáјме, ви́ке, пă–де́тто* [ПК,2(358)]; ~ *удúла, удúла ду–сре́ди пăт тá бáбăта, сја: ќи–мă–пруштáвите, ќи–кле́кпе сă–мо́че* [ПК,2(253)].

мо́чне (и: **мучáне**) n 'исфрлање на уринатa (било од човек или животно)' ~ *слубо́дăи ка́–ј чувéк и́де мучáпе, да ми–про́стиш, ác зимáх дă–сă–мо́чум, сте́пки, сте́пки кулку едпа лăжи́ца мăле́пка... пра́во уф–ра́ќте, му–мáчкиме па–у́стта пă–то́о брá-*

тчто [ПК,2(358)].

мошјама f 'импрегнирано платно, односно облека од такво платно (против дожд)' [V,PM,374].

мóшни adv 'многу' ~ *и когá отúде на домá му, господáрот не можá да гу познáј јунáкот, ча са чинú мóшни дибéл на спáгата* [V,PM,23]; ~ *кату беши мошни силна водата, гу зема на дол, гу одави сос кол'у барабар* [V,PM,93]; ~ *цáрјут гу земá сос нéгу аф еднá трапéза, јадјáха кату брáтќа... гу úмаши млóгу на севдá, и тój са благодарú мóшни сос цáрјут* [V,PM,9]; ~ *"тój мú е запајáту на мéни; áма сегá, штó ми докарáхти аф корáб'у петри, скóру да ми дадéти да јáм, ча мóшни сам глáдни!"* [V,PM,24]; ~ *вино пијат, грозде јадат,[за тоја са бели![кога мăже на јурајне,[они на мијани;[кога мăже јуд урајне,[они на пустели,[– Е бре мăжо, мили мăжо,[мошне се разбулех* [ТГ,39-40]; и: **мошно** ~ *и он га вели: "дали мен не хариса?" – "Мошно харно ти харисах"* [МС(В),96].

мрав m и pl. (в. **мрáв'а**) ~ *и как киписа да иди, на пăтју најде млогу мрав, идиха–хождаха спрăти тихна адет* – случај на употреба на еднинска форма со значење на множина, но тоа не е регуларно што се потврдува веднаш во наредната реченица (од истиот текст): ~ *и приз онај пăт млогу аскер вăрвјаши и млогу от онна мрави са убиеха* [V,PM,96].

мрáв'а* f, zool. Formica **1.** 'мал инсект' [MS,s,69]; ~ *и дошел на едно место на пăтјот, излезе цáрјут от мравјатја: фатиха да работат мравјатја на пăтјут, да го глăтнат цјал* [V,PM,157] – употреба на предлогот **од** со посесивно значење: **излезе цáрјут от мравјатја** (царот на мравките); и **мрава:** ~ *"тебе ак та видат,[море врашко чедо,[ќи та прават, јапум,[парче пу парче,[залче пу залче,[мрава што пупосе!"* [ТГ,102]; **2.** изр. **нă-мрáва нé нăгáзуве** (се кажува за многу мирен и внимателен човек) ~ *нă–мрáва нé нăгáзнуфше, ама пá нé пугоди нă–снáата* [ПК,2(185)]; **алúс мрáва** (се кажува за мала, тивка и работлива жена) ~ *(тém–Рájна) алúс мрáва бúше, дéне вéчăр рăбóтше* [ПК,2(75)]; со исто значење: **кут мрáва-ј** [ПК,2 (171)]; **мрáви мă-пулăзáа** (= се вознемирив, се наежив) ~ *ká мо:–видéх ранта мрáви мă–пулăзáа* [ПК,2(176)].

мравлив* adj 'нешто (во случајот дрво) изедено од мравки' ~ *изникнало дрво мравливо,[па дрво вел'ам гуворам; ["Суши се дрво мравливо,[ка што се суши млад Стујан,[за Ѓургин Стојна Попува!"* [ТГ,101]; в. **мравин**.

мравин adj 'нешто што се однесува на мрава' ~ *тоги си риче на умут: "сеа да а иам мравината сила!" Ка а ситил пеа, са чинил мрава* [V, PM,295].

мразе* impf 'чувствува одбивност, омраза кон некого (или нешто)' ~ *Германцте нé пăрдéшо, тáа пóвиќе гă–мрáзат, тáа урúгнато. Урúгнато нáј гу–мрáзат* [ПК,2(240)] – случај со степенување на гл. форма: **нáј гу-мрáзат**; в. **мăрзе**.

мрак m 'темница'; сп. **тенка мрак** 'кога ќе исчезне дневната светлост и предметите одвај се распознаваат' [ТГ,10].

мр'áмор m 'вид убав, скап камен, обоен различно, се користи за изработка на скулптури и сл., мермер' ~ *пák пашáта от стрáм там остаи́ кату мр'áмор и дадé душáта му на Бóга, умр'á* [V,PM,28]; ~ *така кату чу*

мајка, еднош са припуспа, ја пригăрпа, ја бакпа меѓу двете очи, и еднош двјатја заикпали: тамо и душите им излезоха, тамо мр'амор си чиниха [V,PM,196]; ~ *паеднó јадјáши сос траговецот и когá отúдоха па паговата кăшта, сиромáхот са почýди сáмо па скалата што и вúдел , дé мрјáмори, што имáло израбóтепи* [V,PM,13]; в. **мармару**.

мрамрáк m 'услови кога не се гледа, темница' [ПД(Фур)].

мрáс m (чл. **мразó**) 'голем студ; водата станува мраз' [MS,s,69]; во северната регија (Дојранско, Гевгелско) за замрзната вода запишавме **лéт**, но: **фáтú мрáс** 'фати студено време' [ПД(Фур)].

мрáфка f 1.в. **мрáв'а** (не е дем. форма) [ПД,130]; ~ *извади от торбата му три–четри комати, кладе па пăтју, и си собраха сичките мрафки па л'абот* [V,PM,84]; ~ *лéп пéма, вóда пéма, пúшто пéма. Дéтто, пă–цúцка пă–мájкă–му плáче зă–јáдăпе, плáче, óпо пă ќи–пă–издáде. И флизéме тáмa, мрáфки ќи–пă–дујáдăт* [ПК,2(358)]; 2. fig. 'нешто во голем број, дури не може да се изброи' ~ *пúй сме Мурáрци, знájш, и пăрóт пу–тáа рéкта пă–дóл, пу–Гáлик, цăрпо стăпá, мрáфка* [ПК,2(218)].

мрáфке impf 'мачката испушта глас, мјаука' [ПГ(Фур)].

мрачúло ń 'кога е темница, мрак' ~ *така и старицата и тојпака гладпи беа, и па мрачилу без кандила... то му вели: "харпо сми, ама па мрачилу седими, хем гладпи сми"* [V,PM,84]; ~ *хóцата тогá ки пájди едúп човéк сóс пáри, ки гу чúпи пазáр едúп вéчер да гу ожéпи сóс опája женá, васа пóшт па мрачúло да сá* [V, PM,11]; **мрачива**.

мрачива f в. **мрачило** ~ *спроти как му каза пај–малката мома; отиде, петри мрачива, вјахпа чарпата овца, отиде па долпа земја* [V,PM,221].

мрачилин* adj 'кога нешто е во мрак, темен' ~ *по типака, папротивпо аф светилпи вечир ке да умриш... пак па мрачилпи вечер си родеп* [V, PM,84].

мрáчка f 'времето кога паѓа мрак, не е сосем темно'; сп. **тéнка мрáчка** ~ *дујдéме уф–сéлто, пашто сéло, флизéме, слăпцито зăјдé, пу–тéпкă-та мрáчка, шó му–вúкăме* [ПД,172].

мрéжа f 1.'назив за рибарска направа, се користи за ловење риби' ~ *и тójпака зéма мрéжата, отúде пá ézера, ловјáл, ловјáл вездéп, пе можá да фáти другá, сáмо едпá чýдпа рúба сóс влáкпа, сóс перýшки* [V,PM, 143]; ~ *покрај морето са седјали два базирѓапи и едеп крапачип, трите па буп се зборили. Изпърво говорили базирѓапиту па гемиците, да фăрл'ат мрежите па морету зарди пихпоу касмет* [V,PM,242]; ~ *три дéпа сóс рéт и ловúл: пе можá другá рúба да фáти, сé óпája чýдпа рúба са фáтиши пá мрéжите* [V,PM,143]; од дојранските рибари за називот мрежа е запишано следново објаснување: широка е 35 **окца**, а долга до 1.000 **вроови**, **две очи** прават еден **вроов** (но само за должината на мрежата); **окцата** се широки до 3 см. Се плете од свила. Од страните мрежата ја подврзуваат со **манови**. **Мановите** се исто така мрежи плетени од преѓа со **окца** од 5 см., а долги се 500 **вроови**. Мрежата се фрла одвечер, а стои до изутрина. Со неа ловат крупни **корари** (?) [КД,60]; ~ *тијă шо сакăт дă ловăт су потискă или су мрежи му плајкăт пă мајстурут пă кулибăтă кесим* [ME(P),89]; во Солунско: **мрјажа** ~ *тогас коп'у му вели:*

"типака на моите греди да кладеш острта сабја, ча на средја морету има една стара Јуда самовила. Тјапака ке да курдиса куприпена мрјажа, тебе да погăпи [V,PM,77]; **2.** 'болест на очите од која човек не може да гледа' ~ *мре́жа му–с чипи́ла па ле́фту о́ку* [ПК(Гăр)].

мрежа (зă тропкăне) f **1.** 'рибарска мрежа правена од **кăрел** (многу јак конец, во минатото го купувале од Солун), со неа ловат риби **плăтици** и **крапуве**, долга е околу 50 м., широка 3 м., се поставува ноќно време' [ПД(128]; **2.** 'превез што на невестите им се става на лицето' – спремајќи ја невестата деверот го додава прво **џубето**, потоа **превезот** а **пусестримите** пеат: ~ *јубличеја ти, моме, свитило џубенце,[јуд јунак купено, јуд девир дупсено!... ти кладеја, моме, мрежа па јочите, грижа па срцето* [ТГ,179].

мренка f, zool. **1.**'тоа е малечка риба (живее во Дојранското Езеро), помала и потенка од белвицата. Не ја ловат бидејќи тежи само 7-8 грама' [КД,59]; сп. и **мремка** 'вид пастрмка што живее во планинските реки' [ПК(Град)]; и: **мрена** ~ *јузело је мало дете,[ду две мали бардачија...[да палије мало дете,[да палије студна вда,[пе му даве мрена риба* [ТГ,49]; **2.** fig. ~ *у́бава же́на, али́с мре́мка* [ПК,2(75)].

мрие* impf 'умира' ~ *стигна́ме уф–Џумата. Па́ уд–Џумата по́сле, а–а пусиде́ме два–три́ де́на, ка́ фăти́а дă–мри́ăт, фăти́а дă–мри́ăт чуве́ци. Не́каа бо́лес са–пујави́, пе́ зна́м, испа́ска бо́лис* [ПК,2(249)].

мрмора f, zool. 'оваа риба (ја има во Дојранското Езеро) голема е како **мренката**. Во главата личи на **сом**. Во устата има по 2 заба. Не се јаде, та затоа и не се лови' [КД,59].

мрăвка f 'парче месо' – ако децата јадат заедно со родителите тие ќе причекаат прво таткото да извади **мрвка**, па дури потоа тие можат да земат [ТГ,20]; в. **мирка, мрăфка.**

мрăвýлник m **1.** 'гнездо, живеалиште на мравки, на такви места се забележува подигнато купче земја - мравјалник' [ПД(130)]; во Фур запишавме **мрăвýлник;** во Воденско: **мăрвáлник** 'живеалиште на мравки' [ПВ(Кр)]; **2.** fig. 'многу луѓе собрани на едно место' ~ *пă–пазáро–ј алúс мрăвýлник* [ПК,2(75)].

мрăднă (си) pf 'замине некаде, се измести' ~ *тогăј дур дă пе си гу платише борџут пă мојшă дă си мрăднă ут тукă ду там* [ME(P),88].

мрăзни impf **1.**'кога водата од студ станува мраз'; **2.** 'кога некој стои долго време на студено' [MS,s,69]; **3.** fig.'кога човек доживеал голема непријатност (неочекувано)' ~ *ка́–о видéх тáкóф измрăзнáх* [ПК(Град)].

мрăкна* pf 'се стемни' ~ *ч'áка, ч'áка мумáта да фáти да кимапúса, п'éма да фáти; мрăкна* [MS,t,27]; и: **мăркна** ~ *и тój е зимá та е покáчи па вечертá, кугá мăркнá, па керамúдите и хи велú: "Сéди сегá тýк да сăмне, та кугá сăмне, аку си жјува, шта та óжепем"* [V,PM, 264]; ~ *и кáто мăркна, вичéреха и стáпаха да си лéгнат. И рéче человéка па змиовéте: "Јас пи штá спúем тóкапа, ај там шта úда да си лéгпа"* [V,PM,262].

мрăнке (кај Тановиќ: **мрнке**) impf'кога детето стенка, кенка' – малото дете кога е болно непрестано **мрнке**, лошо спие и не сака да јаде' [ТГ,122].

мрăси impf'јаде мрсни работи, пр. месо за време на пости' [MS,s,69].

мрắсна adj, m (и: f) 'нешто што содржи маснотии' [MS,s,69]; уште еден пример за нерегуларности во категори-

јата род; за ова в. во граматичкиот дел; сп. **гăла́те** = *шо́ ја́де по́го, по́го гăла́те пă–бла́го, пă–мрăсно* [ПД,131]; – на празникот **Чисти пуниделник** треба да се вечера зелје, да **се зема крв**. Тој ден уште рано наутро доаѓаат Циганки и бараат **ако има нешто устанано мрсно**, а во замена нудат вретена што сами ги изработиле [ТГ,42]. .

мрăсни́к m 'секаков вид мрснотија, било од свиња, било од млеко или зејтин' ~ *ту́ри по́вике мрăсни́к (зејтин, маст), си́рне и ја́јца, да дă–ви́јш шо́ ба́ница ќи–ја́јш* [ПК,2(75)].

мрăфка adv 'малку' ~ *"е́х, мари́ ж'е́ну, да и́диш'и мрăфка да ви́иш', ц'ала т'е́б'ạ шиа́ пив'ăста–ји"* [MS,t,13]; ~ *то́ј ја го́пи: "ма́п' ми сă утýк! т'е́с м'ạ пастúсаха да с'ă то́ј за м'ạ про́ко́псa!" т'а́ му сă мо́ли: "мрăфка па кра́јч'ạту па укóту кла́т' си!" Си кла́ва мрăфка па кра́јч'ạту, му са утфа́ра мрăфка* [MS,t,37].

мрăфкáр m, zool. Dendro-copus 'птица со јак клун со кој ја пробива кората на дрвјата барајќи внатре црви - клукајдрвец' (сп. **мрăфка** 'парче месо'); називот го запишавме во дојранското село Ник, во околните села: **чучул'а́н** Фур, **аўч-кăка́н** Пат [ПД,126].

мрăфка f **1.**'парче месо' ~ *ви́кăме а́ко–ј ме́со бес ко́ска* [ПД(119)]; ~ *мрăфките, ка́ сă тăка́ пулви́п ки́ло, телéшки, сéтне за́вăрш, пăпăрчат ка́за́по, пă–ко́јпо, а́јде. Имше а́јп дéдо та́м, Спа́со, адúп па́ш кумшúа, óп ка́ бра́л, бра́л две́ курúта мрăфки пăпăлшúл* [ПК.2(223)]; ~ *двете деца па човекут си рекле, ка сиделе около огнпут: "Аде да извадиме пекоа мрăвка, да си апнпме!" Бăркпал по–гулемјут извадил главата, ја изјал* [V,PM,274]; ~ *сéкуј дéп п–а́дпа ко́за кул'а́ла и вăри́ла уф–ка́за́по. Она, зпа́че, ќо́рва би́ла, а адпо́ дéте о́де сéкуј дéп, ка́за́по кра́де мрăфки* [ПК.2(230)] – случај на беспредлошка употреба на додатокот за место: **ка́за́но кра́де мрăфки** (м. 'од казанот краде...); **2.** изр. **(уд)-мрăфка** (= што туку родено бебе, кога е колку една **мрфка**, т.е. колку едно парче месо) ~ *е, тăка́–ј, пé слу́шат дéцта, а пé зпа́ат ~ ка́ква́ мăка сé–ј виде́ло дудéк дă–ј пура́спш, уд–мрăфка ди–ј пăпра́виш чувéци* (со овој израз се укажува дека не е лесно новороденчето да порасне, да стане дете) [ПК.2(204)].

мрăч'ува (и: **мрăчова)** f 'темница, мрачнина' ~ *три́ дпи́ и три́ в'éч'еро́ви с'é мрăч'ува врав'ăха ... прумипа́ха ут мрăч'ува́та, исл'а́ха па́к па сф'ạти́лу* [MS,t,59]; ~ *гу турúха и пéгу пéтри при жената, ама у мрăчова: едúп дру́г да си пе гле́дат* [V,PM,11]; ~ *кугá по́падо́л гл'éда шиа́ мрăчува, идúп запда́н' и гу пúта* [MS,t,60];

му pron **1.**'кратка заменска форма за индиректен објект од **тој, тоа'** ~ *"и́дам!" – му и р'éкла д'ăт'ạпту* [MS,t,81]; – случај за нарушена конгруенција **(д'ăт'ạнту р'éкла)** – покомплетните истражувања не́ упатуваат на заклучокот дека се работи за пример што се вклопува во раширената појава за нефункционирање на категоријата род во долновардарските говори; впрочем како и многу други што ги констатиравме во материјалите и што се интерпретирани на соодветното место; сп. изр. **му зé ќа́рут** (= се збогати) ~ *и ут ка са папăлпи Пазар су ма̧цири, кира̧цилакут пумипа за Бугарјту, Фрепците и ма̧цирјто му зеа кјарут* [ME(P),73]; **2.** 'кратка форма за директен објект од **таа'** (наместо

'ја') ~ *ја з'ева пас книга Анг'елус Кирију, му ракч'ехнува, му пиш'и, шиа друга книга му дава* [MS,t,17]; 3. 'кратка форма за индиректен објект од заменката **тие**' (наместо 'им') ~ *д'адуту му вили: "д'е за појти вај и јас за дојда аз–вам!"* [MS,t,80]; ~ *раж'аниата ... ја з'еват кихајиту, ја зап'еват на мадрата, ја прајат за зимата дајама да му–ј топлу на уфц'ат'а* [MS,t,67]; ~ *ги калеса на утрипата протипургиту, ипургиту, стратигиту, дуикут'ету и му стори гозба* [MS,t,12]; ~ *опи кату видоха, ча татку му не знаи да му са кара, кога чипаха кабаат, фатиха са чипиха безуми* [V,PM,25]; 4. 'кратка форма за директен предмет од **тој**' (наместо 'го') ~ *пак тојпака га вели: "не сакам , дивојку, јазика. Това му е касметјут, ки гу собрам по зарно, по зарно!" Гу оставиха да гу собре и му замрапа таму* [V, PM,72]; ~ *фати па цар'ут да му хапи куремут, за да гу чипи зет пепл'арув сипа, по не знаиши, ча пепеларув сип това гу чипиши за таква работа* [V,PM,48]. Ваквите примери, во кои кратката форма **му** се јавува со проширена употреба и надвор од сферата на дативниот однос, не е одбележан во *Историската граматика на македонскиот јазик* (од Б.Конески, в. за ова поопширно во граматичкиот дел); 5. служи и за изразување на посвојност: ~ *другиот вечер па кралот момата му му вели: "тате, и јазе за дојда да видја малко џ'умбуш" ...* ~ *тогас царјут гу викна кумшиата му и му вели: "кумшиа, ету па нас земја има една кралска мома"* [V,PM,211-212] – случај на удвојување на заменската форма; има примери во кои формата **му** се скратува во **-м** (ако претходниот збор, со кој прави акцентска целост, завршува на вокал) ~ *к'и гу фатум, си прамисл'аве, к'и–м гу ск'ипум врапут куту па кукошка* [ИГ,113].

му! му! interj 'подржување на звукот што го испуштаат кравите' ~ *отиде у дома и фати опти от портите да вика: "мале, мале!" Пак мајка и паистина беши станала крава, та отговори па пеа кату крава: "му! му!" Пак тја ја вели: "што, мале, така кату крава ми отговариш"* [V,PM,205].

мубашир m 'лице што разнесува писма, односно писмени материјали, агент' [V,PM,374].

мудерно adv 'кога нешто се прави според модата' ~ *најстина ли сега не е мудерно прад рачок каве да са пије* [ТГ,4].

мужу́ве* impf (в. **може** 1.) ~ *сичко са–устави́ли па–пи́вите. И сапрува и се́. Пу–папштита, па–мужва́ли–са да–по́сат, и мале́чките де́ца са–ги–устава́ли пу–папштита* [ПК,2 (275)].

муздра́к* m 'примитивно оружје, копје' ~ *свити Го́рге уз–муздра́ко утипа́л ла́мпата* [ПК.2(75)]; и: **мозра́к*** ~ *и пак меѓу пих збо́р чипиха да́ утсе́чат и опиа дветé кала́ми, да зе́мат по еди́п а́ф ра́киме кату мозра́ци* [V,PM,144].

музикан(т) m 'човек што свири на некаков музички инструмент' ~ *е, да́ве–му сто́ ли́ри, о́де уф–гра́до, са–бупу́ве у–во́јпта му́зика, музика́пт да–с–у́че... Иде гуди́пта, и́де си–до́ма. Ама–с–пучи́л музика́п, пра́вак* [ПК.2(271)].

музурин m 'курир во општината, судот' ~ *га гу виде у дома му, са потреси и едпош тече па кадиата, зема еди́п музури́п, отиде у дома; гу земаха лудојут, гу запесоха отпрет*

кадиата [V,PM,230].

мýj (сă)* impf 'се мие' ~ *за пóда у думá да úзвад'ạ царвýлит'ạ, скахýпит'ạ, за сă мýја* [MS,t,65]; ~ *за умрăкши, за пójат у думá, зăса мýјат сăс óда, за с'éдпат у думá, за пучúпат ... за усăмпи, за стáпи дă сă мýј* [MS,t,67].

мукиет m 'заинтересираност, настојување'; сп. изр. **не си чинúхте мукиéт** (= не се заинтересирајте, не се заангажирајте) [ПС(Град)]; во Гевгелиско: **мукăет** ~ *тýка сáке – сáке и пе. Сă чипýвум, мукăéт иште* [ИГ,120].

Мукри́во top. 'име на село во Струмичко' – се споменува во искажувањата на бегалците од Кукушко' ~ *сéтпе пă–вáм, а–бре, а–бре, чáк у–Мукри́во дујдéме, Мóкрипе, Мóкрипе* [ПК.2(224)].

мукринчáниц* m 'жител на с. , **Мóкрина**' ~ *пăсилéпито ej пóвиќе уф–Арсуво, стáро Крупдúрци. Укулу шéj–сéдăм кăшти сă–пáши, укулу трипájсе сă–прăдójдăпи, áма пák пé сă–тăквú, дујрăпичáпе úма, мукрипичáпе úма, пá сă–пáши, áма "гăркумáпе"* [ПК.2(307)].

мулесин adj 'нешто што фатило мувла, обично јадење (пр. леб, сирење)' ~ *фатú áдпа бóлис, пут–куруптúпа удрúа. Бóлпи чувéци, жéпи, крáви. Лéп мулéсип дáвăт уд–вýјпицте. Уд–мулéсипте лéбуве, ут–сáмуто бéгипе, жéга и бóлиста дујдé* [ПК. 2(292)].

мулзáчка (и: **мулзничарка**) f 'жена што молзе крави' [ПВ(Кр)].

мулзница f 'овца од која се добива млеко, што ја молзат' [ПГ(Фур)].

мулистó n 'огрлица' [MS,s,69].

мулјумат m 'согласност' ~ *ут ка сă дăде мулјумат и "Илијă да бидă токму со Алијă" рăбојтăте сă мипијă* [ME(P),88] (сп. **мулата** = верски старешина).

мулитва f 'обраќање на верникот кон Бога, или кон некој светец со молба', сп. изр.: **неје мулитва**: кога ќе се роди дете, некоја роднина, ќе отиде кај попот да *неје мулитва.* Жената ќе понесе од дома вода, која попот ќе ја освети. Оваа вода потоа ја исипуваат во некое шишенце, што ќе го затворат со страк од цвеќе босилек и ќе го остават кај породилката [ТГ,106]; или: **да си чине молитва** (= кога новороденчето ќе стори 6 недели, мајката го носи в црква *да си чипе мулитва.* Молитвата се чита во дворот пред црквенската врата и дури потоа смеат да влезат в црква мајката и детето) [ТГ116].

мули́ф (и: **мули́ву**) m (|| n) 'графитна прачка (ставена во дрвена обвивка), служи за пишување' [MS,s,69]; во Воденско исто така запишавме **мули́во** [ПВ(Кр)].

мулóха (и: **мулóва**) f bot. Pelargonium 'цвеќе што се чува во дворовите и домашните градини' [MS,s,69].

мулчили́ф adj 'тој што малку зборува' [ПК(Град)].

мýл'ạ n, zool. Equus mulus (домашно товарно животно што се добива со вкрстување од магаре и кобила, многу издржливо – мазга) ~ *тáтку–ји вилú: "ја п'éка ги в'éпи пузú крúвуту мул'ạ и ипá скурѓáсапа калăч'ка* [MS,s,69]; ~ *цáр'у пи ш'тáш'и да гу вúди хúч' Ќел'éш'у, алá за ч'éпду хатăрăвсă п'éка му в'éпи мýл'ạту да п'éка пój и тój* [MS,t,36]; и: **муле***: ~ *да идиш па цар'у, да му тераш четиријси мулита и четиријси чифта хорали празни* [V, PM,43]; ~ *удúл, удúл, видéл áдпо крúво мýле, пáсе, пăпăдил, крúво – пéспусóбипо... пăпадúл–гу чурбăцúйата* [ПК.2(224)]; ~ *мистéќи се ут–студипúлто (имáло сúлăп вéтăр) , пúкуј кáмăп сă–истăркáл'ăве; скукпáл зájац, óп гу–лăгáл мýле и–фатúл дạ–вúке*

пу–пе́го [ВГ(М),274]; ~ *и ва̏лко пади́пе та́м пе́ѓе, му́л'то кри́ф–ку́ц, кри́ф–ку́ц избе́гуве* [ПК.2(224)].

мул'азим m 'великодостојник, со чин поручник' (во воената турска хиерархија) ~ *тука седа чауш или мулјазим су неколко заптиј* [МЕ(Р), 72], [МЕ(Р), 174].

мул'ка f 'рано наутро пред да *удри зора*, мугра' ~ *у мул'ката станах* (се пробудив во мугрите) [ПК(Грам)].

мул'умат m 'приемна просторија, канцеларија каде што прима верскиот муслимански старешина **мула'** [МЕ(Р),174].

муме́нт m 'краток временски интервал' ~ *пă та́а мо́мата нимала ни ма́јка ни та́тко, са́мо адúн брáт имáла. Брáт–ај бúл óдăн уф–тóо муме́нт пă–Со́лăн, пу–кирúа* [ПК.2(224)]; ~ *ба́ш уф–тóă муме́нт ác сум трăгнáл уд–де́кă ка́мăнто, пу–пу́жда... трăгнáли тúă двýјца, пé пуглиднáли ác óдум–ли, пé óдум–ли* [ПД,173].

мумúа f 'крпа за врзување на косата' ~ *јáс, óн сă–пăјдéх пă–сре́ди. Една цăрвéна мумúа пăлна кру́ши, петрóфки кру́ши... "Сéдни, сéдни дéте, зéми, зéми кру́ши, пé сă–бо:ј"* [ПК.2(358)]; ~ *та́–ј шăмúја, ус–п'áа жсéпте си–вăрсýват глафта и ýште, сă–зăбráждат* [ПК.2(75)].

муминство n 'втор период од развитокот на женското суштество' (во првиот се вика **момичка**) – кога ќе наполни 15 год. па до мажачката, уште ја викаат **мома за армасувајне** [ТГ,132].

мумули́га f 'јадење од пченкарно брашно, бакардан' ~ *ре́тук кăчăма́к* [ПК.2(75)].

мумура́нка f 'немажено женско дете од 15 год. натаму – девојка' [ПД,130]; сп. **мо́ма** 'женско дете воопшто, дури и на бебето женско му викаат **мо́ма**'.

мумури́а f в. **мумуранка** (Ник); во Пат: **ергенка** [ПД(117)], ако е сосем мала **мо́мичка** [ПД,116]; ~ *то: пă–каавипе́то сăјби́та имáл сúп, а пă до́д Ли́ка бе́ше по́г ~а́рпа. Гă–зпáјш ти? Е–е, сéга–ј стáра, а то́гăј мумури́а. Тóо пă... гă–зăсăкáл* [ПК.2(322)]; ~ *и адúп чувéк пă–рăзбо́јут ко:–сте́гпе куршýмут, до:–искáре гúлцто... Ни́а шо́–би́ме мумури́ј тăквú, ги–рăзпо́сăхме пă–дру́го ме́сто* [ПК,2(215)]; в. **мо́ма**.

мумýш'ка f, dem. 'мало женско дете, девојче' ~ *па–врáх дв'ăт'ă гудúпи ми дáди Го́спут' шиá мумýш'ка, ја кръст'ах Рисáпта* [MS,t,3]; ~ *па чурбаџи́јата му са ráж'да шиá мумý–ш'ка, úди стр'ад'ắ пóш' пáрич'пúцата* [MS,t,14].

мунаси́п adv 'соодветно, кога нешто одговара'; сп. изр. **најде за мунасип** (= процени и се одлучи за нешто) ~ *гáаре ги–устáвúх, кáк ки–пáјдат за–мупасúп тăкá пéк прáват* [ПК (Мор)]; и: **минасип** – имало случаи кога девојката не го сака момчето што и го предлагаат родителите, но тоа никој не го земал предвид и морало да биде така **како што старите ки најдат за минасип** [ТГ,145].

мундр adj 'паметен, со убаво однесување' ~ *Го́спод му дадé јáкос млогу и марифет: са чпúй опбашúа, от опбашúа јýзбашúа и прóчее. От млогу мýпдр што бéши, цáрјут гу земá сос пéгу аф едпá трапéза* [V,PM,9]; ~ *фатила да проси от порта па порта, и така отиде па царјувата порта...Тамо ја виде царицата таквас мупдра, што стојаши в портите, пуспа едпа рубипка, ја викпа пред пеа* [V,PM, 209]; сп. од истата регија: **мăндăр*** ~ *т'áпака ги чпúй децáта тóлку*

мăндри, штото бéха кату јáгнета [V,PM,26].

мундрина f 'тактичност, мудрост' ~ *сиромахут отиде на брата му, сос млогу мундрина му вели: "брате, на владиката му са загубиха толку карагроши, хем има на нас двата шубе, и аку не кажими карагроши-те, ке ни афореса"* [V,PM,39].

мурабé (и: **мухарабé***) n 'вооружен судир меѓу држави, војна' ~ *ут мрăва вр'ăм'ą с'émп'ą сă утфóри ипó мурабé* [MS,t,34]; ~ *идúп д'éп' цáр'ут дијатáкса ш'úч'ка да пójат на аскéр! ... мурабé стáпува* [MS, t,73]; ~ *ут мăра вр'ăм'ą другáта цáрч'ипа у страпáта му брăка мурабé* [MS,t,86]; ~ *и дójди тудóдека, са расбрăкаха мухараб'ăпта* [MS,t,1]

Муравини 'празникот трае 12 дена, од 13. до 25. декември'. Народот верува дека во односниве денови се претставени 12. месеци од годината, имено каков с денот таков ќе биде и месецот, пр. 13. декември кажува каков ќе биде јануари (пр. ако дува ветар и месецот ќе биде ветровит), или ако на 14 декември врне снег тоа предвидува дека во февруари ќе има снег итн. [ТГ,78].

Мýракóваца top. 'пошумена падина', Валовишко (сп. **мура** – bot. Pinus abies 'вид бор'), од истиот корен е запишан и топоним **Мýре Бăрдо**, Серско (уште еден случај на непосредно прибавување на атрибут - именка, без други граматички показатели – според турски образец) [ЈИ(СД),162)].

Мурáрци top. 'име на село во Кукушко' ~ *твá бúше гулéмо сéло. Уф укóлита бúше пăрво. Трúста и пéăсе кăшти бúше. Сé кристéпе, пéмше пúкăква другá вéра* [ПК,2 (215)]; ~ *ká сă–вúкаа дрýјсте зăбрăвúх. Тáм адпó úмше Рáмпа. Сé тúą бúą укул–пáс. Мурáрци пá христијáпско сéло бúше* [ПК,2(246)].

мурдąрлăк* m 'лажење' ~ *уф–п'óо мурдąрлăци кóлко сákиш* [ПК,2(75)].

мурдáр m 'лажливец' ~ *пé гу пи усéштиш от–ej мурдáр* [ПК,2(75)].

мурирчéниц* (и: **мурăрчéнăц**) m 'жител на с. Мораруи, Кукушко' ~ *пи–зăкăр` ут–тáм, пă–Чáмăфта вудипúца уф–Мурáрци пă–пусú. Спăди` двýјца мурúрчéпе* [ПД,173]; ~ *и дујдé сăбăта, кăжáа к–óјме пăзáр в`дăп. Кá уддéли тáм, пéкуј мурăрчéпăц ип–кăжáл óти устăпáл, пé бигáл зă–Бугáрја* [ПК,2(221)]; и: **мурáрцăлúа** ~ *чувéк ут–Мурáрци* [ПК,2(75)].

мурка f 'мугра, времето пред зори' (Ник), во соседното село Пат го запишавме објаснувањето: 'приквечер по зајдисонце, кога се стемнува' [ПД(130)] – и во првиот и во вториот случај се однесува на период на полутемница (кога е ниту ноќ, ниту ден); в. **мул'ка**.

мурлúа adj 'нешто што има модра боја – **морав**' [ПД(131)].

мурово adj 'со виолетова, модра боја' [ТГ,69]; в. **мор, мурлиа**

Мус 'м. л. муслиманско име' ~ *пеколко време сетпе отиде едип Турчип тамо, да почипи под сјапката. На Турчипот името мо било: Мус, бојут кус и погата му крива...*

Мусалúите top. 'ридови и ниви' Везмен, Драмско, според Ј. Иванов од тур. musalla 'свето место на кое се молат муслиманите, на отворен простор' [ЈИ(СД),162)].

мусáндра f **1.** 'преграда во ѕидот направена со даски'; **2.** 'голем сандак за жито' [MS,s,70].

Мусовúр top. 'дол и ниви' (од **Мусов Вир**; сп. л. име **Муса** + **вир** - со контракција) Драмско [ЈИ(СД),162)].

мустáјќа (и: **мустáци**) pl. **1.** 'долги влакна меѓу горната усна и носот –

особеност на мажите' [MS,s,70]; **2.** изр. **сýке мустáци** (се кажува за оној што настојува да се истакне, односно да биде забележан) ~ *тóо стáрјоо сé сýке мустáци укул кумшúкта* [ПК,2(75)]; **пуд мустáци сă-смéе** (= се смешка предизвикувачки) ~ *áска сă-л'ýтум, сă-кáрум ıă-дéцта, óı пуд мустáци сă-смéе, сéтıе сáкиш дă-тă-слýшăт* [ПК,2(189)].

мустаклéс adj 'човек со големи мустаки' [ПД(Фур)].

мустáк'и* pl.tt. (?) 'метална војничка капа - шлем' ~ *ќа субléче кушýл'та, ќа зăкáче там ıа óдрııта, ıă дирéкут. Ут кушýл'та óтвурто сă уф мустáк'те* (во шлемот) [ИГ,114].

мустугáрка f 'парче дрво' ~ *мă чăлọсá ус áдıа мустугáрка* (= ме удри со едно дрво) [ПК,2(152)].

мусубáк adv 'начин на потстрижување' ~ *сă-исрижáл-си мусубáк (ıă-рéдуве, ıă-рéдуве сă-исрижáл-си)* [ПК,2(75)].

мутвáк m 'помошна просторија, сосидана во дворот, таму се готви јадење' ~ *старте викаа* [ПД(119)]; ~ *лéтıо врéме уф-мутвáко си-пéчме, си-гóтвиме;* се употребува со исто значење и: **пичáло** [ПК2(75)].

мутлáк adv 'сигурно, во секој случај' ~ *цáр'ут кату чу такá, му пýспа хабéр ıа зéта му мутлáк да úди аф пéгу ıа гóсти сос момáта му* [V,PM,29]; ~ *царската лакардиа ıазат ıе са врашта. Тогас тојıака му рече ıа царјут: "мутлак царју, чııи каул сос ıих, л'у ıа това има колај"* [V,PM,59]; ~ *и тојıака после, кату си качуваши, салдиса рăката да побара ıешту, али фатил јабăлките аф гаштите, поверувал мутлак да е мăж, а ıе жена* [V, PM,71-72] – во контекстот се забележуваат 2 посебности: употреба на сврзникот **али** со адверсативно значење (**али фатил јабăлките**), и употреба на сврзникот **да** во комплетивни реченици (**поверувал мутлак да е мăж**).

мутувúлу* n и: (**мутувúлка**) **1.**'направа што се користи при обработка на преѓа' (= подебел стап околу 80 см., на едниот крај има чатал а на другиот мало парче дрво заковано напречно – на **мутувúлуту** се мота преѓа од вретеното за да се прават **пасма**) ~ *папýлıувáми двájси, трúјси калáм'а аıалóгус ıа мутувúлата, ш'ту за сıувéми* [MS,t,6]; **мутувилто** го користат и кога **лацкат** децата на празникот **Прошка**, или: **уд сé запустејне:** навечер кога ќе се стави **софра** за да вечераат, домаќинката со парче подебел конец врзува едно тврдо варено јајце, другиот крај од конецот го врзува за **мутувилто**, и потоа домаќинот го подигнува мотовилото и го движи над софрата, а децата се трудат да го фатат со забите, т.е. **лацкат** [ТГ,36]; – в. **лацка; 2.** fig.: погрден израз за висока, слаба девојка ~ *цéл дéı сă-урувúске ıу-сукáцте (куту мутувúлка)* [ПК,2(75)].

мутуфчúја m **1.** 'мајстор што изработува предмети (пр. торби, зобници) од волна козина'; **2.** ~ *тóо чувéко шó-а ıăвúве успóвта ıă-крóсăıто* [ПК,2(75)].

муфéс m 'крпа со која жените си ги врзуваат косите' ~ *"а áко-ј тéıкичка, та: уд-дóл шó сă-вăрзýве, сă-вúке муфéс"* [ПД,117]; ~ *тó-ј тéıка кăрпа, ус-ı'áа си-вăрзýвăт жсéıте глафта, ýште ıé си-ј-ıукривăт* [ПК, 2(75)].

муха* (и: **муа**) f, zool. **1,** Musca domestica 'тенкокрилен инсект, често се среќава таму каде што има луѓе или животни' ~ *úди мýхата, гл'éıда*

арасла́ипут и лиш'и́цата (та́с му́хата, ш'у фл'а́ва у пусо́т па дуби́циту) [MS,t,77]; ~ *пе́ о–закла́л, гу–дра́л жси́во, гу–пу́штат. Му́јте ка́–м сӑ–збра́ли пу–пе́о: брӑм, брӑм. Де́к ќ–о́де?* [ПК.2(233)]; сп. **конска муха** 'вид мува што се крие под опашката на добиците, и тие за да се ослободат од неа почнуваат брзо да трчат' ~ *им рече па хизмиќарите: "как ки идити па пътјут, да земите коньски мухи, да им кладети па мулитата, за да ходат по–скору!"* [V,PM,48]; сп.: ~ *отиде па царјут му вели: "ej царју, зет–и таксират имал да тегли. Как товари имаиту па мулитата, да гу докара тука... не знам, ги фати муха, си разбегаха по гората* [V,PM,49]; изразот: **ги фати муха** – освен со споменатово се јавува и со фигуративно значење: 'кога човек не може да седи на едно место и само растрчува' ~ *ви́кме и штъ́рклицта гу–фъ́ти́, ко́ј зна́а де́к ќи–фа́те ва́адиш. Ка́ ќо:–фа́те му́ута, за́прјоо а́к мо́јш* [ПК2(75)]; **2.** Apis mellifera 'пчела' ~ *"јазе ги расипах карагрошите, л'у да ти дам едиш тавил!" И така чиниха тавил, та, кога мухите ке да стрăгат, да ги плати* [V,PM,40]; ~ *му вели една прикажпа па ќусето: "побратими! татко ми едно времја беши имал педесет кошови пчели: ката деп мухате, кога хождаха да пасат, ха бројаши, а пак вечер, кога дохождаха, ха бројаши. Едиш вечер кату ги броиш, една муха беши загинала* [V,PM,202]; **3.** изр. **пукри́јн гъ́с му́јте не́ о пл'у́ут** (= работите треба да бидат уредно наместени) ~ *а́к са́киш дă–т сто: ше́јо тре́бе до: чу́виш, а зна́јш та́а: пукри́јп'о: гъ́с му́јте пе́ о–пл'у́ут* [ПК,2(190)]; **си и́ма му́а на ка́пата** (= се кажува кога некој се чувствува виновен, и тоа не може да го сокрие) ~ *и́ма тӑкви́ чувёци, си–шта́ат се́ зӑ–пи́х сӑ–гувóре, о́ти сј–а: и́мат му́:та пӑ–ка́пта* [ПК,2(194)]; **муфлизе́ му́ъ̆ пут-па́шкӑта** ~ *пе́кој ак тӑрчке пӑ–ва́м, пӑ–та́м* [ПД,137].

мухабе́т (и: **муабе́т**) m **1.**'разговор' ~ *ва́си д'е́п' мухабе́т има́хми* [MS,t,11]; ~ *и си до́јди маи'ц'о́–ји, с'е́дпаха па мухабе́т, пи́ха пу шпа́ раки́ја, пу шпо́ кӑјве́ и кла́духа суфра́та* [MS,t,37]; ~ *ами помпува су 1 улпук (1 копејка) кафе и се валјка виздеп па муабет* [МЕ(Р),87]; **2.** изр. **утвури́ маѣбе́т** (= почна разговор) – калка од тур. muhabbet açmak [ПД,134] (Ол. Ј.–Настева, MJ,13-14,с.110); **пра́в'ат мухабе́т** (= разговараат) ~ *ги кираса пу шпо́ кӑјве́ и пра́в'ат мухабе́т, ч'а́кат да сӑ сфари́ ма́ци'ата* [MS,t,54]; ~ *и пушчи́л лупа́тта, фӑти́ле дӑ–си–пра́вӑт маѣбе́т та́м. Ти́ ка́к си, ти́ шо́–си?, сӑ–маѣбити́ле дву́јцӑта* [ПД,146]; со исто значење: **сто́риха мухабе́т** ~ *гу изва́ж'да д'ӑт'ату и сто́риха мухабе́т по́с д'е́п'* [MS,t,12]; односно **мухабе́т чи́нат** ~ *вечеро́т, кату се-д'а́ши то́ј сос кадиата да збо́рувat, мухабе́т да чи́пат аф една́ удаја́* [V,PM,25]; **маабе́то дики́ш не́ ти-фа́ште** (сп. **ла́фо дики́ш не́ му-фа́пте** = зборува несериозно) ~ *шо́ са́киш л'у́јто дӑ–тӑ–слу́шат ко́га маабе́тот дики́ш пе́ ти–фа́ште* [ПК,2 (175)]; **маабе́то мо-ј-бл'у́ткуф** (= кажува работи што не делуваат сериозно) ~ *ка́ гувóриш, кла́в–му ма́лце со́л' пӑ–то́о маабе́то, пи́м да–те́–ј бл'у́ткуф* [ПК,2(175)]; **ста́рцку муабе́т зӑкӑчи́ха** (имаа можност да слушнат зборување од стари луѓе) [ПС(Град)]; **ми-ва́де маабе́те** (така се обжалува некој кога му измислуваат непријатни работи) ~ *ба́че сӑ–пал'ути́л ус–п'а́а и пӑ–ме́п ми–извӑди́ маабе́те*

[ПК,2(175)].

мухл'асува impf 'кога нешто (обично јадење) ќе фати мувла' ~ *и кога отидоха, што да видјат: портите беха рăждасали. Га отвориха, најдоха царскиј син, беши фатил да мухл'асува, кол'ут и тој така* [V,PM,53].

мухле́т (и: **мјухле́т**) m 'одреден период, рок' ~ *сигá му вилú на визúрицу: "за ти дáм питнájси д'éн'уви мухлéт, да пóш' да сă науч'íш' ш'ту вил'áт н'ăс, ш'ту ги пúсахми на тифтéр'у"* [MS,t,40]; ~ *кату чу така, одр'ави на цар'у: "ти са мол'а, цар'у, да ми дадеш три дни м'ухлет да си разчудам за таја работа"* [V,PM, 43]; ~ *питнájси дни му дáва мјухлéт: тó за стóри пóхýбаву н'ăш'ту ут запајáт'ут–му, пóс за ја в'éни мумáта ж'éна* [MS,t,19]; ~ *и дјатенто му вели на царју: "на мене 24 саати мјухлет, царју, да си чинам хазир!"* [V,PM,157]; ~ *тогáс тójнака му вéли: "é, мájстори, за товá гаилé бéриши? Јáзе тája рáбота гá исфăршем, л'ý úди на цáрјут да му кáжиш двájси и чéтири саáта мјухлéт да ти дáди!"* [V,PM,137]; во Гевгелиско **мимлéт** ~ *чувéкут кажáл: "нé знáам јас". "Нă тéбе – ричéл цáрут, трú дéна мимлéт. Акǫ нă мójи д` дájши цуáн, цăпл'áт! к'и тă кóл'ăт!"* [ИГ,111].

мухлесăн adj 'нешто (пр. леб) што има фатено мувла' [ПС(Град)].

мухтар m 'селски старешина, кмет' ~ *селцкјут мухтар зајдíу су ăзајте, ич не питал субăштă, кăт сакăше гу удирише селцкјут мијур* [МЕ(Р),91].

мухувúна f, bot., Muscus 'растение во вид на влакненца, ја има на влажни места (на камења, дрвја) на северната страна, се размножува со спори – мов' [ПК,2(75)].

муцка f **1.** 'уста на свиња, има издолжена форма, освен за хранење, и́ служи и да ја рие земјата' [ПГ(Фур)]; **2.** поретко, во одредени контексти и: 'орган кај човекот, низ кој се внесува храна, односно се артикулираат гласови и звуци' ~ *ка ги пусихме, ги вăрзахми шерветите на муцката като на дубиците* [МС (В),92]; ~ *прăт тéп лéпе мýцка, дă рéчиш тó–ј чувéко, а зăт тéбе дрýго гувóре. Тáа сă–вике лúпумýцка* [ПК,2(183)]; можноста за употреба на односнава лексема без пејоративно значење се потврдува во Кукушко каде запишавме: *ýбуфта мýцка пă–мájка* (обраќање на мајка кон својот мал син); сп. **муцýрник**.

муцýк m, bot. 'растение, вид трева, пушта нешто како ресички' [ПК,2 (75)].

муцýрник m 'чурилка (уста) на свиња' [ПК,2(75)].

мучáра f 'блатно место, таму, ако се згазне се пропаѓа', во Солунско се употребува паралелно со **трисилúште** [ПС(Град)]; (в: **мучурл'áво мéсто**) [ПК,2(75)].

мучлив adj 'за месец **марта** во Гевгелиско викаат дека е *мучлив* (**месиц**), бидејќи често врне дожд' [ТГ,7].

мучурúште n 'место каде што долго време се задржува влага'; сп. го објаснувањето за **вáлта:** ~ *пúско мéсто пéко, гóр–дóл мучурúште, прăку цéла гудúна гă–зăдăржуве влáгăта* [ПД,129]; или за **бăлтúште:** ~ *мучурúште и сý мéшăно* [ПД,129].

мучурл'аво место 'место каде што има постојано вода' ~ *áко–ј вудúак* [ПД(129)].

мучурлýк m 'блатно, водно место, обраснато со шамак, трски' (в. **мучáра**) [ПК,2(75)].

Мýш'амáта top. 'име на место во Лагадинско' (Солунско) ~ *дójдух дур*

па Му́шамáта у́бав'а с'éдпах да пуч'ýп'а там'á [MS,t,2].

му́ш'ка adj (f) 'машка' ~ *хúч' ми м'а пúташ', тáти, óстави м'а, па м'é-п'а идúп кóп' да ми дукáраш' и идúп кáт му́ш'ка рýба* [MS,t,30]; основната замена за големата носовка во Долновардарско е **ӑ**, сп.: **мӑнч', мӑш'ку** [MS,s,70], но прави впечаток дека случаите со рефлексот **у** се јавуваат во поголем број и не можат сите да се објаснат како црквенословенизми.

мушка́л'ка f 'жена што сплеткари, што кодоши' ~ *куту п'áа мушкáл'ка пéма уф-свéто* [ПК,2(75)].

мушка́ч m 'тој што ги подбуцнува луѓето еден против друг, односно што кодоши' ~ *шó мушкáч ej тóо, сáмо д-о:-зпájш* [ПК,2(75)].

мушке impf **1.** 'притиска со нешто што има врв, боцка' ~ *вăлóфто и-му́шке ус устéпо... ~ о-му́шке уф-рéбăрта дéтто, шó пé ќи-плáче* [ПК,2(75)]; ~ *áдпа бáбичка, óде, стáра: "а, бе сúпко, дáj то: шкéмбăто па-мéп". И гу-дáват па-бáбата. Г-уткáре тáм, зéме до:-испéре бáбата. "И-и, вампúрко, ќим-искáриш óчте, шó му́шкиш?"* [ПК,2(234)]; **2.** изр. **гу-му́шке** (= го подбуцнува да се кара со некого) ~ *такá пáшта спáа гу-му́шке па-мăш-ıj дă-сă-кáре ус-мájкипе* [ПК(Мор)]; **ти́ дек шúјш, áска сă-му́шкум** (така реагира човек на "мудрувањата" од некого) ~ *ác ги-зпáм пóвиќе ут-тéп тúа рăбóти, пó-рáпо ут-тéп сум и-прăувáл* [ПК,2(199)].

му́шне* pf в. **мушке** ~ *едпá жéпа дуjдéла прă-цáрицта и зéла да:-пóште. И-мушпáла úгла уф-ýхто. Сéтпе умрéла* [ПК,2(260)].

муш'тура́к m 'ограден простор во дворот за вршење нужда, примитивно направен' [MS,s,70].

му́зика f **1.** 'дружина од музиканти' ~ *и тој седпá па едúп крај. ча мóмите при едúп хавýз едпи пéспи пéиха, други свúрка свúрјаха, едпá мýзика и сéкакви óргапи* [V,PM,9]; ~ *ама јазе кату ти позпáх от гласóт, ча си тúпака мојáта пăрва л'ýба, што са л'ýбјахми аф хавýзот сóс мýзиките* [V,PM,11]; ~ *е, дáве-му стó лúри, óде уф-грáдо, сă-булý:ве у-вójпта мýзика, музикáпт дă-с-ýче... Иде гудúпта, úде си-дóма. Ама-с-пучúл музикáп, пăрвáк* [ПК.2(271)]; **2.** 'инструмент, усна хармоника' [ПК.2(75)]; **3.** изр. **куту мăгáре уд-вójна му́зика** (се кажува за човек што се прави дека сé знае) ~ *а-а пóго сă-рăзбúре óп џáпăм, куту мăгáре уд-вójпа мýзика* [ПК.2(171)].

му́рла f 'уста на свиња, тврда е и издадена, со неа ја рие земјата кога бара храна' [ПС(Град)]; [ПД(125]; сп. **муцка**.

му́рно adj 'темно, наоблачено' [ПК,2(75)].

му́се (сă) impf 'се лути, не разговара' ~ *шó сă-му́сиш пá?* [ПК,2(75)].

му́се 'млад коњ' ~ *мóже дă сă рéче мýсе, áли пóвичке ждрéбе вúкуме* [ПД(125]; уште еден случај на употреба на адверсативниот сврзник **али** (= 'но') во долновардарските говори за што се поведе дискусија пред извесно време.

му́сипце n , dem. од **му́се** 'малото од кобила и коњ, ждребе' [ПК(Град)].

му́тли pl.tt. 'просторот меѓу стреите и таванот' ~ *тúа сă-гóре, ду-стрéјте пă-зúдо. Уф пúх спéвăт кукóшките* [ПК2(75)].

му́цкичка f, dem. 'уста'; сп. изр. **збéрси му́цкичкăта** (= замолчи веќе) [ПК,2(164)].

му:на́т* adj 'со претерано нежно здравје,

болникав' ~ *мулúто пúле* (fig. за слабо дете) [ПК,2(75)].

мăгдăнóс m, bot. Petroselinum sativum 'градинарска култура, има пријатен мирис, се употребува како додавка на јадењето' [ПС(Град)].

мăгдăнóхче n, dem. од **мăгдăнóс** ~ *шó áрпо пи бúше, ќ–óјш ќи–си–пăбé-рии уд–двóро сé пéшто (крумúтче, лýкче, мăгдăнóхче)* [ПК,2(205)].

мăгирúу n 'просторија каде што се готви јадење' [ПВ(Кр)].

мăгл'áво врéме n, adj 'време кога има многу магла' [ПС(Град)]; в. **мăгли-л'áф**.

мăглил'áф adj 'период (пр. ден) кога има магла, маглив' [ПД,131]; [ПК, 2(76)].

мăгăрéшка кáшлица f 'силна кашлица, ги фаќа малите деца, дури помодруваат од кашлање, ја викаат и **цăрна кáшлица** [ПК,2(76)].

Мăдéмут top. 'име на место, има остатоци од рудник, го запишавме во Солунско' [ПС(Град)]; сп. **Мадема**.

мăдро adv 1.'мирно, спокојно, односно нешто сторено разумно' ~ *мăдро сидéјте дéца, шó сте зaпискáли* [ПК,2(75)]; забележивме повеќе примери со зачувани траги од назализмот: **мундро** ~ *детепто са беши паучило харпо да пеи, хем да пиши, по се мундро пе седјаши: кого бишши от децата, кого пл'ушши и па едпо дете му извади очите* [V,PM,215]; ~ *о–тамо, кату гу пајдоха уклават арапипот, си зарадуваха и отидоха, и па мечката ја пајдоха, седјаши мундра и пишту му пе стори* [V,PM,216] – во последниот контекст среќаваме: уште еден случај на специфичен редослед на деловите на реченицата: глаголот и заменската форма се разделени со негацијата – **му не стори;** второ – според формата лексемата **мудра** би можело да се третира за придавка, но со резерва, бидејќи во овие говори конгруенцијата не е регуларна; **2.** изр.: **сéј-си мăдро, дă нé нóсиш мóдро** (= биди мирен, умен за да не бидеш казнет) [ПК,2(192)].

мăдăр зăп m 'заб што се јавува кога детето станува полнолетно – умник' [ПС(Град)].

мăзге impf 'кога огинот фрла искри' [ПК,2(76)].

мăздрáк m 'нечиста (длабока) бора на лицето' [ПК,2(76)]; веројатно се работи за вторично значење од **мудзрак** 'копје' – в. таму.

мăжувајне (Тановиќ запишал: **мажувајне**) n 'склучување на брак' (за девојката) – кога девојката ќе наполни 15-16 години родителите со внимание и грижа ја следат, бидејќи *фтасала за мажувајпе* [ТГ,135].

мăжуф* adj 'се кажува за нешто што му припаѓа на маж' ~ *едиá жепа пуфтурúла, имáла двé ќéрки. Едиáта гă–пусúла óпа, пéјпа–си. Едиáта гă–зăвăрúла, уд–мăш–ıj. И тăкá цá-рут г–ăрисáл мăжуфта ќéрка* [ПК,2 (299)]; ~ *едиáта бúла пéјпа, а дрýгă-та зăвáрпа. Опа сé мăжуфта ќéрка а–пăтерувáла, а–пăкăрувáла дă–рăбó-те* [ПК,2(301)].

мăжéга m 'аугментативно-пејоративна форма на лексемата маж – мажиште': сп. **мăжок** [ПД(130)].

мăжејне n 'кога девојка склучува брак' ~ *кој дилејпе, кој мăжејпе керки, му ј рăздроби сăти селă* [МЕ(Р),85].

мăжóк m, pej. 'силен маж, мажиште' Ник, во соседното село Пат сретнавме друг зборообразувачки формант (со исто значење): **мăжéга** [ПД,130].

мăжувúца f 'жена што е во брак, што има маж' ~ *пé мóже мăжувúца дă–сă–плáче уд–дувúца* (= жената што има жив маж е посилна, посигурна од вдовицата, и затоа не

треба да се обжалува) [ПК,2(75)].

мăжувни́на f 'имот што на жената ѝ останал од мажот' ~ *пă–мăжувни́–ита сум–си, ни́куј ни́што ми не́ мо́же* [ПК,2(185)]; ~ *тáа ни́ва ме–ј мăжувни́на, не́ с–ја:–дáвум* [ПК,2 (75)].

мăжутра́к m 'маж со пренагласени машки карактеристики, мажиште' [ПК,2(76)].

мăжă* impf **1.**'организира, односно реализира стапување во брак на ќерка, сестра и сл.' ~ *пишиш пашата ка а мăжил керкă му зă Сăли–бег му дал и три дела* [МЕ(Р),83]; ~ *виде́л, привиде́л, си–зи́ме, ди́гне ше́јчто, ту́к дуј де́л, прă–тáа спáа. Оти дуј де́л, не́јќат дă–сă–ви́ит. Ја гуле́мјо не́кни прăви́ свáдба, мăжи́ мо́ма...* [ПК,2(287)]; ~ *да:–мắжум о́ште Ру́шка, и о́на дă сă удо́ме, ми́сл'ум ќи–ми–пáдне кáмин ут–сăрцто* [ПК,2(176)]; **2.** – **(сă)** 'кога девојка, жена стапува во брак' ~ *ерге́по сă–же́пе, мо́мăта сă–мắже, сă–мă–жи́ фил'áн мо́ма* [ПК,2(243)]; ~ *кáк би́ше? Сă–мăжи́х, кáк би́ше! Ими дру́го шо́? Ас бих сјурмáшка, бис–мáтко би́х, тăкá с–јути́дăх. Мă–зимáа тáм уф–Нимáници* [ПК,2 (250)] ; ~ *мо́јта пу́ка тăкá сă мăжи́ зă адúн го́л пиштóл, си́н ми цéл живóт ги ráпе, ги тăгăре́сува* [ПК,2(157)]; во Солунско: **мăжи (си)** [ПК(Град)]; **3.** изр. **ка́ сă мăжи́ тиники́ј чу́каа пу-н'áа** (така се зборува за девојка со неморално поведение, пр. кога стапува во брак ако е бремена и сл.) [ПК,2(199)].

мăјá f **1.**'квасни габички со кои се поткиселува млеко, или пак се додава на млекото за да се добие сирење' [ПК(Град)]; ~ *áк сáкиш до:–потси́риш ко:–путси́риш, áк не́ ко:–устáвиш з–у́тре. Ка́ гу–путси́–рувиш пăдно́ч ќи–му–ту́риш мăјáта* [ПК,2(323)]; ~ *(мăјá) квáс зă–ле́п, зă–си́рпе, зă–ки́сло млéко;* **2.** fig. 'корен, основа' ~ *амă па биле Гăрци, оти пијале пă цăрквата и пă скă–лјоту гăрцки, а најповикјă оти "мајатă" му била гăрцкă* [МЕ(Р),83]; **3.** 'се кажува за она што го има (или што останало) во мала количина' ~ *дáј–ми ко́лко зă–мăјá* [ПК, 2(75)].

мăјму́н m, zool., Simia 'животно цицач, живее во џунглите, има мајмуни што личат на човек'; сп. **мăјму́н сурăтли́а** (погрден збор за човек или жена) ~ *амáп, ни́м да:–зи́миш тáа зă–же́па, не́л' гле́јш кăквá–ј, мăјму́п сурăтли́а* (зн. не е убава) [ПК,2(178)].

мăјóр m 'висок чин во војската' ~ *áдип кăпитáп, тáм уф–Дýпница, кăкóф–ej би́л, мăјóр–ли, кăпитáп–ли, не́–зпáм, и адúп вујпи́к ду–не́го, ви́ке: "А, тóо мóмче пубигпáло"* [ПК,2 (278)].

мăјтáп m 'потсмев' (навредливо) ~ *и пá гă–сре́ште вăлко пă–пăто, дутéпип. "Е–е, ре́кăл, ти́ пă–ме́п шо́ ми–прáвиш, ус–ме́п с–игрáјш мăјтáп. Мă–дутипáа"* [ПК,2(227)].

мăка f **1.** 'тешкотија, чувство на тегоба' ~ *"Мă–пушчи́:, ве́ле, пăри́ дă–печá–л'ум, му–рăсправе сéгă дéтто пă–стáро:, дă–зпáјш, ве́ле, пă–кăквá мăка сум!" – "Нă–кăквá мăка си?! Ни́шчо пе́ма, рăче́, мăка пă–мла́т чувéк"* [ПД,146]; ~ *по дпо времја едпп дјадо мал три сипови; сос много мăка ги бе парастил* [V,PM, 175]; ~ *и му речеха: "Ништо пе познахми". "Е, пема зарар, риче, от голема мăка сă шардисахти"* [МС(В),94]; **2.** 'напори, труд' ~ *и ви казу́вам дипе́ска: "блазе́ му па опúа, што рабóтат деп'á и пошт'á,*

и сос мăките му што добúват" [V,PM,28]; ~ *"А–бре́ чéдо тúа мăки пóго–сă пă–мéп. Сјáа сáке ут–пáшјоо двóр ду–пúјпјоо пáрк дă–пąпр`вме кăлдăрмá уд–злáто"* [ПК,2(263)]; ~ *слăпцăто си грăло и сă правило, чи пи ă глăда, тă сă вăртăла по пăго, и от много вăртăпă около слăпцăто и мăкă пожăлтăла та станала китка слăпцограв* [V,PM,288]; **3.** се употребува и со значење на придавка 'мачен' ~ *мăка живóт úмăхме. Нă–Нóву Сéлу пéшки и ųилéзо пă–гắрбо пóсе* [ПК,2(323)]; сп. уште: *копắшто–ј мăка рăбота* (придавската определба 'мачна' овде е дадена со именката 'мăка' – според турски образец) [ПК(Гăр)]; **4.** 'болка' ~ *по ти са мол'а, везми таја пита и тас кошничка сос това грозди, да пошш да пајдиш момата... ча и она има захмет и мăка па позето!"* [V,PM,214]; **5.** adv 'мачно' ~ *а пéкуј кóј умрéл, тáм си–ј–зąкупáли. Тáм г–устąвúли, пу–пăтиштта... Нóго мăка–ј бúло бéгиито пáшо, óти гóли, гóли сме бигáли* [ПК,2(309)]; **6.** изр.: **мăка тéгли** (= се мачи) ~ *жúтто ќо:–рăбóтиш пă–пулвúпи. Ет–тăкá рăбóтше Тýрчипо, бéк... Нóго мăка сме тигл'áле ф–тýрско* [ПК,2(281)]; ~ *пúй си–бигáме гóли, чúсто гóли. Ка дујдéме тýка пă–дéтипцто пу–бупúштта сум–брáла вăлпичка... дă–зăплéтум чурáпче пă–дéтто. А, тăкá мăка тигл'áме* [ПК,2(252)]; ~ *шó вúкум пă–дéцта: вúą пé сте видéли пúшто. Шó мăка сме тигл'áли пúą* [ПК,2 (282)]; ~ *мајка му, кату чу така от сила ú, позпала, ча млогу мăка ке да тегли пеш сш* [V,PM,41]; **бéа на мăкă** (= имаа тешкотии) ~ *тијă пă шо беа биз пари су погу борч и пого пă мăкă, бегаа пă Солуп* [ME (P),88].

мăкидóнцки (и: **макидóнцко**) adj 'нешто што се однесува на Македонија' ~ *пă–прăбráа сúте дăржáви: Сắрбăто, Буг`рто, Гắрцăте, шó–úмше димéк пáши, сé ги–збráа. Ká пă–збráа, пă–бугáрцката грáпица пă–пусúа, Кăчăрúпувo, знáјш. Мăкидóпцко ду–тáм бúло, ду–Цумáа, ут–тáм пă–гóре бугáрцко* [ПК,2(283)]; ~ *ут–Сýхо пą–вáки чúсто мąкидóпцко си–гувóрăт, дур–пóáрпо и уд пáс* [ПК,2(309)]; ~ *уф–стáро врéме, дóлу уф–пáшто, Кукýшко, зăбráпно бúло дă–игráат óра, мăкидóпцки óра. А ма прăку влăдúкта му–с–удýбруве дă–игráат двăпáјс деца. Тúą сă–викáли русăлиј* [ПК,2(305)].

мăкни* impf 'влече нешто, извлекува' ~ *ка сă–предéли? Е, фýркăта тé–ј тýк–тąкá зăбóдпа, пă–пójсо и ќи–мăкпиш пúшкăта; тýк ќи–вắртиш тăкá и ќа:–зăвúјш пúшкăта* [ПК,2(254)]; сп. **мăкни** || **чéпка** (вăлна) ~ *сăс рăпц'ą звáж'дам* 'развлачувам волна, ја приготвувам за предење' [MS,s,68]; в. **мăнка (сă)**.

мăкýл adj 'претерано мирен, што не реагира, што не се лути' ~ *пóго мăкýл сă–мójте дéца, пé сă–л'ýтăт* [ПК,2(76)].

мăкăм(о) adj 'куче што не лае туку веднаш напаѓа' ~ *сидпáл тáм кут–јумýк, маабéт пéма уд–пéго; мăкăм вúкиме пă–живутúпте, кучúпа úма пéкуј мăкăми шó ápат;* и **мăкăф** ~ *мулчéјќи удáре óп, мăкăф кýче, чувéк мăкăф. Ќи–тă–фрáспе адпá дă–тéрјо: до:–паш* – **мăкăм(ф) чувéк** [ПК,2(243)]; значи односна особеност може да се однесува и на човек: 'молчалив, но зол' [ПК,2(76)].

мăлáк m, zool. Bos bubalos – така се вика малото од **бивул** 'домашно рогато животно, има црна кожа, бивол, сака да се брцка во кал, во вода' [ПС(Град)].

мъла́ксе pf 'почувствува голема умора' ~ *дуjдéа укáпи, пъ–мóж дъ–стóот, мъ́лъксáли уд ръ́бóта* [ПК,2 (205)].

мъла́че* n, zool., в. **мъ́лак** ~ *мъла́че–j мъ́лéчкуто уд–бúвул'цта* [ПК,2(76)]; ~ *мла́до бúвулче* [ПД,125]; ~ *ка́ бигáли, ка́ сме бигáли утáм шó мъ́лéпки тилúпа, мъ́лъчúпа имáло уф–аúро, и зъкл'учúли, и изгурéе тáм тъкá* [ПК,2(319)]; ~ *ój кóл'де, мój кóл'де[стáпи, стáпи Нúпе[стáпи госпудúпе[стáпи отворú–пи[и с–дéс посретúй пе[дáj–ми чúчо кулáче[дъ–тé–j жúво мъ́лáче* [ПК,2 (303)] (возможно дека во песната е регистриран стсл. прилог **нънѣ** 'сега', рус. ныне, нынче, пол. nynie, чеш. nyni; во Бугарскиот толковен речник, с. 493 како дијалектизми се дадени **нине** 'сега' и **нинешен** 'сегашен').

мъ́ле́нко* 1.adj. (n) opp. на 'големо'; сп. **мъ́ле́нка** dem. од 'мала' ~ *мъ́ле́пка рабóта–j тáа* (се кажува кога се сака да се истакне дека нешто е беззначајно) [ПК,2(76)]; ~ **цинцáрка** = *то–j куту дújпичка, мъ́ле́пка, шъ́ре́пка. Тúй зъ–мéрис ги–с`т, зъ–лицбутú, пé–j зъ–jáдъпе* [ПД,124]; ~ *ќи–м дáвиш лúста, грáпкички, лúста мъ́ле́пки, лъстáре ут–цъ́рпúчки* [ПК,2(215)]; 2. n – поименчена придавка, 'бебе' ~ *пи–съ–рудú мъ́ле́пко* [ПК,2(76)]; исто така: ~ *пи–съ–рудú мóма* (женско бебе), *дéте* (машко).

мъ́ле́нчичка adj,dem., opp. на 'голема' (со чувствен однос) [ПД(131)]; и: **мъ́лечичко** ~ *мъ́ле́чичко пúл'ъпце* [ПГ(Фур)], в. **мъ́ле́нко**.

мъ́л'е́чќут пишáн в. **малук армас** ~ *мъ́л'е́чќут пишáи уф пидéл'чип деп. Пишúи к'и дóът липáрк'и, двъпájсът жéпи (армасáрк'и) пу мъ́ле́чќут пишáи* [ИГ,116].

мъ́ли́на f, bot., Rubus ideas 'градинарска култура што дава црвени и сочни плодови' [ПВ(Кр)].

мъ́ле́ндъв-а adj, dem. од 'мал' ~ **мъ́ле́ндъво дéтънце** [ПГ(Фур)].

мъ́лзе impf 'со помош на прстите го извлекува млекото од вимето на овца, крава и сл.' ~ *пъ стъ́рга ги пръкарáвът овците, дъ–j мъ́лзът; седът двуjца или труjца, ги мъ́лзът* [ПД(126]; ~ *óде да–мъ́лзе кáдъпта вéчарта бúвул'цта. "Кадъ́по, мадъ́по, шó ти кáде уддóл"* [ПК,2(234)]; во истиот пункт во Кукушко (с. Планица), од истиот информатор запишавме и **мъ́лзе** и **мóлзе** ~ *мъ́лзъхме уф–вéдре, уф–шó úма, уф–тéпцъре... Типцирúпа мóлзът* (во случајот имаме беспредлошки додаток за место: **тинцирúна мóлзът** – посебност позајмена) [ПК,2(257)]; во Солунско исто така го среќаваме континуантот **ъл: мъ́лзе** ~ *óпи мъ́лзът* [ПС(Град)].

мъ́лзни́ца f ~ *óвца шо дáве млéко (áска úмъх усумдисé мъ́лзипúци)* [ПК,2 (76)]; [ПС(Град)].

мъ́лише́вцки* adj 'нешто што се однесува на регијата Малеш' ~ *пú плъпúпцко, пú пóлцко бúше сéлто Штéмпица... Тýк ъдпá тумбáрка, тáм ъдпá тумбáрка, áмо съ–ръ́бóте. Кут уф–Мáлиш, уф мъ́лише́вцките пулúпа тъкá–j. съ–ръ́бóтъа* [ВК(Ш). 288].

мъ́лк m, zool. Tinea 'мала гасеница којашто ги прегризува волнените алишта – молец' [ПД(130)]; в. **молца**.

мъ́лскáвица f 'кога се светка на небото (поради празнење на електрицитет), болскавица' ~ *фътúа мъ́лскáвици, ќи–дóжде* (= ќе врне дожд) [ПК,2 (76)]; ~ *сúлпа мъ́лскáвица* [ПД,129].

мъ́лскъне n 'светкање на небото од

празнење на електрицитет' ~ *гъ̀рмутáвица сус мъ̀лскъ̀ше* [ПД,129].

мъ̀лчéшки adv (гл. прилог) 'нешто станало со молчење' [ПС(Град)].

мъ̀мри (и: **мýмри**) impf 'мрмори, зборува низ заби' [MS,s,68].

мъ̀мудúа f 'турска златна монета'; се користи и како накит (закачена на ланче, на вратот) [ПК,2(76)]; називот е регистриран и во Гевгелиско ~ *дупсéа дупл'áи (мамудúа) и два стамбóла (алтъ̀јше)* [ИГ,116].

Мъ̀нáфини Дýпки top. 'карпа со 3 дупки во околина на селото Градобор'; според информаторот: **мъ̀нáф** 'арапин' [ПС(Град)].

мъ̀нгла* f **1.**'водена пареа, во вид на облак, ниско над земјата, најмногу се јавува наесен' ~ *с'émп'а пу Димúтруф д'éп' фáш'тат мъ̀нгли, ум'éкпува т'ут'úп'у и гу клáвами да гу пасталáсими* [MS,t,5]; ~ *и пóсле двé–трú саáти грáмиш са чипú па небóто, и падиá тéшка мъ̀нгла, и си заоблачи небóто тóлку, штóту са чипú тéмпу* [V,PM,24]; примерите се запишани во Солунско каде што се чуваат остатоци од назализмот, во случајот имаме пример за неорганski назализам; во другите југоисточни говори **мъ̀гла** ~ *и кóпе фсé си бjéше убрýжел кату кугá павъ̀рвја, и па кóпе му от гóре стоéше адиá мъ̀гла, и фсjé сас маглáта и сас кóпе хóдешја пjáде* [V,PM,259]; **2** изр.: **мъ̀гла фъ̀тú** 'побегна'; **мъ̀гла ми пъ̀днá пръ̀д óчте** (= многу се изнервирав, изгубив контрола) [ПК(Ал)]; **куту гъ̀ски уф–мъ̀гла** (се кажува кога човек ќе се изгуби па не знае каде оди, т.е. кога останал без ориентација) ~ *óдме, пé–зпáјме дéк, куту гъ̀ски уф–мъ̀гла, пи–пъ̀т зпáјме, пи–чувéк пъ̀ пузпáвме дъ̀–пúтме дъ̀–пъ̀–упýте* [ПК,2(171)].

мъ̀нгóсуве impf **1.** 'лаже' ~ *тóо Гéцо, пъ̀–Пъ̀рáшка сúпо, пóго мъ̀нгóсуве, стрáм дъ̀–тé–j до–слýшиш;* **2.** 'бојадисува' ~ *ка мъ̀нгосувáх јáјцта сé си–j мъ̀нгусáх ръ̀цто* [ПК,2(179)].

мъ̀нгусáрин (и: **мъ̀нгусар**) m **1.**'циганин, скитник – чергар'; **2.** се јавува и со секундарно значење: 'човек што многу лаже' ~ *ус–пéго дъ̀–си пéмиш ръ̀бóта, лъ̀же куту мъ̀нгусáрин.* Сп. **мъ̀нгусáрска ръ̀бóта** (= нешто направено не така како што треба): ~ *пé съ̀–зпáа кój јáде, кój пúи. Такá пé съ̀–вóде думъ̀киплъ̀к* [ПК,2(178)]; исто: **мъ̀нгусъ̀рлъ̀к** 'циганштина' [ПК,2(76)].

мъ̀нгъ̀ра interj, оном. (го подржува звукот на предмет што се тркала) ~ *въ̀лко чтъ̀јáки óти пóгъ̀та јъ̀–фъ̀тúл, съ̀–упúал тéгле, тéгле и кúп! съ̀–скипúала жúлта и въ̀лко тъ̀нгъ̀рá–мъ̀нгъ̀ра съ̀–тъ̀ркъ̀л'ál пъ̀–дóле* [ВК(П),287].

Мъ̀ндáлуф (**Мъ̀ндáлъ̀ф**) m 'фамилијарно име запишано во Кукушко' ~ *пуштúли двá чувéка: Гóце Мъ̀ндáлъ̀ф и тóо Јáпо уд–Биглирúа. Јáпо фáјќе избéгъ̀ве, гу–устáве пъ̀–Гóце сáм, гу–утéпувъ̀т Тýрцте пъ̀–ГóцеМъ̀ндáлуф* [ПК,2(311)].

мъ̀ндúа f 'девојка (жена) со непристојно однесување' ~ *шó мъ̀ндúа–j тáа, пъ̀–кóлко л'ýде кáштта им–ръ̀спá* [ПК,2(76)].

мъ̀ндро adv 'разумно, мирно' ~ *сиромах мъ̀ж пак га вели: "мори жепу, седи си мъ̀ндро, ча ки пи изгоп'ат от това рахат!"* [V,PM,65].

мъ̀нду n 'полови жлезди кај маж, маде'; сп. **таш'ák** [MS,s,68].

мъ̀ндъ̀лáрка f 'жена што многу оди по комшии', односно "што виси по туѓите порти" (сп. **мáндъ̀л** 'дрво со коешто ја затвора надворешната врата, портата') [ПД(114)] ~ *амáп уд–п'áа, пу–цél дéп мапдъ̀лóсуве пу–пóртте пис–мáалта, пé си–сидúпе*

до́ма дъ̆–фа́те не́каа ръ̆бо́та кут–си́те же́ни; ... а́рна мандъ̆ла́рка си–зе́л зъ̆–же́на [ПК,2(72)].

мъ̆ндъ̆ле́се* (и: **мъ̆ндъ̆лосе**)* pf **1.**'ја затвори главната врата (портата) со дрво (што се вика **ма́ндъ̆л**)' ~ *мъ̆ндъ̆ло́с ја вра́тта* (= затвори ја вратата) [ПД,120]; **2.** изр.: **ќи гу къ̆ндъ̆ле́сум, ќи гу мъ̆ндъ̆ле́сум, па́-ќ-ти гу дуне́сум** (= квас - гатанка) [ИГ,122]; **мъ̆ндъ̆ло́суве а́нцак** (се кажува за жена што повеќе шета по куќите отколку што си ја врши домашната работа) [ПК,2(179)].

мъ̆нзе́р m 'вид пушка' ~ *најми́л се Де́лчув вујво́да[сък не́гва ве́рна дружи́на[сък седумде́сет јуна́ка [дуде́к се Де́лчув извѝка, извѝка[ту́рски си мъ̆нзе́р изгъ̆рме[нъ̆–Де́лчув гъ̆рди пугоди* [ПК,2(333)].

мъ̆нка (съ̆)* impf'се влече' ~ *дур на миш'име́р съ̆ мъ̆ткаха, ни муж'а́ да гу ја́хни пуидѝн* [MS,t,59] ; сп. **се макне.**

мъ̆нка f'мака, труд'; сп. *мъ̆ч'на ра́бута* 'тешка работа' [MS,s,68]; в. **мъ̆ка.**

мъ̆но́кере pl 'крст од "чесно дрво", со вода во која крстот бил потопен се прска болен од урок' ~ (*тре́ба*) *дъ̆ ти–гъ̆са́т мъ̆но́кере* [ПД,133]; и: **мъ̆но́ќар** ~ *то́–ј че́сни кръ̆с, уф–не́го и́ма тъ̆мъ̆кшѝло. До́ицшо–ј уд–гро́бо нъ̆–Ису́с. Мъ̆но́ќъ̆ро лику́ве уд–о́чи* [ПК,2(76)]; (грц).

мъ̆нта adj (m || f) 'матен' (и: 'матна') **1.** opp. на 'бистар'; – во случајот имаме една придавска форма (**мъ̆нта**) за м. и ж. род, што претставува уште еден пример за тоа дека категоријата род во долновардарските говори е сериозно засегната (за ова поопширно во граматичкиот дел); **2.** изр. **да т'ѧ в'е́ни мъ̆нта!** (= да те снема одовде) [MS,s,68]

мъ̆н'ч' (и: **мъ̆ж**) m **1.** 'брачен партнер, сопружник' ~ *къ̆к гу гл'е́ндаш'и ка́та д'е́н' ... гу арéса, у́ш'т'ѧш'и да гу е́зми за мъ̆ич'* [MS,t,82]; ~ *вили́ на маиц'о́т–и: "бра́ш'ну п'е́ма, за по́да на удинѝцата да ме́л'а́!"* [MS,t,78]; ~ *гу пѝта: "и ти си до́јди, мо́ј мъ̆ч' д'е́–ј?"* [MS,t,46]; во употреба е и формата без назален призвук: **мъ̆ш** ~ *уд–не́ко: вре́ме и та́а о́де, мале́чкъ̆та. "Та́те, и мо́о мъ̆ш дукъ̆ра́ адно́ шише́ ле́к"* [ПК, 2(231)]; ~ *ти́ѧ не́јкѧт дъ̆–ка́жат. Ка́–ј сък̆бу́вът, то́лкъ̆ви тъ̆ка́ пича́те нъ̆–гъ̆зо. "Тво́о мъ̆ш им–ги–удри́л?" – гъ̆–пита́л мале́чкъ̆та. – "А–а", ре́кла та́а* [ПК,2(232)]; ~ *сък̆стра си повъ̆къ̆ миловал и л'убил от жјънъ̆тъ̆ си, тъ̆ затова каскандисала и сък̆ мъ̆чила, да јъ̆ увипува за да ни јъ̆ толко л'уби и милова мъ̆шјъ̆ хи* [V,PM,291] ~ *и т` же́на, си́лна, ви́лна: зъ̆шо́ тъ̆ка́ мо́јо мъ̆ш дъ̆–нъ̆пр`, ме́н дъ̆–мъ̆–пу́ште дъ̆–про́сум, а о́н нъ̆ нъ̆–про́сците дъ̆–да́ве ли́ри* [ПД,144]; ~ *вшо пијат, грозде јадат,[за тоја са бели![кога мъ̆же на јурајне,[они на мијани;[кога мъ̆же јуд урајне,[они на пустели,[– Е бре мъ̆жо, мили мъ̆жо,[мошне се разбулех* [ТГ,39-40]; **2.** 'човечко суштество од машки род, на зрела возраст' ~ *змѧта а–гълтна́л мъ̆жо и тук тъ̆ка́ рѧцкувицта шо: нъ̆пра́вѣна; то: гу–гълта́л, ка́ дујдѐл до: пл'у́у нъ̆–мужѐл, и тук устъ̆на́л... Нъ̆–мъ̆јшто и́ма, нъ̆–же́ните не́ма, о́ти же́ната гу–излъ̆жа́ла* [ПК,2 (237)]; ~ *јазе ки извадем женски дрехи да си применши и така да ти земам петрика, ча нша имами закон: мъ̆ж човек не клавами петри аф това конак* [V,PM,9] – случај во кој една именка се јавува како атрибутска определба на друга: **(мъ̆ш човек)**; ~ *мъ̆јшто ни би́й се́ вујни́ци, а нъ̆ све́куро нъ̆–пусѝ на–го́ре. Ни́й су–све́куро и су–свъ̆къ̆рвъ̆та бигува́ме,*

а се́тне издујдéе мъ́јшто ут–вујна́та [ПК,2(252)]; 3. fig. 'симбол за храброст, издржливост'; сп. **мъ́ш-же́на** 'се кажува за храбра жена, односно за таа што издржува напори'; ~ *ни́м сă–пла́ши, пука́жи о́т си мъ́ш* [ПК(АЌ)]; voc. од **мъ́нч'**: ~ *пуръ́ич'ува: "да ни гл'е́даш', мъ́ци'и, мло́гу скъ́мпа ґулиґу́к, у́тр'ạ за сă на́јди по́скъ́мпа ґулиґу́к; сид'ъ́ ајла́к да ни с'ạди́ш' "* [MS,t,47]; ~ *жипа́та–му вили́: "бре́ мъ́ци'и, ка́ш' ми ... ш'то бркаш', да си ни загуби́ умо́?"* [MS,t,11].

мъ́н'ч'и (сă)* impf 'доживува тешкотија, се мачи' ~ *сă мъ́и'ч'аха да гу јахнат ко́и'у, ко́и'у сă пла́ш'иш'и ут с'ъ́ката–му* [MS,t,59]; ~ *не́т' ли́рă за кафе́ту и петнајсти на т'е́б'ạ и за сă мъ́ич'иш' да гу е́змиш' д'ъ́т'ạиту* [ТФ,x,83].

мъ́нц'у́ра f 'трага на алишта од мрсна капка, петно' [MS,s,64].

мъ́нцъра́к m 'вид мало гуштерче' (Пат), го има во куќите, во Фур: **гу́јка** [ПД(124)].

мъ́нъпо́л* m 'се употребува со редуцирано значење (како и во др. говори): претпријатие што го откупува тутунот' ~ *мáтку–ми би́ше кут дире́ктăр уф–мъ́пъпо́ло, уф–Блага́јуфгра́т. Ка́ бига́ Ґо́рге ги–интилира́а ших, ут–Благо́јуфгра́т ги пусúа уф–До́бруца, уф–Тạлбу́хин* [ПК,2(324)].

мъ́нъсти́рче n, dem. (в. **манасти́р**) ~ *Ла́зарца–ј тăквó ме́сто кăту Свúти Илúи, а́ма пă–стре́т по́л'то–ј... Сјáа гле́м и́мăт кла́дио усмăтра́чица та́м. Гле́ет пă–кăд, пă–ва́ки. Мъпă-сти́рче–ј би́л, а́ма сјáа и́ма усмăтра́чица* [ПК,2(310)].

мъ́р interj 'подржување на звукот што се создава кога нешто се пржи – ономатопеја' ~ *ца–двóро си–го́твăт, та́вăта дъ́р–мъ́р, ќи–сва́ре пе́кааа ка́ши-чка та́мă* [ПК,2(193)].

мъ́ра adv 'нешто во мала количина, опр. на многу' ~ *му вили́: "да́ј–ми мъ́ра рáкија ... зири́м сă ста́р ч'увъ́к"* [MS,t,80]; ~ *"ама́ јас – вили́ – до́јдух ту́ка да си игра́јми мъ́ра!"* [MS,t,78]; ~ *и д'ъ́т'ạиту кла́ди па–връ́х пуртука́лит'ạ мъ́ра смо́кфа за да си ни гл'е́ндат* [MS, t,86]; ~ *ско́ру, пив'ъ́сту, до́писи́ми да ни́јам мъ́ра рáкија да ш'о сă умуре́ит!* [MS,t,68]; ~ *вили́...: "е́зми п'е́с по́ж'ниц'ạ, скри́пни ми мъ́ра в'ъ́ж'дит'ạ"* [MS,t,86]; ~ *"оти́дох ха́рно и собра́х, што пи́шиши тефте́рот, ама́ сега́ па въ́рновани без мъ́ра са куртули́сах от умира́чката"* [V,PM,24]; иако ретко, прилогот **мъ́ра** го среќаваме и со член ~ *тогáс то́јпака му ве́ли: "млогóту , господи́не, са хаирси́з, мъ́рата ки зе́мам"* [V,PM,109].

мъ́ра-мло́го adv 'малку-многу' (укажува на приближна вредност) ~ *и така си фати тамо да поси сос двете магарита камни, и посил мъ́ра–мло́го две години, дур ја битисаха цъ́рквата* [V,PM,180].

мъ́рва* adv ' немногу, трошка, в. **мъ́ра**' ~ *избл'ува́ла и жи́ви и умре́ни. Еи па кусу́рот, ма́јкạ му и та́тко му – живи. Мра́фкạта, што по́се мъ́рвите и ạправи́ле* [ИГ,109]; – рано наутро на **Св. Вашил'** децата одат по куќите и викаат: "*Сурва, дај ми, бабо, мрва!*" [ТГ,23]; во Солунско: **мръ́ва** ~ *ут мръ́ва гуди́ни с'е́ти'ạ са ла́ха да прумине́ по́с ту[ґ'а́ри да бр̥ка ж'и́вини* [MS,t,16]; ~ *му сă тимо́са мръ́ва и му р'е́ч'и "ја́ла, а́ку си ти а́кш'иус, ја́хни гу!"* [MS,t,59]; ~ *ути́ди, ути́ди мръ́ва пъ́нт' и па́јди ини́ не́ш' пу́лна л'а́буви* [MS,t,61]; в. **мръ́фка**.

мăрвéшка f, zool., в. **мрáв'а** 'мал инсект со темна боја, живее во големи заедници, некои имаат провидни крилца' [ПВ(Кр)].

Мăрдáата top. 'име на место, градини покрај брегот на Дојранското Езеро', турц. = она што нема вредност [ПД, 135].

мăрди́не (сă) impf в. **мăрднуве** ~ *зăстáнал куту трéштиш, стóо и сáмо глéде, нé мăрди́ше* [ПК,2(172)]; ~ *ни́ гувóре, ни́ сă–мăрди́ше, сăкиш уд–нéпто–j пáдиш* [ПК,2(197)].

мăрде impf 'се поместува, се движи во мал радиус' ~ *ама тă апáло, шитáло, нéма дa мăрдиш и́ч: куту две дăрва к'и клájш – мăрдaт дăрвaта?* [ИГ,112].

мăрднýве (сă) impf (в. **сă-мăрдине**); сп. **спи́ла** = *тó:–j гулéм кáмăн, уд–зéмăта ни́кнăн, нé сă–искáруве, нé сă–мăрдни́ве* [ПД,129] ; ~ *кугá дуjдéл ду лисúцта, глéде ýмрăна лисúца нă–нăто. Сă–свăли́л ут–кóлта. ă–ритнáл лисúцта, т` не мăрдни́ва* [ВК(П),285].

мăрдне pf (в. **мăрде**) ~ *вýjко би́ше пó–ýчиш, ви́ке: "Ут–Билáхца грáницата нéма дă–мăрдне, тóо дă–гу–знájте". Нé, тáтко нă–зăбрá, брăтчéди и́махме, ájш абéр пa–ни́х, ájде и–óш ус–нáс* [ПК,2(171)]; ~ *ама тă апáло, шитáло, нéма дa мăрдиш и́ч: куту две дăрва к'и клájш – мăрдaт дăрвaта?* [ИГ,112].

мăрдăне n l 'изместување, ситно движење' ~ *нă–тóă другáро вéл'ум: "Лéгни уф–т` кăпи́на", сă–бутпаме тáм, лéжи тýка. Пó–нăнáки нéма мăрдăне* [ПД,172]; **2.** fig. 'премислување, одлагање' ~ *к'-ójме, ко:-тéриме, парте ни́-j зимá, нă-j-злăжсá. Ришíли: дéк ки-сă-ви́де прáво дa-с убúе, нéм-мăрдăне* [ПК,2(267)].

мăрзе (гу) impf, impers. 'нема волја да прави нешто' ~ *нéкуj гу–мăрзе ептéн, нé–м сă–стăнýве, ки–му–рé-чиш: é, па ти́ кут кăнтáр тупýска д–и́миш нă гăзо* [ПК,2(171)]; ~ *гу–мăрзе дă прăгувóре, сé сáке ти́ дă му пó:ждиш маабéт* [ПК,2(206)]; ~ *о–мăрзе шо óде, а нé нă дă–рăбóте* [ПК,2(188)].

мăрзе (некого) impf 'чувствува злоба, омраза (кон некого)' ~ *áс нă–мóжум д–óм ду–дóма, п`шта кăшта–j кăде адна гăрчка учúтăлка, тýк шó нă–ýче. Нă–мăрзе нă–нáс* [ПД,172]; ~ *нéjкат дă сă–ви́дат, сă–мăрзaт, нă–нóш сă* [ПК,2(185)].

мăрзăли́ф adj 'неактивен, флегматичен'; в. **мăрзе (гу)** [ПК,2(188)].

мăркáт adj 'човек со темен тен, црномурен' ~ *вýjк–ти би́ше ájш мăркáт чувéк, ус–чăтмăли́j вéжди* [ПК,2(76)].

мăрке (сă) impf 'моментот кога овцата се оплодува' [ПД(125]; ~ *óфците фaтúа дă–сă–мăркăт* [ПК,2(76)] ; за односниов акт (оплодување) кај другите животни има други називи (пр. кравата **сă-вóде**, кобилата **сă-пáсе** итн.) [ПД,125]; [ПК(Гр)].

мăрл'áу interj 'подржување на гласот на мачка' ~ *сă–кăчýве кýчто, вăрвăт. Ги–видéло мáчто: "Мăрл'áу, мăрл'áу, мjáу, ее, прijáтăле, дéк ójте?" "А –бе, ójме нă–плáништа, гúби бе"* [ПК,2(275)].

мăрлóк m, zool., Felis domestica 'машкото од домашното животно мачка, мачор' [ПД(130)]; [ПК,2(76)].

мăрмóриц m, zool. 'првиот стадиум од развиток на жаба, личи на мала рибичка од 2-3 см. - полноглавец' [ПВ(Кр)]; во Дој: **мăрмăрăц** [ПД,124].

мăрсáлишче n 'место покрај брегот на Езерото (Дојранско), меѓу треви, каде што рибите **се мрестат** (= ја остават икрата) [ПД,128].

мъ̆рсо́л' m **1.** 'лигави излачевини што истекуваат од носот' [ПС(Град)]; **2.** fig. 'се кажува за човек со слаб карактер' [ПК(Пл)]; **3.** изр.: **мъ̆рсо́л'о дә-н сj-о: фъ̆рлиш** (= се кажува за некое лице со лош изглед, што не е убаво) ~ *шо зе́л адна же́на мъ̆рсо́л'о дъ̆–н с–j–о: фъ̆рлиш нъ̆ п'а́а* [ПК,2 (179)].

мъ̆рсути́а f 'она што се додава на јадење (маст, зејтин) за да биде мрсно' ~ *до́ма не́мум и́ч мъ̆рсути́а* [ПК,2(76)].

мъ̆рсу́лник m 'вид посатка во кој се чува масло, зејтин' [ПД,120].

мъ̆ртве́н m 'христијански религиозен празник посветен на умрените' [ПС(Град)]; ~ *мъ̆ртвиш пра́вът спурти Митро́вдиш, спурти зъ̆пустејше за Бужи́к, спурти зъ̆пусте́јше (вили́ко) и спурти Питро́вдиш* [ИГ.118].

мъ̆рто́виц m **1.** 'умрен човек' (пред да биде закопан) ~ *це́ла по́ш о́ку не́ зътвурі́х, о–пръ̆чув`ме мъ̆рто́вицо* [ПК(Гр)]; ~ *"Ми ка́ дъ̆–ви́кум ца́нъ̆м?!" – "Ка́, ки–ви́киш: пу–два́, пу–три́ нъ̆–де́ше"... Стре́ште, нъ̆ пуси́ли не́кој мъ̆рто́виц нъ̆–погрубе́п'е* [ПК,2(302)]; во Солунско **мъ̆ртуве́ц** m (|| f) 'мртов човек (или жена)' [MS,s,69]; во Дојранско **мъ̆рто́въ̆ц; 2.** изр.: **куту на мъ̆рто́виц** (се кажува за настан што требало да биде весел, а поминал многу тивко, невесело) ~ *сва́дбата би́ше кут нъ̆–мъ̆рто́виц, пи–ци́мбиш, пи–пе́спа, пи–о́ро. Дъ̆де́е а́јп ръ̆чо́к и то́о би́ше* [ПК,2(171)].

мъ̆ртув* adj 'тој што не е жив, умрен' ~ *тојпака заедпоч га исмръ̆кпа, га зема кату магпит. Тогас царскиот човек сос топузката га утепа и двампата. После га земаха момата мъ̆ртва, да га посјат па царјут* [V,PM,64]; ~ *тогас, кату видоха попот и пападјата, ча аргиса детепто, отидоха да го бръ̆кат; земаха и едпо шише жјува вода... ча ако пајдат детепто мартво, да го ужувјаат* [V,PM,226]; сп.: **мъ̆ртва вода** – со оваа вода, во приказните, било доволно да се попрска некој за да биде полумртов ~ *богатиот сос момите му си легпа па дворут да спат, пак тојпака, кату посиши сос пего шише сос мъ̆ртва вода, отиде, га папръ̆ска момата и га зема па рамото* [V,PM,72].

мъ̆ру́ла f, bot. Lactuca sativa 'градинарска култура, салата' [ПК,2(76)].

мъ̆рш чиа interj 'извик за терање кучиња' [ПД(126].

мъ́рша f **1.**'месо од животно, умрено или заклано' ~ *ка́ сă–пъ̆фърли́ле ча́фки нъ̆–та́а мъ́ршта; ~ о–зъко́л'уве. "Ба́че, ръ̆че́л, о–зъ̆кла́х во́ло"... има́ло пе́коо дъ̆рво, пе́кој дъ̆п та́м, и́шше. Гу–фъ̆рле то́о ме́сто. Мъ́ршата а–фъ̆рле. Нъ̆–та́м пе́–че́с ки́ла, па–та́м пе́–че́с, пу–ти́ја дръ́мките* [ПК,2(344)]; **2.** 'човечко тело' (само во одреден контекст)' ~ *мъ́ршата мъ̆–бо́ле'* [ПС(Град)]; ~ *фъ̆пдујсто сă–фа́штӑт зъ̆–мъ́ршта, тӑка́ о–ва́дат студипи́лто* [ПК,2(76)]; кај Малецки: **мръ́ш'а** 'тело на човек (или животно)' [MS,s,69]; ~ *му вели:: "да земиш девет мръ́ша от ола, да га вразеш сос девет чипгел'а удзат мепика!"* [V,PM,78]; односно **мръ́шја** ~ *л'у отиде тамука царјувата мома и кату здигпала очите и, виде аф чипгел'ут имаши обесапа едпа мръ́шја (леш) от човек удрап... пак типака да сечиш от таја мръ́ша едпа парча месу* [V,PM,62]; **3.** изр. **куту о́рли нъ̆–мъ́рша** (се кажува за некоја постапка што е многу сурова) ~ *у–у, ти́ја–сă бо́к дъ̆–т–чу́ве, ус–пи́хка да–пе́ сă–зъ̆ка́чиш зе́р ка́–к ти–сă пъ̆а́кът кут–о́рли нъ̆–мъ́рша* [ПК,2 (171)].

мăршуф adj 'слаб човек, или неквалитетно месо' ~ *тóо мéсо шó сj–о–дупцéл кúптéп мăршáво, úч пéма мăрсутúа* [ПК,2(76)].

Мăрăкóстинцки бájни top. 'име на бања покрај долниот тек на р. Струма' ~ *тáмă–j удáвпа Чăпăрáзăфта фăмúл'а, цéлта. Ká с–jо–стиспáла жсéпта дéттo, тăká гă–пăjдéли, дóлу, чáк кăда–бájпите, Мăрăкóстипцките бájни* [ПК,2(309)].

мăрăнгóс m 'мајстор што изработува дрвени предмети: прозорци, врати' ~ *дăрвудéлиц (тóо рăбóтше бáч Вáпо)* [ПК,2(76)].

мăс m 'сок, течност од грозје (младо вино, шира)' ~ *дрýгицу мăс гу рáбутúхми, д'éсит' дпú завúра пáтусу и дувúр'а* [MS,t,4]. ~ *за дад'é млóгу грóзди ... за гу змáчками у пáтусу и такá за пýспими мăс ...* ~ *дрýгицу мăс ш'ту гу стáпува у пáтусу гу прáвими вúпу* [MS,t,4].

мăсáл m **1.** 'приказна'; **2.** изр. **бáбини мăсáле** (се кажува кога некој зборува невистини) ~ *шó–j слýшиш óлăп тúа бáбипи мăсáле* (= не му обраќај внимание на тоа што го зборуваат, тоа се само приказни) [ПК,2(76)].

мăсáл' m 'крпа за завиткување јадење' ~ *ткапи кăрпи, тúй сă двé дúпли, сушúјпи пу едúп мéтăр. Клáвăт уф пăтре леп, сăл'áпе си пóсăт пă пúвăта типцú:, аку пóсăт рăчóк* (преку грч. од ср. лат. mensale 'маса') [ПД,135]; во Кукушко запишавме: **мисáл'**, во Дојранско: **мисал'ка**.

мăска f, zool. Equus mulus 'товарно домашно животно добиено со вкрстување од кобила и магаре, многу е издржливо, мазга' [ПС(Град)]; ~ *бигáме ус–адúп'оо чúф, вăлó:фто и кó:лта п'а:–зимáа, п'а:–зимáа и дрýкта кубúла ут–пăто. И мăска úмше кулку п'а: – гудúп и пýл* [ПК, 2(296)]; ~ *тóва му–вéли Стратип–óца па кадúја: "Пýшти–ми мăската да товáрам тифтéрјите–ми". Кадúја му пушти́ мăската* [ВС(К),293]; dem. **мăхче** [ПК(Гр)].

мăске* impf 'мава, тепа' ~ *фáтj–о:, пáмăск–о: áдпо áрпо* (= фати го и изнатепај го) [ПК,2(76)].

мăскăрá m (f) **1.** 'никаквец безобразник, тој (таа) што нема срам' ~ *ýстáв–jо тóо дéвир–ти пóго–j лóш, прăт л'ýjто мă–пăпрăвú зă–мăскăрá* [ПК,2(76)]; ~ *дójди и дрýгуту д'ăт'ą, гу пл'ýпа : "ти си – вилú – маскарá"* [MS, t,70]; иако оваа форма се употребува за трите рода, сепак за ж. род ја констатиравме и формата **маскаријка**: ~ *кату чу кокопата така, си разл'ути мошпе, да фатила да ја пăхка параматата и да ја пл'уи, вел'ајке: "фту! фту! маскаријку, вупк от дома ми!"* [V,PM,165]; **2.** изр. **гу-пăпрăвú мáт и мăскăрá** (= му изнакажа многу лоши и навредливи зборови) ~ *кá флизé тáа Ристéпа, пă–Нáпчо гу–пăпрăвú мáт и мăскăрá* [ПК,2(158)].

мăскăрéсе* pf 'навреди некого' ~ *о–прáве зă–мăскăрá' ... ќи–j óдум дóма, áдпо áрпо ќа–(из)мăскăрéсум* [ПК,2(77)].

мăскăрлăк m 'работа, односно состојба што е за срам, безобразлук' ~ *пá сте пăпрăвúли пéкуј мăскăрлăк* [ПК, 2(77)]; ~ *пă–зéто сé пу–гájдăта му–óот, сă–бóот дă пé им–пăпрáве пéкуј мăскăрлăк* [ПК,2(193)].

мăслинáрник m **1.** 'сад во кој се чува масло'; **2.** fig. 'нешто многу нечисто (обично дел од облеката)' ~ *фустáпо ме–j мăслипáрпик, кá ќи–испáднум прăт свéто* [ПК,2(77)].

мăстúка f 'вид силен алкохол, со некои

додавки (анасон и др.)' ~ *пă–пáш Трáјчо пóго му пóсе глафта, уфчéра цéло кúло мăсти́ка, пéмше сáат гă–испú* [ПК,2(177)]; ~ *имше ти-шлéре, úмше шу прáвше бăмбóпе адúп Милáп, Милáп сă–вúкше. Мăсти́ка прáва:* [ПК,2(216)].

мăсти́кса f 'зрнца од одреден вид растение, што се ставаат во ракијата за да добие вкус, да стане **мăсти́ка**' [ПК,2(77)].

мăстăгáрка f **1.** 'дрво, има чатал на едниот крај, со него се помагаат кога товараат добиче' ~ *Тýрчип адúп прăпурдавáл пýшки пă–кумúтто... Сéтпе Тýрчипо фáјќе, уф–тăквú сăпдăци пăрéдăве мăстăгáрки и–пóсе, и–прудáве пă–кумúтто* [ПК,2(311)]; **2.** fig. 'погрден израз за високо израснато девојче' ~ *пé те–j стрáм, тóлкува мăстăгáрка дă–с игрáјш ус–мăшките* [ПК,2(77)].

мăте impf **1.** 'меша' (пр. јајца); **2.**'прави нешто да биде нечисто' (со мешање); сп. изр.: **му-мăте вóота** (= му ја расипува работата) ~ *кумшúјте им а–мăтат вóота, фатúи дă–сă–кáрат спáата и свăкăрвăта* [ПК,2 (177)]; во Солунско: **мăти** [ПС (Град)].

мăтин (и: **мăтăн**) adj **1.**opp. на 'бистар' ~ *уд–мăтăп úзвур дă пе пúјш вóда; ~ и тогас дјадоту му кажува: "сипку, кога ки видиш пекој облак и да дăжди, типака да заприи па едпа страпа, дури да промипе облакот! И пак кога ки видиш мăтпа река да иди, да пе минии от пеја, дурде пе утихпи реката!"* [V,PM,93] – проширена употреба на предлогот **од**, овде со значење 'низ': **да не миниш от неја**; за ова поопширно во граматичкиот дел; **2.** изр. **гу-фăтúа мăтните** (= се кажува кога некој ќе се разбесни, односно кога прави неразумни потези) [ПК,2 (77)]; сп. fig. **мăтно врéме** (= немирно време, пр. пред војна).

мăт(ă)нúца f **1.**'млечен продукт - тоа што останува кога со чукање од млекото ќе се извади маслото (каjмакот)' ~ *уд–млéкăто шó ки–сă–искáре, шó ки–сă–чýке мăтăнúцăта, тó:–j мáсло* [ПД,119]; сп. **бýтим** = *за чукáјпе мăтăнúца и мáсло;* **чурúло** = *дăрвото за бýтапе (шо чýкăт мăтăнúца)* [ИГ,121]; **2.** 'се добива со чукање на кисело млеко на кое се додава вода'; **3.** изр. **мýу уф-мăтнúца мé-j** (= одвратен ми е, не можам да го гледам) [ПК,2(178)]; в. **матан**.

мăтинчáрка f'урда добиена со преработката на матеница' [ПД,126].

мăтка f'дрвен сад во кој се чука млеко и се добива масло' [MS,s,69].

мăтнúца f"*мăтпа вóда, река*" ~ *тогáс тој му вéли: "ми сáкат от трú местá: едпá мóма чорбаџúјска, и едпá сиромáшка и друга ивдовúца". – "Дјáдо, ивдовúца – зéла ти мăтпúца! Чорбаџúјка – кýпи си тúпака, јáзе ки врéвјам, стáни си тúпака, јáзе ки сéдпам"* [V,PM,130]; сп. **Мăтница** top. 'име на река во Драмско, покрај с. Баница' [ЈИ(СД), 162)].

мăтóк m 'расипано јајце, многу смрди' [ПС(Град)].

мăтрýна f, bot. 'вид круша, дава убави, големи плодови' [ПК,2(77)]; сп. top. **Матруната**.

мăтрăпас m 'трговец, препродавач' ~ *пу–тó: дрýм вăрвéли уд–врéме пă–врéме пăзăрúј:. И ém–ти ăдúп мăтрăпáс пă–кóла пăтувáрпа сус–рúби вăрве пу–дрýмо* [ВК,284]; ~ *мăтрăпáзо пúшто не–пикăсáл и гипúш–гипúш си–вăрвéл пóпăтăкá пу–пăто* [ВК(П),286].

мăцка f'во игра кога едниот ќе победи, другиот има **мăцка**' [ИГ,127].

мăче impf **1.** 'прави некој да чувствува

тегоба, мака' ~ и *кату гу видеа петри аф удајата, заедноч си развикаха за да дојдат шихпи човеци да гу биат, да гу мăчат, да гу затворат* [V,PM,34]; ~ *и óпа гутвúла плáшуве кáк дạ–ги–мăче дéцата, óти сạкáла дạ–сạ–услубóде уд–шúх* [ВД,276]; ~ *адиá стáра бáба имáло, и óпа куту мéпе. О–о–о брé сúпо, шó мă–мăчте?* [ПК,2(253)]; ~ *тес магарипта, как за ти а дам така без капистра, сал самарја да му сториш едпош, да а работиш три годипа, да а мăпчиш много* [V,PM,180]; сп. ~ *óпи пáк сă–тáм, а óп умрé мăчéјки пу–зáтвуре* (без повратната заменка) [ПК,2(324)]; **2.** – **(сă)** 'доживува мака' ~ *гу–зăкó-пувăт, му–тăркáл'ăт ајп–гулéм кáмăп тáмо. И тóо дéте сă–мăчúло трú–дéпа, шти́ри, умрéло пут–кáмипут* [ПК,2(313)]; ~ *тамо оп фати да са мóли па Бóга за да гу куртулиса от óпиј бед; три дéпа и три пошгја са мăчаши аф опó богáз* [V,PM,15]; **3.** – **(сă)** 'настојува, се труди' ~ *сă мăп'ч'аха да гу јáхпат кóп'у, кóп'у сă плáш'ши'и ут с'ăпката–му* [MS,t,59]; ~ *пéт' лúрă за кафéту и петпájсти па т'éб'ạ и за сă мăпч'ши' да гу ézмиш' д'ăт'ạпту* [MS,t,83]; ~ *тогáс мój, кату чý такá от господáрка му, млóгу са пожалú и речé па пéа: "ади жéпу, ти тúвај си па домá ти, та јáзи ки си мăчам да фат'а п'ákои!"* [V,PM,27]; ~ *аф гората, виде млогу авши, тераха едпо фш'у да утепат; вазден са мăчеха, пе можиши пекој* (м. 'никој') *да гу отепи* [V,PM,41]; се среќаваат и случаи со запазен назализам: ~ *и бабата им вели: "ох, сипку, виа колко да са мăпчити, пе можити, да ја оторити пејпата врата, туку пá ви јазе да ви дам една трјавичка, сос таја трева да оторите"* [V,PM,233]; има примери кога отсуствува повратната заменска форма **сă** и во случаи кога тоа не е обично: ~ *мăче д–о:–фáте зăпăјáто; мăче пáри дă–пичéле* [ПК,2(77)]; ~ *лáвиш, пă–мójш дă–вúдиш, фă-тúл–си пéшто, шó знăм шó–е, ќурлемúчки лáвиш. Алат Тýрцте, а шúй лáвме: áко–ј тéмпо пé му–сă–вúде, áма мăче до:–фáте* [ПК,2(243)]; уште еден ваков пример: ~ *и катó ч'у змиéта, сá осрашú, и рекохá си двáта змúшуве адúп па дрýк: "Тузú ч'ол'ак пáс шта расúпе. Да мăчиме да го отрéпеме!"* [V,PM,262].

мăчкóф снéк m ~ *тó–ј пăрвјо спéк шо пăдúпе, тéпук–ej и пé стóо пóго* [ПК,2(77)].

мăчăн adj 'поврзан со тешкотии' ~ *и тăкá рạдóспјо живóт пạ–дéцата, пу–смăрта пạ–мájката гу–зампúл тéшкјо и мăчạп живóт пạ–сирáци* [ВД,276].

мăчăрóк m, zool. Felis domestica 'машка мачка, домашно животно што лови глувци' [ПК(Град)]; в. **мạчóр***.

мăцúрка f, bot., Citrullus vulgaris 'вид лубеница' ~ *тá–ј лубупúца ус–цăрпа кóра* [ПК,2(77)]; в. **мацир**.

мăцăлсăс m 'така се вика за слабуњаво дете што мн. бавно напредува'...

мăш'ка f, zool., Mus 'мал глодар, глушец'; сп. **мúш'ка** [MS,s,69].

мăшкáре pl. ~ *сé мăшки деца* (Пат), во Дој: **мăшкутú:** [ПД(117)].

мăшки* adj **1.** 'нешто што е од м. род' ~ *и сă рудú мáлкуту: мáлкуту бúши мăшку, шту имáха хад'ém'ạ, ги стóриха ш'úч'ки* [MS,t,15]; ~ *кáк да сăм јáзе јýбава[бугáта кăшта па глáва[чéсто мисéјпе, пичéјпе[мăшките дéца дăржáјпе[чéсто бáпици сукáјпе* [ИГ,108]; ~ *адпа жéпа сé мăшки дéца рạждáла.*

Ду–пéт дéца рудúла, сé мăшки. Сj` шó–ќ сă–рóде тó:, áко–j пá мăшко ќ–о:–фăрл'ум пă–ґýбрăто [ПК,2 (232)]; со фонетска промена: **мăско** ~ *дојде времја, кобилата и родила мăско тајче, и бабата родила мăско дјате* [V,PM,158]; 2. 'нешто што е наменето, предодредено за маж' ~ *татко ú отиде па пазарјут, га купи едно малку хрăтле и една бăрза кубила, и една остра сабја и мăжки дрехи* [V,PM,7j]; ~ *отиде пак па опаја удаја, дека беши царјувата керка; една вечар га открадu, тебдил га чипи сос други мăшки дрехи* [V,PM,35]; ~ *пи мăшкăтă пи жепцкăтă пусијă пема ич визăпици пи шарувă* [ME(P),81]; 3. 'храбар, јуначен' ~ *зáстапи мăшки и пим сă–плáши*; сп. **мăшка Пéтра** (= жена со храбро, машко срце) [ПК(АЌ)].

мăшки снéк m 'ситни зрнца замрзнат снег', се употребува паралелно со **сушéц** [ПК(Град)].

мăшко оро n — во минатото, иако собрани на едно место, сепак момците играле одделно од девојките: на вториот ден од Божиќ, попладне народот се собирал *па сред–село, па саир*. **Мăшкуто оро** се игра сосем поинаку од женското – момците скокаат, клекнуваат, удираат на колената и прават различни движења со телото. Девојките играат многу потивко, движејќи ги нозете со ситни, брзи чекори напред **дробно - дробно,** а потоа со тешки - назад [ТГ,87].

мăшкудани pl 'повеќе машки деца заедно, на куп' [ПК(Грам]; сп. **мăшкáре, мăшкутú:**.

мăшкудáн m, zool. 'вид риба, ја има во Дојранското Езеро' [ПД,128].

мăшкудáнка f *'мóмичка шó играá ус–мăшките дéца'* [ПК,2(77)]; ~ *áj га: óде ус–дéцта, уд–мóмичките сă–дéле, ус–дéцăта óде, ус–мăшките играá* [ПК,2(243)]; в. **мăшкудójка.**

мăшкудójка f 'девојка со машки манири' ~ *ај–мăрú, кój а–зúме п'áа зă–жéпа, пé глéјш кąквá мăшкудójка–j... пé лúче пă–мóма, ки* [ПК, 2(179)].

мăшкутú: pl. *'сé мăшки деца'* [ПД(117); сп.: **мăшкаре, мăшкудани**.

мăш'тихуф* adj 'нешто што и пропаѓа на **мăш'тихата'** (т.е. на маќеата) ~ *и такá сă курталúса д'улбéр'у мóма и имуш'áк ут мăш'тихóвата зил'á* [MS,t,64].

мăштăрбá f 'вид посатка, бокал' ~ *зă–пú:пе вóда, мóж дă–бúде уд–бăкăр, ąлмúп, ус–рăчка, субúре пулвúп кúло* [ПД,120]; во Кукушко за **мăштăрбáта** го запишавме следново објаснување: ~ *бăкăрпа чáша, кúлку пулвúпа кúло, зă–вúпо и зă–рăсулнúца* [ПК,2(77)]; кај Малецки: **маш'трабá** 'поголема чаша, сад со кој се принесува течност' [MS,s,63]; – на свадбената вечера додека се јаде чорба или сарма не се пие вино бидејќи се кисели, но кога ќе почне да се јаде **дулма** (тиквици полни со ориз и месо) или **ќуфте, јанија, месо пичено пуд вршник** и **баница** се пие и вино. Оваа вечер виното се троши во изобилство – не се пие со чаши туку **сус маштраба** [ТГ,163].

Н

н (< не – кога влегува во акцентска целост) pron 1.'кратка форма за директен објект од ние' (наместо 'нè') ~ *ни́ă флизе́ме ф–адни ту́рски дво́руве, но́ви кӑшти, а́ма два́ ме́сца сѐ пу–кӑро сме, кӑт чă̆дă̆рли́и, кӑту ґу́пци. Чă̆рга́ре, ус–ќили́мчă̆та, дă̆–не́–н вӑрне до́ш, ве́тă̆р дă̆ не́–н ду́:* [ПК,2(220)]; 2. 'кратка форма за индиректен објект од ние' (наместо 'ни') ~ *и–тă̆ка́ флизе́ме уф–дво́ро, а́ма до́ма не́ фле́вӑт же́:нте га́јре. Не́–н тре́бӑт кӑшти* [ПК,2(220)].

на pron 1.'кратка форма за директен објект од ние' (наместо 'нè') ~ *вили́ на д'ă̆т'ạнту: "ско́ру ста́н' хазă̆р' да б'ă̆гами ... ч'ạ та́тку–ми и–два́та за на́ зако́ли"* [MS,t,84]; ~ *му вили́ на суфе́ринут: "ко́лку за и́ш'тиш' да на занис'е́ш' дур на пала́т'ут?"* [MS,t,83]; ~ *му ве́ли: "ах побра́тими, ви́а да сти здра́ви и жи́ви, та́тко ми ве́ки на́с на чака на дру́г живо́т"* [V,PM,26]; 2. 'кратка форма за индиректен објект од ние' (наместо 'ни') ~ *"нӑј гу и́мами ... сă̆с на́м, ала́ на́ и стра́х, и́ш'тими да гу спанди́ми, ч'ạ за на уклаве́ ш'и́ч'ка!"* [MS,t,75]; ~ *ту́ка на го́рата изле́зоха де́ветми́на хајду́ти, на собле́кохa, на гу зема́ха си́чкото има́ни, и от оми-ра́ло, што куртули́сахми, па́к бериќа́т* [V,PM,22]; ~ *му р'е́кухa : "хи́тра Пе́три, ут т'е́б'ạ на́ и стра́х!"* [MS, t,75]; ~ *му ве́л'ат: "паша́ ефе́нди, ни́а татку на от те́би гу и́сками: на тво́јта зе́мја си загуби́, ни́а н'а зна́ими друг"* [V,PM,27]; ~ *ка́за сфа́т'ạта: "до́јди з'е́нт'ут, му да́духми про́ск'е-фал, на р'е́ч'и: "и́ма вӑлна на гансо́т"!* [MS,t,78]; ~ *му вели: "а́х мӑжу, што чини ти́нака, си загуби? ... санким ти вел'ам, ча цар'ут на, да ни е жив, чул, ча сми сиромаси, на пусна алтӑни* [V,PM,32].

на: neg + pron (< не ја) ~ *У Плӑни́ца–ј то:, изгуре́ли де́ца, мо́ми, ерге́нки. Имше адна́, гă̆–спӑси́л не́кој биќа́р дă̆–на:–изго́рат, мӑјка́–ј турки́на би́ше, а́ма не́–ј ту́ка, ф–Буга́рја–ј* [ПК,2(218)]; ~ *на: зима́л* (= не ја зел) [ПД(Фур)].

на́: (< на́јде) pf 'открие нешто изгубено, сокриено' ~ *а–бе́, де́ца сј–устӑви́ă чуве́ците. Ја тка́, нă̆–мо́ж до: но́се же́на. не́кој вујни́к гу–зе́ме, гу–ту́р нă̆–ко́јно. гу–ка́ре о́н, не́кӑде а́к сă̆–на́: па́ ќи–н гу–да́:* [ПК,2(219)]; ~ *а́ј да́л' ќи–мо́јш да мӑ–на́јш, а́к не́ а́с о́н ќи–т на́:* [ПК(Гă̆р)].

на num 'со елизија од една' ~ *му удри́ у нус'ă̆т'ạ пу–на дв'ă̆ бра́два, му разби́ нус'ă̆т'ạ* [MS,t,77].

на praep I. (со пространствено значење – покажува дека на одредено место се наоѓа, односно се случува нешто)

1. 'површина на даден предмет' ~ *беши отворил арапинот устата му, ... толко беши отворена устата му, штото единојут додак му беши на земјата* [V,PM,214]; ~ *пи́та на по́ртата на ца́рува́та: "м'ạ ни ш'т'е́ти и јас да до́ја?"* [MS,t,30] – во контекстот имаме удвојување на предлогот 'на' и испуштање на прашалната партикула 'ли' – последнава посебност е карактеристична за балканската јазична алијанса; 2. 'пространство во широка смисла' ~ *афу́ ни на́јди ра́бута на су́ху, р'е́ч'и: "за по́да ... да ра́бут'ă на мо́ри!"* [MS, t,84]; ~ *тамо на друмот беши нал еден страшин арапин; беши отворил арапинот устата му, сакаши да гу глăтни цјало детенто* [V,PM,214]; ~ *фл'а́ва нăтр'ạ у по́ртата ут пала́т'ут ... ути́ди на дво́рут и запр'ă* [MS,t,83]; ~ *за за́пра о́лувéту... за му да́м на пăнт'ут о́да да пи́јат* [MS,t,65]; ~ *ја најдоха умрјана момата, фатиха сички да ја плачат... ја здигнаха, оттамо ја занесоха на царската чешма* [V,PM,214] – интересен случај на употреба на непреоден глагол со значење на преоден: *фатиха да ја плачат* (момата); ваквата употреба на гл. плаче поодамна ја констатирал Љ. Милетиќ во работата за гевгелискиот говор: *си го плаче животут;* 3. ги заменува предлозите: а. 'во' – упатува на положба во внатрешноста на даден предмет: ~ *гу кла́ј на ду́пката ш'иш'е́ту ... да му фл'а́ј ш'иш'е́ту на гăзо́* [MS,t,50]; ~ *и то́ј каздиса и му кла́ди фарма́јќ на вино́то за да пи́ј* [MS,t,60]; ~ *фта́са д'а́т'ạту на б'а́ла во́да, си изва́ди ру́биту и фл'а́зи на кури́туту* [MS,t,14]; ~ *ама много стар човек беше – лăжицата не можеше да си а тури на устата* [MC(B),75]; ~ *не знајах, как да га искриам: на тиникиа да га тур'а, ке да га најдат, на гăрне да га кладам, ке да га најдат* [V,PM,39]; во употреба е и редуцираната форма нă ~ *и тија шо сă нăогјăт сăтă се нă плăнинтă и сă уткупени нај ногу зă вија крајните 50 гудини* [ME(P),84]. Запишувачот К.П. Мисирков не бил убеден кој од двата предлога 'во' или 'на' е посоодветен, и затоа формата ув што прво ја запишал ја шкртнал и напишал нă (плăнинтă) – објаснување за ова гледаме во аргументот дека во долновардарските говори овие два предлога се мешаат: уф (во) го среќаваме кога укажува дека нешто се наоѓа на површината, а на кога нешто се наоѓа внатре; ~ *јаз флизех на орманут, са скрих нăтри на една капина* [MC(B),86]; ~ *от калугера кату си научила, дека си нахожда неин л'убовник, фатила си облечи на măшки дрехи* [V,PM,192]; ~ *"ами кам татко ти?" – "Татко ми јазе го не знам, зер, кога побегна татко ми, јазе бех ошти на мајчинот ми корем"* [V,PM,163] – во контекстот среќаваме посебност во линеаризацијата, имено кратката заменска форма е одделена од глаголот со партикулата за негација: јазе го не знам; ~ *онаја риба, што имаши чобано на куремот, у стредја припливеши, а другате два риба – едната от правата страна и другата от левата* [V,PM,169] – во материјалот среќаваме интересен лексички архаизам: прав со значење 'десен' – за случаите: присуство на стари, архаични лексеми во долновардарските говори, што се јавуваат со прекинати изоглоси во однос на другите словенски јазици, за ова поопширно во уводниот (граматички) дел; ~ *от таму пак тој киниса да иди, от ламјата мишан да му донеси*

на царјут. И кату отиваши на пăтјут, најде еден дивик, отвори устата му, та сички фăрл'аха на устата му ґубриште, пак си не наситеши [V, PM,102]; ~ *да знајат они от тука, од нирујата да земат малко вода да го умујат, царскиј син оздравјава... жената, кату чу така, си наполни шишету вода, земала и малко кал, враза на една кăрпа* [V,PM,167]; ~ *излезé тој от гимиата, и мáчката га имáши на рăците. Пáк нá онáја зéмја такóв нéшту ни́ би́ха видјáли* [V,PM, 109]; ~ *зема пăрстенот и киниса, отиде да тера татка му. И отиде на един грат, са цени на един стар халвациа, да му продава халва* [V,PM,56] – во контекстот предлогот 'на' го заменува не само предлогот 'во' туку и 'кај'; исто: ~ *и го кладеха главата на дисазите и отидоха на Милоша* [MC(B),97]; б. 'кај' – упатува на правец кон некого (нешто): ~ *и как а чистих хубаво на жената, отивам на мăжот: "хајде стани си, оди на работа, твојта жена оздраве"* [MC(B),87]; ~ *и на утрото ден отидох на сестра ми; жито сејше, брашно да прават* [MC(B),76]; ~ *и тогá киниса за да йди на господáро му и сос бóгува повел'а не страда́ ни́шту аф морету* [V,PM,14]; ~ *риче: "помини така отăд Вардар; ти имаш много пријатели, на секој по два дена да седиш, ки прекараш зимата"* [MC(B),89]; ~ *тогáс крăпáчинот оти́де на еди́н негоф прија́тел папучи́а, му вели́: "господи́не ..." ... та сéтни да и́да на Стáмбол на бра́та ми* [V, PM,18]; ~ *му вел'ам: "Има ли некој овци чужди дојдени тука на нашти?"* [MC(B),80]; ~ *гу јáхнува кóн'у, врăтнува кл'у́ч'у, прул'éтнува утáм, си утúва прáв'ạ на цáрувáта мóма* [MS,t,21]; ~ *"д'é утúваш' , ш'тó кáраш'?" "утúвам на ч'урбаџ'и́јата, ж'иви́нит'ạ ги кáрам и инá кни́га кáрам"* [MS,t,17]; ~ *си и́ди ... утúва на кóн'ч'ạту да гу нахрáни, гу гл'éда – плáч'и* [MS,t,31]; ~ *усăмна хýбав'ạ, стáна д'ăт'ạту, утúди на ж'инáта* [MS,t,10]; ~ *утúва тóс на пазáр'у, да рич'ém кутý у нáш'ту с'éлу на Аврáм* [MS,t,27]; ~ *тогас стрјадното дете рече на татко му: "тате, и јазе за пода на водини-цата сос един товар мливо"... Отиде и стреднојут син, и на него така му стори водинчарот. И тој са вăрна млого пострамин на татко му* [V,PM, 201]; ~ *там, дека ручаха, една ланци-ца си загубила. Фатили л'удето да ја брăкат. Царјут и рекла: "На кого ки си најди ланцицата, он през сабја ке промини"* [V,PM,176] – случај со нарушена конгруенција меѓу субјектот и предикатот (л-фор.): царјут и рекла; ~ *оттамо кинисал тој, отиде на мајка му. И мајка му, как го виде, си зарадувала: "Добрја дојди, сину!" – "Добрја ти најдох, мале!"* [V,PM,176]; ~ *вели на жената му: "господжа, ти са мол'а, това вечир, аку има колај, да останам на вас на гости!"* [V,PM,87]; ~ *и тогá киниса за да и́ди на господáро му и сос бóгова повелја не страда́ ништу аф морету, л'у дости́гна на и́нгилиска страна* [V,PM,14]; ~ *халвациовот здуќан беши на едно ќуше, којто денот не можаши да чини пет гроша алиш–вериш... И кату са цени на негу това момче, кој промина приз таму, без да купи халва не си вăрна* [V,PM,56] – во контекстот имаме отсуство на предлог 'во' во додатокот за време: којто денот (м. 'којто во денот'); повеќе случаи имаме забележано за беспредлошки додаток за место, што се третира за балканско влијание (поопширно за ова

в. во граматичкиот дел); ~ *тога́с стана́ бра́т му, оти́де на до́ма си, наседла́ ко́н'ат му и гу вјахна́, кини́са да и́ди на ца́рјут* [V,PM,16]; в. 'за' – предназначеност на дејството: ~ *била Кал'а убава...] да шчо бишла гиздава,] тја ни ходи нă уодă,] тја ни ходи на пл'аујă* [МП(Д),76]; ~ *тојнака излезе, му вели на авциолиа: "ej авциоли, што му е бакшишу на това добро, што ми чини на меника"* [V,PM,46]; ~ *са чини́ тевди́л и фати́л да прода́ва смо́кви... ама то́ј са́каши на смо́ква по еди́н алтắн, ча то́јнака не са́каши на се́кој чове́к да даде́, ча зна́иши ра́ботата* [V,PM,29]; ~ *за рич'е́ми на бо́лнију криват, ч'ạ ч'и́стију крива́т–и, на ч'и́стију крива́т за рич'е́ми, ч'ạ бо́лнију б'ắш'и* [MS, t,42]; ~ *за́стạни се́га се́стро. Ус но́зи иде́јте, и сă кри́ла дạ ле́тте (лита́јте) и жи́вут не́ма га́јре нạ на́с* [ИГ,109]; – укажува на временска отсечка, траење: ~ *и кини́са от та́мо на две–три́ дена дости́гна ду господа́ро му* [V,PM,23]; ~ *и тој не ми даваше вино и лук да јадам, ама барим на шест дена ми оздраве* [МС(В),77]; ~ *ки зимах малко зејтин, ки го кладах на огинот и ки попарах раната, и така на два три дена немах ништо* [МС(В),84]; ~ *утрина́та, кату са научиха гражда́ните не́гови и комши́ите, са почу́диха, де́ка да и доби́л то́ј на пет–ше́с годи́ни толку сто́ка* [V,PM,16]; г. 'до' – укажува на крајна точка до која се простира нешто ~ *"славенцкуту" има́ на по-лјту ки му бида "Сланица" и во има́ ки биша́ за сắто полја дур на морјту* [МЕ(Р),74]; ~ *ув врежут, шо гу пукривише полјто дур на мојрјту најповикја на угри–сла́нцă* [МЕ(Р),77]; ~ *пу́ш'та три́, ч'е́тир листа́ и гу скупа́вами ина́ мо́тика; л'у за нараст'е́ дур на кул'а́нуту ... гу зари́вами курин'о́* [MS,t,5]; ~ *си зави сос кепету и отиде при цар'увут конак и, га гледа, чуват аскер млогу от портата дур на конаќут* [V,PM,34]; ~ *по́нагóри ути́духа, на́јдуха иди́н стáр сăс бра́да, ра́бут'ắш'и на табáк-ш'илу́ку дур на кул'ана́та у вуда́та н'е́тр'ạ* [MS,t,40]; ~ *му вили́ на суфе́ринут: "ко́лку за и́ш'тиш' да на занис'е́ш' дур на пала́т'ут?"* [MS,t,83]; ~ *ути́ди дур на ино́ м'ắсту, на́јди иди́н ка́л, гу закува́ва му́л'ạту дур на кур'е́му* [MS,t,34]; ~ *и с'е́тн'ạ за нараст'е́ анало́гус на ни́вата на куве́т'у мо́ж'и да ста́ни дур на кра́сту* [MS,t,5]; ~ *о–тамо па са вăрна на трите моми и им вели: "ади, моми, сега елати да ва извадја на бела земја...!" Ги зема, ги извади дур на дупката* [V,PM,220]; – укажува на лице до кого е упатено нешто: ~ *фа́тиха да сă ка́рат: "јо́к ја́с за ја в'е́нам, јо́к ти́ за ја в'е́ниш'!" Ути́ди дава́та дур на ца́р'у. Ути́духа на ца́р'у и ги пи́та ...* [MS,t,19]; – близина до нешто: ~ *и ва́ и́маши идна́ се́стра, а вел'а́ла Мари́а; та́а ути́ди и му сидна́ ду Исус на но́зити му, а слу́шиши не́гувити прика́зни* [MV,K,328]; д. 'од' – означува одделување, оддалечување: ~ *и така жената зема пăрстенот, поплакаха и двамината, и така си разделиха един на друг, и си отиде царут на-татак* [V,PM,55]; – укажува на излезна точка: ~ *кино́тита́та пари́ з'е́ва сăс зо́р ут сирума́си и за тузи́ на кла́јанцу тич'е́ кăрăф* [MS,t,40]; – за означување на време (период): ~ *ути́ди и у Ати́на, там ви́ди идна́ ху́бава мо́ма на ш'исна́јси гуди́ни* [MS,t,9]; ѓ. 'со' – укажува на однос кон предмет со кој се дејствува: ~ *тихиса тамо от орманот беши изл'ал*

един харамиа сос остра сабја, си искачи на кучпата и, на ранката му дражајке сабјата му, на царјут му вели: "царју, сега дали душата да ти везма, или ми даваш триста алтăни?" [V,PM,210]; ~ *л'у прибли́жи на онова́ ме́сто, де́ка бе́ха хајду́циту, извади́ са́бјата му, на ра́ката му га и држа́л* [V,PM,21]; ~ *засфирил Марку, засфирил,] сас тенка бјала пишчалка]... на пишчалка си нарица: "Вăрвете моми, нивјасти..."* [МП(Д), 24]; ~ *попот гу не оставиши. Тој не послуша на татко му, туку зема един бардак на ранката му, та и учел на чешмата за вода* [V,PM,225] – во текстот среќаваме посебност во врска со линеаризацијата: кратката заменска форма и глаголот се разделени со негација (гу не оставиши); е. 'над' – укажува на место што се наоѓа одозгора, односно што е повисоко: ~ *един–уфчáр си–и–пасúл óфците. На–пладни́нта си–ì–заплăднувáл пут–идна–дăрви́че, си–лигнáл. Две гáврăјне зéле да–му–пéјăт на–глáвăта* [БМ,199]; ~ *нели ти реков Димче,] само верно да л'убиш,] све ти проштавам бре Димчо,] оти си лудо да младо,] клај си шапка на око,] а мене гледај под око* [МП(К),150]; ~ *гл'éда на главáта–ји идúн ш'андáн' сф'ăти; и на нус'ăт'а друк ш'андáн' сф'ăти* [MS,t,21] (во контекстот не е сосема јасно, дали се однесува на 'над' или на 'до, кај'); ж. 'по' – укажува на контакт, движење врз некоја површина: ~ *и кáк отúваши на пăт'у, аф еднá гóра голéма нétри гу стр'áти едúн гóл човéк и му вели: "дéка úдиш такá бе побрáтими?"* [V,PM,20]; ~ *и пак тројцата, кату отиваха на пăт'у, три–четри дни нататак најдоха един јунак* [V,PM,44]; ~ *гу вúкаха д'ăт'ату Катúнч'у и му р'éч'и идúн д'éн': "јáла да пójми барабáр у Висóка за да сă раш'étами на пăнт'ó"* [MS,t,38]; з. 'меѓу' – укажува на положба среде повеќе предмети: ~ *Георги как зе страх, как си натика там на тиквите и ич не сборувами* [МС(В),80]; и. 'покрај' – укажува на место што се наоѓа во близина на некој предмет (или лице): ~ *за с'éдна на óгн'ут, за пúја кафéту и за úда на кафин'éту* [MS,t,65]; ј. 'кон' – укажува на извесен правец, односно упатеност: ~ *и тój гу купóва за дв'ăста лúри, са убăрнува на стр'ăш'нију дугáн'* [MS,t,27]; ~ *кóга дујдéа дă–убрăзýвăт чéти, се свăлúја нă–сéло Крушáре. Се свăлúја тáм нă–нájвéрен другáр, Тóде Чифтéивут* [ВЕв,298]; к. 'под' – упатува на положба здола, пониско од нешто друго: ~ *нóс бóлнију си з'é идúн кáмин', си клáј прускéфал на главáта; спáха нóс в'éч'ер тáм ...* ~ *му сă усăнúха парú ут дóл на кáмин'у имáш'и идúн казáн' лúри* [MS,t,46]; л. 'низ' – укажува дека нешто проникнува низ некој простор, односно предмет: ~ *на онова грат не имало цар; вунка стујали гражданите, вел'аха: "кој јабанциа ки влези на портата нај–напрет, негу за цар гу имами"* [V,PM,236]; ~ *Кăлино мăри Калино] помниш ли мăри знаеш ли] кога на поле вăрвехте] та сè гората изгоре] и мојто гн'аздо изгоре* [МП(С),30]; м. 'за' – соодветство при извесна размена ~ *и фáт'ах рáбута у Англиту, ч'étир драхмú на дин'ó* [MS, t,3]; ~ *óти ми–пусáка нóгу пáри, му–вéле, мă–нăл'у:ти... Ќ–ă–вúкне нивéстăта, му–вéле, ду–нéго. "Елăј мúла! Елăј злáтна! Нă–пуслéден пăт". г–ă–фáте зă–рăка* [ДК,123]; II (со временско значење) 1. 'кога означува еден определен временски сегмент' (сп. на сахатот = во овој момент;

во др. контекст: на часот); ~ *му вели: "тој ми пушти или твојта глава да земам или ..." на сахатот Имир Никола пушти Бошко и завал Станко* [МС(В),94]; ~ *са почуди и му́ ве́ли на мъ́жо́ и́: "чи́а са ти́а катандја, мъ́жу?" И то́ј га вели на жена́ му: "на́ша са на́ то́ј ча́с, же́ну, л'у ајди зе́ми ме́тли, да и́дими да га помитеми бра́товата ми къ́шта!"* [V,PM,19]; или со името на часот: *ра́нуту стана́х на ш'е́сти, си–ч'ини́х пди́н ч'а́ј, са–напи́х, пусти́х дуби́циту (пишува: буби́циту?) на–гуида́ру* [ВБ(Не),338]; ~ *ка утиде́ но́го пъ́т си умури́, си се́диши ду буна́рут да си пучи́ни; бе́ши са́атот на ше́с* [MV,K,257]; односно: 'упатува на крајна временска точка кога треба да се заврши нешто' ~ *му ве́ли на по–гол'а́мојут: "бра́те, а́ди ти́нака и́ди си до́ма, ја́зика ки оста́нам тука, ки ча́кам ду́р на дру́гата годи́на да си чи́нат смо́квите"* [V,PM,28]; 2. 'означува време, период што поминал' ~ *на гуди́ната ста́на те́ш'ка и на о́сим м'ъ́јинци гу руди́ саба́лин* [MS,t,3]; ~ *ни́а ќи им да́дме ца́ло (сре́бъ́рна па́ра), алтъ́нче, зъма́нска па́ра, и цве́ќе и ќи́тќичка (къ́ръ́мфи́л'че),... Мъ́ле́чќут ниша́н уф нидел'чин де́н. ду́ри на гуди́на и пулви́на гуле́м ниша́н мини́ме* [ИГ,113]; 3. 'кога служи за посочување на возраста' ~ *съ́ пули тој Шамлијско делијче и дигна Ѓуро пијаница като на две години дете на рамо* [МС(В),98]; 4. 'со имиња на празници и датуми' ~ *ба́ш на с. Или́и пучна́а да пу́кат то́пуфто, и ниъ́ а́јт нъ́го́ре, нъкъ́де Кру́ша, нъкъ́де Ште́мница* [ПК(Грам)], 5. укажува на случување во подолг временски период: ~ *та́м на на́с тупо́ла съ́ съ́бира́ли дја́вуле́ту и съ́ пи́таха ш'ту ра́бута пра́в'ат на дин'о́* [MS,t,24]; III (со начинско значење) 1. 'означува предназначеност на дејството – за' ~ *една застра стана Сраулица млада и засука скути и ръ́кави, зема две нови стомни и киниса да оди за Дунав на вода* [МС(В),96]; односно 'цел на движење' ~ *вода нали и лици измн, и киниса да си ходи на дома* [МС(В),96]; 2. начин на облекување ~ *и си́чката му къ́шта си облечи́ха на че́рни дре́хи, фати сино́т му, со́с мло́гу сла́ва и че́ст гу заръ́ татко му* [V, PM,7]; IV за означување на финалност – со глаголи на движење ~ *оти́де по́кра́ј море́ту, најде́ еди́н гемици́а, гу пазари за да гу зака́ра на една́ касаба́* [V,PM,8]; ~ *тога́с стана́ бра́т му, оти́де на до́ма си, наседла́ ко́н'ат му и гу вјахна́, кини́са да и́ди на ца́рјут* [V,PM,16]; V 'за означување на генитивни односи, односно посесивност' ~ *ма́јка–и ка́зува с'е́тн'а на та́тка–и: "на́ш'та мо́ма и́ш'ти да е́зми на кафеџ'и́јата измиќа́ринут за мъ́нч'"* [MS,t,84]; ~ *са причу неговата удаја от филдиш кокалиту, и препослана сос фил'у кожа, штоту на некој цар това гу немаши* [V,PM, 43] – употреба на предлогот на во придружба на субјектот: штоту на некој (никој) цар това гу немаши. Присуството на предлогот на во акузативни конструкции е позната и раширена во повеќе периферни говори, пр. од долновардарските: ~ *тогас и тојнака послуша на пилету;* ~ *това владика на сиромахо гу викна един вечер и му вели;* ~ *ламјата сакаши да гу изјади на авциолиата* [V,PM,325]; ~ *ка га видех, а оставих, и напкун отидохми на них да ги палами* [МС(В),91] – се работи за балканистичка посебност, позајмена од соседните влашки говори, за ова поопширно во граматичкиот дел;

VI со одделни глаголи: личи ~ *но́го ли́че на–мајка́–му, али́с о́на* [ПК (Гăр)], мисли, се сеќава ~ *навéчир не́ мо́жум да–спи́м, се́ си–ми́сл'ум на–Ки́ре ка́ умре́* [ПК(Гăр)], се свикне ~ *сă–свикна́х на–не́го и нă–мо́жум уз–дру́г* [ПК(Мор)], стави, вовлече ~ *от ихăро, кату бе́ха мули́тата бе́з самáри, ги зема́ го́ли, оти́де аф гора́та, собра́ дăрви, направи́ по едни́ бо́цки, на́врја́ ги на́ мули́тата а́ф курмту, фати́ да нáкла́ва дăрва* [V,PM,127] – во контекстот прави впечаток присуството на наставката -и за образување множина кај именки од ср. род (собра дăрви); има и други случаи, (пр.: *се́ на чифу́тино да ги да́ваш ја́пците; жена́та ги пита́ де́ците* [V,PM,129]) – за ова поопширно во граматичкиот дел; VII изр. во кој е укомпониран предлогот на: на-акăл (= мисли, планира) ~ *нă ąкăл ме–ј дă–кла́:м дă–тка́:м;* нă ąкăл сј гáаре (= се кажува за младич што се ближи кон полнолетството, и почнува да се однесува сериозно) ~ *двáјс гуди́ни чувéк, нă–ąкăл ej–гáаре. сáм пичéле* [ПК,2(183)]; на-пу́шка сă (= вооружени се, готови се да стрелаат) ~ *тáа и́ма чти́рсăт ду́ши бра́тја, се́ на пу́шка сă. Ќ–о́јш та́мка, ќи тă прăчéкăт* [ИГ,112]; на гутóво (= кога се користи нешто што друг го направил) ~ *бу́мбăре ги ви́куме ти: шо нă гутóво сă ра́нăт* [ПД(124)]; нă-а́рно мă-нàјдé (= ме затекна во добра расположба, т.е. ќе го завршам тоа што го бараш) [ПК,2(183)]; нă-бăлон ќи-мă-дигне (= се кажува кога од некого се очекува остра реакција за нешто) ~ *ка́ ќи–чу́у шо́ нăпрăви́х, нă–бăло́н ќи–мă–ди́гне* [ПК,2(183)]; нă-ва́шăр се-ј руди́ла (= се кажува за девојка (жена) со несериозно однесување) ~ *ко:–ej та́а шо–сă–рăзгàлати́ла то́лко, чи́ниш нă–ва́шăр де́–ј ро́дна* [ПК,2(183)]; нă-ве́тăр гувóре (= кога некој се однесува недостоинствено, пр. зборува иако никој не го слуша) [ПК,2(183)]; нă-висóко сă-диге (= кога некој се прави важен, т.е. не разговара, не одобрува и сл.); во употреба е и скратената форма: сă-ди́ге (со исто значење) [ПК,2(183)]; нă-гла́:фта ме́-ј (= се кажува за нешто што претставува тешкотија) ~ *нă–гла́:фта ме́–ј а́ј–го то́лко вре́ме и о́ште не́ сă–се́ште дă–сј–о́де;* или: ич не́ ми-кăжу́ви и нă-ме́н ме́-ј нă-гла́:фта твójта бóл'ка [ПК,2(183)]; нă-гóрце висóко, нă-дóлце дăлбóко (= така се изразува човек кога некоја работа му изгледа бесперспективна) ~ *не́ма чајре́, нă–го́рце висо́ко, нă–до́лце дăлбо́ко, шо́ ќи–пра́виш, ќи–тăрпиш* [ПК,2 (183)]; нă-гóре глéде (за не́што) (= присакува да добие нешто, или да се случи нешто што е за него корисно) ~ *бăка́л'то нă–го́ре глéет дă–т–уткра́дат, са́мо дă–ви́дат о́ти мо́лчиш* [ПК,2(183)]; нă-две́, нă-три́ (се кажува за нешто што е сработено на брзина) ~ *уддé, свăрши́ нă–две́, нă–три́, ја–тј–оо и́де куту ро́син за́јц. Сè тăка́ нă–две́, нă–три́ рăбóте* [ПК,2(184)]; нă-две рăци чекиме (= живееме само од заработувачката на еден човек, од неговите две раце, обично од домаќинот) [ПК,2(184)]; нă-динáро сă-трéсе (= се кажува за човек што многу штеди на секоја ситница) ~ *бугáт–ej, па нă–динáро сă–тре́:се* [ПК,2(184)]; нă-дéк ду́у ве́тро (= се кажува за човек што во постапките се раководи според моментниот интерес, што не е принципиелен) ~ *он–ej али́с вăртеле́шка – нă–дéк ду́у ве́тăро нă–та́м–ej* [ПК, 2(184)]; нă-дру́ѓо: свéт-ej (= се

кажува за човек кој не се сообразува со реалноста, којшто се занесува) [ПК,2(184)]; нă-крăстувичáр крáстувйци ним прудáви (= не се обидувај да го излажеш тој што е добро запознат со работите) [ПК,2(184)]; со слично значење: нă-сливáр слúви нúм прудáви [ПК,2(186)]; нă-пáрта пýл нé вúке (= се кажува за човек што многу троши, за него парата не значи ништо) [ПК,2(185)]; нă-пéринто ќи-утвóре (= наивно верување дека нешто што не изгледа убаво, ќе се поправи откако ќе се испере – обично се употребува во иронија; фигуративно: кога новопримен член било во семејството, било на работа, во почетокот се прави наивно добар, за подоцна да се покаже во вистинската светлина) [ПК,2(185)]; нă-прăсто си-вăрзá (= кога некој по секоја цена ќе запамти нешто што му е сторено како непријатност и ќе настојува да се реваншира) [ПК, 2(185)]; нă-чáшка (дојди) (= покана за заедничко пиење ракија) ~ *сă–вáркиш, áма áj нă–чáшка, дă–сă–нăпúјме дé, нé ќи–живéјме стó гудúни* [ПК, 2(185)]; нă-штé сăрце (= наутро кога нема јадено ништо) ~ *тúа áпуве сă–пúнт нă–штé сăрце* [ПК,2(186)]; паралелно и: нă-глáдно сăрце; нă-шúш гу-вăрте (= кога некој се однесува сурово, кога измачува некого, обично се мисли на лош газда) ~ *нóго гу–мăче, гу–јстизáве, живóто мó–ј куту нă–жáр до:–пéче* [ПК,2(186)]; нă-рăка (= кога нешто е направено рачно, а не со машина) ~ *сè нă–рăка нóсум, нéмум нúшто кýпино* (се мисли на облека шиена или плетена); сп. уште: нáште жéни нă-рăка пérат [ПК,2(186)]; нă-тéп ạтăр, нă-мéн кạăр (= немој да бараш од мене да ти услужам на таков начин што самиот ќе претрпам штета) ~ *шó чувéк си тú, нé си–глéјш дă–си–свăршиш твójта рăбóта, туки нă–тéп ạтăр, нă–мéне кạăр, си–прáвиш* [ПК,2(186)].

на part 1.'за потсилување, ете' ~ *да ја з'éва турбáта да фáш'та да гу бúј пу главáта: "нá ќерáта парлúца, нá и пампрúца!"* [MS,t,43]; ~ *хајдýтинот му одговорú: "от човéци гу собráхми, на дjáвола гу дáвами". Кату чу такá, извадú сáбјата, гу закóли и нéгу и му вел'áши: "нá, на дjáвола гу дáвати". И гу чинú мúрка по мúрка* [V,PM,17]; 2. 'упатува на нешто што се случува – еве' – кога детето е испратено некаде, за да не се заигра по пат со дечињата, пред да тргне ќе го заплашат: *Наа, ки пл'унум, скоро да дojдиш!* Децата се плашат, бидејќи ако случајно задоцнат, а плунката на земјата се исуши, тогаш се верува (фактички со тоа ги плашат децата) дека и детето ќе се исуши" [ТГ,122]; 3. 'за посочување на предметот, еве' ~ *напăлни стóмната, клáди на рáмуту, лý ш'ту úш'т'ạш'и да трăгни, нá–ти–гу и дjákут утпр'ăт' н'éја* [MS,t,68]; ~ *Госпо отфорил и си ја земал невестата, и им рекăл: "Замижејте сега, деца". Тиje замижале и ги однесел на една кăшча. Госпо им рекăл: "Нá; да живејте уф таја кăшча"* [ШК,(5),438]; ~ *"нá на т'éб'ạ инá каш'ќéта и на м'éн'ạ инá каш'ќéта" – сă д'ăлиха пу п'éт' каш'ќéти* [MS,t,46]; 4. 'кога се подава нешто' ~ *му вéли: "нá ти тúа пáри! Иди на тájфата ти, да ги остáвиш: дýр да дójдиш тúнака, да са хрáн'ат!"* [V,PM,13]; ~ *вúкнува идúн зăбúтин ут палáт'ут и му вилú: "нá–ти пéт' лúрă"* [MS,t,82]; ~ *на жената га вéли: "нá ти петстотúни грóша, да га закóлиш кокоштá, да га гóтвиш, áма на нéкој от нéја да не дáдиш*

да накýси!" [V,PM,129]; ~ *дjаволут пак му вели: "ох чобанче, молим на тебе, на́ таjа мojта руба, дај ми твojта, ча ми тера царjут, та да не ме познаи"* [V,PM,224]; ~ *"на–ти т'éс двáта пуртукáл'а да ха пýсниш' на жинáта–ти!"* [MS,t,86]; ~ *му вилú: "на т'éс парú да пóш' да нájдиш' идúн хýбаф дáскал да са науч'úш' да п'ăш'!"* [MS,t,26].

нąба́ви (сă)* pf 'се снабди, земе кај себе работи што му се потребни' ~ *тувáрна, азăр кóлта с–jаа–устăвúме, тăкá избигáме. Рýбăта ни–устăнá тăкá. А дрýзи, сéтне, нą гóре шо бигáа чувéцте, демéк, ка–с–утвурú бójо, пó сă–нăбăвúа, пóслăбóдно си–зимáа шéj, úмше врéме* [ПК,2 (282)].

набеди* pf 'обвини, наклевети' ~ *каде са слăнце слагаша,] там је дивојка заспала...] ја слăце си ја будјаша: "Стани ми, стани дивојко,] јот долу идат двамина,] двамина брата јофчаре,] та шче си тебја набедăт,] и шче си мена набедăт!"* [МП(Д),88].

набелена adj, f 'жена што има ставено белило на лицето' ~ *оj Стрифула, млад Стрифула,] покарај ја нивеста-та,] да не јоде како мома,] како мома како дома,] како дома при мајка му,] набелена, направена,] топ цилуфи нечешлани* [МП(В),218].

набели (се) pf 'си стави белило на лицето' ~ *набели се, начерви се,] да ми одиш во градина,] да набереш цвете секакво,] да ми идеш в гора зелена,] да го видиш Делчо војвода* [МП(Д),170]; ~ *аj ме носи на нов пазар,] да си платиш вергијата.] Мори мале, стара мале,] ти си стара кој ти пита.] Па си облечи бела Јана,] се нареде, се набели* [МП(К),58].

набере pf 1.'со собирање стави повеќе предмети на куп' (пр. дрва) ~ *попот еден ден зема си балтиата му, отиде на гората да набери дăрва... И му земá мéчката на пóпо балтúата и га искрú. Пóпот тéра балтúа, балтúа нéма. Типăра наберá дăрви сýхи от баúрот и си отúде на дóма му* [V,PM,45]; ~ *Чл'ака му рăкал: "Што ќу ги чина! Ќу навалă оган да та изгорă". И като набрал много дарва, накупил ги на ăдно мăсто, запалил ги* [V,PM,290]; ~ *му велú: "тúнака, сúнку, тáтку úмаш едúн пóн, зашто́ он бéши дошéл едúн дéн на горáта да набéри дăрва... та от нéгу останáх трýдна"* [V,PM,106]; односно натрупа пари: ~ *по дно времја имало еден богат човек, с неколко хизмикари завратјаши, и еден кумшиа имал негов, штото лафови продаваши и наберал хазни алтăни* [V,PM,168]; 2. 'на едно место прибере повеќе животни' ~ *ки наберат колку му трибуват дубици и вјааникј ки одат* [МЕ(Р),74]; односно 'излови риби од некој тесен простор' ~ *ќę–óјш пут–пирăни́цта, јáска ќę–óдăм ќę–му–ą–зáпрąм вóăта нą–вудęничáрут, а–тú, кумо–вóлче, шę–нăбéриш рúби и кǫ–ќę–нăбéриш дą–мą–вúкниш* [ВМ (Са),316]; 3. 'кога вимето на крава или овца ќе се наполни млеко' ~ *на Сóлун сум бúла.] – Шчо си там правúла?] – Товáр сол' сум носúла!] – Дájте ú сéнце да набéре млéкце,] да надóи жрéбче* [ШК,СбНУ,(1),399]; 4. 'откине цветови, односно плодови од гранка, или собере зеленчук' ~ *јутад иде, цанум, лудо младо,[ка си дојде, Трено, ду градинка,[си застана, Трено, са замисли:["гали китки, цанум, да наберум,[или прстин, цанум, да и земум,[или лице, цанум, да цал'увам* [ТГ,172];

~ *слӑнце јогрја Јано јот Пирин Планина,] роса покапала јот момино цвјате,] фл'ала ми је мома ӑв равна градинка,] цвјате да набере, китка да јовије,] китка да јовије јунаком да пусни* [МП(Д),36]; ~ *змиӑтă набрӑла билки и му дала, като му казала, чи ӑднă̆тă ӑ за јакост, и кога ӑ носи, ќу можјӑ цалӑ планинă̆ да тарколи* [V,PM,289]; 5. – (се) 'се собере на едно место, пр. вода во некаков сад, односно во ограден простор' ~ *хем киниса, си отиде тамо на вода, та гленда, водата си наберала като ѓол', и он си рече: "Боже, ако ми е от тука цел'у да умра, нека умра!"* [V,PM, 162]; 6. 'кога повеќе луѓе ќе застанат близу, на едно место' ~ *слу́ши, нă–то́о ну́к–ми, мо́лчи та́м–ти. Ја́с сум прӑкӑра́л ду–се́га но́го. Ја́с, ви́кум, ка́ ќи–утка́рӑх нă–гра́до дӑ–пурда́м мо: сто́ка, сӑ–нăбе́рӑт кулу ме́н чуве́ци* [ПК,2(241)] – употреба на перфективен презент: сӑ-нăбе́рӑт кулу ме́н чуве́ци; ~ *ќи–се–пла́ште скă̆по, прӑскă̆по. Ма́јстуре ви́ке но́го – ади́н де́н, што–ќи–е нӑзӑт, два́ нăпре́т не́к–е. Нăбра́а–се о́ра* [ВК,283]; ~ *и ут–та́м сӑ–нăбра́не у ниве́стта̨. Ниве́стта о́ште не́–ј а̨зӑр, не́ би́ше го́тува. На́м, утта́м дур–да̨–сӑ–нăпра́ве ниве́стта̨ а̨зӑр, свире́ја̨, игра́ја̨* [ВМ(Цă̆р),319].

нąбе́рин (и: нąбра́н) adj 'дел од облеката (особено женската) кадешто материјата е набрана' [ПК(Мор)].

нąбе́се* pf 'закачи нешто за некој издаден предмет (пр. шајка), така што поголем дел останува да виси' ~ *та́а лиси́цта ги–нăбиси́ла си́те нă–тă̆ва́но, а пă̆ ку́му вӑлче, вӑлко, ути́вал нă–го́сте ф–н'а́:* [ПК,2(225)]; ~ *то́ си–во́де на́прит мага́рто, о́н си–и́де, си–и́де, лиси́цта у–сӑма́рут фӑрл'аj, фӑрл'аj ри́бте сӑте пу–пă̆тут. Идно́ ка̨–наближи́лу ду–се́лу ј–исфӑрл'а́ла ри́пте, скукна́ла о́на, си–на̨бра́ла ри́би. Сӑ–пувӑрна́ла до́ма си–ј–на̨биси́ла на̨–адна–те́л'* [БМ,203].

набиј pf 1. 'со притискање или удирање намести нешто во тесен простор'; 2. – (сӑ) 'се повреди, набие' ~ *прифта́са прӑвна на мурабе́ту то́ј ; фа́ти да ко́ли на л'а́ву на пра́ву да му сӑ наби́ рӑнка́та* [MS,t,35] – уште една потврда за присуството на лексичкиот архаизам прав 'десен', во случајот како прилог: да ко́ли на л'а́ву на пра́ву.

набли́жи* (и: нă̆близи) pf 1 'дојде близу до некоја точка' ~ *и удде́ме Дими́р Иса́р, Ку́лта а–ви́кат се́га уф–Буга́рја, сӑ–збра́ме двӑ–три́ кӑшти тă̆ка́, на́што се́ло... И кӑжа́а: Гӑрцте фтă̆са́ли, нă̆ближи́ли га́ре. Нă̆ро́до па́ си́чко устă̆ви́: вӑло́ве, ко́јне* [ПК,2(219]; ~ *да та́мо шо си ла́фиа и са чу́даа, и о́н Исус ка си наближи́ пуо́диши су ни́х* [MV, K,253]; ~ *ка а виде́ Исус на не́а, и прижал'а́ на не́а, да му ре́кал на не́а: Ни́мо пла́кај. Да ка си наближи́, а фати́ носи́лото (ти́и па шо му но́сиа застана́ле)* [MV,K,273]; ~ *кӑ наближи́л ӑдну се́лу, зӑчу́л уд–ӑдна–ку́ј кӑ шкри́п–шкри́п уд–не́кој ра́јзбој: "Че́кај, си–ричел де́ду Го́спут, дӑ–ви́дӑм ка́к тка́е та́ же́нта та́му"* [ВВ,309] – случај на употреба на додаток за место без предлог: наближи́л ӑдну се́лу; 2. 'се намали временската отсечка, се приближи до целта' ~ *сла́виа и фа́лиа на Бо́га за сѐ шо а чу́ле и виде́ле, как и слуша́ле са́ми. И как сӑ наближи́ле о́сомта де́на да сӑ чи́ни суне́т на де́тито, и му кладо́а и́мито Исус* [MV,K,306].

наближува* impf (в. наближи) ~ *оше*

наближувајќи сă ду Постул чувек стрејќă на пăтут неколку тумби [МЕ(Р),78].

наблуди pf 'исполни' (според преводот на Библијата на македонски) ~ *да как сạ чýла Елисáвет на Мари́нина рáдувáни, му сạ–грајáло дéтито нéјно уф сắрцито; и сạ наблудѝ Елисáвет ут Сфéти Дýх; и а викáла су гулéм глáс* [MV,K,301].

набоде* pf 1. 'со притисок стави нешто врз предмет што има врв, в. набуца' ~ *после фногу време, от като момичката порастела и станала голема мома за мажен'е, погодило се та а армасали па за она исто момче, шчо беше а набодел на колот* [ШК,5(Г),401]; — спроти празникот Св. Ирмија децата ќе земат катџија (= лопатка за жар) и маша и обиколувајќи ја куќата ќе чукаат и ќе викаат: *бигајте змији, гуштаре, жаби, жел'ки, оти Ирмији идат сус климији* (= парче дрво со изострен врв), *ки ва набодат и ки ва истепат* [ТГ,70]; 2. – (сă) 'со нешто остро (пр. со трн, со нож и сл.) се повреди' ~ *сă–нạбудéх н–áјн чикóр* [ПК (Мор)]; ~ *мори гуведа ки терум, ле мале, и оно пу мене, мале:["Чек–ме, чек–ме, мила ле додо,[трăнче се набудех додо!"["Море, не–т сум дода, врашко ле чедо,[тук сум ти нивеста , лудо!"* [ТГ,141].

набоден adj 'набуцан на нешто што има врв' ~ *мајката на момичката, кога а побркала уф кăшчи, и не можела да а најде, излезла вăнка на дворот, да а брка. А шчо да виде? – момичката набодена на кол, на врх плетот* [ШК,5(Г),401]; ~ *на третиот вечер, по раѓанието и душел у дома им некој чуждинец и преношувал у них; а на утрината кога он си отишал, момичката га нашли набодена на един кол* [ШК,5 (Г),402].

нạбóжин adj 'тој што многу верува во Бога, што е преокупиран со религијата' ~ *нóгọ–ј нạбóжин, нạ–мрáфка нé стăпнýве* [ПК(Мор)].

набој m 1. 'вид стомашна болест што се добива кога човек ќе консумира многу храна одеднаш' — првиот ден по велигденските пости не треба да се изедат повеќе од три јајца, бидејќи ќе се добие болест *набој*' [ТГ,61]; 2. 'болест на кожата, слична на чир, се лекува така што на местото се стават лисје уд тревата штир или парче штавена кожа варена во млеко' [ТГ,244].

нạбóл'уве (ме) impf 'чувствувам слаба болка, од време на време се повторува' ~ *нóго пăти мă–нăбóл'уве курéмо, шó ќ–испаáдне ќи–вѝјме* [ПК(Гăр)].

набори* pf 'совлада (некого), го победи' ~ *нај–напрет имам един арапин; да гу извад'а да си борити и, л'у аку можиш да гу набориш, да ти га дам момата* [V,PM,45]; ~ *му вели чамурџиата: "не ми давати мăра леп". И те му рекоха: "ниа не можими да наситими един јунак"... Чаморџиата и нос јунак гу набори и гу зема сос него* [V,PM,234].

набразди pf 'изора длабоки бразди во нивата' – бостанот се сее на следниот начин: најпрво нивата убаво ќе се изора и наѓубри а потоа се пристапува кон сеење. Уште додека се ора нивата ќе се набразди, т.е. секоја седма или осма бразда ќе се изора подлабоко и во нив ќе се направат уџаци (дупки длабоки 10-15 см.) на 2-3 чекори еден од друг. Во уџаците потоа се става бустануву семе [ТГ,332].

наброи (и: набрóј) pf 1. 'даде нешто, обично пари, со броење' ~ *му вели:*

"за пент хил'ади сакам лаф". И фати пешин да му наброи пентја хил'ади, та ги зема нос лафопродавач да му даде еден лаф (дјушјун дајап) [V,PM,168]; ~ *извади́ не́гов прија́тел папучи́а, му дадé дéсет хил'а́ди гро́ша; ги зема́ кăрпа́чинот, ги зака́ра на кади́ата, му ги наброи́, и кади́ата му дадé кл'у́човету* [V,PM,17]; ~ *заедноч дјатето извади хил'ада гроша, му ги наброи на куумџиата и му рече, за две или три дни да ги направи* [V,PM,69]; 2. 'ги смета по број парите колку ги има, прави сметка' ~ *си завратја сос стапот си около удајата, да нема некој човек нетри. И, кату не закачи стапот му ништо, и седнал, отворил малко сандукче, извадил парите, ги наброи* [V,PM,188].

нąбру́ше pf 'со тресење на гранките симне плодови од овошно дрво' ~ *на́бруши му–ма́лце ут–ти́и кру́ште, дă–а́пне дéтто* [ПК(Мор)].

нąбрắчкąн adj 'таму каде нешто е набрано (пр. материја, но и лицето може да биде нąбрắчкąно)' [ПК (Мор)].

набун adv 'заедно, на едно место' ~ *з'éха на́фтиту варе́лит'ą, набу́н сăс т'ắх ути́ди и д'ắт'ąнту* [MS,t,84]; ~ *жена́та му зема́ ме́тли, оти́доха со́с мăжо и на бу́н, га пометоха кăштата, га спа́стриха* [V,PM,19]; ~ *оттамо станаха на–бун сос змиата, дошли в дома му, седнаха малку и млого* [V,PM,203]; ~ *стр'ắтуха иди́н пампо́р' да и́ди ут Аме́рика; прибли́ж'аха набу́н и два́та* [MS,t,86];

набуца* pf 'стави со притисок некаде нешто што има врв' ~ *братјата са товариле на Предлозан д–оде, и он у́а утишал. Утишал, набуцал трӑјне, игли, гинґаре и боцки на душекут, да на може да спие на него Алате* [V,PM,272].

на́бăржја adv 'бргу, на брзина' ~ *а пак ца́рја са би́л на́л'ути́л на но́зика́на, што́то му напсо́вал ма́јката, и на́бăржја пу́снал да го зако́л'ат и да му донеса́т глава́та* [V,PM,254].

На-бăрце top., (dem. од стсл. **връдо**) 'чешма на мало возвишение', до црквата "Св. Илија", с. Крушово (Валовишко) [ЈИ, МИ...,с.163].

нава* impf 1. 'забележува, среќава, наоѓа' ~ *жена си немаши сиромахот, си оставише всичката му работа нетокмена, а кога се вăрноваши во дома му, га наваши работите все токмо: се чудеши сам, кој ги токми тези работи* [V,PM,42]; ~ *от сја нататак, кој ки иди да мели на воденицата, хак да не зеваш, туку, кога ки испрашташ човекот, тасот да го омуваш, та тој ке ти дава по една жалтица и, кога ки му сакаш, да идиш тамо на партал мајка, тамо ке ми наваш* [V,PM,278]; ~ *иди́најут бра́т гул'а́мајут на́ва на пắнт'ут, д'е хо́ж'даха, инӑја га́лица мло́гу ...* ~ *стр'ắднајут бра́т ути́ва по́надо́л, на́ва дв'ắ ч'е́ш'ма* [MS,t,80]; 2. 'затекнува' ~ *фл'а́зи у идна́ ва́рка, ути́ди на пампо́р'ут, на́ва капита́нинут* [MS,t, 84]; ~ *си хо́ж'да пра́в'ą у дума́ ... си на́ва ж'ина́та–му и ба́бата* [MS,t,86] 3. – (си) 'постои, го има' ~ *и фатила уврајката да го пита: "е, господине, што има, што нема гори?' И он фати да казува за коласта... "ама твој син тамо, што си нава, млого мака и сос млого захмет промина от борчлиите"* [V,PM,224]; 4. 'нешто е на услуга ' ~ *тогас, кату видоха попот и пападјата, ча аргиса детенто, отидоха да го брӑкат; земаха и едно шише жјува вода сос них, да му са нава, ча, ако најдат детенто мартво, да го ужјувјајат*

[V,PM,226]; ~ *и кату ги виде ерген цар, и рекла на бахчеванциата да му даде неколко оки јабалки, да занесе на конаќут му, за да си нават за приателиту* [V,PM,206].

нава́ди pf в. нава́ж'да ~ *утйваш'и за ги нава́ди главн'а́т'ạ, з'е́ваш'и во́да у риш'е́туту* [MS,t,44]; ~ *и сă богу мол'аши, мол'аши:] – фати боже росицă, росицă,] дă навăдим пченица, пченица,] дă нăхраним дјачицă, дјачицă* [МП(Д),24]; ~ *сос јуста вода, леле, носила,] сос јуста вода носила,] да го наваде, леле, босилче,] да го наваде босилче* [МП(М),134]; ~ *да зароси ситна роса,] ситна роса бирикетна,] да навади жито, просо,] жито, просо ем и грозде* [МП(В),22]; ~ *ej дудуле мили боже,] заврни ми дождовете,] да наросат ситна роса,] да навадат рамно поле* [МП (К),44]; ~ *Кăтạ* (женско име) *кăткăтạ на́вạди* [ПС(З),64].

нạва́ѓе* impf в. најдýва ~ *гă–пита́ли: "Де́ка–ј ма́јкă–ти и та́тку–ти?" Мо́мичкăта ре́кла: "Е, ма́јка и–та́тко та́м–că уф–ре́кăта зăко́л'ни". И, ка́ о́јдăт, ка́ ви́ждат, cắј ма́јкă–ј и та́тку–ј та́м зăко́л'ни. И ут–та́м că–ги–зима́ли, ги–нуси́ли у–Со́лун. И де́н дине́ска că–нăва́ѓăт у–се́ло Пустла́ре* [ПК,2(305)].

нава́ж'да impf 'залева со вода, навадува (цвеќиња, било какви растенија)' ~ *за с'а́ш' и три гла́вн'ạ на–по́пуку, кугá за ви́диш' да пу́снат да́луви, тугáс да зна́ш' , ч'ạ ти că плат'е́ни гр'а́хуве́ту! и за ги нава́ж'даш', за ка́раш' во́да* [MS,t,43].

нạва́кса pf 'постигне нешто што се бара, односно да задоволи извесни потреби' [ПК(Гăр)].

навали (си)* pf 1. 'се наслони' ~ *и по вечерјата, легнаха да спијат, не имаха с што да го покријат чобанот, си навалиха наврăх него четирјсите змии, го покриха* [V,PM,176]; 2. 'се настрани' ~ *тува́ру că–навạли́* (= кога едната страна, пр. кош или било што од товарот, ќе натежне и ќе се настрани); 3.'кога човека ќе го "притисне" потребата за сон' ~ *на врв Пелистер, мамо, Планина,] тешка ми дремка, мамо, навали,] лош сон сам, мамо, мори, сонувал,] черно ме куче, мамо, уапа* [МП(М), 75]; ~ *па си стегна Јунак Крали Марко...] што извади сабја колаклија,] го присече дрво билижито,] с–испуштија дванајсет извори,] прибучија реки и дулики...] слегна Марко, дремка го навали* [МП(В),28]; 4. 'почна да прави нешто усилено' ~ *се фатија борба да се борат,] ни тој паѓа, ни тој паѓа,]... го достигна којна пеливана,] со зăбите месото го кубе,] а со клоци пердујте му летат.] Навалија Јуда самовила* [МП(В),28]; уште: 'кога лакомо јаде' ~ *ка́ навạли́и нă–то́о ја́динто, чи́ниш ни виде́ли. ни срăкна́ли* [ПК (Мут)]

навали* pf 'запали (огин)' ~ *дјаволчато го питало: "чјучо, што ќу чиниш дарвата?" Чл'ака му рăкал: "Што ќу ги чина! Ќу навалă огн да та изгорă"* [V,PM,290]; ~ *"Е, сéга – им ричéла лисúцта – знáм óти сúте сте гулéми јунáци, áма дă–нă–вáл'ме ăдúн гулéм óјгин стани Петро, стани кандило запали,] и дă–вúдме кój ќо–прăскóкне"* [ВД(П), 287]; ~ *ај да одме доло во селото,] да навал'ме еден голем огин,] да одлепме пушки од кебијна...] ја кошули од јуначка снага* [МП(К),84]; ~ *посестримите* на *поткумникут* му пеат: *Стани ми, стани, танка Ванѓелино,[борна да нацепиш, огин*

да навалиш,[оган да навалиш, каве да ми свариш, којна да напојиш, којна да назобиш [ТГ,177].

Навало top. 'име на место с. Савек (Валовишко)', изведено од валок (= планинска долина) [ЈИ,МИ...,163].

навал'уве* impf 1. 'подзастанува, свратува' ~ *наминувам, навалувам,] на бел камен починувам,] и за Грозда јопитувам,] дека седе Делјан Грозда...] да ми вапца два бајрака,] еден зелен, еден црвен* [МП(В),150]; 2. 'се настранува товарот' ~ *пóтпрј–о, нäвáл'уве сумáро, ќи–пáдне кóшо* [ПК(Гäр)].

нàвáл'äве в. навáли оган ~ *и вóа дéтто си кäжáло: шо к'и заг'úнät уд нéа чтúрсät дýши, ќа изгóрум. Нàвáл'äве àдин óг'ин нà крáјта на нúäвта, а клáве глáвта дà гóре* [ИГ,109].

нàвáм adv в. наваќе 1 ~ *сäбáјле стáнät кутрúнта, сäјбúта гу–нéма. Тéрät нàтáм, тéрät нàвáм, нéма–гу сäјбúта. Глéàт едни кäкäрáски крéчät тáм нä–нéко гóрница* [ПК,2(229)].

нàвáре* **pf** 'приготви храна со варење' ~ *гу–видéла гулéмта снáа прику–идна–дýпкичка ут–тá врáтта. Пýле, стáрјут пáри имáл. Оде, питýлици му–нäпäржúла, јáјца му нäвäрúла, гу–зäкäрáла дà–јáде стáрјут* [ВМ(Зб),321]; ~ *му–рéкäл: "Ки–ти–кáм, áмä ки–ýмрäм". "Кáжи, му–рéклä, áку ки–ýмриш!". Му–рéкäл: "Нáвари жúту, нáмеси лéп, дà–ми–раздáвиш ка–ки–ýмрäм". Фàтúла, намисúла лéп, ај нàварúла жúту зà–дà–му кáже, и дà–ýмре* [БМ,200].

наваќе (наваќи) adv 1. 'просторно: кон местото каде што се наоѓам, наваму' ~ *тоги тој чинал арслан и зел на бојот да ги даве за шијäтä и сичките ги истепал. Од них никој се неотепал, а па се врнали од бојät. Като идали наваќе дошли до една чешма* [ШК,(5),441]; ~ *él пó–нäвáки* [ПК,2(79)]; ~ *и ká–j зафájкäт нä–нáште, уф–жéтва, гóли, гóли бигáли. Огинут пучнáл ут–Стрéзäво, прéмä Амбáр Ќój. Ут–Амбáр Ќój ká сä–дигнýвät, зúмät нäвáки, пу–стрáнта, пу–Гáлик* [ПК,2(309)]; ~ *ej Лазаре, Лазаре,[море, младо војниче![уд гудина сус здраве[па наваќи да дојдиш* [ТГ,48]; и: нàвáка ~ *Тóгäш на–стрил'áчут: "Àјде, стрéл'aj!" И тóгäш стрил'áчут – трéс! Ѓáвäлут уд–зéмин – ѓáвäлут нàтáка нájѓа, дивójкта нàвáка нájѓа. "Чекај, добро, му–веле, ти и не са–уби момта"* [БМ,196]; 2. 'временски, кон сегашниот момент' ~ *ут султан Мицитувуту царувајнä дä нä–вака* [МЕ(Р),88]; ~ *и ут идна–две гудини дä нäвакä сä пувелјät ут Екзäрхијäта и пејät нä сколјоту и нä цäрквäтä бугарцки* [МЕ(Р),80]; ~ *во ногу ачик ки сä видä аку се стокмä живеачкäтä ув Постул... ут 20 гудини нä–вакä, ут коа је сиднат нä Постул чиркезут* [МЕ(Р),90].

навѓанување impf 1. 'се качува на коњ, магаре, јавнува'; 2 изр.: гу навѓануват касавете (= го притискаат грижи) – кога младичот ќе се ожени (или девојката ќе се омажи) *гу навѓануват брига и касавет па и оро забрауве и песни забрауве* [ТГ,322]; – лексемата брига, што ја среќаваме во контекстот, ја немаме забележано при истражувањата на долновардарските говори.

наведи (и: наведе) pf 1.'свитка нешто на долу' ~ *тогас дрветата наведоха вäрховету на корените, исäхнували, камините пукаха, и тојнака пак пиле са чини и летна от таму* [V,РМ,92]; ~ *вóа кà–утúшäл уф–лáмјата дóма,*

ва́а му–ре́кла: "Ду́ни, јуна́че, да–сă–запа́ле о́гинут". Кă–сă–навиде́л да–ду́не, гу–изде́ла [ВГ(Ѓ),273-274]; *~ откак са слаха това Крăстју,] тăва да стани с тебја,] фрет ма гледат с очи нажалени,] – "Добро вечар" кажат, глава неведăт* [МП(Д),40]; 2. – (сă) 'се превитка надолу, се наслони' *~ идна́ ла́м'а ста́пна на но́з да́л, ш'у сид'а́ш'и хи́тра Пе́три и сă наве́ди дало́т* [MS,t,75]; *~ да си нал'аиш стовнити,] да ги опереш на камине,] наведи са над камине,] огледај са на стовните!] ста видиш мома за мене* [МП(Д),103]; *~ вел'а́л: Иди пу ме́не, то́ шо и по́гуле́м, шо не́ сам вре́дин ја́с да си наве́дам да му удвăрзам ре́минут ут ско́рнити му* [MV,K,306].

наведне (се)* pf, в. наведи се *~ крај селото, крај гробјето,] де си срешна Јаниниte,] Јаниниte девет брата,] тие носат на гробјето,] и си пита: – Ко е таја?] – Таа си е млада Јана,] млада Јана ми умрела,] наведна се целива е* [МП(Д),182]; *~ која е невеста да ми се поклони,] да се поклони бисер да си збира,] зошто и на двете глави ќе ви одрежам.] Се исплаши младата невеста,] се наведна бисер да си збира* [МП(К),52].

наве́ден (наве́дин) adj 1. 'превиткан, со главата надолу, opp. на исправен' *~ ку́сјо вăлк сус–наве́дăна гла́ва им–ръскăжа́л шо́ а́л гу нăјде́ло, а дру́гите вăлци му–ричели: "Ни́м сă–ко́си, пубра́тиме, ќа:–фа́тăме та: фушки́а и пăрча́ пу–пăрча́ ќа:–напра́вăме"* [ВД(П),287]; *~ што си јувелена, глава наведена?] – Лел ме питате право ќе ви кажам:] нит ме глава боле, нити половина,] јазе си гу жалам мојто прво либе...] ни книга ми дошло, ни абер му нема* [МП(В),164]; и: навиде́н* *~ е́то идна́ же́на бе́ши, а и́маши те́шка бо́лка гуди́ни осомна́десет; да бе́ши навиде́на бра́на, не́ мо́жиши да си испра́ви ди́бидуз* [MV,K,278]; 2. изр.: нăве́динта гла́ва кăла́чка н'аа се́че (= покорноста, иако не е многу позитивна карактеристика, често се покажува како корисна) *~ дă–ве́диш гла́ва, дă–си пуко́рин, дă не́ сă–ка́риш, ус си́те да–си–пуми́нувиш. Е, то́–ј то́о, нăве́динта гла́ва кăла́чка н'аа се́че* [ПК,2(183)].

нàве́е pf 1. 'кога ветар ќе натрупа на куп нешто (пр. снег)'; 2. fig. 'кога ќе "налета" несреќа' *~ уд–де́к ни сă–нă-вија́ на–гла́фта;. ~ уд–де́к сă–нàвија́, кој ветăр о дунце* [ПК,2(169)] (= начин на изразување на незадовол-ство, пр. од контактите на семејство-то со снаата).

навезе* pf 'заврши со везењето' *~ затвориха хубава си Јана,] дадоха и ръкави да веза;] везла ги и, навезла ги бе,] дадоха и чорап да плете* [МП(Д),84]; *~ "мар ја шче ида Борја-но,] низ горна – долна махалă,] ни шче са долго забавја – јот пăрви петли до фтори". Чака го мари Борјана,] јот пăрви петли до фтори,] шарăн је ръкав навезла – пак си го нема, та нема* [МП(Д),90].

навечера* pf 1.'најаде (навечер)' *~ човекот па му рекăл на офчарот: "Нема ли место и аска да спијам тука?" Офчарот му рекăл: "Има!" И седне го навечерал млеко и масло* [ШК,(5),437]; 2. – (са) *~ ве́чирта са–нàвичера́ле, ја́де́ле, спа́ле. На–у́т-руту ста́вăт, си–о́дăт. "Е, му–ре́клă та́ же́нта–му, о́ти ко–изsвига́ ко́јнут и куби́лта ти са–нàсмија́, ко–приближа́ ја́гниту не́–гу–устăви́ ти да–гу–зако́-лиш"* [БМ,200].

навечер-та (и: навечир) adv 1.'времето приквечер, откога ќе зајде сонцето' *~ били́ два́ бра́та. Еди́нио па́сељ оfци́ти, дру́гио ко́нити... А на то́а*

пóгол'áмиǫ брáт шǫ пáсел офцúти, вáлко му–фáтал óфца и–сę–нервúрал чов'áкǫ. И довадájки, имáло нáдвор кáман; нáвечар, ги–врáтил офцúти и–сéа сéднаал и–си–чýди [ЛК,115]; ~ *ке одих на–вечерта, ки кондисах, ки правих мăнца на пăтот, ки доија овчарите, ки јадиха, ки спијаха два–три сахата* [ТК,ВС,80]; ~ *му вéле: "Táте, тáка и тáка цáрут ни рéчи. Сáка дă–нă–гóстăт, дă–сă–пузнáе су–тéбе"... – "Е, му вéле, ут–цáр нé сă–бéга. Ќи–дójдăм". Сă–ублéчвăт, стăнýвăт, óдăт. Нăвичéрта – гóзби, гóзби, гóзби* [ДК,114]; 2. 'ноќта' ~ *нé, óни си–дăржáја инáт; ти вéл'е Кóл'о: јáс нé– óм да–са–прáм пý–дóло. И тăкá у–нáс бúја óни. У–нáс сидéја и навéчăрта, и сăбóтта навéчăрта бúја* [БМ,207]; во примерите што следуваат тешко може да се утврди дали значењето на заглавната лексема се однесува на поимите 'приквечер' или пак на 'ноќ' ~ *нăвичéрта нă–мắжу–му му–вéле: "Сáкăм д–ă–зăкóлиш крáвăта. Ми сă–јáде ут–крáва мéсо". – "Кăк, măри жéно?" – "Ми сă–јáде ут–крáва мéсо. Ќ–ă–зăкóлиш крáвăта!"* [ДК,120]. Има случаи во кои вечер се јавува со чл. морфема за м. род: ~ *навечерóт најгул'áмата сéстра сидná узáт у–палхúрот да брáни. Около полýнош а–фатú др'ắмка* [ВЛ(Aj),338]; ~ *и на óсим м'ắјинци гу рудú сабáлин и т'á си умр'ắ на вич'ерó и такá си устáнах јас ивдувéц* [MS,t,3]; ~ *сăбута нăвéчир цéла нóќ свáдба. Утридéн, нидéл'та, ќи тăргниа дă–ă–зéвăт нивéстăта* [ВЕв(И)307], односно за ср. род: ~ *и вá оти глáдна бúла си–исчúла ут–тó–лéбут... си–апнáл и си лигнáл навăрс кривáтто. Навéчăртǫ си–йдăт брáтјата–му уд–лóв дека бúле, пýл'ăт кривáтут – мóме лигнáту* [БМ,198] – во илустративниот контекст, во примерот: ва си апнал и си лигнал, имаме потврда за тоа дека категоријата род во долновардарските говори не функционира и забележаните случаи од типот: тој рекла се името резултат на односнава појава, т.е. не треба да се третираат како примери во кои се зачувал, односно се вокализирал крајниот ер, како што се имаат искажано некои слависти (за ова поопширно во граматичкиот дел).

навúва (и: навијве) impf 1.'намотува преѓа (пр. на кросно или на вретено) кога ја спрема за ткаење' ~ *с'éднува бáбата на круснóту, з'éва инá прăнчка и фáш'та с'ąфт'é, с'ąфт'é ('прăву, прăву') да навúва* [MS,t,7]; – прва женска работа врз која детето се подучува претставува бубаќ придејне. Тогаш на девојчето му се купува мало, ново вратено, а таткото ќе направи мала фурка на која се навија бубаќ за придејне [ТГ,361] – податокот се однесува на дамнешни времиња; – некоја мрзлива жена останала кај мажот дури тогаш кога свекрвата рекла: *"Та магарешка ќерка шту гу е навијала и ки гу ткаје. Ти за таа работа ним са коси"* [ТГ,362]; 2 'замотува појас околу крстот' ~ *нáвиј сјо–пójсут* [ПК,2(79)]; 3. 'вртејќи ја стега пружината, пр. на часовник, за да може да го стави во движење механизмот' ~ *нáвиј гу–сáато*; 4. – (се) 'се намоткува (нешто)' ~ *змиата по стапут на офчарут се куртулисуве от огинут, и се навиве на шиата на офчарут и му вели: "Ти ме куртулиса от огинут, а сега ез ќи те изедум, зашчо сега такăф е сфетут – "чини арно, најди зло"* [ШК,(5),429].

навијајне n 'дејност со која на кросното се намотува преѓа' – верување: кога жената ќе заврши со навијајнето

(кога ќе ја намота преѓата на кросното) сите четири дупки на кросното ќе ги наполни со отпадоци од преѓата, "за да му се затворат ушите на ѓавулут" за да не ја слуша жената кога ќе ткае и да не ѝ прави акарет (= тешкотии, пречки во работата) [ТГ,363].

навúка pf в. навúкува ~ *утúди на крајó мáндрата, навúка* [MS,t,18] – случај на отсуство на предлог со додатокот за место: утúди на крајó мáндрата, што се третира за влијание од балканската јазична алијанса; ~ *му пурăнч'ува на ч'убáниту: "ýтр'ạ сабáлин, кутрú за дój да навúка на кóзит'ạ, тут ед'éнсăнăс на кýчạнтáта н'éка гу изидáт!"* [MS,t,17]; ~ *пу–врéме дóшло рéт вúќе зạ–дạ–ýмре. Устăрéл вúќе. Си–и–нạвикáл дéцта, му–рéкăл: "Сúнку, на нивéстте, дóнсте–ми идин–бéл трипéзник дạ–гу–вăрзăм во кýпут!" Фатúла тá му–закăрáла един–бéл трипéзник, гу–вăрзáл тó кýпут* [БМ,196].

нạвúкне pf 'стекне навика на нешто' ~ *сă–нạвикнáх ус–н'áа и сéга нă–мóжум сáм* [ПК(Мор)].

навúкува impf 'повикува некого, односно зборува со висок тон' [MS,s, 75]; ~ *цáрувáта мóма му навúкува на бахч'úванц'ијата: "бахч'úванц'и, бахч'úванц'и, ш'тó му цúкаш' на д'ăт'ạту!"* [MS,t,33]; ~ *пăк навúкува тój:"éj, ја ни вúд'ạ мójта парлúца, бé?" тój пăк вилú: "ц–ц, ц–ц!"* [MS, t,43]. Сп. специфичност во линеаризацијата: негацијата ни (< не – со редукција) доаѓа зад кратката заменска форма: ја ни вúд'ạ мójта парлúца?

навинано (< навинано место) n, adj 'изместена коска од зглобот, ушинат' – има луѓе што умеат навинатата коска да ја наместат на своето место во зглобот (со истегнување и вртење на коската). Навинатата рака или нога по местењето ќе ја обложат со лук варен во оцет; некои во оцетот стават и трици [ТГ,243].

навúре impf 1. 'става нешто во тесен простор (со притискање)'; 2. изр.: ми-нăвúре уф-óчте (= ми прави забелешки, се лути) ~ *óт нé сум дунцéла имóт, нúви, сé ми нạвúре уф–óчте* [ПК,2(176)].

нависóку adv 'кон место што е поугоре' ~ *áку пóш' на–висóку, ут слăнциту úсă раступ'áт крилáта, áку пóш' на нúску млóгу, ут мур'éту úсă ...*

нạвлáжне' pf 'кога нешто, пр. тутун ќе прими влага' ~ *ќи–гу–устáјме нóшно врéме вóнка дă–нạвлáжне, дă–сéтне ќ–о: дúплиме (титýнут)* [ПК (Мор)].

навлева impf 'се пробива и се сместува некаде напред' ~ *ниту Русија Плевен разбива, ниту Булгарија вав Пирот навлева,] туку се бијат младите момци,] младите – сè Македонци* [МП(М),19].

навлезе pf в. навлева ~ *сношни вечер поминаја, они беја ју тимнина,] ју тимнина без борина,] навлегоја ју селото,] ју селото, ју малата* [МП(В), 65]; ~ *мома стоје на бога се моле,] дај ми боже јазе што си сакам...] јас да одам во града Стамбола,] да си купам срце што ми сака,] да навлезам во тесна чаршија,] да си купам шарена јургана,] да си купам стара биќарина* [МП(В),242].

навјаксува impf 'постигнува, успева нешто' ~ *и отринтá, когá сăмнало, попúтал ха(н)жúата, кóлку му прáви харчтá, а пак тој му кáзова: "За úме Бóгово парú не зúмам". Та са поч'ýди цáрја и го испúта как навјаксува, на ден по тóлко л'ýде заминóват* [V,PM,254].

навр'ан* adj 'нешто ставено во тесен простор (со притискање)' ~ *тој отјува... Има такво, ej такова жéлезо имахме ние, токмáк го викахме; ај тăj жéлезо, на дăрво навр'ано* [ВД (Ка),335].

наврати* pf 'отиде некаде, намина за малку време, сврати' ~ *Јанче, бјало Јанче!] навратило Јанче,] Дима да ми тера,] не ми најде Јанче,] Дима кехајата,] ја мă си најде Јанче,] Димова дружина* [МП(Д),35]; и: наврти ~ *маракдисал* (< мераклисал ?) *Марко за борен'е,] нигде лика нема спроти него,] ни во инсанот, ниту во ајванот.] Јанал Марко којна пеливана,] ми кинисал по бели друмови,] ми наврти по вишни планини* [МП(В),27].

навреви* pf 'назборува' ~ *маличкото хи братле си играло по доро и суштило, тја зела да му наказува и го ударила јаче по рăкăтă с једно даро. Мајка хи как чјула, излела та ја проклела и рекла: "Дано, керко, да сă хич ни навревиш, и на животе си дете да не видиш!"* [V,PM,292].

навреди (се) pf 'се налути, се насекира' ~ *дружина вика, молби му праве:] ајде Стојане на црква ќ–одме.] Што ми се Стојан толку навреди,] и на дружина тихој говори:] Греови имам милна дружино,] Велигден ќи правам с мојата мајка* [МП(К),70].

навре* pf в. навире ~ *умовитојут киниса, отиде да копај гроб на гробите, пак лудојут. зева една карлига да ја наврја приз мајчинот му нос, да татраштем ја занева на гробот* [V,PM,229]; ~ *оттамо отидоха по–надол, најде един камин от воденица, му вели на умовитнојут: "брате, ја го и прашленот от вратеното", фати камино, го наврја на гриндата си, гу зема на гăрбот* [V,PM, 229]; ~ *и нáшăл нă–пăту идну–стáп. Гу–зéл стáпу и гу–нáврăл нă–рăчкăта и гу–прифăрл'ăл прику–рáмо. И сéга лéсно мóжăл д–óде пу–пăту зă–дóма* [ДК,152].

наврăх praep (просторно) 1. 'кога нешто е поставено на повисоко место – над' ~ *утúди тój на–врăх глава́та–ји, с'éдна и слýш'а* [MS,t,13]; ~ *ја виж'дат фóтуграфúјата тáм и т'á вил'áт: "мúлата сфитá Бугурдúца ... ја сă курдúсали и на врăх клáјанцу"* [MS,t,25]; ~ *една трапеза пăлна сос секакви слатки манџи, и три кандила наврăх трапезата беха запалени, што свитјаха* [V,PM,84]; 2. 'кога нешто се наоѓа врз површината на некој предмет' ~ *сă тýрна ут пóртата уд гóр'ą с'é мáламу на–врăх мумáта* [MS,t,63]; ~ *курдúсуват крýснóту, закувáват два кóли, клáват и пу идúн кáмин' на крајó и на–врăх кáмин'éту удгóр'ą гу клáват крýснóту* [MS,t,7]; ~ *тој им вели: "сакам да ми извадити на горна бела земја". И карталите заеднош гу земаха наврăх крилата им и фатиха да л'атат с него тăкму три дена и три ноќа* [V,PM,222]; ~ *не мóжиши да тарпи пéзите, едúн дéн земá еднó вăжи ... да си обеси, фăрли вăжито на врăх дăрвóто* [V,PM,7]; ~ *и д'ăт'ąнту клáди на–врăх пуртукáлит'ą мăра смóкфа за да си ни гл'éндат* [MS,t,86]; ~ *му дáва еднó јáгне сос млóгу разидéние и му вéли: "нá, брé еднó јáгне та úди си на дјáвола!" И тој нúкнува и му вéли: "тýри гу брáте, ти са мóл'а, нá врăх шиáта ми"* [V,PM,147]; 3. (временски) 'кога нешто се случува отпосле – по' ~ *гу стóр'ąх брáку, сă уж'éн'ąх, на–врăх дв'ăт'ą гудúни ми дáди Гóспут' инá мумýш'ка* [MS, t,3]; 4. 'кога нешто е усмерено кон

одреден објект' ~ *шо́–с убиси́л–си нăврăс ме́н, ќи–мă–урни́сиш* [ПК,2 (79)]; ~ *ско́кна ут ц'ами́јата до́л, сă ла́ха бра́т–ми удо́л, па́дна на врăх н'е́гу и гу укла́ва* [MS,t,57].

навăнка adv 'opp. на нăтре – надвор' ~ *"ја́с за и́зл'а на–вăнка да па́там, бе́лки на́јда пу ина́ ра́бута"* [MS,t, 84]; в. нăвонка.

навăрви* pf 'тргне за некаде, замине' ~ *едно́ вре́мја троица чјовја́ка на́вăрви́ли на ра́бота на чу́зда зе́мја и сто́рили си лакарди́ата, каде́ да и́дат* [V,PM,253]; ~ *и като́ навăрви́ло де́тето, на кра́ј касаба́та, сла́хал са едно́ ќосе́ да и́де от ло́ф, та му рекắл: "До́бра сре́шта!"; а де́тето ни му одгово́рило* [V,PM,256]; ~ *и фа́ф сара́е и́машја ади́н ехăр, де́ту седе́шја ко́не му на змиата . И ко́не фсе́ си бје́ше убру́жен кату кугá навăрвја* [V,PM,259] – случај со два сигнала за посвојност: ко́не му на змиата; ~ *и тăрговецо навăрвил си по пăто, пак овчаро утишел в градо, от де бил тој, и с питане нашел кăштăтă му* [V,PM,280].

нạвăрве* **pf** 'низ нешто, односно низ тесен простор помине со врвка' ~ *не́–м сă–ви́де, нă–мо́жум дă–с–нăвăр-вум учку́ро* [ПК(Гăр)]; ~ *нạвăрви–ј ко́тăлците* (= нанижи ги котелците на иглата – кога треба да се доплете нешто) [ПК(Мор)].

нạвăргáле **pf** 'турне нешто на земјата и го стркала' ~ *о́т по́–си́лин, о–нạвăргали́ и о–шутна́ та́м–не́јде* [ПК (Гăр)].

нạвăрзе **pf** 'со помош на јаже прицврсти нешто, во случајот добиче за некој предмет' ~ *и се́тне устăна́ ф–се́лто еди́н тăко́в, што́–ј пузăди́нта, убо́с пу–ста́ро сă–ви́кше, сега́ – кумо́ра. И–та́м ф–адна ба́шча нăвăрза́а мули́нта, и́мише се́но, бугáрско се́но* [ПК,2(223)].

нạвăрне pf 'наврати некаде за кусо време' ~ *ќи–нăвăрнум ма́лце* (= ќе дојдам, ќе свратам); в. наврати [ПК (Гăр)].

навăрта* pf 'се движи бесцелно, се врти во круг' ~ *мајка хи сă разбол'ала и ја праштала да хи донесе вода студена. Тја ни ја услушала. Тога мајка хи ја поклела и рекла: "Да сă, керко, по кăштите навăрташ и да сă л'у жалиш, чи ни ма си слушала"* [V,PM,292];

нạвăртéн adj 'управен кон нешто, свртен' ~ *сиднáмă ни́е ту́ка. Е, во́ дисетáрут кăрши́ нас сус–шмáјзерут у–нáс нạвăртéн. Па еди́н, су–идна́ маши́нцка пу́шка, во́јник врăс–нáс се́де* [БМ,193].

нагаде pf 'кога во окото ќе влезе прашина или некој ситен предмет' – се лекува така што на повредено-то око, жена што дои, ќе измолзе млеко, а потоа тој со движење на очните капаци настојува млекото да влезе внатре (во окото); вториот начин е таков што повредениот со прстите од двете раце ќе ги повлече очните капаци и ќе го стави едниот под другиот (капак) и така ќе ја отстрани прашинката [ТГ,245].

нагáзе* pf 1. 'притисне со ногата, со стапалото на нешто'; 2. fig. 'отседне кај некого на гости' ~ *адни го́сте нă нăгăзи́а уф нидéл'та, цел де́н го́тви, ми́ј, чи́ни* [ПК(Гăр)]; 3. 'се "сретне" со некоја натприродна непријатна сила', сп.: ноќно време кога во дворот врши мала нужда треба три пати да плукне на тоа место за да не нагазе [ТГ,227] – суеверие; – се верува дека човек може, особено дете, да нагазе, т.е. да се разболи ако некој посредно

или непосредно му направи магија или му нафăрли бол'ка [ТГ,227].

нагúзде (сă)* pf 'се дотера, се облече во раскошна облека (обично се однесува на девојка, односно жена)' ~ *сă–нáгиздúла кут дé–j нé–знáм кóја, сă–прáве ѓóрăн–бирúн* [ПК(Гăр)].

нáглава – изр.: сă ни сл'áва нáглава (= нема разбирачка, не се излегува на крај) ~ *сăс паш'áта сă ни сл'áва нáглава* [MS,s,71].

наглавин adj 'нешто ставено, наместено на глава (во случајот на добитиок)' – "водилото" со кое се управува коњот се вика угламник, тој е наглавин (кај Тановиќ погрешно: "наглављен") на коњот на главата. Ако коњот е "аџамија" па не сака да оди право, од угламникот ќе му направат нашандрăк (= замка на долната вилица) [ТГ,419].

нагласе pf 'среди, организира, пронајде, добие нешто' ~ *нагласúл тáмă адин кривéт, кóлко д–úма дéк дă–лéгне; ~ ако–j нăглáсум парúте ќи–т сă–јá-вум; ~ сја: нагласúле они рабóтта, па сјáа ќи–т питýве, уш нé знáа нúшто* [ПК(Мор)].

Нáгледа top. 'височинка од која се надгледуваат полските имоти во околината на с. Д. Фраштене (Серско)' [ЈИ,МИ...,163].

нагледе pf 1. 'гледа продолжително'; 2. изр.: нă мóж дă сă нагléде (= остана омаен) ~ *нáпкум, кă сă субléчăве дóма дă гу пére сéстра–му, прáќи, сéстрă му гу нáбжќе кáмăнчто и нă мóж дă сă нагléде нă нé-го* [ИГ,110].

нагмéче* pf 'со притискање втера нешто на внатре' ~ *ýбуво гă–нагмечúх, áма нé субúрше пóфќе* [ПК (Гăр)].

нáгори adv 1. 'во правец кон нешто што е повисоко' ~ *пýштат двоúца д–óдат тáм. "Кадé вóда, нúа ýмрем зă вóда?" "А–би зáшто си–мáчити вúа с'áкој дéн' дă–дóвати óвди, нáгори нáдоли зă–вóда. Ас сăм–рéшал дă–нăпráа ѐдúн кáнăл и водáта дă–тéчи от–тáм"* [ЛК,117]; ~ *му вел'ат: "вараj, јуначе, как си дошел тука? не ти е страх от ламјата? Ча мајка и понагори ја не виде, дека палиши хурната, за тебе жив да ти испечи"* [V,PM,220]; и: нагóр'а ~ *пóпут, дјáкут, диспó-т'ут фáтаха да сă насúгат нагóр'а, да ха ни уклавé* [MS,t,68]; ~ *јáдух л'áп и трăгнах ут–тáм да на–гóр'а* [MS,t,2]; односно: нăгóре ~ *разбу-лéл–се адна жéна, тáм, ду–нáс блúзу. Ká пумнáме Штéмница нăгóре, гă–устăвúли дéк лéже, нéм нúкуј крăј н'á, избигáли. Тáквú рабóти бúă тúă* [ПК,2(186)]; ~ *ká нă–збráа, нă–бугáрката грáница нă–нусúа, Кăчăрúнуво, знáјш. Măкидóнцко ду–тáм бúло, ду–Цумáа, ут–тáм нă–гóре бугáрцко. Дýр тáм нă–нусúа, дýр тáм сме бигáли. Шо–мăка сé–j тигл'áло* [ПК,2(283)]; 2. 'кон северната страна', но возможно (во текстот не е сосема јасно) и: 'кон повисоко место', бидејќи Солун е поставен на морскиот брег, т. е. сè друго наоколу е повисоко' ~ *заш'тó ут Сулýн на гóр'а ни мóж'иш'и да прумин'éш' ... áку н'émаш' пáсу ут Ингилúзиту* [MS,t,2]; исто: ~ *тáм сидéме кулу–штирúјсе дéна, пéјсе, нă–мóжум ти–кáжум. Нă–пóл'то, нă–пóл'то ду–Струма. И áј кá óдихме нăгóре, кá бéгихме, кăде Симитлúј ли бúше, кăде Цумáата, бéќме* [ПК,2(353)]; 3. 'повеќе' *"ни гл'édаш' нáш'та рáбута не дúга ... ут трúста драхмú нагóр'а ни мóга да ти плáт'а"* [MS,t,26]; 4. изр.: снóве нăгóре-нăдóле (= трча на сите страни) [ПК(Гăр)].

нàгóрве impf 'става на оган нешто, пр. железо, за да се загрее до вжештеност' ~ *"Има лéк?" "А–а, и́ма, а́ма ќи–да́јте да–в–у́друм п–а́јн мијýр нă–гắзо, п–а́јн пича́т". Е шó ќе–ј? – ут кóјн плóча. Нàгóрве:. И ти́ѧ са́кат, не́јкѧт, ќи–да́ат дă–јм–у́дре, ак са́кат дă–нóсат лéк нă–ца́ро* [ПК,2(231)].

нàгóрнуве impf 'има горчлив вкус, но неинтензивен' ~ *тóо бра́шно нàгóрнуве, ни́м о–зàмéсуви óти лéбут ќи–гóрче* [ПК(Мор)].

нагосте pf 'нахрани некого со убаво јадење' ~ *по време после па́ Господ се чинил човек; отишал кăде помалкио, при офците и му посакал едно јагне да му заколе, да го нагосте* [ШК,5(Г),405]; ~ *човекăт отишел, а бабта го пречекала и, кога се стемнило, бабата го нагостила и му рекла: "Легни си ти, аз да си починам". Тој седел ф постел'ата, да ја гледа дека ќи оде* [ШК,5(К),441]; ~ *сус страх се приближили ду него, го разбудили и го поканили на госте; и тирзијата утишел. Ка утишле дома, го нагостили и седне излезели вонка от кунакут да се шетат* [ШК,5(Г), 433].

награви (се)* pf 'се снабди, се подготви' ~ *пред ил'адодеветстотини четврта година,] се награвих со динамит, с бомби јов рацете.] Турци ме разбраја, Грци ме фатија* [МП(К), 91].

награда f 'поклон за нешто сторено успешно' ~ *Лазар си иде од Цариграда,] и носи китка награда,] првата кола сребро и злато,] втората кола малкој детенце* [МП(К),23] – во контекстот, како и на други места, среќаваме додаток за место без предлог: втората кола малкој детенце (м. 'во втората...'), што претставува балканска јазична посебност.

нàгра́де pf 1. 'даде некому награда за извршена работа, или услуга' ~ *и вóа чувéк разгла́саве низ–не́говта околи́ја дали кѧ–се на́јде не́кој дѧ–а–уни́ште ме́чката, нóго ќе–гу–нàгра́де* [ВГ(М),273]; ~ *ќа фăна́л: а–бре́ ка́рти, а–бре́ ка́рти, си́чките па́ри ги–збра́ло. Гу–зи́мăт и păрăхóдо. И păрăхóдо гу–истигл'а́л. "Е–сјáа, ве́ле păрăхутчи́:та, ќа–ќ испа́дниме та́м нă–скéл'то, ác ќи–тă–нăгра́дум нă–те́бе"* [ПК,2(272)]; ~ *и на́пкумта ца́ро ги–збра́л си́те уф–се́:лто: "Мójте па́ри кój ги–зе́, дà–сà–ка́же ќо:–нàгра́дум óште* [ПД(Н),171]; 2. – (се) 'добие награда' ~ *а Вăндо дузна́ óти ка́к се–утипáа ут–Тóде Чифтéивут. Тóде Чифтéивут се нăгради́... су–пу́шкăта зла́тна ут–ту́рскăта вла́с се нăгради́, па́ри зе́ма ут–ни́х* [ВЕв, 298].

награди* pf 'сосида, изгради' ~ *друго рекло: "на едно мјасто хил'ада мастора градет једнă царскă кулă, и днеска колко наградет, јаз вечарта ходја и јă убăрем"* [V,PM,281]; ~ *дала му много алтăнјă, зела му дрехите, надјанала ги, и тивдил утишла ду едно равно поле, там наградила едни сарајă, на котри доварето били от голо злато* [V, PM,292] – во контекстот среќаваме потврда за архаичниот карактер на овие периферни говори, сп. зам. котри; ~ *тă, като останала там самичка, дăтăто că удошавило и уживјало, златни сарајă за ăдăн сахат хми că наградили, и на сăки ручок и вăчарă хми доходали два лăбовă и ăднă чинијă măнцијă* [V,PM,285].

нагр'а́ј (си)* pf 'од близина на огин се стопли' ~ *"хи́ч' ни ви́д'ѧ д'а́гундѧ пуиди́н вóгни?" "Вид'ах". "Е, ти са си нагр'а́л, că ни фа́ш'та каýлу!" и гу згóни* [MS,t,54].

нàгувóре pf 1. 'убеди некого да при-

фати некоја сугестија, односно да стори нешто' ~ *нạгувóр-гọ дạ-гă-устáве, дă-с-вăрне дóма*; 2. – (сă) 'му искажал полно работи што тој не сакал да ги слушне' ~ *му-сă-нạгувурúх óт тáа рăбóта шó-гă-прáвăт нé-j-árна тă ák-сáке нéк сă-л'ýте* [ПК(Гăр)]; 3. 'се договори како нешто да се стори' ~ *трýјца брáтја сă-нạгувурúле кă-óдạт к-а-тéпạт лáмјата. Утúшăл пишúн ён гулéмјут* [ВГ(Ѓ),273].

нагутф'ён* adj 'спремен, приготвен' ~ *и т'á... утúва у другáта удајá, сă прим'ăн'ă у н'éјнит'ạ рýби, ш'ту си имáш'и нагутф'éну ж'éнски рýби* [MS,t,26]; и нагóтвен* ~ *и фáф сарáе úмашја адúн ехăр, дéту седéшја кóне му на змиата. И кóне фсé си бјéше убрýжен кату кугá навăрвја,... И при-маглáта úмаш'а грóмуве нагóтвени, и кугá излéзеше от пештéрета и погăрм'аваш'а сас маглáта* [V,PM,259].

нагутф'и́* pf 'спреми, приготви' ~ *му вилú мумáта ... : "знáш' какфó прăстин да нагутфúш'?: на тáтку за úма тóп цóха, на мájка за úма тóп купринин, на м'ён'ạ за úма пидис'ét пиндóлари"* [MS,t,28].

нагутф'óва impf в. нагутф'и́ ~ *и стáна сабáлин, му нагутф'óва инá камúла, му тувáра вóда* [MS,t,14]; ~ *јас сă нагутф'óвам* (со исто значење: ~ *сă напрáјам*) [MS,s,72].

нạгăлте pf 'се изнапие, се изнајаде (до заситеност)' ~ *úмше áдна думáшна мạстúка сă-нạгăлтáме, áдно ýбуво, нéма дудéка* [ПК(Мор)].

нạгăрле pf 1.'површно раскопа и стави земја околу коренот (пр. на пченка)' ~ *а-нăгăрлúме мисúркạта вáадин* [ПК,2(79)]; 2. изр.: мо:-нăгăрлú (гăзо) (= стори некому добро) ~ *а-тạкá, ги-загубú тóлко пạри, мо:-нăгăрлú гăзо нă-нéкуј... ~ рăбóтиш нă-л'ýјто, им гăрлиш гăзо, а нáшта рăбóта нéк си стóо* [ПК,2 (177)].

над praep 1. (просторно) 'укажува дека нешто се наоѓа на повисоко место, одозгора' ~ *"Нă-мóжăм, лúбе, дă-стáнăм, тýрцки кýршум мă-прунúза,] нă-лéва стрáна ду-сăрце, тéшка ми зéмја нăд-мéне"* [ДК,156]; ~ *Петаре, л'убе Петаре!] Петар ми кон'а ковјаша,] Калина над нег стојаша,] и дребни сăлзи рон'аша* [МП(Д),71]; ~ *мајка им им рекла: "кога ки ви са роде сестра, ки кладум една фурка над портата, а кога – брат ки кладум шупелка"* [V,PM,268]; ~ *Кá бигáме ли? Пáсăхме нис-пóл'то. Гăрцте уз-дóл кá нạстăпваа, сă-глéјше бúл' кá úдаа. Нúạ фăтúме дạ-бéгме, а пă уд-дóл адни бугáрски вујнúци тáм нạ Гạрдúштто* (top.) *náше, нăт сéлто, прăпукáа* [ПК,2(290)]; 2. 'укажува дека некој ја има облеката врз себе' ~ *фати с ножот да сечи рубите, оттолко студ замрăзнаха рубите над мене* [К,ВС,87]; 3. (количински) 'укажува дека нешто има повеќе од означената бројка' ~ *нé знáм тóчно кóлку бúа Тýрци, áма трибýве д-úмше над сто кăшти náши, ристéне, Макидóнци;* 4. fig. 'укажува на висока општествена поставеност' ~ *сă-прáве питéл, сè сáке дé-j над сúте* [ПК(Мор)].

надалéку adv 'на големо растојание' ~ *амéн (мóлис) јáхнува д'ăдуту, хóж'да д'éсит' вр'ăтин'а надалéку, пáж'да и другајут кóн'* [MS,t,80]; ~ *кога дочула Јанкина мајка,] ела ми ќерко мајка да те плете,] мајка да ти плете дробни плитенки...] расни ми ќерко мома за мăжејне,] мајка*

ќе те мажи многу на далеко [МП (В),39].

надалечно adv в. надалеку ~ *еден друг си одромоне:] – Хајт да бирем, да убирем,] да убирем чирашница,] та да идем ф чуздо надалечно:] ти да бӑдеш ичкадија,] ја да бӑдӑ пак сӑдија* [МП(Д),188].

надáс m 'нива изорана, непосеана, угар' ~ *ја урáт ни́вата ч'ётир, пёт' уралá, стáнува хýбаф надáс* [MS,t,3]; ~ *прáвими надáс за да с'ӑ́јми л'áтна с'ӑ́дба* [MS,s,71]; кај Саќов (од Кукушко): 'второ орање, извршено непосредно по првото'[СК,331].

нд̣вé adv 1. 'нешто што е разделено на половина, односно на два дела'; 2. изр.: нд̣-двé нд̣-трй (= се кажува за нешто што е направено на брзина) [ПК(Грам)].

надвечар adv 'времето пред да се стемни, кога почнува да паѓа мрак' ~ *тја плачала и сја чјудила, што да прави. Надвечар заминало једно дјадо и ја питало, зашто плаче. Тја му казала сичко...* [V,PM,286]; сп. надвичера"времето по заоѓањето на сонцето, додека сé уште се назираат последите сончеви зраци се вика надвичера или одвичера" [ТГ,10]; в. навечер-та 1.

надвии* (< надвие – со асимилација) pf 'се избори за нешто, победи пр. во некое судрување, односно во натпревар и сл.' ~ *и от н'áколко годи́ни, като́ нарасна́ло дéтето, испи́тало мáјка сй за да úде при башта́ си, а мáјка му ни гу пýштала. И като надви́ло дéтето* (пишува: 'падвило'!– печатна грешка), *úспратила гу и гу прикле́ла, сас ќосé чјовјáк да ни прика́зова пó пӑтја* [V,PM,256]; ~ *тогас му вели на детенто: "е, побратими, сега ниа имаме адет: едната страна брашноту гу мјасими, една пита ја клавами на вогинот да са пиче; и ниа са прикажувами, и кој ки надвии на прикажните, земува питата"* [V,PM,202]; ~ *на нáс барчи́на úма адúн дрýк змúју, та тój úскашја да та грáбне, пак já, óти му надви́вам и привáрих та тá обзéх, и сегá тój ма млóгу гарезú* [V,PM,260]; се среќава и форма со испуштено д (во истите материјали) ~ *на дванајсите дни тел'ал вика: "џарјувата мома ки си ожени, ама кој е јунак над јунакот, да навии на борбата и на сичките марифети, он ки а земи"* [V,PM,225].

надвиле* pf 'домачне, сожали' ~ *црна је чума чукала,] во това село Трнково,] девет ми сина чукнала,] и девет сина с внучијна.] Мајка му ного плакала,] дури на Бога надвилело* [МП(К),78-79].

надворешин'* adj 1.'нешто што се однесува на надвор (овде: надор – в. таму)' ~ *и ки си намéстат су Авраáм и Исаáк и Јáков на цаpштúната небéсин; úлим цаpштúну сúнови ки си хóдат на тéмно надворéшн'ото, тáмо шó ӣ плакáнито и шо си кӑ́рцат зӑ́бите* [MV,K,265]; 2. изр. гу фáќа надворéшните (= боледува од епилепсија, припаѓа) ~ *на тóа врéми, ка му сд дóшал Исус на сéлото Г–цко, гу стрдтóа двемúна шо и фаќáле надворéшните (шо пáгиа дóло)* [MV,K,265]; исто така: гу фáќиа уф нáдвор ~ *да как испаднáле óни, éту му дунсóа идéн човéк глýх, шо гу фáкиа уф нáдвор* [MV,K,266].

нд̣глéдуве* impf 'се грижи за нешто, внимава работите да се одвиваат добро' ~ *дóд Рájна и–нд̣глéдувше дéцта кóга óдих уф–мд̣нáпóло (дд̣–рӑ́бóтум)* [ПК(Гӑр)].

наддаве impf 1. 'при купо-продажба

дава повеќе од другите што учествуваат'; 2. 'дава повеќе од потребното, односно од договореното' ~ *давај, наддавај] мили таштјату,] давај, наддавај,] купи кумица* [МП (Д),61]; 3. 'зголемува' ~ *нäкливе́туве, то: шу путка́жуве и нäбу́туве, то: сѐ адно́ пу–дру́го. Кливе́те, а́ма дру́јсте по́–гуле́ми нäдда́вät* [ПК, 2(199)]; 4. изр.: нäдда́ве у́ши 'настојува да слушне нешто' ~ *нä–мо́јш ла́ф дä–си–нäпра́виш, се́ тук нäдда́ве у́ши* [ПК,2(184)].

наддои pf 'победи во натпревар: кој ќе измолзе повеќе овци' ~ *– aj да си са наддоим,] ако си ма наддоиш,] шче ми земеш стадото,] Јако си та наддоја,] шче ти зема лицето* [МП(Д),35].

нäдѣбе́ле* pf 'добие во тежина, се здебели' ~ *уд–де́те сä–нäдѣбели́ и тäко́ф устäна́ ду–гуле́м* [ПК(Грам)].

надева (се)* impf 'очекува, присакува (нешто)' ~ *на село даваме, Недо,] и није јадеме,] пак се надеваме, Недо,] свадба да правиме, кучке.] Што мана ми најде?* [МП(М),109]; и: наде(ј)е **се** — кумот откако ќе го прими кулакут (= свадбениот подарок), а кумицата му понуди на младоженецот да седне, ќе му рече: *и ти им чини клајне и здраве, и нека се надејат оти без друго, ако ни даде Госпуд здраве и бидуме живи ду нидел'а – ки дојдиме да венчиме"* [ТГ,160].

наделu* pf 'врати за сторена неправда, казни' ~ *от там смäрчок–челеби отишел при дрвото и зел да драска по него, а ка драскал, мечката, от страх да не се каче, паднала от дрвото, та се убила, а па заецот, ка видел мечката умрела, искочил от дрмата... Сос това лисицата им наделила* [ШК,5,(Г),402].

надене (и: надјани) (си) pf 1. 'навлече, стави врз телото облека' ~ *"распри-м'ани́ сä с'е́тн'а, и́звади ру́бит'а, да́ј ги на м'е́н'а, у дисајку́ кла́д' ги, на́дини си ги в'е́ткит'а ру́би"* [MS,t,33]; ... *јас си над'ä́нувам ру́би* [MS,s,71]; ~ *и като вäрвјала по пäтја, срештнала един овчар, дала му много алтäнjä, зела му дрехите, надјанала ги* [V,PM,285]; ~ *му вели: "тинака да идиш да фатиш един калугер кату мени, да гу заколиш, да одериш кожата, та да га надениш тинака, да си чиниш калугер!"* [V,PM,75]; се употребува и со пејоративно значење: ~ *не́ зна́а уф–ши́ дä–сä–нäдде́не* (= кога некој(а) се облекува екстравагантно) [ПК,2 (79)]; 2. 'обуе, стави нешто на нозете' ~ *за над'ä́нам папу́ч'а* (= ќе обујам чевли) [MS,s,71]; ~ *тогас тој отиде, надјана чизмету на нозите му и запкäнот на рäнците и трä-гнал да брäка, слäнцето отдека угрева, да гу најди, да са пита на него, как да стори* [V,PM,198]; ~ *та́тко и ги направи́ чизме от желе́зо и ста́п от желе́зо, и тјáнака надјáна чи́змето, зема́ и желе́зни и ста́п на́ рäка, кинúса л'убóвникот да гу те́ра* [V,PM,131] – уште еден случај на употреба на предлогот на со значење 'во': ста́п на́ рäка; 3. 'закачи' ~ *ги над'ä́наха крила́та и му пурäнч'и на д'ä́т'ату "с'е́ напо́сл'ат м'е́н'а да и́диш' "* [MS,t,58]; 4. 'стави капа на главата (за човек), односно огламник на животно' ~ *за фатат да месат колачинта, и таја, што ки мјаси, да е дева сос мајка, сос татку, а не сирачка. Кога месјат, онаја дивојка за надјани от зентјут фесот, да така ки фати да меси* [V,PM,247] – во контекстот среќаваме уште еден

пример за употреба на предлогот од со посесивно значење: от зентјут фесот; ~ *за пóда јáс, за му звáд'ă ут магáр'ąту капúстрата, за ја над'áнам јáс* [MS,t,55]; ~ *утрината станаха, са умуха Гăрциту и седнаха да пијат ракиа. Тогај стана и Бăлгаринот, са умý, извади капата си, са прекрăсти, каде угрјаи слонцето, па си надјана капата* [V, РМ,179]; 5. 'набоде нешто на предмет што има врв' ~ *мáјка рąспрáвише, нéко врéме, нéкуј тăргóвąц дујдéл нą–трéта вéчąр, кą видéл óти бăбéк úма, зąмáл мą–нąдąнáл вóнка нą–кó-ло, бąгáл* [ПД,152]; – еден од рибарите полека го влече сертмето (мрежата) кон обалата, ја вади уловената риба и низ уши и низ уста ќе ја надене на јултар (= јаженце на кое се нижат фатените риби) [ТГ,394]; ~ *сăде најдéх една жéна,] дéка égне ми си пéче,] и мăжко дéте ми си л'ýле,] ем го л'ýле, ем му пéе!] Да искарáх égнето от ражéнот,] да наденáх мăжко дéте,] го наденáх на ражéнот* [ШК,СбНУ,(1)119]; ~ *кá сă–нąддená нă–áјн чикóр, сè крăф сă–чиний* [ПК, 2(79)]; 6 'вдене (вовре конец во игла)' ~ *нăддéн–гу тóо кóницо уф–úгăлта* [ПК,2(79)].

нàдéнуве impf 1. (в. надене 5) ~ *зимýве, кути кą бúла уф–нąлéнте а–дигнýве (мáјкąта и тáткуто си зąспáле), ą–нąдéнуве нą кóл вóнка. Сą–кąчýве нą–брóдо, с–избéгуве* [ПД,152]; 2. 'се качува на нешто непристапно' ~ *нéк мó–ј, шó мáјка бăрке дă–сă–нąддéнуве тáм* [ПК,2(179)].

нàдéнăн adj 1. 'ставен (прободен) на нешто што има врв' ~ *зимýве, кути кą бúла уф–нąлéнте а–дигнýве (мáјкąта и тáткуто си зąспáле), ą–нąдéнуве нą кóл вóнка... кą стąнáле сąбáјле, глéдąт – нéма мóмичка. Едно врéме слýшąт кą–плáче вóнка, нą кóло нąдéнна* [ПД,152]; 2. 'со неморално поведение (за девојка)' ~ *шó бúше нăдéнна куту мóма, мáле, мáле* [ПК,2(79)].

наджени* pf 'победи во натпревар во жниење' ~ *овчар стадо пасеши,] и на Злата думаши:] – Хајд да си са наджеким,] јако си та наджеким,] шче ти зема лицето,] ако си мă наджениш,] чше ми земеш стадото* [МП(Д),35].

надúжде* impf 'предизвикува некого (обично дете) со лажни ветувања' ~ *ќи–прáм бáнца, ќи–прáм бáнца, сáмо ги–надиждú дéцта, па сјáа нé прáвиш* [ПК,2(79)]; ~ *нúм о–нąдú-жди дéтто óт ќи–бăрке* (= ќе бара) *и ýтре* [ПК(Гăр)].

нąдúпле* pf 'подреди некои работи, ги намести на пластови' ~ *óни ќи–ј нąдúпл'аа рýăпте, ќи ј нąпăлнаа куфчéјзте и ќи ј зăкл'ýчăт, – и ми ј дăдéа кл'ýчăвто на рăцте* [ИГ,117].

надúтре (се)* pf 'се покаже по умен од некој друг' ~ *си бúле нéкǫ Ґýптин и нéкǫ змéх. Сąкáле дą–се–надúтрąт и дą–вúдąт кój ќе излéзе пójунăк* [ВГ(М),272]; ~ *óцąтą му–вúкą: "А–бę, áј Пéјкǫ дą–сę–нąсмéęмę мąлку, дą–фăрлиме н'ákǫ мąјтáп, дą–сę–нąдúтрими". И–тój знáј дą–лăжи и–тój* [ЛК,130].

надја (са)* impf 1. 'очекува нешто, присакува, се надева' ~ *Имир Чел'јбија,] на Никола вјали: –"Никола главеник,] уошче ли са надјаш,] Јелена да дојди? – "Јелена ми стана, од млада кадăна"* [МП(Д),28]; – *Мехмед чул'убија,] селски хазеција, кăде е Елена?] – Никола постаци,] ошче ли се надаш,] Елена си стана,] бре, млада кадăна* [МП(Д),34]; и: најдеје* ~ *Абер да му чиниш нека*

дојде,[нека дојде да на виде,[да на виде, да на исплаке,[оти ного сме за жал'ајне,[ни уд нигде помуш немме,[на негу се јоште најдејме [ТГ,265]; — додека се очекуваат останатите гости (кога се служело служба), тие што се дојдени ги служат со кафе и ракија. Кога веќе ќе дојдат сите на кои са надејат, домаќинот ќе ѝ рече на домаќинката: *"Ајде, чинувајте азăр, а тија што ки дојдат понапкум па ки ји чинме кабул"* [ТГ,210]; 2. изр.: дудека душа стоје ки са надејме (= и тешко болниот треба да верува дека болеста ќе помине, секогаш надежта последна умира) ~ *ки са умре, емен; дудека душа стоје ки са надејме* [ТГ,248].

надкачи* pf 'предложи, односно даде повисока цена' ~ "ќе се издвои од групата било кој селанец и ќе викне: "*Јас давум две кутли ичумен, ако се Андон или Нако Гошуф, избајне сусе руби*!" Потоа тој ќе се повлече а пред свештеникот ќе застане *Андон* или *Нако Гошуф* и ќе рече: "*Уд мене има три кутли за него да гу избајниме*". За сето време додека поединци надкачуваат ... [ТГ,26].

надлăжи (се)* pf 'со лажење покаже поголема итрина' ~ *óцатą му–вúкą: "От–бę Пéтрę тąкá нąпрąвú ти́? Нáли ќи–зéмиши, вúкą, лăжити, ќи–дójди–ши". "Дą–сę–нąсмéęмę, вúкą, мáлку, дą–сę–нąдлăжими. Еми, пóгол'áмą лąжá от–тáą милýваш? Кóлку вр'áми потпúраши тáм зúдовéтǫ?"* [ЛК,130].

надме adv 'лесно, од малку'? — ако коњот и од мал пат надме се замори, па не може *сулух да си земе* (воздух) за таквиот коњ викаат дека е текнефес [ТГ,383],

надникне* pf 'се појави' ~ *надникнало слăнце,] над Петрови дори,] ни је било слăнце,] Петрови са госте,] Петăр хми гојвори* [МП(Д),89].

нáдница f 'паричен надомест за еден ден работа' ~ *кóлко дéна рăбутúхте у–бáч Тýше, кóлко нáдници искąráхте* [ПК(Грам)].

нąдничáр m 'тој што работи на надница, на кого му се плаќа за извршена работа во текот на денот (обично во полето, односно за некоја друга физичка работа)' ~ *тóги нéмахме нúви, рăбóтąхме нąдничáре* [ПК (Грам)].

надóи pf 'даде млеко да цица на новороденче' ~ *на Сóлун сум бúла.] Шчо си там правúла?] – Товáр сóл' сум носúла!] – Дájте ú сéнце да набéре млéкце,] да надóи жрéбче* [ШК,СбНУ,(1),398].

надојде pf 1. 'дојде нешто во голем број, во голема количина, силно' — кога сватовите ќе влезат во дворот на невестата (на денот на свадбата), таа ќе ги дочека *сус бела пачета* на главата, фрлајќи преку нив (преку сватовите) бонбони и *бубаќово семе*. Посестримите тогаш пеат: *надојдеја моме, сватуве, кумове,[да си канат, моме, мома јубавица,[да ја носат, моме, јуф момчови двори* [ТГ, 175]; 2. '"пристигне" некој термин' ~ *нăýчи иднó пójќе уд–нéго, ма нé му кăжýва. Кă–сă–нăдујдóа читирдéситте дéна, дéуто: "Оф!", вúкна. Излéзи. – "Нá–ти–гу вó: ýчи, ýчи – тúкфа бу·чи!"* [ДК,141].

надол adv 'кон место што е пониско, во правец кон нешто што е долу, опр. нагоре' ~ *флезе сос коњу аф реката да мини. Кату беши мошни силна водата, гу зема надол, гу одави сос кон'у барабар* [V,PM.42]; ~ *"ету таја пита, оттук надол за ја пусна, и ти да поиш по неа: дека питата за пои тамо ти е касметјут"*

[V,PM,213]; ~ *и он му вели: "дарва сјака". – "ами така са не сече дарво, ти така за падниш надол сос дарвото барабар"* [V,PM,223]; ~ *дојдоха едни базирѓани, седнаха отдол брјастот на сјанката, и, л'у седнаха они, лудојут му вели на умовитнојут: "брате, мене ми са пикај, ки са пикам от тук надол"* [V,PM,229].

на̀дọли adv в. надол ~ *пу́штạт двои́ца д–о́дạт та́м. "Ка̀дé во́дạ, ни́ạ у́мрẹ̀мẹ̀ зạ̀ во́дạ?" "А–би за́што си–ма́чити ви́ạ с'а́кọ̀ дéн' дạ–до́вạти о́вди, на́гọри на́дọли зạ–во́дạ. Ас сạ̀м–ре́шạ̀л дạ–нạпра́ạ ẹ̀ди́н ка́нạ̀л и вọдáтạ̀ дạ–те́чи ọ̀т–та́м"* [ЛК,117]; и:; и: надоле: ~ *мајка му вели говори: – Иване синко, Иване,] бре, подигни си главица,] ја нагоре, ја надоле,] твоето либе да видиш* [МП(Д),34].

надолу adv в. надол ~ *ти́й вујни́цте ви́кăт: "Дéк ќ–о́јте дéца, нăсăт гуве́та, ја сја̀: Гằрцте ту́к сă–бли́ску, ќи–по́чне вујна́, ќ–устáнте ви́й нăдо́лу, нă–мо́ш си–до́јте се́тне". Сă–вăрна́ли дéцта, дукăра́ли гуве́та до́ма* [ПК,2(223)]; ~ *и си му вели, ромоне: – Иване, сину Иване,] бре поздигни си главата,] та ми погледни Иване,] и нагоре, и надолу,] низ срјаду село хоришти* [МП(Д),75]; ~ *народот се собра во среде Солуна,] бесилка да прават за Васил велешки...] Васил му избега на турцки жандари,] он му избега направо надолу,] направо надолу Река Волија* [МП(В),103]; ~ *гол'амата* (пишува: 'кол'амата' – печатна грешка ?) *кога ки изл'ази, за има двете и рăнки на главата и кладени, стрјадната за има рăнцјате и на појас, јазе сам најмалка, рăнцјате ми ки ги имам пуснанти надолу, мени да земиш!"* [V,PM,278] – во контекстот имаме глаголска конструкција: има (нема) + гл. придавка; интересно е дека овој балканизам раширен во западните македонски говори, диференцијален во однос на источното наречје, е регистриран и во југоисточните говори и тоа во првичната варијанта кога придавката се сложува по род и број со предметот: рăнцјате ми ки ги имам пуснанти.

нạдо́лница f 'стрмно место, наведнато' ~ *уф–една́ нạдо́лница, нă–кра́јта и́мше адно́ ка́јниче, и́звурче* [ПК (Мор)].

нạдо́нце' pf 'ќе донесе нешто во повеќе наврати' ~ *ќи–по́чнăт влăкне́нца дạ–испа́ј'ăт уд–му́цкăта, са–зна́е дéка са́ке дạ–ви́е кужу́рци и ќи–о́јме у–плани́нта ќи–се́чме бре́с, га́бир, дăп, ќи–се́чме ли́сник, ќи–нạдо́нцăт до́ма* [БМ,201].

надор (надвор) adv, opp. на нăтре ~ *ре́кле на не́го: И ти су гре́хови сạ руду́ сăт, да на на́с са́каш да ни прика́жиш? И гу извади́ле на́дор; а чу́ Исус шо гу извади́ле на́двор, ка гу на́шạ̀л, му ре́кạ̀л на не́го: Веру́ваш ти на Господи́ново Си́н?* [MV,K,259]; ~ *а нашите браќа с Турци се бијат,] Грци андари со сите сили,] сакат да истерат славни Македонци.] Надвор од Гуменџа покрај реката,] на дрво јавор Грк је убесен* [МП(В),75]; и: надруф ~ *то́а шу вăрде́л на́друф, то́а ра́збрăл шо́ ре́кле ти́а. Чу́л. И нăра́нто и–привика́ле ти́а чу́пите. – "Зăшто́ ви́а шу зăпуве́т дăдо́ме ни́а, ви́а не–ă слу́ште?"* [ДК,113]; односно надру ~ *идно́то че́ло му–пăдна́ло нăтре. Она изби-га́ла. На́дру чика́ле сăмуви́лите. Шу–сă–кăчи́ла у–ко́лăта и си–изби-га́ла, си–ути́шла* [ДК,121].

нạдро́бе pf 'направи нешто на ситни парчиња, пр. леб кога се приготвува попара' ~ *трибу́ве дạ–му–нạдро́биш нạ си́тно, де́те–ị̀ то́о* [ПК(Грам)].

надуве (се) impf 'се накострешува' (в. надуи) ~ *ка доближила до кăшчата на троицата, мачорокот или смăрчок челеби, зел да си надуве и да вика: "мjау, мjау"* [ШК,5,(Г),402].

надуи (и: надýːи)' * pf 1. 'нешто исполни со воздух (со дуење)' ~ *си р'éч'и : "áку гу нáпăлн'а, за м'ạ змáч'ка!" , на н'éгу му т'éкна : гу надý м'ạхóт сăс дăх* [MS,t,74]; 2 – (си) 'се засити од дуење' ~ *дуј се, надуј се ветеру,] што сладок сон сам сонила,] по тука минаа, поминаа,] до три ми млади ергени,] првјот што ојше најнапрет,] тој ми јаболко потфрли* [МП(В),310]; 3. 'се зголеми само од себе, отече' ~ *на цáр'у уч'úт'ạ му сă сă надýли кутý имрýци* [MS, t,24]; ~ *двéте сă–тúй убрăзúна. Лéва убрăзúна, дéсна убрăзúна. Убрăзúнта и бýза, и убрăзúна. Кá сă–нăдýл кут нéко бýза* [ПК,2(239)]; ~ *когá стáнá дjун'á–ґузелú, едúнојут óбраз си надý кату чúр, фатú да вúка нá халáјките и да вéли: "товá вéчер кату спúјахми, мăж дојдé при мéни!" И óна стáнá, вјахнá нá кубúлата, киníса сáма да гу тéра нá нéгу* [V,PM,123]; — ... ако од оваа трева пасе стоката, што во Гевгелиско ја викаат брол, може да се надуе па и да умре. Се лекува така што со керамида им се трие јазикот на добиците сè додека не пушти крв [ТГ,382]; 4. 'се рашири' ~ *"а бýдалá нив'ăсту, афý ни фарлúх на бăнч'фата, м'ạ ни устáј, ... тас удáта за ја тýрними н'éтр'ạ у бăнч'фата дă сă надýј"* (да се рашират даските) [MS,t,68]; 5. 'набрекне' ~ *тóс фукарáта ни мужс'á да трапú, сă надý, стáна пиш'тóут ('пúлката') и сă прузвáла ('сă устрамутú')* [MS,t,78]; 6. fig. 'се вообрази, се однесе арогантно' ~ *кá сé–ј нạдýл, алúс пипóн, лáф не удгувóруве* [ПК(Гăр)]; ~ *ка се–ј нăдул куту бумбăр нă–лајно* [ПК,2 (171)]; ~ *кạкóв бúше, гóспо дă–тă чýве, áма сă нạпúла вóшкăта крăф, пурăснала, сă–нạдула* [ПК(Гăр)]; 7. изр.: мă-нăдујá áјн смéх (почнав силно да се смеам) ~ *кá мă–нăдујá áјн смéх, нă–мóж сă–здăржум; или: ~ ка мă–нăдујá адна кáшлица, нă–мóш сă–издúшум* [ПК,2(184)].

нạдýјн adj 1.'нешто што си го зголемило обемот, пр. човек отечен во лицето (од пиење или болест и сл.)' ~ *óште нé бúше нạдýјно тéстто, óн гу–турú дă–с пéче лéбут, нáпкун сă–чýде зашó нé–ј пугóдин;* и: нăдуéн [ДК,103]; 2. fig. 'човек со грубо однесување, некомуникативен (пр. ако не поздравува)' ~ *нóго вáжна сă–прáве, кýптéјн éј нạдýјна* [ПК(Гăр)].

надýп'ува (сă)* impf 'клекнува, се наведува' [MS,s,71].

надýрле (сă)* pf 'се кажува кога некој изразува незадолство' ~ *сă–вúке: сă–надурлúл знáчи сă–нăл'утúл, нăдýрлин ej* [ПК,2(242)].

надýрлин adj 'кога некој се лути и не сака да зборува' ~ *сă–вúке: сă–надурлúл знáчи сă–нăл'утúл, нăдýрлин ej* [ПК,2(242)].

нáдуфка f 'подуено место, отечено' [MS,s,71].

надупе* pf 'со помош од специфичноста на мирисот заклучи за нечие присуство' ~ *ка дошла самовилта, надушила и рекла: "Што ми мирише на човек?" Рекла на самовилчијната: "Кој човек дојде?"* [V,PM,269].

надфрле pf 1.'фрли подалеку од другите'; 2. fig.'даде повеќе пари од другите (при пазарење)' ~ *ќе идеме ниje двамата* (погрешно пишува: 'дванаста'),*] на това пусти панагир,]*

там ќе те Руске продадам,] воденица море ќе купам,] кој ќе ми фрле надфрле,] на това ќе те продадам [МП(К),61].

наѓа impf в. најде ~ *јабе, не сам налутена, Ѓорѓе,] јас сам јармасана,] мори, тук сам јармасана, Ѓорѓе,] за тој што го неќам.] – Мори ти ако неќеш, Недо,] кулај му се наѓа,] мори, врни му прстенот, Недо* [МП(М),30]; ~ *море на татко му, леле, на татко му,] кулај му се наѓа, кулај му се наѓа.] Море ќи му купам, леле ќи му купам,] едно луле тутун, едно луле тутун,] море нека седе, нека пије* [МП(М),135].

на́е pf (< најде) ~ *бирбе́рут му кӑжу́ве: "са́а, ричé, ќи зӑми́не Ка̨ра́ Џиндé́м, ако̨ на́е (на́јде) ни́кој дуќа́н утво́рин, ќи нӑ зако́л'е* [ИГ,113].

наеде* pf 'наиде, сретне' ~ *и гу зема, сос негу кинисаха от таму двата. Наедоха на един езер един дивјак: едноч как смрӑкаши, сичката вода от езера га земуваши на устата, рибите устануваха на сухо* [V,PM, 102] – убав пример за проширената функција на предлогот на со значење на 'во': сичката вода га земуваши на устата; за ова в. во граматичкиот дел.

наедно́ adv 'заедно, на едно место' ~ *така́ сиромахот остави тајфата му та отиде со́с о́нај траго́вец на и́нгилиска зе́мја. Наедно́ јадја́ши сос траго̀вецот и, кога́ оти́доха на неговата кӑшта, сирома́хот са почу́ди са́мо на скала́та што и ви́дел* [V,PM,13]; ~ *на средја́ пӑтју си заоблачи́ небе́ту, вати те́шко да грами́ и да лӑска. Та́мо на пӑтјут фарли́ Го́спот ка́мин от небе́ту, гу грӑмна́ сос ко́н'ут му наедно́* [V, PM,16]; ~ *тога́с гу остави́ жи́в, оти́доха наедно́ сос не́гу аф една́ висо́ка го́ра: та́мо му бе́ха магази́ите на деветја хајду́ти* [V,PM,21].

наедношо adv 'нешто сторено брзо, во истиот момент, одеднаш' ~ *и тој беши умрјал, и на царјут две жалби му дојдоха наедношо, зашто беши останало от неговата жена едно дете и от чамурциата друго* [V,PM,21]; и: нӑедно́ч ~ *нӑедно́ч гу–лапна́* (= одеднаш го голтна) [ПК,2(79)]; наино́ш' ~ *и зл'а́ва мума́та наино́ш', хо́ж'да до́л* [MS,t,84]; (во Солунско со исто значење: бирде́н, утино́ш') [MS,s,72] и: наинӑш ~ *ли́тна, ррр! Ли́тна, у–нӑ–ца́рут дво́рут кундиса. Нӑинӑш сӑ–сто́ри идну триндафел'. Он сӑ–сто́ри идну ја́стреп, да́п пу не́го* [ДК,141].

на̨е́же (сӑ)* pf 1.'се накостреши (му се кренаа влакната од страв, од возбуда)' ~ *чи́м дутя̆рча́а рӑспла́кӑни, це́л сӑ–на̨ежи́х*; 2. fig. 'многу се нерасположи против некого̀, како да сака да му се нафрли' ~ *шо́–с се нӑежи́л, не́ тјо̀ изде́х имо́то* [ПК (Грам)].

наем (и: најем) m 'потфат – она за што се обложуваат' ~ *каде шче је слӑнце да зајди,] там се аргати берјаха,] между два бора високи,] между два дола глибоки,] голем уоблог облагат,] кој шче се најем наеми,] да ми прӗфӑрли зелен бор* [МП(Д),32]; ~ *здрава сӑ болна разболеј,] та си поискај, потерај,] от кошута прјасно мл'ако,] от дива коза сирене.] Кутри сӑ наем наеми,] да ти донесе, донесе* [МП(Д),154].

наемне (си)* pf 'се нафати, се ангажира' ~ *така и царјувата мома и пуснала писмо на татка ѝ, та му вел'аши, чја си наемна един јунак та ја откина от самовилите* [V,PM, 216]; ~ *гу здигнова сандукот о–та-*

мо, кату не знајши што има нетре, гу занесе нетре на Солун да гу продаде. Тел'ал вика, н'ахто си не наемнал да гу везми. Оттам гу издигнал, гу занесе на Стамбол [V,PM, 234]; ~ *кој убруси миранза,] тој ста земе муманă,] мума на Банкувăнă...] најмалкана Ингилинă. Наелу сă, наелу,] булгарскуту бушначе,] Кустадинче граматиче* [МП (Д),47]; и: наимне (се) ~ *тогáј вéле рус војвóда: "Кој ке се јунак наймне,] да запáле мáла цăрква, мал манастúр?"] Нúкуј не се, мáле, не наимнá,] на мен сăрце ми се распукáло,] да запалúх мáла цăрква* [ШК,СбНУ(1)111]; односно: нáјме (сă) ~ *зададé–се цăрна чýма,] кój ќи–сă–нáјме и–удбéре,] кój ќи–сă–нáјме дă–гă–изгóне?] Најмéл–се Гóце Дéлчуф војвóда,] ус–нéгăфта вéрна дружúна,] уф–Кукýшко рáмно пóле* [ПК,2(298-299)]; ~ *цăрна је чýма чýкала, чýкала,] тáм дóло Макидóнија,] јоф–тóва пóле Сéрското,] тáм дóло Дéмир Исарко.] Нúкој се јýнак нé најмúл, нé најмúл,] чýмата да–ја–изгóне* [ПК,2(333)].

наеме (са) impf в. наемне ~ *там си наиде Стана на ранен јунака,] седемдесет рани – девет куршумлије.] На Стана си вјали: "Стано, мори Стано,] да ми изл'аковаш седемдесет рани,] гиздаво дивојко, мар наемаш ли са* [МП(Д),80]; ~ *здрава сă болна разболеј,] та си поискај, потерај,] от кошута прјасно мл'ако,] от дива коза сирене.] Кутри сă наем наеми,] да ти донесе, донесе* [МНП(Д),154]; и: наима* (са): ~ *теја му одгојворјат: "Стојане, Стојане,] бре горцки дјаволе,] бре наимаш ли са,] бре, та да ни идиш,] фăф нашта градина,] та да ни набереш,] до црвен ле ружен"* [МП(Д),31]; односно наймă (сă) ~ *по малко врăмă сăтнă царо писал по фрăт зăмјăтă си, да идат при нăг фрăт јунацитја, и кој сă наймă да тарколи планинăтă в морăто ... сăбрали сă от фрăт зăмјăтă јунацитја и сă мăчили да ă тăрколăт, ал ни ăдăн сă ни наймал* [V,PM,289] – од скратената форма на сврзникот ал (ал ни ăдăн сă ни наймал) тешко може да се заклучи дали се работи за редукција на архаичниот сврзник ал (познат во другите словенски јазици) или за позајмениот 'ала', в. во граматичкиот дел.

нает m 1.'планирана желба, намера' ~ *оти он имаше нает да ода на јдно руско село кăд иден му другар* (кај Мисирков); и: ниéт ~ *úмум ниéт дă–с вăрнум ду Нóва гудúна* [ПК(Мор)]; ~ *па óни нé гу прибрáле, чýнким кинисáл су ниéт за Јерусалúм. Ка видéле учєнúцити Јáков и И..., рéкле: афéндо, сáкаш да рéчими да слéзи óгин ут нéбито* [MV,K,326]; ~ *па да сă чýат и ут л'ýдити; óти имáле ниéт да ви продóсат на сóбар, и на сăдбити ки ви бúјат; и на пáшити и на царóвити ки ви нóсат зарди мéн да мартирúсати на нúх и на л'ýдити* [MV,K,326]; 2. изр.: чиних нает (= се одлучив, решив) ~ *ама не гледајки на то шо ма чека ут ки си ом дома... јас чиних нает да кинисам* [МЕ(Р),67]; ~ *чинима нает да вијме, се шо има по–билижито за видувајне* [МЕ(Р),68]; со исто значење: стори нијет ~ *сношти јазе там беше,] на малата вратничка,] под белата лозничка.] Стори нијет да флезам,] да јубодам мајка ти,] да закол'ам татко ти* [МП(В),305]; нă-шó нéет си (= какви планови имаш) (нéет < 'ниет' – со асимилација) ; со исто значење: нă-шó акăл си (= што мислиш, на што се надеваш) [ПК,2(186)]

нąжąбу́рке pf 'со брзо движење на течност (пр. вода) во устата ја исчисти усната празнина' ~ *зими л'ута ракиа, нăжăбу́рки дă–т пуми́не гăрлуто* [ПК(Грам)]; ~ "ако друго не помогне, тогаш *сă–диге гăрло*, т.е. бабата ќе го стави средниот прст во устата на детето и ќе ги притисне крајниците. Ако грлото е *скорашно* наскоро поминува, но ако е *здрело* бабата крајниците со притискање *ги скапуве*, детето ќе ја исплука крвта и ќе *нажабурка* малку ракија – така ги лекуваат крајниците" [ТГ,127].

нажалено adv 'насекирано' ~ *Калино моме хубава,] шчо ходиш милно вăз двори,] нажалено, намилено?] дăли тă мајка карала,] ил тă сă браtја бедили?* [МП(Д),154]

нажа́ли (си)* pf 'се растажи, почувствува жалост' ~ *кату види́ така́ гимици́ата, млóгу на ихтиба́р гу и́мал јунáкот... и кога́ излезе́ от гими́ата, млóгу си нажали́ гимици́ата за не́гу, си прости́ха два́та и така́ си разделѝха* [V,PM,23]; ~ *на калека му си наж'али много, да ја вели на невестата му: "ходи да му кажиш на татко ти, и на мене да ми даде еден кон, и јаз да пода с него на кавгата!"* [V,PM,159]; ~ *на Бога сă нажалило,] та си ми пусна Гирана,] цел ден ми жетва женеше,] јот угрăм слăнце до зајдем* [МП(Д),35].

нажа́лăн adj 'насекиран, ожалостен' ~ *идно́ш најгул'а́мата штéрка флизé у–дуќáнăт и кă–го–видé такво́ прáзăн, мно́го си–нажали́, и му–ве́ли на–те́јко–ј: "Те́јко, зашо́ то́лко прáзăн дуќáн, и зашó–си то́лко нажа́лăн?"* [ВЛ(Аj),338]; ~ *а бре́ ви́ја кукуша́ни,] што́ сте то́лко нажале́ни,] и с–о́чите насăлзени,] Ка́к да не сме нажа́лени,] нажа́лени, распла́кани...?* [ПК,2(235)].

наж'егува (и: наж'еж'ува) impf в. наж'е́зи (со исто значење: ступл'о́ва [MS,t,50].

нąже́жин adj 'загреан до многу висока температура, дури се вцрвил (пр. железо)' ~ *ко́га сă–ко́ве цилé́зо трибу́ве дă–ј нăже́жино* [ПК(Мор)].

наж'е́зи* pf 'загрее нешто, го нагори' ~ *"кла́х, наж'е́зух ино́ ш'иш'е́ на во́гн'у, гу кла́дух на ду́пката"* [MS, t,50].

на́ж'да impf 'среќава' ~ *з'е́ва иди́н па́нт', ч'ув'ăк ш'ту ни ста́пна, ути́ват, ути́ват... на́ж'дат иди́н пала́т* [MS, t,52].

нажјал'ан* adj 'загрижен, тажен' ~ *и кату приближи на касабата чуј типани, сфирки кату на сфадбата, ама типаниту чукаха кату нажјал'ани, и сфирките сфирјаха кату наплакани* [V,PM,162]; ~ *откак са слаха това Крăстју,] тăва да стани с тебја,] фрет ма гледат с очи нажалени,] – "Добро вечар" кажат, глава неведăт* [МП(Д),40]; ~ *а бре́ ви́ја кукуша́ни,] што́ сте то́лко нажале́ни,] и с–о́чите насăлзени,] Ка́к да не сме нажа́лени,] нажа́лени, распла́кани...?* [ПК,2(235)]; и: нажа́лăн ~ *идно́ш најгул'а́мата штéрка флизé у–дуќáнăт и кă–го–видé такво́ прáзăн, мно́го си–нажали́, и му–ве́ли на–те́јко–ј: "Те́јко, зашо́ то́лко прáзăн дуќáн, и зашó–си то́лко нажа́лăн?"* [ВЛ(Аj),338].

нажние* pf 'со срп искоси (во случајот трева – детелина)' ~ *боса мома река прегазила,[шо и зела ду два златни српа,[да нажние росна дитилина,[да наране јунакова којна* [ТГ,164].

на́зąт adv, 1. – просторно: opp. на напред; 2. – временски 'потоа' ~ *ква́ сę–вра́тили до́мą, ą–о́н пąри́ти бęз–дą–ви́дат ти́ą, квą–са́ уф–одајáтą внéтри, чува́лити на́двор, то́ј одвă-*

рзал еди́н чува́л и ги–пу́штал пари́ти вне́трѐ. На́зат, шо–му–ги–пла́тили [ЛК,113].

наздра́ве adv 'кога се наздравува при пијачка' ~ *до́бру дуј*д*е́хте и наздра́ве не́к ве́–ј* [ПК(Грам)].

наздравицѐ изр. за наздравување ~ *наздравицѐ ти Калино,] јот твоја здрави на моја] – Стојане мори Стојане] не ти приемам здравето,] дур не роди врбата грозде,] и жѐлта дун'а ниранза* [МП(Д),20].

назе pron 'долга форма за директен објект од ние' (м. – нас) ~ *убава Ратке гиздава,] сношни си минах крај вазе,] низ ваште рамни дворови,] мајка ти на стол седеше,] змија јуф рѐце држише,] назе не л'уто кѐлнеше* [МП(К),148]; ~ *— Ела Ристе, ела у назе.] – Мајка ти е дома, не идам.] – Она си отиде ју цркви,] да си раздаде за душа,] а није со тебе за гуша* [МП(М),124]; ~ *иди си ситно, моме,[ситно ти сус мене,] нија да си јодме, моме,[јуф назе на госте,[јас си имам, малој моме,[една стара мајка* [ТГ,158]; ~ *та му падна чалмата,] та строшила стомната.] Седна Мина да да плачи:] – Ој ле Боже до Бога,] как шче ида у нази,] как шче каза на мама?* [МНП(Д),127].

на́зика́на pron 'укажува на нешто подалечно по простор (или време) од ж. род', в. нѐази ~ *на Цѐрного́рската зе́мја има́ло една́ ря́ка, та от на́зика́на ря́ка фа́тали ка́та де́н по една́ ри́ба; до две до три уки́ дохо́ђала* [V,PM,255]; и: незикана ~ *са зачу́ло на една́ дале́чна зе́мја три́ мо́ми ца́рцки, та не мо́жел ни́кој да зе́ме о(т) тјах. Загобја́вали мо́(м)четата. И ќосе́то осто́рили лакарди́а сос башта́ си, визи́рја: ко́ј шта зе́ме от незика́на мо́ми? ко́ј донесја жи́вата во́да* [V,PM,257]; бидејќи категоријата род во овие говори е расколебана, заменката нези(кана) се среќава и во служба на м. род: ~ *нези, на котри ни може да млејӑ воденицата, да угреет един казан вода и да јӑ изсипат по каменето: и ђавола шта попарет, и воденицата шта замлејӑ* [V,PM,283].

наземен adv 'кога нешто е на површината на земјата, наземи' ~ *паднах болин демек... Как са вари́ хубаво чуменот, го турих на вреки и го послах на– земен. И така легнах вѐрз него* [МС(В),76].

на́земи adv в. наземен ~ *во́ влѐва̨ нӑтре, та́ стѐну́ва̨, а́ма̨ дур–дѐ до́е ре́т дѐ–ста́не дѐ–гу–кӑсне, дѐ–гу–ла́пне, о́н су–буздуга́нут – па́т! Му–и–уди́ра̨ ти́а̨ гла́вите, ѐ–си́че и–ѐ–буну́ва на́земи* [ВВ(Кр),312].

назида pf 'согради, сосида (пр. куќа)' ~ *– мори, самовило старошино,] сакај, сакај бели пари!] море, сакај, сакај, бели пари,] бели пари колку сакаш.] – Мори, ој Стујане млад Стујане,] да сам брала бели пари,] море да сам брала бели пари,] па сам кула назидала* [МП(М),42].

Назѝм Чо́шма top. 'назив на место – (чешма) запишан во Мелникич (Серско)'; во двочлената синтагма имаме два турцизма: тур. л. име Назим + тур. назив за направа од која истекува вода што се користи за миење и сл. – çeşme (со фонетска измена – Чошма) [ЈИ,МИ...,163]. Како резултат на силното турско влијание во називот не е извршена адаптација кон нормите на јазикот што позајмува – со посвојниот суфикс -ов во определбата (*Назим Чошма* наместо 'Назимова...')

назлијче adj, dem.'галовна форма за назлија = нежен, чувствителен' [V,PM,375].

назлум adj. 'нежен, чувствителен' [V,PM,375]; во Гевгелиско е реги-

стрирано назлăм ~ *мори који ми је,[на л'ул'ката? Л'у–л'а–јеее![мори, на та л'ул'ка,] назлăм Сирма... Л'у–л'а–јеее,[мори, јубличена,[шарен фустан, л'у–л'а–јеее* [ТГ,69]; ~ *сус гора Јанка збор си чинеше: "Ej, горо, горо, горо, зилена![јас ки те питам, горо, распитам:[дали ти виде, горо, који мина,[пу твоји страшни, горо, дирвенти?" – "Ej, Јанке Јанке, назлăм дивојке![минаја, Јанке, Анадолији"* [ТГ,93].

назнои pf 1.'направи некој да биде облеан со пот' ~ *кату сторили пазарлик, отиде јунакот на полету, гу припусна тајл'акот по полету, го назнои, веки вода си отопи тајл'акот* [V,PM,185]; 2. – (са) ~ *јунакот го виде наврăх тополата, фати сега самата да вреви: "ах, да има сега еден човек да ми вјахни и да ми припушта по полето, да са назноја"* [V,PM,186] – присуство на архаичната лексема зној со значење 'пот', исто како и во српскиот, додека во бугарскиот (како и во западната, односно источната група словенски јазици) се чува првичното значење: 'сува летна горештина'.

назнујéн adj 'облеан со пот, испотен' [MS,s,75].

назóби* pf 1. 'даде зоб (зрнеста храна) на домашно животно' ~ *једнá бúшка катадéн бéгаши. Бишката си научúла, ката дéн от стáдото бéгаши кадé горáта, чá тáмо имáло две брáтќа. Онúа брáтќа имáли двé кóни, кóните ги назóбеха* [V,PM,115]; ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванџијцка! Мар та назоби девет биволици* [МП(Д),95]; ~ *посестримите* на *поткумникут* му пеат: *Стани ми, стани, танка Ванѓелино,[борна да нацепиш, огин да навалиш,[огин да навалиш, каве да ми свариш, којна да напојиш, којна да назобиш* [ТГ,177]; ~ *јузел ми е Тодор до медни кавале,] засвирил је Тодор на медни кавале,] на медни кавале Тодор нарицаша:] "Гино сестро, сл'ази долу ăф јахăра,] та назоби Гино до брзата кон'а"* [МП(Д),158]; 2. – (се) 'касне нешто што е во вид на зрна (пр. грозје, леблебија и сл.)' ~ *бéла лóза бéло грóзде е чинúла,] и грóздето е зреáло.] Грóзде, мáле, сăм се назубáл,] и бéла рúза сăм си напăлнúл,] на тéбе ти сăм ез донесéл!* [ШК,СбНУ(1),113].

насáт (и: назáт', односно: нăсăд и: нăсăди,) adv 1. просторно: 'во правец обратен од претходното движење, орр. на напред , во обратен правец' ~ *пáк гу пúта: "ами сегá дéка са онúа хајдýци, што ти собл'ákоха?" Гóлојут му вели: "ох брáтку, не са далéку; ету тýка осáм тáја планúна са, л'у ти са мóл'а, вăрни си насáт, бари тúнака да не пáтиш"* [V,PM,21]; ~ *кýп'аха смóкфа ... трăгнаха за да си дójат назáт'* [MS,t,86]; ~ *му велú: "амú едúн твój хизмúкáр нájдох да úма опрéгнати óловиту, и еднóту гу бодјáши нá чéлото, другóто нá кăчут, и не мóжиши нúкак да óри, заштó едúнојут ól напрéт отúваши, другио насáм!"* [V,PM,115]; 2.'на местото каде што бил порано' ~ *кога дошло пак времја да сја вăрнат назад, като навăрвили, стигнали пак ду нăзи рјакă, прибăркали ја и пак станали чопл'аци* [V,PM,285]; ~ *да му удбирé идúн зимбúл смóква, кăк за дójат назáт' да ха му дад'é* [MS,t,86]; ~ *Гóспут' дúлму т'ą акш'иóсал дур тýк си душ'éл, тр'ăбува утýк насáт' да сă врăниш'* [MS,t,60]; ~ *и тój сă вăрна насáт';*

ути́ди, ста́на лустраџ'и́ја [MS,t,68]; *~ така фатиха, каул чиниха сос џарјувото дете, негово каинче: ако познаи џарјувото дете, што пиши на кипарисут, пак да ја везми сестра му nasam* [V,PM,198]; кај Мисирков назут *~ ма а затнал устата на Кара-азмак, там кăд сă бăркăт двете реки, и за тоа воата сеа удри на назут* [ME(P),77]; 3. временски: 'период што поминал' *~ ки-се-пла́ште скăпо, прăскăпо. Мајстуре ви́ке но́го – ади́н де́н, што-ки-е нăзăт, два́ нăпре́т не́к-е. Нăбра́а-се о́ра* [ВК,283]; 4. 'период што доаѓа, допрва' *~ ă-кре́нăл гла́вăта зме́ут. – "На́зăт, ве́ле, вăрни сă!" – "Ја́ма прија́тели-сна́!" – "Не́-сна́ прија́тели, ве́ле. На́зăт нă-мо́ж дă-би́јме прија́тели. Ко́а ќи-си-гу-ви́јш де́тито ти пăдна́то; ко́а ќи-си-ă-ви́дăм ја́с па́шкăта скина́та* [ДК,142]; 5. 'најпосле' *~ напкун сă собраха там; имаше еден стар дедо Мел'у, на назот и он дојде* [ТК,ВС,75]; 6.'укажува на враќање на нешто' *~ му ги да́ва пари́т'ą nasа́т' џа́р'у и ко́ниту и суварију́ту* [MS,t,30]; *~ некој сиромах човек, кога да нема пари, се зајмувал от еден богат и со това фногу се забурџил. По време богатио си посакал парите назад* [ШК,5 (Г),406]; 7. изр.: nasat останаха *а.*(= го изгуби приматот, предимството) *~ кату чу така кадија́та и дру́гите, си́чки са почу́диха, зашто́ за о́нај џифаирџи́а кату чу́ха, сички nasа́т остана́ха* [V,PM,12]; *б.* (= задоцни) *~ отговори му: "бра́т ми са́каши да до́јди сега́ со́с ме́ника, а́ма и́ма та́мука да зе́ва, да да́ва верисента, и затова́ остана́ о́шти не́колку вре́ме nasat"* [V,PM,19]; nasat му отиваши (= за човек што нема среќа, кога работите не се одвиваат добро) *~ другиот беши без кăсмет, ер што да фашташи да чини, nasat му отиваши работата* [V,PM,82]; ла́фо не́ гу вăри́не нăзăт (= држи до она што е договорено, она што го ветил) *~ што́ ќи-ка́же, ла́фо не́ гу вăри́не нăзăт. Ќи-ка́же и ќи-нăпра́ве, ла́фо-мо-ј, не́ма што́ ту́к* [ПК,2(191)]; нăзăди мо-ј а́лут (= допрва ќе има тешкотии) [ПК(Гăр).

наси́га (са)* impf 'се покрева' *~ по́пут, ја́кут, диспо́т'ут фа́тąха да сă наси́гат нагор'ą, да ха ни уклаве́* [MS,t,68].

нąси́рне* (и: нąзăрне) pf 'погледне на кратко (од страна, односно одозгора)' *~ на́зăрн'о: дă-ви́јш што́ пра́ве* [ПК (Мор)].

наи pf 1.'сретне некого (нешто)' *~ ету и Бăлгаринот напослет кату идиши, го наи џјадото на пăнтјут, и му вели: "поможи Бог, џјадо!"* [V,PM, 159]; 2. 'пронајде' *~ ... нака́ра ца́р'у, сто́р'ąха ид и́н будру́м "лави́ринту". За да фл'а́зи ч'ув'а́к, сăс кула́ј фл'а́ваш'и, ала́ за да сл'а́зи, ни мо́-ж'иш'и да на́ј пăнт'* [MS,t,58]. Сп.: на́јди.

наигра pf 'се забавува до ситост' *~ дека има нива голема,] там јодам да се наорам,] чикаларот пита, распита,] дека има моми јубави,] там да јодам да се насмејам,] там да јодам да се наиграм* [МП(В),302].

наиде (си) pf 'затекна, забележи (некого, нешто)', в. наи *~ тргнала је Стана низ гора зилена,] да набере Стана биле и корене,] там си наиде Стана на ранен јунака,] седемдесет рани – девет куршумлије* [МП(Д),80].

наид'е́* pf 'изеде доволно храна за да не чувствува глад, се засити' (најаде) *~ пак џарјут му вели: "и това, братку, магија ми са гледа. Туку*

сакам сос еден гроздак да најадиш фрет аскерјут!" [V,PM,79]; ~ *му вели: "да идиш пак на лел'а ми, да ти даде от лозата ај–малкојут гроздак, што има три зърна аф гроздако!". Пак тојнака отиде, зема от лел'а и това гроздак и гу најади фрет аскерут* [V,PM,79]; – (сă) ~ *да сă наид'е́ш' , да сă напи́ш', да в'е́ниш' кни́гата, на скумин'о́ ва́са но́ш' да с'ѧдиш'* [MS,t,31]; ~ *за сă на́јада ху́баја, за му да́м и на о́луве́ту да ида́т, за му да́м пл'ъ́ва* [MS,t,65]; ~ *иде́н сирома́х бе́ши, и́мито му Ла́зар, то́а па сă вър̆тиши ду по́ртата не́гова, е́м и́маши ра́ни, и пича́лиши да си најади ут ро́нкити шо паѓа́ле уф трапе́зата* [MV,K,274] – случај на нерегуларност во употребата на предлозите: замена на од со 'уф': ро́нкити шо паѓа́ле уф трапе́зата (м. 'од трапезата'); в. најáва (сă).

ѧизу́с adv 'кога се кажува нешто научено на памет, без да се чита' ~ *нă–учили́шшто, уф–мо́о вре́ме но́го сă–у́чше ѧизу́с, ѧпа́мит, пе́снички, тѧкви́ рабо́ти* [ПК(Гăр)].

ѧис prаер в. низ ~ *о́н ин кѧжа́л: "Сја́, ди́ми тѧква́–ј рѧбо́тта, туварéјте е́дна кѧми́ла па́ри. Ќа́–ше́тте ѧис се́лто, ко́ј са́ке па́ри, ко́ј ко́лко са́ке дѧ–му–да́јте* [ПД(Н),170]; ~ *кă–сă–свăли́л нă–до́лнăтѧ зе́мна, уде́л пу–не́куа пăт на́ис плăни́нтѧ. Нăо́ји́ѧ та́м ѧна–ба́ба у–ѧна–кули́пка* [ВВ (Кр),311]; ~ *то́гин ѧ–но́га це́лу вре́ме, ни ле́п не́ ни–и́јше дѧ–ја́јме, па вăрс–та́ дру́га ве́јка, пу́лиш, пубиле́ла бу́ба, цăрве, па́ дру́га ве́јка, и то́лку ќи–са–ѧпра́ве сăте ве́јки напăлне́ти... и та́ ви́ќе ки–сѧ–испи́ка сăта најс–ве́јкте и ќи–си–изви́е кужу́рци* [БМ,201].

наистински* adj 'вистински, што одговара' ~ *Зарзавилата и проминал на голем ихтибар, да фати сега да најди времја, да погини наистинскý син и гукне го в пезодрома* [V,PM, 156]; ~ *аднош адин човек, шчо имал фного пријателе, за да се науче дали му се најистински пријателе, утишел на конакут и му речел на кадијата: "Колку пари ми сакаш, да ми дадеш адин сејменин оваа ден да шета сос менека?"* [ШК,(5), 431].

наи́стина adv 'она што има реална основа, што се случило' ~ *гу пи́та цáр'у: "сă науч'и́ кла́јанцу ш'ту кăрăф тич'е́?" "наи́стина кăрăф тич'е́, заш'то́–ј на кино́тита́та"* [MS,t,24]; ~ *ви́кат: "сăн ка́зуваш' ти? ни наи́стина ка́зува́хми"* [MS,t,12]; ~ *и ш'и́ч'ки инса́н р'е́чи: "наи́стина, така́–ј: то́с–и по́хуваф занајач'и́ја!"* [MS,t,20]; ~ *кога́ види́ господа́рот неговите тефте́ри, са почу́ди и тогáс пове́рува, наи́стина е би́ло, ча тој сирома́х што ве́лиши: "ту́ка и́мам, а́ма ту́ка не́мам; да́кле у́м и́мам ама пари́ не́мам"* [V,PM,15]; ~ *му вели: "ста́ни, ... подигни она́ја пло́ча, колáј бога́т да си чи́ниш" ... и стана́, пра́ве оти́де на плочата, га подигна́, и бе́ши наистина това́* [V,PM,30]; и: најстина ~ *најстина пăтникут шо има пуминато по тува и белки застанато, да гу распулја чуднјут извор* [МЕ(Р),69].

на́ј pf (редуцирана форма од 'најде', в. таму) ~ *... ги нака́ра цáр'у, сто́р'ѧха иди́н будру́м "лави́ринту". За да фл'а́зи ч'ув'а́к, сăс кулáј фл'а́ваш'и, ала́ за да сл'а́зи, ни мо́ж'иш'и да на́ј па́нт'* [MS,t,58].

ај part 'честичка за образување суперлатив' ~ *ај–ма́лкојут, като зна́иши ма́лку да пи́ши, оти́де на еди́н гол'а́м базирѓа́нин, са глави́ таксилда́рин, да му бере́ верисја́нта по*

далéчните местá [V,PM,20]; ~ *трите ăф уогăн изгорих,] трите ăф уода јудавих,] трите ги жјуви зарових,] десетто ăф сандăк донесох – ма тој ми беши најмило* [МП(Д),93]; сп. уште: ~ *хем му вел'ат: "варај, јуначе, нá ти таја тр'ава и да пошиш на наj–крајната удаја"* [V,PM, 220]. Во Кукушко забележивме примери со употреба на двете честички (заедно) за образување на поредбени степени: по и наj ~ *нáj–пó–гулéм*. Истава појава ја констатирал и Саќов, според него "случаите со партикулата наj-по претставуваат четврти поредбен степен кај придавките: ~ *éс сум нáj–пó–висóк ут сúчките*" [СК,331]. Се работи за образец позајмен од влашките говори; од истава регија, и пошироко, е и образувањето со скратената форма на (од 'наj') - за ова в. кај лексичката единица нáчорбаџијски; ~ *едно време един богат човек имаши три керки; наj–малката беши наj–хубава и на–лична, и млогу била акăлијка: што работа да фашташи, на мигдан га искаруваши* [V,PM,70]; ~ *наj–малката мома беши наj–хубава и на–марифетлијка. Имала та и един гăлăб научен сос неа и, дека да гу пушташи, работа битисуваши* [V,PM,62-63]. Специфични и регионално ограничени се случаите во кои партикулата не е во контакт со придавката ~ *Нáj–уф–глáвăнто каавинé сéдăт гуспудáта нă–мáсте, áj и óн сиднýве нă–дрýга мáса, сáм* [ПК,2(267)]; партикулата наj се среќава и во степенување на изрази со прилошко значење: ~ *на трéтиј пăт му докарáха еднó кúло парú ú еднá нúжа алтăни, нáj на врă* (= највисоко, на крај) *на нúжата едúн голéм алтăн* [V,PM,118]; ~ *прăвúа ручóк, сидняа, пуручáа, му–вúка: áj, ричé, вó пóрциито зéви–го дă–му–нóсиш нă–тó шо нáj мúj мúло, нáj мúj мúло. Гáздăта му–вúка, знáчи нă–жéнта–му дă–му нóси* [ВЕв(Кор)304]; односно во скратена форма на; сп. напосле ~ *сос един јумрук утепа един целатин и му зема посатите, и сос ониа посати утепа повики от хил'ада душа и побегнал от толку аскер, от петри го тераха напосле триста душа* [V,PM,66]; ~ *и онáја мéчка га фатú и га вăрзá, га тури самáр на гăрбо и га товарú дăрвáта, и га кладé мéчката напрéт трúјси и дéвет мýлинта; напóсле киниса и тój* [V,PM,107]; – за ова поопширно во граматичкиот дел.

наj prаер (временски) 'зад, по' – укажува на момент потоа ~ *наj ти тија дни го дигнаха на Нула и дојде то, што отипа консулите* [МС(В),83].

најáва (сă) impf'се најадува'; в. наид'é (сă)* (сп. *да сă наид'éш'*) [MS,s,72].

најáв'ạ (и: на нáјви) adv 'она што може да се види, што не е скришно' [MS,s, 72].

најáдạн adj 'тој што консумирал повеќе храна и не чувствува потреба од јадење' [ПК(Гăр)].

најадуа (сă)* impf в. најáва (сă) ~ *сéтни му дујдé на ýмут, и ричé: Кóлку измикáри ут тáтко ми сă најадýат лéп, и–јáс ут глáдус ки ýмрам. Ки стáнам, ки си óдам на тáтко ми...* [MV,K,281].

најáжџа (сă)* impf в. најáва (сă) ~ *и зéвăт сéа пулéка–пулéка дéк к–óăт нă–лójзито. Одăт, сă–нăјáжџăт грóзде уд–лójзиту. Сă–нăјáжџăт грóзде и óдăт нă–кăлúвăта нă–пăндáрут* [ВК(Тр),323].

нáјạлчáк adj 'за човек со многу долни морални квалитети' ~ *рạчéл нạ–тú: пубрáтимто: "Тá: мóма вá: вéчар*

да́:–зе́-мум, ни́шчо не́ са́кум". Пубра́тимо му–удгувури́л: "Ти́ търгóвъц, та́: се́лцка мóма, на́јалчак, на–гувадáр éj, как ќа́: зе́миш?" [ПД,151].

најам '... (?)' ~ *го изваѓа вунка на сухо и мо вели: "јазе бездисах от човечи најам: до сега не и мож'ал некој да ми даде каршилък"* [V,PM. 162].

на́ја́рну* adj 'она што е најдобро, најквалитетно' ~ *е́, сидна́а, му–ви́къ́т и то́ му–ви́ка: а́јде, ричé, зе́въ́ј д–óш дъ́–ми–ку́пиш ме́су ут–къ́са́пница, а́ма на́ја́рнуту ме́со – думъ́ќи́нут шǫ–гǫ–ку́пи* [ВЕв (Кор),304].

на́јати 1. adv 'веднаш' ~ *на мъ́ш'тиха́та и и вили́: "ми па́дна врит'е́нуту н'е́тр'а у буна́ру" т'а́ на́јати ја забйра: "ско́ру да по́ш' да гу на́ш' "* [MS, t,61]... и: најéти ~ *р'е́ч'и еди́најут урта́к: "да ста́ними сфа́туфци!" на́јети стана́ха сфа́туфци* [MS,t,78]; 2. part 'ете така' ~ *на́јати иди́н д'е́н', ш'ту с'ад'ъ́ха ш'и́ч'кити кум-ш'и́јки о́кул буна́р'у, принд'ъ́ха със фу́ркит'а* [MS,t,61]; односно: најти ~ *му–ричéли: "Ни́м съ́–ко́си, пубра́тиме, ќа:–фа́тъ́ме та: фушки́а и пъ́рча́ пу–пъ́рча́ ќа:–напра́въ́ме. Најти́, ъ́дна́ ве́чъ́р въ́лците ъ́–фъ́ти́ли лиси́цта* [ВД(П),287]; кај Саќов исто така: најти 'следствено; и така' [СК,31].

најбашта adj 'она што е прворангирано, најубаво' ~ *бележил јунак бележил,] најбашта дрво в гората,] билижил јунак билижил,] најбашто јагне в трлото,] билижил јунак билижил,] најбашта китка градина* [МП(К), 21]; во последниот стих е присутна посебноста – додаток за место без предлог: најбашта китка градина (м. 'во градина'); ~ *на моми вели: дајте тро вода,] да пијам козум да врвам.] – За теб имаме рујното вино,] да пијеш козум да врвиш.] – Дајте девојки стара бре баба,] да зевам, моми, да врвам.] – За теб имаме најбашта мома,] да земиш лудо, да врвиш* [МПВ),179].

најбирикитлија* adj 'што раѓа многу, со најголеми можности' ~ *некуј ут Мегленијата рекички – една уд најбирикитлијте земји ув сйта поле, ув Македонија и белки и ув Европа* [МЕ(Р),78].

на́јбли́знију adj 'тој со кого имаме срдечни врски и непосредни односи' ~ *на на́јбли́знију аратли́к му ни ка́за, кутра́ ипархи́ја за му а дад'е́* [MS,t,60).

највеки adv 'најмногу' ~ *тогај земуват един лингер ририф, и пак ракиа, хем вино. Хождат на дивојкините кашта нај–веки пет душа, сплъ́зноват рънка, вел'ајке: "добрја ви најдохми! – добрја на дојдахти!"* [V,PM.246]; ~ *"... ету толко деца имам и јаз, сакат шамии, лелите и сестрите сакат кошули и прочее". Тогај на таткото веки му дават нај–веки единајси гроша от хил'адата* [V,PM.246].

на́јве́рен adj 'кон кого имаме најголема доверба' ~ *ко́га дујде́а дъ́–убръ́зу́вът че́ти, се свъ́ли́ја нъ́–се́ло Крушáре. Се свъ́ли́ја та́м нъ́–на́јве́рен другáр, То́де Чифте́ивут* [ВЕв,298].

на́јвисо́к adj 'орр. на низок, повисок од другите' ~ *зът ти́а ритчи́јна–ј Кру́ша–Бъ́лка́н. Она съ́–ви́кше, гуле́мјо и́ въ́рх Стъ́рвица. На́јвисо́к въ́рх нъ́–Кру́ша, Стъ́рвица о́н съ́–ви́кше* [ПК,2(247)].

највише adv 'најмногу' ~ *много планини сам шетал,] Пирин Планина највише,] много сам мајки расплакал,] Јована мајка највише,] татко му му го натерав,] сина на ражајн да пече* [МП(М),55]; ~ *до три ми пушки пукнаја,] до три јунака паднаја,] до три ми мајки плакаја,] Стојанова*

мајка највише,] стани Стојане, стани ми [МП(В),156] – интересен е фактот дека односниов прилог е регистриран во различни регии и од различни извори, тешко може да се прими претпоставката дека се работи за позајмица.

најгрозно adv 'многу тажно, најсилно' ~ *ej, моми пејат, ej, кавал свири,] нит моми пејат, нит кавал свири,] туко ми плачат девет ми мајко,] девет ми мајко, девет нивести,] а једна од нив најгрозно плаче* [МП(М),22].

на́јгул'а́м* adj 1.'тој што е поголем, повозрасен од сите други' ~ *нај–гол'а́мојут, на едно́ село си фа́ти гувида́р, да пасе́ се́лските гуве́ди, и остана́л та́му* [V,PM,20] – случај со проширена употреба на множинската наставка -и со именки од ср. род: се́лските гуве́ди (наложувањето на една наставка за множина кај именките од трите рода го третираме за влијание – за ова в. во граматичкиот дел); ~ *Јанкуловите пет снахи,] ошли са просо да женат,] најгол'амата говори: – Да легним малко да поспим* [МНП(Д),100] – и во двата контекста придавката најголем се јавува со значење на 'возрасен'; обратно во примерите што следуваат значи: 'најкрупен, со големи размери' ~ *и на́јгул'а́мата ла́м'а му р'е́ч'и : "да сă бо́рими!"* [MS,t,74]; ~ *на́јгул'а́мата ла́м'а му р'е́ч'и на хи́тра Пе́три : "ја́ла, хи́тра Пе́три, да си ви́дими куве́т!"* [MS,t,75]; 2. 'со најголеми предимства' ~ *и да иска́жи така́ на л'у́дити, на́јдо́лнин ки си ка́жи на небе́синта царшти́на; па ко́ј то́ шо ки чи́ни, и ки прика́жи, во́а на́јгуле́м ки си ка́жи на небе́синта царшти́на* [MV,K,299].

најде* pf (в. наиде) I 1. 'откри нешто' (пр. скриено, односно загубено) ~ *така ка ки ги земам, ки ги скријам и нема да ги најде целапчијата* [МС(В),86]; ~ *и така́ остана́ла пре́каз, да га приказу́ват на сирома́си чове́ци и, аку на́јдат не́што, да зна́јат ка́к да гу па́стрјат* [V,PM,19]; ~ *то́јнака послуша́ на пи́лету и стана́, пра́ве оти́де на пло́чата, га подигна́ и...: си најде́ха пот пло́чата алтăни еди́н голе́м каза́н* [V,PM,30]; ~ *не му бе́ши за схе́дио де́рдо и боли́ката, а́ми излезе́ до́л, здигна́ пот ска́лата што бе́ши мерме́рот, најде́ кл'у́човиту, отвори́ магази́ата, влезе́ не́три* [V,PM,14]; во Ениџевардарско: најда ~ *ут сăта тугашна лăскотија сеа можа чувек тука да најда сăл неколко трага* [МЕ(Р),69]; ~ *ој Варва́ро, џан Варва́ро [шо си утиде́ ту́ва до́лу[... та́м гу најде́ ле́вин Ѓјо́рѓје* [МЕ(Р),97]; ~ *адно гắрне па́ри нăјде́ли (за–те́п лắжа, зă–ме́н и́стина)* [ПК,2(164)]; 2. 'забележи нешто' ~ *и ути́ди при гн'а́здуту, на́јди три пилч'у́нка и ха фа́ти т'а́х* [MS,t,75]; ~ *ути́ј на гура́та за дрăва́, на́јди идна́ смо́кфа* [MS,t,50]; ~ *па́к на́јди ина́ ја́блăкă сăс ја́блăки тува́рина* [MS,t,62]; ~ *изл'а́зи но́з д'е́н' ме́ч'ката да пасе́ и гу на́јди ма́лкуту там д'е́ пла́ч'иш'и* [MS,t,16]; ~ *најде еден дивик, отвори устата му, та сички фăрл'аха на устата му ѓубриште, пак си не наситеши* [V,PM,102]; 3. 'сретне, виде некого' ~ *ути́ди на ино́ м'а́сту, на ина го́ра н'е́тра и там на́јди еди́н ста́р д'ắду* [MS,t,14]; ~ *ути́ди ... на́јди по́пут и гу па́та : "и́мати пуеди́н хи́тра Пе́три?"* [MS,t,75]; ~ *тога́с дја́волут му ве́ли: "и́ди си; по–на́та́так ке да на́јдиш дру́г кату ме́ни, негу да гу питаш!"* [V,PM,147]; ~ *му риче́ на измика́рут му: Испадни ско́ро пу дру́мишти и*

уф паза́рут уф гра́т, и шо ки на́јдиш сирома́си, кри́ви, сле́пи, ло́ши, а́рни, за́нси а ва́ка [MV,K,279]; ~ *пак му вели: "ами и една стара мечка стретох. Она пита, кого да јади?" Слăнцету му вели: "мечката кого да најди, негу да јади!"* [V,PM,99]; ~ *двами́ната кинúсаха от та́му, ходи́ха на мло́гу села́ и гра́дови. Така́ и сре́днојут бра́т најде́ еди́н чорбаџи́а, са глави́ да му о́ри на ни́вите* [V,PM,20]; 4. 'пронајде' ~ *му вили́: "на бăнч'фата у ќуш'е́то ш'у́–ји, фл'ác н'е́тр'ạ, да т'ạ ни на́јди!"* [MS,t,68]; ~ *гу пита: "о́х ма́жу, добро до́јди от Ста́мбол! Ам што пра́ви дивирјут ми, гу на́јде?"* [V,PM,19]; ~ *така́ и не́ин ма́ш пак ка́ту са́каши да га зе́ми, оти́де на кади́ата, му вели́: "кади́ ефе́нди, ја́зе сакам па́к да га зе́мам жена́та ми, туку да на́јдеш еди́н холаj... и да́j му ко́лку гро́ша са́ка!"* [V,PM,11]; ~ *му кажува: "аман, мило слăнце, млогу ти са мол'а да ми кажиш, какво ми е кăсметјут!" Тогас слăнцету му вели: "твојте кăсмети са три: едноту, как ки гу најдиш, да не гу оставиш; второто как ки гу најдиш, јако да си дăржиш; на третоту...* [V,PM,99]; 5. 'затекне' ~ *најде́ та́мо четири́јси куби́ли; една́ бе́ла, дру́га черве́на, дру́га жăлта, дру́га цăрна – се́која сос дру́га боја́ бе́ха* [V,PM. 123]; — спроти празникот *селска слава*, тогаш се држи и *селски панаѓур*, во сите куќи се спремаат, дури се подготвува и вечера, бидејќи *што знаиш може некуј уште ваја вечар да дојде, па да на најде биз вичера!* (се случува гости да дојдат и спроти празникот) [ТГ,219]; ~ *пак тиа му вел'ат: "братку, и аку идиш бари да ти кажими: аку га најдиш да спиј, гледај да га закачиш за косата и́, та да нема сила да са врати"* [V,PM,52]; ~ *кату чу така́ кади́ата, прати́ еди́н чове́к не́гов да ги зе́ми џифарџи́ите, да ги са́ди по́фтор. Оти́де чове́кот, ама ко́гу ке да на́јди?* [V,PM,9]; ~ *си укачи́ го́ри, најде́ неизмете́ну, неизчи́стину. Она фати́, поме́ти, изчи́сти; најде́ са́дови неуми́ени от мло́гу дни́, тја́нака ги изму́* [V,PM,132]; ~ *пападјата са почуди млого и земала от онаја трјавчина мăра; стана и попот, кинисаха та отидоха. И га отидоха, детенто гу најдоха две коматја* [V,PM,216]; 6. 'погоди' ~ *пучна́ла млади́нта да–вăрве и да–ви́ка: ко́ј уд–ја́гне, ко́ј уд–гу́де, ко́ј уд–ја́ре, ко́ј уд–не зна́м шо́, дими́к ра́зни тăкви́ја. Не́ мужа́ле да–на́јăт ут–шо́–е, ут–шо́ не́–е. Нạпусле́дну вăрве иде́н и му–ве́ле: "Ва́–ј уд–во́шка"* [БМ,194]; 7. 'ангажира' ~ *кату свăрши́ си́чкта му ра́бота, оти́де при море́ту да на́јди не́кој гимици́и за да излези пак на господа́ро му* [V,PM,24]; ~ *оти́де покра́ј море́ту, најде́ еди́н гимициа, гу пазари за да гу зака́ра на една́ касаба́ кату на Шам* [V,PM,8]; 8. 'дочека' ~ *тој та́му и чу́вал бе́лким десет де́на и по́вики, дури да на́јди вре́ме да си ука́ци на ца́р'ут* [V,PM,31]; 9. 'добие' ~ *пра́мнајут, ш'у гу па́та, му р'е́ч'и: "с'е́т' ту́кă и за на́јдиш' ра́бута"* [MS,t,81]; ~ *си вил'а́т: "да по́јми на гурбе́т, бе́лки на́јдими ра́бута за да ра́бутими!"* [MS,t,47]; ~ *фа́ти да па́та ут дуга́н' на дуга́н', ни на́јди ра́бута но́з д'е́н'* [MS,t,84]; 10. 'даде' ~ *ти да му јотвориш, мори Недо, ти да му јотвориш,] ти да му јотвориш вичера ќи сака.] Вичера ќи му најдам, мори дотко, вичера ќи му најдам,] вичера ќи му најдам, мојто бело лице* [МП(М),120]; II, 1. – (сă) 'се згоди' ~ *там, дека плачаши,*

ету стариот пак си најде отпрет негу и му вели: "што плачиш, синку, али сос кеситу и сос кепиту не можа да чиниш?" [V,PM,35]; ~ *се пита, ка сă нăјдеа три дела ув во село?* [ME(P),85]; ~ *и тáтку–му мираклúја сă нáјди, му напýлн'ува идúн дисáјќ лúри, му дáва на д'ăт'ăту, му вилú: "пóт', ш'éтај сă!"* [MS,t,20]; ~ *и тáтку–ји разбуд'éн сă нáјди и ја ч'ý нáрич'нúцата* [MS,t,14]; ~ *н'éма нúш'ту! ш'ó сă нáјди за ид'éми* [MS,t,81]; 2. 'пристигне некаде, стане присутен' ~ *дојдоха двајсит и осом дена, хизмúкарот му вели на дјатинту: "ајди, да си појми, ча дојдоха тријси дни, и сака да си најдими на татковата ти кăшта, какту как на и поранчал татко ти"* [V,PM,238]; ~ *сă–păспилијáме кój нă–дéка, тă сă–најдéме нúя уф–Струмица чáк* [ПК,2(197)]; 3. 'се затекне' ~ *напкун как чу селото, тăрчаха на помушт кое с дăрво, кое как са најде* [MC (B),74]; ~ *ка си отидох тамо, ка запалех оген, кога фатиха дваица ела, троица ела, как си најдеха* [MC(B),75]; ~ *влезé нéтри, си најдé сúчките дéлви пăлни алтăни, кату кáк му ги казá напрéт богáтиот* [V, PM,18]; 4. 'се сретна (со некого)' ~ *óна устăнáла, си–прăбрáла пáрте, сјáа úма фáбрика зă–păпýци уф–Атúна... Нă–Михájл Вóдин живéет, árни–сă. Дă–сјáа чéќăт дă–сă–нáјме, дă–сă–вúдме* [ПК,2(309)]; ~ *видех три овци чужди; му вел'ам на овчарите: "с кој сă најдехте вија днеска?" Они ми вел'ат: "Не сă најдехме ни с никој"* [MC(B),80-81]; ~ *тáтко нă–кăчú и тáм нă–јстрисéа кăдă–Пурój, кăдă Сéр. Знáм ли? Нă–Дýпница стигнáме ус–măгáре. Имаме адно măгáре и áјн кójн и вóл, бúме ус–тúя трú дубúци. Сúчките, кój нă–дéка знáа, нă–мужéме дă–сă–нáјме* [ПК, 2(278)]; 5. 'задоволи извесни потреби, помогне' ~ *măнýвя, ă–удúря тá змúјтя, ă–сéче и ă–буунýвя. Пилúшчăта и–уткинýвя. Тá májкя–му нă–тúя пилúшчя тáм бúла, кă–видéля, óде и му вéле нă–вó: "Шó сáкăш дă–тă–пудáрăм шǫ–ми–сă–нáјде, ми–уткинá чéăта!"* [ВБ(Кр),312]; 6 'има (добие) нешто, пристно е' ~ *д'ăдуту рéч'и: "Н'éма нúш'ту! Ш'ó сă–нáјди за–ид'éми!"* [ВБ(Ви),341]; III изр.: (што) ти најди! (= каква несреќа ти се случи) ~ *и́ велиши: "мале, човек ми притиска това вечер!" Пак májка и́: "ух керку, што ти најди това вечер таму?"* [V, PM,34]; ~ *и–фăтúле вóлците дя–вúкăт: "Сáмо мéсо дóма дóшло, сáмо мéсо дóма дóшло!" Пá тúа (магáрето, кóчóт и дрýзите) фăтúле дя–вúкăт: "Шǫ–úма нáдвур, тó ќе–вă–нáјде"* [ВМ(Са),315]; ~ *Никола сино, Никола,] миличăк мајчин главеник!] от де са најде Никола,] болестă цăрна Никола,] та си та тебја тја крати!* [...]; мојто да тă најде (или: мојто до:-видиш) (= да ти се случи несреќа како мојата – клетва) [ПК,2(176)]; ки си нáјди тéшка (= ќе остане бремена) ~ *вóа сắто си чинú, да сă стóкми шо рéкал профúтинут ут Гóспот, шо вéли: Ету Дјéву мóма ки сă нáјди тéшка, да ки сă рóди дéти, и ки му кáжат úмито му Е...* [MV,K,305]; си-најдé páат (= живее без проблеми, ужива); да најде колај (= ќе се обиде да најде решение за некој проблем) ~ *о–пúтат тáм шó дя–нaпрáвят: "Кáк кулáј дя нáјме, дя ни кáјш?"* [ПД(Н),170]; ~ *утрината нивјастата пак на мајка и́ вели: "мале, мила мајко јазе се утрувам, тос ч'увек за măнж го ништа!" Пак мајка и́ му рече на царја, да најди колај да го расипат зентјут* [V,PM,

186]; што грешка да најди (= да измисли нешто, да обвини некого) ~ *и така, дур да ја занесе крăпачино на крал'а, крал се чудиши, што грешка да најди на крăпачино, да го убиј, да му ја земи жената му* [V,PM, 242]; ~ *сиромах крапачин и отишил на крал'а и турил ги, јајцата си разбиха хватили да бегат: нé могли да и броат всичките крал'уви л'уди. И така крал'у не и можјал грешка да мо најде на крапачино* [V,PM,244]; мă-нăјдé нă-амúно (= дојде, се сретнавме кога бев расположен) [ПК,2(179)]; исто така: нă árно мă најдé (= ме затекна во добра расположба) [ПК,2(183)]; сă-нăјдé нă-тéсно (= кога некој има голема потреба, мака) ~ *óн ќи–нă пубăрке ká–ќ сă–нáјде нă–тéсно. Сă–нăјдé–ли нă–тéсно, já–тјо: тăрче уф–нáска* [ПК,2(197)]; со слично значење: на злó ка ки сă нáјде (= кога ќе западне во тешка ситуација) ~ *тúи па шо падна́ уф–ка́минут, ка ки слýшат, су рáдус а слýшат прика́зната; и тúа нéмат тéмел, на саáтут верýват, и на злó ка ки сă нáјди устáват* [MV,K,274]; уф-чýдо сă најдé (= беше многу изненаден, зачуден) [ПК,2 (208)]; кóл бăркáл двá најдéл (= кога човек се однесува невнимателно кон некоја опасност) [ПГ(Ст)]; со блиско (идентично) значење: аднó тирá, двé најдé (= кога некој се однесува дрско, односно пребарува и така ги предизвикува другите; изразот се употребува кога таквото настојување нема да му успее) [ПК,2(151)]; во Ник: едúн бăркáјќи двá нăјдéл [ПД(136)]; нáјди му крáјут (áк мójш) (= да се изнајде решение кога нешто е комплицирано, замрсено) [ПК(Грам)]; – ако им се случила некаква несреќа, на ручек кога пијат ракија, му се молат на Бога со зборовите: "*И на воја работа Госпуд да најде некуј крај! Госпуд да даде на арно да биде!*" [ТГ,305]; да најди врјаме (= да се создадат погодни услови) ~ *и тој му каза: "тука сос меника имам ду петнајси кесента* (пари), *а на дома ми имам млогу." И така двата кинисаа на пăтјут, ама Дели Димо сé гледаши да најди време за да гу суjдиса* (= чекаше погоден момент за да го убие) [V,PM,66]; ~ *другáрите вел'áа: "ету тýка úма зájци. Да úдими!" Ама óн, нáпротúво, úдиши тáмо дéка нéма зájци, зашто сákаши да нájди врjáме да побéгни* [V,PM, 111]; ~ *он кату влезé хапус, цифаир-цúата сос другáро му најдóха врéме и побегнáха от тáмо, отидóха на дрýги мéста, на дрýги касабú* [V,PM, 9]; си-најдéл цăркква дéк дă-сă-прăкрăстиш (= се кажува кога некој побарал помош од несоодветно место, и се разбира дека не ја добил) [ПК,2(194)]; и тој ке да гу најди (= ќе го добие "заслуженото") ~ *му вели: "дека ти е гунцету, што ки ми донесиш динеска?" Тогас тојнака му вели: "ах царjу, сношти кату заспах, дојде един скакал приз ношта та гу изjади." Тогас царjут му вели: "немој бериш гајле! И тој ке да гу најди од друг*" [V,PM,105]; ~ *дојде доанот, гу грабна врапчинчету и побегна. Пак тој отиде на цар'ут, му вели: "цар'у, и тојнака гу најде от доано"* [V,PM,209]; лек најдоја (= се излекуваа) ~ *ми го вали три дни ем три ноќи,] мори, тамам огајн мауце се развали,] ми зароси сиуна ситна роса.] Мори, ми ја фрли нејнта миуна сестра,] там испадна вода ликувита,] мори, кој утиде сите лек најдоја* [МП(М),99]; ако има (болниот) век, и без негу ки са најде лек (= луѓето веруваат дека судбината и здравјето се предодредени од Бога и тоа што е запишано на трећата вечер ќе се случи) [ТГ,228]; да си најдат за ногу гудини

(= да бидат на услуга многу време) ~ *ки и расúпам амбáрут, да ки а прáвам пóгулéм; да тáму ки и прибéрам сăта рáна и добрúнити; да ки а рéчам на дýша ми: дýшо, úмаш нóгу добрúни, шо да си нáјдат за нóгу гудúни* [MV,K,277]; му нáјди кăбăáт (= го обвини за нешто) ~ *тóгăј, уф–тó врéме и прудăвáли* (децата) *нéкуј сирумáси шó–сă. Бугáтити л'ýди и–купýвăт, áма ка–ќи–гу–кýпи шо–сáка тó гу–прáви, áма пáк дă–му–нáјди кăбăáт* [ВЕв(Кор),303]; добрја (добрé) ти најдох (= поздрав со добри желби) ~ *тогáс тójнака му отговорú на брáта му: "добрé ти најдох, брáте! Јазе отúдох, шетáх мóри и сýха зéмја; млóгу Гóспот ми помóгна* " [V,PM,16]; и: дубре-дујде — кога некогаш се *служело служба,* кога ќе дошол гостин сите од семејството го дочекувале и домаќинот ќе го поканил да седне, ако е постар од него, на десната страна од огништето, а ако е помлад на левата. Тогаш сите домашни повторно се ракуваат и му се обраќаат на гостот: *"Дубре–дујде;"* – а тој им одговара *"Дубре–најдех!"*. Овој обичај во почетокот на 20. век веќе бил исчезнат во Гевгелија (според Тановиќ, како резултат на пропагандите – станува збор за "служење служба") [ТГ,210]; ~ *оттамо кинисал тој, отиде на мајка му. И мајка му, как го виде, си зарадувала: "добрја дојди, сину!" – "Добрја ти најдох, мале!"* [V,PM,176]; ~ *му вели: "добрја дојди, тате! Што чини мајка ми?" – И тој: "добрја ти најдох, керко!"* [V,PM,214]; пожелување што се слуша на денот на свадбата: кога некој се жени се споменува Бог со молба односнава радост да ја дочекаат сите: *Госпуд да даде ваја чаша сите да и најде! Куту нас ка на милува Госпут, и ни даде душа што ни сака, вредин е он, и ки даде на сите братја.* Гостите одговараат: *Ка е арно така Госпуд нека даде!* [ТГ,306]; уд-гóспо дă-нáјде (= клетва) ~ *гóспут до:–кáзне шó ми нăпрăвú тăквó гулéмо злó, нé áска* [ПК,2(203)]; во Кајларско е запишано: уд-гóспуд дă-гу-нáш [ДК,106]; исто: ут Бога данајде ~ *фати да благослави и да вели така: "да е жиф татко ми попо и мајка ми попадика, да пукни пехер ми царју и пехера ми царица! От Бога да најдат, што ни разделиха от пăрво ми л'уби, та тјанака да гори за меника и јазе за неја!"* [V,PM,91]; ~ *кату гу сечиши дăрвото, кăлниши Адама и Еву, велиши: "така от Бога да најдат Адам и Ева, што не послушаха Бог, што им порăча"* [V,PM,64]; кój дéка нăјдéл (= било каде, неопределено, непознато) ~ *и вујнáта ká дујдéла му–рéкла: "Дéк ќ–óјте?" Тóо нарóт óде прăд–нúх, кój дéка нăјдéл. Ее, кóлк úма пу–пăто зăкóпино. Ќ–ýмре, ќ–о:–зăкóпăт, ќ–ýмре. ќ–о:–зăкóпăт. Устăвáли пу–пăто и дéчка* [ПК,2(309)]; ~ *сúчките кój нă–дéка знáа, нă–мужéме дă–сă–нáјме... И сéга, лéп нéма. Ќ–óот у–Дýпница óни до:–пурдáвăт... Кăкво биґáне? Кój дéк сă–нáјде* [ПК, 2(151)].

Најдéн Ташúć top. 'име на место забележано во Г. Броди (Драмско)'; изведено од л. име Најден и тур. taş 'камен'; синтагмата е по турски образец: во придавска, атрибутска функција среќаваме именка (Најден м. 'Најденов') [ЈИ,МИ...,163].

најденик m в. нáјдин син (pl. најденици) [ТГ,131].

нáјдин син m, adj 'син што во новиот брак е затекнат, останат од првиот (брак)' ~ *сúн ут–тáткуто шó му–умрéла жéнта; дујдéла нóва*

мáјка, сúно–ј нáјдин [ПК,2(78)]; ако е женско: нáјдина [ПК,2(243)]; ако пак мајката довела син во новиот брак тој е дǫкáрǫн, а ќерката е дǫкáрǫна [ЛК,94].

нáјдóлна adj (m, f), нáјдóлно (n) 'со најниска вредност, со најлош квалитет' [MS,s,72]; ~ *тóа човéк што си уставú кýки... зáрди мójто úми, стó кáта ки си зéми дáр... и нóго éмин шо са напрéжнии ки бúдат нáјдóлни, а нáјдóлни ки бúдат нáјнапрéжни* [MV,K,263]; ~ *и рéкал Марúа: Голéмо и сăрцито ми на Гóспот, и радувáла дýша ми кри Бóга мójo уткинáч, óти приглидна́ на нáјдóлна измикáрка нéгува* [MV,K, 301] – во контекстот среќаваме сериозна потврда за тоа дека не може да се прими објаснувањето на Ј. Иванов (подоцна прифатено и од други научници), објавено во париското славистичко списание "Ревија за славистички студии" во кое се потенцира "фрапантниот податок" дека во македонските говори во Солунско има случаи со зачуван краен ер ъ: *силнъ аскер, ендръ грат, скъмпjъ тjутjунъ* и др. , имено обратниот случај (што го наведуваме): Мариа рекăл ја потврдува нашата теза дека и едниот и другиот случај се резултат на нерегуларната употреба на категоријата род, појава многу раширена во долновардарските говори – за односно тврдење најдовме повеќе примери и тие се наведени на соодветните места (за ова в. и во граматичкиот дел); се среќава и формата за м. род, со проширен суфикс: најдолнин ~ *кój ут вúи пувéлити вúки ки расúпи нéкуа пóмалéчката, и да искáжи такá на л'ýдити, нáјдóлнин ки сă кáжи на небéсинта цáрштина* [MV,K,299].

најдува impf в. најде ~ *си–живăјáле едúн пóп и еднá пупăдúа. Пу–нéкулку гудúни уф–нúјнит брáк пучнáла неслóáктạ. Пупăдúата чéсто пăта сă–нăјдувáлạ ус–ẹдúн нúјн кумшúа* [ВГ(Б),275]; ~ *от педесе до седемдесе години живува кучешко живот – цел ден се кара со домашните си; за малце нешчо најдува маана да пцуе, да се кара и да вика* [ШК,5(В),400].

нáјзв'ár m, adj 'човек со зверски особини' ~ *лóвцúата вúкạ: "Нáјзв'ár ẹ–чǫв'ákǫ. Змúатạ, вúкạ, змúјạ, пријáтал, милýвạ дạ–сẹ–вăрни дăлго, ạ чǫв'ákǫ, му–си–нạпрạвúл árнǫ, ạ–óн нéпријáтẹл тú–ẹ"* [ЛК,129] – во контекстот имаме интересен случај на степенување на именка нáјзв'ár.

најзингин* adj 'тој што има големо богатство, најбогат' ~ *најзингијнут од них има 5 кукји* [МЕ(Р),86].

нáјсăдăн adj 'тој што е последен во нешто' ~ *ним лăжи нáјсăдăн ти дуjдé* [ПК(Гăр)].

Најкин* 'прекар запишан во Кукушко' ~ *пусто јостале куќи високи,] кога си немам јод Бога дарба,] јод Бога дарба, јод срце рожба.] Тогај продума Најкинјот Павло:] Јас ќе ти купам од злато дете* [МП(К),76-77].

најкраин* adj 'сосема на крај, последен' ~ *вели на момите: "варај моми, млого ви са мол'а, да ми кажите, ламјата дека седи, та нека ме изјади". Тогас момите ... му вел'ат: "варај, јуначе, на ти таја трјава и да поиш на нај–крајната удаја"* [V,РМ,220].

нáјкуркáк adj 'тој што е многу плашлив, повеќе од другите, најстрашлив' ~ *тугáс пóпут р'éч'и : "кóгу за ва уклавé ? хúтра Пéтри!? тóси нáјкуркáкут ч'ув'ăк ут с'élуту"* [MS,t,75].

нáјкýче* n – овде во функција на степенуван adj, fig. 'многу лош, бездушен човек' ~ *и, нúе, нéмше шó,*

ќи–дójмă. Он нáприт, уфицéрчиту, јáс пу–нéгу, другáрин ми пу–мéн, уд–лéва и уд–дéсна срáна и пу–нáс су–шмáјзери дрýси – иднó дисетáр, иднó вóдник. Нáјкучíјна бéа тúе, а вójскăта нé бéше...

нáјмáлак* adj 'најмал' ~ *и имáл дéвăт сúнă, ă–нă–нáјмáлкиă, сéкóę нáјмáлǫ é–пóсáкăнǫ, ... сè му–купóвă, нóви ǫбýфки, нóвǫ твá, ǫнóвă* [ЛК,110]; интересна е формата нáјмáлкајут, забележана од Малецки ~ *с'éтн'ă нáјмáлкајут брáт ... нáва иднá мóма* [MS,t,80] – комбинација од придавска основа од ж. род + членска морфема од машки; дека не се работи за превид ни потврдуваат повеќе примери во кои е нарушена категоријата род: тој рекла, мојто татко и сл. – за ова поопширно во граматичкиот дел.

најмил* adj 'тој што е многу сакан' ~ *Милке ле Милке, најмило цвете,] јас ки ти писам тенката снага.] – Писаш, не писаш абре јабанци,] мама не дава за арамија* [МП(В),121].

нáјмрăва adv 'најмалку' ~ *идúн вр'éтин' т'ут'ýн' за да с'ăш' íш'ти нáјмрăва ш'éс дýш'и* [MS,t,5].

најмăлечук* adj 'тој што е помал од другите, односно со најмал размер' ~ *сеа нă опăку ув по–мăлечките и тăка дă сă рече ув најмăлечките чифличјнă најарну му–ј нă силјајнту* [МЕ(Р),85]; в. нáјмáлак*.

најnasat adv в. нáјнăсáди (= најнапкум) ~ *најнапреде врвеше,] тој Услевин војвода,] најnasat се влечеше,] тој ми стари Апостол,] најnasat се влечеше,] мајките ги плачеше* [МП(К),126]; и: најнаназад — кога наутро ќе станат се крстат и се молат: *Госпуди Боже и Свита Трујцо, никој* (м. 'некуј') *касмет да пувелиш, да ни уделиш, дечка да си ранум, виргија да си плашќум, уф селу да не са страмувум, душмајне да не стретум ни уф пăт, ни дома... здраве и касмет на сите братја да дајте, и најнаназад и нас* [ТГ,306].

најнапкум adv 'кога нешто се случува сосема на крај, најпосле' ~ *и најнапкум Вардарут кăд тече ув мојрјто па бил ногу раширен* [МЕ(Р),77]; ~ *нај–напкум гу пластрител Април, му рекăл: "Поможи Бог, ќаја!" – "Дај Бо добро!Ут кăде ма знаиш, оти сум ќаја?"* [V,PM,293]; и: најнапокун ~ *најнапокун, вратата некако се отфорила и вăлкот излегол. Дружината, ка го нашли, го питували как поминал...*

нáјнапрéжин* adj 'тој што има многу предимства (материјални и др,) '~ *тóа човéк што си уставú кýки... зáрди мójто úми, стó кáта ки си зéми дáр... и нóго éмин шо са напрéжнии ки бúдат нáјдóлни, а нáјдóлни ки бúдат нáјнапрéжни* [MV,K,263].

најнапрен adv в. најнапрет ~ *ја најнапред јодише,] ја најнапрен врвеше,] тој Јованче војвода,] ја по него врвеше, тој Апостол постари* [МП(В),136].

најнапрет adv 1.'кога нешто се случува прво, порано' (временски) ~ *на онова грат не имало цар; вунка стујали гражданите, вел'аха: "кој јабанџиа ки влези на портата нај–напрет, негу за цар гу имами"* [V,PM,236]; ~ *Мехмед чул'убија,] селски хазација,] сăбрал ми је Мехмед,] премного хăргате,] најнапред засежа,] Никола постаци,] до него зажена,] Елена главена* [МП(Д),33]; ~ *ч'асот на еден вечер си собират јунациту, зеват акалесарницата. Нај–напрет хождат на кумот да го акалесат* [V,PM,247]; 2. (просторно) 'кога не што се наоѓа напред, пред другите'

~ нај–напрет имам едѝн арапин; да гу извад'а да си борити и, л'у аку можиш да гу набориш, да ти га дам момата [V,PM,45]; *~ ми́наа зăми́наа два́јст и пе́тмина,] два́јст и пе́тмина, ве́рна друж и́на.] на́јнăпре́т вăрви Тра́јко Мора́рцки,] по–не́го о́ди Ту́ше Богда́нски* [ПК,2(273)]; и: најнапреде *~ најнапреде врвеше,] тој Услевин војвода,] најnasат се влечеше,] тој ми стари Апостол,] најnasат се влечеше,] мајките ги плачеше.*

најнапреш adv 'порано од другите' *~ триста са пушки пукнаха,] триста јунака паднаха,] триста са мајки писнали,] најнапреш писна Стојанăва* [МП(Д),105].

на́јнас'е́тнина adv 'најпосле', в. најнапкум *~ на́јнас'е́тнина ви́д'ă и́дно гн'а́зду ... и ути́ди при гн'а́здуту* [MS,t,75]; и: нас'е́тнина *~ мăнц'о́ вили́: "да гу дад'е́ми!", ж'ина́та ји сă ни да́ва; на–с'е́тнина канди́саха и два́та и гу да́духа ма́лкуту* [MS,t,16]; *~ нас'е́тнина пруми́на и ца́рица́та, му вили́ на инса́ну: ху́вава ви вили́ти* [MS,t,20].

на́јнăса́ди adv 'сосема на крај' *~ де́тто ре́кăл: "Ма́мо, па́к дујде́ идин–ју-на́к". И–не́го гу–изде́ла. На́јнăса́ди ути́шăл е́н–ма̀ле́чќут* [ВГ(Ѓ),274] – уште еден случај на нарушена конгруенција, како резултат на слабата функционалност на категоријата род во овие (долновардарски) говори: субјектот е од ср. род, а предикатот од машки: де́тто ре́кăл.

најповиќа (најповиќă) adv 'во најголем размер, најмногу' *~ ув врежут, шо гу пукривише полјто дур на мојрјту најповиќа на угри–слăнцă* [ME(P),77]; *~ најповикјă ут ветăрут на југ; мигју них сă нăогјăт негјдин повичкјă, негјдин помалцă длăбоки долиштă* [ME(P),79]; и: најповиќе *~ да испадниш на чаирот,] на чаирот на баирот,] на баирот на саирот,] на саирот на јороmo,]... ќе се скарат, ќе се степат,] ќе се степат беќарите,] најповиќе ивдовиците* [МП(В),308]; *~ и́ми се́јăхме: учумéн, сусáм, рăш мáлкичко, жи́то на́јпо-вике, бустáн. Сéлто би́ше нă–ри́т. О–видéх бráте, ри́т, кăшта ни́ма, сè изóрно, сè стáро сéјно. Ду–дéк ти–глéет óчте сè стáро* (станува збор за состојбата откако македонските жители биле принудени да го напуштат селото Мораници, Кукушко) [ПК,2(277)]; елидирани форми: најповќе *~ нă–него–ј туваро, сé нă–него–ј рăботта, он сă–мăче нај–повќе* [ПК,2(187)]; на́јпујки *~ наскóру му–с'ă руди́ла мóмичка. Т'á млóгу с'а–ја–чувáли, а–на́јпујки са–ја–чувáли на–п'ăтнајситу гуди́на* [ВБ(За),339].

најповичке adv в. најповиќа *~ и така си–ј прибрама шејвиту, шо–ј имахна за зивајна, нај–повичке книги* [ME (P),68]; и: најповичќ *~ везувиту и шарувиту и аку не кăту уф Вардăрија ошă ји дăржăт, најповичќ нă женцќут пăртал* [ME(P),81].

најправ adj 'чесен, уважуван' *~ дéе бráќа имáле идну–óреф зájно. И кóга гу– субрáле нé знăéле кăко дă–си–дéл'ат урéјте. Тугá пу–пăту вăрвăл Нăстрăди́н–уцá... и кóга гу–ви́шле сă–изрăдвáле шу–óцăта–е нáјпрáв чóек нă–сфéту и óн ќи–му–и–дéле урéјте* [ДК,155].

најпрăв* adj 1. 'тој што е пред сите други, напред'; 2.'она што е најважно, најголемо' *~ и така сетне му текна и зема нај–прăвиот алтăн и една чеврја харна, што ја беши дал чилиби Теодорак... Она си примини и, от много алтăни што имала, не ја текна*

ки, как липсува гол'амојут алтӑн [V,PM,164].

најпӑрво* adv в. најрано ~ *церква запалиме, народот си пишти,] светците си летат, војводата вика:] Не жалајте браќа сите да изгорат.] кој ки се наиме најпрво да флезе,] најпрво да влезе по ред да запали* [МП(К),88] – во Долновардарско, а тоа значи и во Кукушко, некогашното вокално р се реализира со призвук затоа во заглавниот збор го предадовме како ӑр, запишувачот тоа не го одбележил.

најран adj 'прв' (во случајот: цвеќе што цути порано од другите) ~ *Милке, ле Милке, најрано цвете,] јас ки ти писам белото лице,] писаш, не писаш, а бре јабанци,] мајка не дава за јарамија* [МП(В),121]; ~ *зашто се жалиш Пирин Планино,] зашто се жалиш, зашто се плакаш?] – Как да не жалам, как да не плачам,] ката година по три бул'ука,] ми испасија најрано цвеќе,] најрано цвеќе, бела дитилина* [МП(В),182].

најрано adv 'побргу од другите' ~ *"кој шче се најеми,] уода да ми згрјаје,] л'ап да ми замјаси,] и да го подложи,] и прогима зготви,] на нива да иди?" Наела се Руса,] најрано да стани* [МП(С),94].

најсетне adv, в. на́јнас'е́тнина ~ *и така, кату за си исфирши зборот, клават мизента благи и пијат ракиа, хем и вину. И нај–сетне му дават на пентја душа по една фаракосана кӑтка* [V,PM,247]; ~ *си–у–пукри́ла ли́цито. Зе́ла да́јре шу–тӑпӑт. Фӑти́ла дӑ–тӑпа. Му–кӑза́ла иднӑ–пе́сна ле́па и на́јсе́тне сӑ–уткри́ла. Би́ла но́гу ле́па* [ДК,122] – уште една потврда за изобилството на архаизми и иновации во односниве говори (како периферни): леп со значење на 'убав', сп. стсл. лѣпъ, рус. лепый, чеш. lepy; во иновациите, позајмени од балканската јазична алијанса (в. во Историјата на мак. јазик од Конески) се вбројува специфичниот редослед на зборовите, кога атрибутот е во постпозиција: му-кӑза́ла иднӑ-пе́сна ле́па. Кај Шапкарев среќаваме (од Кукушко): најседне ~ *накарала мӑжо и́ да и́ купе вӑлна, за да преде. Тоа и́ купуве; а она догде да га попаре, догде да га исчисте, трите четфртини отишли. Најседне фанала вече да преде* [ШК,(5),422].

на́јскапоцен* adj 'нешто со највисок квалитет, со најголема вредност' ~ *на́јскапоцени остава́т с'а́ми от–ти́е пипиру́дити. Она стану́ва пипиру́да, ква–ќи–го–прибу́ши, ква–ќи–оживе́е, на́ли! от–ти́и пеперу́ди оста́ват с'а́ми, сто́, дв'а́ста парчи́на за–с'а́ми* [ЛК, 137].

на́јсна adv в. наистина ~ *на́јсна гувориш?* (= дали навистина зборуваш?) – прашална реченица без партикулата ли – балканизам); *на́јсна ќи–до́м* (= ќе дојдам навистина) [ПК,2(78)].

на́јстаре́а* adj 'најважен, најодговорен' ~ *и му а кладе́ ра́ката на́врас не́а, и на саа́тут си прости́, и прослави́ на Бо́га. Пак на́ј–старе́ата ут Чифу́тити сӑ–нал'ути́, о́ти на су́бута а лекува́* [MV,K,278] – присуството на рефлексот у за големата носовка во субута би можело да се третира за црквенословенизам, позајмен од 'велика субута'.

на́јудо́л adv 'кога нешто се наоѓа подолу од другите, најдолу' ~ *хи́тра Пе́три гу кла́духа на́јудо́л у гура́та* [MS,t,75].

најчорбаџиа m, употребено како adj 'најбогат' (степенување на именка) ~ *му вели: "ах деду, кеситу гу дадох на един ахтарин милостина и, кату беши сиромах, гу чиних сега нај–чорбаџиа"* [V,PM,35].

на́јчуру́к* adj 'нешто со претерано лош квалитет' ~ *и ка́ и но́си, во́ учён би́л. а́бе ка́ ти кӑжа́ј, ричé, и вчéра гла́ви, изи́ци, на́јчуру́кут мéсу дӑ–ми зéвӑш. – Ут–во́ по́чуру́к нéма* [ВЕв(Кор),304].

на́ка adv 1. (просторно) 'онаму' ~ *шу–дéн шо смúсл'ӑл? – А бе, си–вéле, нé–ӑ но́сам на́ка–на́ка у–о́рмӑнут и д–ӑ–зӑко́л'ӑм, дӑ–гу–зéм во́а фло́ринут, д–избéгӑм дру́га дӑржа́ва* [ДК, 139]; ~ *сто́пи–гӑ на́ка* (= остави ја онаму); *на́ка нéма ни́што* (онаму нема ништо) [ПК,2(78)]; ~ *и во́ – а гулéмуто ка́мен – та́аап нӑ–па́шкӑта, му–ӑ–скину́ва па́шкӑта нӑ–змéут. Змéут ско́кна; та́п, гу–фа́ти, г–упӑ́лти, гу–фӑ́рли та́ка на́ка и чéкаа* [ДК,142]; ~ *излéгӑл та́м на́ка на́дру, му–рéкӑл: "Ел–си, ба́бо, до́ма! Та́ка ќи–пра́јме, ва́ка ќи–пра́јме. Ја́с–сум кӑбӑтли́а шу–ти́ди"* [ДК,146]; и: накӑ ~ *рéкӑл: "Ја́с ќ–о́м, ќи–гу–чу́вӑм ва́ гуди́на!" ... то́ и по́рӑну сӑка́л дӑ–о́де дӑ–гу–чу́ва, а́ма бра́тќӑтӑ–му не сӑка́ле: "а́ј–бе, ти́ ќи–о́јш, бéгӑј на́кӑ, кӑ–лéшу!"* [ВВ(Кр),311]; ~ *не сӑ свáршувӑ пустолцкјут синур ами вӑрвӑ ошӑ накӑ нӑ југут* [МЕ(Р),80]; в. наки; 2. (временски) 'потоа, натаму' ~ *и радува́ла ду́ша ми кри Бо́га мо́јо уткина́ч, о́ти приглидна́ на на́јдо́лна измика́рка не́гува. Ету ут сéга на́ка сӑ́ти ро́ди ки ми благосо́ват; шо ми чини́ голе́ма Го́спот, и сфете́нцо не́говото и́ми* [MV,K, 301].

накаде prаер 'правец на движење кон некоја цел, накај' ~ *оттам напкун кинисах накаде Ватилӑк. Една река има Каламита ја вел'ат; покрај та река одејќи еден черн шеј излизе, киниса по мене* [МС(В),87]; ~ *ни́а испадна́ме та́ма нӑ–Пуро́ј. И ут–та́м нӑна́м нӑ–зӑкара́а та́м ко́ли. Сӑ–кӑчи́ме н–а́дни ко́ли и нӑкӑ́де Буга́рја* [ПК,2(278)]; ~ *нӑ–длӑ́гуто уде́не тре́бе дӑ–плӑ́дну́виш. Плӑ́днува́ме та́м, ка́ сӑ–зӑлӑ́ди́, ве́чӑр, тӑргна́ме ту́ка нӑкӑ́де Била́хца–ј тӑва́, Пуро́ј де́ка–ј, сè пу–ре́кӑ́та, пу–ре́кӑ́та дӑ–нӑ–мо́сто нӑ–Стру́ма* [ПК,2(291)]; в. накад.

наказува* impf 'приговара, прекува' ~ *једнӑ жена си имала једнӑ керкӑ, много лоша, наказувала на мајкӑ си много и хич ни је слушала. Мајка хи ја приучила и хи вревила: "Нимој, керко, тӑј правиш... Как ште сӑ ожениш?" Тја хич ни ја слушала, ами оште повејке наказувала* [V, РМ,292].

нąка́нува impf 'предлага, наговара' ~ *"ќи–го–сӑ́дими на̨–бе̨си́лка̨. Ас, ко́а ќ–изле̨за̨м да̨–го̨во́ра̨м, то́га̨ј ќе̨–го̨–о̨сло̨бо́дити". А о́н на̨пра́ва̨л те̨ста̨ме́нт. Ко́а го̨–су́да̨т о́ди, го̨–на̨ка́нува̨ на̨–д'а́до̨–му да̨–по̨тпи́ши, па́ да̨–го̨–о̨сло̨бо́ди о̨д–бе̨си́лка̨* [ЛК,126].

нąка́пе pf 1.'ако паднат капки врз нешто (пр. при јадење)'; 2. fig. 'кога некој ќе почувствува силна болка' ~ *си–гу прӑкӑлва́х прӑ́сто, ми нӑкӑпа́ (мӑ–зӑбуле́ ипте́м)* [ПК(Гăр)]; ~ *ка́ ма̨–на̨згӑза́ нӑ–па́лицо ду́р ми–нӑкӑпа́* [ПК,2(79)]; исто и кај Саќов: нӑкапе 'почувствува силна болка од неочекуван удар' [СК,301]; 3. изр. крӑв да ти накапе (= ќе почувствуваш голема непријатност од нешто) – денеска ретко се среќава свирач на гајда, и аку го најдете, додека да го наканите да свири *дури крв да ти накапе на душта... уд мулејне* [ТГ, 322-323].

нąка̨пува́чка f 'многу силна болка, мака' ~ *мӑ–удри́ пу ко́кӑлчӑто на̨ка̨пува́чка (но́го мӑ–забуле́)* [ПК(Гăр)];

~ *нăкăпувáчка–j дă–тă–бóле зăп* [ПК,2(79)].

нąкáпуве impf 1. в. нąкапе; 2. 'силно нервира' ~ *ми–нąкáпуве кá гу–слýшум* [ПК,2(79)].

накáра* pf 'натера некого да стори нешто' ~ *тój и вилú: "н'áj ч'éркфа да пóш' сабáлин да фáтиш' да псáлаш' , тýк кајвинé сă – вилú – дур да дóат л'уд'éту на ќéјф да такá да т'ą накáрат да киманúсаш"* [MS,t,27]; ~ *по дно времја еден дедо отишел на еден ѓол' да лови риби. Да и ловил мало–много една риба, златна риба, и ја занел на дома му и накарал бабата му да ја готви* [V,PM,158]; ~ *утúди у Кирúт... и тáм ги накáра цáр'у, стóр'ąха идúн будрýм "лавúринту"* [MS,t 58]; ~ *отишéл отринтá и му насúпали на еднó вăршúло по еднá мјáра от фрет сéмјата и го накáрали "до ýтре ráно акó мóжеш да гú одбéреш – хáрно, и шта та загобúме* [V,PM,258].

нąкáрăве impf в. накáра ~ *рéкăл: "Мáмо, и лúстто и–јáде". И нáпкум куту–пóирбáп гу–нąкáрăве и–нéго дą–дýне. Вóа викáл: "Гóстто нé–дýąт"* [ВГ(Ќ),274]; ~ *е, имáла адна жéна двé ќéрки. Ама еднáта бúла нéјна, а другáта зăвáрна. Она сè мăжуфта ќéрка а–нăтерувáла, а–нăкăрувáла дă–рăбóте* [ПК,2(301)].

накąтére (сă)* **pf** 'се искачи на некое високо и стрмно место (на дрво, на карпа)' ~ *дéк сă–накąтерúл нą–мąчúнта–му* [ПК(Мор)].

накачи* **pf** 1. 'измести нешто, го стави на друго (место), што е повисоко' ~ *ej вúја мóмци, млáди Македóнци,] ајдем пăрва вéчăр Вáрдąр ќи–премúнме,] ајдем втóра вéчăр Гевгелúјско Пóле,] ајдем трéта вéчăр Кóжуф ќи–нąкáчме,] ајдем дă–рăзвúјме кăрвăвуто знáме* [ПК,2 (349)]; 2. – (са) ~ *или па ки та стретат на пăтут су кола или вјааникј, ки ти са накачат на колта* [МЕ(Р),74]; ~ *тáм дéка–ј пубилéна бýбăта, дą–рéчме шо–сáке дą–нáјде мéсто зą–кужýруви дą–вúе, ќи–са–пубéле пу–тúе вéјкте, бéла ќи–бúде, сăта бýба ќи–са–нąкáче нą–вéјкте* [БМ,201]; ~ *тó уфчáрут утúшăл зą–дą–а–извáде тá змúјта и вá му рéкла: "Амăн ти–са–мóл'ąм дą–ма–извáјш уд–óгинут!"... Ама тá, дéјту си–свирéлу кăвáлче: му–рéклă: "Пóдај–гу кăвáлчту јáс прику–вá ки–сą–нąкáчăм и ки–мą–исфăрлиш"* [БМ,199]; ~ *úмше нéкаа кóла, сă–нąкачúме нă–нúх, áма шó фајдá, нéли нă–Димúр Исáр ни–устăнá бăгáшо, дрýѓоо, сă–нąкąчúме сáмо нúа дéцăта, бăре нé ódиме пéшки; стáрте сă–изнăмăчúа* [ПК,2(248)].

накачи pf 'закити, стави цвеќе како украс (на капа, на јака и сл.)' ~ *да набереш цвете секакво,] да ми идеш в гора зелена,] да го видиш Делчо војвода,] да накачиш Делчо војвода* [МП(Д),170];

накашта (сă)* impf 'се движи кон повисоко место, се искачува' [MS,s, 72].

накд m 'пари што стојат на располагање, што не се потрошени' [V,PM,375].

нáки adv 'онаму' ~ *дéка µáмо, нă нáки, нăвóнка* (= кај прозорецот, онаму, надвор) [ПК(Гăр)]; ~ *белу просу пак са тракалиште на наќи на ваќи, и ка му са бактиса слушаќи, фати да и гледе сите криво и им риче: "Мулчејте, мулчејте. ајнаµи µенебетлер"* [ТГ,342]; в. нака.

накúпе* pf 'кога некој е многу незадоволен, крајно огорчен (од нечија постапка)' ~ *нóго лóш чувéк, нé сă–тăрпе вúке–гájре, ми–нąкипé* [ПК (Гăр)].

накитén* adj 'кога некој е убаво облечен со детали, наконтен со скапи работи' ~ *и тójнака хрипнá, вjахнá нá цúрното, гу извáди на дóлна земја по–надóл. Тáмо најдé еднá цáрска мóма, накитéна, наридéна, стојáши покрáј едúн езéр, плачáши* [V,PM, 134]; ~ *Димитриja, мили сино,] покарај нивестата,] да не оде горе – долу,] горе – долу по чешмите,] приминета, наредена, како китка накитена* [МП(К),72]; ~ *карај, учи сино нивестата!] мори да не јоди на бел Дунав...] море, кога јоде, сино, на бел Дунав,] ситно, дробно, сино, јисплетена]... како китка накитена,] кога с–иде, сино, јуд бел Дунав,] ка-то крбла, сине растурена* [МП(М) 160].

нąкúти* pf 'украси со цвеќиња и др., дотера' ~ *и ќи–си–бęрéмę сúти дивójки, ќи–с'áдними и–ќи–кúтими кондúритę зą кąлéсвąни сǫ–злáтǫ, сǫс–тúą сą̆рми, сǫ–цвéќинą ќи–ги–нąкúтими и–дą–лą̆скąт* [ЛК, 144]; ~ *Стојан на Руска думаше:] Руске ле млада невесто,] утре е Света недела,] стани ми рано, порано,] облечи бела промена,] убаво ми се накити* [МП(К),61]; и: накичи ~ *ој да бjах, да бjах] син–зил'ен да бjах.] га та накичим] за млада нивjаста] чи шта идим ја] млогу далеку* (пишува: *далиеку*) [МП(Д),45].

нáклáва impf 'става нешто на куп (некаде)' ~ *от ихą̆ро, кату бéха мулúтата бéз самáри, ги земá гóли, отúде аф горáта, собрá дą̆рви, направú по еднúа бóцки, нáврjá ги нá мулúтата áф курмту, фатú да нáклáва дą̆рва* [V,PM,127] – уште еден пример за проширената употреба на множинската наставка -и со именки од ср. род: собрá дą̆рви; за ова како туѓо влијание в. поопширно во граматичкиот дел; ~ *после това на една удаја клават трапеза сос л'ап, сол и друго јастие... Зентјут кату за седни на стол, му дават нож, чопнова три хупки л'ап, наклава нетри на солта и тој јаде тамо мą̆ра нешто* [V,PM,250]; ~ *и тóлку ќи–са–нąпráве сą̆те вéјки напą̆лнéти... и тá вúќе ки–сą–испúка сą̆та најс–вéјкте и ќи–си–извúе кужýрци и пу–идná нидéл'а ќи–а–рąстрисýвиш вéјкта, бýбą̆та ки–си–ј– нąклáвиш у–идна–удáја на–прóструм* [БМ,201].

наклади* pf 1. в. нáклáва ~ *имáло рéка, уф–тáа рéкта пу–крáјта нąкą̆лдéли–си тинцирúнта, нąпрą̆вúли уцáци, си–турúли мáнца дą̆–вáрą̆т. А ергенчúна – шупчúна, кулку Вáсто, тą̆квú, кáмине тóлкуви тą̆кá, бýн'о: ус–кáмино, субóрјо: тéнцą̆рто* [ПК,2(321)]; 2 'стави дрва и ги запали (направи огниште)' ~ *да наберем сухи дą̆рва,] сухи дą̆рва габерови,] габерови, јаворови,] да накладам до два огна* [МП(Д),65]; 3. – **(са)** 'се нареди' ~ – *Хајде Дојне на дą̆рва!] доде Дојна да стане,] момите са отишли,] доде да са омие –] и си са набрале,] доде вą̆же да најди –] и си са наклали* [МП(Д),65].

нąклéпе pf 1. 'наостри секира или нешто слично со чукање (удирање) на сечилото'; 2. fig. 'наклевети некого, обвинувајќи го пред личности од кои зависи' ~ *о–нąклепúле кумшúјте и о–зątвурúа чувéко ни–крúф, ни–дýжен* [ПК(Кр)].

нąкливéте pf 'набеди некого, изнесе лоши работи (пред трето лице)' ~ *ак некуј гу нąкливитил нă–некуј чувек, викме гу зел нă душа* [ПК,2 (157)]; ~ *или ки гу кладă сиjменут да гу бијă нă непуслушнjут, или ки тă нăкливетă нă бегут* [МЕ(Р),90]; – иако поголемиот број верници ги држат постите сепак има и такви што возразуваат: *"Што има џанум*

оти чувек ки мăрсе! – Да утепиш чувек, да уткрадиш, да накливетиш, да издадиш – продолжува да реди тој – *тоа е грех, исе* (пишува одвоено: *и се*), *оти ки апнум месо или млеко па ки згрешум! Сакале попуве па а правиле воја работа* [ТГ,307-308].

нàкло́ни pf 'отргне од некое верување, убеди да стори нешто' ~ *сẹ–бу́тнàл та́м, и–цăрви фа́тàл да́жẹ, и–тọга́ мина́вà ґа́вọлọ, са́тàна́тà сас–то́рба и–му–ба́рà дà–му–да́ј н'а́штọ. Изв'а́дàл цăрви, му–да́л. Па́ му–да́л зна́чи. И–то́га́ цăркнàл са́тàна́тà. Пу́кнàл о́ти нẹ–мọжел дà–гọ–нàкло́ни, па́ си–вẹру́вàл* [ЛК.118].

наклăч'и (сă) pf 'се повреди' (се удри) ~ *р'е́ч'и на ма́лката́–му мо́ма: "иди́н јуна́к ина́ ру́ба има́ш'и кутý сла́нциту, то́ј бирика́т н'а́ куртали́са; дур rắнка́та му сă наклăч'и"* [MS,t,35].

наклăч'ува (сă) impf в. наклăч'и сă [MS,s,72].

На́ко 'м. л. име' – ќе се издвои од групата било кој селанец и ќе викне: "*Јас давум две кутли ичумен, ако се Андон или Нако Гошуф, избајне сусе руби*!" Потоа тој ќе се повлече а пред свештеникот ќе застане *Андон* или *Нако Гошуф* и ќе рече: "*Уд мене има три кутли за него да гу избајниме*" [ТГ,26]; ~ *кумши́ита На́ко ма́–тужи́, са́кше да́–ми–зи́ме пу́лвинта двор, дунцé кумúсја, излизé дру́го* [ПК,2(192)]; – според свештеникот Хаци Лазар, последниот свеќар во Гевгелија кој *служел служба* бил Нако *Самарџи*, активност што, под влијание на пропагандите (веројатно бугарската), ја прекинал 1907" (тоа е мислење на Ст. Тановиќ – [ТГ,207]).

нàко́ве pf 1.'прицврсти нешто со помош на клинци'; 2. fig. 'искажа лоши зборови за некого, наклевети' ~ *ác штáм óти ón téj нăкувáл, ни́кој дру́к, сáмо ón ти–j знáа ká–т сă, шó–т сă рăбóтте* [ПК,2(199)].

нàко́вува impf (в. нàко́ве 2) ~ *заати́ ón мă–нàкувá; сè ón ги нăко́вува чувéцте (л'ýјто)* [ПК,2(79)].

наколко adv 'независно колку' ~ *пак тиа Гăрџи: "е, море, дебелоглаф Бăлґарин, ти на земјата си бил добитук, а не човек". Болгаринот векu малч'аши, наколко да го пезеха тиа двата Гăрџи* [V,PM,179].

накопа* pf 'разрие земја со копачка (во голема мера)' ~ *чикаларот пита, распита,] дека има лозје гулемо,] там да јодам да се накопам,] чикаларот пита, распита,] дека има нива голема,] там јодам да се наорам* [МП(В),302].

накрај praep 'укажува на граница од нешто, до каде се простира' ~ *иди Јано, иди,] де та мајка дава,] и братја фтаксуват!] Неја ли сме Јано,] фрет сме кережије,] сăс кирија ходим,] јоткрај, накрај земја,] и при теп шче дојдим* [МП(Д),90]; и: нăкра́јут ~ *Е, ма ти́а си–кла́дóа пи́са нă–чéјлите. Кóга бăра́ја – ли́рте сă–липéа нă–чéјлите. И–субирва́ја óни. Удéа нăкра́јут, си–и–дрăснува́ја, па нă–мужéа дă–и–фáтăт* [ДК,136]; ~ *Уддéме, Мóкринă пра́знă. Нăсили́ли сă–та́м на́ште бижа́нци по́ра́но, по́а́рните ка́штички тăка́ фăна́ли. Ни́ă пра́во нăкра́ј, адна́ по́вира́н ка́шта бутна́ме–се, кулк да не́–сме нă–мигда́н* [ПК,2(221)] – во контекстот имаме случај во кој додатокот за место се јавува без предлог: адна́ по́вира́н ка́шта бутна́ме-се (м.: 'во адна по́вира́н ка́шта').

нàкра́ја adv 'на периферија од некој опсег, но без да се излезе од него' ~ *гу–пи́та гуле́миут бра́т: "Ти́, му–ве́ле, шó зна́јш?" –"Ја́с зна́м шó и́ма у–све́тут, шó сà–рăбóте у–сфé-*

тут". – "За́стани на̨кра́ја!"... Читвӑрттy: "Ти́ шо́ зна́јш?" – "Ја́с, па, мо́жӑм да̨–но́сӑм ду–о́сум ду́ши". – "До́бру, за́стани и ти́ на̨кра́ја!" [БМ, 195].

накри prаep 'покрај, пред' ~ *му дуј̀де́ вре́мито да флѐзи уф проскомидија́та кату́ как има́л аде́т накри Бо́га; на саа́тут на проскомидија́та, сӑ угуди́ да тимн'ати́са, ка флѐга̨л на Господи́ново валта́р* [MV,K,321].

накривја adv 'налутено, со намуртен израз' ~ *а̨јде дојде време, пак тас си намури, пак накривја гу гледаши арапинот, пак арапинот ја вели: "да̨нӑм што толко си намурила"* [V, PM,235]; в. нӑкриво.

накриви (си)* pf 1. 'измести нешто од нормална или вертикална положба' ~ *мори, на та л'ул'ка,] лудо–младо, л'у–л'а–јеее...] мори, лудо–младо,] дилбер Мито, л'у–л'а–јеее...] море ми накривил,] кӑрмӑз фехче, л'у–л'а–јеее...* [ТГ,68]; 2. 'направи гримаса со непријатен израз'; 3. изр.: си-нӑкриви́ ка́:пта а. (= демонстрира сигурност, гордост, односно безгрижно се однесува ~ *се́ мо–ј изо́рно, нӑре́дна–ј не́гуфта, сја́а а–нӑкриви́ ка́пта, ни кӑсӑве́т не–мо–ј, не́к вӑрне*); ~ *пруддѐ а́рно пипе́ро, зима́ баја́ па́ри и си нӑкриви́ ка́:пта* [ПК,2(194)]; б. = се кажува за човек што се опијанил ~ *Це́мто па́ а–нӑкриви́ ка́пта, а̨ј–го излѐве ут–каавине́то* [ПК,2(184)]; оваа фраза потекнува од некогашниот обичај (изразен со начинот на кој се носи капелата): жената ако е вдовица, ако нема маж, капелата ја носи исправено, а ако е жив тогаш ја носи настрана [ПК,2(195)].

накрмен* adj 'кога добиток (пр. овца) ќе се најаде крма (= зрнеста храна со сол)' ~ *оj јуначе, јунак Крали Марко,] наште јовци трева напасени,] наште јовци солца накрмени,] ами јовци вода не појени,] што заклучи Јуда Самовила,] што заклучи дванајсет извори* [МП(М),27].

на̨ку́п adv 'повеќе работи собрани на едно место' ~ *ги–истури́ па́:рте на̨ку́п*; исто и: *л'у́јто бја́а гла́ва ду–гла́ва, на̨ку́п* [ПК(Грам)].

накупи* pf 'собере на едно место, стави на куп' ~ *Чл'ака му рӑкал: "Што ќу ги чина! Ќу навалӑ оган да та изгорӑ". И како набрал много дарва, накупил ги на ӑдно мӑсто, запалил ги* [V,PM,290].

на̨купи* pf 'купи нешто во голема количина (направи размена: пари за стока)' ~ *"Ја́с – ра̨че́л – и́:м пари́ и–да:–убле́чум и д–ај–ку́:пум сӑто". Удде́ле у–дука̀:нто, на̨купи́ле, сприми́ле* [ПД,278]; ~ *го питала: "Да имаш, брача, пари, што ќу си купиш?" – "Кон, сӑстричко, да тӑргувам като тато... " Тӑ му тога дадјӑ пари, и тој си накупил кон'ӑ, воловјӑ, козици и овци* [V,PM,291].

накупо́ва impf в. на̨купи ~ *дава хи мулето, штјува на пазар', напаза́р'ува, накупо́ва на деца́та јад'а́не пеши́н'. Гладни! Купува јад'а́не, и им купува дрехи да са облекат* [ВД(Ка),334].

накуси* pf 'вкуси, касна (нешто)' ~ *"... ки оста́нам ту́ка, ки ча́кам ду́р на дру́гата годи́на да си чи́нат смо́квите, и ја́зе да наку́сам о–ти́а смо́кви". Тога́с бра́т му одговори́: "сакӑн бра́те, немо́ј оста́нуваш ту́ка!"* [V,PM,28]; ~ *и дојдѐ врја́ме, смо́квите рацвети́а и чини́ха мло́гу смо́кви и,... зема́ една́ смо́ква и, л'у наку́си, от човѐк што́ бе́ши, са чини́ доби́так* [V,PM,28]; ~ *му ве́ли на́ дја́тето: "и́ди да му ка́жиш на́ ца́рјут, че́три о́ки бра́шно чи́сту са́м да́ гу це́и, не́говата цари́ца да гу мја́си, еди́н л'а́п да гу чи́ни, цари́ца да гу изва́ди*

от пéштја, и да нé гу накýсјат!" [V, PM,122]; ~ *едúн дéн дојдé чифýтинот нá дóма да га вéли на мáјка ми: "дá га закóлиш кокоштá, да га гóтвиш, та на нúкој да нé дáдиш да нáкýси от нéја!"* [V,PM,130].

накфáси pf 'направи нешто да биде мокро, го наводени' ~ *и вилú: "н'é-мам вр'ăм'ą да си ги накфáсąм ранц'ăт'ą, да си ја спráш'ам и главáта!"* [MS,t,...].

накфáсува (сă) impf в. накфáси ~ *да си ги накфáс'ąм ранц'ăт'ą!* = да си ги намокрам рацете (со исто значење: сă накăснува) [MS,s,72].

нáкăд praep, в. накаде ~ *е, нúе сидéмă, бáш прéт дą-зájде слăјнцто, сидéмă шо-сидéмă и тóгăш видéмă едни́ дéка бéгăт нáкăд-Влáдуву, едни́ бéгăт нáкăд Лýкувиц, уд-вójскăта. И пучнáа жéни, жéнцки глáс дą-сą-слýша пу-дéцта* [БМ,192]; ~ *и тúą уфчáрто, а-брé на-кучúнта; с-пýшки пýкат пу-н'о:, а-брé, у-брă. То: нăкăд гувидáрто. "Гувидáре:, вăлк úде, гувé:та ќи-ви-сјáде"* [ПК,2 (234)]; и: нăкăт ~ *дујдé: Бугáрто дă-брáнăт вúќе нăкăд-Циумăјá, кăд Дýпница нăгóре. И тáм дујдé:, фрóнт нăпрăвúă* [ПК,2(219)]; ~ *"Ми сјеа, ричéл, Лýдо, шó прăвúме?" "А , а ќ-о:-пýштум у-бунáро". О-пýште нă-пóпут у-бунáро и минáла нéкаа кóза и кó:ста а пýште. И усăмнáло, úде пупадúката. "А бе Лýдо, ричé, нé дујдé пóпут нăкăд-вáс?"* [ПК,2 (345)] – случај на употреба на прашална реченица без партикулата ли што се третира позајмен образец.

нąкăлве pf 'изнатепа' ~ *о-нăкăлвáа дéтто, а нé бúше óно крúво* [ПК (Грам)].

нąкăрви pf 'извалка со крв некаков предмет (во случајот нож)' ~ *сúте другáре скинáја,] и-áс сă-сегнáх дă-скúнам,] лóза нă-гóре мáле се-дú-гна.] Лýто-сă мáмо нăл'утúх,] извадúх нóш уд-нужнúца,] удрежáх, мáмо, лóза ут-кóрин,] уд-кóрăп кăрви прăтéче.] Нóжуве си-нăкăрвúхме,] клéтва мáмо испăлнúхме* [ПК,2(315)],

накăрше pf 'направи нешто на ситни парчиња' – кога се преселуваат од стара во нова куќа со себе носат цел леб со желба среќата од старата да се пренесе во новата куќа. Кога ќе завршат со селидбата споменатиот леб на софрата ќе се накăрше – од тој час среќата треба да остане во новиот дом [ТГ,301].

на-кăрш'и́ adv 'нешто што е од другата страна, отспротива' ~ *на-кăрш'и ут кáфинéту бúш'и на цáр'ут кăш'тата* [MS,t,82].

накăсни pf 'кога некој предмет ќе биде натопен со вода, односно ќе прими влага, но и човек ако го наврне дожд ќе накăсни' ~ *за митáт враш'úлуту, за му тýрнат óда, да сă накăсни враш'úлуту* [MS,t,67]; ~ *там дека ручеха леб покрај една рекичка, накăсни аф водата, реката га зема кората на дол. И тој фати крив-куц да га тера* [V,PM,91]; ~ *кривоју фати да прикажува на дервишинат: "динеска, џанăм дервишо, кату седнахми сос тој мој другар да ручими, јазе турих аф водата една суха кора да си накăсни. Реката ми ја зема кората..."* [V,PM,91]; ~ *и тој, што беши млого хитра, извади си дрехите, ги собра нетри на кутелот и кутелот го тури по куп на главата му, и, колко дăжд и дăждало, не можа да го накăсни него* [V,PM,200].

накăснува (сă) impf в. накăсни (со исто значење: сă накфасува) [MS, s,72].

налади pf 'освежи со пиење нешто ладно (пр. студена вода), односно

со миење на лице и сл.' ~ *дај ми мамо сребрен ибрик,] да натопам тенка уста,] да наладам рудо грло* [МП(В),52]; ~ *првната пушка да пукне,] и тебе Кол'о да јудре,] тогај де речеш бре Кол'о:] – Каде си бела Марињке,] водичка да ми подадиш,] да си на̀топам устата,] да си наладам грлото* [МП(В),212].

налба́нтин* m 'мајстор што потковува добици' (им става железни плочи на копитата) ~ *а пу́сна бра́т–и да по́ј да му клад'е́ пе́тала на ко́н'у и налба́нтину р'е́ч'и: "да ми дад'е́ш' идно́ о́ку да така́ да ти гу ко́вам ко́н'у!"* [MS,t,51-52]; ~ *е́ми, о́т те́јко ем кува́ч ем нӑлба́нтин. Па́личници, мути́ки, тӑкви́ рӑбо́ти пра́вше. И ко́фше мӑгӑри́нта, ко́јнто, и би́були ко́фше* [ПК,2(319)] – објаснувањето дадено од информаторот: *е́ми, о́т те́јко ем кува́ч ем нӑлба́нтин* укажува на непрецизноста (или неточноста) во објаснувањето дадено за нӑлба́тӑн како 'ковач' во [ЛК,95]; во употреба е и скратената форма налбат* ~ *барабани бијат редом по селата,] редом по селата и по градовите,] ќе се зберат младите налбати,] младите налбати врагот да јоковат* [МП(К),138].

налегне* pf 'турне на земи' ~ *јаз го гриших тој, што тръгна ножот; бегот, гу налегна, гу тупа, тупа!* [МС(В),74].

нӑле́же (сӑ) pf 'остане в кревет додека да се засити (од лежење)' ~ *та́ма, о́ти ла́дничко и не́ма ко́ј дӑ–т рӑзбу́де, сӑ–нӑлижа́ме, сӑ–нӑспија́ме* [ПК (Мор)].

нӑле́пе (сӑ) pf 1. 'се прикрепи едно на друго (со или без лепило)' ~ *се́мто шо–ки–пл'у́ске* (станува збор за одгледување на свилена буба) , *што́ ки–са–ро́е то́, ... на́м ут–та́ кӑпи́нта ки–си–кла́виш нӑ–се́мто, ки–си–ски́ниш ли́с, ... то́ о́дма ки–са–нӑле́пе* [ВМ(Са),316]; и: нал'ӑпи́ ~ *да ти ш'ту ста́пна до́л на дво́ру ду́рата за уста́ни да пу ду́рата за т'ӑ фа́т'ат; и катра́н'у са́ нал'ӑпи́ на ранка́в'у на палто́ту* [MS,t,22] – презент од перфективен глагол: катра́н'у са́ нал'ӑпи́ (м. 'ќе се налепи') ; 2. 'се нафати болест' ~ *о́де гу–нӑо́жца то́ ме́сто, а́ма сла́п, рӑ́ците сѐ кра́фи́шта. Иднӑ–гуди́на кра́ста кӑ–си–и–нӑле́па! Е о́де та́му, гу–нӑо́жца то́ ме́сто* [ДК,133].

налива* impf 1. в. нал'ава ~ *и́звур во́да извурва́ше, ама намӑн, и́звур во́да извурва́ше]... ма́ла мо́ма нӑлива́ше, ама намӑн, ма́ла мо́ма нӑлива́ше* [ДК,156]; ~ *јам стигнал јунак, јам стигнал,] ӑф зиленото ливаде;] тамо си најде јунака,] једӑн ми млада нивјаста,] тамо уода налива* [МП(Д), 82]; ~ *Маро ле мари, Маријо,] Мара си вода налива,] лудо си кон'а напива,] на Мара̣ думи зборова* [МП(Д),127]; 2. 'полева вода (пр. на цвеќиња и друго)' ~ *студена вода јидише,] јод таја вишна планина,]... право ми јоде во гардина, ох аман,] вав Јанината гардина,] вов Јанината гардина,] Јана ми цветја налива, ох јаман* [МП(М),156]; ~ *зоврел вода, за да измие на мајка си главата, а кату подкачил ошче да налива главата на мајка му сос горештата вода, сирачката издӑхнала и се озӑбила* [ШК(5),419].

налетӣа* pf 1.'сретне некого, наиде на нешто' ~ *една момичка сираче налетјала на еднӑ много злӑ маштехӑ. Сјаки ден ја бахтала и боеднач ни хи давала слатак л'аб да јаде* [V,PM,286]; ~ *и пак стана, отиде на царјут, му вели: "пехер мој, јазика пак дојдох, ча двете сестри на зл'а налитјаха "... царјут, кату така и*

чул, заедноч рече на нај–малката мома "скору, синку, да идиш сос нашут зет, ча двете ти сестри на зл'а налитјаха, хизмет да им чиниш!" [V,PM,62]; ~ *налетала жална Мара,] налетала на зло свекор, на зло свекор, зло свекрва,] две јатрви клети кучки* [МП(К),70]; 2. налит'аи* 'доживее, претрпе' ~ "... *ки оста́нам ту́ка, ки ча́кам ду́р на дру́гата годи́на да си чи́нат смо́квите, и ја́зе да наку́сам о–ти́а смо́кви'. Тога́с бра́т му одгово-ри́: "сака́н бра́те, немо́ј оста́нуваш ту́ка, ци̂а ло́шу ки налитјаиш!"* [V,PM, 28].

нали́це adv 'нешто ставено со лицето, односно со предната страна напред' [ПК(Мут)].

налови pf 'фаќа нешто, пр. риби, птици или диви животни, со мрежа, фак и сл.' ~ *појде лудо в честа гора,] да налови диви пилци,] не налови диви пилци,] тук налови малкај мома* [МП(К),27]; ~ *и то́о пугле́дне: "И–и, ку́мо ле́со!" "Е, е, ми а о́ј, а́с си–ј–нӑлуви́х уд–ѓо́л'о. Ти́ си, ре́кла, по́–јӑк, у́тре ќ–о́јме и ти́ ќи–нӑло́виш"* [ПК,2(224)].

нало́г* m 'завештание, оставена порака' ~ *на–е́дно м'а́сто гле́да е̨дна́ зми́ја, сви́тка̨на, н'а́ко̨ј га–удри́л и–не̨–мо́ш да̨–бе́га̨. Ама то́ј не̨ се̨ пла́ши. И си–ви́ка̨: "Ќе̨–испо́лна̨м на̨–та́тко̨–ми нало́го̨"* [ЛК,127].

нал'ава* impf в. нал'аи̯ ~ *кату слӑнце светиши, кату месичина греиши, сос сребарни ибрици вода нал'аваши* [V,PM,77]; ~ *бабата му вели: "синко, ниа тука немами вода, зашто имами тука у ѓол'ут една страшна ламја, та ката ден по еден човек изјава, да така на дава, по една стомна вода нал'авами." Тогас и тој вели на бабата: "дај, бабо, един бардак да пода, да нал'ајам вода"* [V,PM,220].

нал'аи̯ pf 'наполни сад со течност, пр. со ракија, со вода и сл.' ~ *и то́ј сас пепјала́ фаф очи́те хи фӑрли́л. Пак ламја́та е бол'а́ли очи́те, та хи́ са оздрави́ли от пепјала́, и му да́ла та си нал'а́л от вода́та* [V,PM,257]; ~ *му ве́ли: "ка́к ки вле́зиш, л'у не́три от по́ртата и́ма една́ че́шма жи́ва во́да. Ти са мо́л'а, на́ ти и едно́ шише́нци, да нал'а́иш мӑ́ра во́да да ми дока́раш, да си оми̯ам, о́чите ки ми́ оздра́вл'ат!"* [V,PM,123]; и: нали(и) ~ *нос ѓавол фатил често да промина през челеби Теодораќовите порти с кон'а и сос много салтанат. Един ден старата баба парамана излела отвун порти, да налии вода с две бардаци* [V,PM,164]; односно: налеи ~ *детето му ка́зало: "Пу́сна ма мо́е господа́р, на визи́рја сина́, за да му до́неса е́то о(т) та́м жи́ва во́да; та ка́зоват, дја́до, чи и́ма при водата една́ ламја́, та л'у ко́ј и́де да нале́а, изја́ва го"* [V,PM,257]; ~ *тамо в штерната имало и една кучка ламја: кој ки ходиши пешин да налеи вода, ки го изјаваши. Кату виде и царскиј син това, рече един ден на негова пезодрома да пои да налеи вода* [V,PM,156].

нал'утен adj 'незадоволен, разнервиран' ~ *като стигнал дома си, тја като как напреш изл'ала да го посрештне и да му фати коно. Пак тој нал'утен, искарал сӑбјӑтӑ и сӑ мӑчил да јӑ убијӑ* [V,PM,281]; ~ *стани, ми пустели, јазе да си легнам.] Не можам да станам јас да ти постелам,] јас сум налутена јоти не ми купи,] чејли јот видело, гримни ем прстејне* [МП(В),43-44] – во контекстот среќаваме интересен случај на линеаризација: кратката заменска форма се јавува во препозитивна позиција во однос на глаголот и во формите на императив (стани, ми пустели), што претставува доказ дека

во јужните говори силно се навлезени специфичности од балканската јазична алијанса; ~ *зад кăштата в градината,] таму Неда ноќувала.] Помнинало лудо младо,] тој ин веле ем гојворе:] на кого си налутена,] дал на твојта стара мајка,] ил на твојот стари татко* [МП(К),156].

нал'ути (си) pf 'искаже незадоволство, разгневеност (пр. со израз на лицето, односно со зборови)' ~ *га го виде от далеко ошти Зарзавил, чја иди с невестата, много си нал'ути. Зере, кату идиши детенто с невестата, ѝ каза сичко* [V,PM,158]; ~ *царјувата мома и пуснала писмо на татка ѝ, та му вел'аши, чја си наемна един јунак та ја откина от самовлите. Кату ч'у татко ѝ, много си нал'ути и пусна л'уди млого аскер* [V,PM,216]; ~ *и они кату видоха јуначкото му, што стори, брак чиниха, ја уженихa нихната сестра за царјувото дете. Кату чу царјут, млого си нал'ути и од јад пукна* [V,PM,234]; може да "се нал'ути" и некое митолошко суштество: — ако некоја овца е фатена од баба-шарка (= сипаница) при лекувањето, особено внимаваат баба шарка "да не са нал'уте" и да не направи голема штета, да изумрат сите овци [ТГ,380], ~ *и толко се карали, дур штели един на друг да се поедат. Тога Бог се нал'утил, та триестето брата дигнал горе на небето да му правет хизмет, и тие се нарекли Дефове* [V,PM,266].

нал'утину adv 'кога се изразува незадоволство' ~ *на ичуменут малце мăка му падна и куту малце са нал'ути и нал'утино-нал'утино удгувури: "Најстина, сите те палат, ама не трабуве да та палат, оти, који апнуве уд тебе са чинуве жăлт куту болиш"* [ТГ,342].

нам adv 'по извесно време, после' ~ *нам сă-л'уте, некуј му е криф* [Пг (Фур)]; ~ *ко нáм вúа видéле óти истúна бúл, зéле ќ-óдăт ќе пáлăт лáмјăта пу-кăрвта нăнáка* [ВВ(Кр), 310].

нам m 'постапка што јавното мислење ја третира за срамна' ~ *шó нáмуве прàвú, нé знáм ká испáѓе прăт свéт* [ПК,2(169)]; ~ *árин нáм ни-на прàвú, дă-нă-мóжме прăт-чувéк дă-сă-пујáвме* [ПК,2(169)].

нáм pron 'долга зам. форма за индиректен објект од ние, овде во функција на директен предмет' ~ *тój му р'éч'и : "јас дójдух при вáм да стáними парéја" ... "ти сăс нáм за стáниш' парéа"* [MS,t,74]; ~ *и т'é му р'éкуха: "јáла! сирмáси снѝ, н'émами дрýга удајá пóвики, амá пукрáј нам прóмин' и тѝ!"* [MS,t,15]; ~ *там с'ạд'ăхми пу на с'éдим, óсим м'ăјинц'ạ и дójди вр'ăм'ạ на јýл'ус нам да н'ă пýснат* [MS,t,2]; ~ *тој му каза: "за пода да брăкам слăнцето, удека угрјава". – "Ти са молими да питаш и за нам, зашто и ниа не можими да си запреми кату другите планини, л'у си карами"* [V,PM,124]; ~ *бúха двá брáтќа у инá кăш'та и двáта бúха уж'éн'ạнти и ни имáха рáбута и т'é кутý нáм* [MS,t,47]; ~ *вúд'ạ, ш'ту л'ýди úма на силáта, алá сирумáси, ни муж'á да пój на скул'óту за да ни фтáса нáм* [MS,t, 42]; ~ *ч'ýзда ч'ув'ăк дójди у нáм ут кш'инитјá* [MS,t,15] – примерите потврдуваат дека нивелирањето на падежните остатоци кај заменскиот систем во југоисточните егејски говори е прилично изразена; за ова поопширно во граматичкиот дел. Во контекстот што следува имаме комбинација од аналитичко и синтетичко изразување на дативниот

однос: на нам ~ *и еднош излезоха по гората сос жената му, на Бога се верно мол'аха, хем вел'аха: "мили-чки Боже, на нам от сарце чендо да на дадеш, та нека и змиа!"* [V,PM, 164].

намáж'и* pf 'покрие нешто со тенок слој од боја, маст и сл.' ~ *"áку знájат да дóат да в'énат ут тóс клájанц ут калó мрăва да да намáж'ат ч'етирт'ăх ќуш'ánта на ќупрíјата ..."* [MS,t,24]; ~ *и тáм имáлу н'étр'а ут пи́л'а мл'ăку; утáм да в'énат мрăва мл'ăку да ги намáж'ат уч'ит'а да му сă утфóрат* [MS,t,36]; ~ *мóш' да клад'éш' ниш'án'ă, на зим'áта пéп'ăл за настил'éш'; и на скáлата пармáку катрáн за гу намáж'иш'* [MS,t,22]; и: намаза ~ *после три дена ја извадиха вунка, ја беха намазали масло по лицето и по сичката снага и везден ја дражаха на слăнцето* [V,PM,195]; ~ *му вéли: "цáрју, ти са мóл'а да ми дáдниш вáшто ки́ло да мérими алтăните" И цáрјут са почýди, от дéка тóлку áлтăни фати. Цáрјут му намáза дăното на ки́лото сóс катрáн и гу дадé* [V,PM,117]; ~ *постјаха, му удри по една дамга и на двамината и мо даде за пиле млеко от бивол млеко. Го земаха и они млекото, отишли на царјут, му намазаха очите, повики ослепе* [V,PM,160].

намáзува impf в. намáж'и ~ *си клáва мрăфка на крáјч'ату, му са утфáра мрăфка, фáш'та да зи́рка; гу намáзува ш'и́ч'ку, му сă утфáра ш'и́ч'куту óку* [MS,t,37]; и: нămăжýва ~ *óни зăспýват. Стăнýва лисúцăта нóшќăта, нă-најáрнуто вóл му-ă-нămăжýва мýцкăта* [ДК,117]; ~ *зимам едно гăрне, напкун зимам една пачаврa... и напкун га намажувам с малко зејтин* [МС(В),84].

намáка* pf 'потопи нешто во течност (во примерите во зејтин, односно во растопена смола)' ~ *мишката отиде на самоладарникот сос самоладу, си намака пашката, и пак оттамо отиде на червен пипер, си упипели пашката, и сетне отиде, дека спјаши царјувата мома сос арапинот* [V,PM,204]; ~ *му вéли: "да úдиш да кýпиш четирúјси óки смóла и четирúјси кóжи от кóза, да растóпиш смóлата и да ги намáкаш кóжите сóс смóла и да ги залипúш на кăчовето ми"* [V,PM, 124].

намале* pf 1. 'стане мал', 2. 'изгуби во интензитетот' ~ *то: тăркáлто а врăс тóо тýка, а врăс тóо прăс тýка пумúна и мă-изгурé... гу-кăт Дáбиле мáле умирáчка, тăкá, тăкá, тăкá, нămăлú бóлинто* [ПК,2(240)].

намане* pf в. намахнува 1. ~ *слушај Мите, слушај кој тропе на порти,] кој тропе на порти, порти ќе искрши.] – Едно лудо младо на мијани било,] пило се јупило, ашчикот го испило,] ашчикот го изпило, на џебот се збило.] – Намани му Мито на нашите цета,] на нашите цета нека го избркат* [МП(В),240]; ~ *тáмо најдéх мáлка мóма:] вóда лúе, лúце мúе.] Ез ú речéх "Дóбăр вéчер",] јóна, мáле нé ми отвăрнáла,] нúто с óчи, мáле, поглéдна,] нúто с глáва ми намáхна* [ШК,СбНУ,(1),234].

намáс m 'верска молитва кај муслиманите во определен час од денот' ~ *испаднá óџата намáс да чúне* [BV, 117].

нам'ăри* pf 'го усмери оружјето (или нешто сл.) така за да погоди одредена цел, нанишани' ~ *фáти да м'ăри бăнч'фата и вилú: "сигá за нáм'ар'а дăнуту!"* [MS,t,68]; ~ *кога приближи при вогино, гленда, нетре на вогино имаши една страшна змиа, колак*

завиена. И он фати с стапот да ја намјари на главата да ја отепи [V,PM,175]; ~ *му вел'ат: "гу видéхми, от тýка проминáха, áма тúнака не мóжиш да ги стúгниш, туку нá, да ти дадéми еднá стрјáлка, áма што да вúдиш да намјáриш"* [V,PM,116]; ~ *кубúлата са чинú јарибúца сóс јарибúче и фати тáмо да си фăрка по трăнéту. И тóјнака земá стрјáлката, намјари да ги удрúј, тé са оплашúли, пáк са чинúха кубúла сóс жрјапче* [V,PM,117]; во Кукушко: намéре* ~ *заминал еден водинчар, да меле брашно. Тој намерил с–пушката и го утипал и му зел рубите* [ШК,(5), 439]; ~ *сáке áрно дó: нàмéриш, зà до: пугóдиш;* така и во Воденско: ~ *и зел пушката да го утепа. А, шчо туку намерил на момчето, му дошел на умо третио лаф, купен от старецо: "Сабар да се чиниш"* [ШК, 5(Г),408].

намахнува impf 1.'дава сигнал, порака (за нешто) со раката' ~ *волот му вели: "О, Господи, такфо лошо живот! Сечи малце од годините ми!" Човекот како чул, намахнува со рăката на Господ и полека му вели: "Зевај од него, дај на мене";* [ШК, 5(В),399]; ~ *кучето му вели: "О, Господи! Такоф живот! Сечи малце од годините!" Човекот, шчо седеше на ќошето, како чул, намахнува су рăката на Господ и полека му вели: "Зевај од него, дај на мене!"* [ШК, 5(В),399]; 2. 'претерано остро реагира, удира, фрла, спремен да се тепа' ~ *нé ми сă арéсе, лóша ýка úма, нăмáнуве нă–кóј ќи–му–дóо* [ПК,2(185)]; ~ *ги избројуве и гледе: утипал читриесе мухи. Тугај си речел сам на себе: "Като утепувам читрије души сус адно наманувне, ез требува да сăм фного голем јунак"* [ШК,5(В),432].

намачи* pf 'измалтретира' ~ *слушнале гу клети арамии,] арамии до триесет души,] четиријсет души кесиции.] Фанале гу Коста, врзале гу.] Секуј редум, редум намачиха,] разбутаја самарите* [МП(Д),168]

нàмáчка* pf в. намáж'и ~ *вудèничáрут имáл рòсници и–òтúшла лèсúцта, сă–нăјăдéла су–русни́ци и тá: шó–му–òстăнá си–à–нăмăчкá глáвăта и си–избèгá* [ВМ(Са)316]; ~ *— ој ти Марку, Марку Кралевиќе,] дека можам слуга да ти служам,] јаска тебе свеќа ќе ти светам.] Зеде Марко жалта ругузина,] ја намачка со црна катрана,] а запали она да изгори* [МП(М),47]; ~ *"Е, му–рéкла, ќи–ви–ă–дáдăм вá óфцăта д–ă–зăкóлите, д–ă–испéчите, д–ă–изéјме. Трó лój ќи–ми–устáјте дă–си–и–нăмáчкăм нójсте и рăците, зáшо ми испукáја уд–нóгу пăт"* [ДК, 147]; ~ *лисúцта влéве внăтре. Тúй вóнка излéват, гу–фájкăт нă–вăлко: ќутéк, дăрво, дăрво, гу–утипáле ут–ќутéк. Тáа сјá: că–нăјăдéла, пă нăмăчкáла–си глáвăта кáша* [ПК,2 (227)]; ~ *тóо Арáпино тăрче, că–нăмăч-кáл крăф, óде, кăжýве: "Ас г–утипáх лáмăта, мóмăта утăрвúх–а"* [ПК,2(229)].

намдарцијка adj, m 'познат, прославен' [V,PM,375].

намера f 'желба, планирање, цел' ~ низ шега го прашуваат домаќинот: *"Ваја ли е кýка на Н–Н?" – Ни кинисаме сус тоја намера, оти чујаме да е он арин чувек и оти има арна бахча, а уф неја една арна трандафилова китка. Нија пак имаме еден арин каранфил, па дујдеме да са пугодме* [ТГ,162] – употреба на сврзникот да со декларативна – интенсионална функција,

наместо 'дека': чујаме да е он арин чувек.

намери* pf 1. 'најде (открие) нешто загубено, односно скриено' ~ *кату извади вода сос ковата, беши изл'ало и златнојут папуц; тогас царскиј син ходил сичката земја, да најди и другиот папуц... отиде в јасилот, намериха папуцут, гу најдоха и са земаха* [V,PM,207]; ~ *подранил ми гимитăр] сутрин рано в нидел'а] момин јодер да тера,] тргнал ми је по поле,] ни намери дрвоно. Тргнал ми бе по гори,] там намери дрвоно* [МП(Д),67]; 2. 'забележи, сретна' ~ *сношти минав крај Црвента Стена,] там намери два пресни гробови,] на гробови две златни крстови* [МП(В),79]; ~ *сношчи јотидох мају ле,] кончето да си напоја,] на нăзи чошма шарăна.] Тамо си мају намерих,] до двја ми моми хубави* [МП(Д),112]; ~ *одил сам либе, шетал сам,] до двајсе и пет седенки,] нигде те тебе не најдов,] па си се вратив, повратив,] на вашто ниско пенцерче,] тамо те тебе намерив* [МП(Д),133]; 3. 'доведе' ~ *малја, мила малја, едно лудо младо,] едно лудо младо, завјано, пијано,] винце ја попило, та са ја јопило,] та са ја опило, пăтје јă згрешило,] пăтје намерило на Данчини порти* [МП(Д),135]; 4. 'покаже' ~ *óни кóч кóл'ăт. Гу–кó-л'ăт, áма пу–тúло гу–кóл'ăт. Испаднýве Дунна́ Ґузăлúца, вúке: "Дéдо, нé сă–кóле такá кóчут". Дигнáла гýшта, а–тăкá сă–кóле, сус–рăкта нăмирúла* [ПК,2(298)].

намеси* pf 'од брашно, вода, квасец и сол со мешање приготви тесто за да пече леб' ~ *му–рéкăл: "Ки–ти–кáм, áмă ки–ýмрăм". "Кá-жи, му–рéклă, áку ки–ýмриш!". Му–рéкăл: "Нáвари жúту, нáмеси лéп, дă–ми–раздáвиш ка–ки–ýмрăм". Фăтúла, намисúла лéп, ај наварúла жúту зă–дă–му кáже, и дă–ýмре* [БМ,200].

наме́ста adv 'тука-таму, некаде' ~ *óт бúше гулéма сýша титýно сáмо наме́ста е никнáл* [ПК(Гăр)].

намести pf 1.'среди нешто, разреши како што треба' ~ *да не сă умýати, ém да вéлите: Шо ки јáдими или шо ки си ублéчими?... Илим Тáтко вáши а знái шó i на нéбито, шо трибýва ут сăти вúа. Тукý пишúн да пáлати на Господúнова царшти́на и на нéговáта правúна, и сăти вúи ки и наме́сти óн* [MV,K,255]; 2. 'постави нешто некаде' ~ *Дáвид му вúка на нéго у–дýхот Афéндо, шо му вéли уф псалтúрут: Ричé Гóспот ...: сéди си на дéсно ми, дур да и намéстам душмáните уздóло уф нóзите тфói* [MV,K,...]; 3. 'направи нешто да биде недостапно, скрие' ~ *нáмести–гу тóо шéj да–н–гу–нájдат дéцта* [ПК,2(80)]; ~ *дéк сj–о:–турúла шéјо ќо:–нájде, алúс óн до:–нămистúл, дă вúјш* [ПК,2(177)]; 4. – (се)* 'зафати место, се смести' ~ *тукý вéл'ам на вáс шо уф Анадóло и уфдéка заóґи слăнцито нóго л'ýди ки дујдéле, и ки си намéстат су Авраáм и Исаáк и Јáков на царшти́ната небéсин* [MV,K,265]; ~ *сéтне сă–нăméстăт чéтте, ак–сă–суглáсăт еднáта чéта дă–дáа пóклон, ќи–зăстáне шó–j тăнчáрут нă–ó:рто, ќа:–дúгне кăлăчкăта прáво, и сúте ќи–пумúнăт пут–тáа кăлăчка* [ПК,2(...)]; ~ *истúна вéл'ам на вáс, кóлку да гу намéсти нéбито и зéмн'ата, кóлку идéн... нé i кабúл да сă намéсти нóмоту, дýри да сă тóкмат сăти* [MV,K,299]; 5. – (се) 'премине (од едно место на друго)' ~ *истúна, истúна вéл'ам на вáс, тó шо слýши*

мójто прикáзна, да верýва на тóа шо ми пушти́, и́ма живóт ду вéка; и на сǎдба нé испáги, тукý ки си намéсти ут умрéш на живóта [MV, K,330].

намéсто adv 'означува замена на едно (нешто) со друго' ~ *Змéо кажáл: "Чи́м си ти́ пóси́лẹн, зéми еди́н кáмaн, сти́сни–го и уд нéго нéка потéче вóда". Ґýптино намéсто кáмaн искарáл еднó пáрче сúрне и гу–стиснáл* [ВГ(М),272] – во контекстот е присутен сврзникот чим (чи́м си ти́ пóси́лẹн ...), што отсуствува и од македонскиот и од бугарскиот нормативен јазик; ~ *она ношта стануве, отврзуве кукошките, та на место них, туруве две пцета и ги врзуве ув врекáта* [ШК(5),430]; ~ *адна стара баба, ка го видела, посакала да го поруге на лудото и му рекла: "Ним сино, не чинувај така сос мајка ти, којата тја те е доила и от малечǎк те глидела". А то, наместо да и́ отгуворе и расправе, га уждире на старата баба один крлик* [ШК(5),419].

наметне pf 1.'префрли, нарами пушка' ~ *Тодор дружина не кане,] наметна тенката пушка,] утиде село Крушово,] пу ненјот милен пубратим,] у тој ми Мици касапин* [МП(В),73]; 2. 'стави на грб некаква наметка' ~ *и он саке да–а цал'уве,[да цал'уве, да са просте,[не му дават нејни братја,[ни крај неја да пумине.[Си наметна млади Стујан,[си наметна то касаче...[си испадна и уд цǎркви* [ТГ,202]; ~ *Вангилúно, моја прва л'убо,[санóк ми си на рǎка лижала,[дури рǎка, рǎка јутрпнала![дур на можам кúрк да си наметнам,[кéрки ми са и кúрк намитнале* [ТГ,53] – во гевгелискиот говор некогашното воклано р се изговара со призвук, според тоа би требало: пǎрва л'убо, а не *прва л'убо*; ~ *нúа к–óдиме нǎгóре дǎ–извǎрвиме, а бáба пу–нáс гǎ–уставúме. И, адно врéме ај–го úде адúн чувéк нǎмитнáл чéргǎта нǎ–гǎрбо, дујдé. Глéдум бáба гǎ–нéма. Вéл'ум: "Дéка–ј бáба?" "Е, умрé бáбǎ–ти, вéле, тáм гǎ–заријáх уф–адúн ендéк"* [ПК,2 (249)]; ~ *сáношт ми си на рǎка лежáла,] дýри ми е рǎка јутǎрпнáла,] та не мóжам кýрќот да намéтнам,] нито мóжам чубýк да запáл'ам,] снǎхи ми се кýрќот наметнáли* [ШК, СбНУ,(1),236].

намет m 'навеан снег, натрупан' [ПК, 2(78)].

намига impf 'прави гримаса, дава сигнали со тоа што едното око брзо го затвора и отвора' ~ *"е мадам, така е, и јазика за тебика дојдох. Не чинам кабул, тој стар прафтју да ми намига сос окоту и да ми маха сос главата"* [V,PM,78].

намигне* pf в. намига ~ *само една мома стојеше,] само една мома стојеше, леле,] бели симити кршеше,] бели симите кршеше, леле,] на ергени даваше.] Сос десно јоко ми намигна* [МП(М),128].

намигнува impf в. намига ~ *Кал'о, Калино девојко,] виши, виши највисоко.] На дјугена Турци седјат,] Турци седјат, кафе пијат,] често Кал'а погледнуват,] сǎс јоко и намигнуват* [МНП(Д),132]; со исто значење: клéпа* [MS,**s**,73].

намилено adv 'загрижено' ~ *Калино моме хубава,] шчо ходиш милно вǎз двори,] нажалено, намилено?] дǎли тǎ мајка карала,] ил тǎ сǎ братја бедили?* [МП(Д),154].

наминува* impf 'навраќа (некаде)' ~ *поминувам, бабо, наминувам,] на бел камен, бабо, починувам.] – Дека седе, бабо, дека седе,] дека*

седе, бабо, калеш Грозда? [МП(М), 62]; ~ *наминувам, навалувам,] на бел камен починувам,] и за Грозда јопитувам,] дека седе Делјан Грозда...] да ми вапца два бајрака,] еден зелен, еден црвен* [МП(В),150].

намира* impf в. намери 2. ~ – *Јаниче пуста, Јаниче,] все куга ју вас да дојда,] се тă намирам те Јаниче, радосна, се засмеана* [МП(Д),183]; *н'óо о-нàмúрат за винóвин, нé му прăзнáват óти и óн имáл дéл, сé зéли [ПК(Мор)]* ~ *Росице пуста, Росице,] всекога јо вас да дојда,] все тă насметка намирам,] все жална, все разжалена.] Дăли тă мајка карала,] ил тă са братја бедили?* [МП(Д),148]; ~ *и вăрве, вăрве–си пу–пăтут; óде, óде, нăмúра–гу áнут. Сéдне ду чéшмата... и зúме дă–се–нăпúе вóда* [ВК,283] – во југоисточните говори (како што веќе истакнавме), за разлика од литературниот исказ, се забележува присуство на форми со перфективен презент – сéдне ду чéшмата... (м. 'седнува').

намириса pf 1. 'открие траг' – на ловецот му помагаат кучињата загар и тазија – загарот кога ќе го намириса трагот, лае, трчајќи по крива линија; а тазијата само трча, без никаков шум и без кл'афкање (= ситно испрекинато лаење), [ТГ,387]; 2. fig., в. нàмирúсуве 3. – кога кирацијата ќе тргне на пат или на пазар, соседот никогаш нема да рече дека овој од работата што ја врши може да има и штета, туку секогаш кажува: *"На, намириса оти таму има ќар... ки добије... Госпуд му пумаге!"* [ТГ,316].

нàмирúсуве impf 1. 'мириса по малку' ~ *тóо сúрăнто о–устàвúме, фàтúло да–нàмирúсуве;* 2. 'лесно и брзо го сеќава (и препознава) мирисот' ~ *е–е, он истýм ќи–флéзе ќи–усéте, нăмирúсуве* [ПК(Мор)]; 3. fig. 'итро забележува, дознава за некои работи што другите сакаат да ги држат во тајна' ~ *кóлко дă–крúјш, ут–тýк ут–тáм óн дузнáве, нàмирúсуве* [ПК(Гăр)].

намисле* pf 1. 'реши, одлучи, се определи за нешто' ~ *без мајчина благословија,] тој намислил и тргна.] По пато кај што врвеше,] слатки песни пејеше] и на ветерот думаше:] – Ој ти ветре, мој ветре,] ја поддувни ти јод горите,] замини ти на крај мен,] да разнесиш мојте гласја,] по момините уши* [МП(Д), 144]; ~ *намислил Стојан намислил,] воденица Стојан да праве,] со дванаесет камена,] пари си нема да плате... Стојан на жена думаше,[Руске ле млада убава,] намислих море преслагах,] воденица сакам да купам* [МП(К),61]; 2. 'посака' ~ *му–рéкла нă–дéтто: "Ká–ќ тă–испрáтăт ќи–тă–дăрýвăт сúчко, дă–нé сáкиш нúшто, сáмо да–ти дáдăт едúн злáтин пăрстин. Сăс–тóо пăртин, му–викáла, шó дă–нăмúслиш сè ќи–стóриш* [ПК,2(263)]; 3. 'се сообрази' ~ *лисицата фногу се молила на офчарут да не га утепе, но офчарут без да намисле оти она го куртулисала, га утепал и от кожата и си направил адин хубав кожух. Ето как: "Чини добро, најди зло"* [ШК,(5),430]; 4. 'кога мислата ќе биде упатена кон некоја личност' – сп. верување (суеверие) во Гевгелиско: кога платното ќе биде исткаено и кога ќе падне прачката што стои врз основата до кросното, тогаш едно од децата ќе ја земе прачката, ќе ја стави в уста и мижејќи ќе излезе надвор и кога ќе ги отвори очите, ако прво согледа машко дете тогаш жената што во тој час ја намислиле ќе роди машко, и обратно [ТГ,364].

намистén adj 'ставен каде што му е местото, таму каде што одговара' ~ *ém вел'áле мигу ни́х: Кój ки ни тра̏ка́ли на на́с пло́чата ут вра́тата ут гро́бут? Как и разглида́ле, а гле́дат пло́чата намисте́на; óти бе́ши голе́м но́го* [MV,K,255] – еден од многуте примери со нарушена конгруенција (расколебаност на категоријата род): гле́дат пло́чата ... óти бе́ши голе́м.

намли(j)а f 'окосен ред трева на ливада' — косачите се одмараат после три или четири намлии, што зависи од должината [ТГ,21]; – се почнува да се коси од северната страна и намлијте ги тераат кон југ, на страната каде што тревата е полегната. Намлијте остануваат ден-два онака како што се паднати – додека тревата не се исуши [ТГ,344]; ~ *ко́га сă ко́се лива̀та, шо ќа̀ исфằркат тре́вăта и мăка́р то̀ чи́сто ме́сто дуде́ка ко̀́ста фа́ште пу ре́до и дек ки пуми́ниш, зна́чи ре́д иско́сăна тре́ва нăмли́а сă ви́ке* [ПД,122].

нам нишан adv 'никаде' ~ *дéк си, цéл дéн на́м–ниша́н тă–не́ма* [ПК,2(78)]; се кажува дека нешто исчезнало без трага [ПК,2(180)].

намокри* pf 'направи нешто да биде влажно' ~ *и така тихиса на пăтју еден азмак, нетри кату батиса кон'ут, отидох, дури да гу извадам от таму, и јаз и кон'у си намокрихми, со сé са укăпахми* [V,PM,55].

намота pf 'завитка, свитка' ~ *мори сестро, мори моја сестро,] оди кови мојта добра којна.] Ми јотиде којна да ми кове,] му го сакат нејнто бело лице...] мори сестро, мори моја сестро,] нек ти дадат триста лакти платно,] да намоташ мојте болни коски* [МП(В),26].

намотуве impf, в. намота – на главата се носи фес (станува збор за периодот пред Балканските војни), а околу фесот се намотуве црна шамија. Под фесот се носи тирлик (= исплетена капица од памучен конец за да го чува фесот од пот) [ТГ,274].

намрăда pf 'потурне, фрли на страна' ~ *л'у фáти да га пи́та на жáбата, дали и́ма и дру́ги жáби сос не́а. Жáбата му велú: "óшти единájси жáби и́ма". Тогáс га утепá жáбата и га намрăда нататакан* [V,PM,28].

нąмрăште (се)* pf 'кога со изразот на лицето покаже незадоволство, лутење или загриженост' ~ *нąмрăшти́л се чи́ниш ко́рбут му–прăпăдна́л* [ПК (Грам)].

нąмрăштин adj 'кога некој има налутен или загрижен израз на лицето' ~ *ák о–ви́дум нąмрăштин ác ни́што не́ му–удгувóрувум, бéгум пóдиле́ко уд–н'óо* [ПК(Грам)].

намури (си) pf 'се налути, се намурти' ~ *излези и арапинот, пак му ја зе и другата мома за три врăвја алтуни. Си чиниха те две сестри на арапиновата кашта. Гол'амата фати, си намури на арапинот, сé криво гу глендаши* [V,PM,234]; ~ *ајде дојде време, пак тас си намури, пак накривја гу глендаши арапинот, пак арапинот ја вели: "цанăм што толко си намурила"* [V,PM,235].

намурин* adj 'се кажува за некој што е нерасположен, налутен и тоа го покажува со изразот на лицето' ~ *излези и арапинот, пак му ја зе и другата мома за три врăвја алтуни ... Гол'амата фати, си намури на арапинот, сé криво гу глендаши. И арапинот ја вели един ден на неа: "цаним, ти што си толко намурина* [V,PM,234]; и: намуртин ~ *то̀–ј нăл'ýтин зă–нéшто нă–мéне, ми–сă–л'ýте и нé ми–гувóре, намýртин óде и нéма маабéт уд–нéго...*

намăн interj (во служба на припев) ~ *и́звур во́да извурва́ше, ама намăн, и́звур во́да извурва́ше] ду–две́ ре́ки притичфа́ја, ама намăн, ду–две́ ре́ки притичфа́ја* [ДК,156].

намăрде (сă)* pf 'се намурти' ~ *шо́–с се намăрди́л* [ПК(Гăр)].

нана* f (наној – vok.) 'мајка' – *штотуку врвиш, штотуку шеташ,] штотуку шеташ Горну Пужарско.] Кој ми те лаже, кој ми те маме?] – Мен ме лаже, мен ме маме,] наној мори ти стара,] сива Мина, џан Вилика* [МП(М),52]; ~ – *Море, на душта ти било, нано, дрва јем камен'е,] мила нано, дрва јем камење,] море, ти што мен ме даде, нано, на идно старо јаро, мила нану, на идно старо аро* [МП(М),129]; ~ *на сарај ќи седиш, Ајше, јалтани ќи носиш,] јалтани ќи носиш Ајше, чели јуд видело,] жалтици да носиј, нано, што Јисин да беше,] јопинци да јодам, нано, што Јисин да беше* [МП (М),138].

на́на* f 'митолошко суштество, џуџе (?)' ~ *и о́де у–ина́ кăли́ва. На́тре ина́–ду́пка. Ко́а ќи–ви́де – двăна́јсет мису́ри, двăна́јсет лăжи́ци, сăте пу–двăна́јсет. Ама та́му живе́а на́ни. И чу́пăта си–лигна́ла нă–кре́витут* [ДК,144].

наназăде adv в. назат ~ *и л'у́то ме о́на кăлне:] "От бо́га да си на́јдеш,] на посте́ле да си гни́еш,] џа́рве сна́га да–т изедăт!"] Се вăрна́хме назăде,] дојдо́хме си во го́рата* [ШК, СбНУ,(1),119]; и: нăна́зăт ~ *сă–свăри́й сва́пта. Де́ца, ви́е дру́јте де́ца, до́ма устăна́ја, не ути́дија ни́где. Е, на́пкăмта, кă–сă–вăрна́ја, сă–вăрна́ме ни́е нăна́зăт* [ВМ(Цăр),320].

нанака adv 1.(просторно) 'онаму' [МЕ (Р),174]; ~ *ту́а нăна́ка зă–петсто́тини ил'а́ди се–прудавăт, ти́ милиу́н са́кăш... Гу–устăви́ де́јту, гу–носи́ нăна́ка, ја́ и не́куи и–купи́ли, де́ца* [ВЕв(Кор),304]; и: нана́ки ~ *замина́ нана́ки* (= отиде онаму) [ПК(АЌ)]; ~ *избега́ нăна́ки*; ма́н-гу нăна́ки (= игнорирај го, немој да се грижиш) [ПД(Фур)]; ~ *ви́кум: "А о́ј–си нăна́ки, ти́ не́ ми тре́биш. Ас ти–кажа́х", ви́кум а́ска. Уш не́кој кни́ги пишува́л, ве́л'ше. Не́ гу зна́м кăкви́ кни́ги сă–ти́й не́гуфте, ко́ј гу–зна́. Ма́лку уд–ăкăло пе́рнин би́л* [ПК,2(239)]; во Мегленско: нанáкиј ~ *му–ре́кăл: "Зе́јни дă–та–пл'у́јнăм на–му́цкăта и ќи–разбе́риш шо́ ла́фе дивути́јне, ајва́јне... шо́ зборăт о́ни и́ма да–ти–ка́жăт". "А" – му–ре́кăл то́ј, зијна́л, му–пл'ујна́лă та́ змиjта у–му́цкăта и си–избига́л нăна́киј* [БМ,199] – во контекстот имаме уште една потврда за проширената употреба на предлогот на наместо 'во': дă-та-пл'у́јнăм на-му́цкăта; ~ *па, нанáкиј и́ма стра́жа, ка–ѓти́дикнă на–та́ стра́жа о́ште по́фе́рк. Е, кă–са–пушти́... ќи–нă–изе́де. Е, ма́јорут гле́да. То́гăј ма́јорут: "Пу́шти–ј бре, ку́че кра́стăву, л'у́јту – му–ве́ле, е́т ут–тăкви́ја кăту–те́бе наро́дут си–гу–здиви́ма и о́ште ди́ву–ј", ве́ле* [БМ,194]; 2. (временски) 'потоа' ~ *и му– ре́кле: "Ти уд–ва́ де́н нăна́киј ки–ни–би́јш се́стра; ту́ка ки–се́јш, ни́е ки–та–ра́ниме, ки–на–пе́риш, ки–на–чу́виш"* [БМ, 198]; ~ *уд неколку гудини да нанака и ангаријата за пăтиштата като коа сă сиче* [МЕ(Р),74]; ~ *да му ричé на Си́мона Исус: ни́м сă пла́ши, ут се́га на на́ка ки би́диш лова́ч на сфе́тут. И извади́ле каи́цити пу су́хуту, и а устави́ле сè шо си има́ле* [MV,K,272]; и: на́кă.

нанеја f 'ментол, ментово масло кое служи како лек' – во јужните македонски места, особено во источниот дел, од Солун кираџиите

и трговците ги внесувале сите бакалски потреби (шеќер, сол, фиде) и сите манифактурни, праматарски потреби (басма, платно, накит и сл.), освен тоа носеле и разни лекарства: анодино, рачиново, нанеја и др. [ТГ, 414].

нанетре adv 'кога нешто не е надвор, односно кога е внатре во рамките на нешто' ~ *тогас тој и клатнал хортомата, та гу пуснаха. Си завратја оттамо, отиде по–нанетре, најде четирицси удаја* [V,PM, 220]; в. нетрика.

нани-нани 'препев од детска песна' ~ *нани, нани, машко дете,] нани да ми порасниш,] да порасниш големо,] да ми одиш на чколија,] на чколија со дечијна* [МП(В),320]; ~ *тоги мајка мен ме, Стојан,[л'уто праклäнала,[л'уто ме праклäна, Стојан,[песна ми пејаќи:["Нани ќерко, нани Јано![гулема пурасни,[мајка ќи те даде Јано,[на куќа, бугата",[Госпуд да ти даде, Јано,[душа што ти саке...[Госпуд да ти не да, Јано,[Чедо од сäрцето"!* [ТГ, 201].

нани́же* pf в. ниже ~ *и–риба́рут си–извäрви́л по–пäтут, а–леси́цäта скокна́ от–пäнäго́нут и си–и–собра́ла ри́бите и си–и–занесе́ла до́ма, и–нäнижа́ла да–му–сä–су́шät* [ВМ (Са),316]; ~ *одговара млад собаша:] – Не си моме при мајка ти,] ти си моме при собаша.] – Оj собаша, млад собаша,] ја подај ми врашко ноже,] да си сечам бисерче,] да нанижам флорините* [МП(М),100]; ~ *си собират јунаци три, прајат бајракот наричјан хламбор... на един калам го нанижјат от едната страна на богазпата* [V,PM,248] – како што имаме споменато (на повеќе места), во овие говори присутен е образецот позајмен од балканските јазици: придавката да стои зад именката, во случајот (во контекстот) појавата е проширена со тоа што зад именката среќаваме број: си собират јунаци три.

нани́кне pf 'се појави, изникне во изобилство', в. ни́кне ~ *и, пучна́ да–а–ра́не во́шкина хра́на. Та́, во́шкта стана́ла о́ште по́гуле́ма ут–ши́што. Стана́ла и гу–извади́ла, и у–по́гуле́му не́шту. Стана́ла и са–прäви́ла ско́ро кäту ја́гне, ду́ри и вла́кна му нани́кна́ле ле́ву–де́сну* [БМ,194].

на-ни́ску adv, opp. на 'високо' ~ *а́ку по́ш' на висо́ку, ут слäнциту и́сä раступ'а́т крила́та, а́ку по́ш' на–ни́ску мло́гу, ут мур'е́ту и́сä н'емлади́сат крила́та* [MS,t,58].

нанка f в. нана ~ – *Мори што т–је ... глава преврзана,] глава преврзана со црна шамија?] – Исин се јармаса многу од далеку, многу од далеку дури од Полени...] – Молчи Љше, молчи, нанка ке–с–ја даде,] на сарај да седиш флорини да носиш* [МП(В), 56]; ~ *кажи, кажи Сулејман аго,] што ти–ј глава пудврзана...] – Дил ми питаш стара мајко,] јаска нанко ки ти кажам,] што ми глава пудврзана.] Мојта нанко јармасника,] друго либе зал'убила* [МП(М),98].

на́нка impf 'успива мало дете со пеење: ~ *на́ни–на́ни ма́мино; нау́чино–ј да–го на́нка ба́б–му, са́мо то́ги (ус–н'áа) заспи́ва* [ПК(Гäр)].

На́новица top. 'месност, ниви во околината на с. Кäрчово (Валовишко)', образовано од л. име Нано + суф. –ица, често присутен во микротопонимиската номенклатура [ЈИ,МИ...,163].

нан̣о́во̣ adv 'кога нешто се прави по втор пат' ~ "... *е́ве пре̣т–ме́ни пи́смо́то̣, ко́а̣ му–го–да́де́ на–ка̣пета́но̣. Ас не̣–са́м вино́ван. Ти́ м–испра́ти и–ас пристан̣а́х, стан̣а́х*

зéт! Сéа, вúка, шó–е, зáедно кé–живéеме". Нанóво гóзба [ЛК,126].

наноси (се) pf 1.'носи убава облека многу време, до наситка' ~ *мори, не ми била таја вишна јела,] туку била нејна миуна сестра,] мори уд ного милос сестра не мажиле,] и му велат на нејната миуна сестра:] – Носи, сестро, носи наноси се,] и муминцка руба и нивистинцка* [МП (М),98]; 2. 'носи некаков товар во големи количини' – често пати на стројникот му зборуваа: *"Будала сум да одум уф тија ґупци! Ни на леб са нафтасуве, ни на вода са наносуве!"* [ТГ,280].

наоґа (се)* impf (в. нава) 'постои некаде' ~ *тија села шо се наоґјат узгорă ут друмут сă велјăт кăрцки села, уздолните полцки* [МЕ(Р),74]; – кога некој се фали дека е многу среќен и дека сé му оди од рака, другите се шегуваат со него велејќи: *ми как, сé уф тебе а наоґат уд бадникут парта, ного си касмитлија* [ТГ,82-83] – големата носовка, како и секундарниот ер во гевгелискиот говор се рефлекирале во ă, па според тоа зборформата бадникут треба да гласи 'бăдникут'; ~ *токмо на читăрдесит километра на зајдислăнца ут Солун са наогја истум до друмут* [МЕ(Р),68]; ~ *кă–сă–свăлúл нă–дóлнăта зéмна, уддéл пу–нéкуа пăт нáис плăнúнта. Нăójґа тáм ана–бáба у–ана–кулúпка* [ВВ(Кр), 311]; ~ *се наогја прид иден "паметник" шо му–ј пувăрјна мислите на повичка ут 2200 гудини напред* [МЕ(Р),69]; и: наоди* ~ *ги–посрéтал фúно, твá, онóва, и–тúа парú ги–врáт'а и тúа шо–му–ги дáват дрýгити... Кóа отúшли тúа, пá ги наóд'ат парúти. Сегá се–чýдат, каквá рабóта тáа* [ЛК,113], односно нăóжде ~ *éла, éла, мóме Кăтирúно,] кójна ки–прудáдум, тéбе ки–тă–зéмум,] нúм си–прудáви лýдо твójта бăрза кójна,] куту твójта кójна рéтко сă–нăóжде,] куту мéне мóма сáма ки–ти–дójде* [ПК,2(328)]; или со комбинација од стариот и новиот рефлекс за *tj: наóжґе ~ *нáпкум, ка сă субléчăве дóма да гу пére сéстра–му, прáки, сéстрă му гу наóжґе кáмăнчто и нă мóж да сă наглéде на нéго* [ИГ,110]; односно: наóжца* ~ *и тáка и прăвúа. Сă–кáчфа крúвјут нă–слéпјут и óдăт. Пу–пăтут дéк удéа нăóжцăт иднă–крýша* [ВК(Тр),323]; ~ *тúа сă–бúăт пéза су–нéа, сă–чúнăт. И óде тó цáрут тáму пá нă–лóф, пá и–нăóжца* [ДК,114]; односно нóјце (со фонетски промени) ~ *ут–ка–пуминáле двájсе гудúни, са–дукарáло рéт тó: тăргóвăцо да–дó: пá уф–тó: сéло. И úде. Вéчарта си нóјце акрáно, уф–каванéто пусадéле* [ПД(Н),151]; и: нóґе* ~ *Ее, кóлк úма пу–пăто зăкóпино. Ќ–ýмре, к–о:–зăкóпăт, к–ýмре. к–о:–зăкóпăт. Устăвáли пу–пăто и дéчка. Кóлк úма е–ее, нóґино пу–пăто: зáвиј–го, óстав–го, зáвиј–го, óстав–го. А нéкуј кój умрéл, тáм си–ј–закупáли. Тáм ги–уставúли, пу–пăтишта* [ПК,2(309)].

наóкул adv 'во блиска окруженост, покрај' ~ *изваж'да нóж'у за да гу закóли; и тój гл'éда, н'éма пуидúн наóкул* [MS,t,18]; ~ *кă–пурăстéла двájсет гудúни чýпăта нé сáка цăрно, сăкáла бéло мăш... Ину–дéн шó práве? Нáе нăóкул нúкуј Арáпи, му вéле: "Кóлку пáри сáкăте мéне дă–мă–дúгните дă–мă–зăнéсте у–бéл'те?"* [ДК,230]; и: наоколо ~ *колко за богатлака, толко оште и за чашата, чи, л'у колчим пила с нејă, сја напăл(н)ела алтан'а, расчјула сја на сјакаде, и ходили сичките от наоколо да ја гледат* [V,РМ,285].

наóпуку adv 1.'нешто ставено на обратна страна – со лицето назад, односно на долу' ~ *сл'ázи да си пój д'ár'ạту, ги извáж'да папýцит'ạ ут нугáта, ги врăзува наóпуку* [MS,t,22]; ~ *квá ќи–ýмри жẹнáтạ, пóлạ свéт пạднýвạ зạ–мạжó. Или мạжó квạ–ќи–ýмри зạ–жẹнáтạ. Вúкạ, пóлạ свẹт пạднýвạ, ạ–ác квạ ќи–ýмрạ, ákọ милýвạ зẹм'átạ нéк сẹ–ọбăрни нạóпạку свéтọ пáднạл зạ–мéнẹ* [ЛК,120]; ~ *тогăj јарăцијте нă погулемите мал–сăјбиј биле по–арни, сеа нă–опăку ув по–мăлечките* [МЕ(Р),85]; и: нăóпко ~ *знáчи ák пулýпиш нéшто, ák гу зăтвóриш уд гóре: гăрăнто, тéнцăрто ќо: пулýпе или до: убăрниш нăóпко* (садот) [ПД,120]; односно: на(j)опако (без редукција) ~ *дето беха за гул'ките,] те ојдоха и дојдоха,] дето беха за гроздето,] л'у ојдоха, ни дојдоха.] Фатил ги је, врзал ги је,] врзал хми је бјали рăки,] бјали рăки најопако* [МП(Д), 187]; ~ *бабата зема една честина и брашно и еден бакăр и една пируќа, та отиде праве на брјастот; удол седна, фатила на–опако честината и клала брашно да тсеи* [V,PM,241] – пишува тсеи, но според нашите сознанија групата тс во долновардарските говори се реализира како ц, т.е. треба: брашно да цеи; во Кукушко запишавме: нóпко ~ *нóпко си–турúл кáпта* [ПК(Гăр)]; 2. изр.: сúте нóпко, óн нă-тирсинé ~ *тạкá сă–вúке зă–нéкуј чувéк шо рăбóте úнак, нé тăкá кák шо трéбе, кák шó–ј рéдо* [ПК,2(194)].

наора* pf 'ја разрие земјата со рало (или плуг), ја приготви за сеидба' ~ *наори лудо равни дворове,] посеј си лудо силни јадове,] та чакај лудо, та ги почакај,] ако поникне лудо босилек,] сăс тебе лудо шче се земеме* [МП(Д),128]; ~ *чикаларот пита, распита,] дека има лозје гулемо,] там да јодам да се накопам,] чикаларот пита, распита,] дека има нива голема,] там јодам да се наорам* [МП(В),302].

наóстри* pf 1.'со камен или др. нешто прави острилото на нож (или секира, или коса) да сече поубаво' (со исто значење: натóчи) [MS,s,73]; 2. fig.– (се) 'се налути, стане раздразлив' ~ *нúм му–удгувóруви, о–глéдиш сă–нăустрúл дạ–сă–кáра* [ПК(Мор)].

наóстрин adj 'нож (или секира, или коса) што сече убаво' (со исто значење: натóч'ин) [MS,s,73].

наóстр'ува́ни n 'процес на остреље на средствата за сечење' (со исто значење: натóч'ува́ни) [MS,s,73].

наочари pl.tt. 'направа со специјални стакла низ кои може да се гледа подобро' ~ "Хеј, *зашто велиш, мила ќерко,[веќи да те бол'ат?" – "Мамо, мори мамо,[очите ме бол'ат!" – "На очи си наочари,[на веќи си веќилце,[на чело си алтăнче,[на глава си фино фехче"* [ТГ,96].

нападне pf 1. 'се нафрли (врз некого)'; 2. изр.: ја дрјамка нападна (= почувствува силна потреба од спиење) ~ *чака го мари Борјана,] јот пăрви петли до фтори,] шарăн је рăкав навезла – пак си го нема, та нема!] Јанка ја дрјамка нападна* [МП(Д),90]; ~ *ка је задримала та млада нивеста,[ду којна ду грива, ду девир ду рамо,[и што си му веле, веле ем гуворе: "Девир, милин девир, дремка ме нападна,[сон сум сунила, мојте два ми брата,[два бунара копат и двата биз вода* [ТГ,171]; ~ *мајка на Боја велеше:] Легни си дете да заспиш,] јас ки те скорнам да отвориш.] На свекрва атер на скрши,] легна си дете да*

заспие,] тешка ја дремка нападна [МП(К),69].

нąпáѓą impf 'обвинува' в. нападне 1; ~ *ква–пóрáснąло вéки и–шкóло, твá, óнóвą, и–бúл упрąвúтęл нą–дąржáвąтą, едúн вúд дą–кáжими, úмą дąвéриę, нáли! А–пąштó пąсúнęтą дętéтą, нą–фąрąóн жęнáтą, сęгá жęнúти, знáчи мнóгу билó ýбąвą, кáкą си–зąл'ýбилą у–нéгą и–гą–нąпáѓą сęгá. И фąрąóн зéвą гą–зąтвáрá* [ЛК,111].

напазáр'ува impf 'изнакупува повеќе работи на пазар' ~ *дава хи мулето, штјува на пазар', напазáр'ува, накупóва на децáта јад'áне пешúн'. Гладни! Купува јад'áне, и им купува дрехи да са облекат* [ВД(Ка),334].

напąкóсте pf 'направи штети, пакости' ~ *дýшта мó–ј тąквá, сáмо глéде кáк дă–т напąкóсте* [ПК(Грам)].

напąнąгóн adv 1.'кога врз товарот што од двете страни го носи коњ или магаре се става уште нешто одозгора'; 2. fig.'кога врз грижите (обврските) што некој ги има премногу, ќе му се дотури уште нешто' ~ *тáа рąбóтта шó му–гą–нąпрąвú му дујдé куту напąнąгóн, нé ти трибýвше тóо* [ПК(Грам)].

напаре* pf 'кога повредено место, посекотина, ќе се стави врз пареа од врук зејтин' – кога некој ќе се набоде на голема шајка, односно на голем трн (глог), местото се вика начапарено. Раната прво треба да се напаре (да не земе вода, т.е. да не загнои): ќе се земе жар врз кој ќе се капне малку зејтин, или ќе се стави малку свинска маст и врз пареата ќе се држи начапареното. Потоа раната се лекува како секоја посекотина [ТГ,239].

напасен* adj 'кога добитокот се најал трева' ~ *ој јуначе, јунак Крали Марко,] наште јовци трева напасени,] наште јовци солца накрмени,] ами јовци вода не појени.] што заклучи Јуда Самовила,] што заклучи дванајсет извори* [МП(М),27].

напаси* pf 1. 'го надгледува и чува добитокот кога се храни (со трева)' ~ *утринтá пáк му вéли нá бишкáрина: "óшти динéска áко мóжиш да ги напáсиш, ке ти гу дáм жрјáпчету!"* [V,PM,117]; ~ *тјáнака му вéли: "проминá, áма тúнака не мóжиш да гу пристúгниш, туку да ти дáм тáја кубúла сос жрјáпчинто и, áку мóжиш да ги напáсиш, ки ти дáм жрјáпчинто"* [V,PM,117]; ~ *Гóрǫ–ли, гóрǫ зилéнǫ, ęј–зилéнǫ, ęј–зилéнǫ,] имąш–ли тр'áвą зилéнą, ęј–зилéнą, ęј–зилéнą,] дą си–нąпáсąм стáдǫтǫ, ęј–стáдǫтǫ, ęј–стáдǫтǫ* [ЛК,130]; 2. – (си) ~ *филдишите, как ки си напасат на ливадите, ке да идат да пиат ракиата на вода месту, ки си упиат, тогас балтаџиите да са хазăр* [V,PM,42].

напасува (си)* impf в. напаси (си) ~ *пот гората има широки ливади, при ливадите има чешма; четиријси филдиши излеват от гората, пасат на ливадите и, кату си напасуват, пиат вода* [V,PM,42].

нąпáти (сă)* impf 'се измачи' ~ *и–тăмáм утúшла óфцта уф–тăрлуто, лéгне уф–срéт óфци, сă–скрúла ф–тăрлуто. И вăлко: "Пăтúло, пăтúло, дóјци јáгнито". А пăтúло, с–нăпăтúла, уф–срéт óфцте лигнáла* [ПК,2 (224)] – уште еден случај на употреба на перфективен презент, необичен за литературниот исказ: лéгне уф-срéт óфци **(м.** 'легнува...').

нап'éкува (сă)* impf 'се изгорува' ~ *јас сă нап'éкух, ти сă нап'éч'и* (со исто значење: сă пупáр'увам) [MS,s,73] – возможно дека Малецки згрешил, имено глаголите сă

нап'е́кува и сă пупа́р'ува немаат исто значење, првиот значи: се повредува од допир со оган или врућ предмет, додека вториот: се повредува од допир со врућа течност: сă пупа́р'ува од врућ зејтин, врућа вода. Очигледно дека се работи за нијанси, што Малецки како неродeн говорител не можел да ги знае.

напелесува* impf в. напилесе ~ *ката sастра на царцката керка ќајата, емен ке измолзал две–три офци, ќ–и гу пуштил млекото, за да са мие... зашто било дилеко, истинувало, дур да го носат, затова ного напелесувала царцката керка* [V,PM,295]; ~ *сè ми–нàпилéсуве óт сă–вăри́нум дóцкăна* [ПК,2(80)].

напендик m 'услов, пример како треба нешто да се направи' – тој што ја насадил кокошката веднаш треба да седне на земјата и малку да поседи, зашто тоа му е напендик дека и кокошката потоа ќе лежи (врз јајцата) [ТГ,402] – празноверие.

нàпердáше pf 'изнатепа' ~ *нàпердаш–јо: áдно árно тă–дă–ви́де* [ПК(Мор)].

напéрчин adj 'се кажува за човек што се однесува многу гордо и непристапно' ~ *нóго сă–прáве тóо вăш Мúто, нóго–ì напéрчин, кут дé–ј нé–знáм кój* [ПК(Мор)].

напúва (сă) impf в. напии (си) ~ *сă напúва тój и сă фармакóсува; и пáждa* [MS,t, 60]; ~ *научила сă кăзăм Тудора,] вечер на јода нимој да ходи,] се утром, утром по месечина.] Там си ми најди ја лудо младо,] ја лудо младо кон'а напива* [МП(Д),126]; ~ *Маро ле мари, Маријо,] Мара си вода налива,] лудо си кон'а напива,] на Мара думи зборова* [МП(Д),127]; ~ *му–вéле...: "Бráте, нé пúј уд–вáа вóда. Ќи сă–стóриш élен". И вóа: "Иии, сéстро, шó úма?", му–вéле. Сă–нăпúва вóда – сă–чúне élен* [ДК,125].

напии (си)* (и: напиì, односно напие) pf 1. 'кога некој ќе голтне течност (пр. вода и сл.)' ~ *да сă наид'éш' , да сă напúш', да в'éниш' книгата, на скумин'ó вáса нóш' да с'ăдиш'* [MS,t,31]; ~ *тогас тојнака га вели: "дај ми, дивојку, вода да си напиа!" И тјанака му даде вода сос сребарн ибрик, си напи* [V,PM,77]; ~ *това сиромах кату си напи вода, рече на дјатету, без да знај, ча он га има правена чешмата: "их олан, побратими, какви будали л'уди има на земјата? Да имам толку пари, јазика хождам да открадам кууншиовата жена, а не да чинам тука чешма да пиат светот!"* [V,PM,67]; – во контекстот има пример со глаголска конструкција од типот "има (нема) + гл. придавка" во првичната форма: га има правена чешмата, во која е сочувана постарата состојба кога придавката се согласувала по род и број со именката (такви случаи забележивме на повеќе места); 2. 'се опијани' (се напил ракија) ~ *вечерајте не ме чекајте,] јас вечерав на мејана –] јало пило, сум се напило,] голем џумбуш сум направило,] сум утепал син на мајка* [МП(Д)169]

напúке (сă)* pf 'влезе, се намести некаде (со туркање)' ~ *ка си дуна сечко един ветар и дош, ка си зафати една лапавица, хеј море, хеј, чувек уд студено уф мишиј дупки да са напике* [ТГ,12]; ~ *и станáле, да гу извадúле вóнка ут грáт; и гу носúле дýри на врăфут планúнцќут, тáмо шо бúла нéгова грáт темилисáна, да гу субóрат ут тáмо дóло. Па óн си напикá уфстрéт на нúх, и си óдиши*

[MV,K,325] – линеаризацијата (присутна во контекстот) кога атрибутот доаѓа зад именката не е карактеристична за македонскиот стандард: врăфут планúнцќут, такви примери има повеќе во Зборникот на Верковиќ: дванајси човеци негови; колакот големојут двамата ки го разбијат и др.

На-Пикла top. 'месност со ниви крај реката Пикла', с. Тăрлис (Драмско); сп. стсл. **пиканина** 'урина', кор. е онематопејски [ЈИ,МИ...,163].

напилесе pf 'искритикува, нападне некого со навредливи зборови' ~ *са варнал ут пăтут, си дошăл дома. Жента мо* (заменската форма мо место 'му' не е погрешно запишана), *ка гу видела, фатила да му напилесе. – Му са дудеало от напилесии, станал па кинисил да оде на чуждина* [V,PM,272]; ~ *Одил, одил, па му са натажило, па са вăрнал. Жента мо, ка гу видела, па му напилисала* [V,PM,272].

напилесиа* f 'навредливи забелешки упатени кон некого' ~ *са варнал ут пăтут, си дошăл дома. Жента мо, ка гу видела, фатила да му напилесе. – Му са дудеало от напилесии, станал па кинисил да оде на чуждина* [V,PM,272].

написан* adj 1. 'со помош на знаци е изразена некаква содржина' ~ *фăв торбăта има] крвава кошул'а,] фăф кошул'а има] рăка завијена;] на рăкăта има] до сребăрăн прстен,] на прстен'а има] имја написано* [МП(Д),162]; ~ *бела книга дојде јод Постол војвода,] црно написана, многу жаловита,] и није да јодме помош да направме,] помош да направме на Постол војвода* [МП(В), 135-136]; ~ *на-рăките-му имáлу гул'áма книгą и на-книгăтą бúло нăпúсăну: "Кăтó причăтéш тăс книгą, јá штą-стáнą и штą-сą-óжăн'ą зą-тéб'ą"* [ВД(ГБр), 330]; и: нăпúшин* ~ *нă-Питрóвдин нă-дéно сме бéгни. Спруму-Питрóвдин нă-вéчăрта нé сă-пугудúли Гăрцте и Бугáрто. Имáли дóгувор нăпúшно. Фăтúла вујнá, óти Сóлăн сакáла Бăлгáрија дă-гу-дăрже. И кá-ј зафáјкăт нă-нáште, уф-жéтва, гóли, гóли бигáли* [ПК,2(309)]; 2. 'нацртан лик' ~ *свенцéту сą нąпúсąнă нą икóнăтą* [ПС(З),69]; 3. 'одреден, зацртан како ќе биде' ~ *шо-ќ ти кажум! Тăва шо-ј нăредно, нăпишно ќи-дојде. Не вирум ăс ништо. Еми, ног арно видех, тă-ќи-вирум, дă-вирум!* [ПК,2(279)]; 4. изр. алúс нăпúшна-ј (= се кажува за девојка што е многу лична, со убави црти) ~ *Лúмба, дóдинта штéрка алúс нăпúшна бúше, áма бис кăсмéт, нé-ј сă-пугудú úч мăжо* [ПК,2(151)].

нąписýва impf, в. нàпи́ше ~ *вá фáјка нąписýва едну-пúсму ду-тáтку-му и му-пúсе тăкá: "Ти мă-úмăш дăдéно нą-ґáвăлут, нą-фил'áн дăржáва úма тąквúја л'ýде, седуммúна брáткá-са, ки-ј-пýштиш тýка"* [БМ,195]; и: нăпúшуве ~ *тóо тăргóвицо нăпúшуве адна́ гулéма книга, пúсмо демéк, гă-дáве нă-пăрхутчúта, а óн тáа нидéл'а устáне уф-Струмица, дă-кáжме, де. Г-испрáште нúх* [ПК,2(271)]; ~ *Вúкą: "Нą-тéбę ќи-ти-прóдáдąм". Гọ-нóсę уф-Сóлун и му закáчувą едúн кáртóн нą-гăрди и пúши: "Сúно гọ-прóдá-вąм"... А-óн имáл дв'á кéрки. Е, и-нąпúшувą ęднó пúсмọ, му-гó-дáвą нą-кąпитáно нą-бródọ* [ЛК,124].

нàпи́ше* pf 1. 'кога со букви ќе бидат претставени зборови, односно мисли' ~ *му-вúкą: "Д'áдо пóпе, ác óдąм за твá м'áстọ. Овą пúсмọ дą-гọ-нą-*

пи́ша и–дẹте́то мо́же–ли да–ми–го–однёси до́ма?" "Е, зашто́?" [ЛК,108]; ~ *нă–мо́жум пи́смо дă–пи́шам,] нă–мо́жум ду́ми дă–ре́дăм.] Зима́јте адна́ бе́ла кни́га,] нăпиша́јте адно́ цắрно пи́смо,] испра́тејтј–о нă–мо́јта ма́јка* [ПК,2(271)]; 2. 'исцрта' ~ *са́кше о́чте дă–му–ј изва́де и ве́жди му–нăпиша́* (= сакаше да му направи лошо, му направи добро – поговорка) [ПК,2(192)]; 3. – **(сă)*** 'се зацрта што е судбинско и што е предодредено на трећата вечер од нарекниците да се случи' ~ *кажа́: "Да–пура́сниш, ка: ки би́диш гуле́ма мо́ма да–са–вắрнум да–та–зе́м. Зарди́ то: ја́с та–надана́х на–ко́ло, да–не́ та–зе́м; а́ма што́ са–напиша́ло то: ки–би́де, па–ја́с дујде́х да–та–зе́м* [ПД,151]; ~ *тре́тта ве́чер де́тто сă–пугоди та́му. Сă–утвури́ла вра́тта но́шќа́та... До́шле рични́ците и пу́л'ат. – "Сега́ што дă–пи́шиме нă–во́? То́, ве́ле шу–ле́же та́му, то́ ќ–ă–зе́ва чу́пăта!" Е, нăписа́ле и си–ути́шле* [ДК,151].

напкун adv 'кога нешто се случува отпосле, потоа' ~ *напкун пиха ракиа сăс жените, не стига това, анасина сиктимини, напкун сакаха жепите да скокат голи* [МС(В),72]; и: напкум ~ *на́пкум, ќа сă субле́чăве до́ма да гу пе́ре се́стра–му, пра́ќи, се́стрă му гу на́до́жќе ка́мăнчто и нă мо́ж да сă нагле́де на не́го* [ИГ,110]; ~ *дудек сум на нога и дудека рăци и нози ми дăржат да гу удомум* (= да го оженам), *па напкум што ки ми даде Госпуд – тоа!* [ТГ,132]; ~ *имало еди̇п цар, пувил'ал: уф градут мо л'ујто да не седат ного доцкана на вечара; пу вичери напкум да не свитлее никуа куќа!* [V,PM,267]; ~ *напкум нă долниут (Баа–бегувут) кунак, ут ка му дăдеа иден огин нă аерут и сăмăлăкут ни ут бигликј ни уд ништу не сă виде* [МЕ(Р),89].

на́пкунта adv в. на́пкун (< – напокон) [ПД(131)]; ~ *јуна́кут ă–свăрши́л та: рăбо́та, не́куа би́вăл зăкла́л, прăви́л ме́су ко́лку трибува́л, и–зе́л та: ко́жта ă–нăпăлни́л во́да, и–зăка́чи́л ти́а нă–кри́лта и о́н сă–кăчи́л; а́јде на́пкумта то́ пра́ву го́ре гу но́се* [ВВ(Кр),313]; ~ *са–свăрши́ сва:п-та. Де́цта, ви́е дру́јзте де́ца до́ма устана́ја, не ути́дија ни́где. Е, на́пкăмта, ка са–вăрна́ја, са–вăрна́ме ни́е на–на́зăт, вик̀е фа́тине да си–па́стрине* [БМ,207].

на́пкунце adv в. на́пкун ~ *и, на́пкунце то: му–ќажа́л: "Чо́рбаци, га́зда, а́к те́–ј ма́ка уд–ме́не да–устáвум" – ръчéл* [ПД(Н),170]; ~ *на́пкунце де́тто, измик̀а́рчато, ре́кал: "ак са́ќате ма–утапа́јте, ак са́ќате ма–убиси́јте; а́ска бја́х сус–мо: га́зда"* [ПД(Н),171].

наплака (се)* pf 'низ солзи и лелекање ја искажа својата мака, несреќа' ~ *жалај ме, мила, мамо, да не се нажалаш,] плакај ме, сиротице, да не се наплакаш!] јодејне јима, мила мамо, врнате нема* [МП(М),73]; – во контекстот е забележливо присуството на гл. именка од перфективен глагол (врнате), што не е обично во македонскиот јазик.

наплакан* adj 'тажен, со расплакани очи' ~ *и кату приближи на касабата чуј типани, сфирки кату на сфадбата, ама типаниту чукаха кату нажјал'ани, и сфирките сфирјаха кату наплакани* [V,PM,162]; ~ *ој пиленце гласовито,] гласовито, красовито,] што си толко нажалано,] нажалано, наплакано,] со куќите изгорени* [МП(В),119].

нàпла́тẹн* adj 'кога за некој предемет е дадена потребната сума пари' ~ *от–ва́рани ја́јца, не́ќити шéс ја́јца*

да–ви–нàпла́тат, не–са–нàпла́тени, а–те́рати, ви́ка, три́ста ко́ко́шки, от–ва́рени ја́ја. Ас, ви́ка, се́а, вàри́х че́ни́ја, па–не́ка ни́кни [ЛК,123].

нàпла́ти pf 'даде пари во замена за стока' ~ *от–ва́рани ја́ја, не́кити ше́с ја́ја да–ви–нàпла́тат, не–са–нàпла́тени, а–те́рати, ви́ка, три́ста ко́ко́шки, от–ва́рени ја́ја. Ас, ви́ка, се́а, вàри́х че́ни́ја, па–не́ка ни́кни* [ЛК,123];

наплати pl.tt. 'дрвени парчиња, ги има 6, што го формираат кругот (обемот) на тркалото од кола, врз нив се монтира железен обрач (шина)'; односно: *да́рвуто на–тăрка́лта пут–ши́нте* [ПК,2(78)].

нàпле́ска pf 'изнатепа (обично со шлаканици)' ~ *а́к–гу нàпле́скиш не́ма да–му–те́кне уше адно́ш то́о да–гу–пра́ве* [ПК(Грам)].

нàпле́те pf 'продолжи да плете дополнително од некое место каде што било прекинато плетењето' ~ *три-бу́ве да–нàпле́тиш у́ше не́кој ре́т, да–не́ му–би́дат ку́си чура́пто* [ПК (Грам)].

наплетена* adj, f 'кога на девојка (жена) косата и́ собрана во плетенки' ~ *ој Стрифула, млад Стрифула,] покарај ја нивестата,] да не јоде како мома,] како мома како дома,] како дома при мајка му,] набелена, направена,] топ цилуфи нечешлани,] ред плетенки наплетени* [МП(В),218].

наплоди (се)* pf 'се намножи преку раѓање' ~ *тога се слăнцето сетило, че тие шта заселет земета. Та името на момчето било гефа, което значи чисто, от мајка не родено... Дефа станал пăрв крал на земета, и дур да се наплодет л'удете, сăдил на пилетата и на жјувините* [V,PM,266]; ~ *да–и́ма но́го уд–на́ште бижа́нци та́м. Ка́ удде́ме уф–Со́фја, не́мше нăро́т но́го. А ка́ удде́е уд–на́ште Мăкидо́нци: "Со́фја, ви́кăт, са–нăплуди́ се́га, пурăсна́ Со́фја. Нăро́т сă–нăплуди́, ка́шти си–нăпрăви́ă"* [ПК,2(284)].

напл'у́ва* impf 'со плувачка испрскува некого (нешто)' [MS,s,73].

напола adv 'нешто наполу' ~ *на завоја на Черна грозин бој се започна,] грозин бој се започна между Срби и Балгари,] между Срби и Балгари напола Македонци* [МП(М),21].

напои* pf 'даде на добиток да се напие вода' ~ *Стани ми, стани, танка Ваńелино,[борна да нàцепиш, огин да навалиш,[огин да навалиш, каве да ми свариш, којна да напојиш, којна да назобиш* [ТГ,177].

наполјон* m 'златна монета (има голема вредност)' – *Земи ножици, Лено, пресечи фустанот,] па отвори, Лено мори, вратничка, вратничка,]... – Как да присечам, Ѓорги, фустанот, фустанот,] три наполјони, Ѓорги, аршинот, аршино* [ПМ(М),143].

напо́пуку adv в. наопуку [MS,s,73].

напо́ри (сă)* pf 'се боцна' (силно – на шајка, односно на голем трн) ~ *то́с в'е́ч'ер ма́јка–ти ти кла́ди ина́ фармака́та и́гла на јата́ку да л'е́гниш', да сă напо́риш'* [MS,t,31]; ~ *ка́ сă–нàпра́х адна кăрфи́а, ча́к звездите и–виде́х* [ПК,2(80)]; (со исто значење: по́рнува – [MS,s,73]).

напо́сл'ат 1.praep 'укажува на положба зад грбот на означениот предмет – зад, по' ~ *Ги над'а́наха крила́та и му пурăнч'и на д'ăт'ату "с'е́ напо́сл'ат м'е́н'а да и́диш' "* [MS,t,58]; 2. adv 'потоа' ~ *и з'е́ват двами́на ду́ш'а ... ут крăхч'а на крăхч'а прува́л'ат ро́пки и иди́н ч'ув'ăк напо́сл'ат кла́ва ло́зи на ро́пкит'а* [MS,t,3]; ~ *трăч'а́ха и н'е́с напо́сл'ат н'е́тр'а за да гу фа́т'ат* [MS,t,56]; ~ *ету и Бăлгаринот напослет кату идиши, го наи дјадото на пăнтјут, и му вели: "поможи Бог,*

дјадо!" [V,PM,159]; и: 'најпосле' ~ *и Зарзавилата му гојори: "наистина, сите спани са." И така поверува дјатенто и го зева на-послет да подат* [V,PM,157].

на́права f'изработка' ~ *та́м му бје́ше кӑшчата, штото бје́ше от ади́н ка́мјан излопа́на фрет кӑшчата, и бе́ пригизде́на фне́тре сӓс сја́какви прилигйа, штото не мо́жја чулјак да отбере́ направа́та хи, о́ти ни е ч'уле́шта на́права* [V,PM,259].

напра́ви (и: напра́ве) pf 1. 'стори нешто' ~ *прӑви́ле шо прӑви́ле та́мка, ве́чӑрта, адетто и́ нӓпрӑви́ле и си л'ӓгна́ле* [ПД(151)]; ~ *чјодеше́ са ка́к да пра́ви за́ ода́та, о́ти ко́жета не мо́же пра́зна да но́си; аку да е напӑлни ка́к што́ е отне́се? И фа́ти та на́прави адно́ ши́ло та копа́јеше, за да вӑрне ода́та да хо́ди на колйба́та* [V,PM,262]; ~ *и то́с ги напра́ви крила́та... ги сто́ри ут ко́куш'ко́ви пира́* [MS,t,58]; ~ *отиде на мајка му дома, та га вели: "мале, динеска тил'ал викаше: царјут направи златна топузка, и кој ки можи една лажа да му кажи, на негу ки га дај"* [V,PM,100]; 2. 'приготви, среди' ~ *ка и види книгите, плесна рӑци на неговото внуче Јанкула: "скоро да ми направиш кон'ат да одам да откинам града Солуна"* [MC(B),97]; ~ *ка́та сто́ гуди́ни стану́ва и пујно́ та́вма – тфо́јта гӑска прул'е́тна, утйди да ти напра́ви пӓнт'о́* [MS,t,57]; ~ *му вели́ на гимицйата: "о́ј гимицйа, бра́тку, о́шти не́ е вре́ме да и́дими на господа́ро, но да напра́вими та́ја сто́ка, што земахми ту́ка, да и́дими на мја́сто да га продаде́ми!"* [V,PM,13]; 3. 'постигне, успее во нешто' ~ *о́ште сто́ ли́ри па́ри му-да́вӓт. Оде, сӓ-бану́ве уф-адна́ канцала́рја, да-с-у́че та́м пи́сар. Ча́то шо ви́кӑт. Уче, пи́ше, у́че, пи́ше, не́гӑвјо рӑкупи́с нӓ-мо́ж да-напра́ве ни́куј. Иска́рӑве и тӑва́ шко́ло* [ПК,2(271)]; ~ *оти́де пра́ве на господа́ровата кӑшта, чини́ здра́во-жи́во сос госпда́рот и му показа́ тефте́рите за пет годи́ни, што ра́бота направи́л на таксйтот* [V,PM,14]; 4. 'организира' ~ *и та́м, на нози́ се́ло и́машја адна́ мо́ма мло́го ги́здава. И бје́ше го́това момата́ да са го́ди. И до́јде Вилйгден, и напра́виха селене́те хо́ру на се́луту да са весе́л'ат* [V,PM,254]; ~ *а́рно-ӓма, ӓдно́ де́н та́тко-му нӓ-де́јто зӓфӑти́л дӓ-си-ӓзӑрису́ва и ут-кӑ-бе́ше сѐ а̣зӑр и пукӑни́л сӓте сил'а́јна и нӓпрӑви́л ӓдна́ у́бӑва го́зба* [ВЕв(К),293]; ~ *вечерајте не ме чекајте,] јас вечерав на мејана –] јало пило, сум се напило,] голем џумбуш сум направило,] сум утепал син на мајка* [МП(Д)169]; 5. 'состави, напиша' ~ *пашата направи едно тескере и го даде на шестмина суварии и му го нусиа* [MC(B),89]; 6. 'замеси пециво, погача' ~ *те́јко нӓ-на̣де́л нӓ-Ду́пница ча́к. Ка́ сме удде́ли уф Бугарја... И уф-се́лта ки-уди́ли, шо има́ло бли́ски се́ла та́м, ки-купи́ли бра́шно, ки-нӓпрӑви́ли пу́пи, ки-ни-пиче́ли нӓ-жа́рта* [ПК,2 (322]; ~ *и удде́ме Димйр Иса́р, Ку́лта а-ви́кат се́га уф-Бугарја, сӓ-збра́ме двӓ-три́ кӑшти тӓка́, на́што се́ло. Дру́јсте избига́ли нӓ-тка́, нӓ-тка́. Бига́ли. Та́м ле́п нӓпрӑви́и ма́јкте, испичёӑ* [ПК,2 (219]; 7. 'зготви' (јадење) ~ *здруби́ли зе́ле, свӑри́ли, гу-нӓпрӑви́ли рӑчо́к, гу-тури́ла ба̣пта уф-адна́ чини́а, ке́рка-ј пӑ си-пушти́ла уф-зе́л'то винча́лцкут пӑрстин. Гу-тури́ла пӑрстинут уф-зе́л'то, гу-нуси́ла*

нă–ца́рут [ПК,2(300)]; ~ *ка отишел дефот пак кăд кон'от и дигнал кошот, го најдел на Јане пот кошот и речел на жента му (на утрето била недел'а) да го заколе на Јане и да го направе ручок* [ШК,5(С),411]; 8. 'искове (предмет од железо)' ~ *една́ же́на, нима́ла–си пиристи́й, не́–зна́м да́ли ви́кте сјаа. "Бре́ си́нче, на́–ти та́а кирфи́јчкăта, о́ди нă–кува́чо дă–нăпра́ве а́дна пиристи́й, дạ–ми–дуне́сиш ня–ма́ма"* [ПК,2(302)]; 9. 'стави, намести (нешто)' ~ *дефот си отишел. И от три дена седне Јане си направил една брада и се облечел о едни дрепави руби* [ШК,5(С),411]; ~ *дуј*дé: *Буга́:рто дă–бра́нăт ви́ке нăкăд–Џумăја́, кăд Дӳпница нăго́ре. И та́м дуј*дé:, *фро́нт нăпрăви́й* [ПК,2(219)]; 10. 'приреди, инсценира некоја непријатност' ~ *нă–зе́то се́ пу–га́јдăта му–оот, сă–бо́от дă не́ им–нăпра́ве не́кој мăскăрлăк* [ПК,2(193)]; ~ *ж'ина́та си вили́ сăс умо́: "ду в'е́ч'ера т'ạ напра́в'ạм ја́с!"* (= ќе ти покажам, ќе те средам) [MS,t,37]; ~... *и́ли на ју́ку́ма́тут ки ти нăпра́вă не́кој ке́дăр* [МЕ(Р),90]; 11. – (сă) 'се пристори, си го промени изгледот (пр. за да не биде препознат)' ~ *е, гуди́на вре́ме пумина́ло, ọддӳме ца́рут де́те, ниве́стта–му. И тăка́ ма́јкта шо́ ќи–нăпра́ве, сă–нăпра́ве ӳ́пка, ус–ќе́ркă–ј ќ–о́от, ќи–про́сăт дур уф–царо* [ПК,2(299)]; ~ *пу–се́лта завуде́л–си ко́јно, во́де–си ко́јно и нă–пăто гле́де адна́ лиси́ца, сă–нăпрăви́ла у́мрăна* [ПК,2(225)]; ~ *му вели: "нели прати ти една книга на твојта л'уба да пала една мома?" ... "и јаз палах или нивеста или мома, сă направих царско бостанџијче и дојдех да ви земам"* [МС(В),94]; ~ *ма́јстуре ви́ка но́го – ади́н де́н, што–ки–е–нăза́т, два́ нăпре́т не́к–е. Нăбра́а–се о́ра. Та́а се–нăпрăви́ нă–ма́ш – истрижа́–си ко́ста* [ВК,283]; ~ *и тăка́, сă–кăчи́ла нă–го́рницта и фăти́ла дă–тре́се. Тре́се, тре́се, пă ки–зăста́не и ки–ј–нăчу́рле у́ште и ки сă–нăпра́ве куту дă–слу́ше не́што* [ВД(П)287]; 12. – (си) 'наштима (муз. инструмент)' ~ *кату трăгнаха да подат на панаирот, Петку са запр'а на един орман, да си направи лирата, да ја д'уздиса* [V,PM,196]; 13. 'сосида, изгради куќа' ~ *уф–Мура́рци и́мше две́ мли́на нă–га́с, нă–га́зија... Се́лто би́ше кулк пулви́на гра́т. Сăга́ уди́х пă–не́ма ни́што... Ка́ о́дум та́м, нă–то: ме́сто, шо́ ќи–ви́диш – сѐ пул'а́ни... Та́м адни́ дикáнчăта нăпрă-ви́ли, мăле́нки* [ПК,2(217)]; ~ *мори иди мале да ја сакиш,[белким, мале, ки ја дадат,[ако ти ја дадат, мила ле мале,[поскоро абер да чиниш,[море да растурам ветки куќи,[да направам висок сарај,[море пинџерки му сидифлији,[а пирдина кадифлиј* [ТГ,97]; 14. изр.: си-направи́ тува́рут (= го постигна тоа што го сакаше, пр. се збогати или нешто сл.) ~ *тога́с ви́ки са чини́ това́рот: сирома́хот направи́ та́мо една́ гими́а се́ о́т зла́то, га напăлни́ алтăни* [V,PM,14]; ~ *и́ч не́–мо́–ј гạјле́, уд бра́тто де́лут о́н гу–зе́, сј–о́о напрạви́ сјаа тува́рут* [ПК(Гăр)]; нăпра́ве пăзăрлăк (= се договори за цената при купување – продавање) ~ *гу прăви́кăве ура́чут: "ќи–м гу да́јш то́а де́тто ня ме́не. Ко́лко па́ри са́киш ќи ти да́дум. – Напра́:вăт пăзăрлăкут, гу фа́шке за ръ́кта* [ИГ,111]; ~ *е, му–иска́рăт е́јн па́суш, гу–иска́рăт нă–пạза́ро. Си́те о́дạт та́м, здра́во жи́во ус–та́тку–му, са́кạт дă–нăпра́вạт пăзăрлăк, а́ма ни́кој не́ сме́е д–о́де кăдă не́го*

[ПК,2(271)]; ~ *пăзăрлăк пра́вăт, ба́бăта не́јќе до:–да́де угла́мнико, а ара́пино гле́де до:–фа́те угла́мнико. Нăпрăви́ли пăзăрлăк, гу–зи́ме во́ло* [ПК,2(270)]; прăдукарăт нă-пăзăрлăко (= се приближат до договорот за цената) ~ *Си́те о́дат та́м, здра́во жи́во ус–та́тку–му, са́кат дă–нăпра́ват пăзăрлăк, а́ма ни́кој не́ сме́е д–о́де кӑдă не́го. Тăма́м ко:– прăдука́рăт нă–пăзăрлăко о́но ќи–рче: "Ej, ут–те́п по́–у́чăн ним–зи́ми"* [ПК,2(271)]; пăт направи́ (= се кажува кога некој многу често патува на одредена релација); сп. ~ *утринта́ бишка́ринот стана́, гле́да би́шката, па́к га не́ма, а́ма на ра́нинта бе́ши па́днало сла́на, и ка́к си о́зиши вă̆жето, пăт направи́* [V,PM,116]; ни-напра́ви ќе́ф (= им ги исполни желбите, тоа што го очекуваа) ~ *е, се́а ца́ро ре̨ши́л да–на–пра́ви е̨дна́ при́ре̨дба, го́збе̨ да на̨пра́ј. Да–ка́жими уф–те́а́таре̨ ќе̨ се̨ збе́рат ти́а̨ го̨л'а́ми, сѐ мини́стри. До́бро. А, на–не́го̨ го̨ ка́ни да ни на̨пра́ви ќе́ф* – употреба на кратката форма за индиректен објект од 'ние' (ни) со функција на кратка дативна форма од 'тие', т.е. место им: го̨ ка́ни да ни на̨пра́ви ќе́ф) [ЛК,126]; го́збе̨ да на̨пра́ј (= да организира веселба) ~ *е, се́а ца́ро ре̨ши́л да–на̨пра́ви е̨дна́ при́ре̨дба, го́збе̨ да на̨пра́ј. Да–ка́жими уф–те́а́таре̨ ќе̨ се̨ збе́рат ти́а̨ го̨л'а́ми, сѐ мини́стри.* [ЛК,126]; хаи́р направи́ (= направи нешто општокорисно) ~ *Кустади́не, ми́ли си́но,] то́лку ходи́, то́лку шета́,] ни́шчо хаи́р не направи́!] А јо́н ве́ле, ем говоре:] – мо́ри ма́ле, ста́ра ма́ле!] Ез направи́х голе́м хаи́р: на два пӑќа, на два́ дру́ма,] ма́ла че́шма бурмали́ја* [ШК,СбНУ,(1),233]; со блиско значење: му-нăправи́х добрина́ (= му помогнав) ~ *кӑжу́ве: "Дву́јца лувци́ј вӑлко гу–зăгуни́ли, о́н дуј де́ прӑ–ме́не. Ас му–нăправи́х адна́ добрина́, о–бутна́х у–вре́јкӑта, лувци́јте зăмина́а и о́н са́ке дӑ–мӑ–изе́де"* [ПК,2(266)]; ~ *та́а ре́кла: "Сӑ–зăбра́уве, ја́. Ас ка́–бих мла́да, мо́јте де́ца не́–ќ–уста́вӑх ни–бис–куко́шка, ни–бис–пи́ле, ни–бис–ни́што, а́ма сјаа... мӑ–нăпӑди́а̨ уд–до́ма"* [ПК,2(266)]; си-нăпрăви́(х)ме маабе́т а. (= си поразговаравме) ~ *у–Дрӑгуми́рци гу–нăјде́х Дини́ш Га́л'уф. Он–е́ј на́ш чуве́к. Ус–не́го си–нăпрăви́ме маабе́т, сӑ–рӑшита́ме* [ПК,2(306)]; ~ *уф–Драгуми́рци и́ма а́дна Та́на Бӑрбу́тува, се́стра, ама не́ гувóре пу–на́шо, са́мо пу–гӑрчки, зӑто́о не́ сӑка́х дӑ–слу́шум. Ут–та́м сӑ–дигна́х, удде́х уф–чи́кто Дини́ш, си–нăпрăви́хме маабе́т и ут–та́м испӑдна́ме, ути́их уф–Кре́цăво* [ПК,2(307)]; б. (= разговара со одредена цел, да дознае нешто) ~ *ти́а̨ че́ка̨т да–ка́жи н'а́што, па́ ни́што. А та́а има́ла бра́т... Же̨на́та̨ о́ди ка̨жу́ва̨ на̨–не́гу, ви́ка̨: "Напра́ви еди́н маабе́т са̨с то́а̨. Пи́смото̨, ви́ка̨, пи́ши, да̨–му–га̨–да́јми ма̨ле́чка̨та ќе́рка, а̨–о́н не̨–гово́ре̨ ни́што́"* [ЛК, 125]; направил главата (= се опијанил) ~ *детенто, кога си нарасти, отиде еден ден сос јунаците и тој на еден џумбуш. Кату направиха главите, сички фатили да си фал'ат секој спроти фалбата* [V,PM, 196]; ~ *Дини́ш па́к а–нăпрăви́л гла́фта, а́ј–го де́к сӑ–ну́рке* [ПК,2(152)]; ~ *и кату беха просили, берали џакон'а, хлеб, пари много, и да отидоха на една михана да јадат... просицити, кату направили главите от вину, станаха по ручокот да просат* [V,PM,188]; о-нăпрăви́а пустаки́а (= го изнатепаа; пустакиа зн. 'необработена кожа') ~ *сно́шти*

адно ергéнче ка́ о–фатúа два–трýјца о–нăпрăвúа пустакúа. Нóго гу типáа [ПК,2(187)]; пăртáл гу-нăпрăвúа (= го испотепаа, го испокинија) ~ *викала: "ах, ăх, бóлин здрáф нóсе, бóлин здрáф нóсе"... И ка́ нăблúжуве ду–тăрлуто, "врéж, врéж" и рúпне уд–вăлко, гу фáштăт. пăртáл гу–нăпрăвúли* [ПК,2(227)]; ~ *си–вéле лисúцăта сáмăта: "Е–е, глáво, глáво, нúту тáтку–ти бúл судúа, нúту мáјка–ти, а јáс ќи–бúдăм судúа. Пýли сéга! Мă–нăпрăвúа пăртáли* [ВК(Бо),326]; ~ *и скукнýва чýпăта, си–гу–фáшта тáтко му. – "Ти–ми–си тáтко, а мáјкă–ми вúа ми–и–нăпráј". А фáштăт măштéăта, ă–клáвăт нă–трú кóјна, уsáде ă–вăрsýвăт и удрúле кóјнăта – пăртáли ă–нăпрăвúле* [ДК,145]; со исто значење: направ'ат го на четири парчá ~ *завáр'уват го там вечерта харамијте, разбојниците, заварват го там. "Е–ех – казва, – кој ни е зел парите!" И фат'ат, фкарват го вăв стајата, направ'ат го на четири парчá* [ВД(Ка),334].

нąпра́вин* adj 'приготвен, сторен' ~ *у–Пурóј пá–с нăјдéме. Кăрáме, кăрáме ду–Димúр Исáр, нă–мóсто. Тáм нé пумúнувăт дубúцте. Мóс, таквó, нăпрáвин нă–лóтки* [ПК,2(219)]; ~ *Сéлто бúше кулк пулвúна грáт. Сăгá удúх пă–нéма нúшто... Ка́ óдум тáм, нă–то· мéсто, шó ќи–вúдиш – сè пул'áни... Тáм адни́ дикáнчăта нăпрăвúли, мăлéнки. То·–ј. Сéлто, дéка–ј стáрто сéло нúшто нéма нăпрáвăно* [ПК,2(217)]; ~ *úмше тáм и адна́ вójчка, јá куту úзвурче, тăкá пу–брéго тéчше. Тáм уф–брéго нăпрáвно кáјниче, тăкá куту штýбил', пу–брéго истéчуве. Тáа рéкичка ин–вúкаа Дирвéнто* [ПК,2(247)]; ~ *тóгăј úмше пă нóго рăбóта: мăгăрúна, кójне, бúбуле, тăквú рăбóти. Имаа нóго рăбóта. Ка́ ќи–дójше, пáри ќи–дóнцише кăквó. Já тáа кăшта, сјá· стáрта шó–ј, тóгăј е нăпрáвна – нă–Нóво Сéло ка́ óјше óн* [ПК,2(325)] – во контекстот заменската придавка каков (какво) е во употреба на прилогот 'колку многу': ка́ ќи-дójше, пáри ќи-дóнцише кăквó.

направо adv 1. 'управено кон десната страна' ~ *колај има за тас работа: довечира татку ми как ки спии, покрај негу има един камшик, ти камшико земи, пот кулата, седим направо, и три нал'аво да удриш сос камшикот* [V,PM,278]; ~ *кату ѵу царјут, млого са нал'ути и пуснал пак аскер, да гу соборјат, ама детенто, как излези сос остра му сабја, си завратја еднош на л'аво, еднош направо; душа не остави жјува* [V,PM,226] – меѓу архаичните посебности, зачувани во долновардарските говори, освен познатите траги од некогашните назални гласови, односно широкиот изговор на јат, се среќаваат (веќе рековме), и повеќе лексички архаизми, во конкретниот случај имаме уште една потврда за присуството на прав со значење 'десен' укомпониран во прилогот направо; 2. 'кон предната страна, напред' ~ *кă ќи флéјш уф кýкта, нă дéсно úма удájка (зą гóсте), нąпráво трéмче, нă лéво килáрче* [ИГ,119]; ~ *народот се собра во среде Солуна,] бесилка да прават за Васил велешки...] Васил му избега на турцки жандари,] он му избега направо надолу,] направо надолу Река Волија* [МП(В),103]; 3. 'директно' ~ *нąпráво уф кýкта ќи флéзиш. Гóре сóфа има, уąк úма, пут сóфта дóлу дубúцте си ј вăрзýвăт* [ИГ,119]

напразно adv 'попусто, некорисно, без

потреба' ~ *пашата рече: "кабаат немат тија деца, вие напразно сакахте да ги биете"* [МС(В),74]; ~ *кату чу така протудраку, фати да си џаска аф сандя̑кот, фати да рита, ама сичко напразно.Мајдон гу здигнал на рамуту, гу закара на џарјувут конак* [V,PM,76]; ~ *му вели* (змијата): *"Ти ме куртулиса от огинут, а сега ез ќи те изедум, зашчо сега такя̑ф е сфетут – "чини арно, најди зло". Офчарут ѝ се моли, но напразно* [ШК,(5),429].

напраше* pf 1. 'кога на нешто ќе се нафати, ќе се налепи прашина' ~ *побрзаа да ме ожена̑т,] додек сам млада зелена,] па на мен ерген избраха,] фалија него, грдија,] вино, ракија не пије.] Ракија пије без чаша,] за да не му се напраша* [МП(К),161]; ~ *пулека си терај, лудо,[твоја брза којна,[да не напрашиш лудо,[мое бело лице,[моје бело лице, лудо,[на бајна бајнано* [ТГ,158]; – кога ги бањаат овците внимаваат времето да не биде ветровито за да не се напрашат [ТГ,375]; **2.** 'кога ќе влезе прашинка во очите' ~ *и сјáː, óн óште нé флéгя̑л, тáа дя̑–ся̑–пуфáле: "Кýму вя̑лче, нé пуглéдни ня̑–гóре, зéр тя̑рне, глóжде úма, ќи–т ся̑–ня̑прáшя̑т óчте"* [ПК,2(225)].

напр'а̑т adv 1.(временски) а. 'прво, пред другите, напред' ~ *смря̑кна вода сос устата му и отиде, га изгя̑сна фурната, флезе тојнака најнапрет и фати да вика и побратимиту му: "ади братку, елајти и виа аф фурната, ама земајти и мя̑ра вогин"* [V,PM,46]; ~ *тря̑бува да пóјми и инá нóга напр'а̑т да му рич'éми да стáни тас рáбута* [MS,t,15]; ~ *утúди напр'а̑т, ја нáјди гурáта, д'é ся̑ утфáраш'и и ся̑ затфáраш'и* [MS,t,36]; ~ *и Алéксандрóту ся̑ пуч'ýди и нóс р'éч'и да пój напр'а̑т и нóс ... ся̑ врна насáм'* [MS,t,60]; ~ *úдаш'и пáк ся̑с куш'úја ... ут м'éн'ą напр'а̑т' да дójди* [MS,t,70]; б. 'порано, во минатото' ~ *се наогја прид иден "паметник" шо му–ј пувя̑ријна мислите на по–вичка ут 2200 гудини напред* [МЕ(Р),69]; ~ *ама тиј, што ми позна мене и ме раздели от арапката, ету пуштам веке водата на касабата да тече кату напрет и е биде да не ся̑хне* [V,PM,162]; ~ *здигнá пот скáлата што бéши мермéрот, најдé кл'ýчовиту, отворú магазúата, влезé нéтри, си најдé сúчките дéлви пя̑лни алтя̑ни, кату кáк му ги казá напрéт богáтиот* [V,PM,18]; ~ *си оплашúха сúчки тáмо да не си одáвет, станáха сúчки на мóлба да са мóл'ат на Бóга, стáнá и тój јунáк и, л'у фáти óн да си мóли, фуртýната пáпса, и са умирú морéту кату напрéт* [V, PM,23]; во Ениџевардарско регистрирано: наприд (= во минатото) ~ *во ногу ачик ки ся̑ видя̑ аку се стокмя̑ живеачкя̑тя̑ ув Постул ут 20 гудини на наприд* [МЕ(Р),90]; ~ *Постул кя̑ту ся̑тя̑ села шо лежат ня̑ арни мистијня̑ и лесно ся̑ пувелјя̑т, оше ут наприд ки бидя̑ чинет чифликј* [МЕ(Р),83]; ~ *уд неколку гудини наприд и јас пя̑метя̑м, ошя̑ блатто летто се сујише* [МЕ(Р),77] в. 'однапред, пред да се реализира главното, закажаното' ~ *вéли на женáта му: "мари жéну, Господ и нас на имјáл на ум; тихиса, дојдé едúн трагóвец ... са ценúх и јáзе сос нéгу да úда; и éту ми дадé дéсет хил'áди грóша напрет да ти остáвам тýка, да хрáниш тајфáта, дур да дójда јáзе* [V,PM,13]; 2. (просторно) а. 'во прв план, пред другите' ~ *постелаха нетри у*

кучиата сé златни постел'а, фати царјут, са прости сос царицата и вјахна на кучиата, трăгна напрет аскерот и тој после [V,PM,210]; ~ *ка ги нусихме, ги вăрзахми шерветите на муцката като на дубиците, и тупанот напред удри* [MC(B), 92]; ~ *сă фáти мурабéту, аскéрут фáти да хóж'да напр'ăт'* [MS,t,87]; ~ *покрај та река одејќи еден черн шеј излизе, киниса по мене – јаз напред с овците, то шеот, с овците* [MC(B),87]; во Кукушко: нăпрéј ~ *уф–ýстта тúй дéк сă–нарéдăни зă-бито сă–жлибúни, а тúй нăпрéј шо–сă, ги–вúкме дудáци* (покажува на усните) [ПК,2(237)]; б. 'во правец каде што е свртено лицето, односно каде што е управен погледот' ~ *после за растроши еден кулак от онúа, што сторили на пентук, и ки го фăрли напрет и назат* [V, PM,250]; ~ *му велú: "амú едúн твój хизмúкăр нáјдох да úма опрé-гнати óловиту, и еднóту гу бодјáши нá чéлото, дрýгото нá кăчут, и не мóжиши нúкак да óри, заштó едúнојут óл напрéт отúваши, дрý-гио назáм!"* [V,PM,115]; 3. изразува покана, односно заповед: ~ *напред, напред за слава,] на бојното поле,] за македонска слобода,] там секој да умре* [МП(М),87]; 4. изр. отива напрет (= кога некоја работа се одвива среќно) ~ *кăсметлиа беши големојут, понеже неговата работа га благослови Господ, отиваши напрет, и си чинил нај–богат от сички тамошните* [V,PM,82]; ~ *гу пуштјаши аф скол'уто, да са учи книга и други умни работи, ама училиштето беши на далеко место. Ката ден дјатето отиваши, и се напрјат му отиваши учението* [V, PM,95]; и со негација: ~ *разбери ти оти не ни оде напред* (= немаме среќа): *кога кукошки биле не снесат, а камо уд друга работа аир (хасне) сакиш* [ТГ,401].

напреде* pf 'преработи волна (или памук) во преѓа' ~ *сутрин сам рано станала,] кош сам толопе испрела,] шиник вритина напрела* [МП(Д), 46]; ~ *кăци, кăци бабичка,] напрела је бабичка,] до две, до три вретенца,] на каца ги ставила,] дошла маца бутнала* [МП(К),161].

напреднат adj 'тој што успеал, што стекнал богатство, односно висока поставеност во општетството' ~ *твá д'áти квạ–нạпрéдналọ мнóгу, и, кọгá гọ–лýпнал фарáон у–зáтвọр, у–úстиạ зáтвọр, у–úстạ ọдајá, дạ–кáжими и дрýги, н'áкој ọфицéри, ẹдúнјọ бил гéнерáл, дрýгјọ гол'áм чọв'áк... И тóạ–ẹ унéтрẹ, твá дáти. Нạпрéднатọ мнóгу* [ЛК,111]; и: нạпрéдан ~ *"...нạ–двá пăтạ, вúкạ, нạ–трú ми–сạ–дọнẹсéли пọ–дẹстúнạ лúри, вúкạ, прẹт–врáтатạ истýрẹно. Турéјтẹ засáдạ, вúд'ајтẹ кój ги–нóси. Ас нẹ–знáм". Дóбро. Ама тój, дẹтé-тọ, лọвцúатạ, си–úмạ и–сọ–влáстạ. Нạпрéдан чọв'áк* [ЛК,129].

напредне pf 1. 'се придвижи напред' ~ *ужасен бој се започна,] многу момчијна паднаја,] и нашиот четен командир.] – Стани ми стани, командир,] твојата чета напредна.] – Не можам братќа да станам* [МП(К),138-139]; ~ *није да се бијме су Камил паша,] борба зафатиме на десетти август,] топовите пукат, гранатите трескат,] фронтот го скинаја, Турците напреднаја* [МП(В),171]; 2. fig. 'кога нешто успешно се одвива' ~ *анцúјата кугá си–кýпе сóл', кугá си кýпе брáшно – сирумáх. Ка–сиднá дéтто уф–нéговију áн, и нă–анцúјата нăпридна́ рáботта* [ВК,282]; односно 'кога некој ќе стекне богатство или

висока положба' ~ *иска́рве че́шкäта ут па́звäта, нäпӑлне–гу во́да – се нäпӑлнуве сус зла́то. Е, то́ј–е мо́јто бугáсво; анци́јата ут–тува́ нäпридне́* [ВК,282]; ~ *тва́ д'áти ква–напре́дна̣ло мно́гу, и, ко̣га́ го–лу́пнал фа̣ра̣о́н у–за́твор, у–и́стиа̣ за́твор, у–и́ста̣ о̣даја́, да–ка́жими и дру́ги, н'а́ко̣ј о̣фице́ри, е̣ди́нјо̣ бил ге́не̣ра́л, дру́гјо̣ го̣л'а́м чо̣в'а́к... И то́а̣–е̣ уне́тре̣, тва́ да́ти. На̣пре́дна̣то̣ мно́гу* [ЛК,111].

напре́жин* adj 1.'поранешен' ~ *бе̣јзте најповикјä зäрди... погулеми арцуве се повикјä и повикјä и рäсипувäт (газäт) напрежните тукмечки* [МЕ(Р),86]; ~ *а ут ки избегäш немäш рäботä ни су нäпрежнјут мал–сäјбијä* [МЕ(Р),88] 2. 'високо поставен, со поголема моќ' ~ *Ива́н кажу́ва за не́го, ... ве́ле: Во́а шо ви ре́кох, пу ме́н шо ки до́јди, по́гуле́м, и напре́жин, и ут не́го си зе́хми шо ни дарува́* [MV,K...]; ~ *то́а чове́к што си устави́ ку́ки... за́рди мо́јто и́ми, сто́ ка́та ки си зе́ми да́р... и но́го е́мин шо са напре́жнии ки би́дат на́јдо́лни, а на́јдо́лни ки би́дат на́јнапре́жни* [MV,K,263]; ~ *на Сфе́тиц сла́вин напре́жин ма́ртир Димитри́а шо те́чи ми́ру* [MV,K, 296].

на́преко adv 1. 'кога нешто ќе се постави во правец на ширината а не на должината'; 2. fig. 'кога некој со погледот искажува нетрпеливост' ~ *сѐ–ј на̣л'у́тин, сѐ ме–гле́да на́преко* (или: *напуре́чки*) [ПК(Грам)].

напреш adv 1. временски: 'порано' ~ *като стигнал дома си, тја като как напреш изл'ала да го посрештне и да му фати коно* [V,PM,281]; ~ *как да се фатам, луду, на ору,/ тате не ми купи фустан,/ фустанче, срмали кулан!/ – Пукнала, Бо̣ју, триснала,/ ут не ми кажа по напреш,/ јас ки ти купах фустанче* [ТГ,369]; 2. просторно: 'пред другите, меѓу првите' ~ *вäрна се Вела јот уода] с дванајсте робинки,] с тринајсте робчета,] робинки напреж вäрвјаха* [МП(Д),62].

на́при adv в. напреш (1.) ~ *ка си ути́дох, са̣ ми́х, е́то си упули́х. Му рико́а на не́го: Кӑд и во́а чове́к?... шо би́ши на́при сле́п* [MV,K,259]; ~ *бе́ши и о́н иде́н ут ни́х: Ми́на Но́мото на́ш гу сӑди на чове́кот, а́ку не́ а слу́ши на́при ут не́го, и да разби́ра шо да чи́ни?* [MV,K,262]; (2.) ~ *и са́каши да а ви́ди на Исус ко́–ӣ; и не́ мо́жиши ут сфе́тут, о́ти на бо́јут бе́ши ку́с. И си тӑрча́ на́при, да сӑ–качи́ наврас идна́ царни́ца* [MV,K, 280].

напридѝа f 'успех, среќно одвивање на нешто' ~ *ве́к дӑ–вику́вте, напридѝа д–и́мте* – добри желби упатени кон младоженци [ПК(Гӑр)].

на́проти́во adv 'обратно, во противен правец' ~ *другáрите вел'áа: "ету ту́ка и́ма за́јци. Да и́дими!" Ама о́н, на́проти́во, и́диши та́мо де́ка не́ма за́јци, зашто́ са́каши да на́јди врја́ме да побе́гни* [V,PM,111].

на̣пру́шки pl.tt. 'дел од разбојот: метална направа, како лента со која се опнува платното кога се ткае' [ИГ,121]; верување: кога платното ќе биде исткаено, не е добро напрушките да се фрлат на земја. Тој што ќе ги згазне секогаш ќе биде со искинати алишта, т.е. дерен – перен (нешто истрошено, во лоша состојба) [ТГ,364].

напрӑска* pf 'расфрли рамномерно капки вода или друга течност, односно нешто што е многу ситно' ~ *га ториха, најдоха царскиј син, беши фатил векн да мухл'асува, кон'ут и тој така. Отидоха, земаха жива вода, гу напрӑскаха, и така*

ужсувја [V,PM,53]; ~ *ка́ бига́ме сắто се́ло с–испразни́, ги–фăти́ли, ги–зăруби́ли ти́ја шо–устăна́ли. Ту́рцте о́от дă–пл'а́чкăт на́ш–се́ло Кре́цăво. И–ни́х ги–зало́вăт та́м, ги–нăпăлнắвăт уф–ка́шта, нăпрăска́ли га́зја... И тăка́ устăна́ли гла́фте изго́рни нă–гре́јте* [ПК,2(311)] – во контекстот имаме беспредлошки додаток за место: о́от дă-пл'а́чкăт на́ш-се́ло Кре́цăво (м. '... во наш-село') ; ~ *легнаха двата близу–близу; ама истом по ранината хăтленту сос опашката си земуваши от реката вода и напрăскаше околу момата тревите* [V,PM,71]; ~ *и дујде́л не́кој куми́тин, сăрди́се се́лто, фа́ште Ту́рцте, ги–затво́ре уф–џами́та и фăрле две́–три́ бо́мби; фа́те же́нте су–сѐ де́цта ф–не́ка пле́мна, сла́ма туру́ват и нăпрăскувăт га́зја, и зăпа́л'ат* [ПК,2(218)] – во последниот контекст среќаваме повеќе примери со употреба на перфективен презент: сăрди́се се́лто, ги-затво́ре, фа́те же́нте, што претставува специфичност на југоисточната говорна регија.

нăпрăстин (и: напрăстăн) m 'метална направа, како мала капичка, се става на прстот кога се шие со игла за да не се боцне тој што шие' [ПК(Гăр)]; во Солунско: на́прăстук [MS,s,73]; во Гевгелиско последнава форма (напрăстук) се јавува со значење 'украсен предмет, колце од злато или сребро што се носи на прстот од раката како симбол дека личноста што го носи е во брачна врска' ~ *пушти си го на порти,[да прачеке лазаренки,[која мома ки јаресе.[– Арисал је, биндисал је,[руса гојка главатарка,[он и даде бел напрстук,[она чивре пак му даде!* [ТГ,55].

напсова* pf 'окара, опцу – мајка, сестра' ~ *а пак тре́тиа на́псо́вал на џа́рја ма́јката и рекăл: "Го́спот да ми даде́, а то џа́рјови́те пари́ ништă". И на но́зикана чјас сла́хал са та замино́ваше о(т)та́м џа́рја... и ги дочу́л што вре́вили* [V,PM,253]; ~ *и му ре́че џа́рја: "Ни бо́ј са!" Тога́ му ка́за и тре́тиа – "о́ти напсо́вах ма́јка ти и ре́кох:.. "* [V,PM,253];

напу́и* pf 'даде вода на животно да се напие' ~ *си собра́ха мно́гу јуна́ци. Момата ни́кој не́ аре́са. На́ о́нај ча́с и то́јнака дости́гна аф една́ че́шма, ко́н'у си напу́ши* [V,PM,112]; ~ *за ве́зми ко́ниту, за ха напу́ј, за му дад'е́ да ида́т ч'уме́н'* [MS,t,66]; ~ *за ве́зма о́луве́ту напр'ăт', да ха на́пуја о́луве́ту* [MS,t,65]; ~ *отиде царски син да напуи неговот кон на бунарот. Кату извади вода сос ковата, беши изл'ало и златнојут папуц* [V,PM,206]; и: напоји* ~ *виздéн ми са шéташ лу́до нис широ́ко по́ле [на вичéра и́диш ко́јна да напо́јиш на бе́ли Дунáве* [ME(P),93]; ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванџијцка! Мар та назоби девет биволици...] мар та ги напоі до рујно вино* [МП(Д),95]; односно на́по́е ~ *сă–кăчу́ва нă–та́ тупо́лта узго́ра. Се́де. Шо́ дă–пра́е? Сă–у́ме се́а. Е, гре́де џа́рут д–и–нă–по́е ко́јнăта – ă–ви́жџа чу́пăта* [ДК,115]; во Зборникот од Драмско: напије* ~ *сношчи јотидох мају ле,] кончето да си напија,] на нăзи чошма шарăна.] Тамо си мају намерих,] до двја ми моми хубави* [МП(Д),112]. Ретки се примерите во кои односниов глагол се однесува на човек, тогаш значењето (често) е пејоративно: даде да пие во голема количина ~ *ка го бричиха, го гостиха, го напојали, му дадеха рójно вино* [MC(B),98].

напукошин* adj 'последен, тој што дошол подоцна' ~ *ви́кај на аргáти-ти, и дáј му на ни́х áкут му, да зáфати да плáтиш ál пишúн ут напукóшнити дур на прáвнити* [MV, K,315].

напу́лни pf 1. (просторно) 'во некоја затворена средина се стави нешто и се полни до крај' ~ *и Алéксандрóту напу́лни дв'ă ш'иш'áнта ... си ги клáди у ч'áнтата* [MS,t,60]; ~ *дójди ги напу́лни трúт'ą дугáн'ă ви́ца н'ăш'ту и фáти пу идúн измикáрин* [MS,t,28]; ~ *стáна сабáлин, нáјди инó храбу́лч'ą, нáјди и инó ш'иш'éнци, напу́лни вóда* [MS,t,24]; во истиот материјал (од селата на исток од Солун) ја забележивме и фонетската разновидност: напăлни (без лабијализација): ~ *сă умурú сăс прáзин м'ăх и си р'éч'и: "áку гу нáпăлн'а, за м'ą змáч'ка!"* [MS,t,74]; ~ *а хúтра Пé-три ут стрáх напăлни гáш'тит'ą (сă пусирá)* [MS,t,75]; ~ *"с'éтн'ą кăк за дójдиш', за–ти нáпăлн'а јáс зимби́л'ут пуртукáл'ą и калúнка"* [MS,t,86]; ~ *"хýбајą стóри! тýрни ха смóкфăт'ą, да ти гу нáпăлн'ą зимби́л'ут"* [MS,t,86]; во материјалите од Верковиќ: наполни и напăлни ~ *да знајат они от тука, од нируjата да земат малко вода да го умујат, царскиј син оздравјава... жената, кату чу така, си наполни шишету вода, земала и малко кал, враза на една кăрпа* [V,PM,167]; ~ *и тójнака, кату чу такá, земá еднá крáва јаловúца, гá заколú, га удерá кожáта, га направú мéх, га напăлнú млéку* [V,PM,117]; ~ *сéтни господá-рот излезé на магазúата, му направú дéсет корáби, ги напăлнú стóка, му дадé и едúн пăрв гимициа и гу пратú да гу продадé оновá имáни и да си вăрни назáд* [V,PM,13]; во западната регија од Солунско (с. Ватилак): напăлни ~ *напкун и́ риче: "да направиш едно поклони – пога-ча, да напăлниш две долиј вино и да заколиш наj–големиот брав, и утри застра ки одими"* [MC(B),96]; ~ *два пăти отиде, на трита пăта, ка напăлнихме пампорот с овци и пампорот хазăр беше за да киниси, и он отиде* [MC(B),82]; 2. 'стави' ~ *тогáс брáт му си га напăлни стóката аф магазúата... вéли на женáта му: "добро вéчер, жéну!"* [V,PM,15]; 3. 'кога се насоберат многу луѓе на едно место, односно кога станува нешто полно' ~ *и ут ка са напăлни Пазар су маџири, кираџилакут пумина за Бугарjту, Френците и маџирjто му зеа кjарут* [ME(P),73]; 4. (временски) 'кога завршува одреден период' ~ *кą напăлнúл Иван усумнájсе гудúни, бúл нóгу сúлан ургéн. Он сéкуј дéн шăтáл пукráј Вáрдар пу–залéнте ливáди* [ВД,277]; ~ *сă–нăпăлнúли гудúнте, и нă кáжăнто тóо сă–вăрнáл нăзăде* [ПК(Гăр)]; 5. изр.: нăпăлнúх óчте (= многу се растажив, очите ми се наполнија солзи) ~ *тăвá, вúке–j у–гудúни, áк о–пýштиме, тóо ќи–пóмне óти тáтку–мо ќи–г–убúj-ме, вúке дрýг–j–о. По́–árно, вúке, дéка–j тáтку–м и óн тáмо. Тăвá, вúке, áк–гу–устáвме жúво, вúке, ýтре кóрно ќи–гу–искупáче, вúке. Нăпăлнúх óчте дă–плáчум* [ПК,2(358)]; нăпăлнúл пăтýрто (= многу се исплашил) ~ *сă–прáа вáжин, áма кá припукáли и нăпăлнúл пăтýрто* [ПК,2(201)]; сéкуј ќи-си-нăпăлне рóпката (= секој ќе умре кога ќе му дојде часот) [ПК,2(192)]; со блиско значење: ќи-сj-о: нăпăлне трáпо (= ќе го убијат некаде) ~ *нóго шкúте, лумпýве, ама*

ќи–сјо: нăпăлне трáпо нéгде [ПК, 2(201)].

нąпу́кą* pf 'кога пупката ќе почне да се отвора, пред да почне да цвета' ~ *изникнáлą пиринýгą, изникнáлą пиринýгą,] при–чубąнóвотo стáдo, при–чубąнóвотo стáдo,] Чубáн стóę пą–гą–глéда, чубáн стóę пą–гą–глéдą,] рáсни, рáсни пиринýго, рáсни, рáсни пиринýго,] дą–нąрáсниш, дą–нąпу́кąш, дą–нąрáсниш, дą нąпу́кąш* [ЛК,131]

напу́лн'ува* impf в. напулни 1. ~ *и тугáс гу пу́ш'тами ви́нуту, гу напулнувáми пу бăнч'фит'ą и пу варéлиту* [MS,t,4]; ~ *и тáтку–му мираклúја сă нáјди, му напу́лн'ува идúн дисáјќ лúри, му дáва на д'ăт'ąту, му вилú: "пóт', ш'étај сă!"* [MS,t,20]; ~ *и сă ус'ăкува ракúјата т'éч'ин'éту ... и с'étн'ą си напулн'увáми у ш'иш'áнтата* [MS,t,4]; ~ *сă напулн'ува дрăнгó, гу врăзувáми канáп'у, гу дигнувáми дрăнгó с'étн'ą, гу клáвами на чардáку на с'ăнка* [MS,t,5]; и: напăлнува ~ *и фатил да вели: "напални си, капа, сопразни си!" И капата фатила да си напăлнува пари и да са сопразнува* [V,PM,83]; ~ *и та баницата беше млечник. Как удри, муцката сă напăлнуваше с млеко* [K,BC,92]; односно нąпăлнăве* ~ *кá дујдéли Бугá:рто, нáште фájкăт, гу–збéрăт сéлто Кăркýтно уф–штúри плéмни: жéни, дéца, д–ýхо и ги–нăпăлнăвăт, ги–нăпрăскăвăт гáзја, ги–зăпáл'ăвăт. Укулу чéтирстóтини кăшти бúло сéлто, изгóрăве* [ПК,2(312)]; 2. 'намота одредена количина преѓа' ~ *напу́лнувáми двájси, трúјси калáм'а аналóгус на мутувúлата, ш'ту за снувéми* [MS,t,6]; 3. (временски) 'завршува одреден период' ~ *сидимт'áх гудúни сă напу́лн'ąха и т'á за сă уж'éни, ни мóгам да ја прифтáсам* [MS,t,19]; 4. изр.: суфиа сă напулнува (= станува разумен) ~ *сă вąрнáле на Галилéа, на нéнито грáт Назарéт. Па дéтито си пурастýаши, и ýм си клáваши, и софúа сă напąлнýаши* [MV,K,314].

напурéчки (мă глéда) adv 'кога некој со погледот искажува нетрпеливот' ~ *сè–ј нąл'ýтин, сè ме–глéда нáпреко* (или: *напурéчки*) [ПК(Грам)].

нąпуслéдну adv 'најпосле' ~ *пучнáла младúнта да–вăрве и дą–вúка кój уд–јáгне, кój уд–гýде, кój уд–јáре, кój уд–не знáм шó, димéк рáзни тăквúја. Нé мужáле дą–нájăт ут–шó–е, ут–шó нé–е. Нąпуслéдну вăрве идéн и му–вéле: "Вá–ј уд–вóшка"* [БМ,194].

напушта* impf 1.'дозволува некому да влезе (или излезе) – пушта' ~ *тој сă узовал и рекал: "ела да ми отвориш, зашто мăжо ти ма прати да преспим тăзи нăшт тука у вас." Тја му рекла: "ако и да та је мăжо ми пратил, ала јаз ни та напуштам внетре"* [V,PM,280]; 2. 'замина, се оддалечи' ~ *и питáли: "Дéк ќ–óјте?" "Ќи–с–óјме тáмо, дóма". Рéкăл: "Ак с–јójте, рéкăл, ќ–óјте нă–Дójран, кăт Сăрбиа". И дујдéа. Кулку шó дујдé тáтку–ми, гăрчкăта вójска нăпуштú Петрúч"* [ПК,2(220)]; ~ *едúн дéн Иван и Тúна рąшúле дą–сą–грúжат сáми зą–сéбе. Гą нąпушчúле тáткувąта кăшча и уддéле уф–шýмąта* [ВД,276]; 3. 'остави нешто, дефинитивно' ~ *кăд нáс дујдé: уд–гóре нéкуј нáши Măкидóнчăта, úда: пут–кăнвój. Ф–нáс – Мóкрăна дујдé адúн, прăспá áдна вéчăр, вујнúчки рýби, áма нăпуштúа сúчко вúќе, фрóнто испуштú се* [ПК,2(222)]; ~ *утидéе уф–Сóлун, нă–сулýнскоо фрóнт и трú гудúни уф–Дójран; дăржáа Бúтул'а, тáм*

ќи–ка́жме Гирма́нцте и Австри́јците и Бу́гарто. И осумна́јста гуди́на нӑпушти́а фро́нтут... 4. 'прекине некоја врска (пр. љубовна)' *~ врбу, ле, врбу, зилена врбу,] што си навела грани надолу?] Грани надолу, каку мен глава?] Дал и ти жалеиш за прво либе?] Тој ме напушти, тој ме остави* [МП(М), 150].

напӑде pf 1. 'набрка, принуди некого да си замине' *~ та́а ре́кла: "Сӑ–зӑбра́уве, ја́. Ас ка́–бих мла́да, мо́јте де́ца не́–ќ–уставӑх ни–бис–куко́шка, ни–бис–пи́ле, ни–бис–ни́што, а́ма сја́а... мӑ–нӑпӑди́а уд–до́ма"* [ПК,2(266)]; *~ Галӑпке моме, Галӑпко,] ни може да мина јуттука,] ти шта ми магии направиш,] жената да си напӑѓа,] пак тебе моме да зема* [МП(Д),141]; *~ којнут му отгуворил: "Е, сино, немаш фајда; ќи те изеде; зашчо времето сега е такфо: "Чини арно, најди зло!" И ез, куга бех млад работих на л'удето... ама сега остарех, ме напӑдиха"* [ШК,(5),429]; 2. изр.: на́пӑд-си-ј де́цта (се кажува ако дома има направено многу вкусно јадење и човек би посакал да го изеде сам) *~ ади́н ри́бник шо и́мше уф Ре́са, на́пӑд си–ј де́цта, тӑ ја́ди* [ПК,2 (185)].

напӑдӑве impf в. напӑде *~ цӑри́цта пучаштава́ла, пучаштава́ла нӑ–го́стто, а́ма кути чуве́к сӑ–ј̣злӑжа́ла не́ли, сӑ–ј̣спӑрде́ла. Ца́рут му–нӑдна́л ша́нут, о́ти сӑ–ј̣спӑрде́ла, зи́ме гӑ–напӑдӑве. И нӑпӑлне адна́ зо́бник ли́ри, гӑ–но́се ус–му́зика уф–го́рта* [ПК,2(300)].

напӑлнет* adj 'кога некоја запремина е полна' *~ аку но́гу дӑ–ви́е кужу́рци то́гин нӑ–но́га це́лу вре́ме, ни ле́п не́ ни–ји́ше дӑ–ја́јме, па вӑрс–та́ дру́га ве́јка, пу́лиш, пубиле́ла бу́ба, цӑрве, па́ дру́га ве́јка, и то́лку ќи–са–нӑпра́ве сӑте ве́јки напӑлне́ти* [БМ,201].

нӑпӑрже* pf 'приготви храна (пр. јајца) со пржење' *~ ти́е па́рте и си–ј̣–брое, си–ј̣– тро́пе унӑтре у–уда́јта. Гу–ви–де́ла гуле́мта сна́а прику–иднӑ–ду́п-кичка ут–та́ вра́тта. Пу́ле, ста́рјут па́ри има́л. Оде, питу́лици му–нӑпӑр-жи́ла* [ВМ(Зб),321].

нӑпӑрче* pf 1. 'нешто постави во опачна положба, пр. со отворот на долу, а со дното нагоре' *~ нӑпӑрч–јоо то́о куте́ло, и́стури шо́ и́ма уф–нӑтре* [ПК,2(80)]; *~ гле́јш о́ти о–нӑпӑрчи́, ќи–с исту́ре* [ПК(Мор)]; *~ и–би́ӑ пустава́ли кӑза́јнто дӑ–сӑ–ва́рӑт. Мрӑфките, ка́ сӑ–тӑка́ пулви́н ки́ло, теле́шки, се́тне за́вӑрни, нӑпӑрчат кӑза́но, нӑ–ко́јно, а́јде* [ПК,2(223)]; 2. – (си) 'правејќи се важен се накостреши' *~ најсе́тне му–дојде́ ре́дут и нӑ–за́јӑут дӑ–ка́же шо́ рӑбути́л. То̀ си–нӑпӑрчи мустаќте и ричелу: "влизе́х у–ра́слут, кӑсна́х ма́лце ут ра́слут и сӑ–пушти́ја три́ гуле́ми пјӑе́та..."* [ВМ(Тр),318]; односно 'кога некој се однесува многу претенциозно' *~ но́го би́ше сӑ–нӑпӑрчи́л, а́ма Тудӑ–ра́ќто ка́ о–испизи́ а́дно а́рно, дӑ–ви́ка мо̀–прӑсиче́ ка́шлицта* [ПК,2 (177)]; сп. уште: *~ но́го нӑпӑрчин е́ј то́о бра́т–ти* [ПК(Мор)]; 3. изр.: пурдаде́ рѝпте, нӑпӑрчи́ ко́шо (= ги заврши важните работи) *~ на́ште де́ца изучи́а, сӑ ижини́а, сӑ–измаѓи́а, не́мум гаје́ гааре, нӑпӑрчи́х ко́шо;* ча́шка пу-ча́шка нӑпӑрчи́л па́шка (= се опијанил, се стркалал, паднал со нозете нагоре) [ПК,2(185)]; [ПК,2 (211)].

нарадýва* pf 'доживее чувство на радост' *~ да в'е́ни ади́н ерќе́ч' да*

закóлими, да јид'éми, да пи́јми и да сă нарáдувам и јáс [MS,t,17]; ~ *н'éка да си нарáду́ва д'ăт'ạтоми!* [MS,s,73]; ~ *Едночко имум, и сакум дудека сум жив да си гу суредум и удомум, оти не знам колку оште ки живејме. Дудека сме живи да са нарадујме* [ТГ,144].

нарáми pf 'стави нешто на рамото за да може да го носи' ~ *ре́че: "кóпам, óти на мéн адна́ кóже óда ни ми сти́га да пи́ем, та затова́ шта напрáвем, сама́ одáта на колúбата да си дохóде". И змиéта си́ зима́ кóжата и é напăлни óда, и нарáми е та си́ оти́де* [V,PM,262]; ~ *ти да ми јодиш на гости,] на ден добар ден Велигден,] да јадиш руди јагăнца.] Тодор ми пушка нарами,] киниса бели друмови,] ем ке ми јоде на гости* [МП(В),71].

нарáмјува* impf в. нарами ~ *рече: "Прéтел'о, шта ти дáм адúн чјовáл алтăне та си иди на кăштата домá си!" Пак тój ре́че: "Заштó ми са тóлко парú? Јас си и́мам домá мло́го и тóлко парú ни ги нарáмјувам, áку и́скаш, донеси́ ги ти сáм домá!"* [V,PM,263].

нарáне pf 1.'даде храна на човек (или на добиче) да се најаде до ситост' ~ *боса мома река прегазила,[шо и зела ду два златни српа,[да нажније росна дитилина,[да нарáне јунакова којна* [ТГ,164]; ~ *дистúн ду́ши другáре бúа, јă–кáк. Си́чко им–дáвăхме. Ќи–ј нăрáнăхме, ќи–јáдăа, ќи–пусéдăа и ќи–кинúсăа дă–си–глéдăт рăбóтта* [ПК,2(342)]; ~ *му–вéле нă–тó стáпу: "Слу́шăј вáка, стáп! Нăрáнто ќи–стáниш, ќ–и–истéрăш крáвите дă–пáсăт, ќи–нăпăлниш вóда; ќ–и–нăрáниш кукóшките* [ДК,124]; ~ *зúме адúн кóјн, си–купу́ве, óде уф–цáрут нă–гóсте. Ќ–óде (да) сă–вăрзе óн кóјно. "Нé, прија́тăле, éла ту́ка, ác и́м слу́ги, ти–вăрзăт кóјно, ќ–о–нăрáнат тáм"* [ПК,2(316)]; 2. – (се) 'постави храна, мамец на јадица' – рибарот што лови со јадица на јажето ќе прикачи овде-онде 3-4 јадици што ќе се наранат со црви или со леб и ќе ги остави така да престојат цела ноќ [ТГ,394]; – местото каде што се оставени јадиците со храна (мамец за рибите) се вика ранило [ТГ,393].

нạрáнsa f, bot. 1.Citrus aurantium 'портокал' ~ *пусéстримте пéạт: "Вóди, брáче вóди,] прет кýм да а нóсиш – кум ќа а дạру·ве] дýјна ем нạрáнsa* [ИГ,117]; од истата регија и: наранџа — прв во куќата на невестата влегува кумот и и́ подава јаболко во кое има забодено повеќе *металици* (= ситна турска монета), посестримите пеат: *Ти дадеја, моме, дујна ем наранџа,[ми те канат, моме, дур на чужда куќа,[кајил да са чиниш, реч да не повриниш!"* [ТГ,176]; 2. Нạрáнза – ж. л. име во Гевгелиско [ИГ,127].

нарáсти pf (и: нарасне): 1. а. 'стане повозрасен (пр. за дете)' ~ *нарáсти, мло́гу гудúни пруминáха, стáна куџ'á јунáк'* [MS,t,16]; ~ *утрината остави на мајка ми това пăрстен и рече на неа: ако остани трудна и да роди мома, да га нарасти, да продаде пăрстенот... и да га ужени* [V,PM,58]; ~ *хájди, хájди, пруминáха гудúни, нарáсти на ч'урбаџ'ијата мумáта* [MS,t,14]; ~ *нýзи мáлку, ш'ту сă рудú и гу крăст'ạха Инсáф ... нарáсти* [MS,t.,48]; ~ *и кату нараснаха харну, тогас гол'амојут му рече на татко му: "тати, јазика сакам да ида да си шетам твојта земја "* [V,PM,51]; – во случајот има употреба на додаток за место без предлог: си шетам твојта земја (м. ...'во твојата земја'),

оваа особеност присутна во западното наречје и во егејските македонски говори, на редакторот на Зборникот на Верковиќ не му била позната и ја третира како грешка (с. 51); б. 'стане поголем (пр.: за растение, за рогови и сл.)' ~ *пу́ш'та три́, ч'е́тир листа́ и гу скупа́вами ина́ мо́тика; л'у за нараст'е́ дур на кул'а́нуту ... гу зари́вами курин'о́* [MS,t,5]; ~ *и с'е́тн'ạ за нараст'е́ анало́гус на ни́вата на куве́т'у мо́ж'и да ста́ни дур на крӑсту* [MS,t,5]; ~ *тикфата и́ вел̀е: "Не си нараснала нишчо: јазе ако раста триесет години като тебе, ќе нараста дур на небето"* [ШК,5(С),409]; ~ *роговиту, колку дена проминат, они по-голами са чинат: ден за ден си нарастат, дури векн са не земуват и удајата, и ниту можеа да излезат вӑнк* [V,PM,35]; – употреба на перфективен презент: колку дена проминат, они по-голами са чинат; 2. 'одгледа, исчува' ~ *пуле́к, пуле́к ма́јка м'ạ нара́сти, м'ạ пу́сна и на ш'кулóту* [MS,t,87]; ~ *си́нку, ти́нака и́маш та́тку, ца́р је́ на земја́та... кога́ бе́х тру́дна со́с те́бика, отпре́д не́гу прӑднах, и о́н си разл'ути́ и ме́ изгони́ ту́ка на та́ја пу́ста зе́мја; ти роди́х те́бе и со́с зе́лје ти нара́стох* [V,PM,154]; ~ *фати царју́т, викна на чамурциовата жена и го даде и неговото малко, она да го гленда; он ја храниши неа. Дојде времја, ха нарасти жената и двете малки* [V,PM,232].

нара́ст'ува impf 'станува поголем, односно повозрасен, нараснува' ~ *за пруминáт питнáјси дни с'е́тн'ạ нара́ст'ува, пу́ш'та три́, ч'е́тир листа́* [MS,t,5] ~ *и пуле́к, пуле́к си нара́стуха; д'ӑт'ạту ... с'е́ на ж'др'ӑпч'ӑту, ути́ва, гу хра́ни* [MS,t,31].

нар'е́ва* impf 1. 'подредува, става; прави нешто да биде наредено' ~ *и така́ гу дин̀а́сува ш'и́ч'кију т'ут'у́н' и така́ ста́нуват с'е́ д'е́нгуви и гу нар'е́вами у удајáта* [MS,t,5]; ~ *тогај кумот има хазя̆р кӑтки от бря̆шл'ан та на сите кумови и сватови им дава по една кӑтка бря̆шл'анова си нареват, така и зентјут* [V,PM,249] – уште еден случај на обратен ред на зборовите: атрибутот доаѓа по именката: кӑтка бря̆шл'анова – веќе рековме дека се третира за балканизам; ~ *кату фати хамали да носјат керпичите на корабјут, тој пак ги нареваши нетре на корабјут: от долу ониа клаваши, што имали џифаири* [V,PM,190]; ~ *ги наре́вами пря̆ву пря̆нч'киту, му прумúнами на с'а́кој пря̆нч'ка и ино́ кару́лч'а* [MS,t,6]; 2. 'изговара, реде зборови' ~ *и тој кондиса тамо на едно дрјаво стреишта неа, и фати да свири сос јазикот и нареваши тиа думи: "јазе сам господин Костандин, твој л'убов"* [V,PM,176]; в. нӑреде.

нарежда* impf 'нешто заповеда'; в. наренди 5. ~ *о́ти та́тку–ни ви́ќе нӑ–мо́јше д–о́де дӑ–ги–пя̆рче́кува, дӑ–н'о пузна́т, о́ти Ту́рци сѐ уф–нас, уф–дика́но, уф–дво́ро чак и́ат, е ут што́ те́јко и́ч не́ уди́л, му–нӑ–рйздали, ка́тӑ–ве́чӑр уф–нас и–нуси́ли кумúтто* [ПК,2(320)].

нареже pf 'со притисок од ножот направи нешто на парчиња, или (во случајот) направи црти врз некој предмет' – додека русилиште играат во дворот, еден од нив со ножот ќе нареже крӑст над вратата, тогаш *тефтер–баша, питропот* и еден *русилија* ќе влезат во куќата и ќе го подадат дискосот кон домаќинот за да фрли еден металик (= турска пара). Народот верува дека куќата над чија врата *русилиште* ќе *нарежат*

крӑст ќе биде берикетлија, а болестите не можат ниту да се приближат (до куќата) [ТГ,224].

на́рек* m 'тоа што е определено, наречено' ~ *си жа́л'а ма́јко, ри́зико] ри́зико, ма́јко на́реко* [ПС(З),73].

нарен adv 'редум, еден до друг' ~ *тогас чобанот извади кабачката, ја отвори, на секој човек ланџица даде, бонела, нож и прочее. Сички нарен седјаха* [V,PM,176].

наренди (и: нареди)* pf 1. 'намести некои работи по ред', в. нар'е́ва 1. ~ *на дру́гајут д'е́н' ра́нуту враш'и́луту зӑј хазӑр; за ве́зми сно́питу, за ха наринди́ на враш'и́луту* [MS,t,66]; ~ *за везмат... прăмната, везената чевр̥ја или една ширвета алова, и сос алово прело или коприна за нарендат секакво зелено цавти* [V, PM,247]; ~ *ски́на си срӑка бо̥сил'а́к] наренди́ ја на ча̥лма́та̥* [ПС(З),71]; ~ *тој пак ги нареваши нетре на корабјут: от долу ониа клаваши, што имали џифаири, па отгори наренди празнате керпичи; сал еден карпич остави отгори сос џифаир* [V,PM,190]; ~ *лувѝшчето* (наколната колиба во Дојранското Езеро) *и́ма со́ј, со́ј ги ви́кӑме ти: шо сӑ дӑбуви ко́луве, сӑ зӑбо́ј џӑт уф зе́мӑта пуд во́:та и по́сле ки сӑ нӑре́дӑт кути кӑшча* [ПД(127)]; 2. 'постави нешто некаде' ~ *нӑ–пӑрбра́л не́кој каавџи́й, ко́ј–зна́: ко́лко ду́ши та́мӑ. Има́ло не́ка: ре́ка тӑка́. Та́м та́а ре́ка ма́јкине нӑридѝли, си–клӑва́ли ма́нџа дӑ–пра́вӑт, нӑ–мо́јш сѐ гла́дӑн дӑ–си* [ПК,2(322)]; ~ *се субрале малце и многу,] малце и многу трицет души,] да ми одат паша чаир,] паша чаир на џадету,] наредиле две–три пусии* [МП(В),129] – големиот број на случаи кога именка се јавува како атрибут на др. именка од типот паша чаир (м. 'пашов') зборува дека турското влијание во југоисточните говори било силно изразено; 3. 'среди, приготви' ~ *Не́ вируѝм а́с ни́што. Еми, но́г а́рно виде́х, тӑ–ќи–вируѝм; дӑ–вируѝм! Го́спо и́ма?! Не́к испа́дне, а́с ќо:–су́дум не́го. И–о́н не́ а–нӑридѝл. Ми–дде́л ве́к, се́какви бо́л'ки ми–дде́* [ПК,2(279)]; ~ *ка́к би́ло то:, ка́–ј здадин све́то, ка́к кӑжа́л, зна́чи: ут–то́о дӑрво дӑ не́ јӑјте, ка́ јӑде́ли о̥ни. Го́спо ка́ нӑридѝл не́ко: вре́ме си́чко, нӑпрӑви́л чуве́к* [ПК,2(237)]; ~ *на̥–кни́гӑта̥ би́ло нӑпи́сӑну: "Кӑто́ причѝта́ѐш тӑс кни́га̥, јӑ шта̥–ста́на̥ и шта̥–са̥–о́жӑн'а̥ за̥–те́б'а̥"; ӑга́ ја̥–исче́ла̥, умр'а́лија мӑш са̥–сӑжувѝл и ста́нал... ру́кнӑли мно́гу рудни́ни и нӑр'а̥ди́ли гул'а́ма̥ сва́дба* [ВД(ГБр), 330]; 4. 'прати порака' ~ *Димо пасе сиво стадо,] и го пасе, с кавал сви-ри,] на кавала наридаше:] – Марго, Марго, Маргарито,] куја вечер дӑ ти дојда?* [МП(Д),40]; 5. 'даде наредба, заповеда' ~ *и се́га ца́рут нӑре́дил нӑ–же́нӑ–му дӑ–ӑ–изва́дӑт нӑ–сре́т се́ло, су–плу́нки дӑ–ӑ–да́вӑт* [ВЕв(К),302]; ~ *и учѝта́ло нӑ–на́с ќи–ни–на̥ре́де: "Ви́а̥ ту́к дӑ–се́јте, дӑ–се́јте, дӑ–мируѝфте, дӑ–не́ пи́ските, дӑ–не́ чину́фте" И нӑ–Ки́ро: "Ки́ро ти́ дӑ–гле́диш ко́ј не́ слу́ше, ко́ј не́ мируѝве, дӑ–ми–ка́јш нӑ–ме́не"* [ПК,2(320)]; 6. – (са) 'застане во ред (еден зад друг)' ~ *да и пувел'а́ на сфе́тут да са̥ наре́дат уф тре́вата, и́ли зе́ ти́и не́т лебо́ви и две́те ри́бички, и... благосови́ и и скаршѝ, да му дадѐ... дава́ле на сфе́тут и сӑти јӑде́ле, и сӑ пријӑде́ле* [MV,K,266]; 7. – (са) 'се дотера, се украси, стори да биде со убав изглед' ~ *мар та искарај Златина чумбер,]*

та са прјамјан'аj и са нарјадаj,] и са нарјадаj Златина примјана! [МП(Д),71]; ~ *Доневата мајка мете, пастре,] мете пастре, син ки жене.] – Стани Доне, мили сине,] стани Доне промени се,] промени се, нареди се.] Ја ваа мајка не вирува,] душа берам, ке си јумрам* [МП(В),43]; ~ *чернојоке нивјасту,] имаш дјате маличку,] прјамени гу, нареди гу,] надени му червену,] јопаши му зилену* [МП(Д),18]; ~ *наре́нди сѧ мума́тѧ* [ПС(З),69]; 8. изр.: сjа́ нарид*и́*л (= завршил некоја работа, обично со привилегии) ~ *то́о шо́ сjа́ нарид*и́*л рӑбо́тичкӑта, си–нӑрид*и́*л до́ма, *и́*ма па́ри, не́ма гаjли́на* [ПК(Гӑр)]; ~ *кумши́jте, удде́ли уф–гра́до, си–нӑрид*и́*ли рӑбо́тта* [ПК,2(156)]; ~ *си́те сӑ–нӑрид*и́*а, си–удум*и́*а де́ута, ни́а са́мо сӑ–рӑспра́вме. Не́ зна́м, ни нӑ–не́бо, ни нӑ–зе́мна сум* [ПК,2 (182)]; а́ма о-нӑрид*и́*х, о́ш адно́ш не́ма дӑ-до́jде (= кога во меѓусебна расправија луѓето ќе си изнакажат повеќе непријатни работи'); ми-сӑ-нӑрдѝа за́лцте (= така се изразува човек што се задавил од брзо јадење и храната (залаците) како да му стојат наредени во грлото) [ПК,2 (176].

на́рѐндбѫ f 'упатство, укажување како треба нешто да се направи' [ПС(З), 69]; ~ *и се́га ца́рут нӑре́дил нӑ–же́нӑ–му дӑ–ӑ–изва́дӑт нӑ–сре́т се́ло, су–плу́нки дӑ–ӑ–да́вӑт... не́ма, ма́ло гуле́мо, се–да́ла нӑре́дба сӑта дӑ–вӑрвӑт нӑ–ре́д дӑ–пл'у́jӑт* [ВЕв(К), 302].

нар'е́ндува (и: нӑре́дӑве, односно нӑре̑ду́ва) impf 1. 'става нешто во ред, подредува, пр. садови на полица' ~ *и́ӑт та́м, и́ нӑре́дӑве. Му кӑжу́ве де́тто на̑ ца́рут: "Ут цӑри́цӑта на̑до́лу фа́ти на̑ре́т, на̑ре́т и гле́ди мӑ́же сӑ или же́ни"* [ИГ,112]; ~ *Ту́рчин ади́н прӑпурда̑ва́л пу́шки нӑ–куми́тто, сӑ–вика́л Ѓа́фур ага́. Нуси́л аднуч пу́шки, му–дде́ли ше́jсе ли́ри. Се́тне Ту́рчино фа́jке, уф–тӑ–кви́ сӑндӑци на̑ре́дӑве мӑстӑга́рки и–но́се, и–пруда́ве нӑ–куми́тто, му–зи́ме па́рте* [ПК,2(311)]; 2. 'дава наредба, заповеда' ~ *"Шо́ ми рудила?"... Ко́а о́ди, гле́да ку́че и ма́че! И о́дма нӑридува дӑ–се́ди ду–гуди́на време пут скала̑та зӑкупа́на ду–пулуви́на, дӑ–му ска́пӑт но́гите, за́што дӑ–ро́ди ку́че и ма́че!* [ВЕв(Кр),302]; ~ *"си–излажа́х, дичи́њӑта ги–зе́х и фӑрли́х пу Ва́рдӑр. И ми–дӑде́а ку́че и ма́че дӑ–му–кла́дӑм". И ца́рут на̑ре̑ду́ва бӑргу дӑ–се̑–зе́ва же́нӑта, дӑ–си–изми́е, дӑ–си–изба́jна... дӑ–ӑ–дуне́сите ту́ка* [ВЕв(Кр),303]; ~ *а пӑ кӑ–ќ дуjде́ла та́, ца́рицта – гу́пката, нӑ–н'а́ мӑгре́шки ла́jна и́ дава́ла. Таква́ при́кӑската. Та́ усе́шќе и фа́ште та́м на̑ре́дуве, дӑрвуто гу–се́чӑт, ца́рицта нариди́ла* [ПК,2(259-260)]; 3. – (сӑ) 'застануваат еден до друг' ~ *пуми́нвӑт вра́пците. –"Шо́ пла́чиш, ба́бо, це́л де́н, му ве́ле, ту́ка?" – "Бре, нӑ–мо́ж дӑ–гу–нӑпълнӑм ришетто во́да"... Сӑ–нӑридувӑт сӑте вра́пци, му–гу–зӑти́нӑт ришетто. Си–гу–нӑпална́ува, си–о́де* [ДК, 116].

наресен* adj 'украсен со реси' ~ *шче докара вран'а кон'а,] на кон'а ле сино седло,] на седлото малка мома,] малка мома Катерина –] измијена, изрешена,] на шијата наресена* [МП(Д),78]; ~ *покарај нивестата,] да не оде горе – долу,] горе – долу по чешмите,] приминета, наредена, како китка накитена,] како перо наресено* [МП(К),72].

нарет adv 'редум, еден по еден' ~

фатиха сичките јунаци, си мачиха, не могли нити да ги познајат, кои са по–големи, нити да ги варзат нарет [V,PM,97]; ~ *сéднаха на–рéт, фати́ нéговата л'убóвница да гу бáра, да гу шцитусува на трапéзата* [V,PM,10]; и: нарéт ~ *и́ăт тáм, и́ нăрéдăве. Му кăжýве дéтто нạ цáрут: "Ут цăрúцта нạдóлу фáти нарéт, нарéт и глéди мăже сă или жéни"* [ИГ,112].

наре́че* pf 1.'раскаже' ~ *нарнчé Гóспот на вáа прикáзна: Испаднá јарạцúата да си сéи сéмито му. Да тáму шо сéиши, кój зăрно ут сéмито му паднá на пăтут и сă газá* [MV,K, 273]; 2. – (се) 'стави име' ~ *и толко се карали, дур штели един на друг да се поедат. Тога Бог се нал'утил, та триестето брата дигнал горе на небето да му правет хизмет, и тие се нарекли Дефове* [V,PM,266].

наре́чници (и: нарăчници) pl 'митолошки суштества (од ж. род), коишто на трéката вечер ја одредуваат судбината на новородено дете' ~ *дојде време, родила едно дете, името му туриха Мајдон. На трите дни дојдоха наречниците, да му пишат кăсметут. Една рече: "до трите дни да умри, ча е татку му сиромах"* [V,PM,73]; ~ *и тóјнака, кату земá писмóто, киníса да и́ди. На пăтју излéзоха нáречниците, му вéл'ат: "дáј ни, брé сúнку, от пáзуфата пúсмото, да вúдими, штó пúши!"* [V,PM,146]; ~ *ка утишăл на планнта, тамо гу нашăл Дедо–Госпуд. Рабутил су него три дни и не му збрувал, и сé гу пулил, што чинувал. На вечарта му донесле на Бога измитчијте мо (тиа биле нарăчниците) вичера* [V,PM,266]; поретко, но се употребува и еднинската форма наречница ~ *на чурбаџ'ијата му са páж'да инá мумýш'ка, и́ди стр'ạд'ă нóш' нáрич'нúцата* [MS,t,14]; во Серско се јавува од м. род ~ *и нáрешнúцити, и–тój и слýшал. Пăрвиọ нáрешник му–вúка: "Твá д'áти дạ–ẹ–зрáвọ и жúвọ". Втóриọ вúкạ: "Срéкạ гọл'áмạ дạ–úмạ, а трéтиọ вúкạ: "И нạ–тóạ тạргóвец дạ–му–јáди имáнитọ"* [ЛК,107].

наридéн (и: нареден)* adj 1. 'нешто ставено во ред, едно до друго, како што треба' ~ *нă дéсно úма удájка (зạ гóсте), нạпрáво трéмче, нă лéво килáрче. Килáрчто зạ синдýцте, пустéл'та наридéна тáм* [ИГ,119]; ~ *уддéме Сикúрник дă–сéдме, áдни тýрцки кăшти пăлни гýбре. Шó вúкăт вóшки, сúчко, ój тă–сéди. Сéди нă–мигдáно, а пă гóли бúме. Нúа бигáме, сúчко, сúчко си–устạвúме, нарéдино* [ПК,2(341]; ~ *уф–ýстта тúй дéк сă–нарéдăни зăбито сă–жлибúни, а тúй нăпрéј шо–сă, ги–вúкме дудáци* (покажува на усните) [ПК,2(237)]; 2.'облечен со убави детали' ~ *покарај нивестата,] да не оде горе – долу,] горе – долу по чешмите,] приминета, наредена, како китка накитена,] како перо наресено* [МП(К),72]; ~ *мома стоје јуф Дунава,[јуф Дунава, крај Дунава,[тенка бела преминена,[ситно, дробно наридена,[ситно, дробно јуплитена,[дробни китки наридена* [ТГ,171]; ~ *и тóјнака хрипнá, вјахнá нá цúрното, гу извáди на дóлна земја по–надóл. Тáмо најдé еднá цáрска мóма, накитéна, наридéна, стојáши покрáј едúн езéр, плачáши* [V,PM,134]; 3. 'се кажува за некој што е добро ситуиран' ~ *áма тугáј имáло сăјмéни, нéли. Е, уф–тáа кăшта дéк бúл вујвóта тáм флизéл и сијмéно. Чукнýве, флéве. Гáздạта гу–пúте шó сáке. Он му–вúке: "дă–сă–пулáфме дујдéх. Сáкум дă–вúдум кáк сте нăрéдени;*

слу́шум има́ло куми́те уф–се́лто" [ПК,2(335]; 4. 'одреден. определен' ~ *шо–ќ ти кажум! Тӑва шо–ј нӑредно, нӑпишно ќи–дојде. Не вирум ас ништо. Еми, ног арно видех, тӑ–ќи–вирум, дӑ–вирум!* [ПК,2(279)].

нариен* adj 'закопан (в земја)' ~ *кој ки–м ја плачи мојата младост...] што ме устави и ме заборави.] Ки ме палаш, не ки ма најдеш,] ки се пишманиш, ама по време,] от как ки ме најдиш вов црна земја,] во црна земја наријена* [МП(В),277]; ~ *и ке ме бараш, па по време,] от ко ки дојдиш на мојта гроба,] во црна земја наријена* [МП(В),278].

нарица impf 'кажува, зборува' ~ *засфирил Марку, засфирил,] сас тенка бјала пишчалка]... на пишчалка си нарица: "Вӑрвете моми, нивјасти,] скоро се назат врашчајте,] чи ста заминӑт, поминӑт,] арапи черни манафи..."* [МП(Д),24]; ~ *на кавала нарицаше:] – "Зајди, зајди јасно слӑнце,] да јогрјаје мјасечина,] мјасечина јот барчина,] да изл'ази бјала Неда* [МП(Д),36]; ~ *Диму, Диму дјали Диму,] Диму пасе сиву стаду,] ем гу пасе, кавал свира,] на кавала наричаша: –"Ој кавалу мој другарју..."* [МП(Д),40].

наричјан adj 'именуван' ~ *тој ден часот на шестја си собират јунаци три, прајат бајракот наричјан хламбор* [V,PM,248].

наричува́но adv 'со дадена порака, "пророчено" ' (според преводот на Библијата) ~ *мо́лиши на Бо́га за сфе́тут, и Сфе́ти Ду́х бе́ши навраз не́гу. И бе́ши наричува́но на не́гу ут Сфета́го Ду́х да не ви́ди умре́ш, ду́ри да ви́ди на Христо́с Господи́н Бо́г* [MV,K,313].

наро́си pf 'попрска, покрие со ситни дождовни капки' ~ *ро́си, ро́си, вај Ду́ду́ле, си́тна ро́са, ми́ли бо́же [да наро́сиш са́та зе́мја, вај Ду́ду́ле, ми́ли бо́же* [МЕ(Р),97]; ~ *ej дудуле мили боже,] заврни ми дождовете,] да наросат ситна роса,] да навадат рамно поле* [МП(К),44].

нарочито adv 'кога нешто се прави со одредена цел, намерно' ~ *и–то́ј до́шал ка́сно, единајси, двана́јси са́то, нарочи́то, и ви́ка на–же́на–му: "Ско́рни–го Ме́чо, зе́то, да–и́ди на–ко́нито"* [ЛК,109]; ~ *"Ја́ди". – "Е–па–шо́ да–ја́дам ас. Апна́х дв'а́–три лажи́ци са́мо". Нарочито да–го–исту́ри. Па ви́ка: "Не́–е тва ја́дини за–чов'а́ко, за–али́штата–си. Оти обла́чан. Ас ква–до́јдах ни́кој не–ме–пока́ни, се́а за–али́штата ме–ка́нити", ви́ка* [ЛК,121].

наружи* pf 'подготви, дотера' (примерите многу често се однесуваат на спремање на коњ за јавање) ~ *Марку му веле на млада Марковица:] – ej ти мори млада Марковице,] aj тури се темна кујнашница,] да наружаш мојта брза којна,] мори, да му кладиш седло шиклосано,] да му кладиш узда позлатена* [МП(М),44-45]; сепак сретнавме и случаи кога ружењето се однесува на нешто друго: ~ *oj ти мори млада Марковице,] ... наточи ми две здравици вино,] наружај ми две бели пугачи* [МП(М), 46]; ~ *јајде скоро, мајко, спромени ме,] промени ме, мајко, наружај ме!] војник д–одам, мајко* [МП(М),111].

наруча (са)* pf 'се најаде' (не мора да се поврзува со терминот ручек = пладнина) ~ *и кату се науми това, гу удри по земјата тасот, гу разби. И кату гу разби тасот, от земјата беха изл'али млогу секакви манци, и тој седнал, са и наручал* [V,PM, 277]; ~ *кинисаа, утидеа. Удеки и аскерут дојде. Царувут зет му веле на шура мо: "Ад да поручиме, да*

напкум кă са удриме!" Са наручаа [V,PM,296]; ~ *ја вели: "ej побратими!... кату идех на пăнтјут, гу удрих* (тасот) *от земјата, гу разбих, и беха изл'али манџи млогу и са наручах"* [V,PM,277]; ~ *у–нáс сидéја и нă–вéчăрта, и сăбóттą нă–вéчăрта бúја, и дéу–ти Пéно... Идéја, пúја, сă–нăручáја* [ВМ(Цăр),320].

на́рчи adj 'нешто што ја има бојата на портокал (наранџа)' ~ *ричé Гóспот: Бéши идéн човéк зингúнин; да бéши приминéт на рýба нáрчи и цąрвéна, си радýваши кáта дéн су лúџба* [MV,K,274].

на́рăнч' m 1.'заграб, нарамник (пр. дрва)'; 2. 'скут, место каде што се држи мало дете' [MS,s,73].

нарăча* pf 'даде порака (барање) нешто да се стори, да се изврши' ~ *тогај детенто тури на вогинот от мравјате мишјано, та дојдоха та го чиниха зăрно по зăрно башка. И па нарăчја царот да закол'ат 100 крави да ги готвјат манџи* [V,PM.162]; ~ *и тогас Марин писал една гажетичка, хем ја даде на един негов човек и му нарăчја да пои на Вардарската порта, да чека, кога ки промине чилиби Теодорак, да му ја даде на рăнката му* [V,PM,166]; ~ *питал ... што му нарăчали. Слăнцето му рекло: "Момите ни сја уженјуват, зашто бо еднач ни са сја пред слăнце омили"* [V,PM.284]; ~ *нарăчај, моме, порăчај [кога ки метат пулена [и твојта пулена да а изметат* [ME(P),100]; и: наринч'а* ~ *тогас старата змиа му ја даде кабачката, хем му наринчја: "кога сакаш да ја отвариш, да велиш: "ач асандра" – ки си отвари сама"* [V,PM,176] – со назален призвук; и: наричја ~ *си отишел кахăрлиа на дома му, да ја вели на жена му: "ох, мила жену, как да чинам јазе сиромах, зашто крал'у ме наричја тешка поранка, да му најда 40 јајца с по еден зајк нетре"* [V,PM.243]; ~ *да му ричé: Мóма, стáни си. И сă вăрнá дýшата на нéа, и станá на тóа саáт. И пувел'á да му а дáдат да јáди; и зачудúле тáтко и мáјка му. Па óн му наричá на нúх да нé си кáжат на нúкој тó шо чинúло* [MV,K,276].

нарăчба f'претскажување, порака што ќе се случи во иднина' ~ *ношта чуждинчето момче чуло оти "нарăчниците" нарăчували малката момичка за него, – да биде негова невеста. А момчето, от страх, да не се испăлни таја нарăчба... а зел момичката... и а забодел на един кол* [ШК,5(Г),401].

нąрăчува* impf 1.'ја претскажува иднината' ~ *ношта чуждинчето момче чуло оти "нарăчниците" нарăчували малката момичка за него, – да биде негова невеста. А момчето, от страх, да нé се испăлни таја нарăчба... а зел момичката... и а забодел на един кол* [ШК,5(Г),401]; 2. 'прави порачка' (пр. нешто да се купи) [СК,301]; ~ *чувéко умикнáл, ... тúą óąт, óąт уф–Сóлăн. Тáм нă–нéкуј шиваč нăрă-чуват: éт такви́, такви́ рýби сáкме, кóлко пáри чúнат ќи–си–плáтме* [ПК,2(337)].

нас pron 'долга форма за директен објект од ние' – *Хајде кал'мано до дома,] до дома у нас на госте!] од Бога да најди мају ле,] одгоре нашта кумица.] Чи си ма мене излăга,] излăга...* [МП(Д),52] – изр.: сé ќи-бúде сáмо нáс нé-ќ нă-бúде ~ *сúте рăбóти ќи–сă–рéдат, ќи–сă–свăршýват... сáмо нúа нéма дă–сме млáди, здрáви сéкуј пăт. Ет, тá–ј* [ПК,2 (193)].

нас pron 'показна заменка за ж. род –

онаа' в. нäзи; ~ *ја з'éва нас кни́га Анг'елус Кири́ју, му ракч'éхнува, му пи́ш'и, ина́ дру́га кни́га му да́ва* [MS,t,17]; ~ *иди́н д'ён' пруминá ут нас махалá, ш'ту с'ад'ăш'и цáрувáта мóма* [MS,t,26]; ~ *м'áрими сăс мутуви́луту, кóлку мутувилá за гу трăгними плáтнуту и с'ётн'ạ нас м'áра јă ут'éгнувáми* [MS,t,6]; ~ *нас гуди́на ш'ту и сă с'ăј, д'éсит', дванáјси пăнт'а тр'ăбува да сă скупáј* [MS,t,4]; ~ *фл'ази д'ăт'ạнту у нáс дýпката да вравú, зл'ази на иднó ач'úк м'ăсту* [MS,t,86]; ~ *фáтиха да игрáјат пáк и нáс сă умурú и т'á му вилú: "да пóа дóл да си пýсна вудáта"* [MS,t,9].

насаа́т m 'одговор, совет' ~ *богáтиот кату чý такá, си разл'утил и му вéли: "áма ви́а сиромáсите и знáнте млóгу да врéвите, и не можи нéкој да ви дадé насаáт "* [V,PM,17].

насáва* impf 'кога мајката му дава да цица на бебето' ~ *мáјка насáва малéч'куту* (со исто значење: дујй) [MS,s,74].

насади* pf 1. 'во обработена земја фрли семе за да никне растение, пр. пченица', или пак: 'закопа в земја корен (пр. од овошно дрво) за да порасне' ~ *ко ки јумре гроба ископајте,] сос раце земја нафрл'ајте,] на главата црква направејте, и да рече бог да прости јунак.] На срцето лоза насадејте,] кој ке мине грозје да набере* [МП(В),142]; ~ *Исус и Богородица му рекли: "Ти, шо сакаше да нé утепиш, сега носи един бостан, да ти се платат греховите. Човекăт насадил бостан. Тогава заминало едно дете; то отивало на сфадба. Човекăт му рекăл: "Стој, да ти дадăм една лубеница"* [ШК,(5),439]; ~ *до цвеќето чешма направејте,] кој ќе мине вода да се напије,] и да рече бог да прости јунак,] до чешмата лоза насадете,] кој ќе мине грозде да набере* [МП(В),143]; 2. 'стави јајца во гнездото на кокошка од кои квачката ќе изведе пилиња' ~ *ќи–тýриш јáјца пут–кукóшкạта, óна ќи–ј лéже трú нидéли и ќи–исјкáре пúлчки. Е, тóо сă–вúке дă–нăсáдиш кукóшка* [ПК,2(80)]; 3. 'разместува, растура снопје на гумното за да се врши жито' [СК,301]; ~ *нăсăдúх* (исто: *о–нạслáх*) *врáо, ќи–вăршум вáдин, дóнци кóјно* [ПК,2(80)]; 4. fig. 'уреди некои околности така што одредена личност да има непријат-ности' ~ *нă–рóдин брáт о–нăсăдú, úч óко нé му трепнá* [ПК(Мут)]; сп. ~ *тă–нăсăдú дă–рăбóтиш и–дéне и–вéчăр, сјáа ќи–тј–о: глéде áло* [ПК,2(199)]; или: ~ *чéки* (исто: *чéк*), *чéки, ác ќ–о:–нăсáдум нă–нéго*; од-носно: ~ *árно мă–нạсạдúхте вúạ нạ–мéн* [ПК,2(80)].

насадувајне n 1. 'активност кога се спрема гумното за вршење жито' – еден врах се состои од 80 до 100 снопови, што ќе ги распослат на гумното во вид на круг, така што класјата ќе дојдат од внатрешната страна и на површина за да може полесно да се врши; односнава активност се вика насадувајне [ТГ,340]; 2. в. насади 2; – кокошката се насадуве кога ќе се раскваче и кога сакаме да изведе пилиња. Насадувајнето се врши навечер, за да лежи квачката цела ноќ врз јајцата и да се навикне да лежи. Прво се спрема сиделото, во кое кокошката **ќе** кваче. Сиделото се прави од слама или сено, а се наместува пуд суо, на некое закриено место (пр. во некој кош) [ТГ,401].

насáм adv 1.(просторно) 'кон местото

каде што се наоѓам(е), наваму' ~ *му вели на букосвиеца: "побратими, стани, фӑрли едѝн ка̀мин, ча ... му зема капата и си иди на насам!"* [V, РМ,46]; ~ *ут мра̀ва вр'ӑм'а̣ с'е́тн'а̣ гу гл'е́дат и́ди наса́м сӑс ко́н'у* [MS, t,59]; ~ *и змии́та заспа́ на мо́мини ско́та. И замина́ ма́лко вре́ме, и са пода́де ма́лку магли́ца и вӑрвје́ше наса́м, и мома́та н'а́хтја да гу пуру́ка* [V,PM,260]; 2. (временски) 'кон сегашниот момент' ~ "... *ви кажу́вам, ча еди́н де́н от тога́с наса́м н'а можа́х да ви́дам бел де́н, зашто́ кога́ си нау́мјувам, ка́к ви́каши господа́рот ми, кога́ ја́зи гу би́ех сос камини да гу о́тепа...*" [V,PM,28]; ~ *ут хи́л'а ин'ако́ш'а и́куш'и ин'а́ да на–са́м* [MS,t,6]; ~ *утфа́рат ко́нди ка́та и гу нахо́ждат Пе́тру игу́мину и ут н'е́гу да наса́м и́ма три́ста гуди́ни дур сига́* [MS,t,46].

насвали* pf 'симне нешто, го стави од повисоко на пониско место' ~ *ој другари, чујте ме:] насвалејте малихери,] натурејте ви ножеви,] приготвејте и бомбите,] и врвејте по мене* [МП(К),117].

нас̣е́дȩ* pf 'седне на некое место и остане подолго време' ~ *и–се́а̣ спре́ма̣ нэ̣д'а́ла̣, а́ј се́а̣ орото̣, ќ–и́гра̣т, ќ–и́гра̣т, тва́ вр'а́ми, по́кӑсно̣, до–де́ва̣т сӑто̣, до–де́са̣т, ка́ ќэ̣–нас̣е́да̣т, ц'а́ла̣ ве́чар, ка̣–ќэ̣–нас̣е́да̣т и свира́чити: ба́м, ба́м* [ЛК,121]; ~ *На́–припе́лка̣. Аа, си́ти ќи–си–ка́жими: "Мо́рии! Та́ ве́чар да̣–до́јдити!" Сви́ти дивојки, нив'а́сти мла́ди, уф–кру́г. Ка̣т–на̣–гу́мно. Ќи–си–нас̣е́дими, см'а́шки ќи–пра́јми, мо́ри не́–и за̣–ра̣бо́та̣ да̣–ра̣бо́тими, та̣ка́ да̣–п'а́јми. Ама зна́ѝш до̣–ка́ј да̣–си–слу́ша!* [ЛК,135]; ~ – *Нели ти ме питаш, мамо, право ќи ти кажам,] право ќи ти кажам, мамо, Јесин се јармаса,] Јесин се јармаса, мамо, доло јод Полјани.] – Ако, јако, јако Јајше, ти ќе се наседиш,] на сарај ќи седиш, Ајше, јалтани ќи носиш* [МП(М),138].

насе́дне* pf 'го свитка телото, и со задникот се постави на некое место (пр. на стол, на земја)' ~ *да как си ути́доа и заседна́ле уф ку́ќата, е́ту и дру́зи но́гу имрукчи́и и гре́шни л'у́ди ка си дујде́ле, си наседна́ле су Исус и су Учени́цити не́гови* [MV, К...].

наседла pf 'стави седло на коњ, го приготви за јавање' ~ *тога́с стана́ бра́т му, оти́де на до́ма си, наседла́ ко́н'ат му и гу вјахна́, кини́са да и́ди на ца́рјут* [V,PM,16]; ~ *тога́с стана́ бра́т му, оти́де на до́ма си, наседла́ ко́н'ат му и гу вјахна́* [V,PM,17].

насе́е* pf 'стави, фрли семе во земјата за да изникне растение' ~ *на но́јзте пи́смо испиша́јте,] на сӑрци́то, пи́ле Ста́но,] к'и́тки насија́јте,] ко́ј да̣ поми́не – се́ да̣ си ски́не* [ИГ,108]; в. насади.

нас̣е́ле (сӑ)* pf 'се настани, отседне некаде' ~ *шо́ и́маа ко́ли sигва́ре, сӑ–свӑли́а ту́к уф–стру́мичко, а тӑкви́ куту на́с устана́а. Да̣ и но̣́го сӑ–нӑсилиа, за–то́о сјаа уф–Со́фја и́ма но́го на́ши та́м. Ее–е, си–нӑправиӑ кӑшти та́м* [ПК,2(284)]; ~ *и тӑргна́ме ут–Сики́рник, ту́к ут–Куле́шино, то: пӑт пра́во зӑ–Мо́кринӑ. Удде́ме, Мо́кринӑ пра́знӑ. Нӑсилили сӑ–та́м на́ште бижа́нци по́ра́но, по́а́рните кӑшти-чки тӑка́ фӑна́ли* [ПК,2(80)].

насиде* pf 'насаска куче, го предизвика да биде агресивно' ~ *жена́та му утрина́та не́ пу́сна зе́тјут, л'у пу́сна две́те и дја́ца; оти́доха на ма́ндрата,*

чобáните насúдеха кученшата, ги изjáдоха двéте дéца [V,PM,146].

насипи* pf 'истури, стави нешто, пр. песок, или било какви ситни предмети (на некое место)' ~ *море там имаше сè млади нивести,] сè млади нивести сè со млади деца.] Заповед си даде црквa да запал'ме.] Насипаме мале ситен, дробен барут...* ~ *отишéл отринтá и му насúпали на еднó вăршúло по еднá мjáра от фрет сéмjата и го накáрали "до ýтре рáно акó мóжеш да гú одбéреш – хáрно, и шта та загобúме* [V, PM,258] – пишувачот или печатарот испуштил "ако не" пред: *шта та загобúме.*

насúпува* impf в. насúпи (со исто значење: пусúпува) [MS,s,74].

насити* pf 1. 'направи некој да биде задоволен од храна, вода – да биде сит' ~ *еднó врjáме úмаши еднú самовúлски кéрки, трú сéстри. Еднáта речéˊ: "мéни да ми зéми цáрjувут сúн, сóс едúн тáс мáнца фрéт аскéрут да гу насúтjам!"* [V,PM,46]; ~ *сос един сахан манца неговот аскер да го наситjам* [V,PM,549]; 2. – (си) 'си ги задоволи потребите од храна' ~ *и тjа им вели на рубинките: "ох, мили робинки, кажите на кралицата, и jазе да дojда во нejни конаќja, гăските да паса, на леп да си наситем!"* [V,PM,196]; ~ *му вéли на цáрjу: "éj гиди, тáте, кăсмéт сáм имáла, и си најдéˊ товá jунáче, тáмо га утепá лáмjата: и jáзе си куртулúсах, и фрет човéците да си насúтjат на вóда"* [V,PM,135]; и: насăти ~ *му вéли на децáта му: "а брú сúнку, вúа сегá са чинúхти коцáмити jунáци; не úдити да си главúти на н'ákои чорбацúи, да си насăтити л'áп "* [V,PM,20]; 3. 'човек може да се насити, освен од јадење, пиење, и од играње, богатство и сл. – кога ќе си ги задоволи желбите' ~ *ету една страшна змиа беши изл'ала от орманот, да му вели на сиракот: "сфири ми, сфири, јуначе, јазе хоро да игра, да си наситја на хору!"* [V, PM,197]; ~ *жими деца; две имам на них да не са наситум* (така се колне мајка во двете деца, за да ѝ поверуваат во она што го тврди) [ТГ,320]; ~ *зема другиот ден таистрото и лирата, да утиде па таму, фати да сфири. Пак излезе змиата, фатила да играи, дур си насити и пак му напăлни таистрото алтăни* [V,PM,197]; ~ *сă-нaсúтúх уд маабéте* (= доста ми раскажуваш приказни); 4. 'се задоволи од направената пакост и прекине со таквата активност' – в среда, на последниот ден од свадбата, гостите правејќи шеги кршат чинии, шишиња, бокали, некои одат толку далеку што се качуваат на кровот ги кршат керамидите, го растураат оџакот и сл., а домаќинот не смее ниту *зăб да убеле,* бидејќи таков е обичајот. Ќе престанат откако ќе са *наситат правеќи акарет* (пакости) [ТГ,190]; 5. изр.: сă нaсăтах нă тоз живóт (= изморен сум од животот) [ПС(З),65]; чóику сáмо су-ина рăка прăс сă-насúтфа (= пословичен состав што се однесува на човековата грамзивост) [ДК,107]; нă-мóш сă-нaсúте (нă тóо шó нă-најдéˊ) (се кажува кога некој ужива во туѓата несреќа) [ПК(Мор)]; исто: ~ сă-нaсúштат нă-чýздăта мăка [ПК(Гăр)]; на младуст да не са наситиш! Аир да не видиш (кога се проколнува млад човек) [ТГ,320].

наска pron 1. 'долга форма за директен предмет од заменката ние' ~ *тогај му вéле негóвата,] негóвата стáра мáјка: – От бог, сúну, да си нáјдеш!] Тáја бéше сестрá ти Елéна,] сестрá ти Елéна и зéтот ти идеа за уф наска,* 2. 'во функција: долга форма

за неправ предмет од ние, наместо нам' ~ *кога́ бя̆х си с арами́ите,] во го́рата, плани́ната,] не́ли на́ска ле́бот ни се свя̆рши,] да пушчи́хме до труи́ца,] в до́бро се́ло Борисла́ва,] ле́б да са́кат, ле́б да про́сат* [ШК,СбНУ(1),116]; 3. изр.: муѓи на́ска да уста́не (= она што го зборуваме да не се шири, да остане тајна) [ПК,2(177)].

наскоро adv 1. 'пред малку, непосредно' ~ *напкун питами: "Кој излезе сега наскоро от свадбата?"* [МС(В), 92]; 2. 'во непосредна иднина' ~ *не́ка̨ ми да̨де́ Го́спуд' че́нду, а̨т не́ка̨ у́мри. Нас̨ко́ру му са̨ руди́ла̨ мо́мичка̨* [ПС(З),76]; ~ *ако–ј дивојка бре мили бај Дино,] ако–ј дивојка наскоро ја мажи,] наскоро ја мажи да не те осраме.] Ако је нивеста бре мили бај Дино,] ако је нивеста лулка да му купиш* [МП(В),48].

насл'а́ди pf 'тргне да оди по некого, да го следи' ~ *му дадé жената му саломадáрникот, и тój киníса да úди да зéми ширлагáн, пáк богáтиот гу насл'áди, кату земá кя̆рпáчинот ширлагáн, и киníса да úди на домá му* [V,PM,17].

наслони* pf 'потпре некој предмет до друг' ~ *што ин вели на дружина:] Ej дружино чујте ме!] Наслонејте малихери,] натурејте ножови,] запалејте бумбите* [МП(К),116].

наслуби pf 'стави некого во непријатна ситуација' ~ *јод Бога да најди,] кој Руса наслуби,] на девет девере,] на уосем сня̆хи,] и на четир зя̆лви,] четир л'ути змии* [МП(Д),94].

насм'ӑ̨ј (сă)* pf 1.'со израз на лицето и со артикулација на смев изрази одредено чувство (пр. на изненаденост, на извинување, на радост и сл.) ~ *му т'éкна за нóс ч'ув'áк, ш'ту гу закóли, сă насм'ӑ̨* [MS,t,18]; ~ *тојнака, кога си насмеа, жената му гу и видела и му вели: "мя̆жу, зашто си насмихна?' Тојнака га вели: "жену, не и твоја работа да ми питаш, зашто си насмихнах. Карај си на пя̆тјут!"* [V,PM,81]; ~ *и кога́ збóр чини́ха ца́рјут и сироми́хот, ца́рјут рече́: "óшти ацами́и са, а́ма не́ка да ги уженими, ке да доби́ат у́м". Кату чу така́ зе́тјут, си насмеа́; ца́рјут гу ви́де* [V,PM,114]; ~ *ку́пила смóкви от не́гу и ха́пнала, и си насмеа́ и му ве́ли: "господи́не, дали́ мо́жиш да познӑ́ш, што мара́з и́мам ја́зе?"* [V,PM,29]; ~ *кату му са поклони, му вели: "царју, јазе дојдох да просја твојта мома за мојто дете, чопл'акот". Момата, кату чу това, си насмеја и рекла на татка и́: "дај ми, тате, на него, та нека е чопл'ак!"* [V,PM,245]; 2. 'се потсмева, иронизира' ~ *тогај стана и Бя̆лгаринот, са уму, извади капата си, са прекря̆сти, каде угрјаи слонцето, па си надјана капата. Тогај му рече на Гя̆рциту: "добро утро ви, братќа!" И они си насмејаха на Бя̆лгаринот, кату на пеза* [V,PM,179]; ~ *ве́чирта са–нàвичера́ле, ја̨де́ле, спа́ле. На̨–у́труту ста́вя̆т, си–о́дя̆т. "Е, му–ре́кля̆ та же́нта–му, о́ти ко–изsвига́ ко́јнут и куби́лта ти са–нàсмија́"* [БМ,200]; ~ *о́ца̨та̨ му–ви́ка̨: "От–бе̨ Пе́тре̨ та̨ка́ на̨пра̨ви́ ти́? На́ли ќи–зе́миши, ви́ка̨, ля̆жити, ќи–до́јдиши". "Да̨–се̨–нàсме́е̨ме̨, ви́ка̨, ма́лку, да̨–се̨–на̨для̆жими. Еми, по́го̨л'а́ма̨ ля̆жа́ о̨т–та́а̨ милу́ва̨ш? Ко́лку вр'а́ми потпи́ра̨ши та́м зи́до̨ве́то̨?"* [ЛК,130].

насмева* impf 1. в. насм'ӑ̨ј (сă) 1. ~ *Господ и на него* (на мајмунот) *му вели: "Ето, гледаш тоа човек, шчо седе на ќошето? Ќи ти биде стопанин; ќи ти рани со лешници, орехи и други емише; ти ќи го*

насмеваш со играчките тфој и ќи му смееш и лăжиш децаťа" [ШК,5(В),39]; сп. нăсмеве сă 'низ смев ги изразува своите мисли, чувства' [СК,301]; 2. – (сă) 'се потсмева' ~ *у–у, и она пă–ќи–сă–нăсмéве нă–нéкуј, кóга сúте пéзи сă–пу–н'áа* [ПК,2(80)].

насметка adj (f) 'загрижена' ~ *Росице пуста, Росице,] всекога јо вас да дојда,] все тă насметка намирам,] все жална, все разжалена.] Дăли тă мајка карала,] ил тă са братја бедили?* [МП(Д),148].

насмијачка f 'нешто несериозно, смешка, шега' ~ *и на трита дена ки уживеи... да му сă виделе виа лафови на них кату насмијачка, вии приказни, и не а веруваа* [MV,K ....]

насмихне (си) pf в. насм'ăį (сă) ~ *зашто си насмихна?* [V,PM,549].

Насо (< Атанас) 'м. л. име запишано во Кукушко' ~ *ká сé–ј чинúл тóо Нáсо, чинúцта уф–ýстта сј–áа нóсе* [ПК,2(211)].

насолен* adj 'јадење на кое има ставено сол' ~ *во торбата пиле припржено,] пиле припржено, жено, жено,] ах мори жено женке,] пилето е со сол насолено* [МП(М),165].

насоли pf 1. 'стави сол на јадењето за да биде вкусно, односно да го заштити од расипување' ~ *така извадила сăрцето от прасинто, та другото гу насоли, ча жената и била млого умовитна: знаиши, ча на уврејската книга е писано, кој увреин да можи човешко сăрце да открáди* [V,PM,193]; ~ *га вели: "марú жéну, тајá рúба га земáх динéска за едúн грóш. Гóтви динúска от нéа мăра да идáт мáлкате и дрýгата нáсоли а сос сол!* " [V,PM, 17]; ~ *му вéли: "óх мăжу, хáрно си земáл рúбата и ми вéлиш да гóтва мăра, а дрýгата да га нáсол'а, ами кату нéмами нúти сóл, нúту пипéр, нúту шарлагáн?"* [V,PM,17]; 2. fig. 'кога "невкусноста" на зборувањето невистини се прикрива, се ублажува' ~ *трибýве мáлце да га нąсóлиш* (лагата) [ПК(Мор)].

На-сóлиштето top. 'сточарски термин – место каде што на овците им оставале сол да ближат' (се среќава често во микротопонимиската номенклатура); запишан во с. Дрјаново (Серско) [ЈИ,МИ...,163].

наспие* pf 'кога некој ги задоволи потребите од сон' ~ *нали са си наспала;] два вечера без мен'а?] ја та најдах, јас та најдах,] при моите другаре,] сăс мойте јаркане* [МП(Д), 116]; ~ *и óн му–ă–трăгнýва скáлăта, ă–фăрл'а пóнáка и си–óде. Тúа, кă–сă–нăспáја, сă–рăзбудýвăт, сáкăт дă–сă–свáл'ăт сéга. Пýл'ăт – скáла нéма* [ВК(Тр),323]; ~ *излéгух на–кавинéту, пúх иднó ка:вé, сéтн'и ми–са–прија́ди, утúдух дóма, са–најáдух, пáк дăж'ų'иш'и, пáх си–лигнáх да спúја, са–наспáх* [ВБ(Не),339].

наспри́ту praep 'наспрема (нешто)' ~ *ричé Гóспот на Ученúцити нéгуви: Сéкој човéк тó шо ки ми сă кáжи за мéн наспри́ту л'ýдито, и Човéшноу Сúн ки му сă кáжи на нéгу приту óчити на Господúнцки Ангели* [MV, K,298]; ~ *насприту снáга рóжба Господúн Бóга нáш и Прибуждéн нáшаго Исус Христос (Бужúќ) (Велúќ)* [MV,K,305].

насрди (се) pf 'се налути, се нанервира' ~ *тогај се валија насрди,] извика на јузбашите:] – Ај тргнејти го на страна,] однесити гу чаршија, там нек вика тилалин,] нека се збере народот,] тамо бре да се убесе* [МП(В),129] ~ *дека е мајко Бојана,] што ти си стара станала?] Боја е*

саноќ комшии,] сега е дошла, заспала.] Стојан се луто насрди,] извади острото новче,] та ја прободи Бојана [МП(К),68] – и во двата контекста (првиот од Воденско, вториот од Кукушко) е присутен балканизмот: отсуство на предлог кон додатокот за место: однесити гу чаршија (м. 'во чаршија)', Боја е саноќ комшии (м. 'во комшии'), второ, ја сметаме за превид формата новче (во контекстот од Кукушко), зашто нашите истражувања на дијалектната ситуација во Кукушко упатуваат на 'нохче'.

насред prаер 'укажува дека нешто се наоѓа еднакво оддалечено од крајните точки' ~ *место бӑрке да кундисе,[арисал место, биндисал,[насред село на мирата,[на таја трева зилена,[крај тија чешми шарени,] крај тија води студени* [ТГ,98].

нӑстáви* pf'остави, тури нешто некаде' ~ *и тá ви́ке ки–сӑ–испи́ка сӑта најс–вéјкте и ќи–си–изви́е кужу́рци и пу–идна́ нидéл'а ќи–а–рӑстрису́виш вéјкта–бу́бӑта, ки–си–і– нӑкла́виш у–идна–уда́ја на–про́струм, ти́е по́лни кужу́рци зӑ–мили́на. Е, тӑка́ кужу́рци ќи–си–і–нӑстáвиш та́мка* [БМ,201].

нӑстáне pf 1. 'стане возрасен, порасне' ~ *нӑстӑна́а дéцта са́ке (трибу́ве) д–им рӑздéл'ум имóто* [ПК(Гӑр)]; ~ *од как сам ерген настанал,] девет сам града прошетал,] в девет сам моми зал'убил* [МП(К),145-146]; 2. 'бидне' ~ *ка го видеја сите моми,] сите на нога му станаја,] само Маријка не му стана,] та ки настане јарамијка,] јарамијка лута змија* [МП(М),26]; 3. 'се крене' ~ *ти́ӑ русӑли́јте уд–дéк Сӑлма́ново, ти́ӑ уддéк Амбáр Ќój фӑти́ли са́мо сӑ–бикóл'ӑт и вӑрвӑт. Сé–тка́ óрто гу–бикóл'ат... Тӑпӑнто чýкӑт нӑ–жа́л: да́м, ду́м, да́м, ду́м, а–ру́–сӑлијте ус–кӑлӑ́чките ќи–сӑ–јскó–л'ӑт. И нӑстӑна́ли ста́ри л'у́де кул усӑмдéсет гуди́ни тӑрча́ли та́м ми́ќи ни́х, флизе́ли та́мо* [ПК,2(355)].

Насташија 'ж. л. име во Гевгелиско'. Како поспецифични од истата регија пред скоро еден век се споменуваат следниве машки имиња: Анасташ (Атанас), Акила (Акилеф), Анди-Питруш (ново – дојдено во тоа време со пропагандите; истово објаснување важи за сите случаи во кои покрај името стои *ново*), Анди-Филис (ново), Анго, Апостул, Александар, Аргир (ново), Божидар (ново), Бранко (ново), Вангел', Вано, Вашил' (Шил'о), Вел'о, Глигор, Гоне (Гоце, Ѓорѓе), Дел'о, Димо, Дино (Кустадин), Душан (ново), Ефтим (Ифтим), Зафир (Фиро), Илија (Ил'чо, Ил'о), Јанкула (Јанко), Јоаким (ново), Јосиф (ново), Јован, Јурдан, Кол'о (Кол'чо, Никола), Крӑсте (Ставре), Лазар, Милан, Мил'о (Мил'ко, Михаил), Мицо (Мито, Димитре), Нако, Павле, Петре (Пено), Радумир, Ристо (Ито, Ичко, Индо), Саве, Стојко, Сутир, Тано (Танче), Трајчо, Тодор (Тоде), Ташо, Тиохар, Тодор (Тоде), Тошо, Трајко, Филип, Шарафин (Серафим), Штифан (Штефан, Стифан); женски: Анета (Ана), Анѓелина, Афрудита (ново), Бил'а, Бужана, Бусил'ка, Ванга, Вера (Варвара), Вилика, Гина, Гонда, Гуна, Гуца, Дафина, Доста, Донка, Душанка (ново), Евгенија, Ефемија, Ефка, Зорка, Ирина, Јелена, Јурдана (Дана), Ката (Катарина, Катирина), Кустанда (Санда), Ленка, Ливена, Лисава (Сава), Магдалина (Магда, Лина, Линка), Марија, Марушка, Маца, Милена (ново), Милица, Насташија (Анасташија), Надежда, Неда, Пулисена, Румка, Русија, Руша, Сирма, Славка, Спасија, Стоја (Стојна), Султана, Танка, Тинка, Тона,

Фанија (Фана), Фида, Цофа (Софија), Шикирина, Шинка [ТГ,114-115].

настéнке pf 'наполни нешто до крај, со притисок' ~ *и́ма да гă настéнкум пéчката, ќа–а–зацăрвум* [ПК(Гăр)].

настигне pf 'привтаса некого' ~ *да фркна да си префркна,] да настигна ле Бојана,] да хи искарам јочите,] като два студни кладенци,] да хи јизгризам ликото,] като црвена јабалка* [МП(Д),118]

настил'é pf 1.'постила нешто на широк простор' ~ *за дунис'é на враш'и́луту раж'ани́на, за ја настил'é у враш'и́луту* [MS,t,66]; 2. 'посипе' ~ *мóш' да клад'éш' ниш'ан'ă, на зим'áта пéп'ăл за настил'éш'; и на скáлата пармáку катрáн за гу намáж'иш'* [MS,t,22].

нạсти́не* **pf** 'се поболи од студ и недобра облека' ~ *мă–фạти́ адúн лáдин дóш, нạстинáх* [ПК(Гăр)].

настинан adj 'болен од настинка, преладен' – кога човек седи на влажна земја или на студен камен може да настине и тогаш добива вăрвеж (= пролив) [ТГ,239]; ву Кукушку: нăсти́нин ~ *то: уд–нóго пéјне, уд–нạсти́нка грéздăво гувóре. Гăрлуту мо–ј уд–нăсти́нка, нăсти́нин и гувóре гăрличáво. Имше адúн гу–ви́ка: Гăрлицта* [ПК,2(242)].

настинуве impf 'се проладува, го фаќа настинка'– кога човек седи на студено, несоодветно облечен [ТГ, 239]; в. нạсти́не.

настр'áш'та adv 'на страната што е отспротива' ~ *на–стр'áш'та имáш'и инá мáндра; ч'убáниту ут–стр'á–ш'та ги гл'éдаха пукрáј мéш'л'ăнтá–та ч'ạ и́ма и инó д'ăтинци!* [MS, t,16]; ~ *тогас пак рăжна неговата кон'а, и си отвори морету, и тој сос момата промина настрешта; и, кату излезоха от морету, тогас вели на момата...* [V,PM,236]; ~ *и си фăрлú уч'и́т'ạ, пугл'éда на–стрă–ш'та Алéксандрóту и ви́д'ạ инó м'áсту млóгу хýбаву* [MS,t,60]; и: насрешта ~ *напкун имаше един другар на–срешта, патардијата га чу и как чу и пушката, тăрча и кажа на селото* [МС(В),75]; сп. **Насре́шта** top. 'место што се наоѓа од спротива на с. Герман (Валовишко)' [ЈИ,МИ...,163].

настрет adv в. настрид'á ~ *ка дујдé настрет ут Велúгден, утúшăл Исус, сạ закачú на И...–то и сạ прикажýваши. Да па Чифýтите сạ чудúле, éм вел'áле: Как вóа знáј книга, не учéн?* [MV,K,256]; ~ *и а нóсиши сáм крăстут на рáмото; испаднáле да утидéле на мéстото шо му вéлиа Глáва, Чифýцки му вéл'ат Голготá; тáму шо гу раскрăстиле на нéгу, и суз нéгу зájно друзи двéми́на, идéнјут ут иднáта стрáна, па другјут у–другата да настрéт на Исус* [MV,K,293]; и: насред ~ *место бăрке да кундисе,[арисал место, биндисал,[насред село на мирата,[на таја трева зилена,[крај тија чешми шарени,] крај тија води студени* [ТГ,98] – според наши сознанија во гевгелискиот говор групата -ср-, се изговара со вметнато –т- (-стр-), но сепак го предаваме како што е запишано.

настрид'á adv 'кога нешто е еднакво оддалечено од краиштата, односно што се наоѓа на средина' ~ *и вилú ... : "ни фарл'óвам на дăнуту, за фăрл'а на стрид'á !"* [MS,t,69]; и: насред'á ~ *Гóспот познá нéговата клéвета, и затовá на–сред'á пăт'у си заоблачú небéту, вати тéшко да грамú* [V,PM,16], односно нăстрéде ~ *дéка сичéл óн имáло нăстрéде иднă–бýка, úсе шó бúло, бúла прáзна* [ПК,2(80)]; ~ *лисúцата му–вéле: "Јáс мóжăм дă–сýдăм, áма*

дă–сă–утвúе ут–тúлут, дă–зăстáне нă–пăтут дóлу. Јáс ќи–зăстáнăм нăстрéди и ќи–сýдам: кój–е крúф, кój–е прáф" [ДК,137].

настуде (са) pf в. нàстúне – кога човек силно ќе настине тогаш го лекуваат на следниот начин: ќе се загрее вода во кутел, внатре ќе стават малку синапуво семе, лушпи од крумид и малку сол, потоа болниут ќе ги стави нозете до колена во водата, и самиот ќе седне, ќе се намести така што пареата ќе му доаѓа в лице. Преку глава ќе му стават дебел покривач ич издух да не зимуве (= да не вдишува воздух), добро да се напаре и спотне; некои се мажат су нишадăр (салмиагас). Други се лекуваат поинаку: ќе земат околу 100 гр. лута ракија и десетина суви лути пиперки, што ќе ги иситнат и ќе ги стават во ракијата; на ова ќе му додадат и малку зејтин, ќе го загреат на жар, но без пламен, бидејќи ракијата може да се запали. Потоа со оваа смеса ќе го истријат болниот по целото тело и добро ќе го покријат за да се испоти. Често се употребуваат и миндузи (специјални чаши што се ставаат на грбот на болниот). Доколку е настината и главата тогаш се маже су газија – петрулеум, а се става и синап [ТГ,239].

нàстăпва* impf в. настăпи 2. ~ *Ká бигáме ли? Пáсăхме нис–пóл'то. Гăрцте уз–дóл ká нàстăпваа, сă–глéјше бúл' ká úдаа. Нúà фăтúме дà–бéгме, а пă уд–дóл адни бугáрски вујнúци тáм нà Гàрдúштто нáше, нăт сéлто, прăпукáа* (*Гàрдúштто* < градиштето – име на место што често се среќава во македонската топонимија) [ПК,2(290)].

настăпи pf 1.'притисне со ногата, згазне' ~ *бајрак си заводе,] јăф средја хорото,] кон за бајрак вăрза,] та си ми са фати,] за крајна дивојка,] дваш хоро јобиде,] триш мома настăпи,] шарăни чорапе* [МП(Д),114]; ~ *на пат ки стретам малкај девојка,] кај што излеве од вруќа бан'а...] полека карај брзата кон'а,] ќе ми настăпиш пандофлите,] везени пандофли и бели нозе* [МП(К),181]; ~ *пулека си терај, лудо,[твоја брза којна,[да не ми настăпиш, лудо,[меснати ми пети,[меснати ми пети, лудо,[на бајна бајнани* [ТГ,157]; 2. 'навлезе, се пробие кон одредена цел' ~ *ој ти лојзе, лојзе ти дојранско лојзе,] право ке ми кажеш дал ке настапиме,] дал ке настапиме во Дојранското Поле,] дал ки настапиме ил ки отстапиме* [МП(К),136]; 3. 'се појави (некаде)' ~ *Турци викат – Алах, алах!] Ура, викат комити.] га разбере цела Европа,] как се бијат комитите.] Седум души настапија,] седум души там паднаја* [МП(К),116]; – пример за редукција на е во и во туѓи зборови: Европа < Европа.

настăрве (сạ)* pf 'се привикна на некои погодности' ~ *си–бúл едéн уфчáр, имáл óфци, árно áма сạ–настрвúла днá мéчка и сéкуј дéн му–земувáла пу–днá óфца* [ВГ(М), 273]; ~ *сијала мома црвена лоза винова,[ја уд лоза си црвено грозде јубаво,[ја уд грозде си црвено вино јубаво...[она курдисала сред село мијана јубава,[се настрвило едно лудо младо јабанџијче,[пило што пило два дни ми, три дни, четири* [ТГ,156].

насăбéре (сă)* pf 'на едно место ќе се најдат повеќе луѓе (предмети)' ~ *на úтринта дéн шó и пу петóкут, сă насăбрáле Старéите и Ф–ите на Пилáто, и му вéлеа: Афéндо, си а смилúхми* (смислихме?) *óти тáа*

лăжа шо рéкал, жúв бидéки: пу трú днú нáпкун ки застáни [MV,K, 289] – во контекстот имаме уште еден случај во кој првобитниот гл. прилог бидејќи се јавува со зачувана глаголност, а не како сврзник: жúв бидéки; ваквата функција во долновардарските говори е обична, а не е позната во нормативниот јазик.

насăлзен* adj 'кога некој е расплачен, со солзи во очите' ~ *а бре вије кукушани,] што сте толку нажалени,] и со очи насăзени.] Как да не сме нажалени,] кога в село чудо стана...] Гоце Делчев го убија* [МП (К),115] – песната е запишана од бегалци од Кукушко, што живеат во Струмичко и оттаму формата насăзени, со ă за некогашното вокално л, бидејќи таму така се реализира; сепак во насловот ја претставивме кукушката форма.

насăрчи pf 'даде потстрек' ~ *на него најстина толку гу ареса селто су негувјут башка–мурлија живут, шо ма насăрчи да зем да написам* [МЕ(Р),70].

натáзјакá adv 'на ова место, тука' (?) ~ *з'é–јина глáвн'а ут вóгн'у и прул'éтна пáк за да си дójди натáзјакá* [MS,t,23].

нạтáка adv в. нататак ~ *и тóгăш стрил'áчут – трéс! Ґáвăлут уд–зé-мин – ґáвăлут нạтáка пájґа, дивójкта нạвáка пájґа. "Чекај, добро, му–веле, ти и не са–уби момта"* [БМ,196]; ~ *ги–видéло мáчто: "Мă-рл'áу, мăрл'áу, мjáу, éе, прijáтăле, дéкójте?" "А–бе,ójме нă–плáнинта, гúби бé". "А–бе, дă–дóдум и–јác?" "А–бе, нúа другáре бăркме. Ајде". И мáчто сă–кăчýве нă–мăгáрто, вăрват. Пó нăтăкá ги–вúждe питéло* [ПК,2(275]; ~ *Струмá сме гă–вăрвéли, а нé знајáли сме дéк úма пăт дă–пумúнме. Вујнáта сè нă–искăрáла. Дóда и другáта дóда вујнúци г–искăрáли, сè лăкáтци, лăкáтци удúли. Сjá: нăтăкá ќ–ójш, пá нăтăкá ќ–ójш, нé прáво д–óдиш. То: сă–вúке лăкáтци* [ПК,2(321)].

натамами* pf 'надокнади, направи нешто да биде точно (*тамам*)' ~ *утиде, му веле на офчарут: "Аде, пубратиме, сега нимо саќи пари за житто, ами на кило двеста офци да саќиш, пак да си натамамиш офците"* [V,PM,294]; ~ *са чини една зла скапиа, фатиа уфчарето да идат за жито. "Валла" риче (офчару), "јас пари нејќум, офци сакум: за секое кило пу двеста офци". Си и натамами па офците, са чини па ќаја* [V,PM,294].

нататак adv 1. (просторно) 'не тука, онаму, настрана' ~ *вилú на ж'инáта: "ут н'éса да натáтак тáс кăш'та и тóс пиривóл' тфój зă–ј!"* [MS,t,47]; ~ *тогáс дjáволут му вéли: "úди си; по–нáтáтак ке да нájдиш дрýг кату мéни, негу да гу питаш!"* [V,PM,147]; ~ *"...тинака пак това што ми чини на меника, ки ти прошта̀вам, дур дека сам жив ". И така си оделиха, тојнака нататак, старио на тамука"* [V,PM,33-34]; 2. (временски) 'за напред' ~ *ут ýтр'ạ натáтак Гóспут' знáj, как за проми-н'éми* [MS,s,74]; ~ *си устáнах јас ивдувéц ... и живóту ми н'éса сáхатá (млóгу бéт') да ут утр'ạ натáтак Гóспут' знáj* [MS,t,3]; ~ *тос тас да гу имаш млогу на ихтибар и от сја нататак, кој ки иди да мели на воденицата, хак да не зеваш* [V, PM,278]; ~ *кату отиваха на пăтју, три–четри дни нататак најдоха един јунак, којто моретy гу смрăкаши сос устата му* [V,PM,44].

нататакан adv в. нататак ~ *л'у фáти да га пúта на жáбата, дали úма и дрýги жáби сос нéа. Жáбата му*

велú: "óшти единájси жáби úма". Тогáс га утепá жáбата и га намрáда нататакан [V,PM,28]; ~ *кубилата што била тешка, на пàтју метнала, и тојнака излези та гу зема жрјапчиту, гу фарли нататакан на една страна* [V,PM,94].

нàтáтки adv в. нататак ~ *избигá нàтáтки* [ПК(Гăр)]; ~ *бéги нăтáтки, нúм сă–бýти* [ПК,2(81)]; нăтáтки ~ *óди пó–нăтáтки дă сéднум и éс* [СК, 103].

нат'àнхá adv 'насамо' ("во четири очи") ~ *устáна з'éнт'у и нив'ăстата думá и тугáс нат'àнхá гу пúта: "ут ш'то сój си ти?"* [MS,t,15].

натемáго 'да биде проклет' (се кажува за ѓаволот) – во Воденско, во Мегленско нáтима 'проклетство' [BV (M)119]; сп. нăтăмá-те (= да ти се сневиди) ~ *нăтăмá–те и дéтто, шó árно мă–нàсмијá;* или: *нăтăмá–ве и дéцта, дéк сă–кăчýфте тáмка* [ПК,2(81)]; исто и како клетва: *нăтăмáте и чувéкут* (= да бидеш проклет, анатемисан) [СК,103].

нàтéпа* pf 'изудира, нанесе повреди' ~ *áк мо–j, нéк гу–нăтéпат, зéр цéл дéн éj немúрин, ус бóрна сj–o· бăрке* [ПК,2(205)]; ~ *стритéл нă–пăто нéкуј лувúја, му–ричéл: "Шó бе вúкиш нé излéве?! Нúă уд–нóк шéтме пу–зájци, пу–шо–дéj дă–фáтме, а тú ќи–ни–вúкиш: нé излéве, нé излéве". Фăтúли, гу–нăтипáли* [ПК,2 (302)]; ~ *пá у–пúте пóпо: "Jáринце, бéглинце, глáдно–си, жéдно–си?" "Ми, глáдно сум, жéдно сум". Пóпо нăтéпе и жéнта* [ПК,2(233)]; ~ *уф–сăрпцко бúше нóго лóшо, уф–сăрпцко дă–вújш кăквó бúше: ќи–зéмаа нă–чувéк ќо·–нăтéпаа. И–у–сăрпцко нé бúше живóт, нéмише живóт* [ПК,2(282)].

натéра pf 'принуди некого да направи нешто' ~ *мајка му сум ја натерал,] на сина кандил да свете,] браќа му сум ги натерал,] за Асан дрва да цепат,] сестри на Асан сум терал,] за Асан вода да носат* [МП(К),87]; ~ *много сам мајки расплакал,] Јована мајка највише,] татко му му го натерав,] сина на ражајн да пече,] мајка му му ја натерав,] печено месо да јаде* [МП(М),55].

нàтéрува* **impf** в. натера ~ *е, имáла адна жéна двé ќéрки. Ама едната бúла нéјна, а дрýгăта зăвáрна. Она сè мăжуфта ќéрка а–нăтерувáла, а–нăкăрувáла дă–рăбóте* [ПК,2(301)].

натика pf 1. 'кога некој се жали затоа што сторил нешто добро' – и на просјакот кога му се дава секогаш се мисли дека се раздава за душа на умрените... Кога се раздава за умрените не треба потоа да се жали ако некој (просјак) зел поголемо парче. Од таквото давање мртвиот нема да има никаква корист, зашто му го натика и тоја што му даде [ТГ,34]; 2. – (си) 'влезе на брзина (некаде), се сокри' ~ *Георги как зе страх, как си натика там на тиквите и ич не сборувами* [МС(В),80].

нàтúкне* pf 1. в. натика 1.; 2. – (сă) 'се облекол со топла облека, се спремил' ~ *шó си–сă–нăтикнáл тóлко, сăнки вóнка кáмине вăрнăт;* уште: *áдна кáпа нàтикнáл ду–ý·ште* [ПК,2(197)].

натимúса pf 'проколне, односно исклучи од црквата'; в. натема-го ~ *нé мóжи нéкој да рабóти измиќáр на двé áги; óти или иднóто ки си милýва, и на дрýгут ки гу каскандúса; или на иднóто ки му пумáга, па дрýгут ки гу натимúса* [MV, K,264]; ~ *па кóлку мúна ут тúи Граматúцити си рéкле мигý нúх скúршно* (< скришно): *Вóа човéк натимúса* [MV, K,265].

нạтјáнин* m 'жител на с. Нãте' (на Кожув Планина, населено со Власи) ~ *бегај Јован бегај, бегај да бегаме,] бегај да бегаме јод то пусто Зборско,] ето дека идат лошите натјани,] лошите натјани со пушки на рамо]... јони право јидат за то пусто Зборско* [МП(В),113].

Натка 'ж. л. име запишано во Кукушко' ~ *не плачи Натке, не жели џанам,] мајка те дала на место богато,] богато место куќи високи.] Натка продума на стара мајка:] пусто јостанале куќи високи* [МП(К),76]; ~ *Кол'о на Натка говори,] Натке ле Натке убава,] чекај нѐ Натке, чекај нѐ,] додек триш петли запејат,] није ке дојдме стројници* [МП(К), 152].

наткáва* impf 'на разбој исткае, додаде дел на платното' ~ *наткáвам инá плускá, гу звáж'дам с'ётн'ạ ч'умáку* [MS,t,7].

наткãл'ви pf 'победи во натпревар: кој ќе посече повеќе дрва' ~ *јунак си иде на брдо,] и си хи са мол'аше: – "Мãр Гајтано, Гајтано,] хајт да идем в гората,] та да кãл'вем, да сјачем!] та да си са наткãл'вем!] л'ако та ја наткãл'вã,] шче ти зема ликото"* [МП(Д),184].

натоварва impf в. натовáри ~ *и през нãшта натоварва ги нéз мулета умр'алите и ги испусне кãде искат да идат мулетата... На нóа чув'ак са останали парите* [ВД(Ка),335].

натовáрен* adj 'тој што носи товар' ~ *и дјáдотó му кáзал: "Да са вãрнеш, сúнко, дá му потéраш пет кóн'а натовáрени: едúн сос пченúца товáрен, друк сос мéт, и едúн сос прóсо"* [V,PM,256]; ~ *та му дáл ќосéто пет кóн'а натовáрени сас што пойскал* [V,PM,256].

натовáри* pf 'стави на грбот на добиток (или на друго превозно средство) извесни работи (товар)' ~ *и бјазарѓáнина пúснал едúн тјалáл та прикóпил л'о што имáло фаф касабáта сижиме, канáпја, хóртоми, та натовáрил н'ákој двéсте арабú* [V,PM,256]; ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванџијцка! Мар та назоби девет биволици...] мар та ги напој до рујно вино,] мар та натоварјај тешка кирија* [МП(Д),95].

натопи pf 1.'намокри нешто со прскање' (со вода или др. течност) ~ *саноќ седам, пиле, под пинцерки,] саноќ ронам дробни саузи,] чеша саузи, пиле, сам напаунау, а риза сам натопау* [МП(М),130]; ~ *сетила се вечер мома ми Румена,] на ода да идја, лице да јомија,] лице да јомија, коса да натопи.] Одоздолу иде едно клето Грче]* [МП(Д),138]; ~ *– Ej мор мале, стара мале,] ја подај ми ладна вода,] да натопам тенка јуста.] Одговара млад собаша:] – Неси моме при мајка ти,] ти си моме при собаша* [МП(М),100]; 2. 'стави нешто во течност' ~ *и он му викнá, да ричé: Тáтко Авраáм, прóсти ми, и пúшти на Лáзар, да си натóпи на крáнинто прãстин уф вóдата, да дójди да ми сã разлáди изúќот* [MV,K,274]; 3. 'ја навади земјата (обилно)' ~ *дудулува мајка стрет море седе,] с кова вода лије на дудул го прске,] дај ми боже дај ми, дај силни дождове,] ајде да натопеш сето рамно поле* [МП(Д), 138]; 4. fig. 'разлади, освежи' ~ *"Стујане, Стујане,/ милин ми ти мãжу!/ дај ми капка вино,/ гãрло да натопам"./ Кога гледе Стујан,/ бочви испуштени* [ТГ,330]; ~ *при кого*

ќи ме уставите?] Кој ќе ми вода дунесе?] да си натопам устата,] да си наладам срцито [МП(М),71]; 5.'насапуни, пред бричење' — во сабота навечер, пред свадбата, во куќата на младоженецот ќе се приготви топла вода, брич и сапун и ќе го повикаат младоженецот да дојде на бричејне. Потоа ќе ги повикаат свирачите да свират додека го бричат младоженецот. Еден од побратимите ќе го натопе и ќе повика некое дете, кое е сус мајка и сус татко, тоа прво малку да тргне со бричот [ТГ,168].

натóчи pf 1.'со помош на специјален камен, со триење, направи ножот или секирата да бидат наострени, лесно да сечат' ~ *и р'éч'и на с'éстра–му да пój на димирџ'ијата, да му натóч'и калăч'ката* [MS,t,51]; 2. 'развлекува тесто, го прави на кори (со помош на сукалка)' ~ *шчо ми са си кахăрлиа,] дăл си гола, ил си боса,] запретни са, засукни са,] да јумјасиш чисти л'абе,] да наточиш и баница,] тă шче идим ју дјадови* [МП(Д),96]; 3. 'налева (пр. од буре во некаков помал сад) – обично се точе вино или ракија' ~ *најружај ми до две брзи којне,] наточи ми две здравици вино,] наружај ми две бели пугачи,] премени се руба невестинска* [МП(М),46].

натóч'ин adj 'нож (или секира, или коса и сл.) што убаво сече'; сп. наóстрин [MS,s,74];

натпјаји* pf 'победи во натпревар: кој поубаво пее' ~ *хајде граганке да пјајем,] да пјајем, да се натпјајем!] лă јако ма граганке напјајеш,] да ми јодрјажиш крилцата,] крилцата до раменцата* [МП(Д),183]; ~ *граганка си му думаша:] – "Иди си збогом славејче,] мен'а ми стига славата,] чи сам славејче натпјала"* [МП(Д),184].

натплати pf 'даде пари повеќе отколку што чини нешто' ~ "... *и сам сегá отслáбнал та не мóга за да хóдем, и ти са мóлем да ми донéваш катá ýтрина мл'ákуту от охцéте прјáсно, да ма хráниш, и кóлко шта ти ńзем, шта ти плáтем и нáтплáтем"* [V,PM,261].

натупен adj 'нешто што е ставено во вода (или во друга течност)' – верување: ако се случи во селото некој да умре, а пасмото (преѓата) не е симнато од мутувилуто и не е натупену, тогаш треба (кога ќе го симнат), низ пасмото три пати да се провре мачка за да се отстрани лушутијата [ТГ,366]; в. натопи.

натуп'óва (сă) impf в. натопи ~ *ја звáж'дами т'éнџ'ирáта сăс ш'ирóпу, ја тýрнувáми на врăх баклавáта, сă натуп'óва и фáш'тами ... да јид'éми* [MS,t,8].

натуре* pf 1. 'стави нешто (некаде) во голема количина' ~ *млад Секула по нивеста појде,] по нивеста за Варадин града,] си оjдели таман натурили, натурили девет коли трн'е* [МП(К),53]; ~ *што ин веле на дружина:] Ej дружино чујте ме!] Наслонејте малихери,] натурејте ножови,] запалејте бумбите* [МП (К).116]; 2. 'достигне (до некаде)' ~ *ајде, да кинисам долгите патишта,] ајде да натурам зилени ливади,] ајде да си најдам лика спроти мене* [МП(М),39].

натýрле (се)* pf 'се држи на високо, се прави важен' ~ *кá сé–ј нạтурлúл* [ПК,2(169)].

натфăрли* pf 'фрли посилно (повисоко) од другите' ~ *сăбрали сă пубрали,] седемдисет јунакă, осимдисет осим јунакă,] да ми фăрл'ат,*

натфрл'ат.] Кој убруси миранза,] тој ста земе муманă [МП(Д),47]; ~ *Бужано, моме, Бужано,] Бог да јубиџе татко ти![што си прудаде чифлику́т,[двеста погуна ливади,[триста погуна угаре![там ки се собур субере,[тешко џилезо да фрл'ат,[који ти натфрле џилезо,[тој ки ја земе Бужана* [ТГ,92].

натăжен* adj 'насекиран, загрижен', в. натăжи (са) ~ *сéа си–дујдéн уд–Гă-рџја, трúјсăт гудúни нé снă–видéни. Знáјш–ли кáк ми–бéше сăрцту натăжéну дă–си–вúдăм брáтче, дă–си–вúдăм ут–кýјкта нéкуј* [БМ, *202];* и: натажен* ~ *свадба ки правàт, брат ти ќи го женат,] а твојта мајка надвор седеше,] надвор седише тажна, натажена,] тажна натажена бога се молеше:] – Дај ми бре боже крилја соколови* [МП (М),103] ~ *си дочула негва мила сестра,] брат се жени неја не ја кане,] се расплакала ем се натажила.] Тогаш вели најголемио син:] Зошто плачиш, што си натажена* [МП(К),51].

натăжи (са)* pf 'се насекира, го опфати жал' ~ *рекăл на жента–мо: "Жено! Ќ–одум на чуждина да ќарувум!" Одил, одил пу пăтут, му са натăжило, си вел'ал на умут: "Децата ми и уставих, отглади ки ми умрат"* [V,PM,272]; ~ *си дочула негва мила сестра,] брат се жени неја не ја кане,] се расплакала ем се натажила* [МП(К),51]; – *Му са дудеало от напилесии, станал па кинисил да оде на чуждина. Одил, одил, па му са натажило, па са вă-рнал* [V,PM,272].

натăкми pf 'подготви, среди (нешто)' ~ *купú óшти дéсет корáби, и едúн пăрв гимициúа фатú гимúите, ги напăлни имáни такóв, што тре-бýваши на Цариград, ги натăкми и кинúса* [V,PM,14]; ~ *гу завéдја за ракáта и на еднó ќушé фаф ходаéта отлýпил му едúн кáмен, и пот кáмен'а едúн казáн алтăн'а. И му рекăл харáпина: "Катó тéраш от Гóспот и Бóг, за тéбја ги е натакмúл да едéш и пиеш* [V,PM, 254]; ~ *граждането сă чјудили как таков џарски чјул'ак шта кондиса в такавă кăштă, в котрă саде мăжо си бил, и затова на другă кăштă натакмили хи кунак и изл'азли да јă посрешт нат* [V,PM, 283].

нăтăртено (< нăтăртено место) n, adj 1. 'место помодрено уд удар' – се лекува на следниот начин: со истолчен кромид се обложува удреното место да не се аволандисе, т.е. да не отече, а потоа треба да се најде свежа кожа уд штотуку заклан овен и да се стави на нăтăртеното место [ТГ,238]; ~ *нóкта џéлта ме–ј–нăтă-ртина;* 2. 'со напрчен задник' ~ *вúд–јо кăкóф ej–нăтăртин, алúс кут нéкаа жéна* [ПК,2(80)].

нăтăрче* pf 'дојде со трчање' ~ *сă–нăтăрчáа Тýрци, кój сус–бăлтúа, кój шó нăјдéл. Пýшки прăпукáа, дујдé адúн Тýрчин, плáчме нúџ, нéма дéка д–óјме. Сă–субráа тáма Тýрци* [ПК, 2(357)].

нăубле́че* pf 'кога човек ќе стави многу облека врз себе' ~ *кá сé–ј нăубличéл, чúниш вăрнат кáмине* [ПК,2(156)].

наука f 'систем од знаења за појавите во природата, техниката, општеството и сл.' ~ *на идно училиште сне јодиле, на идно училиште сна јодиле,] на идин стол сне сиделе.] Заминувам за Русија, заминувам за Русија,] заминувам за Русија за гулема наука, наука* [МП(М),149].

науми* pf 1. 'помисли' ~ *тój му*

вилй: "хйч' парй да ми ни дáваш'и, тузй, ш'ту гу наýм'ăх, пóýбав'ą да м'ą уклавéш'!" [MS,t,19]; 2. – (се) 'се присети, си спомна' ~ *и утйди дур на клáјąнцу на кумлýку, там сă наýми, сă вăрна насáт'* [MS,t,41]; ~ *ги брујй тóс, гл'éда, с'éдим ч'атáл'ą йма; и тугáс сă наýми тój за гудиницата* [MS,t,19]; ~ *брăкаха дрăвé да му стóр'ąт крăс, тугáс сă наýм'ąха: "вин'ăти ги н'éс гр'éнди да крастóсајти гу на т'ăх!"* [MS,t,45]; ~ *амá забрáви да пйта и за гăската и утйди дур на клáјąнцу на кумлýку, тáм сă наýми, сă вăрна насáт'* [MS, t,41]; 3. 'се размисли' ~ *и ч'урбаџ'йјата сă наумй: "тój, ш'ту гу фăрлй мáлкуту, тузй зај бајá!"* [MS,t,17]; ~ *и кату гу фтаса на пăнтјут му вели: "е ти, побратими, што знаиши, ча за падна о–дарвото, знаиш и кога за умра! молим да ме кажиш". И тој са почуди, што да му рече, си науми та му вели: "ти побратими, за си жив ошти три дена, после за умреш"* [V,PM,225]; 4. 'се одлучи, се реши' ~ *тогај зева пушката да ги отепи и двата там, дека си науми, пак вели сам: "по–харно е да оставим за утра таја работа"* [V,PM,163]; ~ *плакаха, што не можаха да гу најдат детенто живо. Тогас пападјата си наумила, та фати, собера коматите наедно ги залепи и фати сос зминината трјава гу помаза детенто, јужувјало* [V,PM,216]; 5. 'посака' ~ *една жена се бане на морето, от којато сонце грее, та и него засенила. Л'у ја виде, и му се наумило да ја залиби, ала не може ништо да устори, дур не земе изим от стара си мајка* [V,PM,265].

наýмјува (си)* impf в. науми (си) ~ *"... ви кажýвам, ча едйн дéн от тогáс насáм н'а можáх да вйдам бел дéн, зашто́ когá си наýмјувам, кáк вйкаши господáрот ми, когá јáзи гу бйех сос камини да гу óтепа и от тогáс насáм не é кабйл сéкој вéчир дýр да не дójди на спанéто ми"* [V,PM,28].

науружан* adj 'тој што има оружје со себе' ~ *ветар да подујне магли да растргнат,] магли да растргнат, реки да присекнат,] реки да присекнат, момци да заминат,] момци да заминат, момци Македонци.] Наште Македонци се науружани* [МП(В), 134]; в. нăуружа се.

наýт m. bot., Cicer arietinum 'зрнесто растение, се пече и се добива леблебија (= вид храна, но не е основна туку за каснување)' [BV,118]; според Саќов: нахýт (во Кукушко) [СК,301].

наутлија adj 'се кажува за пита што содржи наут' – кога жената сака да потфати наутлија квасец, таа прво ќе се измие, ќе се исчешла и ќе се затвори сама в соба. Тогаш ќе земе сден грăст истолчен наут (= непечена леблебија) и околу половина ока брашно, па од тоа ќе замеси (со млака вода) тесто. Некои во тестото стават помалку од стариот квасец. Тоа тесто ќе го покријат со чиста крпа и ќе го остават покрај оган да кисне [ТГ,366]; ~ *чýвум нăутлйа квáс, зă–Прăбрăждéн ќи–мéсум нăутлйа пугáча. Нăутлйа пугáча сă–прáве ус–нăутлйа квáс, а квáсо сă–прáве ус–нăýт и шикéр* [ПК, 2(80)].

на-ýтринáта adv. 'времето кога се разденува, кога се јавува сонцето, наутро' ~ *јас с'ąд'ăх идйн в'éч'ер, стáнах на–ýтринáта, си утйдух у мójта братуч'éнка* [MS,t,2]; ~ *вéл'а на мájка: "јас за си пóда у Сулýн пăк!" и стáнах на–ýтринáта ... и утйхми дур у Лагадйна* [MS,t,2].

научéн adj 1.'привикнат на нешто' ~ *"м'éн'ą мájка м'ą йма науч'éну сăс*

ли́рину јорга́н да м'ạ пукри́ва" [MS,t.50]; ~ *де́тето са́каши–нека́ши, оти́де да копа́и. Кату не бе́ши науче́н на таква́ ра́бота, и от мло́гу захме́т, от пе́к слӑ́чоф, от мло́гу топлина́ си разбол'а́* [V,PM,150]; ~ *нај–малката мома беши нај–хубава и на–марифетлијка̀. Имала та и едѝн га̀лӑб научен сос неа и, дека да гу пушташи, работа битисуваши* [V,PM,62-63]; ~ *вели: "така не е научен тојнака да спие, л'у научен е да му носат вода от далечна чешма сос ришето, та да пие и така да спие"* [V,PM,104]; и: ну́чин: ~ *ка́ ре́кла "о́х", изле́га̀л "Ох" и де́тто гу–јскъра́л; а́рно а́ма де́тто не́ н–у́чино. "а́с – ре́ка̀л – ма́ле, не́–с нӑу́чих нӑ–знӑа̀т"* [ПК,2(255)]; ~ *ут–та́ма дуј̀де́ме ту́ка. Уф–Сики́рник пӑ́рви, адна́ нидел'а сиде́ме. Не́ ги–ариса́ло нӑ–на́ште де́дуфци, о́ти до́лу – Пустула́р, не́ би́ли уф–таква́ ва́лта на̣у́чини* [ПК,2(293)]; 2. 'образован, учен човек' ~ *одạ́т на́учницу́то и–Насрадин Оџа го–пи́тạт: "Ко́гạ ќи–припа́дни све́то?" Он му́дар, и–о́н се̣–нạсм'ал на̣–ти́ạ три́ че̣ти́ри ду́ши, ти́ạ на́учни л'у́ди, се̣–нạсм'ал и ви́ка̣: "Ха́,ха́, ха́!"* [ЛК,120].

науч'и pf 1. 'стори некој да усвои одредено знаење', односно: 'покаже некому како треба да прави (изработи) нешто' ~ *м'ạ науч'и́ п'е́т', ш'е́с гра́мати да зна́м ко́лку за да ж'ивово́вам* [MS,t,87]; ~ *му вили́: "за ти да́м о́ш'ти пари́ да по́ш', да на́јдиш' иди́н пса́лт хубав да т'ạ науч'и́ да пса́лӑш"* [MS,t,26]; ~ *тога́с кадиата му му ве́ли: "а́х чорбаџи́, ги не́маш ха́рно учени́ ти́а де́ца, ти остраму́ват". И тој: "а́ми ка́к да чи́нам, ефе́нди, ету што си научи́ха така́?"* [V,PM,25] – во контекстот имаме присуство на глаголската конструкција има (нема) + гл. придавка (што се третира за балканизам): ги не́маш ха́рно учени́ ти́а де́ца; значи придавката се согласува по род и број со предметот; 2. – (сă) 'се стекна со некоја умешност' ~ *учи́л, учи́л, јӑде́л, пија́л та́м адна́ гуди́на вре́ме. Иде гуди́нта, и́де си–до́ма. Ама–с–нучи́л музика́н, пӑрва́к* [ПК,2(270)]; ~ *излезе́ при е́зера, на кра́јут се́днал и чу́ши жа́бите, как кр'а́каа:... и са́каши и то́јнака да си нау́чи жа́бин јази́к* [V,PM,28]; ~ *му вили́: "на т'е́с пари́ да по́ш' да на́јдиш' иди́н ху́баф да́скал да са науч'и́ш' да п'ӑ́ш'!"* [MS,t,26]; ~ *има́ш'и иди́н катигити́с и ш'е́тал дуќа́та ш'и́ч'ка и сă и науч'и́л мло́гу ут ш'и́ч'ку* [MS,t,37]; 3. – (сă) 'изучи занает' ~ *ца́рут гу–ви́ка чо́јкут и–му–ве́ле дạ–о́де дạ–гу–зе́ва на́јгул'е́мут си́н дạ–гу–упи́та да́ли сă–нау́чи зана́т... На́јгул'е́мто де́те му–ве́ле дек сạ–нạ́ўчӑл ма́лце* [ВК(Ра),322]; 4. – (сă) 'дознае нешто, се извести, разбере' ~ *утрина́та, кату са научиха гражда́ните не́гови и комши́ите, са почу́диха, де́ка да и доби́л то́ј на пет–ше́с годи́ни толку сто́ка* [V,PM,16] – во контекстот среќаваме употреба на сврзникот да со комплетивна функција, во комбинација со литературното дека: са почу́диха, де́ка да и доби́л; вакви случаи имаме регистрирано повеќе; в. во граматичкиот дел; ~ *сига́ му вили́ на визи́рину: "за ти да́м питна́јси д'е́н'уви мухле́т, да по́ш' да сă науч'и́ш' ш'ту вил'а́т н'ӑ́с, ш'ту ги пи́сахми на тифте́р'у"* ...; ~ *з'е́ва и иди́н диса́ј̀к ли́ри, трӑ́гнува да по́ј да пи́та да сă науч'и́, до́ј̀ди на крајо́ на с'е́луту* [MS,t,40]; ~ *фа́ти да сă см'ӑ́ј*

з'е́нт'у: "ш'то́ м'ạ пи́таш' , ут ш'то́ со́j–сă?" ... "и́ш'там да сă нау́ч'а!" [MS,t,15]; ~ *кугá дójди дин'ó да сă паруш'ujáса на цáр'у, утúди на палáт'у да му кáж'и, ш'ту сă науч'и́* [MS,t,41]; ~ *пи́та, д'е́ ja прáв'ăт ќупри́jата, да сă науч'и́* [MS,t,24]; 5. – (сă) 'се привикне на некој (на нешто)' ~ *кату ле́гна да спи́ị со́с мăжó и́, му ве́ли: "мăжу, ти́нака ти́а де́ца та́ка, ка́к ги научи́, не́кој пăт ки ти остра́мjат"* [V,PM, 25]; ~ *една́ би́шка катаде́н бе́гаши. Бишката си научи́ла, ката де́н от ста́дото бе́гаши каде́ гора́та, ча́ та́мо има́ло две бра́тќа* [V,PM,115]; ~ *научила сă кăзăм Тудора,] вечер на јода нимој да ходи,] се утром, утром по месечина.] Там си ми најди ја лудо младо,] ја лудо младо кон'а напива* [МП(Д),126].

на́учник* m 'тој што се занимава со истражување, со наука' ~ *ода́т на́учници́то и–Наср̣ади́н Ода го–пи́тат: "Ко́г̣а ќи–припа́дни све́то?" Он му́дар, и–о́н се–на̣см'а́л на–ти́а три́ че̣ти́ри ду́ши, ти́а на́учни л'у́ди, се–на̣см'а́л и ви́ка̣: "Ха́,ха́, ха́!"* [ЛК, 120].

науч'о́ва* impf в. науч'и [MS,s,75]; и: ну́чуве ~ *Ара́пино ви́ке: "Ба́бо, о́ш–адна́ гуди́на ќо–уста́виш, две́ гуди́ни, ви́ке, не́к–у́че'. Па́ о–пу́ште до́л ба́бăта. И па́ у́че та́а гуди́на. Си́чко сă–ну́чуве* [ПК,2(268)].

нафака f 'судбина, среќа' — народот верува дека на треќата вечер се одредува и кăсметут (= среќата) на новороденчето. Околу полноќ се симнува Господ со ангелите од една страна, а ѓаволот од друга страна, и се натегаат околу детето: чие е и кој треба да му ја одреди нафаката (= судбината). Му ја одредуваат и Господ и ѓаволот, но нафаката од ѓаволот може да има сила само до крштевката, бидејќи тој ден преку детето пуминува крăст и детето се одрекува од *ѓаволут*" [ТГ,110]; — на заедничката вечера на свадбата прв благословува кумот, со чашка в рака: ~ *Дубре са субраме и дубре фтасаме! Госпуд ни пумаге, здраве ни даде, ил'ада утидеме, ил'ада и еден дујдеме. На новјут гост Госпуд нова нафака* (среќа) *да му даде! Сус таква радуст Госпуд сите братја да и зарадуве, и дека треба да вăрне! Ваја гудина винчаме, Госпуд да пувеле уд гудина воја време мăшко дете да крстиме! Уџакут да гу пудновиме*" [ТГ,184-185].

нафал adv 'напразно, без основа' ~ *и он тогај кату на нафал му рече: "ти ја давам, хем от сега твоја нека е!"* [V,PM,164].

нафиле adv в. нафал ~ *море нашјут базирѓанин две сандука алтуни има. Што играш ти? Имани млого сака, па, ако немаш, хич ми изваждаш нафиле!* [V,PM,23]; и: нăфиле́ ~ *нăфиле́ дујдéх ду ту́ка* [СК,301]; ~ *уддéх а́ма нăфиле́ ми–биде́ о́дăнто;* или: *нăфиле́ сă–ма́чиш* [ПК,2(81)].

нафура f 'од религиозната терминологија – залче леб откршен од светен леб, литургија, се дава на верниците заедно со винце кога е причесна' — кога ќе заврши литургијата тогаш пристапуваат кон причесна (прво мажите). Нафурата се става на пангарут (нешто како маса, стои на страната од каде што поминуваат верниците), кој како ќе се причести зема од нафурата и си оди дома" [ТГ.86]; ~ *ти да месиш, Катерино,[ти да месиш литургији,[литургији, Катерино,[литургији, панагији,[литургији за уф цăркви,[за уф цăркви за нафура* [ТГ.100]; уште: – тие што држат *тримери*, што

постат, на третиот ден рано наутро одат в црква да присуствуваат на литургија и потоа секој од нив добива по чашка света водица (од Богојавлен'е) и парче нафура [ТГ,13].

наф(ă)рле* pf 1. 'стави повеќе работи на едно место, но без ред' ~ *пушка пукна, јунак там ми падна,] јоно викна, бог да просте јунак.] Ко ки јумре гроба ископајте,] сос раце земја нафрл'ајте,] на главата црква направејте* [МП(В),142]; ~ *чије това што се ѓурѓа,] мајкино е, татково е.] Дека да го нафрлиме,] во сред село во Попови,] тамо има лепи деци,] лепи деци со таткови,] со таткови и со мајки* [МП(В),18] – во контекстот среќаваме проширена употреба на множинската наставка -и и кај именките од ср. род: лепи деци, иако се работи за песна, сепак ќе укажеме на можноста за влијание од несловенскиот елемент ; дотолку повеќе што слични примери имаме забележано и во прозни текстови; за ова в. во граматичкиот дел; 2. – (се) 'се устреми кон некого со намера да му нанесе повреди' ~ *уфчáро кóа гу–видéл ус–мăлéчкото кýче, пǫчнá дă–сă–смéе, óти óн имáл нóго кучúн'а и тóа гулéми. И óни óдма му–се–нăфрлúле нă–мăлéчкото кýче* [ВГ(М),273]; 3. – (сă) 'се измести, премине од едно место на друго' ~ "децата одат по селото викајќи: *"Кол'де, олелеле!... Дај ми, бабо, кулаче, да ти је живо малаче"* (= биволче), кога ќе се вратат дома кулидачката ја фрлаат што подалеку од дома, верувајќи дека и болвите ќе бегаат од нивната куќа. Тој ден обично секој се загледува во дворот и на покривот, плашејќи се некој да не ја фрлил кај нив кулидачката, па и сите болви од комшиите да се нафрлат, да преминат кај нив [ТГ,80]; 4. изр.: гу-нăфăрлú кăбáато (= обвини некого без основа) ~ *гу–збéрăт сéлто Кăркýтно уф–штúри плéмни: жéни, дéца, д–ýхо и ги–нăпăлнăвăт, ги–нăпрăскăвăт гáзја, ги–зăпáл'ăвăт... И, кá úде кумúсјăта уд–дóло, нéкаа еврупéјцка кумúсја, рéкла: "Кój ги зăпалú?" Они гу–нăфăрлúли кăбáато нă–Бугáрто* [ПК,2(312)]; сп. нафăрле бол'ка (= со магија и уроци "направи некој да се разболи") – се верува дека има случаи кога човек, особено дете, може да нагазе, да се разболи ако некој посредно или непосредно му направи магија или му нафăрле бол'ка [ТГ,227]; може да са нафăрле и рана (тоа се прави така: болниот, тој што има рани ќе земе некој орев или крушка, и кога никој не може да го види со споменатиов плод ќе ја натрие раната и ќе го фрли на улица со зборовите ~ *"кој ки а земе, кој ки а апне, на него рани, на мене здраве"*. ова ќе го изговори три пати, и откако ќе го фрли (плодот) повеќе не смее да се сврти на таа страна [ТГ,234] – суеверие.

нąфąрлýва* impf 'остава на куп некои работи со фрлање' ~ *тąкá ќи–нáпрąјми в–ęднá сóбą висóкǫ кąт–нą–крéвąт, и–ǫзгóри ќи–пǫстéлими б'ál чąршáф и–ќи–нąфąрлувáми лúстą ǫт–цăрницą кąт–ќи–изл'áгąт цăрвитǫ. И–тúą цăрфчинą сè пǫ–лúстąтą–сą, јąдáт* [ЛК,136].

нафтаса* pf 1. 'пристигне' ~ *на вечăрта нафтасáле самовúлите* [ВV,117]; 2. в. нафтасуве – девојките избегнуваат да се мажат во големи семејства, бидејќи не ќе можат да нафтасат *ни на леб мисејне, ни на вода пусејне* [ТГ,281].

нафтасуве impf 'успева да заврши нешто' – често пати на стројникот му зборуваа: *"Будала сум да одум*

уф тија ѓупци! Ни на леб са нафтасуве, *ни на вода са наносуве!"* [ТГ,280].

находи pf 'нашета' ~ *неја мајка не пушча,] ни на јода, на пл'ава,] ни сăс моми на хоро...] разбол'а са мајка и...] тогаз са Кал'а находи,] и на јода, на пл'ава,] и сăс моми на хоро* [МНП(Д),76].

нахожда* impf 1. в. најде 1. (открива нешто оставено, заборавено) ~ *и така ката ден нахождали на дворут по две–три карагроши. Един вечер сиромахут зема един карагрош сос негу и отиде на владиката* [V,PM, 39]; 2. 'гледа, забележува' ~ *на двóру кундúсува и сл'áва ут кóн'у ... утфáра врáта́та и нахóж'да цáрува́та мóма да спú* [MS,t,21] – уште еден случај на употреба на сврзникот да со комплетивно значење: нахóж'да цáрува́та мóма да спú (м. '... дека спие'). Споменатава функција на сврзникот да не е позната во македонскиот стандард; ~ *утфáрат кóндика́та и гу нахóждат Пéтру игýмину и ут п'éгу да на сáм úма трúста гудúни дур сигá* [MS,t,46]; ~ *утúва дур на инó м'ăсту у гура́та, идúн глăмбóк дóл нахóж'да* [MS,t,16]; 3. 'среќава' ~ *гу научúх мла́дојут óл да óри, пóвикето јáз рабóтех, дýр да гу наýча, и сегá, кáту остарéх ету пóвики, ме изгонú... тá не трéбýва илúк да чúни човéк нá нéкој, чá сéтника зло́ на́хóжда"* [V,PM,138]; 4. 'затекнува' ~ *ш'тó да ја вúди бахч'áта? зерзибúл ја нахóж'да; фáшта да му цúка: "ш'тó гл'éдаш'и ти тýк, ш'ту ж'úвини сă фл'áли, ја сă змáч'кали бахч'áта"* [MS,t,33]; ~ *гу нахóж'да пак плáч'и; "ш'тó плáчиш'?" – гу пúта* [MS,t,31]; 5. 'пронаоѓа' ~ *и тój ги з'éва парúт'ạ и трăгнува, утúва, нахóж'да идúн дáскал хýбав и са пазáр'ăт да гу науч'ú да п'ăј* [MS,t,26]; 6. – (си) 'постои, го има (некаде)' ~ "...*да úдам на господáро ми, да му закáрам тúа верисúи, што му собрáх от човéциту, ча и он не знáј, дека си нахóждам, и, ако е кăсмéт, пák мóжи јáзе да си чúнам твój зéт* " [V,PM,22]; ~ *ќосéто са разидúл та на трéти пăт го привáрил и му рекăл: "Дóбра срéшта!" И дéтето зажјадн'áло... та го запúтало, кадé са нахóжда вóда да пúјат* [V,PM,257]; ~ *от калугера кату си научила, дека си нахожда неин л'убовник ... полека–лека отишла на онова грат, сос цар'ут дослук фатили* [V,PM,192]; ~ *ч'урбаџ'úјата си клáј сăс умó, óти Гóспут' сă ни нахóж'да, за ш'éта ... и за сă загýби* [MS,t,14]; 7. изр. слеп си нахожда (= прави непромислени потези) ~ *и тојнака са чуваши млогу да гу не загуби кадрото. Но човек кога са чува, тога повики* слеп си нахожда [V,PM, 52]; ~ т'ạ нахóж'да диш'тúхима 'ти се случи несреќа' [MS,t,9].

нахра́ни* pf 'даде храна (на човек или на животно)' ~ *и си дójди на вич'ерó; пак утúди на кóн'ч'ạту да гу нахра́ни* [MS,t,31]; ~ *и сă богу мол'аши, мол'аши:] – фати боже росицă, росицă,] дă навăдим пченица, пченица,] дă нăхраним дјачицă, дјачицă* [МП(Д),24]; ~ *оj пиленце гласовито,] гласовито, красовито,] што си толко нажалано,] нажалано, наплакано,] со куќите изгорени.] – Оj пиленце гласовито,] напој ми се, нахрани се* [МП(В),119]; во посеверната регија (од Долновардарско) на-ране* ~ *"Е–ва́а, ви́кăт, Дýнна Ѓузă-ли́це, тúạ нé знáат дă–јáдăт,*

кили́мто извăл'áа" "А–удéјте, рéкăл, нăрăнéјте деут, ас ќи–нăранум детто" [ПК,2 (299)].

нацепе pf 'кога дрвото (со помош на секира) ќе го стори на парчиња' ~ "кога сватовите ќе дојдат кај невестата, посестримите на поткумникут му пеат: *Стани ми, стани, танка Ванѓелино,[борна да нацепиш, огин да навалиш,[огин да навалиш, каве да ми свариш, којна да напојиш, којна да назобиш* [ТГ,177].

нацирка* pf 'извлече млеко (со притискање) од вимето на овца, крава и сл. – измолзе' ~ *им вели: "скоро побрати, да најдити една крава, да га заколити, да га одерити кожата, да га чинити мјах... да нацирками мојте офци, да га напăлними млеку"* [V,PM,63].

нацúкува impf 'развикува' ~ *р'éч'и за да стáни тój, нацúкува т'á: "трă-ч'áти кумш'úји"* [MS,t,37].

нацăфти* pf 'кога растение (пр. цвеќе или дрво) ќе развие цвет' ~ *изникнáлă пиринýгă, изникнáлă пиринýгă,] Чубáн стóę пă–гă–глéда, чубáн стóę пă–гă–глéдă,] рáсни, рáсни пиринýго, рáсни, рáсни пиринýго,] дă–нарáсниш, дă–нăпýкăш, дă–нарáсниш, дă нăпýкăш,] дă–нацăфтиш, дă–нăпýкăш, дă–нацăфтиш, дă–нăпýкăш* [ЛК,131]

нăчáлник* m 'тој што е одговорен, што заповеда со некоја група' ~ *еднó вр'áми, éвę–гă змúатă дóвă, остáвă тáм парúти и–сę–врáшт'ă. И–тúă пó–нéă, пó–нéă, гă–вид'áлę у–кój бăúр, дéкă, уф–кóи м'áстo. Н'ákoи дóлчę тáм, дéк и–бúлo сędé-лoтo, дéкă óди. Одат, нă–нăчáлникo му–кăжýват...*

начапарено (< начапарено место) n (adj) – кога некој ќе се набоде на голема шајка, односно на голем трн (глог), местото се вика начапарено. Раната прво треба да се напаре (да не земе вода, т.е. да не загнои): ќе се земе жар врз кој ќе се капне малку зејтин, или ќе се стави малку свинска маст и врз пареата ќе се држи начапареното. Потоа раната се лекува како секоја посекотина [ТГ,239].

начерви (се) pf 'си стави црвило на лице' ~ *набели се, начерви се,] да ми одиш во градина,] да набереш цвете секакво,] да ми идеш в гора зелена,] да го видиш Делчо војвода* [МНП(Д),170].

начинен adj 'направен, приготвен' ~ *"Још̀те сум јас, лудо, мала и малечка,[мала ем малечка на дванаст гудинки,[још̀те немум азăр дари начинени". – "Мори моме мори, јубава дивојко,[колко пари чинат твоји тенки дари?"* [ТГ,199] – уште еден пример за присуството на "балканизми" во југоисточните македонски говори: глаголски конструкции од има (нема) + гл. придавка и тоа пак во првичната фаза кога придавката се согласува со предметот на кој се однесува: немум азăр дари начинени; ова веројатно има врска со фактот дека текстот е забележан пред стотина години (в. во граматичкиот дел).

начини pf 'стори, направи' ~ *рече: "таја работа, жену, харна е, што начини цар'ут, ама сакăн да не кажиш на нéкој"* [V,PM,32].

начичкан adj 'нешто што содржи многу деталји' – дикајната (= дрвена направа за вршење) од долната страна е начичкана со кремен камења и специјални ножеви, та кога се лизга (дикајната) по врауг (= снопје распослани на гумното) и врз неа седи човек, таа ја дроби и ја сече сламата и ги одделува житните зрна [ТГ,340]

Начо 'м. л. име запишано во Драмско' ~ *нен'о Ингилино,] френгова невесто] зашчо ме лăжеше,] за*

Карлова Гинка?] тја си јӑ оглавена,] за Вал̆ӑова Начо [МП(Д),157].

нача f 'роднинско име, жена на стрико (на брат од татко)' [MS,s,71].

на́чне* pf 'го направи првиот потез, започне нешто (пр. да јаде)' ~ *"Мă–ви́кат дă–кă̆рстум". Изле́зе нă–во́нка, о́де та́м нă–то̀ пикме́зо, нă̆ла́пкă̆–се, о́де прӑ–Ку́м–Вӑлчто, се́де. "Ка́ му–клӑде́ и́мă̆то?" – пи́те то̀. "Ближе́ш, ближе́ш, ре́кла, нă̆чне́ш". Дими́к гу–нă̆чна́ла ќу́по* [ПК,2(226)].

на́чорбаџијски adj 'она што му припаѓа на "надчорбаџијата" ' ~ *аку са́каш, се́ди ту́ка сос ме́ника да ти и́мам ка́ту че́ду, да ти ужéнам сос една́ на́чорбаџијска дивójка* [V,PM,25] – во случајот имаме употреба на партикулата за суперлатив 'нај' во форма на. Односнава скратена форма е навлезена од соседните влашки говори коишто претходно ја позајмиле од македонскиот јазик но ја редуцирале од 'нај' во на; еве уште еден пример регистриран во Кукушко: ~ *не ја канил негвата милна сестра,] не ја канил от је сиромашка,] сиромашка гиди јунерџијка,] јунерџии много кавгации,] – ин говори на–големио син* [МП(К),53].

наш' pron 1.'тоа што ни припаѓа нам' ~ *т'а́ гу пи́та: "д'е́ за по́јми?" Тој вили́: "за си по́јми на на́ш'та ца́рч'ина"* [MS,t,23]; ~ *уф–Шикирли́а нă–мужéх да–ви́дум на́ш чуве́к. Кӑштте виде́ме, а́ма на́ш чуве́к не́–зна́м, не́ виде́ме* [ПК,2(277)]; ~ *риче́: Зна́ими о́ти во́ ни и си́н на́ш, и сле́п шо си роди́; как гле́да се́га не́ зна́ими; во́ и голе́м, на не́го пита́јти* [MV,K,259] – со двоен сигнал за посвојност: во ни и си́н на́ш; ~ *Митјо бојажијче,] да не ми минаваш] през нашата порта,] и да не ми лă̆жиш] младите невести* [МП(Д),156]; ~ *ма́јка–и ка́зува с'е́тн'а на та́тка–и: "на́ш'та мо́ма и́ш'ти да е́зми на кафеџ'и́јата измиќа́ринут за мӑнч'"* [MS,t,84]; 2. 'со именска служба, со значење на нашинец' ~ *што́ и́маа ко́ли сигва́ре, сă–свӑли́а ту́к уф–сру́мичко, а тӑкви́ куту на́с устӑна́а. Да и но́го сă–нă̆сили́а, за–то́о сја́а уф–Со́фја и́ма но́го на́ши та́м. Ее–е, си–нă̆правѝӑ кӑшто та́м* [ПК,2(284)]; 3. изр.: на́шта-ј нă-две́ (= не сме решиле, се двоумиме) ~ *не́–зна́м да́л' ќ–о́дме. На́шта–ј нă–две́* [ПК,2(180)]; неје уф наши рӑци (= не зависи од нас, немаме можности) – кога имаат дома болен човек лекар повикуваат ретко, болниот се остава на природата и на својата судбина, ослонувајќи се на она: *ако има век; ако е дадено; ако саке Госпут; неје уф наши рӑци* и сл. [ТГ,284]– овој материјал (од Тановиќ) е собиран скоро пред еден век.

нашандрӑк m 'замка (ил'мек) направен од угламникут и запнат на долнта вилица на коњот за полесно да се управува'. Тоа се прави ако коњот е аџамија и не сака да оди право, туку излегува од патот и оди овде-онде да пасе [ТГ,284].

нашара* pf 'нацрта, напише нешто (без ред)' ~ *тије, като чикале, чикале да дојде, отишел един од них, и като го видел во реката, му рекал: "Шчо правиш, побратиме тука?" Тој имал га кӑлӑчката во рӑцете. Тоги нашарал и рекал: "Ќ–о дигнам теја место, да тече ис тука"* [ШК,(5)437].

нашива impf 'прикрепува едно со друго со помош на игла и конец' ~ *бате ле, бате Стојане,] ни сă̆м вечера зготвила,] ни сă̆м расклала столове –] цал ден ми дјате викаше,] цал ден му капа нашивах* [МП(Д),32].

нашинец m 'близок човек (по место на раѓање, по националност – како

што е во контекстот)' ~ *меѓу народот и еден поп.] Алексо вели гојворе:] – Оре бре попе, мор попе,] ако бре попе ти си Грк,] вратут ти да си искршиш,] ако си попе нашинец,] чини се ду мен поблизу* [МП(Д),129]; во Кукушко регистриравме на́шӑна̄ц ~ *тӑргна́ме, и́дме зӑ–Пе́трич. Ду–Пе́трич уде́ј(ки нӑпре́т о́јше е́јн на́шӑна̄ц. Би́л ма́лко ус–кумите́то, куту сӑ–бо́: ут–Гӑ́рцте* [ПК,2(220)].

нашинче n, в. нашинец ~ *елај си Јано. елај си,] килимот Јано да ткаиш]... – Чекај ме мамо, почекај,] шо лудо врве по друмот,] на сива којна вјанато,] на ресен килим седнато.] Ако е нашо, нашинче,] чекај ме мамо до вечер* [МП(В),272].

Нашко* 'м. л. име запишано во Дрмско' ~ *Нашковото јагне,] Лашко го јоткрадна,] Шӑбан го заколи,] та го испекоха* [МП(Д)144].

наш'л'умува* impf 'имитира' (?) [MS,s,71].

нва́ pron 'показна заменка – оној' ~ *отјува – от гла́ва на гла́ва, от гла́ва на гла́ва – та ги истрепал. Качал са горе, дет спи нва́* [ВД(Ка),335]; и ноа ~ *и през нӑшта натоварва ги не́з мулета умр'алите и ги испусне кӑде искат да идат мулетата... На но́а чув'ак са останали парите* [ВД (Ка),335].

не и н'а́ part 'не' 1. 'кога партикулата стои пред глаголот и́ дава одречно значење на целата мисла' ~ *дирминц'и́јата н'а́ б'а́ш'и, б'а́ш'и манц'о́т–и дирминц'и́ја* [MS,t,78]; ~ *и то́јнака га за́качи жа́бата за уста́та, да не мо́жи да ви́ка, да не чу́ет дру́гите жа́би и не ки изле́зат* [V,PM, 29]; ~ *дошел еден вӑлк; по вӑлкот една лисица, по лисицата една мечка и седнали. Лисицата рекла на вӑлкот: "Не ти се јаде?" Вӑлкот казал: "Не ми се јаде ич"* [ШК,5(С),415]; 2. 'во прашални реченици, без партикулите: дали, нели, ли' (кога се очекува позитивен одговор) ~ *фанала да сӑхне тикфата и се оплакувала на тополата: "Главата ме боли!" Тополата и́ вели: "Не ти речех, оти агос не ти поминал на главата?"* [ШК,5 (С),409]; ~ *му утфа́ра по́ртата и гу пи́та: "ш'то́ бр̥каш'?" Ја ка́зува фо́туграфи́јата: "н'а́–си ти?" т'а́ вили́: "ја–сӑ"* [MS,t,10]; ~ *т'е́б'а̨ т'е́ ни аре́са пуиди́н јуна́к?! о́ш'ти Ќел'е́ш'у уста́на да пруминé!" т'а́ му вили́: "Ќел'е́ш'у н'а́–ј јуна́к? н'е́ка пруминé и то́ј!"* [MS,t,34];~ *хо́ж'да ... на по́ртата про́сјак, му вили́: "н'е́ м'а̨ пра́ите кабу́л (н'е́ м'а̨ и́ш'тити) да до́јда"* [MS,t,80]; и во претходниот контекст, од т. 1. ја среќаваме истата употреба на партикулата не: лисицата рекла на вӑлкот: "Не ти се јаде?"; сп. – *"Не́–ни ку́пиш пу–ина̄ пу́шка д–о́јме да̄–ло́вӑме"* (синот прашува, ама и порачува татко им да им купи по една пушка). – *За́шт да̄–н ви–ку́пӑм, си́нко, му–ве́ле, да̄–ви–ку́пӑм"* [ДК,114]; 3. 'кога партикулата е зад условен сврзник, а тоа значи дека и негацијата е условна' ~ *а́ку н'а́, бис н'е́гува а́дја ни мо́га да до́јда* [MS,t,83]; ~ *тој нифтја да земи ништу, л'у и рекла: "ако ми дадети една кабачка, што имати, харно, ако н'а за си пода"* [V,PM,176]; 4. изр. не́-ј (у)вчира́шин (= се кажува кога од некого се очекува "зрела" постапка); ~ *не́–ј мӑле́чук, уда́мна па́мте* [ПК,2(180)]; не-ј тӑман (= има проблеми во менталниот склоп) ~ *нӑ–мо́јш сӑ–рӑзбе́риш, ти адно́ о́н дру́го ти–ве́ле, чи́ниш не–ј тӑма́н* [ПК,2(180)]; со блиско значење: не́-ј ус-си́те ~ *шо гувори́ш бе́? Ти́ не́–си ус–си́те, за́стра̨м–се* [ПК,2(180)]; не́ о-смӑрди

(= не го закачај, знам дека ќе реагира лошо) ~ *амáн нé о–смăрди, сјáа ќи–пóчне дă–ви́ке, кóј ќо:–слу́ше* [ПК,2(181)]; нé-си вăрăклúа (= се кажува на човек што си придава преголема важност, поконкретно: не се занесувај, не си од злато) ~ *зăшó сáмо нă–тéп, нé си вăрăклúа, сéкуј сáке у́буво* [ПК,2(181)]; нé тă-брăсне (= нема уважување, не те почитува) ~ *кá дуjдé ájн замáн, ни́куј нă–ни́куј нé–о брăсне;* и: *сúно ќи–пуми́не пукрăj тéбе, нé тă–брăсне: ни́ кá–си, ни́ шó–си* [ПК,2(181)]; нé-тă-вăрзáх ус-гóмнăно вăже (= ти тоа го стори самоиницијативно, јас не те присилив) ~ *сáм дуjдé, нé тă–вăрзáх ус–гóмнăно вăже, дă–шо тóлко сă–л'у́тиш* [ПК,2(181)]; нé-дáj бóже (= молба кон бога за да не се случи нешто лошо) ~ *нé дáj бóже дă–дóот, дéк ќи–сă–зăвăртме, нóго нé–j–тéсничко, нă–мójш ájн чувéк дă–прăчéкиш* [ПК,2(181)]; н-ájн кăнтáр ќи-дóот (= имаат еднакви интелектуални можн *тáр ќи–дóот* [ПК,2(180)]; не вики два пăти (= кога некому му се препорачува да биде воздржан во своите тврдења дека нешто ќе биде вака или онака) ~ *нé ви́ки двá пăти, мóж ќаа–зи́ме* [ПК,2(180)]; нé му вúм чáлмăта (= нема да го третирам како да е со престиж) ~ *áска нă–ни́куј нé му–ви́м чáлмăта* [ПК,2(181)]; нé-си виру́вум нă-у́:ште (= се кажува кога некој е крајно изненаден од некои сознанија што ги слушнал) ~ *слу́шум, áма нé си–виру́вум нă–у́:ште, тóо шо–сă–гувóре нă–мóж дă–биде* [ПК,2(181)]; нé чукнáа тăпăнто (= се препорачува стрпливост и исчекување, односно укажува дека не е толку итно) ~ *шó сă–вáркиш тóлко, нé чукнáа тăпăнто, и́ма врéме óште* [ПК,2(181)].

не – не conj 'ни...ни' (за негирање) ~ *имáло инă–бáба и ину–дéдо. Сáми си–би́ле. Нимáле нé дéца, нé чýпа, нé ни́што* [ДК,116]; ~ *му–вéл'ăт нă–жéjнте: "Бýнди ви–нóсиме. Фăрлите у–фýрнăта пáлтта! Нóви нóсиме". Тúа си–и–изгóрувăт пáлтта. Кóга óдăт нé бýнда и́ма, нé ри́би и́ма* [ДК,118].

нé: (< pron ни + пом. гл. е) – со асимилација и контракција ~ *мăжо нé кандисáл, рéкăл: "Нáс нé: зăбрáнно". "Нé е, рéкăл, вă–лăжáл тóо шó ви–зăбрăни́л, jăдéjте"* [ПК,2 (237)].

неа pron 'долга форма за директен објект и општа форма од таа (она)' ~ *тогај рибата му беши дал едно ребро от неа си и му вели: "на́ тузи мој ребро, и на морету ако ти стани ихтиза нешто, да го лизниш реброто, јазе ке ти дојдам!"* [V,PM,172] – во контекстот среќаваме 2 посебности: прво употреба на формите на личната заменка (*едно ребро от неа си),* наместо од очекуваната повратна заменка 'себе си'; и второ отсуство на редовно родово согласување: *рибата му беши дал едно ребро,* ова го нагласуваме бидејќи ваквите случаи од некои специјалисти беа погрешно интерпретирани (за ова в. во граматичкиот дел); и: н'éja ~ *и гу нájди мáлкуту там д'é плáч'иш'и, гу пуж'алú, си гу з'é сăс н'éja на рóпката* [MS,t,16]; ~ *едната и́маши прет нéja jарибúца сос дéвет jарибúчки, нá тапсjá игрáиха, и т'áнака нá гиргéф вéзиши и сúйр чúниши* [V,PM,135]; односно: нăjă (во крајната источна регија) ~ *тој тога увăрувал, разл'утил сă и рăкал на ăдăн си ратај да jахнă и нăjă, и закланото дăтă на ăдăн кон, да ги заноси на ăднă далăчнă и пустă планинă* [V,PM.291].

нéáрин* adj 1.'тој што не е убав' ~ *кут нéкаа мóма шó нé арéсе ергéн. Удбúре, удбúре и нă–крáјта ќо–зúме нáј–нéáрн'оо* [ПК,2(196)]; 2. 'нешто со лош вкус' – рибите во долновардарско ги делат на речни и ѓолцки, на арни и неарни. Речните се поарни и повкусни, а ѓолцките не се толку арни и не се толку слатки (вкусни) [ТГ,391].

неармасин adj 'младич што не с свршен'; сп. пожелување: ~ *плăна кукá бирикéт; сус крави, сус телци, овци, кукошки, пилци, јајца; на сите Госпуд да даде касмет, на неармасано – армасница; на нежинено – жена, на жинени деца; на деца здраве и кăсмет и уд Госпуд на сите здраве* [ТГ,16]; — освен белило (девојките), употребуваат уште кăна и буја. Од кăната косата поцрвенува, и неа ја употребуваат сите девојки, неармасани. [ТГ,136]; — за пусестрими (= девојки што помагаат на свадбата) се избираат од роднините на младоженците, тоа се неармасани девојки со кои домашните најповеќе контактираат [ТГ,16].

небе* (и: нибé – со редукција е > и) n 1.'просторот над земјата од каде што греат сонцето и ѕвездите и низ кој се движат облаците' ~ *на средјá пăтју си заоблачú небéту, вати тéшко да грамú и да лăска. Тáмо на пăтјут фарлú Гóспот кáмин от небéту, гу грăмнá сос кóн'ут му наеднó* [V,PM,16]; ~ *и ошти речта не доречи, падна вогин от небету и са запали чиницата, фати да гори* [V,PM,86]; ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванџијцка! Мар та назоби девет биволици* [МП(Д),95]; и нéбо ~ *вашо је село, Тено, гулемо,/ има ли моми јубави? / – господар, белим господар,/ дека се чуло, видело,/ небо без звезди да биде,/ трло без овци да биде,/ и наше село без моми!?* [ТГ,346]; ~ *пóсле н'áколку дéна стигнáли на едúн балкáн, нéтри на еднá гóра, штоту сал еднó нéбо са глéдаши* [V,PM,27]; ~ "... *да викниш три патја Бого-родица а от морето ште излези еден цăрăн арапин с едено дудак* (усна) *на морету, едено у на небото; а от него да просиш 40 јајца с по еден зајк нетре"* [V,PM,242]; во *Кулакискотo евангелие* на неколку места констатиравме интересна мно-жинска форма небин'а: ~ *а глéдат лúцито на Тáтко ми шо сéди на небúн'ата... ~ нéма пувéла крă Тáтко вáш шо ј на небúн'ата* [MV,K,282]; од истата регија е запишана и формата нéбут (м. род) ~ *и јумбрук-чúата стóиши у–далéко, и нéкаши билé да крéни óчити на нéбут, тукý си бúиши гăрдити и вéлиши...* [MV, K,280]; 2. 'господова царштина' ~ *ки стáнам, ки си óдам на тáтко ми, и ки му рéчам: тáтко, грешúх на нéбито и на тéбе, и нé сам врéдин да си кáжам твójо сúн* [MV, K,281]; 3. 'горниот дел од усната празнина – непце' [MS,s,75]; 4. изр.: дă нé си пăднáл уд нéăпто (= се кажува за човек што не е информиран, односно што реагира и стои како здрвен) [ПЌ(АЌ)]; со исто значење: сăнкин уд нéпто-ј пáднин ~ *зăстăнáл, ни гувóре, ни сă–мăрдúне, сăнкин уд–нéпто–ј пáднин* [ПК,2(197)]; нănéпто дýпка не-ќ сă-утвóре (= некој настан колку да е важен за одредена личност сепак не може да има универзално значење) ~ *јазăк, бис–тéбе нă–нéп-то дýпка ќи–сă утвóре, ак ýмриш* [ПК,2(185)].

небесин* adj 'нешто што се однесува на небото' ~ *тукý вéл'ам на вáс шо*

уф Анадóло и уфдéка заóѓи слáнцито нóго л'ýди ки дуйдéле, и ки си намéстат су Авраáм и Исаáк и Јáков на царштúната небéсин [MV, K,265] – уште еден случај на неусогласеност на родовата опозиција: именката е од ж., а атрибутот (на кој се однесува) од м. род: царштúната небéсин; ~ *нúе новá шту вúдехме товá прáвиме испáт, та вúе испáте ни ни приúмате, јáс ако ви рéкох за земални рáботи та ни ув'áровáхте, áми как ште ув'áровáте, ако ви кáжа за небéсните?* [ВД(Тр),327]; ~ *ричé Гóспот вáа прикáзна: Небéсинта цáрштина умн'áса катý нéкоа човéк цáр, шо сакá да си лáфи су измикáрито нéгови* [MV,K,268].

небетчиа n 'стражар, чувар' ~ *еден ден младата самовила са чинила кату мăж небетчиа и отиде да мели на воденицата, скрихом му зева нос тас и му оставила друго на мјастото* [V,PM,278]; — наутро пред да тргнат кирациите (арабациите) ќе се договорат кој ќе оди напред и ќе ги води другите, арабациите го викаат небетчија, а кирациите калауз [ТГ,422]; кај Саќов: небетчиа 'човек, којшто чека ред на воденица или на фурна' (в.: небетчăлăк) [СК,31].

небетчăлăк и: небет m 'дежурство' (кај Саќов споменатава лексичка единица е со погрешна граматичка детерминација: adj); сп. изр. да праве небет (= свирачите редум му свират на кумот – на свадбениот церемонијал), односно: да му свират дубре-дујде или небет [ТГ,169-170]; — кога ќе стигнат во куќата на младоженецот, пред вратата младоженецот и невестата се поклонуваат... потоа свирачите свират небет и одат на ручек [ТГ,188]; – вечерта кога сусамут се меле и се цеди го чуваат ступаните (сопствениците), и тогаш тие од меленото прават алва. За една партија сомелен сусам се кажува еден нибет [ТГ,359]. Од контекстите излегува дека значењата на зборот небет се различни и не може да се доведат во меѓусебна врска, уште помалку можат да се поврзат со значењето на единицата што следува: небет-шеќер.

небет-шеќер m 'вид шеќер во крупни кристали' ~ *првиот билбил пее, пее ем гојвори:] – Ајде вечерајте до две луди млади,] вториот билбил пее, пее ем гојвори:] – Ајде легнувајте вије луди млади,] третиот билбил пеје, пеје ем гојвори:] – Ајде станувајте вије луди млади.] Тој билбил што пее, пее за вечера, со симит го ранам и со небет-шеќер* [МП(В),281]; според Тановиќ лексемата во Гевгелиско значи 'жолт шекер' : старите луѓе наутро пијат ракија, а на децата им се дава небет шиќер (= жолт шеќер); – кога човек ќи са настуде го лекуваат на следниот начин: варат цвет од слез, тој чај ќе го засладат и го пијат наутро и навечер; некои варат кужурци и ќе додадат жолт шеќер (= сус нибет шиќер) [ТГ,242].

небидееќи adv 'укажува дека некој (нешто) отсуствува' ~ *от тамка Господ отишол при погулемио. Невестата на погулемио, небидееќи тука мăжо ú, го пречекала, бакнала му рăка и, ка си дошел мăжо от оране, му кажала оти им дошел гост* [ШК,5(Г),105]. Во случајот бидејќи ја зачувал глаголноста, независно дека е со негација; за ова в. том 1. (с. 129).

неблагуслувен adj 'некој (или нешто) што ја нема божјата благослов' – добиците, според особините што ги имаат, како и според користа, ги делат на благуслувени и неблагуслувени. Во првата група спаѓаат: овците,

кравите, воловите, биволите и коњите. Во неблагословените спаѓаат: магарето, мазгата, козата и камилата (во минатото камилите служеле како превозно средство меѓу градовите во југоисточна Македонија и Солун) [ТГ,371].

не́бра̨но adj 'површина од која не се собрани плодовите, пр. *не́бра̨но ло́зе'*; сп. изр.: уф-не́бра̨но са̨ на̨јде́ (= се изненади, се посрамоти) ~ *флизе́ нă–адно́ч, апсăзда́н, а́ска уф–не́бра̨но сă–на̨јде́х* [ПК,2(207)].

неброени adj, pl. 'нешто во голема количина, што не може да се изброи' ~ *тој отишел там во града,] там во града гурбетчија,] гурбетлија ѓумрок бере,] ѓумрок бере вино пие,] вино пие пари дава,] пари дава неброени* [МП(Д),182]; ~ *карам те сино, јучам те,[... слези си доло јов јудајче,[земај си алтăн јотвурче,[отвори алтăн чекмеџенце,[земај си пари небрујени,[јодај си доло јов чаршија* [ТГ,211]; ја констатиравме и формата за ср. род: неброено – кога се однесува на збирна именка, каков што е случајот со именката стадо (бидејќи е составена од повеќе единици): ~ *кажи, кажи личин Ване,] колку стадо имаш Ване?] – Нел ме питаш капидану,] јазе право ки ти кажам:] – Мојто стадо неброено* [МП(В),65]; ~ *Пиринуго, јубава дивојко,[тихо пејиш дилеко се слуше,[чул те уфчар преко три планини,[си јуставил трло неградено,[јуф трло стадо небрујено* [ТГ,56]; и: нибруену (со редукција) ~ *чи шчо да му отдадеми?] дă му дăдјеми сиу стаду,] сиу стаду нибруену* [МНП(Д),52].

Невена* 'ж. л. име од Драмско и Кукушко (Нивена)' ~ *мăр Невено, џан Невено] дај гиди китка невенова] невенова, стрјатурова] јот Цариград донесена* [МП(Д),14]; ~ *Невено моме Невено,] Невено пиле шарено,] Бог да ги бије Невено,] вашите стари кумови,] што ми те тебе крстија,] лично ти име турија* [МП(К),159].

Невéнăковица top.'месност, ниви во околината на с. Тăрлис (Драмско)'; микротопонимот е изведен од л. име: Невенко, Невенка [ЈИ,МИ. ..,164].

невенов* adj 'нешто што се однесува на цвеќе невен' ~ *мăр Невено, џан Невено] дај гиди китка невенова] невенова, стрјатурова] јот Цариград донесена* [МП(Д),14]; и нивјанув (од истиот извор) ~ *мар Нивјану, џан Нивјану,] гиди китка нивјанувă] нивјанува стратурова!* [МП(Д),15].

неверин* adj 'тој што не држи до она што го ветил, односно што не го чува пријателството, љубовта' ~ *Бонината мајка сѐ по поле шете,] сѐ билки си бере Бона да лекуве.] Бона мома вели: Доста оди мајко,] доста шетај мамо, за мене лек се нема,] јазика ки умрам од неверна л'убов* [МП(К),143]; ~ *чула си Лено разбрала,] оти сум болен, ке умрам,] од пуста болест неверна,] од две куршуми удрено* [МП(В),297].

не́ве́рнин adj 'тој што е скептичен, што не верува' ~ *и на то́ ча́с а викна́ та́тко му на де́тито су са́лзи, и ве́леши: Веру́вам, Пуве́лин; да ми пума́гаш на не́ве́рнин* [MV,K,285]; ~ *па во́ ки испа́дни на́при ут не́гу су Сфе́ти Ду́х и куве́т Или́афу, и ки утвӑрти сӑрциви* (треба: сӑрцити), *на та́ткови наврас де́ца, и на неве́рнити ки му чи́ни пра́вини о́мни* [MV,K,321].

невестица f, dem. в. нив'а́ста ~ *ој Јано. Јано аровна невесто,] ниј'е не си знајме во кој е маната,] во кој је маната што си деца немме.] Ајде*

што му вели Јана невестица:] Јаска си ја знајам, во мен је маната [МП(К),74].

невéшто pron 'ништо, не знам што' ~ *шó–j то:? – невéшто–j, шó–j* (одговорот е со нијанса на незадоволство и пренебрегнување) [ПД(131)], [ПД(114)]; може да се претпостави дека се работи за лексички архаизам, конкретно дека овде се крие стариот глагол вѣдѣти = знае.

невиде (сă)* pf– се среќава во изразот дă-т-сă-нăвúде, што претставува еден вид блага клетва ~ *дă–т–сă–нăвúде рăбóтта шо–а–рăбóтиш, сè пу–тéп сáке д–óде чувéк, тă–дă–бúде кут шу–трéбе* [ПК,2(161)].

невиден* (и: невидин) adj 1. 'тој што не се забележува, што е невидлив' ~ *"ади сега, ету везмјајти си о–тука и ваште дјалови и да си појти сос здрави и ошти еднош да мислите Бога и да ни правити така!" И невиден си чини дјадото отпрет них* [V,PM,180]; ~ *вечерта донели софра на царјувата керка, седна сос мајка и да вичерат, и тојнака седна покрај неа; тјанака дробјаши хупки да јади, тој невидин га земуваши от пред неа, га јадјаши хупките* [V,PM,34]; ~ *и тој фати крив–куц да га тера та, терајќе кората, отиде на едно пусто и страшно место. Тамо видел да излези едно пиле, от пиле са чини човек и седна, и невидена трапеза пред него са положи* [V,PM,91] – во контекстот има уште еден пример во кој сврникот да служи за воведување на комплетивни реченици, наместо 'дека': видел да излези едно пиле; ~ *тогај видела кату чобан човек ја донесе един беневрек чобанска руби и пак невиден си чини* [V,PM,34] – во материјалот среќаваме употреба на именка во служба на атрибут: чобан човек (ваквите синтагми се познати во македонскиот јазик, но во Долновардарско се јавуваат почесто што зборува за поголемо присуство на турскиот елемент во овие краишта); 2. 'тој со кого се нема воспоставено контакт (визуелен)' ~ *три години, мори Доно, јармасани,] е, ја мори, Доно, јармасани,] ...[јармасани, мори Доно, невидени* [МП(М),122]; ~ *три години се сакахме,] три месеци невидени,] само еднаш на чешмата,] сланцето там не зајдело,]* [МП(В), 210]; ~ *три нидели јармасани,] јармасани невидени...] ти да јодиш на јорото,] да изиграш ситно јоро,] там ки дојде Туши Делов* [МП(В), 209]; – трудната жена за да не добие прекнувици (= дамки, пеги) по лицето треба, кога ќе се појави првата прекна да земе стиска (= грст, рака) прăс (= многу ситна земја, не е песок) уд незнајин гроб и таа земја да ја стави во чаша вода, па со таа вода да си го измие лицето и да прозбори: *"Неканени дујдете – невидени да–с јодите"* [ТГ,104].

невин m, bot., Calendula 'вид домашно (украсно) цвеќе, невен' ~ *тáм гу најдé лéвин Ѓјóрѓје [лéвин, лéвин кату нéвин* [МЕ(Р),97]; [МЕ(Р),174]; – секоја куќа има и башта, во која садат разни цвеќиња: трандафил, цăрну око, стратур, звезда, босил'ук, невин, миндер, кăз назли, каранфил', шебој, пулинско, малока, чингел', реса, цафаќ, анимчиче, замбул' [ТГ,304]; в. невенов.

нéвлизéн* adj 'кога некој е надвор (пр. во дворот)' ~ *óна, дур–д–óдăт рибáрите д–и–прудáт рúбите, идná пу–идná и–спуштýва пу–пăтут. Сéа зéвăт рибáрите, óше нéвлизéни у–врáтта, му–вéл'ăт нă–жéјнте: "Бýнди ви–нóсиме. Фăрлите у–фý-*

рнѝта пáлтта! Нóви нóсиме" [ДК, 118].

Неволен (и: Ниволен) top. 'село (до 1912 чифлик), покрај р. Струма во Серско'; како име на место се среќава во повеќе словенски јазици, сп. срп. Nevoljane, чеш. Nevolice, го има и во словачкиот; сп. Ј. Иванов има врска со пол. (ретко) wola (= село ослободено од плаќање даноци) [ЈИ,МИ...,164].

неволја f 'несреќа' ~ *не ме питај сестро мила,] не развивај лути рани,] срцето ми изгорело, од неволја и неправда,] од проклетите шпиуни* [МП(К),127].

невреди́н* adj 'неквалитетен' ~ *кăсметлиа беши големојут, понеже неговата работа га благослови Господ,... каква нива невредна да сеиши, тој од неа жетва за чуду ке да жниеше* [V,PM,82].

невреко́сан adj 'се кажува за оној што реагира многу нервозно' [BV,118].

не́гли conj 'отколку' (за споредување) ~ *тáа нáшта излизе́ пу рудни́нски: по́вике́ дáра не́гли мáсло. Арно си–знáм áска, ус–рудни́на дă–си не́мум зи́мне–дáвне* [ПК,2(188)].

не́го conj в. не́гли ~ *бу́мбăре ги ви́куме ти: шо не́ по́сăт ме́т, не́го нă гуто́во сă ра́нăт* [ПД(124)]; ~ *ви́ке: нă–вáс ту́ка спáс не́ма, нă–вáс са́мо Дójран ќи–вă–спáсе. Тóо чувéко, дру́к, кăжá: Бугáре, ви́а не́ сте Бугáре, ви́а сте чи́сти Макидо́нци, не́го ни́а нă–мóжме дă–сă–увéрме и зăто́о ве́ле вă–пи́тме. Ни́а пă сме ут–Ениje–Вăрдáрско, ви́ке. Тóо би́ше вујни́к у–гăрчко ублéкло* [ПК,2(188)]; ~ *éj мла́д зáјц, не́ ми́сл'ум мăлéчко епте́н, не́го мóже ве́ч дă бéге* [ПД(356)] – присуството на односниов сврзник за изразување на спротивност во југоисточните говори од извесни лингвисти беше оспоруван, за ова в. во граматичкиот дел.

негов adj 'нешто што му припаѓа на 3. лице (м. род)' ~ *му вели́: "кади́ ефе́нди, ја́зе сакам па́к да га зе́мам жената́ ми, туку да на́јдеш еди́н холá... и да́ј му ко́лку гро́ша са́ка! " Тогáс кадúата прати еди́н не́гов човéк да најди́ еди́н холá* [V,PM,11]; ~ *и така неговот маштех стори магии, та момата халваџијченто гу зал'уби и на татка и каза, ча друг н'ахто не зева, само халваџијченто* [V,PM,200] – интересен случај во кој лексемата 'маштеа' се јавува од м. род: неговот маштех, што претставува сериозна потврда за нефункционалноста на категоријата род во овие говори; ~ *купи́л: по́стел'а, перници и дру́ги рабо́ти... тој и купи́л катанд'á, штото ги не́маши ни́кој бога́т на не́гов вилаéт* [V,PM,19]; ~ *тогáс си возрадува́ господа́рот сос не́говата вр'áдност* [V,PM,15]; и: не́гăв* ~ *зададе́–се цăрна чу́ма,] кój ќи–сă–на́јме и–удбе́ре,] кój ќи–сă–на́јме дă–гă–изго́не?] Најме́л–се Го́це Де́лчуф војво́да,] ус–не́гăфта ве́рна дружи́на,] уф–Куку́шко ра́мно по́ле* [ПК,2 (298-299)], односно н'éгув* ~ *тр'ăбува да ти гу зва́ј тój и дру́гуту óку, да така́ и ти да му гу зва́ш' н'éгувóту* [MS, t,57]; ~ *ути́ва на паза́р'у, гу гл'éда н'éгувóту мага́р'ạ* [MS,t,55]; ~ *сăс дирминц'и́јата си м'ăр'ạхми пи́лкат'ạ, н'éгувáта биш'и по́гул'áма* [MS,t,78]; ~ *ги изва́ж'да н'éјнит'ạ ру́би, ги да́ва на про́с'ạку; про́с'ạку ги изва́ж'да н'éгуви́т'ạ ру́би, ги да́ва на н'éја* [MS,t,23]; ~ *Ќел'éш'у и вили́ на н'éгувáта ж'éна: "по́т' , ре́ч' му на та́тку–ти да ми дад'é иди́н ко́н' и ина́ калăч'ка да по́да и ја́с на мурабе́ту"* [MS,t,34] – во контекстот имаме скратени форми на императивот: по́т' , ре́ч' му ; ~ *му м'ăрат ди́рата н'éгувáта но́га и гу гл'éдат*

палто́ту катра́н нама́зану [MS,t,22] (во контекстот е испуштен предлогот 'од': ди́рата н'е́гува́та но́га (наместо 'од неговата ...'). Се среќаваат и примери во кои споменатиот однос се изразува описно (со предлогот на + општата форма него) ~ *тогај му вели јудата Зарзавила: "о!! ти си ида на цар наш, дете? Мене ме пусна татко ти да ти земам. Јаз сам аскер на него"* [V,PM,156](аскер на него м. 'негов аскер').

неграден* adj 'простор што нема ограда' ~ *Пиринуго, јубава дивојко,[тихо пејиш дилеко се слуше,[чул те уфчар преко три планини,[си јуставил трло неградено,[јуф трло стадо небрујено* [ТГ,56].

Негуш top. 'име на населено место во Долновардарско' ~ *на југ Бер; на југ и тро на зајди–слӑнца Негуш* [ME(P),72]; ~ *уздолу уд него се зафајќја идно толку гулему поле шо гу плакусува сӑто место мегју Солун, Бер, Негуш* [ME(P),70].

негушки (и: нигошки) adj 'нешто што се однесува до населбата Негуш' ~ *служи ме Сано, мори, служи ме,] лута ракија, Сано, негошка,] лута ракија, Сано, нигошка,]... црвено вино, Сано, вадрешко* [МП(М),137]; ~ *да дојде Лена при мене,] раните да ми приврзе,] понуда да ми дондесе,] лута ракија негошка,] црвено вино владешко* [МП(В),297].

Негушки Планини top. 'име на планини во Долновардарско' ~ *се зафајќја рӑмнинӑ, шо одӑ нӑ југ ду... Негушките Планини* [ME(P),79].

Неда* 'ж. л. име од Серско' ~ *Неду мари, бјангир Неду] бјанги имӑш, бјанги клаваш] на челоту девит бјанги] пут грлоту – десит бјанги* [МП(Д),13]; ~ *тенинка Недо хубава,] хубава Недо, гиздава] хранила Неда јагњанце,] навӑрви Неда на хуро,] и јагјанце ја заследи* [МП(Д),21]; ~ *презирнав си през бацата,] полна кујќа армасари,] бела Неда диван стоји,] свекор дава жолти лири* [МП(К),29].

недаде* pf 'opp. на даде, не сака да стави нешто на располагање некому' ~ *то́јнака му ве́ли: "ја́зе не́ са́кам пари́." – "ами што са́каш?" – "аку ми даде́ш она́ја кути́ја што и́маш прет те́бика, ха́рно; ако не́ ми га недадиш, не́ са́кам ни́што"* [V,PM,25] – во контекстот има случај на удвојување на негацијата: (ако не́ ми га недадиш), што не се среќава многу често, наспроти примерите со удвоена посвојност, на што укажуваме на соодветното место.

недеј 'немој – заповедна форма (со негација) од стариот глагол **дѣіати**' ~ *Ѓорѓето плачеше,] Вашко го мирешe:] – Мӑлчи Ѓорѓи, мӑлчи,] мӑлчи недеј плачи,] на тебе шче дадя̆т Марина Калинка* [МП(Д),145]; со иста функција (негирана заповедна форма) се јавува и недај, тешко е да се каже дали се работи за фонетска промена од недеј, или пак за изведенка од гл. дава ~ *мајка на Ратка думаше,] недај се Ратке потурчи,] турцка је вера најлоша.] Ратка си мајка не слуша,] и та се млада потурчи* [МП(К),80].

недувезан* adj 'кога некоја слика е почната со везење, но не е довршена' ~ *да ни вјазат фаф нидјал'а,] чи ста са болни разбулет,] гиргефене пусти ста стоет,] л'у завезани, недувезани* [МП(Д),15].

недуде́лкин adj 'човек со неконтролирано однесување'; според Саќов: 'недоделкан, којшто не е со сиот ум' [СК,31]; ~ *о́стáвј–о: тóо дӑрво*

не́дуде́лкино, уд–ни́што не́ ръ̆збу́ре [ПК,2(78)].

недупра́вин adj 1. 'нешто недовршено'; 2. изр.: пра́вин недупра́вин (= се кажува за оној што се однесува крајно несериозно – мрднат) ~ *то́о ба́б–Цо́фин Атӑна́с чи́ниш пра́вин недупра́вин: дек сă–ла́фе ќи–фа́те дă–сă–сме́е* [ПК,2(188)].

неѓдин adv 'не овде, на друго место, некаде' ~ *зă се́ шо сă имӑ ричену, гирек нă цъ̆рквă, гирек на ану́т или неѓдин нă другу месту, субăшувите пријӑтил'ă му кăжувӑт нă негу* [МЕ (Р),91]; ~ *најповикјă ут ветъ̆рут на југ; мигју них сă нăогјӑт негдин повичкјă негдин помалцă длăбоки долиштӑ* [МЕ(Р),78].

не́е pron 'л. зам. за 1 л. мн., м. 'ние' ~ *до́јде през нӑш при Јису́са та му ре́че: дидаскале, не́е зна́еме, о́ти ти́ си дошёл от Бо́га дидаскал, о́ти те́зи ниш'а́не, што пра́виш ти́, ни́кој не мо́же да ги сто́ри* [ВД(Тр), 327]; ~ *наи́стина, наи́стина ти вре́ве, о́ти не́е нова́ што ви́дехме това́ пра́виме испа́т та ви́е испа́те ни ни прии́мате* [ВД(Тр),327].

не́е pron 'долга форма за директен објект од таа (< со асимилација од 'неа')' ~ *и фӑрли про́с* (sic – забелешка на редакторот) *окно́то адна́ зашиена то́рба... и охче́ре ста́на та е–ра́спра. И што́ да–ви́ди ф–не́е? Што б'е́ше пӑлна пари́* [ВД(ГБр),333].

неженет adj 'тој што сè уште не стапил во брак' ~ *мома никна червена јаболка...] си научила пуста макеа,] ка си зела клетото сорче,] си пресекла две луди млади,] две луди млади, две неженети* [МП(В),42]; ~ *зашто мајка, горо, она мен ме даде,] на едно лудо младо, за едно неженето,] ден'е шета, горо, по темни долишта* [МП(В),235]; ~ *ју градина има темни ми зандани,] ју зандани има до две луди млади,] ду две луди млади, неженети* [МП(В), 280]; и: нежинен* ~ *плăна куќа бирикет; ... на сите Господ да даде касмет, на неармасано – армасница; на нежинено – жена, на жинени деца; на деца здраве и кăсмет и уд Господ на сите здраве* [ТГ,16]; ~ *разбулел се дете нежинено,[нити жинено, нити армасано,[пусакало нешто пунуда,[нешто пунуда, шикер црни сливи* [ТГ,158] – во контекстот среќаваме уште еден пример што укажува дека во овие говори категоријата род не функионира, сп. нарушена конгруенција меѓу субјектот и предикатот: разбулел се дете.

незадоволен adj 'кога некој чувствува незадоволство од нешто' ~ *ка–се̨ ва̨рна́л тре́та̨та го̨ди́на̨, та́тко̨–му не́за̨до̨во́ле̨н. Ви́ка̨: "На̨–те́бе̨ ќи–ти–про̨да́да̨м". Го̨–но́се̨ уф–Со́лун и му за̨ка́чува̨ еди́н ка̨рто́н на̨–гъ̆рди и пи́ши: "Си́но го̨–про̨да́ва̨м"* [ЛК, 124].

незапамитену adj 'од многу далечно време' ~ *на крајта морјту ошă уд незапамитену времă (од елимцко) ă имало гърцки села и кабијна* [МЕ(Р), 75].

незашто adv 'бидејќи, зошто'(?) ~ *тој рекло: "Шта ма биете, ал шта каза". Тија го питали, што ште кажја. Тој рекло: "Незашто ни может да разделет лозăтă, да јă отсекат и дјавола шта заколет, и тија вејќе ни шта сă карат"* [V,PM,281]

незнаен adj 'непознат, невиден' ~ *гу заколи, му зема сал коремот, гу расцјапи куремот, кату фес гу кладе на главата му, са чини еден гнусин човек та отиде незнаин на татко му...* ~ *и дојдело едно трговче,] едно трговче незнаено* [МП(К),59];

— за да не добие *прекнувици* (= дамки, пеги) по лицето, треба, ... земе *стиска* (= грст, рака) *прăс* (= многу ситна земја) *уд незнајин гроб* [ТГ,104]; ~ *на пăтот а срете Илија, незнаена дилија, и вели: "а бре Сраулица млада, блазе–ì на тој млад јунак, што ти прегăрнýва твојта бела примена"* [МС(В),96] – во случајот атрибутот незнаена се повел според завршокот на именката дилија, ова било потпомогнато од нестабилноста на категоријата род. Освен во Солунско, од каде што е примерот вакви случаи имаме забележано и при анкетирањето во Кукушко, конкретно се однесуваше на именката владика којашто влегува во спрега со л-формата била.

неизметéну adj 'просторија, односно простор што не е исчистен, на кој има ѓубре' ~ *си укачи́ го́ри, најдé неизметéну, неизчи́стину. Она фати́, поме́ти, изчи́сти; најдé сăдови неуми́ени от мло́гу дни́, тја́нака ги изму́* [V,PM,132].

неизмијан* adj 'кога некој не се измил, т.е. кога е нечист' — секој се измива пред да почне нешто да работи. Особено се внимава со неизмијани раце да не се фати леб, брашно, сол и слични работи што се употребуваат за јадење. Народот верува дека ако некој неизмијан почне да јаде, или ако жената неизмијана почне да меси леб ќе им дојде глад и сиромаштија [ТГ,18].

неизчи́стину adj 'просторија, односно простор на којшто има ѓубре, што не е изметен' ~ *си укачи́ го́ри, најдé неизметéну, неизчи́стину. Она фати́, поме́ти, изчи́сти; најдé сăдови неуми́ени от мло́гу дни́, тја́нака ги изму́* [V,PM,132].

неин, и: нејн adj (чл. н'éјн'у) 1.'кога нешто припаѓа на 3 л. ж. род – нејзин' ~ *хем от скалата до неин конак беши постелана сé многоцен камин и маргарит на земјата* [V, PM,26]; ~ *и пути́р'у и гу спи́ва, гу устáв'ă пра́зин; извáж'да и прăстин'у ут н'éјн'у прăс, си гу клáва на н'éгуву прăс* [MS,t,21]; ~ *ш'тó прáви т'á ? – и вили́ на н'éјната мóма да пój на буна́р'у* [MS,t,63]; ~ *мајка му, кату чу така от сина ѝ, познала, ча млогу мăка ке да тегли неин син* [V,PM,41]; 2. има примери (ги регистриравме во Еничевардарско) во кои формата за ж. род неин-а се поврзува со м. род – наместо негов-а – за ова, т.е. за нерегуларноста во употребата на заменските форми в. поопширно во граматичкиот дел: ~ *и тăкá, жáнăм, дéјто зăфăти́л дă–рăбóти, а тáткǫ–му сáмо фудулýк терáл и нę–знáјл кáк дă–зăстáни нă–нóси, óти имáл пęáн чувéк у нéјнта кýјќа* [ВЕв(К),292]; исто во Мегленско: ~ *мори, почна Павле огајн да ми вале,] ми зароси сиуна ситна роса.] Мори, ми ја фрли нејнта миуна сестра,] там испадна вода ликувита* [МП(М),99]; кај Верковиќ без локација: ~ *полека–лек тоја си зема нејна тешка бозлугана, една ја удри, и, кату ја удри, ламјата се беши разбудила* [V,PM,220]; регистриравме и повеќе прмери во множина: нејни м. 'негови': ~ *кăтǫ пęáн чувéк нęмáл мирáк дă–óра и дă–кóпа, áма... áкǫ не рăбóти нęма дă би́ди ми́л нă–дрýзите нéјни брáтќа* [ВЕв(К),292]; ~ *у–сéлто имáле и ăднó пóп, пă и óн чéсто пắти мă–ј–нóсил нéјнте кни́ги дă–му–пéј пęáнто дéте* [ВЕв(К),292]; со член: нејните ~ *није утидоме су мојта дружина,] на Диму кијата да му зеваме,] да му зеваме триста жолтици...] ка му отидоме на нејните овци,] ка му и запалиме није трите трла* [МП(В),62].

не́испра́н* adj 'работа, пр. дел од облеката што не е чиста, што треба да се пере' ~ *гу–зӑбурви́ла са́пуну нӑ–ѝдну ка́мен и до́шле ча́фки и му–гу–крина́ле. Ко́га ви́шла же́нӑта фӑти́ла дӑ–ту́фка: "Ту́ф–ту́ф! Шо́ ни–сӑ–сто́ри, ни–устӑна́ја пл'а́чките не́испра́ни"* [ДК,155].

неисцедӑн adj 1.'ако по цедењето (на нешто) останало малку влага'; 2.'ако е малку недопечен (лебот)' [ПД (118)].

нејзи pron 'овде во употреба на прав предмет од таа, место неа' ~ *ко́ј–што ми–да́ди, мо́ри, ја́бӑлка,] зиле́н дӑ–би́ди, мо́ри ка́к нејзи,] ко́ј–што ми–да́ди, мо́ри, пӑ́рстино,] приз–не́го да́–го, мо́ри, по́минат,] ко́ј–тре́тјо ми–ме́ни, мо́ри, ц'а́лувна,] да́ј–ми–го, бо́жи, мо́ри, за–не́го* [ЛК, 134].

нејке (нејќе) impf 1.'не сака' ~ *уд не́го не́јкум по́муш от но́го нӑве́ле. Ќи–т нӑпра́ве не́каа дубри́на сто пӑти ќи–т ја нӑве́ле* [ПК,2(183)]; ~ *ле́штевичке, бе́рберичке,] зби́ри пе́на дӑ–руча́ме.] Ојќам, не́јќам,] пи́ле ми е загина́ло,] од–мо́ре до–море́,] до цӑро́ви дво́руве* [ПК,2(329)] – во контекстот имаме архаизам, остаток од првичната форма на стсл. глагол хотѣти : о́јќам, не́јќам...; ~ *он је́ мло́гу бога́т, но неки да ми знае, зашто́ ја́зе сам мо́шни сирома́х, и тајфа́та ми уми́ра от гладѝа* [V, PM,13]; ~ *кога ни велиха да одиме на мӑ́хкимето, бегот викаше што е болин, сӑ криеше, некише да излезе* [MC(B),89]; ~ *са поклони на авциолиа и му вели: "ми некеш и меника да дојда сос тебика?"* [V,PM,43]; во контекстот имаме прашална реченица во која отсуствува честичката *ли*; ваков тип на балканизми се среќаваат повеќе во Долновардарско; 2. 'не треба' ~ *нејкја да се забрава оти ва је сӑл царцката ангарија, и то не е сӑта* [ME(P),73]; 3. изр.: нејкји питајна (= очигледно дека е така) ~ *нејкји питајна оти пукрај другото и во гу путкрена на Постол* [ME(P),71].

не-ј (< ни – pron + е – 3. л. ед. од 'сум') ~ *се́тне, уд–Мукри́во стӑна́ме, удде́ме нӑ–Сви́дувица. Имше ади́н шу́ра то́ мо́јо бра́т. Та́м сиде́ме. И–та́м, зӑ–то́о сја́а ко́рно н–е́ј ут–та́м* [ПК,2(279)].

нејоплетена adj, f 'неисчешлана' ~ *Златина мајка по дори ходи,] и сӑлзи рони, на снӑха вјали:] – Уој снӑхо, снӑхо, снӑхо Ирини,] мар шчо ми ходиш таквӑ по дори,] л'у јомијена, нејоплетена* [МНП(Д),86].

нејуженин adj 'тој што не е во брачни односи, што нема жена' ~ *карам те синко, јучам те...[земај си тенката пушка,[јодај си јов гора зилена,[палај си извор студна вода,[копај си бразда длӑбока,[слимни ја доло јов чаршија,[викај си мајстор нејуженин* [ТГ,212]; в. неженет, неженин.

нејсе part ~ *не́јсе ќе би́де* (= ќе се стори тоа) [BV,118]; ~ *а́ма са́мо мӑ́лчи, дӑ–не́ ла́фиш, дӑ–не́ кӑжу́виш о́ти ми бига́ же́нта. Са́му ќи–ти–пу-тти́сӑм. То́, во́, не́јсе, а́ма ќи–ми–да́ш дузво́л'а, по́тпис* [BEв(Кор),305]; ~ *му ре́кла: "Е, уста́јте–у чо́икут! Про́сти–му нӑ–чо́икут!" И му про́стӑл то́. Изле́гле утта́м се́а. Не́јсе.* [ДК,130]; ~ *не́јсе, бра́т–му ш–ути́шӑл, во́лут си–прижи́ве, то́о зи́ме бӑлти́та, о–зако́л'уве...Гу–фӑ́рле то́о ме́:сто. Мӑ́ршата а–фӑ́рле. Ната́м пе́–че́с ки́ла, ната́м пе́–че́с, пу–ти́ѧ дра́мките* [ПК,2(344)];.

не́јсӑне, в. нејсе (= му благодарам на Бога, добро е) ~ *не́јсӑне, сӑ–прӑ-*

бра́хме и–ни́а до́ма кут си́те л'у́де [ПК,2(180)].

нек pron 'долга форма за директен објект од заменката он (наместо 'него')' ~ *и тога́ зе́л ца́рја та на па́рвиа да́де де́сјат хил'а́ди и го испра́ти, и на фто́риа да́де хил'а́да гро́шја и една́ хала́јтка и не́к испра́ти, а пак на тре́тиа ре́кăл: "На те́бја Го́спот не́ка дадé!"* [V,PM,254]; ~ *му ре́че: дида́скале, ни́е зна́еме, о́ти ти́ си дошéл от Бо́га дида́скал, о́ти те́зи ниш'а́не, што пра́виш ти́, ни́кој не мо́же да ги сто́ри, ако ни е́ Го́спод сăс не́к* [ВД(Тр),327]; ~ *и кога́то стемни́ло, е́то еди́н хара́пин сас са́бја фаф рака́та пра́во на не́к да го́ загоби́* [V,PM,254] – случај на имперсонална употреба на глаголот, но без заменската форма 'се': кога́то стемни́ло.

не́ка part 1.'изразува согласност' ~ *ба́бата му вили́: "ми ути́ваш'! за т'ạ уб'ăси ца́р'у!" "н'е́ка м'ă уб'ăси, ја́–за по́ја!"* [MS,t,22]; ~ *то́ј му ве́ли: "да до́јда јаз ефе́нди, ама л'у да ми ви́дат деца́та, и те́ ки до́јдат". Па́к кади́ата му вели́: "не́ка до́јдат и те́!"* [V,PM,26]; ~ *и кога збор чиниха царју́т и сиромахот, царју́т рече: "ошти ацамни са, ама нека да ги уженими, ке да добиат ум"* [V,PM,114]; во употреба е и скратената форма нек: ~ *о́на ви́ке: "Та́те, и мо́јто мо́мче са́ке д–о́де". "Не́ ца́ним... а́к са́ке ја́ та́а кри́вăта куби́ла, не́ка: зи́ме, не́к до: и о́н"* [ПК,2(231)]; 2. 'за изразување на желба' ~ *"дилму то́лкус м'ạ мило́ва мума́та, н'е́ка ста́ни ра́бута́та и у нид'а́л'а за дад'е́ми гул'а́м прăстин"* [MS,t,28]; ~ *"р'е́ч' му н'е́ка и́ди ка́та в'е́ч'ер тук у м'е́н'ạ да ни киманиса за да ни прумина са́:т'у!"* [MS,t,30]; ~ *тогас, кога си куртулиса змиата* (пишува: *земиата* – сигурно погрешно) *от децата, и рекла: "кој тос човек, што ми откупи мене от децата? Нека дојди при мене!"* [V,PM. 203]; ~ *му пура́нч'ува на ч'уба́ниту: "у́тр'ạ саба́лин, кутри́ за до́ј да нави́ка на ко́зит'ạ, тут ед'е́нсăнăс на ку́чанта́та н'е́ка гу изида́т!"* [MS,t,17].

не́каа pron (< некоја – со асимилација) 'непозната, било која' ~ *ка́ сă–л'у́те, ка́ ви́ке но́го не́каа же́на, ки–ј ка́јш: што ма́р–ти сăба́јле си–измуча́ла–си нăла́ăно* [ПК,2(193)].

не́кạкси adv 'некако', в: некăк ~ *а то́ạ што–го–благословʼа́л, то́ј, не́кạкси, на́зạт, на́зạт, на́зạт и сѐ изгу́бил, и–на–печа́лбạ оти́шạл, ни́што не́–напра́јạл, се врат'ạл. На́зạт и́ди, на́ли лажа́та, лажа́. А то́ạ напре́днạл дру́гио* [ЛК,115].

неканен* adj 'тој што дошол без да биде поканет' – треба, кога ќе се појави првата *прекна* да земе *стиска* (= грст, рака) *прăс* (= многу ситна земја, не е песок) *уд незнајин гроб* и таа земја да ја стави во чаша вода, па со таа вода да си го измие лицето и да прозбори: *"Неканени дујдете – невидени да–с јодите"* [ТГ,104]; – домаќинот се труди убаво да ги пречека гостите (што доаѓаат од други села за панаѓур, за селска слава и сл.), но и во "гостувањето" не смее да се претерува, оттаму и изреката: На неканен гост место му чинуват зад врата; домаќинот се грижи и за добитокот со кој е дојден гостинот, но ако остане повеќе денови (гостинот) тогаш се опоменува со изреката: Гост са госте – магаре му посте [ТГ,318].

некој (и: некуј) pron 1. 'неопределено, непознато кој, било кој' ~ *кату чу мажо́ и́, не отговори ни́шту на жена му, туку рече: "таја работа, жену, харна е, што на чини царју́т, ама сакăн да не кажиш на не́кој таја*

работа!" [V,PM,32]; куче куга вије некуј ки умре (народно верување) [ТГ,247]; сп. изр. не́куј вăлк се́-ј убăрна́л не́где (= се кажува за нешто што се случува мн. ретко) ~ *а–у, и–ви́а дуjдéте – не́куј вăлк се́–ј убăрна́л не́где. Ка́ сă–ришúте дă–до́jте, ко́j зна́а?* [ПК,2(180)]; 2. 'ниту еден, ниту било кој, никој' ~ *онuа рогови сетника ки сакат да ги загубат, та некој лекар не знаи л'ак за них* [V, PM,35]; ~ *аф гората, виде млогу авuии, тераха едно фил'у да утепат; вазден са мăчеха, не можиши некој да гу отепи* [V,PM,41]; ~ *цáр'увата мóма úмаши стáр мараз: не́кој хикимцúа не мóжиши да позна́j штó мараз бе́ши* [V,PM,29]; ~ *му вели:* "*синку, ...сос това кепе да си завиuш и прет царскиj аскер да проминиш, хич некој не можи да ти види!*" [V,PM,33]; ~ *кату чу царjут, повики гу сожали и му вели:* "*ади, братку, jазе ке да пусна човек сос тебика, тел'ал да викни аф селоту, да не ти гибни некој ниту кокошта ти, а не тебика*" [V,PM,32].

не́кој пăт 'никогаш' (в. некој = никој) ~ *му ве́ли: "ма́жу, то́лку годúни има, што сми женéти сос тéбика, не́кој пăт не ми ка́за, ча úмаш бра́т на Ста́мбол"* [V,PM.18].

не́колку adv 'неопределено, непознато колку, но не многу' ~ *úма та́мука да зе́ва да да́ва верисента, и затова́ остана́ о́шти не́колку вре́ме nasam* [V,PM,19]; ~ *бра́т ми са́каши да до́jди сега́ со́с ме́ника, а́ма úма та́мука да зе́ва да да́ва верисента, и затова́ остана́ о́шти не́колку вре́ме nasam"* [V,PM,19]; ~ *се́кој пари́те, што длаго́ваши, му га да́доха, и се́кој си зема́ по́дпис от негу́вата ра́ка. Тоjнака, кату собра́ то́лку па́ри, са чини́ това́рот; от не́колку дни́ се́тни киниса да и́ди на дру́г гра́т* [V,PM,20].

неколкумина adv 'неколцина, неопределено колку' (само за машки, односно за мешани лица) ~ *земала сос себе двете гăлăбчета, венала на една коза и кинисала да оде при царут, а пушчила неколкумина да одат да кажат на царут, оти иде* [ШК,(5),424].

некрмен* adj 'кога животното (домашно) нема јадено крма (зрнеста храна со сол)' ~ *оj jовчари две добри jунаци,] што ви jовци, jовци потимнети,] дали jовци трева непасени,] или jовци вода непоjани,] или солче jовци некрмени* [МП(В),27].

не́кугăш adv 'некој пат, во минатото' ~ *си–има́л не́кугăш ни́куj цáр. Тó цáрут има́л и идна ќе́рка. Ќе́рка–му би́ла на–тăквó ме́сто клăде́на у–никуj удája, што– вéл'ăт цамлăк, што ни́куj не–вливáл у тó цамлăкут* [БМ,194] – во синтагмата у-никуј удája имаме две посебности: прво употреба на заменската форма никуј со значење 'некој', и второ нерегуларност во конгруенцијата, како резултат на мешањето на категоријата род, имено: определбата во машки, а именката на која се однесува во ж. род: никуј удája.

некуjси pron 'непознато кој, некој' ~ *иден дел уд негу му дал... на некуjси Ибраим–Ефенди* [МЕ(Р),83].

не́кăк adv 'некако' ~ *Зăтка́мин* (top.) *– не́ко: зăт–ка́мин ме́сто, се́ лузúна бúă, ме́стто тăка́ сă–ви́кше. Тăкóф–еj, кăту спóменик не́кăк* [ПК,2(216)].

некăлкан* adj 'коњ на кој не му се извадени полните жлезди' – младото од кобилата во првата година се вика ждребе, во втората муле. Во трећата година машкото е којн, женското кубила. Некăлканиут којн се вика ат [ТГ,374].

не́кӑсметли́а adj 'човек на кој му се случуваат несреќи, тој што не е успешен' [ЛК,94].

нели 1. part (прашална честичка зад која се очекува позитивен одговор) ~ *му вели: "нели прати ти една книга на твојта л'уба да пала една мома на Танковата ишкија и да е прилика на неја?"* [МС(В),94]; ~ *то́а де́тто кӑ гу купи́ ни́ли му ка̨жа́: а̨дна ко́ла трӑ̀јне ќи и́миш на̨ гӑ́рбут* [ИГ,112]; скратено: нел' ~ *а бре сонце летно сонце,] цел ден одиш, цел ден шеташ,] нел' ја виде мојта мајка,] твојта мајка кулак меси* [МН(К),22]; ~ *и му–да́л ру́би дӑ̀–с–ублéче. С–ј–уддéл до́ма, сӑ̀–кӑчи́л нӑ̀–чӑ̀рда́ко, не́л' чӑ̀рдӑ̀кли́ј кӑ̀шти и́мше* [ПК,2(232)]; и: нали ~ *– дај ма, мајо, че моја чув'а́к – казва – те́ра мулета да иде на пазаре; – ами от де, мари чедо, нали немате пари?* [ВД(Ка),334]; односно скратено: нӑ̀л ~ *нӑ̀л испадна́ле ти́и измика́ри пу дру́мишти, ко́лку а најде́ле сӑ̀ти и субра́ле и а́рни и ло́ши* [MV, К,270]; 2. нел во сврзничка служба: 'штом' ~ *те стретоја баш душмани,] ...ке те питам да ми кажеш,] кои ти беа душманите?] – Нел ме питаш, да ти кажам,] кои ми беа душманите:] првјот беше Митре Јачов* [МП (В),125], уште: нӑли ~ *Смил'ане либе, Смил'ане,] вӑрни се либе вӑрзувај,] – Дафино грозна нивесто,] пусто стојали детето,] јогӑн горели рӑкојки,] нӑли–ј тукӑ Бужана* [МП (Д),34], односно н'али ~ *казувај снӑхо гјрахове,] шчо грјах имаш на душта? – Оj мају, стара свекӑрво,/ н'али си ма запитала,] ја на теп прау шча каза...*

нел'убен* adj 'тој што немал можност да биде љубен, сакан' ~ *чул те уфчар преко три планини,[си јуставил трло негрaдено,[јуф трло стадо небрујено,[мѝѓу стадо ведро пракувано,] пракувано, ведро немирено,[и јуф ведро една малка мома,[малка мома никак нел'убена* [ТГ,56]

нема* impf 1. 'кога нешто отсуствува, односно не е присутно' ~ *брӑ̀ка, брӑ̀ка то́с сӑс лупа́тата, му вили́ : "н'е́ма гӑ̀ска н'е́тр'а̨"* [MS,t,56]; ~ *усӑ́мна ху́бав'а̨, д'ӑ́т'а̨ту исл'а́зи до́л пукра́ј та́тку–му, гл'е́да мума́та ја не́ма* [MS,t,17]; ~ *вили́ на ман-а̨'о́т–и: "бра́ш'ну н'е́ма, за по́да на удини́ците да ме́л'а́!"* [MS,t,78]; ~ *му рекле: "а бре, ут кӑ̀де дујде? Как не тӑ̀ издеа кучијнта?" – Мѝѓу кучијнта поминах и дујдех да са главум на вас". – "Немме кутӑрциа, седи да ни терѝш офците!"* [V,PM, 295] ; ~ *мӑжо́т ми не тихи́са да е ха́рин, ме испанди́ и па́к сега́ са́ка да ми зе́ми, а́ма ја́зе, сега кату си најдех сос тебика, немам, бра́те, благодаре́ние да гу зе́мам о́шти едноч* [V,PM,11]; кога глаголската форма за 3. лице ед. (нема) прави акцентска целост со кратка заменска форма што се наоѓа во постпозиција, од глаголот отпаѓа основниот вокал: ~ *ти́а̨ сја́а че́кӑт: адна́ гуди́на не́м–го, две́ гуди́ни не́м–го. На̨–тре́тта гуди́на ричéли ти́ӑ...* [ПК,2 (267)]; 2. 'кога нешто воопшто не постои' ~ *имаши глас, толку му беши благ, којто не можи да се искажи; немаши на д'ун'ата таков глас* [V,PM,37]; ~ *и т'е́ му р'е́куха: "ја́ла! сирма́си сни́, н'е́мами дру́га удаја́ по́вики, ама́ пукра́ј нам про́мин' и ти́!"* [MS,t,,15]; ~ *гу пи́таха н'е́гу: "н'е́маш' ш'то́гуди ти да ри́-ч'е́ш', ч'ӑ́ за т'а̨ уб'ӑ́сами в'е́јќи?"* [MS,t,22]; ~ *кесету сос парити ми падна аф реката. Кату немам*

кăсмет сирак, што да чинам, пак ки си вăрнем назат да работам [V,PM,87]; ~ *они фатúха да плáчат, не сáкаха да úдат. Тогáс кадúата му вéли: "áх чорбаџú, ги нéмаш хáрно учéни тúа дéца, ти острамýват"* [V,PM,25] – случај на употреба на првичната форма на глаголските конструкции од "има (нема)" + гл. придавка во кои придавката се јавува во конгруенција со предметот на кој се однесува (по род и број): ги нéмаш хáрно учéни тúа дéца; ваквите контрукции се среќаваат често во Зборникот на Верковиќ и со право појавата може да се поврзе со релативната старост на материјалите што се бележани пред околу стотина години, сепак во одделни говори ваквите примери продолжиле да живеат, така во свеж дијалектен материјал од Воденско е регистриран во следниов контекст: *пúл'ту гу–питáл: "Шó крúвиш?" – "Јáс, тăкá и тăкá, кă–свăрúй мéсуто, нéмше дă–ти–дáдăм, ут–тýка си–сичéк, уд–нó·гта". Пúл'ту му–рéкăл:* "Јáс тú нéмăм óшче гу гултнáт" [ВВ(Кр), 313] – за ова поопширно во граматичкиот дел; 3. изр.: нéма сăрце а. (= не се решава да стори нешто лошо) ~ *нéмум сăрце дă–зúмум чýздо;* б. (= нема одважност, не е храбар) ~ *нéма сăрце дă–зăкóле áдна кукóшка* [ПК(Гăр)]; нéма дéк (= мора така да биде, нема друга можност) ~ *фáјќе, нăпráуве аднá ýбува пугáча, лéпче, демéк измéсуве. Тáа нéјнта мóма сáке, нéјќе, нéма дéк, óде* [ПК,2(285)]; нéма дă-т пáдне ýстта (= се кажува кога на некого му се препорачува да комуницира, односно да се ангажира вербално за некоја работа) ~ *áк кáјш адно дóбăр дéн нă–чувéк, нéма дă–т–пáдне ýстта, прăгувóри, зăшó си чувéк* [ПК,2(180)]; нéма пердé (се кажува за човек што нема норми во однесувањето, што нема срам) ~ *сјáа млăдéжо нéма пердé–ки, шó сáкиш д–úма нăпридúи. Нé сă–знáа кój–ej стáр, кój ej–млáт* [ПК,2(180)] – веројатно фразата стои во врска со настанот кога девојката ќе ја изгуби невиноста; нéма кирмúда нăд-глá·фта (= се кажува за човек што е многу сиромав, бескуќник) ~ *шó зéт зé, нéма кирмúда нăд–глá·фта* [ПК,2 (180)]; со слично значење е изразот: нéмат лéп дă-јáдат ~ *свáдба ќи–правúли, óни нéмат лéп дạ–јáдат* [ПК,2(180)]; односно клетвата: да немиш чиница да ти са раздаве; свеќа да ти са запале! (= да немаш пари за погреб) [ТГ,320]; немам хабер (= не сум известен) ~ *минува от Гроздинта куќа, демек мојта керка, ú вели: "На татку ти отиде поп Игнат да го конка. Имаш хабер или немаш?"* [МС(В),80]; со исто значење: нéмум нú аúр, нú ạбéр (= не ми е познато, ништо не знам за тоа) ~ *ут кá уддéа нé сă–јавúа, нéмум нú аúр нú ạбéр*; нема кулај (= не гледам решение) ~ *кату чу такá цáрјут, млогу си разл'ути, амá колáи нéмаши, дé вечерот му вéли ...* [V,PJM,10]; нéмум блáк дéн (= имам тежок семеен живот) ~ *ут–кá ми–сă–жúни дéтто, нéма блáк дéн*; нéмум акăл зă-адна пáра (= се однесува за човек што има склеротични тешкотии) ~ *шó ќо· клáдум шéјо нă–мóж до·–нáјдум, нéмум акăл зă адна пáра;* нéмум гу тóо ня акăл (= немам такви намери); нéмум скăршăна пáра (= без пари сум) ~ *нé ми–дáви акăл, пăри ми–дáј. Нéмум скăршăна пáра* [ПК,2 (181)]; нéмум смéтка (= ваквата солуција не ми одговара) ~ *áс ти вéл'ум: тú нéмиш смéтка ус мéн дă–сă–кáриш* [ПК(Мор)]; нéма чáре

(нема решение, не се може) [ДК,106]; нимáше áрно зънáт (= правеше нечесни работи, односно живееше нечесно) [ДК,106]; немат гајле (= не се грижат, се чувствуваат безбедни); во контекстот што следува: 'немаат потреба' ~ *вéлеа: Мéстото устанá ви́ки пусталúа, и врéмито заминá; пýшти си инсáнут да си óдат уф сéлата, да си зéват вечéра. Исус рéкал на ни́х: Нéмат гајлé да си хóдат ни́гден; давájти на ни́х да јáдат* [MV,K,266]; блиско значење и во: нéмат касавéт ~ *рéкле на Ученúцити: Зашо такá вáшо Дидáскало сéди су имрукчúи и су грéшни л'ýди да јáди су ни́х заjно? Исус ка слушá му рéкал на ни́х: Нéмат касавéт здрáвјити л'ýди ут икимцúата, тукý бóлнити шо лéжат уф пустéл'ата* [MV,K,300]; н'éма за гу врнуваш'! (= биди услужлив: кога некој ти бара нешто треба да го услужиш) ~ *за кáраш' вóда и кутрú т'ạ стр'áва на пänт'ó да ти бäрäка вóда за му дáваш', н'éма за гу врнуваш'!"* [MS,t,44]; нема да фати (= не почнува) ~ *ч'áка, ч'áка мумáта да фáти да киманúса, н'éма да фáти; мрäкна* [MS,t,27].

немаеќи adv 'бидејќи нема нешто' ~ *а момчето, от страх, да не се испäлни таја нарäчба и најстина, станало от рано и, немаеќи тука никој, а зел момичката, а однесол на дворот и а забодел на един кол* [ШК,5(Г),401]; в. нимáќи.

немажена adj 'девојка што не стапила во брак' ~ *оде Стоје крај сукаци...] да ми чека кирации...] да ми прати црно писмо,] црно писмо до Ѓоргија:] – Ако си дојш пред Ѓурѓовден,] ти ке ме најш армасана,] армасана немажена* [МП(В),165]; ~ *ил ме мажи, ил ми кажи,] моите друшки се мажија,] се мажија, со деца се.] – Молчи Митро, да–н те чујат,] твојте сестри погулеми,] погулеми, немажени* [МП(В),291].

немирено adj 'извесна количина од нешто на кое не му се знае мерката' – за празникот Ѓурѓевдин е поврзан следниов обичај: домаќинката ќе земе во скутот немирено (приближно, не гледајќи колку) бело просо и ќе го праселе сиот двор и ќе ја обиколи целата куќа зборувајќи: *"Кога душмајне ду зäрно воја просо ки гу суберат, тоги и касмет да ни праземат"* [ТГ,64]; ~ *Пиринуго, јубава дивојко,[тихо пејиш дилеко се слуше,[чул те уфчар преко три планини,[си јуставил трло неградено,[јуф трло стадо небрујено,[миѓу стадо ведро пракувано,] пракувано, ведро немирено* [ТГ,56].

немúрин adj 'обично се кажува за некое дете што не мирува, што ги предизвикува другите' ~ *áк мо–j, нéк гу–нäтéпат, зéр цéл дéн ej немúрин, ус бóрна сj–о: бäрке* [ПК,2(205)].

нéмитéн* adj 'простор што не е чист, каде што не "поминала" метла' ~ *тјáнака фатú – тýка еднá мéтла, удрú, тáмо еднá, са чинú нá мéсто митéну, на мéсто нéмитéну* [V,PM,22]; ~ *когá дójдоха самовúлите, најдóха ни́ту митéну, ни́ту немитéну, не можáха да га чúнат ни́шту* [V,PM,22].

неможú: f 'исцрпеност, болест – немоќ' ~ *неможú: мä фатú* [ПД(115)].

немój – императива форма, се среќава и во самостојна употреба со значење: 'престани, не го прави тоа' (~ *ни́м, дóста бúше)*, но исто така и заедно со друг глагол на кој му дава одречно, заповедно значење: ~ "*немój сéдиш тýка на хáнот, ча тýка е лóшу мéсту: úма дjáволи хajдýти, да не ти чúнат нéшту*" [V,PM,20];

~ му вели: "ви́а и́дити, ви са мо́л'а, да ми дока́рати пари́те, што́ дла́го́вати, и за́ онова́ гри́жа немо́ј и́мати" [V,PM,20]; *~ му ве́ли: "немо́ј ти е стра́х, ча не́ма ни́шту да стра́даш, л'у ка́жи, ко́ј ги отепа́!"* [V,PM,22]; *~ де́ка ти сам виде́л јазе те́бика? немо́ј са чи́ни безу́мен"* [V,PM,8]; во Кајларско е во употреба скратената форма нему: *~ гу кла́ва си́тто нӑо́пко, но́шфите нӑо́пко – ќи се́е бра́шно. Та чу́пата му ве́ле: "Ба́бо, не́му та́ка!". – "Е, сфа́ли–сă дă–ми ка́жиш, не́–ми–сă пу́ле* [ДК, 124]; *~ "... му–но́сăм две́ ја́ца – ми–да́ва пу–две́ ли́ри". – "Е, му–ве́ле де́тто, јас ќ–о́дăм ќи–му–зăне́сăм". – "Не́му си́нко, ве́ле, ти́. Не́ чи́не! Ти́ нă–мо́жиш д–о́јш. Не́ тă–зна́е", ве́ле* [ДК,142]; во Гевгелиско е регистрирано нимо: *~ бре нивесто црнајока![нимо јоди рано вонка,[не са гледе санăр меѓа,] санăр меѓа, црна веѓа* [ТГ,54]; во Ениџевардарско, Солунско (и Кукушко) ним *~ пăрва пу́шка пукна́ла,] Го́це гу уф–гăрди рӑни́ла,] в–ле́вата стра́на уф–сăрцето.] Дуде́к му ду́ша стуја́ла,] на–другáре ве́ле, гувóре:] дружи́на, ве́рна, згувóрна,] пу́шките ни́м си–фăрл'а́јте,] са́бјите ни́м си–кăрше́јте* [ПК,2(297)]; *~ ним плакасте, лăжа е, одејте на селото, ва не верувам да е истина* [МС(В), 80]; и: нем *~ удри́ла зми́та нă–пăрвă-та вра́та, сă–јăви́ла ма́јка–ј. Рипну́ве ма́јкăта до:–а́пне нă–де́тто. "Не́м, то́–ј мо́јоо спăси́тел", ви́ке зми́јчкăта* [ПК,2(262)]; има случаи кога контактот меѓу немој, односно нем и глаголот е нарушен со сврзникот да: *~ нем дă си кăжал лошо зă Туше, зер очте ќи–ти–ј изваде Киро* [ПК,2(156)]; заповедта може да биде и во "блага" форма *~ му ве́ли: "бра́тку, ко́лку за дре́хите... благода́рим ти, а́ма за́ наса́т не мо́га да си вăрнам... Јазе ти са мо́л'а: немо́ј хо́ждаш на врӑх вăлко́т ја́гне!"* [V,PM,21].

немошна f 'назив за следниот верски обреден ритуал: по три години од смрта, коските на умрениот се откопуваат од гробот, потоа се мијат со вино, се завиткуваат во бело платно и се носат во костурница, или повторно се закопуваат'; во грчкиот јазик, од каде што е позајмен зборот, значи: молитва што в црква се чита за умрениот [BV,118].

нęмути́а f 'сиромаштија, немаштија' *~ ка́ бе́гахме гуле́ма нимути́а би́ше* [ПК,2(78)].

не́мцки adv 'кога некој што е нем ја соопштува својата мисла со гримаси и сл.' *~ во́ ти́шăл у–инӑ–дăржа́ва. Ти́шăл у–ни́ку ба́ба, у–идно де́до та́му. Сă–сто́рăл не́м. Сă–кăжу́ва не́м се́га. Оде на́ ба́бăта му–ве́ле: "Ва́ка и ва́ка. Ја́с са́кăм рӑбо́та, му ве́ле пу–не́мцки"* [ДК,128].

Не́мцово вăрши́ло top. 'називот е изведен од прекарот Немца и земјоделскиот термин вăршило (= место каде што се врши жито, гумно)' [ЈИ,МИ...,164].

ненавижда* impf 'покажува нетолеранција, мрази (некого)' *~ една жена си имала еднӑ сојӑ дăштерја и другă завареницӑ. Нехинӑтă си миловала много, пак завареницӑтă ненавиждала, бахтала и ја праштала да паса оловето* [V,PM,286] – уште еден пример за лексички архаизам во југоисточните македонски говори, сп. рус. ненависть 'чувство на силна омраза'.

ненаносен* adj 'се кажува за некој што прерано завршил со животот и немал можности да се покаже убаво облечен' *~ Хрисо, мајчина*

дăшче,] прил'агаше ли Хрисо,] ăф цăрна земја да лежиш,] ненаходена, ненаносена! [МНП(Д),42].

не́нạпрăвéн* adj 'кога нешто не е приготвено, не е сторено (како што треба)' ~ *и си óде тóо нă–рăбóта. Си–грéде уд–рăбóта, стáпу стóе тýка; жéнта си–лéже; крáвите у–двóру вúкăт... рýчук не́нạпрăвéно, вóда не́нăпăлнéто* [ДК,124]

не́нăпăлнéт* adj 'ако сад, односно нешто што може да се полни или празни, во моментот е без течност' ~ *и си óде тóо нă–рăбóта. Си–грéде уд–рăбóта, стáпу стóе тýка; жéнта си–лéже; крáвите у–двóру вúкăт... рýчук не́нạпрăвéно, вóда не́нăпăлнéто* [ДК,124].

ненаходен* adj 'се кажува за некој што прерано завршил со животот, без да има можност да ги доживее животните радости' ~ *Хрисо, мајчина дăшче,] прил'агаше ли Хрисо,] ăф цăрна земја да лежиш,] ненаходена, ненаносена!* [МП(Д),42].

не́нýчин* adj 'тој што не го "совладал градивото" ~ *ка́ ре́кла "ох, ох", излéгăл "ох" и дéтто гу–јскăрáл. Арно áма дéтто не́нýчино* [ПК,2 (254)].

нен'а* f 'тетка' (?) ~ *нен'о Ингилино,] френгова невесто] зашчо ме лăжеше,] за Карлова Гинка?] тја си јă оглавена,] за Вăлăова Начо* [МП (Д),157].

нẹ̣блéчạн adj 1. 'кога некој е без облека, гол'; 2. 'недотеран, облечен во неубава облека' ~ *Срạди́н Оцạ ọти́шạл нạ–сва́дбạ, áмạ ọти́шáл ски́нạт, нẹ̣блéчạн. Си́ти сéдạт, не́гọ не́ гọ ка́нạт* [ЛК,120]; 3. 'војно лице без униформа' ~ *и тáм дујдé:, фрóнт нăпрăви́ă ви́ќе, дéка–ј то: Цумăјáта, укупи́рáа сè Бугá:рто. И куту–нáс стáри, ọсăмдăсé гуди́шни чувéци, нéублéчни, тăкá–ј кáрăт нă–фрóнто...*

неоплетена* adj 'неисчешлана' ~ *Златина мајка по дори оди] и сăлзи рони. На сн'аха вјали:] – Уој снăхо, снăхо, снăхо Ирино,] мар шчо ми ходиш таквă по дори–] л'у јомијена, неоплетена?* [МНП(Д),70].

неоружент adj 'кога некој е облечен обично, недотеран, без украси' ~ *фатили пак да проминат јунаци; тогај промина и калеко неприменент, неоружент; на него метнала најмалката јабалката... И пак повтор проминаха јунаците, и пак на калеко метна јабалката* [V,PM,159].

неотепа (се)* pf 'не погине' ~ *тоги тој (се) чинал арслан и зел на бојот да ги даве за шијăтă и сичките ги истепал. Од них никој се неотепал, а па се врнали од бојăт. Като идали наваќе дошли до една чешма* [ШК,(5),441].

непасен* adj 'кога животното нема јадено (доволно) трева' ~ *ој јовчари две добри јунаци,] што ви јовци, јовци потимнети,] дали јовци трева непасени,] или јовци вода непојани,] или солче јовци некрмени* [МП(В),27].

не́пеан adj 'тој што не е образован, во случајот што не знае да чита' ~ *у–сéлто имáле и ăднó пóп, пă и óн чéсто пắти мă–ј–нóсил не́јнте кни́ги дă–му–пéј пẹ́анто дéте. Тúја кни́ги пóпут нáјнóго и зẹвáл уд–влạди́кта, áма бидéјќи и пóпут бил не́пеан, пă–зăтó и óн му–ј–нуси́л нă–дéјто дă–му–пéј* [ВЕв(К),292].

непечéну adj 'нешто што било на огин, но останало недоволно печено' ~ *пáк на дрýгиј дéн порăнчеа, л'áп да мјáси, да гу пéчи, ама да é ни́ту печéну, ни́ту непечéну* [V,PM,132]; ~ *самови́лите оти́доха, пáк змéјут казá нá нéја: "кáк ки мјáсиш, дá кладéш пóдницата дá са пáли, и да*

гу покри́еш л'а́пот от го́ри ки са пе́чи, от до́л ки е́ непече́ну!" [V,PM, 132].

неписан* adj 'бел. чист (пр. лист) на којшто нема ништо напишано или нацртано' ~ *мор Бурјанке, бел Бурјанке,] немаш лице като лице,] лице имаш като книга,] варосана, неписана.] Ки продадам дуќанчето,] пак на рӑци ќи та кладам* [МП(М),53].

непојан* adj 'кога животното се нема напиено вода' ~ *оj јовчари две добри јунаци,] што ви јовци, јовци потимнети,] дали јовци трева непасени,] или јовци вода непојани,] или солче јовци некрмени* [МП(В), 27].

непознат adj 'тој што прв пат го гледаме, запознаваме' ~ *ин се моли делија непознат:] Ја подај ми мацирке девојке,] ја подај ми вода да–с напијам,] луда ми је таа пуста којна,] ак се свал'ам, не мож да се качам* [МП(К),140]; ~ *и де́тто о́оол, му–сă–рӑси́пува ќе́јфут... И кӑди–по́л но́ш шо́ си–има́л ни́ку па́ра – шшшт, на бига́јне. Стă ну́ва, бе́га. Оде у–идна́ дă ржа́ва, не́пузна́та и́ч. Кра́лцкӑта ќе́рка стă ну́ва нӑра́нто – не́мааа. Зе́тут гу–не́ма* [ДК,128].

непоморлив* adj 'нешто што го потпомага здравјето, т.е. што ја спречува смртта' ~ *двја загорцки моми,] л'у за Горă н плачат,]: "Мила наша земја,] наша Руманија,] шчо је л'абородна,] та непоморлива! Пуста голна Земја,] шче је л'абородна,] млого поморлива –] з девет брата дојдах,] без једă н шче с–ида* [МНП (Д).32].

непра́вилен' adj 'кога нешто не е усогласено со нормите' ~ *му–ви́ка̨ на ца́ро̨ та̨ка́: "Те́ра̨м от–те́би ка̨–ќи–до́јди де́до̨–ми да̨–не́–го̨ пре̨че́ка̨ти са̨с му́зика̨... пра́во̨ да̨ се̨ а̨ре̨сту́ва уф–за́тво̨р, гото́во̨. И ќе̨–го̨–сӑдите, ка́о не̨пра́вилно̨ таргу́ва̨ни"* [ЛК,126].

непреда f 'именување на денот среда во играта на зборови: пуниделник – *пусиделник*, торник – *удморник*, среда – *непреда*, читвă рток – *запă рток*, питок – *на пазар удејне*, сăбута – *глава мијајне*, нидел'а – *уф цă рква удејне* [ТГ,9].

не̨прија́те̨л* m 'тој што мрази некого и сака да му нанесе зло' ~ *ле̨тна́л–си го́ре̨ пе̨лика́но̨. Го́–гле́да̨ на̨–де́к ќе̨–о́ди. На̨–ко́ја̨ кӑшта. На̨–не̨го́ва̨та̨ кӑшта̨ на̨пра̨ви́л се̨де́ло̨. Со̨с–то́а̨ те́ра̨л да̨–ка́жи о́ти ќе̨–го̨–чу́ва о̨т–не̨прија́те̨ли* [ЛК,128]; ~ *зми́а̨та̨ ми–ги–но́си па̨ри́ти, ви́ка, а–чо́в'а́ко е̨–не̨прија́те̨л. А пе̨лика́но́ и́ма̨ на̨пра̨ве́но́ се̨де́ло́ и ми па́зи, на̨–мо́ј та̨ кӑшта̨ и́ма̨ се̨де́ло̨, ви́ка̨, и о́н га̨–ле̨кува́х* [ЛК,129] – интересна (и сериозна) потврда за нерегуларност во заменскиот систем во говорите во југоисточниот егејски дел: употреба на формата за субјект он, во функција на директен објект, наместо него го (сп.: и о́н га̨-ле̨кува́х наместо: 'и него го лекувах'); поопширно за ова во граматичкиот дел.

непразнен* adj 'во случајот 'непразнена' пушка не значи 'наполнета', бидејќи била *непă лнена*' ~ *дej гиди китка невенова] на момчета поклонена] момчетата болни лежат] пушките им празни стојат] непă лнени, непразнени* [МП(Д),15]

непрапијану петле n 'сосема младо петле што уште не почнало да пее', fig. 'поголемко дете, коешто наскоро ќе биде младич'; сп. загатка: *"Един курдак, две питлијна, две кокошки, едно непрапијаю петле и две пул'ки"* (= семејство од: вдовец (*курдак*), два младича (*питлијна*), две жени (кокошки), поголемко дете (*непрапијану петле*), две девојки (*пул'ки*) [ТГ,289].

неприменент adj 'облечен неубаво,односно неофицијално' ~ *фатили пак да проминат јунаци; тогај промина и калеко неприменент, неоружент; на него метнала најмалката јабалката... И пак повтор проминаха јунаците, и пак на калеко метна јабалката* [V,PM,159].

непростен* adj 'кога некој нема да се поздрави, односно нема да се збогува (да се прости)' ~ *Петар хи вјали, гојвори: – Царице, моја мајчице,] јоставих л'убе венчано,] венчано та непростено* [МП(Д),72].

не́прӑднӑн adj 'тој што не прднал (не испуштил гасови) воопшто' ~ *и ги–запи́туве: "Прија́тӑл'о, уд–де́к т–е́ј зе́мин то: учуме́н?" "Е–ее, ца́ро, ре́кӑл, то: учуме́н гу–се́е са́мо не́прӑднӑн чуве́к" Тӑка́ збиру́ве ца́ро све́то и вујска́та. То́о пи́тј–о да́л'–ej пӑрдна́л, дру́ґут пи́тј–о:, си́те ви́кат: "Е–ее зе́р адно́ш"* [ПК,2(301)].

не́пул'убе́н* **adj** 'се кажува за младич или девојка кои сè уште немале љубовни контакти' ~ *"Ма́јко, ја́с ќи–у́мрӑм, ама намӑн, ма́јко, ја́с ќи–умрӑм,] ма́јко, ја́с ќи–ју́мрӑм мла́да е́м зиле́на,] мла́да е́м зиле́на, ама намӑн, е́м не́пул'убе́на* [ДК,157].

непуслушин* **adj** 'тој што не ги уважува, не се сообразува со советите што му се укажани' ~ *или ки гу кладă сијменут да гу бијӑ нӑ непуслушњут* [МЕ(Р),90].

непуткуван (којн) adj 1. 'коњ на кој му се паднати плочите (од копитата)'; 2. fig. 'нешто неприготвено' ~ *сус гладин и непуткуван којн и сус праварзана кола* (ако е нешто скршено па не е поправено, туку приврзано) *не са праве арабацилӑк и кирацилӑк* [ТГ,419] – поговорката се употребува во различни ситуации за работи што не се добро приготвени, средени.

непӑлнен* adj 'празен, кога не содржи ништо' (во случајот пушка без куршуми) ~ *дej гиди китка невенова] на момчета поклонена] момчетата болни лежат] пушките им празни стојат] непӑлнени, непразнени* [МП(Д),15]

не́щӑ* n 'горниот (сводест) дел во усната празнина' ~ *не́щӑто мӑ–бо́ле* [ПК(Гӑр)].

не́разбра́н adj 'тој што не е разумен, што не сака да го прифати она што му се зборува' ~ *и о́н а ричé на ни́х: "а не́разбра́ни, да те́шки уф сӑрцито, требу́ва да веру́вате"* [MV,K,253] – во контекстот имаме проширена употреба на кратката форма за директен објект од 'таа' (ја односно а) како замена на кратката форма за индиректен објект од 'тие' (м. 'им'): о́н а ричé на ни́х; ~ *ки а ре́чам на ду́ша ми: ду́шо, и́маш но́гу добри́ни... чи́ни си раа́т, ја́ди, пи́и, и ра́дуј–с. Па му ричé на не́гу Го́спот: Не́разбра́н, ва́ но́ќ ти са́кат ду́шата у–те́би* [MV,K,277] – и во овој текст имаме употреба на кратка зам. форма за прав предмет, во функција на неправ: ки а ре́чам на ду́ша ми (м.: ки и́ ре́чам ...).

неразгӑрлен adj 'тој што ја има облеката закопчана до горе'; сп. неразгӑрлена кошула (= кошула на која јаката не и́ е расечена, туку платното напред е цело – станува збор за начин на облекување во Гевгелиско пред стотина години) [ТГ,109].

нера̀нџа f, bot., Citrus aurantium 'јужно, медитеранско овошје – портокал' [V,PM,375]; и: нирaнза ~ *наздравицă ти Калино,] јот твоја здрави на моја] – Стојане мори Стојане] не ти приемам здравето,] дур не роди врбата грозде,] и жӑлта дун'а нирaнза* [МП(Д),20]; сп. на̀ра́нsa.

не́рвaн adj 'се кажува за некој што

појавува неспокојство, нервоза' ~ *збу́нат, а́ма ве́ч–и те́мно, не́рвран, отива́јќи нис–плани́нити, си́лно го–те́рал ко́н'о, у́драл во–едно́ да́рво и се–уте́пал* [ЛК,116].

нервира (се)* impf 'чувствува, односно појавува нервоза' ~ *били́ два́ бра́та. Еди́ниот па́сел оф(ц)и́ти, дру́гио ко́нити... А на то́а по́гол'а́миот бра́т што па́сел оф(ц)и́ти, ва́лко му–фа́тал о́фца и–се–нерви́рал чов'а́ко* [ЛК, 115].

нервиран adj в. не́рван ~ *и–о́н се́а ка́о нерви́ран, бро́и, бро́и еди́најси ко́н'а. А на–то́а ко́н шо́–е ка́чан не́–го бро́и* [ЛК,115].

Не́раско ба́рце top. 'рид со нережани (напуштени) лозја', од стсл. нерѣзине (овој земјоделски термин се среќава често во македонската микротопонимија, сп. име на селото Нерези, во околината на Скопје) + dem. од бръдо [ЈИ,МИ...,164].

нерези́на f в. нере́с ~ *би́х уф–нерези́нта да–чо́пнум не́коо за́рно* [ПК,2(78)]; сп. top. Ниризи́нта ~ *пут–се́лто уд–до́л, се́ лузи́на би́а; и Ба́шчите бе́а ут–се́лто на–до́л, по–ја́чко ме́сто* [ПК,2(216)].

нере́с m 'лозје што останало необработено, што не е режано' [СК,331].

нероднина* m (f) 'личност со која не сме во роднински врски' ~ *на понидјалн'ак рано викат попот, му пеј водосвјатение, за да си чисти каштата... у стрјада месјат л'ап. На четва́рток рано зентјут ки акалеса десетина моми, и роднини и нероднини* [V,PM,247].

не́ра́бутли́ф* adj 'тој што не сака да работи, мрзлив' ~... *а́ко не ра́бо́ти не́ма да би́ди ми́л на–дру́зите не́јни бра́тка, и́ли ќи–му–изва́дат ла́ф ка́то не́ра́бутли́во мо́мче, па–на–мо́жи да–си–же́ни* [ВЕв(К),292].

не́ра́ц m 'некастрирана машка свиња, служи за приплод' [ПГ(Фур)]; во Серско е регистрирано како не́рас [ЛК,96]; сп.: младото од свињата во првата година се вика прасе или бишинце, а кога ќе порасне машкото се вика нерец [ТГ,374].

несакаки adv 'кога нешто е сторено без намера' — луѓето клекнуваат пред иконите и ги бакнуваат, а потоа се простуваат меѓу себе. Свештеникот ќе застане покрај столот наменет за владиката, а најстариот човек ќе му пријде, ќе му ја бакне раката и ќе каже: *"Прости дедо попе, ако сум ти згришил сакаки или несакаки"* [ТГ,35].

неслóга* f 'недоразбирање, постоење на конфликти' ~ *е́дну вре́ме си–жива́јале еди́н по́п и една́ пупа́дија. Пу–не́кулку гуди́ни уф–ни́јнит бра́к пучна́ла неслóактa* [ВГ(Б),275].

не́спусо́бин* adj 'се кажува за оној што нема ниту сила, ниту можности да заврши нешто' ~ *ва́лко па́ гла́дин. Уди́л, уди́л, виде́л адно́ кри́во му́ле, па́се, на̀па̀дин, кри́во – не́спусо́бино за̀–ра̀бо́та, на̀па̀ди́л–гу чурба̀ци́йа̀та* [ПК,2(224)].

не́стре́ка f 'настан што причинува страдање' ~ *о́н сј–ути́ша̀л, чуве́ко, стро́јник. шо вика̀т, ду–Ка̀за́нуво. Сиде́ли, пи́ли, си–зима́л лиша́нут, ста̀нал да̀–ш–јо́де. Арн–а́ма е́то не́стре́ка, гу–стрите́л Ту́рчино и дујде́ло ду–ло́шо, са̀–збури́ли* [ПК,2 (224)].

нетигл'ан* adj 'нешто на кое не му се знае тежината, што не е мерено' (сп. тегле = мери); – вражалката секогаш е готова за нетегл'ана торба брашно (да не се знае колку е тешка) и за неколку гроша "да ја расипе магијата" и да направи нова магија токму за онаа жена што ја порачала онаа магија [ТГ,250].

Нетка 'ж. л. име запишано во Гевгелиско' ~ калесарите (тие што канат на свадба) откако ќе се поздравaт ќе речат: "*Ви чинува чико Јован* (име на домаќинот на свадбата) *клајне и здраве и ва кане да пувелите за уф нидел'а на свадба; оти ки гу жене син му Ристо сус Нетка Пиперува* [ТГ,165].

неткаен* adj 'кога нешто е ткаено, но останало недовршено, недоткаено' ~ *и ткала, што и ткала, дојде и време за свадбата. Курдисали веки, свадба чиниха, дојдоха ја земаха нивјаста момата. Остана камухата неткаена на старолакот* [V,PM,42].

нетокмен* adj 'несреден, неприготвен' ~ *жена си немаши сиромахот, си оставише всичката му работа нетокмена, а кога се вăрноваши во дома му, га наваши работите все токмо: се чудеши сам, кој ги токми тези работи* [V,PM,42].

нетрика adv в. нăтр'ą ~ *тојнака, нетрика аф удајата кату беши, зема ухтар'ут, залепи на дноту му удол единуф алтăн* [V,PM,48]; ~ *јазе ки извáдем жéнски дрéхи да си примéниш и такá да ти зéмам нéтрика, ча нúа úмами зáкон: мăж човек не клáвами нéтри* [V,PM,9] – во контекстот имаме уште еден пример за образецот позајмен од турскиот јазик: именка употребена како атрибут на др. именка: мăж човек (= суштество од м. род, "машки човек").

нéтăмáм adj 'тој што покажува знаци на налудничавост' ~ *уф–Крéцăво устăнáла аднá Кáта Мирцáнува сáма, нúкуј, сáмо цикáла, тăрчáла нис–сéлто, нúкуј нé гă–зăлнăт, нéтăмáм стăнáла. Пóл'то пучнáло дă–гóре. Ут–биркéто нúшто нá–сă–збрáли, изгурéло пóл'то. Сéкаа кăшта–ј зăпáл'на. Кăшта нé устăвúли аднá. Уф–Кукýшка укóл'а сáмо úма устáвно дистúна–петнáјсе кăшти уф–Драгумúрци, дрýгто сè–ј–изгóрно* [ПК,2 (310)].

неумúен* adj 'предмет што не е исчистен (со вода)' ~ *си укачú гóри, најдé неизметéну, неизчúстину. Она фатú, помéти, изчúсти; најдé сăдови неумúени от млóгу днú, тјáнака ги измý* [V,PM,132].

нéумрéн* adj 'тој што е жив' ~ *кóа ќи–вúде – шó ќи–вúде: лéпа чýпа. Му–вéле: "Дájте–ми–ă!" – "Кă–дă–ти–ă–дájме, умрéна!" – "Умрéна, нéумрéна – ќ–ă–зéм, му–вéле, а–зéва, нă–кójнут и си–óде су–сè сéндек* [ДК,144].

нéурáтин adj 'коњ што не се користи за орање' ~ *гу–пруддéх, нéурáтин бúше гáаре* [ПК,2(78)].

нéучéн* adj 'тој што не е свикнат, пр. на работа' ~ *нă–мужúла дă–суткáе нúту двé пéди. –"Стáни, му–рéкăл, а ти лéп да мéсиш!"... Мисúла ину–крăвájче. Нă–мóж дă–мéсе нóгу. Нé–учéна, нé брáшно вúшла тá* [ДК,113].

нéфáтен* adj 1. 'нешто што не било во допир со човечка рака' ~ *чúниш ус–рăка нéфáтено* (= се кажува за нешто многу убаво изработено); 2. 'кога нешто останало надвор од доменот на некоја сила (пр. од дожд, од огин и сл.)' – кога некое животно ќе се случи да голтне од оние мали, зелени жапчиња може се подује а може и да умре, луѓето веруваат ако земат парче нова ќерамида, од дожд нефатена и со неа продолжително му го тријат јазикот на добичето, тоа ќе оздрави [ТГ,382] – празноверие.

нефéлан adj 'непогоден, односно неубав' ~ *ама јазе кату ти познáх от гласóт, ча си тúнака мојáта пăрва л'ýба, што са л'ýбахми аф хавýзот*

со́с му́зиките, ама да ти питам, как си дошла́ ту́ка и са ужéни сос такóф нефе́лан ма́ж? [V,PM,11]; ~ *нефе́лно мóмче сăм зе́ло] нефе́лно, мла́до г'еди́че!* [ПС(З),73]; и: ниф'е́лан (со редукција) ~ *паш'а́та му вили́: "ти деме́к такфóс ниф'е́лан ч'ув'ăк си"* [MS,t.48]; ~ *"Оj мају, оj мила мају,] девет сăм мају лижала,] и још̀че девет шче лежа,] пак си вјарата ни давам!] турцка је вјара нифелна"* [МП(Д),106]; сп. нафал 'напразно' .

нефт'е* impf'не сака' ~ *фати царју́т, гу затвори на зандана три дена, и пак гу извади: му са примоли цар да гу чини, да си земат. Тој нифтја цар да си чини, л'у побегна* [V,PM, 100]; ~ *тој утрината га пита же́ната му: "мари́ же́ну, гу пусна зе́тју́т, де́ка ти ре́кох?" Же́ната му ве́ли: "е, цани́м ма́жју, кату гу ви́дох со́с момá́та пригăрнат, нифтја́х да му ра́сипа ке́јфот, пу́снах на́ште дја́ца"* [V,PM,146]; ~ *тој нифтја да земи ништу, л'у и рекла: "ако ми дадети една кабачка, што имати, харно, ако н'а за си пода"* [V,PM,176]; и: н'áхтја: ~ *и змие́та заспа́ на мóмини скóта. И замина́ ма́лко вре́ме, и са пода́де ма́лку магли́ца и вăрвје́ше наса́м, и момá́та н'áхтја да гу пуру́ка* [V,PM, 260]; односнава архаична гл. форма (сп. стсл. **хътѣти**) ја констатиравме само во аорист.

нехи pron 'долга форма за директен објект од таа' (м. 'неа', позајмена од индиректниот предмет – мешањето на односниве форми е честа појава во егејските македонски говори; за ова поопширно во граматичкиот дел) ~ *карала Стана говеда,] и ги карала, плакала.] След нехи иде говедар,] на Стана вјали, гојвори* [МНП(Д), 123]; *тăзи ли је мома Фида,] мома Фида мојта главеница?] Рăки за нехи разгранаха,] напраиха ја млада нăвјаста,] млада нăвјаста за војвода* [МНП(Д),123].

не́хин* adj 'тоа што ѝ припаѓа на 3 л. ж. род – нејзин' ~ *и ста́на ма́ла мóма та си оти́де. И актó си оти́де, запи́та е не́хина ста́ра ма́јка и не́хин си та́тку: "Как си дóјде, ми́лно че́ду? Ка́к та пу́сна кле́ти змију?"* [V,PM, 260]; ~ *една жена си имала еднă којă дăштерја и другă завареницă. Нехинăтă си миловала много, пак завареницăтă ненавиждала, бахтала и ја праштала да паса оловето* [V,PM, 286].

Не́хтене top. 'планински гребен што се спушта меѓу Височен, Дрјаново и Драма'. Ј. Иванов наведува две објас-нувања, нам ни се чини поверодос-тојно второто и затоа ќе се задржиме на него: од исчезнатото м. л. име Нехтен (< стсл. не + **хътѣти**, односно од неговиот партицип **нехътѣнъ**). Натаму Иванов наведува: "... во говорот на околното население глаголот е редовен, сп. *нехтја́ да и́де, нехте́ да дóјде и сл.*". Ние ќе додадеме дека односнава глаголска форма ја имаме констатирано при истражувањата на малешевските говори, некаде со испуштено х: *не те́ да дóјде.*

нецене́т* adj 'нешто со висока вредност, скап' ~ *тогáс оти́де на́ дирви́шинот, гу на́јде жи́в óшти; тогáс дирви́шинот му дадé една́ пани́ца закл'учéна – аф пани́цата не́три и́маши не́ценéти ка́мини и бизе́р* [V,PM,142].

нечаден adj 'тој што нема, и не може да има деца – бездетен' ~ *едно врјаме имаши едѝн човјак, са и оженил и сакаши да си чини поп, ама беши нечадин: не му даваши Господ чедо, и затова млогу бериши грижа* [V,PM,88].

нечешлан* adj 'тој што има нечешлана коса' ~ *оj Стрифула, млад Стрифу-*

ла,] покарај ја нивестата,] да не јоде како мома,] како мома како дома,] како дома при мајка му,] набелена, направена,] топ цилуфи нечешлани [МП(В),218].

нечикано adv 'неочекувано, непредвидено' ~ *пăтникут шо има... застанато, да гу распулја чуднјут извор, шо така ич не чикано му испаѓа прид (него)* [МЕ(Р),69]; кај Саќов и Пеев од Кукушко: нечéкно [СК,331], [ПК,2(78)].

нéчúс adj 1.'за нешто што е валкано, неизмиено' ~ *ничúстă сăндови* (случај со зачувани траги од назализам) [ПС(З),67]; 2. 'за жена што има контакти (полови) со повеќе мажи' ~ *зинá е то:* (зн. 'неморален е'). *Зинá măгáре, будúнке пу–чýжди жéни, а нă–жéна пúс ин–вúкиме, пúс жéна тáа, пúс, нéчúста, фăшкúа* [ПК,2(241)].

нечýјн adj 'неслушнат' [СК,331].

нечýјно adv 'кога се случило нешто чудно, неочекувано' [СК,331]

нéчурбацúја m 'недомаќин' ~ *у нéкуј сéло си–бил ăднó зингúн чувéк и имáл нóго дéца, синóви; árno ăма нéчурбацúја, сăте дéца нé–ј устăвúл дă–рăбóтăт кăто чифчúј* [ВЕв(К), 292].

неште* impf в. нефт'е ~ *кирацuи разложани,] ја ви нештă рójно вино,] рójно вино и ракија,] ја иштам онăва момче* [МП(Д),117); ~ *елај горе Стојо бре војвода,] да те служам кафе ем ракија!] – Јас си нешта кафе ем ракија; јас си искам скризовски сенети* [МП(Д),175].

Неша* 'ж. л. име' (Нешој – vok.) ~ *море, по пат јодам, пат не знајам,] Нешој мори калешо,] по пат јодам, пат не знајам,] јагне мори сугаре* [МП(М),36].

нештичко pron, dem. од 'нешто' ~ – *Добре ми дошел деверо!] Нештичко ште се поплачам: синоќ сăс бачо ти се скарахме,] лоши си думи казахме.] Тој на мене ми каза:] – Иди си, иди Калинко* [МНП(Д),98].

ни part 1. (за негација, < 'не' – со редукција) ~ *ма ш'тó за јид'éми? трăбувáш'и да бúш'и халúс баклавá, ни на книгата пúсана* [MS,t,8]; ~ *му дáва дв'ă лúрă за кафéту; му вилú д'ăт'ąнту: "ни прáи тóлку кафéту"* [MS,t,83]; ~ *попитал третиа, ни казова. Пак гу попита, ни казова. И му рече царја: "Ни бој са!"* [V,PM,254] – во случајот имаме "блага заповед", а блокот негација (ни) и кратката заменска форма (са) се разделени со глаголот: Ни бој са!; ~ *с'ăканд'ą имáш'и дијадóсану ('му имáш'и пурăнч'ину') ... óти на кутрá скáла да пójат, да ги ни устáв'ат да јáхнат на гимúјата* [MS,t,58]; ~ *"á за т'ą пýсна сигá, амá гл'éј, да му ни фт'éсаш' на тáтку–ти, да т'ą пукалн'é пак да стáниш' магáр'ą!"* [MS,t,55]; ~ *пóситн'ą пруминá и идúн прóс'ąк ... т'á му вилú: "ми ги ни дáваш' тфójт'ą рýби и на м'éн'ą"* [MS,t,23] – во трите контекста имаме исто така необична линеаризација: негацијата доаѓа зад кратките заменски форми, т.е. во контакт со глаголот: да ги ни (устáв'ат); да му ни (фт'éсаш'), односно: ми ги ни (даваш), освен тоа отсуствува прашалната партикула ли; 2. изр. ни слáмка (= нема ништо; лексемата *сламка* е симбол на апсолутна минималност) – се среќава во елиптични реченици, со испуштање на гл. нема, за засилување на негирањето); има и обратни случаи, со присуство на глаголот: ~ *уф–кăшти нéмум чýздо нú слáмка* [ПК,2 (182)]; со исто значење се употребува и изразот нú шýшка (= ни малку)

~ *уф–а̨мба́ро не́ма ни́ шу́шка* [ПК,2 (182)].

ни pron 'лична заменка за 1 л. мн., (наместо 'ние')' ~ *и ч'а́ками с'е́тн'а̨ ту̨ц'а́рин (е́мборус) за да до́ј да гу уку́пи и ни да гу прудад'е́ми* [MS,t.5]; ~ *ви́кат: "сӑн ка́зуваш' ти? ни наи́стина ка́зува́хми"* [MS,t,12]; ~ *и н'е́с, хи́ч' ш'ту ни з'е́ха, и н'е́с пиш'ма́н ста́наха, т'е́ш'ки и ни да з'е́вахми то́лкус* [MS,t,60]; ~ *му р'е́ч'и: "ни и́ш'тими да т'а̨ сто́рими з'е́нт' , ти ш'то́ вили́ш'?"* [MS,t,15]; освен во селата на исток од Солун, се среќава и на запад (с. Ватилак) ~ *ка загинаха они и ни зимахме и еди̨н каи̨к рибӑрски, му најдохме тракта* [MC (B),81]; во употреба е и нескратената форма нија: ~ *та царското бостанциі̨че му вели: "нија имами цар много богат, не сака хазна, тој ми пушти или твојта глава да земам или ..."* [MC(B),94]; ~ *напкун отидохме нија, отира́ки козите на водата* [MC(B),73]; односно неја: ~ *– бре Јоване, болно дјате,] болно дјате пӑро л'убе!] јоткак сме са неја зели,] л'у си боля̆н, та си болен,] ни јумираш, ни стануваш* [МНП(Д), 81].

ни pron 'кратка форма за индиректен објект од ние' ~ *са разбрӑкаха мухараб'а́нта; Кара́да, Ш'е́рвија, Булгари́ја и Ела́да ста́наха и ч'итерт'ӑх идно́ деме́к ш'и́махи и ни гу лефтеро́саха м'а́стуту* [MS,t,1]; ~ *"Какфо́–з'е́нт' ?" – пи́та ч'урбац'и́јата; "ја нузи́ д'ӑт'а̨, ш'ту ни гу пусна́ ти ... и ни́ гу уж'е́н'а̨хми"* [MS,t,17]; ~ *напкун са мӑчиа да го извадат детето, ама не можаха, отидоха на нашти кехаи и ни вика: "ви̨ стари, елајте"* [MC(B),87]; ~ *ама́ ни ни трӑбува да сӑ ба́вими, трӑбува да по́јми* [MS, t,15].

ни pron 'долга форма за директен објект од они (наместо 'нив')' ~ *"Што, излезе Кекаро и Бојко, двојца". Тија беха овчари. Напкун ха по ни бре! Они ка видеха, што ки ги фатиме, а вӑрлија кабаницата* [MC(B),92]; ~ *во́ убисе́н ка̨ би́л, сӑ–свӑл'у́ва ут–бу́кта и свӑртува́ о́кулу еден ри́т, мину́ва пред–ни́ и сӑ–убису́ва на–адна дру́га бу́ка* [BK(Pa),323]; ~ *"е́ј – ре́кӑл адре́н ут–ни́ – а́ј да сӑ вӑрниме да–ви́јме пӑрвут да́ли о́ше сто́е та́мо"* [BK(Pa),323].

ни pron 'кратка форма за индиректен објект од они (наместо им)' ~ *оти мно́гу го–милу́ва̨т та́тко̨то и ма́јка̨та̨. За̨тва́ те́ра̨ли да̨–го̨–пого́ба̨т. И се̨га́ тре́тио̨ пӑт, па́ му–пла́тили и–о́н зе̨л, пре́д да̨–ни–ка́жи о́ти–са̨ бра́т'а̨, зе́л ча́ша̨ зла́тна̨* [ЛК,113]; ~ *да̨ и по̨ка́ни, а́ј по̨-едно́ ка́фи, а́ма̨ му́да̨р, има́л два́ си́на̨, а́ма̨ до́ма̨ н'а́ма̨л ни́што̨, н'а́ма̨л тӑрн да̨–зака́чи, и–ви́ка̨: "Че́ка̨јти, а́с да ни ка́жа̨ на̨–си́но̨ве́то̨, да̨–ни–на́пра̨т н'а́ку́ја бе́л'а̨, мно́гу са̨–ло́ши* [ЛК,117]; ~ *би́ли три́ бра́та̨. И–та́тко̨–ни и–ма́јка̨–ни жи́ви* [ЛК,118];

ни́а < 'оние' pron 1.'за покажување на предмети, или лица што не се во наша близина, но сепак ги гледаме' ~ *стана́ паша́та от сто́лот и ти́де, стоја́ при сирома́хот сос крӑсто́сани рӑци кату харами́а и фати́ да му ве́ли на ни́а л'у́ди, што сидја́а на мезли́чі̨ут* [V,PM,28]; ~ *три–че́три гуди́на ни́а ка́мини, ни́а цифӑйри ги продаде́, зема́ мло́гу па́ри* [V,PM,27]– во контекстот има испуштање на предлогот за: |за| *три–че́три...);* 2. 'за покажување на лица од ж. род – онаа' ~ *дујди́ та́: нивёсттą, кӑ–ӑ–ду-нси́ја. Е, ко́ј ки до́јде – са́л Мӑру́шка̨ су–ни́а̨ се́стрӑ–му, дру́га̨ се́стра ниидна́* [ВМ(Цӑр),320].

ниадно време 'премногу доцна' ~ *би́хме искăра́ли пу–ади́н со́н ка́ дуј-де́те; дуј-де́те уф–ни́адно вре́ме* [ПК, 2(182)].

ни́бише conj 'отколку' (при споредување) ~ *Исус ре́кал на Учени́цити: Истина ве́л'ам на ва́с:... по́кула́јно да поми́ни фо́ртомата уф и́глата, ни́бише зинги́н'от на Господи́нова царшти́на да фле́зи* [MV,K,269]; ~ *те́шку да си о́дат зинги́нити л'у́ди на Господи́нова царшти́на. Оти по́кула́ј и́ма да си зами́ни спарти́ната кураба́рцка уф и́глицки у́шите, ни́бише зинги́нин да фле́зи уф царшти́ната Господи́нцка* [MV,K,279].

ниблиби́и f 'печени зрна од јужното растение наут' ~ *апна́л, апна́л, ре́кăл: "но́гу а́рна ци́цка та́а, ре́кăл: а́ј ки–ј ра́нме де́цта сѐ ниблиби́и и су́гро́зде, ки–ј–зако́л'ме"* [ПК,2 (227)].

нив'а́ста (и: нив'а́ста)* f 1. 'девојката кога стапува во брак' ~ *и куумциата дур да закл'учи девет порти жележани, жената му пот лагăмот по–напрет отиде на зетју́т, са чини нивјаста. Фатиха да венчаваат* [V,PM,70]; ~ *"е́х, мари́ ж'е́ну, да и́диш'и мрăфка да ви́ш', ц'а́ла т'е́б'а ина́ нив'ăста–ји"* [MS,t,13]; 2. 'омажена жена (релативно млада), домаќинка' ~ *најдоа казану сос алтăните, ги разделиа: половината алтăни ги закараа на сиромахувата кăшта, теслим ги чиниа на жената му и га вел'ат на не́а: "нивја́сту, ету тиа алтăни царју́т ги пусна на вазика"* [V,PM,32]; ~ *и јунак Бошко, как зе такоф цухап, пушти една книга и вели: "или да земиш една нивеста или да најдиш една твоја прилика, твоја ишкија"* [MC(B),93]; ~ *одиха на селата и кундисуваха на никоја куќа и напкун сакаха да спијат сăс нивестата или с никоја мома* [MC(B), 72]; ~ *му вили́: "да до́јда то́с в'е́ч'ăр у ва́м ... зари́м сă мо́кра ут дăш'!" му вили нив'ăстата: "да до́јш', д'ăду!"* [MS,t,80]; 3. 'сопруга' ~ *вили́ на нивăста́та: "ја́с на су́ху ни на́јдух ра́бута, на́јдух на мо́ри"* [MS,t,84]; ~ *умрăкна и ги уста́ха з'е́нт'у и нив'ăстата за да си л'е́гнат у удаја́та* [MS,t,29]; ~ *нив'ăстата му б'ăш'и мло́гу пре́пна; у нид'ăл'а ути́ди на ч'е́ркфата* [MS,t,67]; 4. 'снаата во однос на членовите на семејството' (постарите) ~ *то́–ј тăка́: ниве́стта по́вике́ сјаа са́ке ни́јнта ро́да, а зе́то не́гуфта* [ПК,2 (204)].

нива f 'одредена површина земја што се обработува, односно на која се садат различни земјоделски култури' ~ *двами́ната кини́саха от та́му, ходи́ха на мло́гу села́ и гра́дови. Така́ и сре́днојут бра́т најде́ еди́н чорбаци́а, са глави́ да му о́ри на ни́вите* [V,PM,20]; — кога е селска слава (*панаѓир*), по службата (в црква) *попот диге панагија*. Панагијата (= лепче што верниците го носат в црква) не треба да биде голема бидејќи свештеникот се лути: *си ми дунцел цал леб, за десит души да ручат! Неје ваја нива* (погрешно пишува н'ива). *Ваја је цăрква! Малце дунеси ама сус се сăрце дунеси! От ки дунесиш цал леб, Госпуд не са свал'уве да руче или да ти рече: "А ферим! Ти најгулема пугача дунисе!"* [ТГ,220]; ~ *дур да нараст'е́ да ста́ни аш'лама́ ади́н ч'о́прик да така́ за по́јми да ја с'ăјми ашлама́та на ни́вата* [MS,t,4]; ~ *за по́да на ни́вата, за ра́стува́р'а ура́луту, за ве́зма бујундру́кут, за кла́да на о́луве́ту* [MS,t,65]; ~ *раш'та́ ја ч'у́ками на враш'и́луту сăс ко́пани и з'е́вами л'ăбут и раж'ани́ната уста́нува на ни́вата* [MS,t,67].

нивéстин* adj в. нивјастинцки ~ *уф пунидéлникут пусéстримте цă сă ублéчăт уф нивéстини фустáјне, пубрáтимте ус шăмúјки (тул'бéјне) нă глáвта – игрáат óро, сă цăрнăт, мéчки сă прáвăт* [ИГ,118]; ~ *чиј са тие дворови,] невестини дворови,] со босилок метени,] на босилок мерисат* [МП(К),18]; — братот на невестата со свои побратими во петокот одат кај младоженците. Со себе носат и пуклон со кој ги канат сватоштините да дојдат на гости. Тие таму и вечераат, а по вечерата се веселат до никуе доба. Утредента, откако ќе се почестат со ракија и кафе се враќаат дома. Потоа зетот, невестата, свекорот и свекрвата, деверот и еден побратим се спремаат да одат на пувăрнич уф нивестин татко и мајка [ТГ,191].

нивестица f , в. нивистúчкă ~ *кога мăже на јурајне,] они на мијани,] кога мăже јуд урајне,] они на пустели.] – Е бре мăжо, мили мăжо,] мошне се разбулех,] ми тикнало пунудица,] ... ми тикнало пугачица,] ... да ја меси нивестица* [ТГ,40].

нивистúчкă f, dem, (hip.) од нивéста ~ *"Кój тă–нăучú тăкá лéсну и спóрну дă–ткáјш, нивéсту?" – Ет тăкá: сáмă сăмúчкă кăту–млáдă нивистúчкă – му вéле пá вá будăлáта* [гВ,19].

нивистýл'ка f, zool. Putorius vulgaris 'мало грабливо животинче, има жолти влакна - ласица' (отровна е, се храни со јајца, пилиња, луѓето се плашат од неа); со овој назив се именува и некоја лоша жена' [ПК (Гăр)]; кај Малецки: нив'ăстýлка [MS,s,76]; – народот има извесни предрасуди за некои животни и мисли дека е греота да се убиваат. Така нивистул'ката и кукумафката (утка) не ги убиваат плашејќи се дека ќе им се случи несреќа; исто така греота е да се убие домашно куче, освен ако побесни, натаму не смее да се убие желка, мачка и др. [ТГ,385].

нивúчка f, dem. од нúва ~ *имáше сăмо иднă–тýрцка кýјќа. Гáздăта нă–тá кýјќа сă–викáше Асăн, а имáше жсéна, дéца и чýпи. Имáше и мáлку нивúчки. Си–рăбутáше и árно му–бéше* [ДК,153].

нивјастинцки* adj 'нешто што се однесува, односно што ѝ припаѓа на невестата' ~ *гленда ча не беши тамо јунакот, ... кату беши сос нивјастинцката руба, фатила да тера пак тја јунакот на полету.... му дала на чобанот, му даде нејните нивјастинцки руби, и он даде на неа неговите чобанските руби* [V, PM,21]; ~ *тој ден четвăртук на нивјастинската кашта рано викат попот, им пеј водосвјатание млого пате, и они на понеделн'ак и на читвăртук за фаштат квас* [V,PM, 248];

нивистинска китка f 'китки наредени во вид на венец што посестримите (заедно со другите подароци) ги носат на денот на свадбата кај невестата' — тогаш на невестата од младоженецот и носат цубе свитино (= горна облека од чоја) пуставено сус лисичина (кожа од лисица или од некое друго животно), папуци плăни шиќер, чурапе, каврак за клајнанјне, какма (= украсна позлатена жица), каврак за пукривајне (= вел, во минатите години со црвена боја, а денеска, т.е. пред стотина години кога е собиран материјалот, со бела), нивистинска китка (венец), неколку портокали и др. [ТГ,174].

нивистинство n 'доказ за девојчинството што невестата треба да го покаже ноќта кога стапува во брак со капки крв на невестинската кошула' — утрото по првата брачна ноќ

невестата и младоженецот стануваат рано, а на два часа пред самнување станати се и другите од куќата. Гостите што ја преспале ноќта тука и таму, кој каде нашол, се будат и со радозналост ги очекуваат младоженците. Во колибата (тоа е соба без прозорци, каде што спијат младоженците – не е надвор од куќата) влегуваат свекрвата со уште неколку жени да го разгледат нивистинството. Штом ќе се уверат во чесноста на невестата, излегуваат сите надвор и свекрвата гласно извикува: А јарлија! Дајте блага ракија! [ТГ,186]; со исто значење и моминство: – рано наутро доаѓаат прво жените од соседството, а потоа и подалечните, да го видат нивистинството или моминството [ТГ,187].

нивол'а f 'лоша среќа' — кога младичот нема да се ожени во првата младост, кога ќе изостане, тој за жена зема каква ки најде: крива, слепа. Сп. изрека: *Сите жена зимуват, па и он жена зимуве! Уф џебут да ја кладиш па да ја носиш! Уд–нивол'а жена!* [ТГ,132].

нивăрзан* adj 'кога нешто е слободно, односно не е врзано, во случајот: она со што се придржува косата' ~ *мар та искарај Златина скутник,] мар л'у киндисан, та нијопасан,] мар та искарај Златина шарфета,] мар л'у купена та ниврзана* [МП(Д),70].

нигант m 'вид револвер' (сп. нагант) ~ *наште Македонци сѐ наоружани,] на рамото носат куси малихери,] на половинта дробните патрони,] на страната носат нигант патлаци,] на главата носат црните кушаци* [МП (В),134].

ни́где adv 1. 'ниту на едно место, никаде' ~ *сăм сăм јуфчăр мăлкај–ле Дăно,] сăм сăм јофчăр, сăм сăм ќăја,] ни́где зарăр мо́ри ле мăлкај–ле Дăно,] ни́где зарăр мо́ри не́ сăм нạпрăви́л* [ПК,2 (332)]; ~ *Де́цтạ, ви́е дру́јте де́ца, до́мạ устăна́јạ, не утѝдија ни́где. Е, на́пкăмтạ, кă–că–вăрна́јạ, că–вăрна́ме ни́е нăна́зăт* [ВМ(Цăр), 320]; и: ни́јде ~ *мрăкнăлу–сạ и женăта си утишла́. Мару́шкạ фл'а́лạ в кăштăтạ. Та́м има́лу четри́ăсте ста́и. Т'а́ утвар'а́лạ и зăтвар'а́лạ си́чки врати, ни́јде ни́шту ни–нăшла́* [ВД(ГБр),330]; 2. 'на некое место, некаде' ~ *ину–вре́ме има́ло бра́к ни́где. Ину–дăулџи́а су–то́ да́улут ду́мбăл шу–ду́мбăл та́му, кă–сфăршăл, си гре́де* [ДК,142].

нигдин (и: никден) adv в. нигде 1. ~ *борџувă фăтиа да јспливувăт а пă уд нигдин немă да испагјăт пари* [МЕ(Р),86]; ~ *и Исус ричѐ на ни́х: Пруфи́тин не́тимиса́н ни́кден не́ма, ими́ уф се́лото не́гуву и уф ку́ќата му. Да не́ că чини́л та́мо но́гу чу́дби, за́шт'о нема́ли ве́ра* [MV,K,296]; 2. 'некаде', в. нигде 2. ~ *ве́леа: Ме́стото устана́ ви́ки пусталѝа, и вре́мито замина́; пу́шти си инса́нут да си о́дат уф се́лата, да си зе́ват вечѐра. Исус ре́кал на ни́х: Не́мат гајле́ да си хо́дат ни́гден; дава́јти на ни́х да ја́дат* [MV,K,266].

нид'ăл'ạ f 1. 'деновите од понеделник до недела' ~ *им'ăш'и идно́ вр'ăм'ạ у идно́ с'е́лу иди́н ч'ув'ăк сирума́х, у дв'ă нид'ăлạ уж'е́нинт* [MS,t,67]; ~ *н'ăс нид'ăл'а ш'ту бракова́т, că разбул'а́ва кумба́рата* [MS,t,12]; ~ *ина́ нид'ăл'а пруминá, пак му вили́ цăрува́та мо́ма: "за пу́снам пак прусина́рин"* [MS,t,28]; ~ *ути́дух на фармаки́јун, пинџ'и́к з'е́х и дру́ги л'а́куви и за у ина́ нид'ăл'а н'е́тр'ạ ху́баф ста́нах* [MS,t,3]; во Дојран: нăде́л'а ~ *о́ти ко: стујăл ста́р До́јран ма́ндрите биле нă го́ре, при́ма Никола́ч, дăле́ко и уд нăде́л'а нă*

нăдéл'а си идéле дóма; 2. 'последниот ден од неделата, тогаш не се работи' ~ *"дилму тóлкус м'ą милóва мумá-та, н'éка стáни рáбутáта и у нид'ăл'а за дад'éми гул'ăм прăстин"* [MS,t,28]; ~ *катă ниделjă и катă празник, су-бăштă ки чинише абер* [ME(P),89]; ~ *дójди нид'ăл'ата, ги калéса тáт-ку-jи на óтбрăтки* [MS,t,15]; 3. изр.: кут-сăбăта и нидел'а-сă (= се кажува за некои што секогаш се заедно) ~ *Măрин и Ташка сé сă задно, кут сăбăта и нидел'а* [ПК,2(171)].

нидеј part 'форма за заповеден начин од стсл. глагол дѣти, со одречно значење' ~ *и гледам дедо Продан седиши на вратата. "нидеј влевај, Трајко, нăтри, толко баби са măчиа"* [ТС(В),87].

нидéл'чиндéн m 'денот што доаѓа по сабота, што не е работен' [СК,331]; ~ *нúą ќи им дáдме цáло (срéбăрна пáра), алтăнче, зąмáнска пáра, и цвéќе ... бухчăлăк: кушýл'а, гáшти, рúза, чивре́ (пăчéта), чурáпе, вăр-кузýн. Măлéчќут нишáн уф нидéл'чин дéн* [ИГ,113]; ~ *прăс тáа пýста рéка, рéка нă-мóж дă-тjáа кáжум, а-а Струмá бúше, а-ду-тýк а гăзá-ме,... гу-гăртте, ду-гăрди. А-пумиáме, дујдéме у-Цумáата. Кá тăргнáме ут-Цумáата, ут-сăбáјлинта, нидéл'чин-ден, ду-вéчăрта, ду-Кучăрúнуво сè пéшки, а тýка тúą прăст'о крăф ни-пăртичéе. Ни-с-сусичéе* [ПК,2(280)]; в. нидел'а 2.

ниéт m 1.'намера, цел' ~ *на пăрви март отидах на Бугариво, имах ниет да лежам там* [МС(В),86]; и: нает ~ *тăрговецо от това сă уверил, чи не саде jă излăгал, ал чи је и при нејă спал, дал му двăтă товара алтăјнă и навăрвил да иде дома си, с нает да убијă женăтă си* [V,PM, 281]; 2. изр. стóри ниéт (= се реши, одлучи нешто) ~ *тóјнака не послушá на гóлојут, што му речé, тýку éдноч стóри ниéт, киниса на пăтју да úди... извадú сáбјата* [V,PM, 21]; со слично значење се и двата израза што следуваат: си клáл ниéт ~ *ричé Гóспот вáа прикáзна: Идéн човéк си клáл ниéт да си óди уф чуздúна, а вика́ на измиќáрите* [MV, К,270]; чини најет ~ *ји ти тука, Недо, и јас тука, бре севдо,] и ти тука и јас тука,] пуста куќа, Недо, сама дома, бре севдо,]... чини најет, Недо, да ме зевиш, бре севдо,] чини најет да ме земиш* [МП(М),41]; сп. уште: нă-шó нéет-си? (= какви планови имаш, што мислиш да правиш?) [ПК,2(186)]; со исто значење: нă-шó ąкăл-си? [ПК,2(186)].

нúжа f 'врвка на која има нешто нанижано – низа' ~ *на трéтиј пăт му докараха еднó кúло парú и еднá нúжа алтăни, нáј на врăх на нúжата едúн голéм алтăн* [V,PM, 118]; и скратена форма: ниж ~ *тогајн мома се разбуди,] извикнала да си плаче.] – Молчи, молчи моме Гиро,] молчи јагне нимој плаачи,] ки ти дајме ниж' фрулини,] ниж' фролини, жолти лири,] да наредиш бела гуша* [МП(В),244] – случај на употреба на беспредлошки додаток за место: да наредиш бела гуша (м. 'на бела гуша').

ниже impf 'реди нешто на врвка, пр. тутун, со помош на игла' ~ *малката рече: "јазе за ја дам един марифет, от очите и безер да рони". Другата речи: "јазе па за ја дам един марифет, сос устата и маргарит да нижи"* [V,PM,219]; ~ *и кату ја виде мајка ú, млого са зарадува, хем плакаха и двата: от моминте очи безер си рониши, от устата и маргарит са нижиши, дека таптја-*

ши стребро са чиниши [V,PM,219]; ~ *ти са-скинá мáлкај-ле Дáно дрóбăн гирдáн,] сă-нăвидéх мáлкај-ле Дáно,] да гу-збúрум, да гу-нúжум,] гу-збирáх мáлкај-ле Дáно,] уд-úзгрева ду-зáвода* [ПК,2(331)]; сп. кај Малецки: *нúж'ими т'ут'ýн'* [MS,s,76]; тој паралелно го наведува и гл. р'éнда, но тоа е превид, бидејќи редењето е подготовка пред нижењето, кога се ставаат 5-6 листа наредени еден врз друг и одеднаш се навлекуваат на иглата, исто така редење има и во една друга, наредна фаза, кога тутунот се калапи во балиња.

нижене n – в. ниже ~ *"Седи Като, нимој ходиш,] нимој ходиш в Кобалишча,] тјутјун имам за кршене,] за кршене, за нижене"* [МП(Д),121].

низ praep 1. 'укажува на премин од едниот крај на просторот до другиот, односно на движење низ внатрешноста на нешто' ~ *áдно врáме кóли óдаа, нéмше дрýго. Јăрăцúј шó бúа тăквú, óдаа нúс мójто сéло, ми, вăрваа, нóсаа кукушéнки, жсéни ут-Кýкуш, дă-тăргýвăт. Оти Сóлăн мóре, мáдăм, стóка ут-Сóлăн зúмаа нă-Кýкуш нóсаа* [ПК,2(280)]; ~ *кату влезé аф Стáмбол нетри, кăрпáчинот фатú да шéта нúз чаршиата, нúз магазúите и, што н'áшту му арéсаши за кăштата и купúл* [V,PM, 19]; 2. 'проникнување, влегување, односно пробив' ~ *го вјана и тигл'а право на Имир Николови конаци, право низ портите с голема сила... по скалите право* [МС(В),94]; ~ *кój к-óд дă-гă-вúде, мáлјут прăс дă-j-гу-вúде низ-цáмут, ки-дáа édна тýрцка лúра* [ПК,2(298)]; 3. 'укажува на простор каде што се случува нешто, се врши некаква дејност' ~ — *бре Стојане, сино мили,] шчо ти стадо вечер бл'аје,] вечер, утрин низ јегрека...] дал ти мјасто трава нема,] јели извора студена уода* [НП(Д),37]; ~ *Марушице дивојчице,] дваш дни, три да мина,] да та видја низ нивјата,] да та стрешна на чешмата* [НП(Д),21]; 4. 'укажува на правецот на движење, наместо предлогот кон' ~ *мар та погл'адни низ јасно небе,] мар изл'азла ли ја звјазда деница, звјазда деница, баш керванџисијќа! Мар та назоби девет биволици* [МП(Д),95]; 5. изр.: низ иглини уши да гу вдениш (= се кажува за толку слаб човек, што "може да помине" низ отворот, низ ушите на игла) [ТГ,247]; низ прăсти му глéде (= му попушта, го фафоризира) [ПК(Гăр)]; загатка: гладна кучка низ гора шете, па гладна си дома иде? (одговор: секира) [ТГ,290] – во контекстот кратката форма си и глаголот се разделени: гладна си дома иде.

низамски adj 'нешто што се однесува на регуларна војска' [V,PM,375].

низвéрнин adj 'тој што не сака да верува (во случајот во зборовите на Бога)' ~ *нáпкунта вéли на Томá: Дóниси вáка прăстот, éм вúди ми рăцити, да дóниси рăката, да клáди си на рéбрито; да ним сă чúни низвéрнин* [MV,K,254].

низитлив adj – обично за добиче низитлúвọ 'тоа што сака многу да јаде' (= изесливо) [ЛК,96].

нúи pron 'л. зам. за 1. лице мн.; <ниа (ние) со асимилација' ~ *а кăштатă нáшă, ọт-мájкă-ми, дóли. Жив'ájми дăлéку нúи ọт-нúх. И-кă ки-вúкнăјми дă-п'ájми и-тáткọ-ми вúкăл: "Ее, éтę-гă нáштă Гúцă, гă-слýшăти?! Слýшăјти-гă! Етę-гă Гúцă нáшă, п'áj!", вúкă* [ЛК,135].

нијдéн (< ни(ту) + еден) — колку да имаш грижи, едно дете да имаш, ки та рашене (= ќе те развесели).

Родителите сакаат да имаат повеќе деца, зашто постои и изрека: Едно – ниедно! Сус едно дете никуј не пракопса [ТГ,129]; ~ *има́л ни-куј–чуве́к, си–има́л си́нуви, нијде́н не́–гу–са̀кал. За̀мина́л идӭн–чуве́к, ре́ка̀л: "Ба́јчс, шо́ пра́јш?" – Шо́ да̀–пра́м, не́ ма̀–са́ка̀т ви́е си́нуфте, та̀ка́ ма̀–и́ма̀т ка̀ту пе́с* [ВМ(Зб),321]; ~ *И та̀ка́ са̀–искрипи́ле, са̀–исчини́ле и ќи–са̀–пра̀ви́ла ниве́стта аза̀р... Е, ко́ј ќи–до́јде – са́л Мару́шка су–ни́а се́стра–му, дру́га се́стра ни́идна́* [БМ, 207]; и: ниједин — секој што седе на софрата (откако ќе се вратат од крштевка) ќе пушти грош или металик – како дар на детето со зборовите: *Гледиш ли гу, укубетут ниједин! Се́ разберуве, па види ка молче за пари!* Ако пак плаче тогаш ќе рече: *Брее, брее, ки се каже дека е! И оти бил јунак, па знајал да плаќе. Ох, ох! Грубутија нијадна!"* [ТГ,116]; сп. изр. ни́адно вре́ме (= се однесува на времето пред и по полноќ) ~ *би́хме искӑра́ли пу–ади́н со́н, ка́ дујдете. Дујдете уф–ни́адно вре́ме* [ПК,2(182)].

нијопасан adj 'кога нешто што е наменето да се носи на половината (појас), но не е употребено' ~ *мар та искарај Златина појас,] мар л'у јобагрен, та ни јопасан;] мар та искарај Златина скутник,] мар л'у киндисан, та нијопасан* [МП(Д),71].

нијс interj 'извик за терање волови' [ПД(126].

нијќајки adv 'не сакајќи' ~ *нијќајки ногу да са моткама пу Одеса нија су негу така си а уједисама работта за кинисувајтто...* [МЕ(Р),68].

ни́как adv 'ни најмалку, во никој случај' ~ *му вели́: "ами́ еди́н твој хизмика́р на́јдох да и́ма опре́гнати о́ловиту, и едно́ту гу бодја́ши на́ че́лото, дру́гото на́ ка̀чут, и не мо́жиши ни́как да о́ри, зашто́ еди́нојут о́л напре́т оти́ваши, дру́гио nasám!"* [V,PM,115]; ~ *ја́с ина̀–чу́па ви́ду. На̀–че́шма̀та и–на̀пува́ ко́јна̀та. На̀–мо́жа̀м д–а̀–у́рвам ни́ка̀к* [ДК, 115]; ~ *ту́ка и ни́ј да̀–зе́мими са́мити, изи́кут шо–пра́ви и гла́ва̀та ни́шо не–пра́ви. И а́рно но́си и ло́шо но́си. Па́ си–исчуди́ја, не́–и–уједиса́, ни́ка̀к* [ВЕв(Кор),304]; ~ *и та̀ка́ вике́ са–близе́ле уна̀тре, а не́–и пукани́ле ни́ узго́ра, вике́ ни́ка̀к. И та̀ка́ са̀–искрипи́ле, са̀–исчини́ле и ќи–са̀–пра̀ви́ла ниве́стта аза̀р...* [БМ, 207].

никакфо́с (и: ни́какуф) adj 1.'комплетно отсуство: негирање или одрекнување' [MS,s,76]; ~ *кој шча̀ ти јаде белото грозде,] кој шча̀ ти пије рујното вино,] ка̀то си н'амам ника̀кви роднини,] Бог је високо, л'убе да̀леко* [МП(Д),149]; ~ *на́што се́ло са̀–ви́кше Мура́рци. Три́ста и пе́а̀се ка̀шти би́ше. Се́ христе́не, не́мше ни́ка̀ква дру́га ве́ра* [ПК,2(215)]; ~ *ше́јсе гла́ви гуве́да ја́с по́мнум уф–дво́ро са̀с те́лци ка́ и́ма̀хме. Ќи–спа́дна̀т ут–пуја́тта пра́во сј–о́от, си–па́са̀т, бес гувида́р, ни́ка̀коф гувидар пу–ни́х, ни́ка̀ква ни́што* [ПК,2(293)]; ~ *ка́ не́шту да̀–ми–ја́да̀. Ја́ са̀м пручуе́н на̀–це́л све́т. Ко́а ќи–чу́ја̀т же́нта ми–бига́ла ка̀д о́да̀м ја́с. Зна́чи не́ма̀м ни́ка̀кво че́с* [ВЕв(Кор),305]; 2. 'се однесува на предмет (или лице) во лоша состојба, што не чини' ~ *и же́ната са̀ уплаши́, и са̀ тре́сиши, ни́какфа са̀ чини́ла ут пла́х, дујде́ да му падна́ на не́гу, да му ричела на не́гу са̀та пра́вина. И о́н а ричѐ на не́а: Ке́рко, ве́рата тфо́а ти лекува́, о́ди си ра-до́сна* [MV,K,324].

никнат* adj (в. никне) ~ *чиј ва дивојка калеша,] шо рано јоде за вода,] уд сате моми најнапред,] ем од невести*

најнапред.] – Мори девојке калешо,] дали си од земин никнато?] – Не сам од земин никнато,] не сам од небо паднато [МП(В),267]; ~ *Патрупо моме, Патруно,] дејгиди пиле шарено,] дали си уд бога паднато,] или си уд земен никната?] – Нит сум од бога паднато,] нит сум од земин никнато* [МП(В),313].

никне pf 1.'кога никулецот од семе на растение ќе се појави над кората од земјата' ~ *на нива да трăгниши да иди да оре, ке да загубиши или теслата или другу нешту, и, што да сеиши, гаргите гу јадиха, и оно, што ки никниши аф нивата... снопите хазăр си загинаха* [V,PM,82]; ~ *зашто си толко хубава?] дал си од земе никнăла,] ил си од небе паднăла? – Ej бре лудо, та младо,] не сăм од земе никнăла,] не сăм од небе паднăла* [МП(Д)111]; 2. 'кога човек ќе клекне, односно ќе се наведне' ~ *р'éч'и за да ни́кни д'ăт'ą Кати́нч'у за да в'éни ка́лч'ą, сă уд'ąли́ ут пулуви́на, па́дна на зим'áта* [MS,t,39]; ~ *ама́ д'ăт'ąту Кати́нч'у ни па́дна сид'ă р'éч'и: "о́х сăрциту м'ą забул'á!" Крáл'у Ма́рку му р'éч'и: "ни́кни, в'éн си мрăва ка́лч'ą ... за да ха́пниш' за ти пруминé сăрциту"* [MS,t,39]; 3. освен со споменативе, глаголот никне се јавува уште со следниве значења: ~ *и о́на ќи–că–пуфа́ле ус–думăќинлăк, нé глéде пуд но́ктто гăби ќи–ј ни́кнăт* [ПК,2(189)]; ~ *то–ј гулéм ка́măн, уд зéмăта ни́кнăн, нé că искáруве, нé că măрднýве* [ПД(129)]; исто така: 'кога врвот од детско запче ќе ја пробие кожата, т.е. ќе се појави'; 4. изр.: дéк нé-о сéјш, тáм ни́кне (= се појавува на места каде што не се очекува да биде) [ПК(Грам)].

никнува impf 1. в. никне 1. ~ *и уттáму, по́на́ка, фăрл'ąт чéшл'ăта. Ви́шлс шó нé ви́шле. фăрл'ăт чéшл'ăта. Никнýвăт ини–чéшл'а шó нé–că стăпнýва тáму. Бига́ле, бига́ле, е, умрăкна́лее* [ДК,115]; ~ *мулчејте, мулчејте, ајнаци ценебетлер! Трабуве една гудина чувек да чека, па така да му дајте леб... Ама јас! – За 90 дена никнувам и леб дунесувум* [ТГ, 342-343]; ~ *"Вăрé трó жи́то, па ко́га ќи–сфăршам рăбóта ту́ка, ќи–о́дăм дă сéјăм". – "Кăко вăрéше жи́то? Ти зна́јш шó вăрéно жи́то нé никнýва?" – "Ааа, кăко нé никнýва!? А кăко мóже вăрéни јáјца дă–л'ýпăт пили́на?"* [ДК,156]; 2 'се наведнува' ~ *гу гл'éда н'éгувóту магáр'ą пáк тáм, ни́кнува на ухóту, му вили́ ...* [MS,t,55]; 3. 'клекнува' ~ *му дáва еднó јáгне сос млóгу разидéние и му вéли: "нá, брé еднó јáгне та и́ди си на дјáвола!" И тој ни́кнува и му вéли: "ту́ри гу бráте, ти са мóл'а, нá врăх шиáта ми"* [V,PM,147].

Нико 'м. л. име запишано во Воденско' ~ *куленичат и се молат,] да не гори Мисимер,] тоа село гркоманцко.] Седи не јоди горните села,] горните села Штипската каза,] ej таму има млади кумити,] млади кумити Нико војвода* [МП(В),116].

ни́кој pron 1.'ниту еден, отсуство на било кој' ~ *фатиха тил'ал да вика: "... чујте, сел'ани, от царјут има повелиа, на тој сиромах никој ништу да не чини лошу, ниту една кокош да му не си загуби!"* [V,PM,33]; ~ *от мáлко врéмја сéтне се зачýло на една далéчна зéмја три мóми цáрцки, та не мóжел ни́кој да зéме о(т) тјáх* [V,PM,87]; и: ни́куј (со редукција) ~ *глéј си рăбóтта, ни́м că–зăкáчуви ус–ни́куј* [ПК,2(169)]; ~ *имало един цар, пувил'ал: уф градут мо л'ујто да не седат ного доцкана на вечара; пу вичери напкум да не свитлее никуа куќа!* [V,PM,267]; 2. 'никого'

(номинативна форма употребена во служба на директен објект) ~ *видех три овци чужди; му вел'ам на овчарите: "с кој сă најдехте вија днеска?" Они ми вел'ат: "Не сă најдехме ни с никој"* [МС(В),80]; ~ *ој, лозје, лозје, со бело грозје,] кој ќи те копа?] кој ќи те копа, кој ќи те вади?] никој си немам,] никој си немам, никој никого,] само идин бога* [МП(М),79]; (инцидентно во материјалите од Серско ја среднавме дативната форма никому ~ *имáл пýшкạ и–кá–ẹ слобóдẹн изл'áвạл низ–бạ́йро, ọтéпạл, нẹ–ọтéпạл, ни́кóму ни́што* [ЛК,126]; 3. 'никаков' ~ *преди четири години имах перде, сă чудих, сă чудих; немаше никој кулај, то пусто е око* [МС(В),76]; 4. 'било кој, неопределено кој – некој' ~ *одиха на селата и кундисуваха на никоја куќа и напкун сакаха да спијат сăс нивестата или с никоја мома* [К,ВС,72]; ~ *пу–ни́ку вре́ме сéга, пу–ни́ку гуди́на, си–дóшле и мăјште, áма ни́кој не–пи́сал нă–ти́а мăжи, нă–ти́а бра́ќа* [ВК(Ра),324-325]; ~ *јадéќи тáм, ạдин пăјтóн пу пăтут, ни́кој гулéмиц, ни́кој пáша уф нăтре* [ИГ,110]; ~ *цáр'увата мóма ймаши стáр марáз: нéкој хикимци́а не мóжиши да познáј што́ марáз бéши, ни́ту мóжиши ни́кој да га излекýва* [V,PM,29].

Никóдимос 'м. л. име' ~ *на новá вре́ме и́маше еди́н ч'ул'áк от фарисéите и́мето́–му Никóдимос; тój бéше гол'áм зинги́нин мéжду чефýтето та дójде през нăш при Јисýса* [ВД (Тр),326].

никодинчаниц* m 'жител на Никодинска земја (top.)' ~ *три ми години дож не врнало,] дож не врнало Никодинска земја.] Кога си седнал Свети Никола,] да си пурдава жито јем вино...] ка го дочуле никодинчани,] летат и трчат и јони да купат* [МП(В),31].

Никола 'м. л. име присутно во многу говори, во случајот запишано во Долновардарско (Солунско, Кукушко)' ~ *му вели: "тој ми пушти: или твојта глава да земам или ..." на сахатот Имир Никола пушти Бошко и завал Станко* [МС(В),94]; ~ *Јанините жалби многу се големи,] што му веле Караман Атанас:] Е, бре Котен, Котен ej Никола...* [МП (К),98].

Никóлуф 'фамилијарно име запишано во Кукушко' ~ *сạ–ви́кум Гóце Ри́стуф Никóлуф, рóдин сум уф–Ку́кушко, уф–сéло Шикирли́а. Ут–Ку́куиш сáат и дéсит мину́ти, пóвќе нéма. Двăнájсе кăшти би́ше. Сè ристéне. Нă–бéго имóт би́ше* [ПК,2 (277)].

Николче 'м. л. име, dem. од Никола' ~ *наредиле две–три пусии,] две–три пусии на џадету,] там ки мине Кафир чауш,] Кафир чауш Асан агу,] Асан агу Папалазу,] Папалазу млад Николче* [МП(В),129].

никотра pron, f 'ниту една, никоја' ~ *тогас старио гу зема... и му рече да гу чини зет: која мома сака от трите, да му дади. Тојнака нифтја никотра* [V,PM, 100]; зачуван архаизам, сп. стсл. **инкъторъıи.**

нику(j)е доба n "времето на еден час по пувичери се вика никује доба. Во тоа време сé што е благословено спие. Салде вода и душмајне не спијат" [ТГ,11]; – млекото може да са праземе (= да се извлече од туѓото добиче, да се преземе за себе) само спроти Ѓурѓовдин. Тоа може да го стори само жена која прајасала (којашто не може повеќе да раѓа). Кога ќе дојде никоје доба, таа скришум излегува, *са сублечуве*

куту уд мајка рудена, вјануве на едно кросно и излеве на сред–село, и потоа се упатува кон дворот или кон уборот од чија стока сака да го праземе максулут [ТГ,66]; – во потокот по свадбата, братот на невестата заедно со побратими од женска страна, доаѓаат да а канат (невестата) на госте. Со себе носат и пуклон. Тие таму и вечераат, а по вечерата се веселат до никое доба, може таму и да останат на спиење [ТГ,191]; со исто значење се употребува и изразот: ни́коо вре́ме ~ *шó пра́виш мăр–Ши́л'ко, сно́шти ду–ни́коо вре́ме све́тше уф–ва́ска* [ПК,2(182)].

никугаш adv, opp. на 'некогаш' ~ *Ста́ра плӑни́на, ма́ле, блӑжи́на,] ни́кугаш пра́зна, ма́ле, не́ сто́е,] зи́мӑта пắлна, ма́ле, јуфча́ри,] ле́туто пắлна, ма́ле, јӑнда́ри* [ДК,157]; ~ *му–ви́ка на Го́спо: "Ас мо́рам да–го–о́тклó-нам о́т–те́би", зна́чи от–Го́спо, о́н си–ве́ру́ва мно́гу на–Бо́га. Ви́ка: "Ни́-когаш не–мо́жиш да–го–о́тклóниш. За́што да–го–мӑчими чов'а́ко!"* [ЛК,118].

никуки́ра f – песната не е завршена, сепак контекстот упатува на: 'дома-ќинка, со негативна конотација' ~ *шо му ве́л'е Ма́рку на Јанкула: ["триш блазе́ ти, бра́то, су ниве́ста [су шен, бра́то, госте причику́ва [си смија́јки, бра́то, и пруваѓја [ами мо́јта, бра́то, никуки́ра"* [МЕ (Р),96].

нику́лскиј m 'есенски (зимски) месец, називот е добиен според името на празникот св. Никола' [BS,118].

никш interj 'извик за терање волови' [ПД(126].

нилти – нилти conj (за негирање) 'ни - ни; ниту – ниту' ~ *кондисала Црна Арапина,] кондисала над Солуна Града.] Телал вика нилти да се жени,] телал вика нилти да се мажи,] телал вика јони да му носат,] по невеста, по една кокошка* [МП(В),22]; ~ *мор невесто калешова,] каде ти је твојто момче?] – Ој бре лудо, ти бре младо,] мојто момче у чуждина,] нилти писмо тој испраќа,] нилти него па го има,] поминале девет години* [МП(В),219].

ним в. нимо ~ *ни́м о́ди са́ма зă во́да* [СК.331]; изр.: ни́м мă-пă̆лни ґу́ґуве (немој да ме секираш, не ме полни јадови) [ПК,2(78)]; ~ *И она е за нас!* (се мисли на болеста). *Ти ним са разбол'уви, јас ним са разбол'уви, ими кој – Госпуд!* – така му се возразува на оној што често се жали дека е болен [ТГ,248].

Нима́нци top. 'име на село во Кукушко (во североисточниот дел)' ~ *а́с бнх сјурма́шка, бис–та́тко би́х, тăка́ с–јути́дăх. Мă–зима́а та́м, уф–Ни-ма́нци ми–прӑви́ă сва́дба* [ПК,2(250)].

нима́ќи adv (гл. прилог) 'како резултат на тоа дека нешто немало' ~ *пра́ќи, се́стрă му гу на̨о́жќе ка́мăнчто и нă мо́ж да̨ сă на̨гле́де на не́го. Ма́јки:* (= мајкă-и́) *и́ викна́ла да а пи́те не́што, о́на, ка́мăнчто, нима́ќи де́к да̨ гу кла́де – да̨ уф у́стта* [ИГ,110].

нимо (< немој – со редукција) – за заповед = не, односно: не прави така, немој да го правиш тоа ~ *ка а виде́ Исус на не́а, и прижал'а́ на не́а, да му ре́кал на не́а: Ни́мо пла́кај. Да ка си наближи́, а фати́ носи́лото (ти́и па шо му но́сиа застана́ле)* [MV,K,273]; ~ *ој невесто калишава,] нимо стои крај реката,] река тече матна вода,] матна вода јем студена,] ќе те смăкне, ќе те крене* [МП(В),166]; ~ *утиде, му веле на офчарут: "Аде, пубратиме, сега нимо саќи пари за житто, ами на кило двеста офци да саќиш, пак да си натамамиш офците"* [V,PM,294].

нимóштина f 'црковна служба за

помен на умрениот, панихида' [СК, 101]; Тановиќ во Гевгелија запишал: нимушино – на шестата недела по погребот месат задуша за умрениот, а во црквата се чита нимушино (= црковен обред за покој на душата на умрениот).

нимужи́а f 'здравствена немоќ што го притиска човекот, најчесто од болест, но и од старост' [ПК,2(78)].

ни́н'* pron 'нешто што им припаѓа ним – нивен' ~ *е́ту и са́та гра́да испадна́ла да гу приче́кат на Исус; ка гу виде́а на не́го, му сӑ моли́ле да испа́дни ут ни́н'ото си́нор* [MV,K, 265]; ~ *нӗ–ј а́рно да зе́ми чове́к ле́пут ут де́цата и да му да́ди на кучи́ните. Же́ната ре́кла: Така́, Афе́ндо; о́ти кучи́нити ја́дат ут ро́нкити шо па́ѓат ут со́фрата ут ни́н'ото стопа́н* [MV,K,265] – во формата: кучини-ти се забележува присуство (комбинација) на две множински наставки: -и од машки и -ин'а од именки од ср. род; во ова и во др. слични примери се наѕира туѓо влијание, в. во граматичкиот дел; ~ *ја́с ви пушти́х на ва́с да жни́ите шо не́ си ма̣чи́хти да се́ите; дру́зи си ма̣чи́а, и ви́а на́вра̣с ни́н'ата му́ка сти до́шле* [MV,K,259] – бидејќи се работи за евангелски текст, случајот за замената на големата носовка со у, во примерот мука треба да се третира како црквенословенизам. Формата нин' се среќава и како нијн(и) – со антиципација на мекоста: ~ *ка утидоја дури дома,] си испаднала нијна мајка,] нијна мајка, нијниот татко,] прегрнале нијно чедо* [МП(В),165]; ~ *чи́ко има́л би́булцка ко́ла, гă–тувăри́л. Тури́л ше́ј тăка́ зă–путре́ба, зă–де́цта: јурга́не, ира́ме, кили́мчта. Тăкви́ ръ̆бо́ти. А ма́јка–ми, о́т та́тку–ми о–зе́ли вујни́к, тури́ла ше́ј нă–ни́јнта ко́ла* [ПК,2(321)]; сп. и нихни*: ~ *и еди́н де́н изле́знал да си ше́та по сока́ките и, кату ше́таши, најде́ е́дни же́ни... Ху́бави би́ли мо́ми, ни́хната гиздави́на не можи да се иска́жи* [V,PM,9]; ~ *прати еди́н чове́к не́гов па́к да ги земи цифарци́ите, да ги сӑди по́фтор. Оти́де чове́кот, ама ко́гу ке да на́јди? Тогас кадиата позна́ нихната кри́вина* [V,PM,9]; ~ *фатил да вика: "на ва тос дреп, обесејте за неа, та да зна́ј, зашто ја имам ку́тна, а́ не́ да ме вика портокалциа!" Така после са земаха пак мӑж и же́на, и пак отидоха, на нихните кашти седнали* [V,PM,192]; во контекстот што следува формата за ж. род: нихна се јавува во функција за машки (евентуално за множина), што претставува уште една потврда дека категоријата род во овие говори не функционира: ~ *тојнака тиа думи кога думаши, пак царју́т нихна са шеташи аф гората* [V,PM.64].

нинадјанат adj 'необлечен' ~ *мар та уотлупјај Златина сандӑк,] мар та искарај Златина јалӑжӑ,] л'у јошиена, ни надјаната;] мар та искарај Златина клашник,] мар л'у јошиен, та нинадјанат* [МНП(Д),70].

ни...ни conj (в. ни...ниту) ~ *ни́ на т'е́б'а̣ ти сӑ см'а́ја, ни́ на ма́н'ц'ата ти сӑ см'а́ја* [MS,t,18]; ~ *за гу сто́р'а, да му ни уста́ни ни ура́лу ни ш'о́гуд'а̣* [MS,t,77]; ~ *та́а ре́кла: "Сӑ–забра́уве, ја́. Ас ка́–бих мла́да, мо́јте де́ца не́–ќ–уста́вӑх ни–бис–куко́шка, ни–бис–пи́ле, ни–бис–ни́што, а́ма сјаа... мӑ–нӑпади́а̣ уд–до́ма"* [ПК, 2(266)]; ~ *уд рӑчо́к ка̣ сӑ фа́шќӑт ду́рду ве́чӑрта, ни́ то́а па́жќе, ни то́а* [ИГ,113]; ~ *гу пукӑлна́ Кра́л'у Ма́рку, му р'е́ч'и: "тузи́, ш'ту ми гу сто́ри ни на Бо́га ду́ш'а да дад'е́ш' ни на з'е́м'а ко́кал да клад'е́ш' !"*

[MS,t,39]; изр.: ни́ уф-те́лци, ни́ уф-гуве́да (= се однесува за човек на кого на некој начин му е прекината кариерата, пр. не успеал да го оформи образованието, исто така се кажува и за свршена девојка која не се омажила – од различни причини) ~ *ја́ кумши́что, шо́–ј ду–на́ска, зе́ а–уставѝ ӑрма́сницта, сја́а мо́мта ни́ уф–те́лци, ни́ уф–гуве́да–ј. Ни́ ф–мо́мте мо́ма–ј, ни́ уф–же́нте же́на–ј* [ПК,2(182)]; ни-крӑк ни-мрӑк (= беше изненаден, не кажа ниту збор) [ПК,2(182)]; ни́-аир, ни́-абе́р (немме) (= се кажува кога многу време не сме известени за нешто што нѐ интересира, што ни е важно) ~ *уд–мо́ј Го́ле а́ј–го то́лко гуди́ни не́ма ни́–аир, ни́–абе́р, кавка́–ј мо́јта ду́ша зна́јте–ли?* [ПК,2(182)]; ни́-а̣пна́ло, ни-сӑркна́ло (= се кажува за некое дете што е многу слабо) ~ *то́о ва́што ну́че ни́–а̣пна́ло, ни́–сӑркна́ло, сла́бо ипте́н* [ПК,2 (182)]; ни́-рӑбо́та, ни́-путо́па (= се кажува кога некој е крајно неактивен) ~ *ва́адӑн це́л–де́н а́нцак маабе́те, уд–ме́н нима́ ни́–рӑбо́та, ни–путо́па* [ПК,2(182)].

ни-ниту conj (за негирање), в. ниту...ниту ~ *и сто́риха мухабе́т но́с д'е́н', ала́ ни ж'ина́та му казу́ва ... ч'а кш'е́нудо́хину и–і̣ мӑнч' ни́ту кш'е́нудо́хину му вили́ ... ч'а на́с ми–і̣ ж'е́на* [MS,t,12].

нин'ука f 1. 'нос'; 2. 'муцка (кај свињата)' [MS,s,76].

нипрӑтка f, zool. 'вид змија' ~ *ша́рина зми́ја, мло́гу фармака́та* [MS,s,76].

нипӑнен* adj 'кога сликата при везењето е исцртана, но не е исполнета со конци, т.е. кога е празна' ~ *мумине ми болни лежјахӑ,] гергефине пусти стојаха,] л'у писӑни, нипӑнени,] на момчитӑ не пуклонена* [МП(Д),15].

ниранзија adj 'нешто што има боја портокалова' ~ *та ми иди ф Сјар на пазар,] та си купи баш коприна,] баш коприна гевезјана,] от жӑлтата ниранзија,] та си иди ф тјахно село* [МНП(Д),15].

ниринде́ n 'метална направа со дупки, служи за рендење плодови, пр. дуњи кога се вари слатко' [ПК,2(78)].

нируја* f 'извор со вода', грцизам (според Ст. Романски): ~ *тогај си вӑрна големојут ѓавол, му вели на сите ѓаволи: сега да знајат они да дојдат от тука, от нирујата да земат малко вода, да го умујат, царскиј син оздравјава* [V,PM,167]; кај Малецки: нири́ја 'бразда' [MS,s,76].

ниси(ј)а f 1.'месност' ~ *напкун на то, дека сакаха да ми закол'ат, него велеха Трајкова нисиа* [МС(В),73]; ~ *стоих у нисијата, там кӑшла имах; таму имаше една кумпанија Арнаути, што крадиха* [МС(В),80]; 2. 'насип, остров' ~ *усред ѓол'от имаше една нисија, та нисија орман беше и овците зимаха над нисијата* [МС(В),81]; кај Малецки ниш'и́ 'остров во морето' (со исто значење: ада́) [MS,s,76].

ни́ска adj, m (и: f) 'нешто што има мала висина' ~ *ни́ска ч'ув'а́к* [MS,s, 76] – ваквите примери му дале повод на Ј. Иванов да заклучи дека во Солунско има случаи во кои се вокализирал крајниот ер – се работи за превид што се случил поради некомплетната информираност за дијалектната ситуација во регионот; веќе рековме дека случајот претставува една од последиците што настанале во врска со нерегуларноста на категоријата род во Долновардарско; ~ *"Ќи–т–стӑкнум гӑзо с–а́јн ко́л и ќи–пи́јш, пи́јш во́да уд–ре́кта; та́а кӑшта–ј ни́ска... ќи–сӑ–ка́чме го́ре, ќо:–утӑкниме ко́ло в–о́ѓно... то́ги*

ни́ă ќи–фле́зме и ќи–зе́мме не́што зă–já́дне" [ПК,2(247)]; ~ *пи́тиш кắшитте кăквй би́а? Еми ја́, ни́ски кắшти, не́ тăквй висо́ки куту сја́а шо и́мме пра́вини кắшти. Ни́ски кắшти тăка́, не́куј ма́лко пуди́гнини* [ПК,2(227)]; ~ *зе́ла сире́нце и пре́шлито шу–приде́ла и ти́шла та́му го́ре, у–се́луто, де́уто де́ка жи́вăл. Ку́јќите туга́ј бе́а ни́ски. Сă–кăчи́ла нă–ба́цăта го́ре* [ДК,146]; сепак во употреба е и формата за м. род: нисук ~ *Постол се наогја на иден рид шо јаваш–јаваш се чина по нисук ут кăда–ј селто* [МЕ(Р),70]; ~ *кичу́к му–ви́киме ни́ă, ни́сук, мăле́чок. Имише уф–Грăма́дна е́јн кичу́к, уф–Цума́ата умре́ сира́ко; ни́сук чуве́к, и о́н рăбо́те, а́ма не́ма бо́ј* [ПК,2(241)].

ни́ско adv 1.'близу до земјата' ~ *тај тре́ва зă би́шките, ни́ско ра́сте, пу–зе́мăта–ј то:, жăлти ки́ткички си́тни цăфте* (станува збор за тревата тушница) [ПД(123)]; 2. – во текстот што следува прилогот ниско се однесува на начинот на жниење, сечење на житните класја, конкретно: стебленцето во поголем дел да оди со класот, а само малу да остане со коренот' ~ *зајди, зајди јасно слăнце,] да ме мене куртолисаш,] јот тримина драгомјана,] јединрука: "Бăрже жени!"] други рука: "Ниско жени!"] трети рука: "Немој класи!"* [МП(Д),32]; 3. 'долу' ~ *бричи са бричи бре млади зетјо!] кога ќе идеш на момина двори,] ниско да гледаш, бисер да нижеш* [МП(Д),49].

ни́ско ме́сто* n 'поле' ~ пăлăми́да 'диво едногодишно растение, *бо́цкăт ли́стăта ма́лце нă врắо, гă и́ма уф ни́ските ме́ста'* [ПД(122)].

ни́ско̨то n, поим. придавка 'долина, поле' (в. ни́ско ме́сто) ~ *ајду́ци, ара́ми́и. Пл'ачка̨т. И ви́ка̨, на̨у́ча̨л о́ти ќи–сли́за̨т, ти́а̨–са̨ на̨–висо́ко̨то̨, а сли́за̨т ни́ско̨то̨, ни́а̨ ви́ка̨ми дире́. Тва́–е̨ ту́рски збо́р* [ЛК,117] – објаснувањето за називот ни́ско̨то̨ со турцизмот дире́ не е соодветно.

нит conj в. ниту ~ *мар Вел'о, мар лоша жено,] пило ли је магарето уода?] – Нит је пило, нито је видјало* [МП(Д),65]; ~ *гла́с ми–сă–чу́е,] го́ре уф–планина́та.] Да́ли кафа́л сви́ре,] и́л' мо́ма пе́е? Ни́т–кафа́л сви́ре,] ни́т мо́ма пе́е,] Ту́рци ја ма́чат] у́бува Ја́на* [ПК,2(297)].

ни́ти* pl. 1. 'нишки, конци'; 2. 'прибор од направата разбој, што ги влече нишките од основата нагоре и надолу и така ги заплетува во јатокот; в. нишăлки' ~ *с'ă и́ш'тими да гу уд'ắними пла́тнуту, з'е́вами ни́титу и гри́бин'о́* [MS,t,7].

ниту-ниту (и: нито-нито, нити-нити) 1. conj ~ *васа но́шт на мрачи́ло да са́: ни́ту то́ј да га ви́ди, ни́ту жена́та не́гу* [V,PM,11]; ~ *му ве́ли: "о́х ма́жу, ха́рно си зема́л ри́бата и ми ве́лиш да го́тва ма́ра, а дру́гата да га на́сол'а, ами кату не́мами ни́ти со́л, ни́ту пипе́р, ни́ту шарлага́н?"* [V,PM,17]; ~ *и фаф сара́е фне́тре така си́ све́тешја и дан'а́ и ноштја́ и ни́што ни липсова́шја фа́ф сара́е ни́то о́т еде́не, ни́ту от пи́ане, ни́ту от дре́хи за но́сене* [V,PM,259]; ~ *мло́гу că упла́ш'и, даш'о́ ра́нуту б'ắш'и панаги́р : ни́ту по́п, ни́ту дја́к ... ш'и́ч'ка умр'ắнта идна́ ку́па* [MS,t,70]; 2. part 'зедно со партикулата не (ни) ја засилува негацијата, дури' ~ *"и ш'то пра́ви там на́с мо́ма?" – ја пи́та ба́бата; "мума́та та́м јад'е́, пи́ј cắс измика́ркит'а, ни мо́ж'и да по́ј пуиди́н ни́ту пи́лӑ биле́"* [MS,t,21].

ни́ках* m 'брак, брачен договор со кој сопругот, при склучувањето на бра-

кот, се обврзува дека во случај на развод на невестата ќе и́ исплати извесен паричен износ' (?)~ *утринта́ ошти по зор'ата да га оста́ви па́к жена́та са́ма. Кога́ ки осу́мна, тога́с ви́кат па́рвиј ма́ж, пак ника́х га чи́нат* [V,PM,10]; ~ *па́к мажо́ и са́каши да га зе́ми, зашто нејната гиздави́на не можи да си иска́жи, а́ма ту́рскиј за́кон така́ кату не да́ва, зашто ту́рците, кога́ оста́ват же́ните си, им да́ват ника́хот сетни пак да си зал'у́бат* [V,PM,10]; ~ *ни́ту то́ј да га ви́ди, ни́ту жена́та не́гу, та утринта́ о́шти на зорјата да га оста́ви па́к жена́та са́ма. Кога́ ки осу́мна, тога́с ви́кат па́рвиј ма́ж, па́к ника́х га чи́нат* [V,PM,11].

ниути...ниути conj (за негирање) в. ниту-ниту ~ *ниути кон'а, Недо, јодварзана, бре севдо,] ниути кон'а јодврзана,] ниути вода, Недо. напујена, бре севдо,] ниути вода напојена,] ниути зобе, Недо, назобана, бре севдо,] ниути зобе назобана* [МП(М),41].

нифеланґа́* f 'завист, злоба' ~ *кугá ја ви́д'ạ ма́јка–и ут ина́т'у и ут нифеланґа́та–и пу́кна* [MS,t,64]; сп. нефелан.

нифелну adv 'злобно' ~ *кога ма Демире миловаше,] мен'а ми па́к л'ак падаша,] от де са вӑрниш повăрниш,] и да ни ти је зготвено,] хич ми на криу погледна,] хич ми нифелну ни рече* [МП(Д),41]; сп. нафал, нефелан.

ни́фка* f (dem.) 'мала нива, нивче' ~ *си ку́п'ạх ино́ магарч'ạ, си ка́рахми дрӑву́ш'ки, си ги ра́бут'ӑхми и ни́фкит'ạ* [MS,t,1].

нифора f 'христијански религиозен термин: залче од осветен леб, што се дава при причесна на верниците' (во др. говори: нафора) ~ *срце ме тргнало на цркве да одам,] на цркве да одам свеќа да запал'ам,] крстот да си крстам, комка да си зевам,] нифора да зевам со теб да се земам,] со теб да се земам кајурка да бидам* [МП(В),57].

них pron 1.'долга форма за директен објект и општа форма од зам. они (тие)' ~ *кој дилејне, кој мӑжејне керки, му ј рӑздроби сӑти селӑ мигју них и Постул* [ME(P),85]; и: ниф ~ *и–о́н зe̯л, пре́д да̣–ни–ка́жи о́ти–са̣ бра́т'ạ, зе́л ча́ша̣ зла́тна̣, и–па̣ри́ти и–ча́ша̣та̣ зла́тна̣ га̣–ста́ил уф–чува́ло. И ти́а̣, ква́ си–тӑргна̣ли, си–о́да̣т се̣га́ и–о́дма̣ пра́шта̣ по̣–ни́ф по̣ли́ција* [ЛК,113]; 2. 'себе' ~ *сенту гу косиа зӑ них* [ME(P),90].

нихка pron в. них 1. ~ *куга дошла момата крај царув, гледе безброј л'уде излезени да го пречекат. Кату наближила крај нихка, накарала сел'ането да ги испушчат заецето пред л'удето. Они, кату видели заецето, са спушчили да ги уловат* [ШК,(5),424]; ~ *и така утишли; адната за вода, а другата за дрва. Адната налела вода, а другата набрала дрва и се врнали ув нихка* [ШК,(5),431]; ~ *да пушчи́хме до труи́ца,] в до́бро се́ло Борисла́ва,] ле́б да са́кат, ле́б да про́сат.] Не́л' ги ни́хка препозна́ли,] позна́ле ги, фати́ле ги,] еди́нот на ко́л удри́ле* [ШК,СбНУ(1),116].

Нихте́пка (и: Мехте́пка) top. 'име на чешма во Горна Махала, с. Височен (Драмско)'. Топонимискиот назив е изведен од тур. mektep 'училиште' + суф. -ка [ЛИ,МИ...,164].

нихто pron 'никој' ~ *остана камухата неткаена на старолакот: нихто н'ахто не знаиши да влези на старолакот, да ја ткаи, момата кату са ужени за царското дете* [V,PM,42].

нич'и́* impf 'кога нешто живо, пр. растение, или заб, ја пробива преградата што го покрива и се

јавува надвор' (во истата регија – Солунско и: ни́кнува) [MS,s,76].

ни́чкум adv 1. 'клекнат, со лицето кон земјата' ~ *е́ту и гла́с ут о́блак испадна́, шо вел'а́л: Во́а и мо́јо си́н милосли́ф, на не́гу и пуве́лата; на не́гу да слу́шити. Ка слуша́ле учени́цити, падна́а ни́чкум, и му падна́ стра́х мо́шни* [MV,K,327]; и: ничку ~ *ти́ша́л ину–де́до да́–бе́ре па́рчки, да́–пле́те кушо́ј, ко́га а́–пу́ле – ина́–чу́па ни́чку си–пла́че. Му–ве́ле: "Шо́, чу́по, пла́чиш ту́ка?" – "Ма́шче́а–ми ми–изва́ди о́чите", му–ве́ле* [ДК,120]; 2. 'сад поставен со дното на горе' – сп. игра: ќе седнат сите момци и девојки во круг и редум ќе фрлаат у вис еден филџан, настојувајќи да застане правилно со дното долу за што се добива десет поени, ако застане ничкум – обратно, со дното на горе играчот добива само еден поен, ако пак застане на бок не добива ништо [ТГ,325]; – со корито ловат птици зимно време, кога земјата е покриена со снег. Коритото се поставува ничкум на земјата, и со стап ќе се потпре како да се прави заклон. На долниот крај на стапот се врзува парче конот што се повлекува кога ќе дојде птица за да падне коритото и да ја покрие птицата [ТГ,390]; ~ *о́на о́де, ја́де ме́т. Ту́а вуло́јте на́–мо́жа́т да́–са́–се́та́т. Ајде, а́јде – се́ки де́н та́ка, ину–де́н гу–сфа́рши́ла ку́пут, гу–прикутна́ла ни́чку* [ДК,139].

ни́ша (са́)* impf 'се клати со умерени движења' ~ *Арну–ма, прет да́–фта́сма́ ни́е у–се́лту, узго́ра, зна́чи, вра́ѕ–се́лту и́мма́ кури́ја, вра́ѕ–кури́јта гле́дма́: узго́ра, на́–идна ту́мба печис–гла́ви са́–ни́ша́т. а ве́лима́, се́га на́–фати́ја, а ни́е и–но́сма́ то́–матири́ја́лут* [БМ,191].

нишадор m 'хемиска сол, амонијаков хлорид, се употребува во народната медицина' – ако настине добитокот се зема нишадор, ќе се истолчи ситно како брашно и ќе се стави во носот на добитокот, исто така може да се измеша со ракија и да се истури во ушите (на дубитокот) [ТГ,381].

ниш'а́н'* m 1. 'предмет – остаток од нешто' ~ *неколко трага кату во шо гу има пăтувачут прид очите су неговото... исчувана има "Пел" и други дробни и едри нишајна* [МЕ (Р),69]; ~ *Де́брец у–то́ вре́ме има́ло по́јќе ут–чти́ри стути́ни ку́јќи, ... Во́јден и́ма ниша́ни де́ка се́лто би́ло у–по́ле, та́ка шу–и́ма не́шта шо́ са́–ви́ка́т* Ши́шива Че́шма,... Тăргуви́шче, *бизбе́ли та́му са́–пра́ве́ло ни́куј па́зăр* [ДК,153-154]; 2. 'материјален доказ' ~ *мо́ш' да клад'е́ш' ниш'а́н'ă, на зим'а́та пе́п'ăл за настил'е́ш'; и на ска́лата парма́ку катра́н за гу намаж'ш'* [MS,t,22]; ~ *кога на Георѓовден да ми ги чини тислим – 90 овци кусо. Нишане нема, он хак сака!* [МС(В),84]; – девојките исто така, по вечерата, кога ќе појдат на спиење, земаат една тепсија во неа ставаат пепел, и внимателно ја оставаат тепсијата зад вратата, за да преноќи. Кога утредента ќе станат тие одат да видат дали има некаков нишан (знак) на пепелот и како изгледа [ТГ,44]; ~ *нилти писмо тој испраќа,] нилти него па го има...] мор невесто ти јубава,] дали имаш нишан нешто?] – Абре лудо, ти бре младо,] десна рака прстен има.] – Мор невесто ти бре младо,] такси, такси што ќе таксиш,] да ти кажам твојто момче* [МП(В),165]; ~ *тој că узовал и рекал: "ела да ми отвориш, зашто мăжо ти ма прати да преспим тăзи нăшт тука у вас, та, ако не вјаруваш, ето и сахато си даде за нишјан, чи тој ма је пратил"*

[V,PM,280]; – во глаголската форма сă узовал се крие стсл. гл. **зъвати**; 3. 'специфичност, особина' ~ *"е, ако не ми лăжиш, извади белите цицки." И ва тăгл'а петлицата и сă разгăрди и му кажа нишаните* [МС(В),98]; ~ *овчаро в сăндăко през сăрцето гледаł и видел, чи па корема има нишан маслинкă* [V,PM, 281] – печатарот згрешил па место 'през сăрчето' (т.е. преку стаклото) напишал: *през сăрцето*. Од контекстот сакаме да ја одбележиме и употребата на синтагма во која именка се јавува како атрибутска определба на др. именка нишан маслинкă – образец позајмен од турскиот јазик. Ваквата комбинација е позната и во др. говори, но овде е посилно изразена; за ова в. во граматичкит дел; 4. 'остаток од повреда, белег' ~ *кутú мла́ди си–л'агна́ле, зе́ла та́: да–с суб.ле́че. Он ú рӑче́л: "Ти и́миш ниша́н, удде́ка те́–ј?"* [ПД(152)]; ~ *и о́н му рече́: "аку́ не ви́дам на рӑците му ниша́ните ут карфи́ите, и аку́ не кла́дам прӑстут ми на ниша́ните, и аку́ не кла́дам рӑката ми на ре́бруто му, не–ќ поверу́вам"* [ВЕв (К),308]; ~ *– јам да го видиш, шчја лӑ го познаш?] – Оj аго, аго, бре мили, таго,] л'у да го видја, и шче го познам:] ја тој имаша гол'ам нишан,] ја на главата, ја на сранăта* [МП(Д),82]; 5. 'порака, знак за нешто' – кога на небото ќе се појави ѕвезда со опашка, народот верува: тоа е божји знак, нишан дека ќе има кавга (= војна) и дека некој цар ќе погине (од истата регија уште едно верување: ако низ небото прелета ѕвезда, народот мисли дека тоа е знак оти некој грешник сакал да се уфрли во гумното, во кругот на праведните) [ТГ,433]; 6. 'цел кон која се нишани, стрела' [ВК,118]; 7. 'простор, односно бразда која ги разделува нивите – меѓа' [ЛК,95]; – од други јужни говори, од земјоделската терминологија, називот нишан ми е познат со значењето 'меѓник', т.е. камен што стои на крајот и ја обележува меѓата; 8. 'подароци што на свршувачката ги разменуваат меѓу себе родителите на младите' — кога ќе дојде стројникот ќе донесе голема шарвета (крпа за врзување на косата) и едно мало бело марамче што се носи в џеб, еден каврак и една китка сус цало (= стара сребрена пара). Сето тоа го подава на таткото од девојката, а во замена добива една пачета, еден пар чорапи, една риза (= крпа за бришење, пешкир) и китка сус цало. Тоа е првиот нишан, знак дека девојката е свршена, ветена. Потоа уговараат кога ќе менуваат малечук нишан (= размена на прстени), односно гулем нишан (размена на бохчалăк = подароци) [ТГ,152]; ~ *ах, оди, види, питај, мила мамо, дали ќи м–ја дадат,] ако ми ја дадат, мила мамо, бргу, ле, да си дојдиш,] бргу да си дојдиш, мила мамо, нишан да донесиш* [МП (М),161]; ~ *учино мила сричина,] нито ма братја бедјаха,] нито ме мајка корјаша,] л'у си ма татко главјаша,] за Зил'амувото козарче!] – Кал'у л'у мари, Калино,] колку ти нишан дадоха* [МП(Д),109]; ~ *дујде́ стро́јникут. "Ва́шта мо́ма сӑ арися́, дојде́ме да нӑ а да́јте да а арма́сме". "Ди́л'ми ви́а стӑ нӑ арися́ле, и ни́ӑ арися́ме". И му кӑжа́, оти ќа: да́дме, и уф нидел'та ниша́н мини́ме* [ИГ,113]; сп. уште: има мӑле́чук и гуле́м ниша́н: ~ *ни́ӑ ќи им да́дме ца́ло (сре́бăрна па́ра), алтӑнче, зама́нска па́ра, и цве́ќе и ќи́тќичка (кӑрӑмфи́л'че), вăрза́ни ус цӑрве́н ко́ниц, сус вăра́к, бухчӑлăк:*

кушу́л'а, га́шти, ри́за, чивре́ (пъче́та), чура́пе, въ́ркузу́н. Мъ́ле́чку́т ниша́н уф ниде́л'чин де́н. Ду́ри на́ гуди́на и пулви́на гуле́м ниша́н мини́ме [ИГ,113]; 9. 'чудо, необичен настан' ~ *до́јде през на́ш при Јису́са та му ре́че: дида́скале, ни́е зна́еме, о́ти ти́ си дошёл от Бо́га дида́скал, о́ти те́зи ниш'а́не, што пра́виш ти́, ни́кој не мо́же да ги сто́ри* [ВД(Тр), 327]; 10. 'нешто што има забележливи недостатоци и се третира како предзнак за несреќа' ~ *али́с ниша́н е́ј то́о де́тто, дур за-гри́ота*; ~ *кога кукошка снесе ниша́н* (мало јајце), *некуј ки умре* (за да не се случи тоа народот верува дека таквото јајце треба да се скрши, да се замеша со брашно и да ѝ се даде на истата кокошка да го изеде) [ТГ,248] – во контекстот имаме употреба на свршен глагол во сегашно време: кога кукошка снесе ниша́н (м. ќе снесе), што не е обично за литературниот исказ, за ова в. во граматичкиот дел; 11. изр.: нънища́н гу дъ́рже 'внимава на однесувањето на некого' ~ *ни́м съ́-бо́ј, а́ска гу-дъ́ржум нъ́-ниша́н, нъ́-мо́ж дъ́-ми-избе́ге* [ПК,2(185)].

Нишајне pl 'име на созвездие' – кирациите и арабациите уште навечер се договараат кога ќе тргнат: *сабајлин, укулу зори, зора ка ќи удре,* Нишајне *кога ки зајдат или кога ќи угрејат* (тоа се 6 ѕвезди, по 3 во ред, едниот ред на другиот се поставени вертикално; се јавуваат и заоѓаат заедно со ѕвездата Зорница, имено зиме изгреваат некаде околу 21 часот), сп.: Нишајне *беја три устена горе*! [ТГ,12]; ~ *ваја застра станаме уште ка фатија првни петли да пејат. Станаме рано,* Нишајнто *беа там горе!* [ТГ,17]; освен Нишајнто временски ориентири им се и другите ѕвезди, сп.: *кога ќи угреје или зајде* Квачка (една голема ѕвезда со многу ситни ѕвезди околу неа, зиме изгрева навечер а зајдува наутро), односно *кога ки угреје* Саба Јъ́лдизи (Деница) и сл.

ниш'а́нин m в. нишан 3. ~ *"ди́лму и́ш'тиш' да съ́ науч'и́ш' и јас за ти ка́жа!" ја́снува куш'у́л'ата на го́р'а, му ука́зува ниш'а́нин* [MS,t,15].

нишанли* adj 1. 'надарен, тој што има некоја позитивна посебност' ~ *та си ја либеше тамам осем години, и родила шеесет сина, фрет тие били нишанлии, златни криле имали на ногите си* [V,PM,265]; и: нишанлија ~ *родило се малко дете,] малко дете нишанлија,] нишанлија даровито.] На челото јасна ѕвезда* [МП(Д), 68]; 2. 'тој што има некаков знак' [BV,119]; ~ *се сетило едно ќаче:] Да-н сте рода, род роднина,] род роднина брат и сестра.] Продумала бела Јана:] Јас си имах едно братче,] но си беше нишанлија* [МП(К),59].

ниш'иш'те́ n 'скроб' ~ *за ина́ тапс'а́ баклава́ ... идна́ ука́ ме́т, ука́ и пулуви́на бра́ш'ну и сто́ дра́ма ниш'иш'те́* [MS,t,8].

ниш'и́* n 'остров, насип' ~ *"ди́рму н'е́мами о́да, да зл'а́зими на ниш'и́ту да е́змими о́да"* [MS,t,84]; в. нисија.

ни́шка f 'конец од развлечена волна, или памук, кога се преде' ~ *ка́ съ́-преде́ли? Е, фу́ркъта те́-ј тук-тъ́ка́ зъ́бо́дна, нъ́-по́јсо и ќи-мъ́книш ни́-шкъта, ту́к ќи-въ́ртиш тъ́ка́ и ќа:-зъ́-ви́јш ни́шката...*

ниш'т'е́ impf 1. в. нефте ~ *му вили́ "ха́ди, ха́ди, баш'лади́сај му гу каба́:т'у, ниш'та́м ни да ми гу зва́ди, ни да му гу зва́ја!"* [MS,t,57]; ~ *и гу пи́та: "уд'е́-ти то́с л'а́к, как гу дука́ра?" То́ј и́ш'ти да скри́ј; гикте́р муктер ниш'т'е́ да ка́ж'и* [MS,t,37];

~ *то́ј му ка́зува: "хи́ч' ниш'та́м ш'то́гуди дру́гу, да м'а̨ уста́јити да сă пука́цам го́р'а̨ ... и да сă пумо́л'а на Го́спут'"* [MS,t,23]; ~ *ма́јка–му ко́лку гу ка́ни: "ја́ш' ма́јч'ин ма́нц'а!" "ниш'та́м, ма́ли, ми сă ни ид'е́ ма́нц'а"* [MS,t,31] – во контекстот имаме пример за нерегуларен, поинаков редослед, имено со негацијата е прекината врската меѓу глаголот и кратката зам. форма: ми сă ни ид'е́; и: ништă ~ *а пак тре́тиа на́псо́вал на ца́рја ма́јката и рекắл: "Го́спот да ми даде́, а то ца́рјови́те пари́ ништă". И на но́зикана чјас сла́хал са та замино́ваше о(т)та́м ца́рја... и ги дочу́л што вре́вили* [V,PM,253]; ~ *таму вечерот кату си не збуни сос неа, утрината нивјастата пак на мајка ѝ вели: "мале, мила мајко јазе се утрувам, тос ч'увек за мăнж го ништа!"* [V,PM,186]; 2. неште 'нема (да)' ~ *тиа свирки кога ки фати да свириш, што нешто има по земјата, или земја, или камин или добитук или човек, и сичка ке да играт и, дур не папсаш свиринето, неште си запрат* [V,PM,230].

Ни́штек top. 'ниви и параклис до с. Волак (Драмско)'; од исчезнатиот назив ништ 'слаб, сиромав' (во случајот за почва), сп. рус. нищий, ср. (и хр.) ништ 'беден', стсл. нищть + суф. -ек [ЈИ,МИ...,165]

ништер m 'остар нож со кој се служат лекарите – хирурзи' ~ *и хекимџиата дошел. Тогај ца̨рјут му дава негов ништер на хекимџиата, за да му везми крăв. И хекимџиата, тамо на страната кату си вал'аши нос лиен, го зема, в него да течи крăвта* [V,PM,168]; кај Малецки: ниш'т'е́р ~ *но́ш' мло́гу наточ'ин, ху́бав'а̨ ш'ту сич'е́* [MS,s,76]; од Кукушко (кај Пеев): 'ноже со дрвена рачка што се затвора, (со́јка)' [ПК,2(78)].

ништичко pron, n (dem.) 'сосем ништо – никаква работа' ~ *Турчета млади бегчета,] пуснете ми рăцете,] да си достигна Бојана,] нишчичко н'ама да и направја,] бузите шă и одрпам,] като крсата јабăлка* [МП(Д),119]; ~ *си устана́ чуве́ко кут ри́ăпта нă–писо́ко, биз ни́штичко* [ПК,2 (172)]; ~ *што́ и́мше нă–ба́хчата се́ он прăмăкна́, нă се́стрите ни́штичко не́ дăдé* [ПК,2(193)].

ни́шт'у (и: ни́што) pron 1. 'она што го нема, што не постои, односно што не се случило' ~ *вили́ д'ắдуту: "како́ ч'у́до ста́на ту́с ?!" нив'ắстата му вили́: "н'е́ма ни́ш'ту!"* [MS,t,80]; ~ *"ни́ш'ту ни сто́рих, хри́пнах у тран'е́ту"* [MS,t,75]; ~ *фатиха тил'ал да вика: "... чујте, сел'ани, от ца̨рјут има повелиа, на тој сиромах никој ништу да не чини лошу, ниту една кокош да му не си загуби!"* [V,PM,33]; ~ *и фаф сара́е фне́тре така си́ све́тешја и дан'а́ и ноштја́ и ни́што ни липсова́шја фа́ф сара́е ни́то о́т еде́не, ни́ту от пи́ане, ни́ту от дре́хи за но́сене* [V,PM,259]; во употреба е и скратената форма ниш ~ *и́де гуди́нта, и́де си–до́ма. Ама с–нучи́л музика́н, пăрва́к. Гу–пи́те та́ткуто: "Ка́к бе си́но, што́ нăпрăви́?" "Ни́ш – ви́ке, та́те, о́ште адна́ гуди́на, ве́ле, к–о́дум, о́ште сто́ ли́ри па́ри ки–да́јш* [ПК,2(270)]; ~ *о́ни па́к сă–та́м, а он умре́ мăче́јки пу–за́т-вуре. А пă ни́ш не́ пра́вше, ко́ј–зна́: што́ гу–зăмрăзи́а* [ПК,2(324)]; 2. 'она што постои како неопределено нешто (предмет односно појава)' ~ *тогас му вели: "е, што сакаш сега мижде да ти дам?" Лудојут кату са повратја тамо, да види ништу да проси, му промина през окото една свиркичка* [V,PM,230]; ~ *да ка́жи*

на мáјка и́ такá: "мúла мáјку, сáкам ни́шту да ти кáжа, ама ми е стрáх от мáжа ми, ча ми порáчи на дрýг да не кáжа" [V,PM,23]; ~ *и кога ки ти дојди некоја газа на главата ти, да го туриш перото на вогино, и ниа на тебика можими да ти помогними ништу* [V,PM.96]; ~ *и на чесá дójде мéчката и е фáти да е дерé сас нéхтете, пак бáбата е бáрашја мéчката и хи́ си мúслеше, чи е јонак... Мéчката е едéшја, пáк тја мислéше, чи ни́шту хи прáви кату мáш* [V,PM,264].

нишчéлки* pl.tt. в. нишáлки ~ *зáткáлă нивéстăтă, кá ă нáучúл дéуто и сă–чýде, кóлку лéсну и спóрно сă–ткáе плáтнуту! Зăигралă суфáл'кăтă у–рáцту нă–млáдăтă жсéнă, и нишчéлките зăпијáле кăту кукóшкă, кóгă куткудјáкă* [ДВ,19].

нишáлки pl.tt. 'дел од направата разбој, со кој жените ткаат (т.е. изработуваат платна), тие (нишáлките) ги повлекуваат нишките на горе и на долу и така се вплеткуваат со јатокот, *óни сă–нáпрáвни ут–прáсýкно прéдно шó–ј зăкáчно нă–двé тáрски; низ ни́х пуми́нуве уснóвăта*' [ПК,2(78)]; в.: нишчелки [ПД(130)].

но conj 'ја воведува втората мисла којашто се противстатвува на првата – ама' ~ *му вели: "ej, авциоли... направих удаја, каква сакаши душата ми, но сега сакам от тебика и ламината кèрка"* [V,PM,43]; ~ *јазе и́мам у́м, но пари нéмам, затовá хóд'а тýка кату барли́в* [V,PM,13]; ~ *кинисах сос гимиа... но на гими́ата нáјдох едни́ побрáтими двамина, са чини́хми ортáци ... ќарот да гу дéлими брáтску* [V,PM,8] – редакторот во фуснота наведува дека братску е добиено од братско, со редукција, но прашањето е друго: зошто: *да гу дéлими* брáтску, или братско (сé едно), а не братски!?.

нов* adj 1. 'нешто направено неодамна, опр. на стар' ~ *фатил от селу на селу да проси и просејке–просејке отиде на вилеетут. И кога гледа, кăштата му нова новичка* [V,PM,87]; ~ *една застра стана Сраулица млада и засука скути и рăкави, зема две нови стомни и киниса да оди за Дунав на вода* [MC(B),96]; ~ *афý сă умý д'ăт'ąнту хýбаја и сă прúм'ąни сăс нóват'ą рýба* [MS,t,81]; ~ *и тój, д'é б'ăш'и сирумáх, стáна синги́н'у, стóри нóва кăш'та* [MS,t,48]; 2. а. 'пресен (леб)' ~ – *жено, тури малко л'áпче – казва – ја ше ида, на работа да вăрв'а – казва– децата да се хранат, голи се, дрипави се. И т'а клáла нóва комат хл'ап* [ВД(ГБр),333]; б. 'жито од нова (идна) реколта' – кога почнуваат да сеат се молат на Бога: *Госпуди и Свити Јуване, дајте ни касмет и бирикет и уд гудина сус здраве да дучекме жетва и* нов леб [ТГ,306]; 3. Ново лето 'Нова година' — спроти *Божик* "се колат" крави, кокошки. рало, ноќви, па и човек (особено кога е болен). Домаќинот ќе застане со секирата покрај болниот, како да сака да замавне и ќе рече: *Воја чувек (или воја дете) не уздравејве, туку да гу закол'ум, па да са куртулисум уд него. – Сакăн, ним гу закол'уви! – Наа, утре е Ново Лето, Госпуд ки му даде ново здраве, ки уздравеје!"* [ТГ,83]; 4. top. Нови Хан 'име на место на брегот на Арџанскиот Ѓол', близу до с. Калиново, на патот Стојаково (Гевгелија) – Солун каде што се менува небетчијата (тој што го води карванот од арабаџии), таму и преноќувале, имало ан' [ТГ,423].

нова pron 'укажува на лице (или предмет) од м. и с. род (од ж. ?), што е оддалечен (просторно или временски), но што сепак се гледа

– оној' ~ *приз рамото́ си фӑрлешја кока́ли́те, и ни оста́вешја ко́кал от прес не́к. И ага́ ја́доха, ста́на ади́на зми́ј да ди́гне и гле́да трепе́зата: прид нова́ челове́к ко́кал не́ма* [V, PM,262]; ~ *и́машја ади́н чјове́к на нова́ вре́ме, што́то хо́дешја по плани́не́те. И като хо́дешја, јути́де на едно́ мја́сту и на́јде да (2) челове́ка, што́то бјаха зми́јуве* [V,PM,262]; ~ *царо нова сахат сӑ лӑхало та излазӑл на потоно да сӑ расходи и, като видӑл чл'ака, рукал го при нӑг* [V,PM, 289]; и: ноа ~ *ноа веч'ар си заспал харно; утринта кату стана от одӑрот, си уму лицето, вели на жена му: "варај, жену, динеска, кату немам кеф, нека дојди едната дивојка с мене на офците!"* [V,PM,43]; односно нува́ ~ *л'у́ кој ни са́ роди́ от о́да и от ду́х, не мо́же да фле́зе фав ца́рстото бо́жје; нува́ шту са́ е роди́ло от сна́га, то́ј е сна́га, пак нова́ шту са́ е роди́ло от ду́х, то́ј е ду́х* [ВД(Тр),327].

но́вина f 'земјоделски термин: нова нива, прв пат орана – добиена со корнење на грмушки и чистење од камења' ~ *ни́ва сја: ско́ро ска́пӑна* [ПД,121]; ~ *де́к и́ма пра́зно ме́сто пӑ–но́вина утво́рувaa, по́ дӑ–сӑ–ра́нӑт сјурма́си, де́. Си–рӑбо́таа та́м, ка́мине тре́баа, с–иска́рваа. Но́вина утво́рувaa, дӑ дӑ–рӑбо́тӑт ни́ви* [ПК,2(250]; ~ *то́–ј це́лина, гӑ–убӑрна́ли, гӑ–рӑскӑпа́ли, гӑ–утвури́ли, нӑпрӑви́ли ни́ва зӑ–се́јне* [ПК,2(78)]; и: новинӑ* ~ *и имӑт чифт бивујљӑ зӑ нӑдвурешни рӑботи, кӑту зӑ дӑрвӑ, вудиници,... и зӑ кинатӑ новини* [МЕ(Р),88]; сп. микротоп. Но́вина 'новоразработена нива' во реонот на Сакафча (Серско) и Нови́ните – Сенгел'ово (Валовишко) [ЈИ, МИ...,165].

но́вина f 1. 'кога месечината се раѓа, кога е нова' ~ *ка́ сӑ–ро́жде михчи́нта* [ПК,2(78)]; верување: кога месецот се раѓа, кога е новина, а девојката прв пат ќе го види, треба да се фати за косланките (плетенките на косата) и да рече: *"На тебе бела пугача, на мене длӑга коса"* (забележано во Дојран) [ТГ,433]; 2. изр.: уд-но́винта нӑ-гине́жо (= се кажува за нешто што се случува ретко, т.е. од 'новина' до 'погибел') ~ *и́дат де́цта дӑ нӑ–ви́дат уд–но́винта нӑ–гине́жо* [ПК,2 (204)].

но́вина f 'поврзани (неколку) листови на кои има печатени вести, соопштенија со кои се известува граѓанството за најважните настани, весник' ~ *се́мто шо–ки–пл'у́ске* (станува збор за одгледување на свилена буба) , *шо́ ки–са̣–ро́е то́, ки–си–кла́виш идна̣ но́вина на̣–то́ едну о́дӑрче и... на́м ут–та́ кӑпи́нта ки–си–кла́виш на̣–се́мто, ки–си–ски́ниш ли́с* [ВМ (Са),316].

новичӑк* adj, dem., hip., в. нов ~ *та си отиде на Иринкини,] на Иринкини новички порти.] Та си почука и си порука:] – Гиди Иринко, тӑнка Иринко,] дума сӑм чуло, думала ли си?* [МП(Д),151]; ~ *и тојнака, кату чу така, стана оно час и фати от селу на селу да проси и просејке–просејке отиде на вилеетут. И кога гледа, кӑштата му нова новичка; жената му тојнака га позна* [V,PM,87].

новородено* adj, n 'живо суштество наскоро родено' ~ таа вечер дошла бабата заедно сос некои други жени за да го зал'ул'а новороденото детенце [ШК,5(Г),401].

нога f 1. 'екстремитет на долниот дел на телото на човек или животно, со ногата се стапнува при движење' ~ *си си́гна нуга́та и хи́тра Пе́три па́дна ут дало́т у инӑја трӑни* [MS,t,

75]; ~ *гл'éда на главáта–јн идúн ш'андáн' сф'ăти; и на нуs'ăт'ạ друк ш'андáн' сф'ăти* [MS,t,21]; ~ *нéкуј шóпки вúкаа: "Зă–вáска нáште мăже ги–јстипáа. Уд–Гăрите бé:гте, а вúạ сте Гăрци, já нójсто ká–ј дăржите нă–стрáна, ká ґвájте нă–мăгá:рто, кут Гăрци. Já нă–мăгáре ґвájте пу–гăрчко"* [ПК,2(325)]; ~ *căс нуs'ăт'ạ гу раздрúва грубó, гу звáжда цар' Алéксандрус ут вăнк* [MS,t,61]; 2. 'издаден дел од одредени предмети (пр. стол, маса и сл.) на кој се потпира (предметот)'; кај Малецки: 'дел од разбојот, (нога) на кој се потпира кросното' [MS,s,76]; 3. изр. еднá нóга по-напрéт (= побргу, порано – макар за малку) ~ *трăбува да пójми и инá нóга напр'ăт да му рич'éми да стáни тас рáбута* [MS,t,15]; ~ *такá сéтни викнá онúа човéците, штó úмаши от нúх да зéва, му велú: "брáтја мóи, јáзе дојдóх тýка, ви са мóл'а еднá нóга по–напрéт да ми платúти парúте, што длагóвати"* [V,PM,21]; ми-гóре пуд-нójсто (= имам многу важни работи, што треба итно да се свршат) [ПК,2(175)]; устáнах биз нóзи (= од многу одење и трчање по некоја работа чувствувам голем замор) [ПК(Грам)]; турú нóга (= завладеа, присвои нешто); ногата ми а фăрл'ум (= чекорам) ~ *стреднјут рекал: "ногата ми а фăрл'ум колко ду Стамбол". Малечќут рекал: "водиничарскýт камин го дигнувум на рамото"* [V,PM,260]; под нози ти поклон'ава (= кога нешто се подарува со голем почит) ~ *и му рече така: "царју, младо Добро халвациче под нози ету ти поклон'ава да продадиш то пăрстен, на негу спомúн"* [V,PM,57]; (сè) нă-нóга (= движење без превозно средство, пеш) ~ *ут–тáм, а–брé, а–брé, тáа зúма уддéме уф–Сóфја, тáм сидéме. Ду–Сóфја сè пéш удúхме, сé нă–нóга. Вујнáта, нúạ бéґме, вујнáта пу–нáс úде* [ПК,2(282)]; со исто значење: căс нós'ạ 'пешки', се употребува паралелно со јаján [MS,s,76]; на нóга станáха (= искажаа длабока почит) ~ *и кáк гу видéха мóмите Кулýфа, сúчки на нóга станáха от рáдост и којá по–напред да му речé: "добрја дójди!"* [V,PM,10]; му сă-плéтат нójсто (= се кажува за пијан човек што се движи несигурно) ~ *нă Дúнчо сéкуј дéн му сă–плéтат нójсто, зăтăвá н'о:–бúве чувек* [ПК,2(178)]; нóсто дă-му-мúе, вóота дă-му-пúе (= се кажува за добар човек кому за добрината треба да му се укажува внимание) [ПК,2(183)]; нă-нóга (= кога нешто се случува на брзина) ~ *апнájте нă–нóга, зéр ќи–зăдóцниме* [ПК,2(185)]; нă-нóга-ј (= се кажува за човек што не е многу здрав, но сепак е подвижен) [ПК,2(185)]; ~ *дудек сум на нога и дудека рăци и нози ми дăржат да гу удомум* (= да го оженам), *па напкум што ки ми даде Госпуд – тоа!* [ТГ,132]; ус аднáта нóга уф-грóп ej (= така се кажува за некој што е тешко болен) ~ *а–видéх Дéжда вáдăн, ус–аднáта нóга уф–грóп éj, ќ–умúре, нă мужé дă мă–пузнáа* [ПК,2(205)]; ги-утигнá нójсто (= се кажува за човек кога ќе умре, изразот е со извесна доза на пренебрегнување) [ПК,2(157)]; рăци и нози да ти са фатат (клетва = да станеш неподвижен, да се парализираш); со исто значење: да ти се исуши и рăка и нога [ТГ,320].

нóгичка dem. од 'нога' [ПД(Фур)]; ~ *лисúцта викнáла: "О–ó, лéле, нóгичка!" Вăлко чтăјáки óти нóгăта јă––фатúл, сă–упнáл тéгле, тéгле и ќýп! сă–скинáла жúлта* [ВД(П),287] – присуство на лексички архаизам: чтăјáки 'мислејќи', сп. рус. Считаю что ты неправ (= мислам дека не си

во право); ~ *запали финер бурина,/ да не ти флезам ф–тимпина,/ да не ти згазум детинце,/ да не му скăршам ногичка* [ТГ,328]; и: нужи́чка ~ *ко́га и–фăшта́ше куре́јнăта уд–дăрвăта, вика́ше: "А, ле́ле, нужи́чка! Ле́ле, нужи́чка! Ле́ле, нужи́чка!" И та́ка̀ уткина лиси́ца̀та уд–вăлкут* [ДК,144].

но́гоми́на adv 'мнозинство од луѓе' ~ *но́гоми́на ут сфе́тут, ка му слуша́ле ва прика́зна, ве́леа: Во́а–ị исти́на Профи́тинут. Дру́зи па вел'а́ле: Во́а–ị Христо́с* [MV,K,262].

ногу, и: ного 1. adv 'во големо количество, многу на број' ~ *но́го ќи–стра́де* [ПК,2(183)]; ногуту – со член: ~ *ама ки реча некуј шо зар ногуту удејна на патриата можа му а удмилја на неа?* [ME(P),67]; во употреба е и скратената форма ног ~ *шо–ќ ти кажум! Тăва шо–ј нăредно, нăпишно ќи–дојде. Не вирум ас ништо. Еми, ног арно видех, тă–ќи–вирум, дă–вирум!* [ПК,2(279)]; 2. – со придавско значење 'голем, просторен' ~ *лăкăрдијăтă "блату" ј токму су турцкăтă "ѓолј" и кăжувă зă ногу месту пукриено... су вода* [ME(P),80]; ~ *амă 5 килă ишур правăт сăл љујту, шо сă ногу тајфа и шо терăт две ралă* [ME(P),87]; 3. изр.: но́го (не́) му-чу́кат (= се кажува за човек што не ги контролира своите постапки) ~ *да́л' мо́же, и́л' нă–мо́же, о́н ќи–с–зи́ме, но́го не́ му–чу́кат* [ПК,2(183)]; но́го нăди́ге (= се кажува за некој што прави неред и што се обидува со насилство да ги остварува своите планови) ~ *о́н не́–ј за–ус–чуве́ци, но́го нăди́ге, сѐ ќи–рăсту́ре, не́–ќ ви–сă–ви́де ни–висе́лба, ни–ни́што* [ПК,2(183)]; но́го сте́гнина ду́ша (= се кажува за човек со многу скруполи, многу срамежлив) ~ *мо́(ј)о чуве́к е́ј но́го сте́гнина ду́ша* [ПК,2(183)]; но́го музна́а л'у́л'то (= се кажува за човек што со итрина ги решава работите) ~ *но́го му–зна́а л'у́л'то, а́ма но́го ќи–стра́де* [ПК,2(183)]; сп. млогу.

ное pron, adj 'нешто што припаѓа на 3 л. од ж. род, нејзина' ~ *тога́с ма́јка и́ ное по–у́мна, фа́ти рӑци да крӑши и да ве́ли: "ва́рај, ке́рку, това е за ло́шу, ама була́ким на детето да не́ си чи́ни ни́што!"* [V,PM,31].

ноембăр m 'претпоследен месец во годината, кога почнува зимата' [ПД (Фур)]; со редукција: нуе́мбăр ~ *Гă̆рџте и Бугắрто сă–ришиј, Тӳрџја а–изгуни́ј. Гă–изгуни́ј ф–нуе́мбăр чăтăрна́јста, а петна́јста гуди́на па́ сă–утвури́ вујна́* [ПК,2(222)]; во Воденско: ноéмбри [BV,119].

нож(ш) m 1.'направа со острило, има рачка, се користи за сечење во домаќинствата, исто и во работилници' ~ *и с'е́днаха да ида́т; им'ӑха то́ч'ину ('пи́та') и брӑкаш'и сфа́т'а̣та иди́н но́ш'* [MS,t,78]; ~ *с'е́тн'а̣ з'е́ват но́ж'у, ја красто́суват тапс'а́та* [MS,t,8]; ~ *ма путиснаха на мен, ми вăрзиха рӑците и нозите и извадиха ножот, ми го туриа на гă̆рклапот* [MC(B),74]; ~ *как чу, отиде дума и видел неговите жени да скокат голи, грабнал ножа и заклал всичките* [MC(B),72] – во контекстот имаме случај кога сврзникот да воведува комплетивни реченици, наместо 'дека': видел неговите жени да скокат голи (наспрема македонскиот стандард: ... дека скокаат) – за ова поопширно во граматичкиот дел; ~ *после това на една удаја клават трапеза сос л'ап, сол и друго јастие... Зентјут кату за седни на стол, му дават нож, чоп-*

нова три хупки л'ап [V,PM,250]; 2. fig. 'нешто што претставува сериозна закана' ~ "Св. Андон *е тежук и аталија* празник на луди луѓе. Св. Андон е *нож* против лудило. Особено ги прогонува ѓаволите. Каде што ќе се појави тој (св. Андон), ѓаволот мора да бега 24 часа далеку" [ТГ,29]; 3. изр.: ќо:-нăмăрсе нóжо (= ќе го убијат, ќе го заколат) ~ *нóго пúе, сă-тéпе, ќо:-нăмăрсе нóжо, ќо:-зăкóле нéкуј нéгде* [ПК,2 (202)]; зă-гóл нóш сă-фáште (= се кажува за оној што многу ризикува) ~ *зă-н'áа зă гóл нóш сă-фáште* [ПК,2 (165)]; нă-нóш сă (= се кажува кога некои се во сериозен конфликт) ~ *нéјкат дă сă-вúдат, сă-мăрзạт, нă-нóш сă* [ПК,2(185)]; ус-нóш до: сéчиш (= се кажува за нешто што од течна поминало во густа состојба – пр. кисело млеко) ~ *шó путфăтúх адно квáсно (кúсло) млéко, ус-нóш до: сéчиш* [ПК,2(206)].

Ножарските кузни top. 'ковачки работилници во с. Г. Броди (Серско)' – според Ј. Иванов таму била искована сабјата на Јане Сандански. Во односниов микротопоним е зачуван лекс. архаизам кузна 'ковачница', стсл. **кознь**ць, рус. кузнец 'ковач', белоруски кузня, пол. kuźnia 'ковачница' [ЈИ,МИ...,165].

ноже n (dem. од нож) ~ *кауре глава дигнали,] фредỵ си комитја станали,] – Дејгиди мајо будала,] седи си мајо слободна,] каурска пушка ни рани,] каурско ноже ни сјаче* [МП(Д),160]; ~ *одговара млад собаша:] – Не си моме при мајка ти,] ти си моме при собаша.] – Ој собаша, млад собаша,] ја подај ми врашко ноже,] да си сечам бисерче,] да нанижам флориите* [МП(М),100].

нóжде impf 'наоѓа', в. нáјде ~ *чувéк шó-ј нóго лимóн-тăбитлúа, нóго мáани нóжде, сé не му сă-арéсуве* [ПК,2(205)]; ~ *дéк ќи-тýрум нé о нóждум, сјáа ќо:-клáм шéјо, нă мóж до:-нáм* [ПК(Грам)].

ножица f, dem. в. ногичка ~ *коледе, бабо, коледе,] што-ј та лица на пулица?] клади мене у турбулица] да-н ме измини дружиница,] да-н ме изеде песе за ножица* [МП(М),15]

нóж'ниц'ạ pl.tt. 'направа со две сечила прицврстени на средина, служи за сечење платно, хартија и сл., се користи во домаќинствата и во шивачки работилници' ~ *и му вилú...: "éзми н'éс нóж'ниц'ạ, скрúпни ми мăра в'ăж'дит'ạ"* [MS,t,86]; и: ножици ~ *– Не можам, лудо Ѓорги да станам, да отворам,] широк ми фустан Ѓорги, под мајка, зад мајка.] – Земи ножици, Лено, пресечи фустанот,] па отвори, Лено, мори, вратничка, вратничка* [МП(М)143]; ~ *"Ного ти са мол'ам, кузум баче Митре,[ти да ми сушијиш жлăта ми камуда,[ти да ми сушијиш сакмалија фустан,[горе сакмалија, доло чадăрлија,[биз аршин, нужици ти да ми гу кројиш,[биз игла и конац да ми гу сушијеш!"* [ТГ,204].

нóж'ничʼка f, dem. од нóж'ниц'ạ (сп. нóничʼки) [MS,s,77].

нóз pron 'укажува на предмет што е подалеку, односно што е помалку познат – оној' ~ *иднá лáм'а стăпна на нóз дáл, ш'у сид'áш'и хúтра Пéтри* [MS,t,75]; ~ *изл'áзи нóз д'éн' мéч'ката да пасé и гу нáјди мáлкуту там д'é плáч'иш'и* [MS,t,16]; ~ *фáти да пăта ут дугáн' на дугáн', ни нáјди рáбута нóз д'éн'* [MS,t,84]; во истиот текст среќаваме случаи со обезвучено з : нос ~ *и тук úма идúн бóлин, ш'ту му-ји бóлката кулитúќа, за клад'éми идúн кривáт ч'ísта и на нóс бóлнију* [MS,t,42]; ~ *дур да пój*

тóс да сă заóкули ут нóс сукáк дур на нóс, нив'ăста ... ут будрýм'у на јатáку прáв'ą [MS,t,13]; ~ *"на пăнт'ут за нáјти идúн дрýк пампóр'; нăтр'ą у нóс пампóр' зă–ј аракли́кут–ти Ґóрги"* [MS,t,86]; ~ *да му иштиш прăстенот, што има на прăстот! Сос нос прăстен ки знаиш, сичко на земјата што има и што да сакаш ти донева* [V,PM,203]; во ж. род: нас (в. таму) ~ *л'у приближиха крај нас касаба, фати Зарзавил пишува една книга на татко му да знај, как син му иди* [V,PM,156]; во множина: нес ~ *Бăлгаринот му вели: "ох, дјадо, си фатил да ме питаш за Господински работи. За нес работи дјадо Господ знаи. Јаз што знам?"* [V,PM,179]; ~ *тогај вјахна и дјатенто на бăрза таткова му кон'а приминент, уружен кату зент, и еднош кату изл'ал вăнк да удри нес махмузи на кон'а, кон'ут кату пиле летна* [V, PM,183].

нóзи (и: нози́) pron в. ноз ~ *а пак цáрја са би́л нáл'утúл на нóзикáна, штотó му напсóвал мáјката, и нáбăржја пýснал да го закóл'ат и да му донесáт главáта. И закла́ли нóзи, штотó са вăрнáл* [V,PM,254]; ~ *и тáм, на нози́ сéло ймашја аднá мóма млóго ги́здава. И бјеéше гóтова момáта да са гóди* [V,PM,254] – на редакторот на Зборникот на Верковиќ не му било јасно удвојувањето на вокалите во овие говори, така зад гл. форма *бјеéше* ставил (sic); објаснувањето е следно: се работи за аналошко израмнување според формите на 1. и 2. мн. (impf) во кои по губењето на х дошло до удолжување на основниот вокал, односно до негово редуплицирање, а потоа тоа удолжување се пренело и на другите лица.

нóзикáна pron в. ноз ~ *а пак трéтиа нáпсóвал на цáрја мáјката и рекăл: "Гóспот да ми дадé, а то цáрјовúте парú ништă". И на нóзикáна чјас слáхал са та заминóваше о(т) тáм цáрја... и ги дочýл што врéвили* [V, PM,253]; ~ *и като вăрвјáли стúгнали до еднá гол'áма рјáка, и нóзикáна, штотó нóсешја парúте, заминá; пофтóрниа, штотó óдјашја женáта, отúде до средé рјáката* [V,PM,254]; ~ *та мý са евúло нозúкана дјáдо и мý рекло́: "Нибój са, сúнко, лéгни си, спи. Јас шта е свăршја тáзи рáбота"* [V,PM,258] – од примерите излегува дека заменката нозикана ги определува именките независно од родот, впрочем веќе нагласивме дека категоријата род во овие говори обилува со нерегуларности.

нозинка* f, dem. од 'нога' ~ *лешúцата фатú да си плáчи ногúте и: "óх, нозúнки, нозúнки за плакáни, глáва за трошéни! Тáтко ми не бéши кадúа да сăди, јáзе што сáках кадúа да си чúнам"* [V,PM,139]; в. нóгичка.

нóја pron , opp. на 'овој' (за покажување на предмети, лица, што се далеку, односно непознати) ~ *дигнýва са. Фл'ават, фл'ават, фл'ават... "Капá аврáм"!" – затвар'а се тиклăта. И тој нóја чув'ак спи там, спи...* [ВД(ГБр),333]; сп. ноз.

нојкjтă adv 1. 'во текот на ноќта, ноќе' ~ *пуминувајтту ут иден чифликj нă друкj мојшă дă бидă или скришум нојкjтă...* [ME(P),88]; ~ *коа беа пчиничките сă стрекjиа сăл нојкjта* [ME(P),77]; ~ *тăрча и кажа на селото: "го отипаха на Трајко!" Напкун стана селото, сите тăрчаха, там ми палаха ноќата* [MC(B),75]; и: но(j)ќа ~ *дéјна а прáва пу лéтну слăнце [нójќја се тýрва пу мисичúна* [ME(P),95]; ~ *една вечар, каде сахатот три ноќа – му вел'ат на то мес-*

то на Данајков Рид, там овци пасах – дојдеха двамина Арнаути право на мен [MC(B),74]; ~ *нóќа бидéки на тáа дéн уф надéлата, да пóртите бúле затфорéни, тáмо шо биле Ученúците субрáни зарди стрáх ут Чифýтите* [MV,K,255] – во контекстот има две посебности: а. архаична употреба на сврзникот 'бидејќи' со зачувана глаголност (впрочем како и другите гл. прилози): нóќа бидéки = во текот на ноќта; б. потврда за присуството на рефлексот ќ за прсл. *tj во најјужните македонски говори (селото Кулакија, од каде што потекнува материјалот, се наоѓа до самата утока на р. Вардар во Егејско Море). Сепак во одделни говори (од односнава регија) се среќаваат и примери во кои е запазена првичната фонетска разновидност: ноштa (со рефлексот шт) ~ *по дно време имало един поп, не имал от сăрце чендо. Ден'а и ноштa са молиши на Бога, да му даде от сăрце чендо* [V,PM,224]; ~ *дојде време по Илинден, сичките чопл'аци си хождат на вил'аатот, стана и тој, летна, сос них отиде... Мајка му ден'а и ноштa плачеши за него, татко му беши умрјал* [V,PM, 242]; ~ *и фаф сарáе фнéтре така сúсвéтешја и дан'á и ноштjá и нúшто ни липсовáшја фáф сарáе нúто óт едéне, нúту от пúане, нúту от дрéхи за нóсене* [V,PM,259]; ~ *и ви казýвам динéска: "блазé му на онúа, што рабóтат ден'á и ношт'á, и сос мăките му што добúват"* [V,PM,28]; односно ноштa ~ *завареницăтă ненавиждала, бахтала и ја праштала на воденицăтă да млејă наштја, белки ја изјадат короконцјурс* [V,PM,287]; а има и случаи во кои се комбинираат двата рефлекса: ќ и шт ~ *" Ууу, тóлку слáтко мéсо шу–úма, му–вéле, нé–и зăкláме дéцăта д–и–изéјме!?" Дéцăта кă чýле тáка, нóшќăта стăнýвăт... су кóјнут вéтер д–и–стúгне* [ДК,115]; 2. загатка: два брата сус еден рид раздилени, дејна ноќа са гледат, па не можат да са видат? (одговор: очи) [ТГ,290]; верување: ноќта вода од лијенот не са плиске вонка, оти ки та бол'ат очи [ТГ,248]; дента не спијам, ноќта не пијам вода – затоа сум здрав – одговорил некој кога го прашале на кој начин се чува од болести [ТГ,248].

нóјма f 'кога нешто се соопштува без зборување, може со гримаса, со прстите од раката и сл. – со некаков знак' ~ *ја вúд'ạ на идúн балкóн, ш'ту с'ạдú инá ж'éна ... и дáва инá нóјма* [MS,t,10]; ~ *да как испаднá нé мóжиши да уговóри на нúх, и пузнајáле шо а видé чýдби уф валтá-рут. Да óн вúки сè су нóјма му чú-ниши на нúх; и устанá глýх* [MV,K, 295]; ~ *и му чинúа нóјм на тáтку му, ка сáка он да му извáдат úмито. Па óн сакá книга, да му писáл ем вéлиши: Јоáнн ки бúди нéгувуто úми* [MV,K,321].

нóјце impf в. нождe ~ *вéчăрта си нóјце акрáно, уф кавăнéто* [ПД(151)].

нóкут* (и: нóфт') m 1.'тврда покривка од рогова материја на врвот од прстите на човек' ~ *устата му бúла крúва и отворéна, очúте му царвéни кату жáр, рăцúте му кáту кóси, штó косјáт чаúриту, нóктја úмаши кату чингéли* [V,PM,24]; ~ *јуштúсаа на врăх нéгу да гу отéпат. Те кóлку одрúјаха, тój хабáр нéмаши, и еднóч салдúса прет нúх сос нóктите му едúн човéк, гу распóрна и гу изјáди* [V,PM,24]; ~ *и ету најде еден стар човек, којто имаши бела брада до ноктите му дăлга и балтиа имаши аф рăки, сечиши една гол'ама бука* [V,PM,83]; стсл. **ногъть**; интересна е множинската форма: некте (еднинската ја немаме

регистрирано): ~ *надјанаха хи цăрна фереж'а,] каносаха хи црните коси,] каносаха хи бјалите нехте, та ја сториха млада кадăна* [МП(Д),107]; ~ *и на чесá дójде мéчката и е фáти да е дерé сас нéхтете, пак бáбата е бáрашја мéчката и хú си мúслеше, чи е јонак* (не е погрешно: јонак место 'јунак') [V,PM,264]; 2. Малецки освен споменатото значење (за назив нóфт') наведува и второ: 'раздвоено копито кај животните преживари' [MS,s,76]; 3. изр.: нă-нóхтто си-глéде: а. ~ *óни зă–кáвга нă–нóхтто си глéдат* = одвај чекаат да се скарат; б. = кога некој доаѓа во најпогодниот момент за него, пр. кога има убаво јадење и сл. [ПК,2(185)]; пуд нóктто гắби ќи-ј ни́кнăт (= се кажува за многу нечиста жена) ~ *и óна ќи–сă–пуфáле ус–думăќинлăк, нé глéде пуд нóктто гắби ќи–ј ни́кнăт* [ПК,2(189)]; скăрнăта (или: цăрнуто) пуд нóктте нé сј-аа дáве (= многу е скржав, не сака ништо да даде) [ПК,2(195)].

нóкǫтник m 'ситни испокинати кожички што се јавуваат на спојот меѓу кожата од прстот и долниот крај на ноктот – песи нокти' [ЛК,96].

Нóл'овица top. 'место во с. Хоцово (Валовишко)'; според л. име Нол'о (< Манол) + суф. -ица [ЈИ,МИ. ..,165].

нóнич'ки pl.tt. 'ножница' [MS,s,76]; в. нóж'нич'ка.

нос* m 1. 'орган на предниот дел на главата, со отвор низ кој се излачува секрет, односно служи како сетило за мирис' ~ *три–четри дни нататак најдоха еден јунак, којто морету гу смрăкаши сос устата му, и от носот му са убесуваха ледници и остануваха рибите аф суха земја* [V,PM,44]; ~ *úди мýхата, гл'éнда арасла́нут и лиш'úцата (тáс мýхата, ш'у фл'áва у нусóт на дубúциту)* [MS,t,77]; ~ *и му вели на негу, којто смрăкаши морету и от носот му висјали ледници: "ej побратими, ади стани ча на тебика дојде редот да ни куртулисаш"* [V,PM,46]; ~ *мишката... оттамо отиде на червен пипер, си упипели пашката, и сетне отиде, дека спјаши царјувата мома сос арапинот... пашката и ја бутна нетри на носот* [V,PM,204]; – уште еден случај на проширена употреба на предлогот на кога ја презел функцијата на предлогот во и укажува дека нешто се наоѓа внатре: нетри на носот; 2. изр. му влезе на носот (се кажува кога некој многу досадува) ~ *нал един казана алтăна... ги износил у дома му скрихом од жената му. Та, дека беши чобанин, стана един гол'ам базирѓанин. Де сега жената му му влезе на носот, да ја кажи, отдек ги добил толку пари* [V,PM,170]; нóго го-ј дигнáл нóсо (= се прави многу важен) ~ *пéрнј–о: мáлко, зéр нóго го–ј дигнáл нéшто нóсо* [ПК,2(182)]; нăиз нóсо мо: искăрá (направената услуга повеќе пати му ја наплати) [ПД(137)]; плáко мо-ј нă-нóсо ~ *сă–кăжýве зă–нéкуј шо уд мáлчко нéшто плáче* [ПК,2 (188)]; тимјáно уф-нóсо с-јóо нóсе (= болезлив, многу слаб) [ПК(Гăр)]; дýшта уф-нóсо ме-ј-дójдăна (= се употребува со значење на крајна исцрпеност, состојба што се граничи со тоа кога 'душата излегува', т.е. кога се умира) ~ *дýшта уф–нóсо ме–ј–дóдăна уд–рăбóта, а óни кéјфот си–глéдат* [ПК,2(161)]; сј-убисú нóсо (= се кажува за оној што видливо е нерасположен, налутен) ~ *а видé óт úде мáјк–ми, ќо:–убéсе* нóсо [ПК,2(195)]; ќи-пугóдиш на нéкуј шо úма влáкна уф-нóсо (= ќе згодиш на некој лош, ќе ти врати со иста мера) [ПК,2

(201)]; сéгдин с-јóо пи́ке нóсут (= се интересира за сé и сешто; се меша во туѓи работи); шó нóс и́ма (= се кажува за некој што има изострен осет за мирис) ~ *е-е, óн истýм ќи-флéзе ќи-усéте, ут-тáм нéгде нáмирúсуве шó и́ма рáчóк. Шó нóс и́ма да-знáјш* [ПК,2 (212)]; уд носут крв ти тече! (= со овие зборови жената што ткае сака да го прекине разговорот што се однесува до квалитетот на нејзиното ткаење) [ТГ, 365].

носе impf 1. 'држи нешто во рацете, или го има на грб и се движи со него' ~ *и л'удето, што носиха умрентујут човек, гу зарáха на гробут и са вáрнаха пак на селоту* [V,PM, 33]; ~ *и му-вéле кýмо-вóлче нạ-лẹсúцáта: "Кáчи-се врз-мéн!" И-нáпкун кọга-сă-кạчú и му-вéле: "Бóлин зráф нóсе, бóлин зráф нóсе"* [ВМ(Са)316]; ~ *и кáто отúде при одáта, чјодешé са кáк да прáви зá одáта, óти кóжета не мóже прáзна да нóси* [V,PM,262]; ~ *т'é кугá хó-ж'даха за óда, сă умур'óваха, а хúтра Пéтри на главáта гу нóси и игрáј хóру* [MS,t,74]; 2. 'има кај себе (пр. во џебот)' ~ *ги-нóсиш ли дукумéнтто?;* 3. 'допраќа'~ *мáјшто ни-бúă сè вујнúци, а пă свúкуро нă-нусú на-гóре. Нúă су-свéкуро и су-свăкăрвăта бигувáме, сéтне издујдéе мáјшто ут-вујнáта* [ПК,2(252)]; ~ *как сă наближú ду пóртата уф грáдут, éто идéн умрéн гу нóсиа нáдвор да гу кóпат, сáл тóа дéти имáла мáјка му* [MV,K,273]; 4. 'доведува во брак дете' ~ *еднá жéна пуфтурúла, имáла двé кéрки. Еднáта гă-пусúла óна, нéјна-си. Еднáта гă-зăвăрúла, уд-мăш-ıj* [ПК,2(299)]; 5. 'реката влече предмети' ~ *Трăкáјна нé нóсе сéкуј пăт ќутýци, нéкуј пăт тăркáл'уве кáмăне...;* 6. 'кога птица одделува од себе јајца' ; 7. 'облекува' ~ *нашто село носи бăшка ублекло, кăту шо носăт уф два-тринајсăт селă удвăдă Вардăр* [ME(P), 80]; ~ *хеј мар Велико хубава,] хубава џјулбер гиздава,] шчо бјало пореш, пăк црно носиш –] дал мајка жалиш, ја лă татко тăжиш?* [МП (Д),82]; ~ *Рáда и́ма трú дивójки – де, де гиди де,] ја и трúте édно лúко, édно рýхо нóсат* [ИГ,108]; 8. 'прави' ~ *бýмбăре ги вúкуме ти шо нé нóсăт мéт, нéго нă гутóво сă рáнăт* (станува збор за машката пчела – трут) [ПД(124)]; 9. 'прифаќа, поднесува (некаква храна)' ~ *"скóру да ми дадéти да јáм, ча мóшни сам глáдин! И нéмој глéдаш кебáрски мáнци: што да е јаз јáм, ча мójут стомáх нóси сéкакво јáстие"* [V,PM, 24]; 10. 'го држи јажето со кое е врзан човек (или животно) и се движат заедно' ~ *ги фатихме, ги вăрзахме и ги дадехме един арин ќупек и ги нусихме вăрзани на свадбата* [K,BC,92]; 11. 'има' ~ *пăрталут му носă и везовă и шаровă, сăлдă они стоат по бетни* [ME(P),82]; 12. 'превезува, дава' ~ *ти сăл сакă да нојсиш пу једнă колă сену нă кунакут* [ME(P),88]; 13. 'испраќа (невеста)' ~ *как сă наближú ду пóртата уф двóрут* нóсаа нивéстта, *сáкше дă-с вăрне, áма бáч Кóл'о о-фạтú зă рăкта и н'оо пуштú* [ПК(Мор)]; 14. 'тера говеда, овци (ги води)' ~ *тáа трéскичка бáпта с-ја-турú-ла зăд-врáтта. Кá удúла бáпта дă-ј-нóсе гувé:та, тáа трéскичкăта ќи-сă-чинúла мóма и сúчко ќи-сури-дúла дóма* [ПК,2(300)]; има случаи односниов глагол, со истото значење, да биде придружен со зам. форма си ~ *ка вика, вика*

– нито Хасан, ниту Хасаница, и јаз полека–лека си носих мојте овци [МС(В),93]; 15. 'подарува' – во минатото, за патронот на црквата (пр. во Гевгелија тоа бил Свети Спас) луѓето се натпреварувале кој со поголем и поскап дар ќе ја дарува црквата, додека денеска може да се слушне и поинакво размислување: *"Ха! Ки носум на Св. Испас; а дали Св. Испас јаде или пије! Јас пак за него носум, а не други да јадат! Кога он не јаде, и не носум"* [ТГ,324]; 16. – (сă) 'става нешто на нозете, се обува' ~ *нăврăс чурáпто сă нóсăт, ги прáвăт пóвике ус шáјăк, ду тýка фáшчăт* [ПД(136)]; 17. – (сă) 'се шири' ~ *вјатăр дуји, глас сă носи,] глас се носи дур на царја,] дур на царја, на везирја* [МП(Д),53]; 18. изр.: му нóсе глáфта (= пие алкохол, а не се опијанува – *мóж дă пúе)* [ПД(137)]; ~ *нă–нáш Трáјчо нóго му нóсе глáфта, уфчéра цéло кúло мăстúка, нéмше сáат, гă–испú* [ПК, 2(177)]; биганува мајка бело носе (= тој што се отстранува од опасните или конфликтни ситуации има по-големи шанси да опстои и опстане) ~ *"Чуви се! Биганува мајка бело носе, а Стујанува сè цăрно!* [ТГ,247]; дă-нóсиш нóго клáнне (= многу поздрави за некого); чинúцта уф-ýстта сј-аа нóсе (се кажува за човек што е тешко болен) ~ *кá сé–ј чинúл тóо Нáсо, чинúцта уф–ýстта сј–аа нóсе* [ПК,2(211)]; ак ти нóсе дýшта, (прáви кáк сáкиш) (= ако можеш да си го зачуваш спокојството тогаш слободно прави неубави работи); у-гróбо ќо:-нóсе (= по смртта сето богатство го губи значењето) ~ *сăто ќе–ј твóо, у–гróбо нé ќо:–нóсум* [ПК,2(203)]; бајрáко гу-нóсе (= се кажува за личност, машка или женска, што предничи со некои негативности, пр. слободно, неморално однесување и сл.) ~ *сúнуфто нă–Гóцто бајрáко гу–нóсат, зăтóо нúкаа мóма ги–нéјќе* [ПК,2(154)].

нóсене n 'облекување' (бидејќи облеката сă-нóсе) ~ *и нúшто ни–липсовáш'а фáф сарáе нúто от–едéне, нúту от–пúане, нúту о(т)–дрéхи за нóсене, нúту дрéхи за потстúлане* [ВД(ГБр), 328].

нóси(j)а f 'тип на облека поврзана со одредена регија' ~ *дóд Рájна нóгу врéме, ут кá бигáме нă вáки, нóшше сéлска нóсија, а тéјко, óт нă–чăршúита бúше, смéнú, сă–ублéчувше пу–тýкăшно* [ПК(Гăр)].

носúло' n 'дрвена направа, служи за носење на болен, неподвижен човек' ~ *вéли на нéго Исус: Стáни си, крéни си нóсилото, да óди си. И на тóа чáс сă лекувá човéкот; и крúна носúлото, и óдиши* [MV,K,255]; ~ *éту му дунсéле на нéгу идéн фатéн човéк, кладéн уф носúлоту* [MV,K, 265]; ~ *ка а видé Исус на нéа, и прижал'á на нéа, да му рéкал на нéа: Нúмо плáкај. Да ка си наближúй, а фатú носúлото (тúи па шо му нóсиа застанáле)* [MV,K,273]; ~ *теб те носат на венчало,] а пак мене на носило,] твојта мајка песни пеје,] а пак мојта солзи лее* [МП(М),113].

ностре (<'наостре') pf 'со специјален камен го иструга острилото на нож (или нешто слично) за да сече убаво' ~ *земал еднă кăлăчка и га дал на кăлăчкаро да–ј ностре и да пише на неја оти на едно манован'е отепува сто души и един арслан без пашка* [ШД,(5),435].

нóта* f 'графички знак за одбележување тонови во музиката' ~ *и ќи–кáжум, óти читúрстóтини гудúни пустó·т русăлúјте. Дýри пéјсе и–пăрва гудúна тúа óра, пéсни,*

русали́јцки, ги–јскара́ме уф–но́ти. Ги–нуси́ме уф–За́греп, са́–пра́сликáа и–руса-ли́цките, ма́кидо́нцки о́ра са́–чини́а уф–дукуме́нт, уф–но́ти [ПК,2(154)].

ноќ f 'втората половина од денонокието, кога е темница' ~ *чиках, дор на сред ноќ са́ вăрнаха л'удите* [МС(В), 91]; ~ *а Киро ми вели: "Не можам да ги прибера таја ноќа, зашто селото ни е пăлно с целипчии". И ми вели: "ходи ти сам"* [МС(В),86]; ~ *тогáс и тóј му вéли: "бráтќа мои́, јáзе сáм ги отепáх осомтјами́на заедно́ч, и сос еди́нојут три дéна и три но́ќа си бóрјах* " [V,PM,22]; како што кај прилогот нојкјтă ја констатиравме и формата со рефлексот шт: ношта, исто така и именката ноќ, освен во споменатава форма, во Долновардарско, се јавува и како нош: ~ *и она седна покрај водата нос веч'ар да промине ношта. И га чуј отгоре една врјава* [V,PM,167]; ~ *са́ пука́ци на врăх ќерами́дит'а и ва́са но́ш' та́м удго́р'а са́ тантани́саш'и* [MS,t, 54]; ~ *"по́ху́бав'а н'е́ка си би́х у хапсана́та, пара́ са́ ту́к ш'ту л'е́гнах на то́с ухтиќа́сан крива́т, а́х, у́х!" – и ва́са но́ш' са́н гу ни фа́ти* [MS,t,42]; ~ *да са́ наид'е́ш' , да са́ напи́ш', да в'е́ниш' кни́гата, на скумин'о́ ва́са но́ш' да с'ади́ш'* [MS,t,31]; ~ *на чурбаџ'и́јата му са ра́ж'да ина́ мумý́ш'ка, и́ди стр'ад'а́ но́ш' на́рич'ни́цата* [MS,t,14]; во Фурка запишавме: ноќ, но: ле́ка но́ш – поздрав; значи во употреба се и двете фонетски варијанти; во Гевгелија: – по вечерата, ако некој некаде се задржал, на одење се поздравува со *"Добра ноќ"*. Домаќините одговараат: *"Амин! Госпут на вас поарна* (некои: *подобра) да ви даде!"* [ТГ,315]; во крајната источна регија има говори (села) во кои среќаваме нăш: ~ *фл'ала ми је мома ăв равна градинка,] цјате да набере, китка да јовије,] китка да јовије јунаком да пусни.] Јунак стадо вије и го л'уто кăлне: – Стадо пусто, стадо, дано испукали,] на ден по стотина, на нăш по хил'ада!"* [МНП(Д),36]; ~ *и там приспá ду́р да сăмне и си́(ч)ката нăш ни заспá, та ми́слеше ка́к да иде па́к отрина́та при тја́х* [V,PM,263]; ~ *мајка на Стојан думаша: "Цјал нăш је хоро играла,] сăс поповите рataје!..."] Стојан са л'ути расăрди,] и хи главата јотрјаза* [МНП(Д),91]; сп. изр. под нош (= навечер) ~ *отишел на кумшиата му, да си повидјат, и му вели: "добар ден, кумшиа мој!" – "Дал ти Бог добро!" – "Што праиш тука и ти под нош не изл'аваш, да си повидиш сос свјатот"* [V,PM,168].

ноќну adj, n 'како атрибут на време' ~ *шо шќитýваш лýдо–мла́до во́ја но́ќну вре́ме* [МЕ(Р),93]; и: ноќно ~ *кла́л е́ди́н тру́п о́згóра и–го–по́кри́л со–ќе́бито, о́н по́т–кре́вито. И–ти́а фли́за́т, но́ќно вр'а́ми па–н'а́ма сија́лици, ба́га, бу́га, ба́га, бу́га, изли́за́т, о́да́т, си–ле́гнали* [ЛК,117]; ~ *дека ки одиш тој ноќно време,] дал не ти је страх од андарите.] – Јас сам сам роден и сам ќе јумрам,] јас ки си јодам село Бојмица* [МП(К). 121]; сп. уште: ноќна вода (= водата што ноќно време се налива, односно се користи, се пие) ~ *пила Неда ноќна вода,] од нидела испијала,] испијала л'ута змија,] га зајаде на срцето* [МП(К),42]. За нерегуларностите во бележењето на партикулата 'ќе': еднаш ќе, ќи, друг пат ке, ки в. во "Историја на македонскиот јазик" од Бл. Конески и "Кукушкиот говор", т. 1. од К. Пеев.

ноќува* impf в. нуќева ~ *сардисали*

клети пцета,] сардисали бела Јана.] Си извика бела Јана:] Ej овчари мили браќа,] одбранејте клети пцета,] ваша сестра јас ќе бидам,] ќе ноќувам, не вечерам [МП(К),155]; ~ *Неда мајка пукарала,] Неда се је налутила,] Неда вонка испаднала,] зад кăштата в градината,] таму Неда ноќувала* [МП(К),156].

ноќум adv в. нојќта ~ *излезел силен арамија,] излезел три дни пред Благовец,] погоди се дрчува година,] ден'е врне, ноќум заледува,] залепили им се пушки за кебина...] ја кошули за јуначка снага* [МП(К),86].

нофра f 'отворот на носот, ноздра' [MS,s,76]; в. нузрăти́ни.

но́ш'фа f 'дрвено коритце, обично од издлабено дрво, во него жените месат леб' [MS,s,77]; во др. говори, пр. во Гевгелиско регистрирана е множинската форма ношфи (pl.tt.) ~ *а кога погледали, нашли ношфите си полни со чист хлеб; кошовето полни сос брашно и жито, а вăглението им се чиниле пари* [ШК,5(Г), 405]; истава форма е запишана и во Кајларско ~ *Е, о́на зе́ва ину-си́то, зе́ва но́шфите, зе́ва бра́шно, о́де ќи-ме́се. Гу-кла́ва на́о́пко си́тто. Се́е ба́ба́та, о́на ă-пу́ле удузго́ра* [ДК,116]; односно со комбинација на 'ношви' и 'ноќви' се среќава и: но́шќи ~ *се́ки де́н уде́ла па́спăл лижéла о́клу ка́минут. Та́а ве́тка вудини́ца. Па́спăл шу-има́ло – лижéла та́. И о́клу но́шќите, ко́а пу́ле – вра́тта утфуре́на* [ДК,142].

ношчă n, dem. од 'нож' ~ *жјăната му... вăчарта заклала дăтăто си и, като спала злăва хи, намăзала хи рăкăтă крăв, клала в жјăбо хи јăдно укрававăно ношчă* [V,PM,...]; ~ *тогај паша с-излагало,] му дадело касап ношче.] Не си сече баш бисерче,] тук си сече рудо грло* [МП(В),52] – во контекстот имаме синтагма од две именки – едната е атрибут на другата, наместо придавка: касап ношче (м. 'касапско ношче'); ~ *Стојан са л'уто расăрди,] искара ношче јот појас,] та си са Стојан јободе,] и падна măртав до неја;* сп. ја и фонетската разновидност нохче ~ *мар пăк ти јода потерах,] пăк ти си јоми рăките,] на мен'а даде скăрните] та си искара нохчето,] та хи главата јотрјаза* [МП(Д) 23]. (Dem. од 'нос' исто така гласи нохче [ПК(Гăр)]). Во текстот среќаваме уште еден архаизам (лексички): даде скăрните (скăрна = нечистотија што се нафаќа по телото на човек); сп. стсл. **скврънавъ** (зборот се среќава и во источнословенските и во западнословенските јазици); според Малецки во Солунско освен споменатиов назив – ношче, во употреба се уште: чакắ и ниш'т'е́рч'и [MS,s,77].

нуга́л'ки pl 'дрвца што ги држат штиците од страните на кура́бо' ~ *ут стра́ната нă кура́бо и́ма дваи́на́јсе нуга́л'ки* (на нив се прицврстени страните), *уд да́бувo да́рво, да́бо по тра́* [ПД,128].

нуду́л m 'железо, ноже прицврстено на крајот на стапот (остенот) со кој се тераат воловите, се користи за чистење на земјата што ќе се нафати на плугот при орањето' [MS,s,77].

ну́жда f 'потреба' – во изр.: ну́жда вăрше (= врши испразнување на цревата) ~ *"Ми ка́ дă-ви́кум ма́нум?" "Ка́ ќи-ви́киш: или́к, минли́к, сла́ткуто, бла́кто с-та́јфа да-сј-о-ја́јш". Стритýве не́куј по-н-тка́ ну́жда вăрше. "Уу-ре́кăл, зăшо́ тăка́ ви́киш бре́?"* [ПК,2(302)]; ~ *дуjде́л та́тку-ми ут-пăза́ро, им-дунце́л си́чко шо-му-кăжа́ли и учитăло си-удде́л. Уф-аи́ро пу-ну́жда уди́ли куми́тто, ма́јкă-ми рина́ла. Аи́р гу-вика́ли то дуби́цте де́к ле́жат* [ПК,2(321)].

нужички pl 'врвци, кожени, на страните на опинците, се користат при стегање на опинците' [ПК,2(78)].

нужни́ца f 'футрола во која се чува нож' ~ *си́те другáре скинáја,] и–ác сă–сегнáх дă–скúнам,] лóза нă–гóре мáле се–дúгна.] Лýто–сă мáмо нăл'утúх,] извадúх нóш уд–нужнúца,] удрежáх, мáмо, лóза ут–кóрин,] уд–кóрăн кăрви прăтéче* [ПК,2(315)].

нузи́ pron сп. нож ~ *"ш'тó–ји нузи́ тáм на стр'ăш'та?" – "нóс–и парадúсу!"* [MS,**t**,60]; ~ *нýзи мáлку, ш'ту сă рудú и гу крăст'ąха Инсáф ... парáсти* [MS,**t**,48]; ~ *"Какфó–з'éнт' ?" – пúта ч'урбаџ'ијата; "ја нузи́ д'ăт'ą, ш'ту ни гу пуснá ти ... и ни́ гу уж'éн'ąхми"* [MS,**t**,17]; ~ *сид'ă инá фóтографúја и з'é и дóјди думá, сă разбул'á ут нузи́ кајмó* [MS,**t**,9]; се употребува и скратената форма нус: ~ *"ш'ó брăкаш' ти́ и јáс нýс брăкам!"* [MS,**t**,68]; ~ *д'ăт'ąнту стóри млóгу гудúна у нýс кафинé* [MS,**t**,81]; ~ *му вели: "ба, братќа мои, и јазе хазир сам да ва следја: дека виа за умрети, тамо и јаз!" Нуз вечер јадоха, пиха на бăлгарјувата кашта* [V,PM,98].

нузрăти́ни pl 'отвори на носот на животно – ноздри' [ПК,2(78)]; в. нофра.

нук m 'дете од брат или сестра, од син или ќерка – внук' ~ *нýко глáфта ма: скинáл на дéд–мо* [ПК,2(157)]; ~ *áс му–сум пăрá дéдо нă–тúй дéца, нýци, и óна–ј пăрá бáба, ут–нýк нýк, трéто кулéно, трú пóиса* [ПК, 2(243)]; според Малецки во Солун-ско се употребува паралелно со млýк [MS,s,77].

нула num 'бројот што стои на граница меѓу позитивните и негативните величини, тој што нема вредност' ~ *и зел хизмиќáрја еднá акóла книгá та е напăлнил фсé нýли, и зéл еднá кратýна кóлко еднá окá да берé, запáсал е на пójаса та рекал на бјазарѓáнина: "Хájде да йдеме при цáрја"* [V,PM,256]; ~ *и като зел цáрја акóлата пăлна нýли, ни можил да соберé кóлко окú са. И такá побјадúли цáрја* [V,PM,256].

Нýлą 'ж. л. име запишано во Мегленско' ~ *é, вó нáшту дéте Мúци–пă му–сă–згудúла нúкуą бăлтúјкą прит–нéгу, тá: фóртумта ă–сичúл. Вјáве Мăрýшкą унăтре, кój ки–ă–фáте – Панýлą; – фájќе Нýлą – уд зéмин, ă–стăркăл'ál'ą у–тá: кáлта...*

нулафе (сă) impf 'се назборува' [BV, 119]; од другите говори ни е познато како: налафе се.

Нуло* 'м. л. име' ~ *нај ти тија дни го дигнаха на Нула и дојде то, што отипа консулите* [MC(B),83].

нýмеро n 'број' ~ *гу пúта: ... "ш'тó стóри?; ја нájди?" "ја нájдух" ... "на фелáн сукáк, фелáн нýмеро има пóртата"* [MS,t,10].

нун* m 'роднинско име', в. нунко ~ *ки гу женат чурчуленот,] за нивеста булугäска,] посистрими трисупашки,] попот бише црнјот гавран,] нунут бише длугјут штркул* [МП(М),106]; ~ *млад Саје, стрино, се жени,] во пуста Македонија,] за јидна мома јубава...] црни гаврани – попови,] црни чикоре – нунови,] бели камење – сватови* [МП(М),72]; освен во Мегленско, последнава форма нун е регистрирана и во Воденско (покрај нунко) [BV,119]; ~ *не помина три недели,] и ти Чоно се јармаса,] се јармаса за мој нунко.] Кажи Чоно, кажи душо,] как нун мори да ти бидам,] простум Чоно да ти стојам,] венци тебе да ти менам* [МП(В),255].

нунко m 'роднинско име, тој што го

"дава" името на новороденче, кум' ~ *сичките самовили пукнаха од јадови. И тогас викна Костандин нункото му и попове, са и венчал, и малкото гу и крастил, и чинил гол'ама гозба* [V,PM,228]; ~ *прајат много колачинта шарени и един гол'ам л'ап, којто са вели прăмна л'ап, това што ки го поклонуват на нункото* [V,PM,247]; ~ *а уф пе́тукут ќи–о́јшă, ниве́стăта и зе́тут ќи–о́дна нă–ну́нкуту дă–сă–го́стăт. Пе́тук ве́чăрта ќ–о́дна нă–ну́нкуту, та́м ќи–спи́ја* [ВЕв(Ил),308].

Нуриица top. 'ниви во с. Спатово (Валовишко)', сп. тур. л. име Нури + суф. -ица [ЈИ,МИ...,165].

ну́рке impf 1.'завлегува во некој вир длабоко под вода, "гњури"' – има луѓе што можат да нуркат, да се вовлекуваат во вирови, пр. во Мачуковски Лагум top. 'навлезена вода под карпа во околината на с. Мачуково (денеска на самата граница, но од грчка страна)', се нуркат и во Богороички Завăрток top. 'место в река каде што водата се врти и прави вир (име на место во околината на с. Богородица, во близина на границата)', 2. – (сă) 'се движи нестабилно' ~ *а–нăпрăви́л гла́фта, ај го де́к сă–ну́рке* [ПК,2 (152)]; ~ *нăпи́јн–ej, гле́јш ка́ сă–ну́рке;* 3. 'скита, се движи бесцелно' ~ *де́к ну́рке це́л де́н то́о чуве́к, не́ зна́м* [ПК,2(78)].

ну́рнин adj 'кога некој изгледа зашеметено, замаено' ~ *ви́д–јо, али́с ну́рнин* [ПК,2(78)].

Нусив 'прекар (презиме) забележан во Мегленско' ~ *да ќе одат, Ѓурѓо, да ќе јодат сестро,] да ќе јодат, аман, Горно Пожарско,] ќи го ловат, Ѓурѓо, Калин Цеков,] Калин Цеков, Ѓурѓо, Калин Цеков, сестро,] Калин Цеков, ајде, Бину Нусив* [МП(М),68].

нусија́ f 'облека, народна' ~ *сă зăфајкја́ сланичкăтă нусија́* [МЕ(Р),80].

нусу́ве* impf в. но́се (но́си) ~ *е, та: же́на мăжо́–ј утива́л сè нă–ло́ф. Утива́л нă–ло́ф, ка́тăден ја́рбици нусува́л, гăски, шо́ ќи–утипа́л сè нуси́л. Ади́н ве́чăр нуси́л ја́рбици* [ПК,2(258)]; ~ *па́мнум и дру́го: сè уф–на́с че́тта а–нусува́а. Ка́ ќи–до́јдăт, та́тко си–убле́че: две́ чи́фта обе́ла, кужу́ф, бăлто́н. Нă–дру́мут ќ–о́от дă–ј–прăче́ке, зă–дă–до́јдăт ув–на́с. Чи́ко пă ќи–бра́не кучи́нта дă–не–ла́ат... Стрăшути́ј гуле́ми* [ПК,2(295)]; ~ *нă–гăрбо–ј нусува́л пло́чи нă–Но́ву Се́лу, дă–ко́ве. Уд–ве́чăр о́јше. Уф–стре́да ќ–о́де, у–чăтвăртук ќи–до́. Те́шка ма́ка живо́т и́мăхме. Нă–Но́ву Се́лу пе́шки и џиле́зо нă–гắрбо но́се* [ПК,2(323)] – регистрираме уште еден случај на употреба на именка со значење на атрибут: ма́ка живо́т (м. 'мачен живот'); за односниов позајмен образец в. во граматичкиот дел; ~ *Ла́зăрца–ј тăкво́ ме́сто ка́ту Свѝти Илѝи, а́ма нă–стре́т по́л'то–ј. Не́коо вре́ме, нă–стре́дн'о де́н нă–Вилѝгдин сă–тăрча́ли та́м, сă–нусува́ли и́куни... ко́ј сă–ка́че го́р* [ПК,2(310)]; – во контекстот среќаваме повеќе случаи за проширената употреба на суфиксот за имперфектизација -ува, кога се додава на несвршен глагол (носе), како додатен, нефункционален сигнал; неговата употреба (на суфиксот) е толку проширена во југоисточните говори што дури ја констатиравме и кај императивната форма позајмена од грчкиот јазик ела > елуви; за ова поопширно во "Кукушкиот говор", т.1.

нуфнăтре adv, opp. на 'нанадвор' ~ *о́ди*

по́–нуфнӑ́тре дӑ се́днум и е́с [СК, 301].

нуфуз m 'личен документ за идентификација, крштелно свидетелство' – (се однесува на период пред Балканските војни) патниците и кирациите имаат нуфуз и штом ќе отседнат во анот, газдата им го одзема нуфузот, и тие (патниците) потоа не можат да заминат никаде додека не му платат на анџијата [ТГ,431]; – пусинувајнето (= преземањето на дете од едно семејство во друго) се потврдува во конакот, со тоа што се заменува стариот нуфуз со нов ; односнава промена се вика нуклимеќа [ТГ,278]

нуќева impf 'ја поминува ноќта, спие (некаде)' ~ *мори, јаблок ми фатиле, јунак јем дивојка,] јунак јем дивојка,] мори, заидно да вичерат, заидно да нуќеват,] заидно да нуќеват, да не се буравт* [МП(М),131]; и: нуќава ~ *да му паракинисаа (гу кӑниа на не́гу), и гу ве́леа: Се́ди су на́с, е́ту замрӑкна́, и пумина́ де́нут. Да стана́л да си нуќа́ва су ни́х. Да чу́нки сиде́ да си нуќа́ва су ни́х, а зе́л ле́пот, благусува́* [MV,K,335] – случај кога обезвученото п (< б) фонетски обусловено во финалната позиција, се пренесло и во позиција меѓу вокали: лепот (м. 'лебот'). Во употреба е и фонетската разновидност: нӑшчова ~ *та ма клади фӑф јоган'а,] ја да гора, ти да гледаш,] та да стана прах и пепел,] да ма збереш тои скути,] да ма кладиш довечера,] довечера на вӑзглаве...] да нӑшчова до тои греди* [МП(Д), 115].

нуче n, dem. од нук 'дете од син или ќерка (во однос бабата и дедото)' ~ *седјаши тамо ќусе даи́ около три година, се́ царјувото нуче хизмет му чиниши. Еди́н ден са скараха, са биха. Тогас отиде нучинто, му каза на царју́т* [V,PM,207]; ~ *нучто нӑ–Димитрија Кӑрлицки, чиниш уф–те́п гледе, а он мен мӑ–гледе – гледе нӑ–криво* [ПК,2 (208)].

нушле́с adj 'во случајот: змија со рокче, под очите каде што би требало да има нос, т.е. придавката е изведена од нос – со редукција о > у' ~ *уд–дека си–гле́дӑм ја́с тӑка́ и ми́сл'ӑм шо́ ќи–ста́не су–на́ша рӑбо́та, то́гӑш една змија уткӑде не́гу, уткӑде уфице́рут, нушле́ста, су–чучу́л' на–но́сут, замина́ ут–то́ ка́минче на–дру́гту* [БМ,193].

нуш'то́ва impf 'се грижи за некого, бдее' [MS,s,77]; односно значење што го запишал М. Малецки е вторично, и треба да се допрецизира: 'ја поминува ноќта (во случајот) грижејќи се за некого', за првичното значење в. погоре: нуќева.

нӑтка (< нӑтӑка) adv 'натаму' ~ *"Ми ка́ дӑ–ви́кум ца́нум?" "Ка́ ќи–ви́киш: или́к, минли́к, сла́ткуто, бла́кто с–та́јфа да–сј–о–ја́јш". Стритуве не́кој по–нӑтка́ ну́жда вӑрше. "Уу–ре́кӑл, зашо́ тӑка́ ви́киш бре́?"* [ПК,2(302).

нӑ part 'за негација – не' ~ *му–ве́ле: "Ајде ско́кни ти́, а́ма а́ко сӑ–у́дриш дӑ–ми ка́јш, дӑ–нӑ–ско́кнӑм ја́с". Скукну́ва то́ – но́гӑта си–ӑ–скӑрши, а́рно ма не́–му ка́жва нӑ–то́* [ДК, 135].

нӑа́ка pf 1. 'натрупа нешто – во контекстот нафрла трупови од луѓе' ~ *Апни кру́ши, нӑпи́ј–се во́да, а́пни не́што уф–три́те де́на адно́ш... Се́ изумре́а пу–нӑто, та́м. Ма́јка умре́, та́тко умре́. Е, адна́ ду́пка кулку–ту́к шо дӑрже та́а уда́ата, шу́тн'оо ко́ј зӑ–гла́ва, ко́ј зӑ–рӑци; шу́тн'оо та́м. И–нӑака́а уф–нӑтре. Сӑ–нӑпа́лни́ та́а ду́пкӑта* [ПК,2(279)]; 2. – сӑ fig. 'се нафрли врз некого, пр.

со навредливи зборови, односно со лош однос' ~ *ус ни́хка да не́ сӑ–зӑка́чиш зе́р ка́–ќ ти сӑ нӑа́кат кут–о́рли нӑ–ма́рша* [ПК,2(171)].

нӑа́кӑн adj 'нешто насобрано на едно место, во голема количина' ~ *нӑа́кӑн сне́к, уд ве́тӑро нӑтру́пӑн* [ПД(130)].

нӑба́бне pf 'кога нешто само од себе ќе се зголеми, ќе се надуе' ~ *сӑ–изду́ве, ќи–ста́не а–то́лкува, ќи–нӑба́бне* [ПК,2(79)].

нӑби́јно adj 1. 'место повредено од удар, може да биде и помодрено'; 2. 'начин на ткаење (кога нишките се силно притиснати една до друга)' ~ *гӑ́сто тка́јно–ј, а́рно–ј нӑби́јно, гле́јш ду́ри ди́к сто́о* [ПК,2(79)].

нӑбу́те pf 1. 'стави нешто во тесен простор употребувајќи сила'; 2. – (сӑ) 'се вовлече некаде' ~ *не́ о–закла́л, гу–дра́л жи́во, гу–пу́штат. Му́јте ка́–м сӑ–збра́ли пу–не́о: бра́м, бра́м. Де́к ќ–о́де? – ф–лиси́чинта ду́пка. Ф–а́дна лиси́чина ду́пка сӑ–набу́те та́м* [ПК,2(233)]; ~ *Ла́зарца–ј уф–стре́т спи́ли, уф–по́л'то. Та́м дӑ–сӑ–ка́чиш, не́ тӑ–иска́руве ни–арӑпла́н, не́ ца́нам. Оти ка́мино ка́–ј до́јдин, тӑка́ ди́пли, ди́пли. Ак сӑ–нӑбу́тиш до́ло, нӑ–мо́ж тӑ–иска́ре ни́што* [ПК,2(310)] – случај на употреба на перфективен презент: нӑ-мо́ж тӑ-иска́ре ни́што (м. 'да те искаре' = 'да те извади'); в. набуца; 3. fig. 'поткаже, наклевети' ~ *не́кој го–ј нӑбута́л шо гу–зӑтвури́а* [ПК,2(151)]; 4. сп.: ќи-т ӈабу́тум уд-де́к си изле́гӑл (= сериозно заканување, вид псовка) ~ *ни́м гу те́пи де́тто, зе́р ак тӑ–фа́тум ќи–т нӑбу́тум уд–де́к си–изле́гӑл* [ПК,2(201)].

нӑбу́тин adj 1.'нешто ставено на мал простор, односно скриено на место каде што не може да биде забележано' [СК,301]; ~ *ко́ј зна́: де́к сме уди́ли! Флизе́ли сме уф–Бугарскуто, и ут–тама́ ча́к уф–Со́фија... Ни да́ва́ли ле́п, у–шко́ло сме сиде́ли, уф една́ со́ба пу–две́, пу–три́ фа́ми́ли нӑбу́тини, ча́к у–Со́фја* [ПК,2(323); 2. fig.'кога некој е подбуцнат за да биде налутен' ~ *што́–ј то́ нӑл'у́тин, па́ го́–ј нӑбута́ла же́нӑ–мо, нӑбу́тин–ej уд–н'а́а* [ПК,2(79)].

нӑбу́туве impf 1. в. нӑбуте 1. ~ *и сја́ ви́ке: е́л ќи–тӑ–пупо́штум. Та́ пӑ–лег-на́ла, легна́ла да–пупо́ште. Та́ и́ нӑ-бу́туве адна́ и́гла, гӑ–уте́пуве, уми́ре* [ПК,2(259)]; 2. в. нӑбу́те 2. ~ *мул-че́јќи ра́бо́те, не́ма маабе́т уф–не́го. Нӑкливе́туве, то́ шу путка́жуве и нӑбу́туве, то́ сѐ адно́ пу–дру́го. Кливе́те, а́ма дру́јсте по́–гуле́ми нӑдда́вӑт* [ПК,2(199)].

нӑбӑрди́ла pl.'дел од разбојот – каде што се става и се движи бӑ́рдуто' [ИГ,121]; [ПК,2(79)].

нӑбӑ́рдина f 'преѓа намотана на кросното што ќе се употреби при ткаењето, во др. говори основа' [СК, 301].

нӑбӑхте́ pf 'изнатепа' ~ *прувӣкнал: "Ко́лку ја–зӑвја́н на́ша ступа́нин, ша–да–уми́ра за–а́дна́ же́на. Ни–зе́ме да–ја–нӑбӑхте́ адно́ ху:бӑу, та–да–по́мни а́гá ја–и́скала да–умре́ ма́жа́–хи"* [ВД(ГБр),332].

нӑбӑ́рдуве impf 'намотува, нӑви́ве преѓа на кросното, што ќе се употреби како основа при ткаењето' [СК, 301].

нӑва́л'уве impf 1. в. навале (огин) [СК,301]; 2. 'се настранува товарот' ~ *по́тпр–јо, нӑва́л'уве сума́ро, ќи–па́дне ко́шо* [ПК,2(79)].

нӑве́ле impf 'досадува со тоа што повеќе пати ја повторува добрината што ја сторил' ~ *уд не́го не́јкум по́муш от но́го нӑве́ле. Ќи–т нӑпра́ве не́каа дубри́на сто́ пӑти ќи–т*

ја нăвéле [ПК,2(183)]; ~ *кá ќи нąвé-лиш стó пăтă, исúк дé-ј такvá пó-муш* [ПК,2(167)].

нăвивáчка f 'жена која што ја навива преѓата на кросното, односно ја подготвува за ткаење' [ПК,2(79)].

нăвúснуве (сă) impf 'се наведнува над нешто' [СК,301].

нăвóнка adv 1.'накај надвор' ~ *дéка ąмо, нă нáки, нăвóнка* (= кај прозорецот, онаму, накај надвор) [ПК (Мор)]; ~ *нăвóнка нéма жúва дýша, нóго ј студéно;* или: *вúди кój úма нąвóнка*. Сп. пувóнка = по нужда: *нą мóш дą-испáднум пувóнка* (= имам тешкотии при вршење голема нужда) [ПК,2(79)]; 2. изр. уд-врáтта нăвóнка (= се кажува кога некој на брзина ќе напушти некоја просторија, кога ќе побегне) ~ *кą му кăжýве тąкá, вóа сă уплáшăве, сă сурéдăве и уд врáтта нăвóнка* [ИГ,112].

нăврáтин' adj 'наведнат, наклонет' ~ *Вáно óде нăврáтин' нă лéво* [СК, 301].

нăврáтуве (сă) impf 'се наклонува' (на една страна) [СК,301].

нăврăс prасp 1.'кога нешто се наоѓа врз површината на некој предмет', в. наврăх 2.: ~ *шó-с убисúл-си нăврăс мéн, ќи-мă-урнúсш* [ПК,2 (79)]; ~ *нăврăс лé·ста сă бéре блáто и сă пукрúвс сус блáто, óти ти· áчкувуто* (птици што помагаат во ловењето риби во Дојранското Езеро), *ти· сă нóго лóши и пăјдúнат уф блáтто, уф трăскăта уд гóре кути кáмăн* [ПД(128]; ~ *сáа – кýкта: нą дéсно сóфа с уąк. Гóре, нăврăс бинáта – двá диминúка* (уąк = огниште, диминúк = оџак) [ИГ,118]; ~ *нăврăс чурáпто сă нóсăт, ги прáвăт пóвинќе ус шáјăк, ду тýка фáшчăт* [ПД(136) – се работи за комбинација на предлозите на и врз (со споменатово значење), првиот е особеност на западните, а вториот на источните македонски говори; 2. 'нешто одозгора е усмерено кон одредена цел' ~ *нą вéчăрта уф адúн јургáн ќи спúјте, нą адná пéрница, а брáтјąта, чтúрсăт дýши сă брáтја, сăта вéчăр сус пýшките нăврăз тéбе стóат* [ИГ,112]; ~ *нúм óди нăврăс кýчто óти ки тă áпне* [СК,301]; 3. изр. наврąс вóа лáф (= во моментот) ~ *вéли на нéа Исус: Já-сąм, шо ти зборýам. И наврąс вóа лáф си дóшле Ученúцити, да сą чýдаа, зáшто збурýваши су жéна* [MV,K,258].

нăврăште impf 1. 'навраќа, ретко доаѓа' – в. наврати; 2. изр.: сéкуј нă-кăт нéго сј-а· нăврăште вó·та (= секој се труди да направи онака како што најмногу му одговара) [ПК,2(192)].

нăвăрзáл'ка f 'дрвце со кое ја разделуваат (разграничуваат) преѓата и ја приготвуваат за ткаење' [ПК,2(185)].

нăгáзнуве* impf 'стапнува со ногата' ~ *дóд Рáјна нă-мрáва нé нăгáзнувше, áма пá не пугудú нă-снáата* [ПК,2 (185)]; в. нагазе.

нăгнéтин* adj 1.'кога нешто со сила е ставено во тесен простор – притиснат' ~ *нóго-ј нăгнéтина врéјкăта, куту куршýм-ej тéшка, úч нúм сă-нăпúни, нă-мóјш да-дúгниш*; 2. fig. 'полн со итрини' ~ *кąкóф нăгнé-тин-ej тóо, нă-ѓávуло дýпкăта гă-знáа*; 3. 'кога некој се прејал' ~ *тăкá сум нąгнéтин тą и ýтре нéма дă-м-сă-јáде* [ПК,2(79)].

нăгнéтуве impf 'во тесен простор става нешто со притискање, со сила' [СК, 301].

нăгóде pf в. нăгóдуве ~ *шó ýбăво вéле. море áрнр гу нăгудúле. Јас, кą сум сă свикнáла сáма, нă мóжум ус чувéк* [ИГ,120]; ~ *нóго сă-рăзбăркини*

тúа прéдништа, сă–мăчум дă–j–нă-гóдум [ПК,2(79)].

нăгодуве impf 'прави нешто да биде средено, како што треба' [СК,301].

нăгăзуве (сă) impf 1. 'се наведнува со задникот кренат високо нагоре'; 2. fig. 'претерува со снисходливоста, дозволува да прават што сакаат со него'[СК,301].

нăгăрбóк m 'одредена количина сено, гранки и сл. што може да се носи на грб – нарамник' [ПК,2(79)].

нăгăрл'уве impf в. нaгăрле [СК,301].

нăдвáркуве impf 'се натпреварува во брзо одење, но не и во трчање' [СК,301].

нăдгувóре* pf 'се покаже посилен од собеседникот (во зборувањето)' ~ *гăрчќо: пóп дăржáл цăркви в–Алéксуво, áма гулéмците нăдгувурúли, рéкли: "Изгунéjтj–о: гăрчќо: пóп, ќи–тýрме слувéнски пóп". Фájкăт áдна сăбájлин, н–éдин Вилúдин, гăрчќо: пóп дăрже цăркви, м–упúнат ќутéкут* [ПК,2(307)].

нăддăвáч* m 'купувач што во пазарењето наддава, дава повисока цена' ~ *кój сáќ до:–кýпе дубрé душéл, кój нé, вúкум, áјде гăрбо да ви–вúдум,... Нă–мójта стóка нé сáкум áс дрýк дă–ми–бúде ут–стрáнта нăддăвáче или давáче* [ПК,2(241)].

нăддáвка f, bot 'полско растение, стебленца-та (тие му се лисје) се во вид на членчиња, се наддаваат едно на друго' [ПД(123)]; ~ *тá–j трéва, úма чă-тáлчета, сă–нăддáват адúн нă–дрýк* [ПК,2(79)].

нăдéждуве impf 'прави некој да се надева' [СК,301].

нăдéјна adv 'во текот на денот, дење' ~ *му дáшăл сéа нúку кýјќа, сéднăл. А дéтито? И óн стóри иднă гудúна, а шó прáве дéтто сéга? Фáшта, сă–чúне су иднă бáнда, нăвéчер крáде – нăдéјна јáде* [ДК,130]; ~ *и вóа му вéле: "Ќ–óдăм нăдéјна, жéно, дă–прóбам, дă–вúјме иднăш". Сă–зéва, óде нăдéјна* [ДК,134].

нăдúге impf 1. 'покренува (било што)' ; 2. 'покренува рака за да се тепа' ~ *óн нé–j зă ус–чувéци, нóго нăдúге, сé ќи–рăстýре, нé–ќ ви–сă–вúде ни висéлба, ни нúшто* [ПК,2(183)].

нăдрóбуве impf , в. надробе; сп. друбáрник 'вид пита во која *нăдрóбувăт тăквúва кóри и–јájца и–сúрне и–дрýго нéшто*' [ПК,2(244)].

нăдрóбăно adj (овде употребено во именска служба): 'леб истрошен во млеко, се јаде наутро', во др. говори попара [ПД,118].

нăдýːве* impf 'исполнува со воздух' (пр. мешина, гајда и сл.) [ПК(Гăр)]; в. надуи, надýː.

нăдýшуве impf 'кога кучето со чулото на мирис го осеќа присуството на дивеч'; (в. надуше) ~ *тоːj гулéмо кýче што лóве, зájци пóвичке лóве, фáке ги зájците, а нé знáː дă нăдýшу-ве, дă ги гóне* [ПД,125].

нăзи pron в. нози ~ *кога дошло пак времја да сја вăрнат назад, като навăрвили, стигнали пак ду нăзи рјакă, прибăркали ја и пак станали чопл'аци* [V,PM,285]; ~ *сношчи јотидох мају ле,] кончето да си напија,] на нăзи чошма шарăна.] Тамо си мају намерих,] до двја ми моми хубави* [МП(Д),112]; ~ *да ми идат, да ми пал'ат,] да ми пал'ат цăрно вăгле,] да ми земат бјали гроше,] јотишли са вăгл'арето,] в нăзи гора бустанлăчка* [МНП(Д),84].

нăзлé n 'болест, гноење на непцето ("жлибúнта") кај човекот' [ПК,2 (79)].

нăj pron 'л. зам. за 1. л. мн. – ние' ~ *му р'éкуха: "óстајн гý м'ạхóт да дójми нăj да гу вéзмими!" ...* ~ *"нăj*

... пи́јăми идна́ нид'ăл'а, тój как ја спи́ за идно́ш!" [MS,t,74]; ~ *"ти–си стáр ч'ув'ăк, с'ăт' у думá сăс мáлкат'ạ, нăj да пój̀ми на мисúр'ут"* [MS,t,80]; ~ *"ш'ó да ти р'éка, нăj ут идúн сá·т' с'éтн'ạ трăгнувáми"* [MS,t,84]; ~ *"ш'ó прáити, кáк пуминáхти тóлку вр'ăм'ạ?" "нăj млóгу хýбаја! ти кáк пумина?"* [MS,t,86].

нă-јува adv 'кога добитокот е пуштен на слободно пасење' [СК,301].

нăкáде pf 'кога нешто ќе биде опфатено од чад' (овде: ут-кăдéш) ~ *тóо Лýуто нạjдéл áдна врéка тимéн. А дúгне нă–гăрбут, óде, ќи–кáжме нă–висóко, нă–Цáрăвте Кýли. Оде гóре, гу–зăпáл'уве тó тимéнут. Гу–зăпáл'уве, пă нă–Гóспут о–булéл зăбут. Ут–тó тимéн ќи–му–сă–нăкáде зăбут, му–пуминáл* [ПК,2(194)]; – напролет пчелите се појат. Тогаш особено се внимава да не побегнат. Секое утро треба да се нăкáде од запалено говедско лајно, а околу кошот треба да остават лисја од тревата пчелок (во др. говори матичњак) [ТГ, ...].

нăклавуве impf 'става дрва на оган' [СК,301]; в. наклади 2.

нăкливéтуве impf в. нạкливéте ~ *нăкливéтуве, то· шу путкáжуве и нăбýтуве, то· сè аднó пу–дрýго. Кливéте, áма дрýјсте пó–гулéми нăддáвăт* [ПК,2(199)].

нăкóнте (сă) pf 'се дотера, се облече убаво' ~ *сă–убличéл, сă–нăкунтúл, сă–прáве ѓóрам бинú* (= се прави важен) [ПК,2(197)]; ~ *дудéк нé сă–нạкóнте нé испáѓе нă–вóнка* [ПК (Мор)].

нăкрúво adv 'opp. на направо, т.е. = свртено' ~ *"Блáтто"-ј зăвăртено нăкрúво ут вéтăрут* [МЕ(Р),80]; ~ *ќи–ј кáјш: шó мăр–ти сăбáјле си–измучáла–си нăлăнo, димéк нă–крúво си–стăнáла* [ПК,2(193)].

нă-кулинúци adv 'клечејќи, на колена' ~ *нă–кулинúци ти сă мóл'ум дă сă чúне тá рăбóта зă мéн* [СК,301].

нăкусýро adv 'најпосле, сосема назад, на крај' ~ *нăкусýро и óн дујдé* [ПД, 134]; ~ *нáпкум пуштýве и мóмичката. И сус–њáа тăкá бидýве. Нạ–кусýро пуштýве пọпадúкạтạ. И сус њáа онáкẹза* [ВД(П),285]; и: нă-кусýрут [СК,301].

нăкусурúита adv , в. нăкусýро ~ *нăкусурúита сă–скăрáа и брáтто* [ПК,2 (79-80)].

нăкăј praep 'одредување правец кон некое место' ~ *уд–нóгу вóда шу–гридéла ут–плăнúнăта и му–гу–дáвăл дубúтукут, тугá сил'áјнте зăфăтúле дă–прáвăт кýјќи нăкăј– плăнúнăта. И сè иднó пóгóре прáвăл кýјќа, де дрýк прáвăл пóгóре и тáка... стигнáле нă–рúду* [ДК,153].

нăкăлвуве impf, в. накăлве 'изнатепа' [СК,301].

нăкăлăмúсуве impf 'намотува, навива преѓа на калами (мисури) пред да почне да ткае' [СК,301].

нăлáпкă (се) pf 'се изнајаде (до ситост)' ~ *"Кój тă–вúке мăр Кýмо Лéсо?" "Мă–вúкат дă–кăрстум". Излéзе нă–вóнка, óде тáм нă–тó· пикмéзо, нăлáпкă–се, óде прă–Кýм–Вăлчто, сéде* [ПК,2(226)] – во контекстот има уште еден случај за употреба на перфективен глагол во презент: излéзе нă-вóнка (м. 'излегува на вонка').

нăлéво-нăдéсно adv 'еднаш на страната каде што е срцето, друг пат на обратната страна' ~ *"Сéа, вéле, тú бáре нóзи úмаш, здрáв–си. Ќи–сă–кáчăм јас нă–тéбе, кóја стрáна су–рăкă ќи–тă–удúрам – тáму ќ–óдиш. Ќи–ти–вéл'ăм: "Нăлéво–нăдéсно,*

нăле́во–нăде́сно". И та́ка и прӑви́а [ДК,136].

нăли́ве impf 'кога бременоста кај домашното животно е напредната и е евидентно дека наскоро ќе роди' [ПД(125)].

нăли́виште n 'парче земја среде река, средорек'; со исто значење: вист [ПД (129)].

нăл'у́туве (сă) impf 'станува гневен' [СК,301]; ~ *де́тто кӑжу́ве о́ти де́н–виздéн го–пасе́л, а́ма о́ти тӑка̀ кӑжу́ве ја́гӑнто, не́ зна́а. По́по сă–нал'у́туве и–зи́ме си–зако́л'уве де́тто* [ВД(П),285]; в. нал'ути (сă).

нăлӑн m 'дрвена направа што се обува место кондура' — кога се на работа в поле обично носат пинци, а кога прашат (= површинско окопување) чиничка или лозе, тогаш носат само чураџе. За време на празник носат папуци или пандофли (= папучи со високи потпетици). Сиромавиот свет носи налăјнс [ТГ,136] – се однесува на минатото; ~ *ка̀ сă–л'у́те, ка̀ ви́ке но́го не́каа же́на, ќи–ј ка́јш: шо́ мăр–ти сă̆ба́јле си–измуча́ла–си нăлӑ́но* [ПК,2(193)]; ~ *тамо само јоде едно клето Турче,] на анот си седе и на Гана думе,] не те личе Гано боса на налани,] туку ми те личе на диван да стојиш* [МП(К),84]; ~ *жал ми падна, калеш, Митрој мори,] тебе, леле, как те пул'ам,] кротко јагне, мори, боса, леле, дека јодиш...] боса, леле, на налани* [МП (М),141].

нăма́л'уве impf в. намале 1. ~ *ми а́с не́мум га́:ре кувéт. Ка́к ста́нум са́кум сă–по́тпрум. Та́–ј зна́чи укăпа́ла сна́-га, крӑ́фта сла́ба, ја́динто сла́бо и сè нăма́л'уве чувéк ..., кувéт не́ма* [ПК,2(241)].

нăме́тнуве (се)* impf в. наметне 2. ~ *о́де уф–гра́до, нăме́тнуф–си то: шке́мбто, д–не́ му–с–гле́ет ру́:пте, зла́тните. Оде уф–гра́до... уф ца́рска-та гра̀ди́на* [ПК,2(231)] – веќе рековме дека во долновардарските говори влијанието на балканската јазична алијанса е силно изразено (доскоро се мислеше дека само западното наречје ја има таа особеност); една од потврдите за ова наоѓаме во синтагмата: ру́:пте, зла́тните, извлечена од контекстот. Имено, поставувањето на атрибутот зад именката е својство на влашкиот јазик и на албанскиот, во нашиот случај се работи за романско влијание, бидејќи југоисточните македонски говори немале контакти со албанскиот јазик.

нăмигл'а́ф adj 'се кажува за човек што има тешкотии во гледањето – кога неконтролирано му се креваат и спуштаат очните капаци' ~ *то́о нă–мо́ш дă–гле́де а́рно, ги–ми́же о́чте* [ПК,2(80)].

нăмисте́но adv 'средено, сторено' (в. намисте́н) ~ *сè уриди́ла, вичéра нăпрӑви́ла, и прид–дă–за́е слӑ́нцито, ба́бӑта сă–скри́ла дă–н–ă–ви́дӑт уфча́рите. И ко́а ќи–си–до́јӑт, пу́–л'ӑт уфча́рите – чи́сто, нăмисте́но, вичéра прӑве́но и вéл'ат: "Ко́ја–е ва́ ту́ка шу–до́јди?"* [ДК,146].

нăмужа́чка f 'исцрпеност, немоќ предизвикана од болест или старост' ~ *бо́лис, адна нăмужа́чка ка̀ ме́–ј фа̀ти́ла, нă–мо́ш сă–испра́вум* [ПК,2 (80)]; в. неможи́.

нăмужни́ца f в. нăмужа́чка ~ *нăмужни́цта и ста́руста о́дат за́адно* [ПК,2(80)].

нăмăгăре́са* pf 'навреди, понижи' ~ *на́пкун сă–збра́ли нă–ă̆дно ме́сто и си–ричéли о́ти лиси́цта ги–нăмăгăриса́ла, а́ма ќа:–фа́тăт и не́ма ви́ќе куртули́ш зă–не́а* [ВД(П),287].

нăмăзли́а adj 'се кажува за човек што мирно и чесно се однесува' ~ *но́го*

нъмъ̀злúа чувéк бúше нáш Вáсе [ПК, 2(80)].

нъмъ̀злъ́к m 'чесност, достоинство' ~ *нъмъ̀злъ́кут сáке дъ̀–тé–j пъ́рвуто нéшто уф–жúвото* [ПК,2(80)].

нъмъ̀чкýва impf в. нъмáчка ~ *гу–стъ̀вúле нъ̀–пинцéрàта и вáа лúсúцàта грéде, гу–зéва лójут уттáму, óде гу–нъмъ̀чкýва нъ̀–вóлут уsáди. И грéде тáму лúсúцàта, му–вéле нъ̀–дéцàта: "Кáм–гу лójчито нъ̀–мéне шу–ми–гу–устъ̀вúте?"* [ДК, 147].

нъ̀нáм (и: н–нáм) adv 'онаму' в. нанáки ~ *удéjки тáм пу–пъ́то рипнýве адúн зájц. Съ̀–пуштýве тóо дéте, сjáа шó–j загáр, фáште зájцо, о–дáве нъ̀–мájк–мо. Оште пó–нинáм удúли, пá рипнýве адúн зájц* [ПК,2(270)]; ~ *пут–Кýкуш удóло–j Съ̀рàґóл', дéка мъ̀шúнта зъ̀пúре. Е, ут–тáм нъ̀нáм Сóлàн бúше, ут–тáм стъ̀нá бójо. Знájш кá úдаа – куту къ̀чъ̀мáк кá вáрàт* [ПК,2(277)]; ~ *кóга, пу–аднó врéме, нé знáм кóлко врéме дъ̀–ти–кáжум, дáли двá мéхца, мé-сиц, пá дujдéе тúа ут–тáм. Нéли аднá вóда ка–ґа–рàзмáтиш, ки–с–избúстре óна. Сéтне, а–бре нъ̀–тàкá, нàнáм, си дujдéе тúа чувéци* [ПК,2 (279)].

нъ̀нтур m 'тој што многу ретко (и малку) зборува' ~ *гó–j лéн адúн лáф да прàгувóре* [ПД,116].

нъ̀óруве impf в. наóра ~ *ее–е, съ̀–сúкáвум, кá нé съ̀–сúкáвум, кут сjáа мé–j: уф–питóко сàбájлинта вújко пригнá вàлójфто, уддé нъ̀–мисúрката. Уддé дъ̀–нàóруве. Уддé бáба дъ̀–jскáруве гувéта нъ̀–гувидáро и нúа пу–нéа* [ПК,2(248)].

нъ̀пúне (съ̀)* pf 'се напрега' [СК,301]; 'ја употребува сета сила' ~ *нъ̀пинá, нъ̀пинá, áма нъ̀–мужé ни да–пумъ̀рдне* [ПК,2(80)].

нъ̀прáуве (и: нъ̀прàвýва) impf в. нàпрáве ~ *и зъ̀пóчнувàт áн да прáвàт мéжду чéтири пъ́та. И áнут се–нъ̀прáуве... Тýрàт–гу пуртрéтут фуф–кàмáрта и пúше нà чéшмàта: кój ки–дójде...* [ВК,283] – во контекстот, во последната реченица имаме употреба на перфективен презент: тýрàт-гу... пúше нà; за ова в. во граматичкиот дел; ~ *сà–субирýвàт сил'ájнте, му–плáштàт. Си–óде дóма, си–купýва нъ̀–дéцàта и лéпче и кýjка си нъ̀прàвýва* [ДК,126].

нъ̀прет adv 'на почетокот', в. напреш 2. ~ *тàргнáме, йдме зà–Пéтрич. Ду–Пéтрич удéjки нъ̀прéтójше éjн нáшàнàц. Бúл мáлко ус–кумитéто, куту сà–бó ут–Гàрцте* [ПК,2(220].

нъ̀прàкáжàве (съ̀)* impf 'се изназборува' ~ *éми, куту сéстри, сà убúдàвàт. Си дujдéа сáа. Двá дéна сидéа тáм... Илájте мурú дà сà нъ̀прàкáжàвме* [ИГ,120].

нъ̀прàсник m 'мала метална направа што ја ставаат шивачите на прстот кога работат со игла (за да не се боцнат)' [ПД,130]; в. нàпрàстин.

нъ̀пýчуве (съ̀) impf 'силно се наведнува напред без да ги подвитка колената' [СК,301]; ~ *сà–нàвéдуве ус–глáфта ду–зéмта, áма нé си–j–свujýве кулéнта (: "шó–сà нàпучúл си?")* [ПК,2 (80)].

нъ̀пъ̀дин adj 'тој што не е пожелен, што е набркан од некоја средина' ~ *вàлко пá глáдин. Удúл, удúл, видéл аднó крúво мýле, пáсе, нъ̀пъ̀дин, крúво – нéспусóбино зà–рàбóта, нàпàдúл–гу чурбàúйàта* [ПК,2(224)].

нъ̀пъ̀рчин adj 1. 'кога нешто е настрането'; 2. fig. 'се кажува за човек кога се однесува вообразено, премногу гордо' ~ *нóго нъ̀пъ̀рчини–сà тúа вáште* [ПК,2(185)].

нъпъ́рчуве impf 'легнува на грб со нозете на горе' [СК,301]; сп. нъпъ́рче.

нърамник m 'загреб сено, или друго нешто што може да се носи на грб' ~ *нъ̆ гъ́рбо дъ̆ ди́гниш не́што, не́ко: дъ́рво ли, шо́ би́ло. Арка́ ви́куме или нъра́мник – нъра́мник јо́нце, нъра́мник тре́ва. Ту́рско збо́р е то:* (се однесува на арка) [ПД(117)]; – (за празникот Прочка) додека старите луѓе и жени се простуваат, тогаш селските деца се собираат околу *орта–копа* и тука се забавуваат. Децата уште додека е видело ќе донесат секое по еден *нарамник* (колку што може да донесе на рамото) ражаница (крупна слама) и на крајот на селото ќе ги наредат (нарамниците) во една голема купа. Таа купа се вика орта-копа [ТГ,35] – обичај.

нъра́нва impf в. нара́не ~ *и о́на пуле́ка–пуле́ка, ста́на. "Ааа–ааа!", сте́нка; и–исте́рва кра́вите, нъра́нва кукошките и во́да... и ру́чук... и сме́тфа... сѐ и гу–кла́ва ту́ка ста́пу* [ДК,124].

нъра́нто adv 'наутро, кога се појавува сонцето' ~ *тоа шу въ̆рде́л на́друф, тоа ра́збрал шо́ ре́кле ти́а. Чу́л. И нъра́нто и–привика́ле ти́а чу́пите. – "Зъ̆што́ ви́а шу зъ̆пуве́т дъ̆до́ме ни́а, ви́а не–ъ̆ слу́ште?"* [ДК,113]; ~ *му–ве́ле нъ̆–то́ ста́пу: "Слу́шъ̆ј ва́ка, ста́п! Нъра́нто ќи–ста́ниш, ќ–и–исте́ръ̆ш кра́вите дъ̆–на́сът, ќи–нъпъ́лниш во́да; ќ–и–нъра́ниш кукошките* [ДК,124]; ~ *ба́бӑта о́де зъ̆–во́да, гу–зе́ва ришето́. Ришето́ дъ̆рце во́да? Ду́пки сѐ ре́т. Пъ́лне, пъ́лне уд–нъра́нто, слӑнцито за́јди, ба́бӑта о́ше пъ́лне во́да* [ДК,116] – присуство на презент од перфективен глагол (слӑнцито за́јди, ба́бӑта о́ше пъ́лне, м. 'заоѓа').

нъриќе́не n 'акт со кој нешто се наредува' ~ *дујде́ адно́ нъриќе́не, Гъ́рцте съ̆–пръ̆ме́стат. Приме́ре биде́ло, пръ̆ме́ре. Фрӑнцу́јсто, Англича́нто – ме́р, Гъ́рцте д–с–јо:т до́ма, дъ̆–съ̆–въ́рнъ̆т па́ нъ̆–ни́јнто ме́сто* [ПК,2(223)] – уште еден случај за употреба на перфективен презент: дујде́ адно́ нъриќе́не, Гъ́рцте съ̆-пръ̆ме́стат (м. 'да се преместат') Од многуте примери може да се заклучи дека појавата е силно раширена во југоисточните говори; в. во монографијата "Кукушкиот говор" (т. 1. и 2.) од Пеев.

нъ̆рјат m 'давање на определена количина храна, стока на секое семејство, се практикуваше од бугарските власти за време на Втората светска војна' ~ *се́тне дъ̆ржа́вата да́више куту нъ̆рја́т не́што. Та́ткуфците на́ши вујни́ци би́а. Имше уф–Буси́луво кумӑнда́нство, нъ̆рја́т да́ваа* [ПК,2 (261)].

нъро́т m 'население, луѓе' ~ *а́ј–га де́к и́де си́лна ви́лна, и пра́во нъ̆–ме́не: и шо́–ј и шо́ не́–ј, пръ̆д нъро́до* [ПК,2 (194)]; ~ *ба́ш кул Питро́вдин би́ше, пре́т Питро́вдин. Ка́ пучна́а: бу́, бу́–бу:. И тъ̆ва́ по́л'то стъ̆на́, Сулу́нцкуто По́ле, къ̆де́ш це́ло. И нъро́т бе́ге се́га, нъ̆–до́лу, къ̆д–на́с... пу–та́а ре́кта нъ̆–до́л, пу–Га́лик, цъ̆рно стъ̆на́, мра́фка* [ПК,2(218)]; ~ *нъ̆–пъ̆за́ро и́гла не́ма де́к дъ̆–па́дне, то́лко наро́т не́ би́ше би́ло* [ПК,2 (166)]; ~ *и удде́ме Димир Иса́р, Ку́лта а–ви́кат се́га уф–Бугарја, съ̆–збра́ме двӑ–тру́ къ̆ши тъ̆ка́, на́што се́ло... И къ̆жа́а: Гъ́рцте фтъ̆са́ли, нъближи́ли га́ре. Нъро́до па́ си́чко устъ̆ви́: въ̆ло́ве, ко́јне* [ПК,2 (219].

нъру́чуве (съ̆) impf 'се нахранува, ги задоволува потребите од храна' [СК,301]; в. наруча (съ̆).

нăсáдуве impf в. насáде 1., 2. и 3. [ПК(Мор)]; [СК,301].

нăсéјник m 'вид јадење – пита со пченкарно брашно; се става ред тесто, ред зелје' [ПК,2(80)].

нăсúла adv 'нешто сторено со напрегање, силум' ~ *му вéле: "Елăј мăр мúла! Елăј мăр злáтна! Дă-тă-вúдам зă-пуслéдăн пăт. Ќи-си-у·мрăм"... И тá утúшла нăсúла. – "А!", му-ă-пушчúла рăкăта* [ДК,123]; ~ *кă-пурăстела двајсет гудини чупăта не сака цăрно, сăкала бело мăш... И стурше нăсила дă-а-мăжăт. Ваа му-вела "Не-сă мăжăм"* [ДК,130].

нăсилéне* n 'жители, становници' ~ *нăсилéнито ej пóвиќе уф-Арсуво, стáро Крундúрци. Укулу шéj-сéдăм кăшти сă-нáши, укулу тринáјсе сă-прăдójдини, áма пák нé сă-тăквú, дуjрăнчáне úма, мукринчáне úма, пá сă-нáши, áма "гăркумáне". Глáвно дрýјсте сă-нáши, тăкá чúсто нáшо гувóрăт, дă-тé-j мирák дă-j-слýшиш* [ПК,2(307)].

нăсúтва сă impf 'ги задоволува потребите, односно желбите, пр. за храна и др.' ~ *му-клáвăт иднó – нé-сă сúте нă-вáгăта, клáвăт дрýго – нé-сă сúте... Шó дă-му клáјш – сè нé-сă сúте. Утúшăл нúкуј стáр чóек, пóучéн,... зéва иднă-рăка прăс, му-ă-фăрл'а узгóра – стáна. Чóику сáмо су-инă-рăка прăс сă-нăсúтва* [ДК,151]; в. насити.

нăслáн* adj 'кога на гумното има наредено снопје и е приготвено за вршење' ~ *гýмăнто-j нăслáно, чéке дă-сă-вăрше* [ПК,2(80)].

нăсóска f 'закрпа, скината облека зашиена со крпче' [СК,301].

нăсóсуве (сă) impf 'се прилепува до некого без да биде поканет' [СК,301].

нăстáвуве impf в. насáде 3. ~ *стáфте, снóпуфто кá ќи-j-растýрме пу-гýмăнто, и сéтне ќи-вăршиме ус-кójно* [ПК,2(80)]; во Солунско: настил'е.

нăстúнка f 'кога некој е преладен, боледува од настúнка' ~ *то: уд-нóго пéjне, уд-нăстúнка грéздăво гувóре. Гăрлуту мо-j уд-нăстúнка, нăстúнин и гувóре гăрличáво. Имше адúн гу-вúка: Гăрлицта* [ПК,2(242)].

нăстрáна adv 'не напред или назад, туку странично' ~ *нăстрăнúчуф глéде, нă-ткá глéде, сă-вúке то: шу-глéде нăстрáна* [ПК,2(241)].

Нăстрăдúн (уџá) 'турско м. име, симбол за итрец од приказните' ~ *иднý-дéн Нăстрăдúн-уџá утúшăл кăj кумшúăта дă-пусáка ăрăнúа зă-дă-испéре жéнă-му... кóга сфăршăл рăбóта, кóга испрáле, Нăстрăдúн-уџá клáл у-ăрăнúăта иднý-мăлéчко кóтле* [ДК,154].

нăстрăнлúво мéсто n 'стрмно место, непогодно за обработка' [ПК,2(80)].

нăстрăнлúф adj 'разрок' ~ *тó-j чувéк шо глéде нă-стрáна* [ПК,2(80)]

нăстýдин* adj 'болен од настинка' ~ *си-дуjдé Фáна цéлта нăстýдина, бýс и бúа рăцто* [ПК,2(80)].

нăстăрвин adj 'тој што се навикнал на некои погодности' ~ *тó шо úма мирák пу нéшто (áс гу-нăстăрвúх, зăтó сè úде)* [ПК,2(80)].

нăстăрнúчуф adj в. нăстрăнлúф ~ *чувéк шо глéде ус-óчте нă-крúво, нaтaкá, нaтaкá* [ПК,2(80)].

нăсăj adv 'навистина' ~ *жú-ми-крăс, нú-чýх, нú-видéх, нăсăj ти вúкум, вирýви* [ПК,2(163)]; ~ *нéкуј шо прáве лóшо нă-друк... сă-врăште, нă-сăj сă-врăште* [ПК,2(155)].

нăсăскин adj 'наговорен од некого, поучен дека "му е сторена неправда" и затоа се однесува непријателски' ~ *тó-j нăсăскин уд-жéн-му, шóм*

тóлко сӑ–л'ýте, пá го–j нӑсӑскáла [ПК,2(80)].

нӑтáм adv 'кон некое место што е онаму' в. натáтак ~ *óде нӑ–ину–прийтéл' му–вéле: "Нé знájш јáс шó стóри? Дóе иднó, тáка–тáка. Јáс г–утéпа. Шó дӑ–гу–прájме?" – "Бéгај нáка!, му–вéле. У–бил'á сáкӑш дӑ–мӑ–клájш! Бéгӑj нӑтáм!"* [ДК,152]; и натам ~ *нéјсе, брáт–му ш–утú-шӑл, вóлут си–прижúве, тóо зúме бӑлтúта, о–зӑкóл'уве. О–нóсе дрý·гта дéн, já нӑ–пӑрнáрте о–нóсе. Гу–фӑрле тóо мé·сто. Мӑршата а–фӑрле. Натáм пé–чéс кúла, натáм пé–чéс, пу–тúạ дрӑмките* [ПК,2(344)].

нӑтéсӑно adj 'модро место од удар или притисок' [ПД,115].

нӑтúска (сӑ)* impf'се собира на едно место, се натиска нешто некаде' ~ *фливájки тóо мáчто уф–нӑтре глéде тáм áдни глýхци, áдни мúше свáдба прáвӑт и гу–фáште кутурóко нӑ–кý-мо, кутурóко – мáчто, áјн гулéм стáфурић фáште. Сӑ–нӑтискáли тúạ и друјсте мúше. "Аман брé пýштј–оо, шó–сáкиш ки–т–дájме нúа"* [ПК,2(264)].

нӑткáчве impf'зголемува, додава' ~ *адúн дáва дéсет грóша, другu – петнájсе, нӑткáчве до–стó. Дéтто се–зӑрáдýва мнóго* [ВК,280].

нӑтóнуве impf 'кога некој сад пушта по малку вода, или друга течност' ~ *стóмнӑта тóне, нӑтóнуве, úзбӑ-рш–а, óна пáк пуштúла мáллчко* [ПД,129].

нӑтписӑ pf 'наддаде, зголеми' ~ *или ки тӑ нӑкливетӑ нӑ бегут... или кој ки гу крéвӑ делут ки ти нӑтписӑ некуј килу повúкӑ* [МЕ(Р),90].

нӑтр'ạ adv 1.'во внатрешноста, во средината на нешто, орр. на надвор' ~ *стáна ... да утóри; лýш'ту утóри, пáдна нӑтр'ạ у бакал'éту пóпут* [MS,t,68]; ~ *сӑ примóли на нáс ж'éна да спú вич'арóт тáму и кóнизмáта да клад'é нӑтр'ạ* [MS, t,71]; ~ *му стóри иднó синдýч'ạ и му клáваш'и хакóт нӑтр'ạ у синдýч'ạнту* [MS,t,82]; ~ *"áјди – му вилú ... – фл'ác нӑтр'ạ да пóјми вóлта"* [MS,t,83]; ... *Ду зан'éси на ч'арш'úјата, му кýпи рýба за ут нӑтр'ạ* [MS,t,81]; од истава регија, од Солунско, од истиот автор и: н'éтр'ạ ~ *утýк на н'éтр'ạ кутрú пój, nasám' сӑ ни врӑнува* [MS,t,60] (сп.: кутрú < стсл. **къторıъи**); ~ *трӑ-ч'áха и н'éс напóсл'ạт н'éтр'ạ за да гу фám'am* [MS,t,56]; ~ *брӑка, брӑка тóс сӑс лупáтата, му вилú : "н'éма гӑска н'éтр'ạ"* [MS,t,56]; ~ *собрал онúа драгоцените кáмини áф врекúте нетри и речé сам на сéбе си: "ej Бóжи, тáтко ми знáиши, оти јáзе ки запáднам от ýмот ми и затовá га искрú тýка нẹтри аф товá дáрву тúа драгоцéни кáмини"* [V,PM,7]; 2. (временски – во контекст со предлогот за (+ у) означува: 'во текот на') ~ *кутукáк за инá гудúна н'éтр'ạ гу науч'ú да п'ӑј* [MS,t,26]... *за инá гудúна н'éтр'ạ сӑ науч'ú да псáла* [MS,t,27]; ~ *утúдух на фармакúјун, пинц'úк з'éх и другu л'ákуви и за у инá нид'ӑл'а н'éтр'ạ хýбаф стáнах* [MS,t,3];3. изр.: гужéгна нӑтре (= почувствува голема непријатност, страв) ~ *си–óде дóма, нӑ–нú му–вéле: "Ќи–прájте гóзба. Јас ини–дéца вúду"... – "Чúј дéца сӑ?" – "Нӑ–вудинчáрут". Тúа и жéгна нӑтре* [ДК,114] – во текстот, во последнава реченица, имаме употреба на номинативна заменска форма тиа во функција на прав предмет, наместо 'нив': тúа и жéгна нӑтре (уште една потврда дека и кај заменките деклинацијата се упростува; за ова в. во граматичкиот дел); сп. нетрика.

нътрýпън adj 'насобран на едно место во голема количина' ~ *нъ́кън снéк, уд вéтъро нътрýпън* [ПД,130].

нътувáре pf 'стави товар на грбот на добиток или врз некое превозно средство (пр. кола) за да биде (товарот) однесен некаде' ~ *нъ-дéут му-вúкът: "Шó сáкиш ќи-ти-дájме, дéтто нé-у-пýштиме". И къжáл: "Шó сáкум?! Пáри ќи-ми-дájте" "У-у, дéдо, тóа нéка-j ръбóтта". Едúн тувáр лúри му-нътувáрувът нъ-мъгáринцто, дéут стáне, си-óде* [ПК,2(220)] – употреба на перфективен презент: дéут стáне, си-óде (место 'станува').

нътувáрин* adj 'превозно средство, пр. коњ, кола и сл., врз кое има ставено товар' ~ *пу-тó: друм вървéли уд-врéме нъ-врéме пъзърцúи. И ém-ти ъдúн мътрънáс нъ-кóла нътувáрна сус рúби върве пу-друмо* [ВД (П),285].

нътуфкáн adj 'отечен во лицето (од пиење алкохол, односно од болест)'...

нътъртýшка f 'рана (од многу одење, односно од удар) во која има насобрано гној' ~ *нъ-стъпáлто шó мé-j-испаднáла адна нътъртýшка, нъ-мóжум дъ-нъстáпум* [ПК,2(80)].

нъуружа (се)* pf 'се кажува за оној што располага со оружје' ~ *се-нъуружáа нéкуј шéисет дýши и му дъдéа пýшки дъ-се-брáнът áко дójде Вáндо, óти óни ут-сéлъто бéа кáту издájници óти и-истипáа вујвóдите* [ВЕв,299].

нъфáште (съ) adj 1. 'се налепува, се наложува' ~ *гнáсно шó съ нъфáште нъ кóжта уд гóре нъ чувéк* [ПД(117)]; 2. 'се наема (да сврши нешто)' ~ *ќи-jáдът, ќи-пúјът – нáтре. Нéма д-и-извájш нъ-сфé-тут... Ак избéгът дéцата, глáвъта ќи-ти зéмме", му вéле крáлут. Идну-дáскъл съ-нъфáшта су нéго, димéк, к-и-ýче* [ДК,130].

нъцéло adv 'целосно, комплетно' ~ *пá-с збráме дистúна кáшти уд-Мурáрци, търгнáме. Móстут ръсúпин, тáм ájн móс пъднáл, цилéзън бúше, пъднáл, с-убисúл тъкá. Енj друк úмше, óн нъцéло дúгнин* – станува збор за мостовите на Струма низ кои требало да поминат бегалците од Кукушко, притиснати од грчката солдатеска (1913 г.) [ПК,2 (220)].

нъчнéш m 'кога нешто се започнува, се начнува' ~ *"Кá му-клъдé úмъто?" – пúте тó:. "Ближéш, ближéш, рéкла, нъчнéш". Димéк гу-нъчнáла кýпо. Ближéш ду-нъчнéш. И нъ-друґо: дéн пá тъкá* [ПК,2(226)]; в. начне.

нъчýди (съ) pf 'се изненади, се зачуди' ~ *'Ajде, тáтко, вéле, нéмъj гájле! Нъýчу уд-нéго пójке, ама вáрди-съ, тáтко!", вéле. Уооop, съ-чúне идну кójн. – "Вjáни, тáтко!, вéле. Сéа нéмъj гájле!" Дéуто съ-нъчýди* [ДК, 141].

нъчýрле pf 1.'покрене, исправи нешто' (обично предмет што има врв); 2. изр.: нъчурлú ýши (= се кажува кога некој прислушкува) ~ *шóм ќи-дójде нéкуј, óн ќи-нъчýрле ýши* [ПК,2(186)]; ~ *и тъкá, съ-къчúла нъ-гóрницта и фътúла дъ-трéсе. Трéсе, трéсе, пъ ки-зъстáне и ки-j-нъчýрле ýште и ки съ-нъпрáве куту дъ-слýше нéшто* [ВД(П)287]; со слично значење: нъддáве ýши (= се обидува да чуе) ~ *нъ-мójш лáф дъ-си-нъпрáвиш, сè тýк нъддáве ýши* [ПК,2(186)].

нъштé сърце 'гладен' ~ *тиą áпуве съ-пúит нъштé сърце* [ПК,2(186)].

нъштърпúца f 'направа за ловење глувци' [ДК,103].

Н'

н'а: (и: њаа < негацијата не + кратката форма за директен објект од она – ја) pron ~ *вика́л: "Ви́а́ де́к са́кте уде́јте, та́ мо́ма ќ–а–уста́виш нӑ–ме́н за–сна́а". А па та́тко вика́л: "Н'` уста́вум, сум–и–дунце́л ту́ка не́т, сј` ќи–ј–да́вум тӑка́. Дуде́к сум жси́ф, а́с де́те не́ да́м"* [ПК,2 (323)].

н'ӑ pron 'кратка форма за директен објект од 'ние' (наместо 'нѐ)' ~ *пак н'ӑ субира́ на аскѐ́ру то дека́кш'и* [MS,t,2]; ~ *р'е́ч'и на ма́лката́–му мо́ма: "иди́н јуна́к ина́ ру́ба има́ш'и куту́ слӑнциту, то́ј бириќа́т н'ӑ курта́ли́са"* [MS,t,35].

н'ӑј 'негација на 3 л. ед. од сум'; сп. *н'ӑј така́*, или *н'ӑј тӑј* (= не е така) [MS,s,72].

н'аде adv 1.'на некое место, не тука – некаде' ~ *И ко́не фсе́ си бје́ше убру́жен кату ку́га́ навӑрвја, и на ко́не му от го́ре стое́ше адна́ мӑгла, и фсје́ сас магла́та и сас ко́не хо́дешја н'а́де* [V,PM,259]; 2. и: н'агде 'никаде' ~ *Јоване ле море,] бре милинки сино,] колку земја уојде,] уојде и јобиде,] н'агде ни хареса,] ни мома нивјаста,] ни вакла вдовица* [МП (Д),114]; односно н'ајде ~ *разбол'ала се Калина... н'ајде никој немаша,] нито јод мајка, јот татко,] нито јод рода роднина* [МНП(Д),28].

н'аква pron 'неизвесно (или неопределено) каква, некаква' ~ *та–да–гле́даш про́с* (sic – забелешка на редакторот) *зла́тно пе́нж'ура, аку да–ви́диш от–на́зи ба́рчи́на да–са–подаде́ н'а́ква мӑгла, и на–чеса́ да–ма–ру́каш* [ВД(ГБр)].

н'ӑкн'ạ adv 'денот непосредно пред вчерашниот – завчера, но и не мора да биде строго фиксирано, т.е. може да значи: 'пред неколку дена' ~ *за му рич'е́ш': н'е́мам вр'ӑм'ạ кутука́к ви р'е́кух и н'ӑкн'ạ* [MS,t,28]; ~ *"ти н'е́ма за канди́саш' па́к, за му рич'е́ш': н'е́мам вр'ӑм'ạ, кутука́к ви р'е́кух и н'ӑкн'ạ"* [MS,t,28]; ~ *пи́та на кш'е́нудухијуту: "такфо́с пуиди́н ч'ув'ӑк ни пруминá утýк?" "би́ш'и н'ӑкн'ạ ту́ќа́, ама́ си ути́ди на Америки́"* [MS,t,29]; и: некни ~ *слуша́јте сја́а, им–ви́ке кутуро́ко нӑ–ми́што: "Ко́ј и́ма ре́кӑл ту́ка? Не́кни дујде́ адна́ мла́да нивѐста, а́с ви́ке не́ạ гӑ–те́рум. Ви́ạ ќи–с–ка́чте го́р, ќи–те́рте, уф–не́ạ и́ма ади́н зла́тин пӑрстин"* [ПК,2(264)];~ *вели́ на жена́та му: "мари́ же́ну, ја́зе ки и́дам на Ста́мбол. Имам еди́н бра́т та ми пи́шиши от не́кни, да му ку́пја една́ кӑшта, и ја́зе му купи́х; да и́да да ми даде́ па́ри да ја платја"* [V,PM,18].

н'ӑм (и: нем) adj 'тој што не може да артикулира човечки говор, што

не може да зборува' ~ *утúди на инó кш'énудухúју на стр'ăш'та цáрскију кунáјќ и тáм си киманúсаш'и тój, алá н'ăм сă кáза* [MS,t,29]; ~ *најдоха един просек н'ам, штото просиш, го земаха от чаршната, го занесоха на ханот, го затвориха н'амојут просек на една удаја* [V,PM,177]; ~ *мури, стáни, лýдо, стани, млáдо, на нúва да јóдиш [мури не си слéпа, не си нéма отн рáлу нéмам* [ME(P),98]; ~ *дé един ден царјут за денот мо и имал гозба и гостјал гости, в трапезата му имал и еден кеманецна. Тос кеманециата, кату гу видé н'амојут, и рекла на царјут: "царју, јазе за го сторја, тос н'амојут да отговори!"* [V,PM,192] – случај на нерегуларност во конгруенцијата: кеманециата,... рекла на царјут (субјектот во машки, а предикатот, л-формата во ж. род); за оваа појава имаше погрешни објаснувања, в. во граматичкиот дел.

н'ăс pron 'показна заменка – множинска форма за лица или предмети што се подалеку – оние' ~ *за гу платúш' и за устáвиш' динóж'иту парú дв'ă кóлку прáви имáниту! н'ăс парú за лиж'áт с'é тáм на туж'áриту* [MS,t,28]; ~ *сигá му вилú на визúрину: "за ти дáм питнájси д'éп'уви мухлéт,. да пóш' да сă науч'úш' ш'ту вил'áт н'ăс, ш'ту ги пúсахми на тифтéр'у"* [MS,t,40]; и: н'éс ~ *си утúдух на с'éлуту, си фáтих инá рáбута, сăс н'éс парú ш'ту ми ги дájти* [MS,t,15]; ~ *"н'ăсă јáс кăтý вáм бýдалá да фáтам н'éс, ш'у хóд'ăт пу зим'áта, јáс фáш'там да л'áтат на вит'ąрóт"* [MS,t,75]; ~ *н'éс днú дójха ут Англúја идпăја мóма да вúд'ąт цáрскуту ágалма* [MS,t,78]; ~ *н'éс, ш'ту имáха з'éнту прăс у инá ш'éмпа ... пиш'мáн сă стапáли* [MS,t,,60] в. нас'показна заменка за ж. род – онаа' .

н'ăфту (и: н'áфту) pron 1. 'ниту еден, ниту било кој – никој' ~ *д'ăт'ąнту вúд'ą, ч'ą ни зл'áва н'áфту, р'éч'и: "јáс за úзл'а!"* [MS,t,86]; и: н'ахто ~ *и така неговот маштех стори магии, та момата халвацијченто гу зал'уби и на татка и каза, ча друг н'ахто не зева, само халвацијченто* [V,PM,200]; ~ *и на н'áхто не казá, што и вúдел аф богáтската кăшта* [V,PM,17]; ~ *гу здигнова сандукот о–тамо, кату не знајши што има нетре, гу занесе нетре на Солун да гу продаде. Тел'ал вика, н'ахто си не наемнал да гу везми. Оттам гу издигнал, гу занесе на Стамбол* [V, PM,234]; 2. 'никого' ~ *сă ч'úд'ąш'и д'é да пój, ни знájаш'и н'ăфту* [MS,t,81]; 3. 'некој, неопределено, било кој' ~ *Тóс скопó ни им'ăш'и н'ăфту да гу гл'éнда* [MS,t,78]; ~ *"затур'ăти вратăтą, да ни зл'ázи н'ăфту! јáс за р'éка гáч'ица!"* [MS, t,73]; ~ *и манц'от–и сúга сă ч'úди, кáк да ха фăрлú вăнка да гу ни вúди н'áфту* [MS,t,68]; ~ *ут идúн сахáт' гл'éнда, н'éма да сă клăтни н'ăфту ут трит'á* [MS,t,70]; со член: ~ *пампóр'ут сă зал'ąпú на крајóт на ниш'úту, з'éха нáфтиту варéлит'ą* [MS,t,84].

н'ăш'ту pron 'се однесува: на некој неодреден предмет, појава, настан)' ~ *питнájси дни му дáва мјухлéт: тó за стóри пóхýбаву н'ăш'ту ут занајáт'ут–му, нóс за ја в'éни мумáта ж'éна* [MS,t,19]; ~ *му вилú: "запр'ăти сą мрăва, забрáх инó н'ăш'ту думá "* [MS,t,13]; ~ *дójди ги напýлни трúт'ą дуган'ă вúца н'ăш'ту и фáти пу идúн измúкáрин* [MS,t,28]; ~ *кăрпáчинот*

фатú да шета нúз чаршиата... и што н'áшту му арéсаши за кăштата, и купúл [V,PM,19]; во множина: ~ *ги клáват на инá кумш'úјка у удајáта н'ạш'тáта* [MS,t,12]; 'во именска служба': нéшто ~ *и такá Гóспот го милýваши, и когá да прóсиши нéшто от Бóга, му дáваши* [V,PM,16].

н'éгу pron 1. 'долга форма за директен предмет и општа форма од тој (он)' ~ *да сă пукáциш' на ц'амúјата, тój за стуú удóл, да сă фăрлúш' ти на врăх н'éгу* [MS,t,57]; ~ *и д'ăт'ạтój бúш'и разбуд'éну, му вилú на н'éгу: "пóт' мáјч'ин–ти!"* [MS,t,17]; ~ *з'éва инó ж'ел'ạзу инó индизé длăгу и такá сăс н'éгу ш'тив'ásува* [MS,t,5]; ~ *игрáјат, игрáјат, сă умурú мумáта и му вилú на н'éгу: "да пóа дóл"* [MS,t,9]; ~ *кугá úш'тими, јад'éми сăс кач'амák ...ш'ту úш'тиш' мákај сăс н'éгу* [MS,t,4]; во западната регија од Солунско палаталното н' затврднало: **нéго** ~ *лúтна, пррр! Лúтна, у–нă–цáрут двóрут кундúса. Нăинăш сă–стóри идну триндáфел'. Он сă–стóри идну јáстреп, дáп пу нéго* [ДК,141]; ~ *"Ако úмăш пáри, му вéле, тă–сákăм зă–жéна". И сă–сфăршúло. Му–дáвăт пáрте нă–Арáпите, Арáпите – дóма.. Вáа устăнýва су нéгооо* [ДК,131]; ~ *и как флéгле уф кýќата, а нáшле дéтито су Марúа Мáјка му. И сă наведúја, му сă пуклунúле на нéгу; и утфорúле стóката, му дунсéле на нéгу дáр (бахчúш)* [MV,K,306] – во контекстот словенскиот збор дар се објаснува со турцизмот бахчиш , што претставува убав пример и указание за изразито силното турско влијание во оваа регија; во употреба е и редуцирана форма нег: ~ *... рекла: "това је лесно, синко! иди направи един сăндăк толек, штото да можеш внетре в нег да стоиш прав, на средăтă да кладеш едно сăрче колко једно око"* [V,PM,280] (прави впечаток присуството на архаичната форма толек 'толку голем, толкав'; при анкетирањето во Гуменца запишавме и колик); освен нег, во крајниот југоисточен дел се употребува и нăг: ~ *по малко врăмă сăтнă царо писал по фрăт зăмјăтă си, да идат при нăг фрăт јунацитја, и кој сă наймă да тарколи планинăтă в морăто ...* [V,PM,289]; ~ *царо нова сахат сă лăхало та излăзăл на потоно да сă расходи и, като видăл чл'ака, рукал го при нăг* [V,PM,289]; 2. во примерите што следуваат се јавува наместо нему – во функција на индиректен предмет (нерегуларностите во употребата на заменските форми во југоисточниот егејски дел се многу обични; за ова в. во граматичкиот дел) ~ *му дадоха кајве и пил, л'апче маричка кату гол'ам базирѓанин пу мăра да јаде. Него да му даваха на темнојут един пициник му не стигаше, ама как да измамјат един траговец* [V,PM,178]; ~ *му вели чамурциата: "не ми давати мăра леп". И те му рекоха: "ниа не можими да наситими един јунак". И него ошти да му дадат леп оттамо* [V,PM,234]; 3. 'со значење на заменската форма себе' ~ *им'áш'и удбирáну идúн зимбúл смóкфа за д'ăдуту и гу з'éва сăс н'éгу* [MS,t,86]; ~ *един вечер сиромахут земá един карагрош сос негу* (м. 'сос себе') *и отиде на владиката* [V,PM,38]; – членовите на мировниот совет при решавање на случаите за отштета се држат настрана и од сопственикот на нивата и од сопственикот на говедото што ја направило штетата, зашто секој накаде негу тегле (м. 'на кај себе...'; = секој сака да приграби за себе) [ТГ,280].

н'емладúса* impf'кога некој предмет

ќе прими влага, ќе навлажне' ~ *áку пóш' на висóку, ут слăнциту ѝсă раступ'áт крилáта, áку пóш' на ни́ску млóгу,ут мур'éту ѝсă н'емладѝсат крилáта* [MS,t,58].

н'éса adv (редуцирана форма од денеска) 'во текот на денешнот ден' ~ *и на Алéксандрус с'éстрит'ăму д'éн' и н'éса óш'тп ж'ѝви сă* [MS,t,61]; ~ *н'éса пурăнч'ах да ми дунисáт ýтр'ạ п'éт' хил'áда укă ви́ну* [MS,t,,68] ~ *вилѝ на ж'инáта: "ут н'éса да натáтак тáс кăш'та и тóс пиривóл' тфój зă–j!"* [MS,t,47].

н'ó: (и: н'оо) pron 1. 'долга форма за директен објект и општа форма од он, наместо него' [ПД,113]; 2. – со асимилација и контракција <не + го ~ *ближнáл пăрстăно: áj го кójно, кáк лу сă–кáче и прăвáруве. Вујнáта кá гл'ăдáла, сă–чýде, н'о: зи`т кój éj* [ПК,2(231)]; 3. – со асимилација и контракција <ни + го ~ *гу–кăлвáа, ни́ạ ричéме тáтко ко:–утéпăт; árно áма н'оо–дéе, сj–о–зéме дóма* [ВД (П),287]; ~ *ви́ке мójтă сéстра: ѝмахме адѝп кутéл шó чýкạхме пă дéн пу двé лáтки млéко... Ви́ке: "Уд дéк вé j тóо кутéл, сте–н'о:–зимáш, ас–гу пузнáм д–ej нáш. Уд–дéк гу–пóсте, дéк би́хте?"* [ПК,2(279)]; – во контекстот среќаваме две посебности: употреба на презент од свршени глаголи – *ас–гу пузнáм* и употреба на декларативни (комплетивни, интенсионални) реченици со да – *ас–гу пузнáм д–ej* (<да е) *нáш.*

ОДБРАНИ ГРАМАТИЧКИ ПРАШАЊА

РЕЛИКТИ ВО ПРОЗОДИСКИОТ СИСТЕМ НА ЈУГОИСТОЧНИТЕ МАКЕДОНСКИ ГОВОРИ ОД КУКУШКО-ДОЈРАНСКОТО ПОДРАЧЈЕ

1.1. Повеќе истражувачи на македонскиот јазик, при поделбата и разграничувањето на дијалектите, акцентот го земаат како критериум со релевантно значење.

Меѓу првите со таква методологија се јавува Леонард Мазинг, кој во студијата за македонските дијалекти – објавена уште 1891 г., во Петербург – на акцентот му посветил посебен оддел[1]. Иако врз оскуден материјал, тој се обидува комплексно да навлезе во проблематиката на македонската акцентуација и притоа изделува две дијалектни групи: источна – говори со слободна и западна – со врзана акцентуација.

1.2. Натаму, со аналитички пристап кон проблемите од прозодиските системи на македонските народни говори се одликува недовршената работа на Милош Ивковиќ, излезена во две продолженија во Јужнословенски филолог[2]. Во овој труд, на акцентски план авторот изделува три групи на македонската јазична територија. Во првата [А] група ги разгледува источномакедонските говори што се карактеризираат со разносложност и парадигматичност (од Злетово и Кочани на север, до Солун и Кајлар на југ). Втората [Б] група, со ограничено-разносложна акцентуација, ги опфаќа говорните области во Костурско – Леринско и Тиквешко – Мариовско. Во третата група [Ц] ги разгледува западните говори, коишто имаат установен (врзан) акцент.

---

[1] L. M a s i n g, *Zur Lautund Akzentlehre der macedonischen Dialekte,* St. Petersburg, 1891.

[2] М. И в к о в и ќ, *Акценшски системи срйско-македонских говора.* Јужнославенски филолог, г. 2., 1921, с. 254-271; г. 4, 1924, с. 46-71.

1.3. Нешто посложена, но исто така и понепрегледна, е поделбата на македонските дијалекти што ја прави бугарскиот проф. Б. Цонев. Тој изделува пет групи[3].

2.1. Во поново време на ова прашање се задржале професорите Б. Конески и Б. Видоески.

Првиот, во Историјата на македонскиот јазик[4] разликува четири акцентски типови: 1. говори со подвижен акцент (малешевско-пиринските и говорите во Солунско), 2. говори со акцент, главно, на вториот или третиот слог од крајот, со повеќе или помалку окситони зборови (костурско–леринси, тиквешко-мариовски и југоисточните македонски говори), 3. североисточни говори и 4. говори со акцент установен на определен слог (овде влегува говорот во Корчанско со двосложно акцентирање и западното наречје со акцент на третиот слог).

2.2. Слична, но со повеќе детали, е поделбата што ја прави проф. Видоески. Тој прво македонските говори ги дели на две групи. Западните говори имаат определен (фиксиран) акцент, а источните неопределен (слободен). Границата оди по правецот: Корча – Долна Преспа – Црна Река – Вардар – Пчиња – Скопска Црна Гора.

Првиот, определениот, акцентски систем функционира во две свои разновидности: **а.** определен акцент на третиот слог од крајот (западното наречје) и **б.** определен акцент на вториот слог (говорите во Корчанско).

Вториот, неопределен (слободен) акцентски систем зафаќа поширок ареал. "Таков систем имаат говорите во источна Македонија, на целиот простор од Вардар и Црна до границата со бугарската јазична територија и од Козјак до Солун и Бистрица. Меѓутоа, и на овој терен акцентот не е единствен. Можеме да изделиме три основни акцентски типа: 1. говори со неопределена и подвижна акцентуација или малешевско-пиринси тип, 2. говори со неопределена и неподвижна акцентуација или штипско-воденски тип, и 3. говори со ограничсно-нсопределена акцентуација или тиквешко-костурски тип"[5].

---

[3] Б. Ц о н е в, *Увод в историята на българския език.* А. *Преглед върху българските говори,* Сборник на народни умотворения, наука и книжнина, г. 27, 1901, с. 354-425.

[4] Б. К о н е с к и, *Историја на македонскиот јазик,* Скопје 1967, с. 110.

[5] Б. В и д о е с к и, *Акцентските системи во македонските дијалекти,* Литературен збор, г. 17, бр. 3, Скопје 1970, с. 4.

3.1. Предмет на нашава работа се одредени специфичности во акцентирањето, со посебен осврт на реликтните појави, во југоисточните говори, поконкретно на подрачјето на кукушко-дојранскиот регион.

Овие говори спаѓаат во штипско-воденскиот тип кој се протега на широкиот простор од Солунскиот Залив па до границата со српската јазична територија на север. Источната граница на овој тип говори оди нешто поисточно од Крива Паланка, Кочани, Струмица, Кукуш и Солун, а западната оди по правецот Куманово – Свети Николе – Демир Капија – Остров – Кајлар.

Основна акцентска специфичност на овој тип говори претставува: разносложноста и парадигматичноста. Акцентот може да стои на сите слогови: на последниот (затворен) слог: **рибáр, орáч, елéн, торбáр** 'просјак', на вториот од крајот: **недéл'а, погáча, годúна,** на третиот: **жéничка, брáтово** (дете), **стóловте, нóсеме, óднеси;** за акцентирањето на четвртиот слог ќе зборуваме дополнително. Значи, разносложноста сепак донекаде е ограничена со тоа што акцентот не може да стои на последниот отворен слог. Ова претставува една од главните различителни црти на кумановско-кратовските, штипско-струмичките и гевгелиско-воденските говори во однос на малешевско-пиринските.

Повлекувањето на акцентот од крајниот отворен слог истовремено претставува сериозен потег во ликвидирањето на стариот акцентски систем, односно во отстранувањето на подвижноста, што натаму приготвувало терен за создавање на неслободен, фиксиран акцент. Значи со повлекувањето на окситонскиот акцент од крајниот отворен слог кај именките од типот **борбá – бóрби – борбáта – борбúте** дошло до акцентско совпаѓање со моделот на парадигматскиот акцент, што веќе постоел и ја олеснил оваа промена: **бáба – бáби – бáбата – бáбите.**Така се има дојдено до генерализирање на едно акцентско место низ парадигмата, односно низ сите флексивни форми на еден збор, што претставува една од главните карактеристики на овој акцентски тип. Сп.: **кóза,** со член **кóзата** или **кóаста,** мн. **кóзи,** со член **кóзите** или **кóјсте,** кај придавките: **цăрвéн – цăрвéна – цăрвéно,** мн. **цăрвéни,** со член: **цăрвéнио** или **цăрвéнјо, цăрвéната** или **цăрвéнта, цăрвéното** или **цăрвéнто, цăрвéните** или **цăрвéнте,** кај глаголите, во презент: **нóсам** или **нóсум, нóсиш, нóсе, нóсиме** или **нóсме, нóсите** или **нóсте, нóсат;** во аорист: **носúх, носú, носú(х)ме, носú(х)те, носúа;** кај имперфектот: **нóсех, нóсеше** или **нóшше, нóсехме** или **нóсееме, нóсехте** или **нóсеете, нóсаа;** кај глаголската придавка: **нóсéн, нóсéна, нóсéно,** мн. **нóсéни,** со член **нóсéнјо, нóсéнта, нóсéнто, нóсéнте** и сл.

4.1.Односниве особености: разносложноста и парадигматичноста го покриваат целото подрачје од овој тип говори и, во основа, за оние што се занимавале со акцентуацијата во македонските дијалекти претставува позната работа. Ние на нив се задржавме за да го обосновиме натамошниот дел од излагањето.

4.2. Говорите што се предмет на нашиов интерес: кукушкиот и дојранскиот претставуваат периферија од споменатава дијалектна зона од парадигматски тип и се граничат со крајните источни говори, малешевско-пиринските и дел од североисточните солунски села во кои сѐ уште се чува подвижниот акцент и акцент на крајниот отворен слог.

Имено, од изоглосното огниште што иридира од солунската област еден изоглосен сноп оди право на север во правецот Кукуш – Берово во кој се јавува и диференцијалната изоглоса на "акцентските типови **жена́ – же́ни //жената – жените, бра́да – бра́ди // брада́та – брада́те, седло́ – се́дла // седло́то – седла́та, се́ло – се́ла // село́то – села́та, дар – да́рове // дар – даро́вето, вол – воло́ве // во́ло – воловѐто, гно́ј – гнојта́;** кај глаголите: **пе́ча – пече́ш, држа – држи́ш** (презент), **пе́кох – пе́че** (аорист) и **пече́х – пече́ше** – (имперфект) и др. Спомнативе акцентски типови се среќаваат до линијата Солун – Дојран – Виница – Крива Паланка. На запад од оваа линија настапува друг акцентски систем: парадигматичен и разносложен"[6].

Наоѓајќи се на границата, дојранскиот и кукушкиот говор, иако во основата се вклучуваат во зоната на парадигматскиот акцент, презентираат – како што е и обично за периферните говори – ред посебности, меѓу нив и архаизми на прозодиски план. Значи, независно што стариот систем на подвижен акцент не функционира, во одделни синтагми се среќаваат реликти од односниов акцент. Интересно е дека овие специфичности повеќе се експонираат во градските говори, дојранскиот и кукушкиот и во некои села од Карадагот, додека во полските села, особено оние на југозапад, присутноста на парадигматичниот акцент во системот е речиси комплетно изразена. Тоа најрелјефно се забележува во случаите кога кај одделни образувања дошло до поместување на акцентот кон иницијалните слогови во еднинските форми за да се сложи со оној во множина, сп.: **оре́л : о́рли > о́рел : о́рли,** или **вене́ц : ве́нци > ве́нец : ве́нци.** Уште поуказателен е случајот со еднинската форма

---

[6] Б. В и д о е с к и, *Македонските дијалекти во светлината на лингвистичката географија,* Македонски јазик, г. 13-14, кн. 1-2, Скопје 1962-63, с. 96.

рог која се проширила со морфемата **–ов** спрема множинската форма **ругóве** и на тој начин се зачувала парадигматичноста на акцентот: **ругóв – ругóве.**

Од истиве причини, да се зачува акцентот на одреден слог низ парадигмата, подвижните самогласки **е** и **о,** што обично се испуштаат во множинските форми кај одреден тип двосложни именки, овде се чуваат: **питéл – питéле,** исто **питéлче – питéлчета,** натаму **сукóл – сукóле** (од градскиот дојрански говор).

Значи, на истиот терен на показ се резултатите од судрувањето на старата слободна и подвижна акцентуација, карактеристична за крајните источномакедонски говори (малешевскиот, во Пиринска Македонија: благоевградскиот, санданскиот, разлошкиот, гоцеделчевскиот и петричкиот, и во Егејска Македонија: серскиот и сушковисочкиот) и решителната експанзија на стабилизираниот низ парадигмата акцент, изразен најпрво со укинувањето на окситонезата во отворени слогови, застапен во останатите источномакедонски говори.

5.1. На проблемот околу повлекувањето на акцентот од крајниот отворен слог во овие говори прв се задржал Д. Мирчев во студијата за кукушко-воденскиот говор; тој уште во почетокот на нашиот век запишал: "со исклучок на членуваните: **вичиртá, радустá, старустá,** или во композиција со кратки заменски форми: **брăт-мú, мăјкă-мý,** во никој друг случај акцентот не го менува местото, така што со право г-н Б. Цонев го определува како постојан и двосложен"[7].

5.2. Подоцна, но и поопстојно, на ова прашање се задржал М. Ивковиќ. Тој забележил: "Денеска на отворен краен слог акцентот стои само во неколку случаи: 2. и 3. л. едн. аор. : **тăрчá – тăрчá** и формите за ж. и с. род од **ậдúн: ậднá – ậднó.** Во споменативе примери јасно е дека таквиот акцент е внесен од другите форми. Овие се сите, и единствени случаи со акцент на последниот слог во овие говори за кои би смеело да се тврди дека се настанати на домашна почва. Акцентот на отворен краен слог во броевите: **пậдậсé, шијсé, сăдăмдăсé, дăвăдăсé** (Дојран) не треба да се вбројуваат во овие случаи, односно крајниот слог не треба да се смета за отворен, бидејќи крајното **–т** можело да отпадне дури откога гласовниот закон за повлекување на акцентот од крајниот отворен слог престанал да важи. Има уште примери со акцент на отворен краен слог, но тие се нанос од страна во поновата епоха. Такви се примерите во Дојран и Кукуш **вęчęртá,** со исто значење се употребува и **чáска;** во Дојран **вăркăнú** 'бргу'; турските зборови

---

[7] Д. М и р ч е в ъ, *Бѣлѣжки по Кукушко-воденския говоръ*, СбНУ, г. 18, София 1901, с. 470.

бäшкá, коцá итн.; **блasé-му, блasé на-тéбе;** во Кукуш **брäт-мú** додека во сите говори е **брáт-ми;** во Кукуш, Дојран **когá, сęгá** покрај постарото **ка, са,** а во сите останати говори **кóга, сéга** покрај **ка, са,** зборот **тóга** [Воден] во Дојран гласи **тогáј** со затворен краен слог, од односнава форма акцентот можел да биде внесен во **когá** и **сęгá**"[8].

5.3. Искажувањата и на Д. Мирчев и на М. Ивковиќ имаат потреба од објаснувања и дополнувања.

Прво, освен спомнатите членувани форми: **вичиртá, радустá, старустá,** забележивме и други именки од женски и среден род со окситоничен акцент, сп. примери од пунктот Амбар Ќој: *ни да рäбóтат, ни* **чистотá** *дä дäржат; – лóша* **миризмá** *úјше; – гулéма* **дäлбучинá**; *– уд-***вујнáта** *нé са вäрнá; – сè* **рäмнинá** *бúше; – нä-***висучинá** *нä-мóжум дä-стóм:* од пунктот Мутулово: *кá нé мó-ј* **гриутá** (гревота), – **празó** (чл. фор. од 'праз') *исäнá; – сè* **мäрснинá** *сä-нäпрäвúл си; – уф* **тимнинá** *сä-вäрнáа;* уште: **висучинá;** од Крецово; *нáшта* **слубудá** *нúгде га нéма; – гулéма* **ширинá, вујнá, вујнú,** овде ќе го споменеме и примерот: *нóво* **школó** *прäвúха,* иако зборот не е од словенско потекло; од Шекерлија; *дујдéха приз-***нуштá,** во Грамадна: **нуќтá;** од Градобор: **гуришгинá** *(гулéма);* сп. уште од Кукуш: *испäднáле* **двитé** *кучúшта, и: – кój* **кäдé** *мóже.*

Кон споменатите примери со акцент на последниот слог, што се добиле со аналогија: **аднá, аднó** (спрема **адúн**), натаму аористните форми: **тäрчá** – 2. и 3. л. ед. (спрема **тäрчáх**), треба да се споменат и заменските форми: **тäквá, тäквó, тäквú** (спрема **тäкóв**), **унäквá, унäквó, унäквú** (само во случаите: **тäквá, унäквá ама свäршú рäбóта**), натаму: **кäквá, кäквó, кäквú** (спрема **кäкóв**).

Во материјалите од Кукуш [МакПр, г. 9, кн. 3-4, с. 170-176] во врска со акцентот на последниот слог ги извлековме следниве примери: *анцúјата ут-***тувá** **нäпридné;** *– да* **сигá** *как да-бéгиш?; – анцúјата* **кугá** *си кýпе сóл', кугá си кýпе брáшно;* **нä-бäштá-ј;** *–* **тäкá;** *–* **кäквó** *да-нóсе; – чукнáл нä* **врäтá-та.**

5.4. Случајот со акцентирањето на заменската форма во примерот **брат-мú** не успеавме да ги забележиме при нашите истражувања на говорите во Кукушко, меѓутоа – како што рековме – во некои села од Карадагот, и во Дојран, а според материјалите и во градскиот кукушки говор, во извесни синтагми од роднински имиња и кратки заменски форми се чува старото акцентско место: *душéл дóма и кäжáл на-***жинá-му.** Ваквите форми егзистираат паралелно со примерите во кои акцентот е повлечен: *сритнáх адна* **жéна,** а сè

[8] М. И в к о в и ќ, op. cit., с. 264-265.

уште го чуваат старото место на акцентот бидејќи се јавуваат само во акцентски композиции во кои крајниот отворен слог, влегувајќи во спрега со кратката заменска форма престанал да биде отворен и тие не пречат на правилото за парокситонично акцентирање. Ваквите случаи се обопштиле и кон нив се приклучиле и други роднински имиња што не се акцентирале на последниот слог (се разбира само во споменативе акцентски композиции); *га-уднисе́л на-**мајка́-му** на-ка̀тут; – на-**систра́-му** са-л'у́те* (од пунктот Мутулово); *– шта́ам на-**штерка́-ми** га-ви́киш* (од Алексово) и др.

5.5. Односно синтагматско акцентирање како модел така се наложил кај роднинските имиња што се јавува и кај именки од машки род. Така во пунктот Аканџалија (се наоѓа во подножјето на Беласица, покрај Езерото), така е и во Дојран, и во Алексово, и во Ниманци, наспоредно со примерите: *ка да-ј дукима́сме, ричел **ма̀жо́-ј;** – **ма̀жо́-ј** ак га-ви́ке* и сл.; аналогни случаи среќаваме и со именката **син:** *и о́н и **сино́-му** адно́-са.*

Сличен развиток, истакнува проф. Конески, може да се следи во западното наречје, се разбира во системот на третосложното акцентирање: "Во акцентирањето на извесни синтагми, пред сè на состави од атрибут и именка, во ова наречје се чува заправо старото место на акцентот врз атрибутот: **тако́в-човек, бела́-брада** и сл. Старото место на акцентот е овде зачувано, бидејќи ваквите акцентски целости се вклучуваат во правилото за третосложно акцентирање без да има потреба од пренос на акцентот. Ваквите целости заправо можеле да бидат сами по себе еден важен продуктивен образец при изградувањето на системот на третосложното акцентирање"[9].

Овие акцентски типови во селата јужно од Кукуш, во реонот Поле, не се обични, сп. примери од Казаново: **нӑ-ма́јк-ти; – нӑ се́стрӑт-ти; – нӑ-ма̀жут-и;** од Постолар: **нӑ-же́ӑн-ти; – нӑ-се́стрӑ-ми.**

Бројот на лексеми со акцент на последниот отворен слог особено се зголемил со навлегувањето на ред турцизми; сп. примери од Кукушко, пункт Мутулово: **аба́** 'дебел волнен штоф', **бошча́** 'широка крпа за завиткување', **бина́** 'висока, голема куќа', **дулма́** 'кошула', **дӑлга́** 1. 'бран', 2. 'некоја непријатност што траела долго време', **зӑмба́** 'метална направа за отворање дупки', **кӑшла́** 'планинско, далечно пасиште', **мӑштӑрба́** 'бокал од чинго', **мӑја́** 1. 'потквас за сирење, сириште', 2. 'странична, голема греда од покривот на куќа', **пӑрча́** (: *адна́ **пӑрча́** си́рне*), **пӑнча́** 'шака, рака' (: *да́ј-ми адна́ **пӑнча́** ури́с*), **појра́** 'долниот, тесен дел од буката на

[9] Б. К о н е с к и, op. cit., с. 108.

воденица, оттаму излегува водата', **сăфрá** 'стомачно оболување, киселини', **сјурмé** 'дрво за потпирање на надворешната врата', **чинé** 'вилица (: *ка́ ќ-у́мре чувéк* **чинéтта** *ќи-му-вăрsат*), **ќушé** 'она што е на аголот, ќоше', **чатмá** 'главна греда на покривот', **цурá** 'слаба ракија, таа што истекува последна од казанот'; од Амбар Ќој: **бинá, јабандá** 'туѓина', **кумá** 'покрив на куќа со 4 стреи', **мирá** 'поле, рамница', **сирмé** 'резе за запинање', **ќуфтé ќуфтéта** 'мелено и испржено месо, во вид на сплескано топче, ќовте'; **кăпăмá** 'нешто покриено', **цăдé** 'широк пат, "царски" '. **шишé**; од Градобор: **душумé, сурмé, кафинé, тилимé** 'пресно сирење без сол'; од Гăрбашел: **булмацá 'вид кожно заболување', биљá 'непријатна случка, беља', капамá** и др.

За одбележување е дека во дојранскиот говор бројот на туѓите зборови со акцент на последниот отворен слог е многу поголем отколку во соседните југоисточни говори, сп. **алкá** (во Струмица **áлка**), **јакá** (во Струмица **јáка**), **сăмбá** (во Струмица **зăмба**), **кавé** (: **кáве**), **суфрá** (: **сóфра**) 'ниска округла маса, кога се користи (за јадење или за сучење) не се седи на столица, туку на земја', **сăрмá** (: **сáрма**), **тукá** (: **тóка**), **удăјá** (: **удáа**), **шишé** (: **ши́ше**), така и во микротопонимиската номенклатура: **Андóнуфта Башчá, Гулéмата Кăлдăрмá** 'дел од патот меѓу Стар и Нов Дојран', **Јени Малé** 'турска населба во Дојран' – името останато од минатото, градот Дојран комплетно бил уништен кон крајот на Првата светска војна; **Калá Тепé** 'највисокиот рид над Дојран', **Килимџинá** 'во минатото на тоа место ја колеле стоката, касапница'[10].

И покрај исклучоците, за кои зборувавме погоре, сепак овие говори, во основа, се вклучуваат во зоната на македонски говори со парадигматичен акцент и повлечен од последниот отворен слог.

6.1. Бројот на случаите со парокситоничен акцент се зголемил, освен со примерите во кои акцентот се префрлил на вториот од последниот отворен слог, и со оние што првобитно се акцентирале на третиот или четвртиот слог од каде што се повлекол на вториот од крајот, пр.: **михчи́на, ругузи́на** и сл.

Во други случаи, кога акцентот останал на старото место, за да се избегне четворосложното акцентирање, на вториот слог се појавил нов, спореден акцент, чиј интензитет е послаб, или како што вели М. Ивковиќ (op.c it. 262-263), се работи за постоење "услови за развивање на спореден акцент", "така што заправо четворосложниот комплекс се дели на две двосложни ритмички целости", сп. примери од пунктот Амбар Ќој: **си́нкуви́ца** 'вид чир помодрува и многу боли', **ки́хуви́ца, пре́плетчéта** (: **пре́плет** 'мало пасмо'); од Мутулово: :

[10] К. П е е в, *Дојранскиот говор,* Македонистика 2, Скопје 1979, с. 52.

би́вули́ца, ка́тари́ца 'верверица', **гу́шуви́ца** [] **жаба́р** 'барска птица, личи на штрк, се храни со жаби, оттаму и називот', **ле́стуви́ца, пра́скуви́ца**; од Мораруи: ма́тури́ца 'свиња што има мали прасиња'; од Грамадна: ма́ндраци́а 'тој што работи на бачило'; сп. топ. Гъ́гл'уву́то Алча́к.

Многу повеќе примери со двоен акцент забележивме при истражувањето на пунктот Савек, Серско: **ма́тури́ца, ци́гари́ци** 'чварки, цимиринки', **аф-бо́лници́ата, аф-мили́ци́ата, је́реби́ца, ле́стави́ца, кра́стъви́ца, па́дави́ца, би́ули́ца, те́нцерче́та, ја́рънце́та, пра́сънце́та, мо́мичка́та, ра́жано́ва** (слама]. Во овој говор интензитетот на вторичниот акцент, за разлика од оној во дојранско-кукушкиот, стои паралелно со првичниот акцент. Прашањето за вторичниот акцент поопстојно го елаборирал К. Мирчев во студијата за неврокопскиот говор[11] **[11]**.

Двоен акцент среќаваме и во некои сложени зборови: ја́нґозли́ја 'тој што гледа настрана, разрок', чака́ндишли́ја 'човек со големи, истурени напред заби', ќо́рши́лич 'лилјак', сма́рдико́пан 'мало жапче, личи на рипче, полноглавец' (од пунктот Патарос), натаму во степенуваните форми на качествените придавки: по́-шаре́н, на́j-висо́к, односно кај прилозите: по́-го́рце, на́j-напре́ди, на́j-висо́ко и сл.; сп. уште: пре́ба́ба, пре́де́до.

7.1. Со егземплификацијата јасно се покажа дека се работи за говори во кои се вкрстуваат акцентските посебности од две дијалектни зони. Иако новиот акцентски тип во основа надвладеал, сепак на показ се и случаите од стариот, подвижен акцент: же́на, но: на-жена́-ми.

Со ова, а и со двојниот акцент дојранско-кукушките говори се јавуваат како спона меѓу штипско-струмичките говори од една, и малешевско-пиринските од друга страна, потврдувајќи го, на тој начин, единството на источно-македонските говори.

---

[11] К. М и р ч е в, *Неврокопскиятъ говоръ,* Годишникъ, *СУ, кн. 32, София* 1936, бр. 1, с. 54.

RELIKTY PROZODYCZNE W POŁUDNIOWO-WSCHODNICH GWARACH MACEDOŃSKICH OKOLICY KUKUSZA I DOJRANA

(Streszczenie)

Gwary kukuszko-dojrańskie należą do wschodnio-macedońskiego kompleksu dialektalnego i reprezentują w ramach tego kompleksu typ sztipsko-wodeński charakteryzujący się akcentem organiczenie swobodnym i nieruchomym. Widoczne są tu również rezultaty działania tendencji do wycofywania akcentu z otwartej sylaby wygłosowej.

Ulokowane na peryferii macedońskiego obszaru językowego gwary te utrzymały jednak także pewne archaizmy prozodyczne. Akcent na otwartej sylabie wygłosowej wykazują nie tylko formy rodzajnikowe jak *vičirtá, radustá, starustá,* czy też np. formacje z suf. *–ina* jak *dalbučiná, visučiná,* lecz także wyrażenia z enklizą typu: *kažál na žená-mu.* W drodze analogii akcentuacja taka objęła również nazwy rodzinne pierwotnie nie oksytoniczne: *ga-udnisél na-majká-mu, ... na-šterká-mu,* itp. Sekwencje tego typu nie podważają zasady nieakcentowania otwartego wygłosu, ponieważ jako ostatnia sylaba sekwencji występuje enklityka. W kolejnym kroku analogii podległy również wyrażenia z nazwami rodzinnymi rodzaju męskiego, por. *ričél na-mäžó-j; ... i on i sinó-mu adnó sa.*

1987

СКРАТЕНИЦИ

А,БТР – Л. Андрейчин и др. , *Български тълковен речник* , София 1963.

БМ – Ст. Бојковска – Максимовска, *Дијалектни текстови од Мегленско,* Македонистика, бр. 5, Скопје, 1992.

Б(М,В,СД,К) – Т. Бицевски, *Македонски народни песни од Мегленско,* Македонско народно творештво, 6, Скопје 1985; *Македонски народни песни од Воденско,* Македонско народно творештво, 8, Скопје 1989; *Македонски народни песни од Серско и Демирхисарско,* Македонско народно творештво, 13, Скопје 1997; *Македонски народни песни од Кукушко,* Македонско народно творештво, 9, Скопје 1989.

Б,ОГ – П. Бицевски, *Орловото гнездо,* Скопје 1996.

В (V,K,S) – W. Budziszewska, *Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej,* Warszawa 1983 (V – Воден, K – Кукуш, S – Солун).

ВГ,БЕР – В. Георгиев и др., *Български етимологичен речник,* София,1971...

В,СД – Б. Видоески, *Говорот на селата Плевна и Горно Броди, Драмско,* МАНУ, Прилози XXII, 2, 1992.

V,PM – P. Lavrov a J. Polívka, *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verkovičových.* V Praze, 1932, s. IV-596.

VM,ESJČ – V. Machek, *Etymologický slovnik jazika českého a slovenského,* Prag, 1957.

Г,ДМГ – Зб. Голомб, *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско),* Македонски јазик, Скопје, XI-XII, кн. 1-2, с. 113-182, XIII-XIV, кн. 1-2, с. 173-276.

ДВ – В. Думевъ, *Воденски®ш† говор†,* МакПр, XIII, с.8–42.

ДК – В. Дрвошанов, *Кајларскиот говор,* Скопје, 1991.

ДС (Ч) – С. Давкова, *Лексиката на говорот на с. Чифлицик* (Демирхисарско), магистерска дисертација, машинопис, Скопје 1997.

ИГ – Д. Ивановъ, *Гевгелийскиятъ говоръ,* София, 1932.

КЕ – М. Карамфиловски, Ениџевардарскиот говор, докторска дисертација, машинопис, Скопје 1995.

ЛС(К) – Веселинка Лаброска, *Говорот на с. Кула* (Серско), магистерска дисертација, Скопје 1997.

MS,t,s – M. Małecki, *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w Sołuńskiem), I, Teksty,* Kraków 1934; *II Słownik,* Kraków 1936;

МЕ(В) – Б. Ристовски, *"Вардар". Научно-литературно и општествено-политичко списание на К. П. Мисирков,* Скопје, 1966.

MV,K – A. Mazon et A. Vaillant, *L`évangéliaire de Kulakia un parler slave du Bas - Vardar,* Paris 1938.

МС(В) – Л. Милетичъ, Изъ живота на Българитѣ въ Солунско, МакПр, VIII, София, 1932.

МЕ(Р) – Бл. Ристовски, Раните ракописи на К. П. Мисирков на македонски јазик, Скопје, 1998.

О,СРЯ – С. Ожегов, Словарь русского языка, Москва 1963.

ПД – К. Псев, Дојранскиот говор, Македонистика, 2, Скопје 1979.

ПК,I,II – К. Пеев, Кукушкиот говор I, 1988; II, 1989.

ПК(Гр) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Грбашел, Кукушко.

ПК(Кр) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Крецово, Кукушко.

ПК(М) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Мораpци, Кукушко.
ПК(Мут) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Мотулово, Кукушко.
ПК(Грам) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Грамадна, Кукушко.
ПГ(К) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Коњско, Гевгелиско.
ПГ(С) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Стојаково, Гевгелиско.
ПД(Ник) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Николич, Дојранско.
ПД(Пат) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Патарос, Дојранско.
ПД(Ф) – Според (лично собрани) необјавени материјали од с. Фурка, Дојранско.

PS, ERHSJ – P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1971...

Р,ДГ – Ст. Романски, Долновардарскиятъ говоръ, МакПр, кн. 1, София 1932.

РМЈ – *Речник на македонскиот јазик* I, II, III, Скопје 1961...

РСХКНЈ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд, 1959...

СК – Д. Сакъов, *Принос към речника на кукушкия говор*, Българска диалектология, III, София 1967.

ТГ – Ст. Таневиќ, *Српски народни обичаји у ѓевѓелијској кази*, Српски етнографски зборник, XL, Београд, 1927.

УЕ – Д. Угриновски, *"Народни обичаи од Еницевардарско"*, машинопис.

Ф,ЭСРЯ – *Этимологически словарь русского языка*, Москва 1986...

ШГ,1(К,Д) – К. Шапкарев, Сборник от *български народни умотворения*, т. 1, София, 1968 (К – Кукушко, Д – Дојранско).

ШГ,5(С,К,Д) – К. Шапкарев, *Избрани дела*, V, Скопје, 1976 (Г – Гевгелиско, С – Солунско, К – Кукушко, Д – Дојранско).

ТРАНСКРИПЦИЈА

ă. – Со овој знак го предаваме "темниот вокал" независно од неговото потекло.

ạ, ẹ, ọ. – Точката под вокалот го означува полуредуцираниот изговор: *ạ* клони кон *ă*, *ẹ* кон *и*, *ọ* кон *у*.

a:, e:, o:. – Должината на вокалите ја означуваме со знакот : (две точки) поставен од десната страна до буквата.

ä. – Со овој знак го обележуваме широкиот изговор на вокалот *е*.

л'. – Овој знак го означува полумекото *л*.

н'. – Со овој знак се означува мекото *н'*. Во крајната југоисточна периферија, пр. во Лагадинско консонантите си имаат свои меки парници што ги претставуваме на истиот начин – со надреден знак од десната страна на буквата (*д* - *д'*, *з* – *з'*, *т* – *т'* и сл.).

л̥. – Со овој знак се означува вокалниот изговор на *л*.

р̥. – Овој знак го означува вокалниот изговор на *р*.

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски", Скопје

811.163.3'282.4(495.6-12)(038)

ПЕЕВ, Коста
Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел Т. 3 / Коста Пеев. - Скопје: Студентски збор. 2005. - 359 стр. ; 24 см

Na naspor. nasl. str.: Dictionary of Macedonian dialects in the South-East Aegean part of Macedonia. B. 3 / Kosta Peev

ISBN 9989-45-125-7

а) Македонски јазик - Дијалекти - Егејска Македонија, југоисточна - Речници
COBISS.MK-ID 60908554

СОДРЖИНА

Л.....	11
Л'.....	50
М.....	58
Н.....	162
Н'.....	337
Одбрани граматички рашања.....	341
Кратенки.....	353

Коста Пеев
РЕЧНИК
НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЈУГОИСТОЧНИОТ ЕГЕЈСКИ ДЕЛ

**

Новинско-издавачко претпријатие *"Студентски збор"* – Скопје

**

директор
д-р Томе Груевски
**

главен и одговорен
уредник
Зоран Костов
**

технички уредник
Владимир Лазов
**

дизајн на корица
Игор Настевски
**

графика
Македонски градски мотив, Ѓорги Ачески
**

Печатено во Борографика, Скопје
тираж: 1000 примероци

Издавањето на Речникот го потпомогна Министерството за култура на Република Македонија.

МАНУ – БИБЛИОТЕКА
R
II 1727/3
100002274
COBISS

ISBN 9989-45-125-7